6
1977

létünk

társadalom
tudomány
kultúra

létünk

TÁRSADALOM, TUDOMÁNY, KULTÚRA

VII. évfolyam, 6. szám, 1977., november—december

„Nem az emberek tudata az amely létüket, hanem megfordítva, társadalmi létük az, amely tudatukat meghatározza."

Karl Marx: A politikai gazdaságtan bírálatához: Előszó. 1859

Forum Lap- és Könyvkiadó Vállalat, Újvidék

Szerkesztő bizottság

Árokszállási-Borza Gyöngyi szerkesztő
Ing. Bacsi Sándor
Bózsó István
Fehér Kálmán
Fejős I. István
Dr. Györe Kornél főszerkesztő-helyettes
Illés Lajos, műszaki szerkesztő
Dr. Matkovics József
Borislav mr. Martin
Molnár Irén
Dr. Rehák László fő- és felelős szerkesztő
Szilágyi Gábor
Szórád mr. György
Dr. Tóth Lajos
Dr. Várady Tibor

Szerkesztői tanács

Apró László
Dr. Balla Ferenc
Borza József
Csonti János
Dr. Gyüre István
Földessy László
Franc Lajos
Gere Terézia
Gutási Miklós
Dr. Jankovics József
Kelemen Dezső
Kovaček dr. Božidar
Martin mr. Borislav
Dr. Mirnics József
Popin Vladimir
Dr. Rehák László
Szilágyi Gábor
Szirovica Antal
Dr. Teleki György
Tóth István, a tanács elnöke
Dr. Vajda József
Zrilić Ilona

A szerkesztőségi titkár
Csonka Júlia

A fedőlapot
Sáfrány Imre és Szilágyi Gábor tervezték

Készült a Forum Lap- és Könyvkiadó Vállalat nyomdájában, Újvidéken.
A szám kéziratának leadási ideje 1977. október 11-én.
Megjelent 1977. december 20-án.

TARTALOM

Josip Broz Tito — Az el nem kötelezettségről, válogatott szövegek (Mendrei Ernő bevezetője és válogatása) 7

Tomislav Bandin — Tito a technokrata gazdálkodásról 29

Kicsi Ernő — A szocialista önigazgatási termelési viszonyoknak a földművesek társulási folyamatában való továbbfejlesztése néhány időszerű kérdés tükrében 40

Aleksandar Đurđev — A Szocialista Szövetség helye és szerepe Jugoszlávia társadalmi-politikai rendszerében 49

Rehák László — A Harcos Szövetség helye és szerepe Jugoszlávia politikai rendszerének megvalósításában 59

Koča Jončić — A kivándoroltak társadalmi szerepe a népek és államok viszonyában 72

Nebojša Carić — A tudomány és technika forradalmi vívmányainak hatása Vajdaság SZAT földrajzi sajátosságaira 93

Katona Imre — A magyarországi néprajztudomány 150 éve 121

Műhely

Somogyi Sándor és Kisimre István — Kétfokozatú szállítási modell alkalmazási lehetősége a cukorrépa-szállítás megszervezésében 137

Nedeljko Vukdelija — A belső bank — a társult munka bankja 148

Dokumentum

Stane Dolanc — A JKSZ XI. Kongresszusának értékelnie kell a társadalmi állapotokat és meg kell nyitnia a fejlődés további távlatait 191

Edvard Kardelj — A szocialista önigazgatású demokrácia politikai rendszerének alapjai 208

Jelen és múlt

* * * — A Kommunista Szövetség és a politikai rendszer 233

Szimpozion

Romoda Matild, Milena Vlaškalić, Szórád György, Móra András — A szabadkai Körzeti Számítóközpont és a Közgazdasági Kar tudományos intézetei épületének alapkőletétele alkalmából 245

Nemzetközi szemle

Josip Broz Tito, Leonyid Brezsnyev, Kim Il Szung, és Hua Kuo-feng pohárköszöntői 259

Aleksandar Grličkov A nacionális és internacionális 283

Todo Kurtović A munkásosztály jelenlegi internacionalizmusának néhány elvi kérdése 309

Könyvszemle

Dési Ábel Ernst Bloch életműve, Néhány adalék és kommentár 341

Dési Ábel Ernst Bloch bibliográfia 351

Molnár Irén A szociológia szakágazatainak helyzete és időszerű problémái Magyarországon — Kulcsár Kálmán könyvében 360

TITO — AZ EL NEM KÖTELEZETTSÉGRŐL

Szövegválogatás

Hazánk el nem kötelezett külpolitikája, de az el nem kötelezettség, mint korunk politikai doktrínája és mozgalma is, a legszorosabban összeforrt Tito elnök nevével. Tito hozzájárulása az el nem kötelezettség politikai víziójának és filozófiájának kialakításához és gyakorlati érvényesítéséhez a nemzetközi viszonyokban, rendkívüli méretű és hatású.

Mint ahogyan Jugoszlávia független és el nem kötelezett politikája elválaszthatatlan az el nem kötelezettségnek, mint világjelenségnek a fejlődésétől, úgy Tito egész nemzetközi tevékenységében is dialektikus összefüggés tapasztalható az úgynevezett nemzeti és az egyetemes komponens között.

Tito forradalmi ösztöne, kitartása és tapasztalata mélyen rányomta bélyegét az el nem kötelezett politika és mozgalom fejlődésére, ugyanakkor a népek és országok függetlenségi törekvése és az egyenrangú nemzetközi viszonyokért folytatott harca állandó ihletője és támasza voltak Jugoszlávia önálló, aktív és el nem kötelezett külpolitikájának.

Jugoszlávia el nem kötelezett külpolitikája nem pillanatnyi érdekek vagy nehézségek szülöttje, hanem népfelszabadító harcunk és szocialista forradalmunk lényéből nőtt ki. Jugoszlávia már a háború nehéz éveiben is kiállt azért a jogáért, hogy minden beavatkozás nélkül, maga döntsön sorsáról és szabja meg belső fejlődésének sajátos útját.

Saját nemzetei és nemzetiségei egyenrangú közösségének megteremtéséért küzdve, Jugoszlávia a nemzetközi életben is ugyanezekért a célokért szállt síkra: az országok és népek egyenrangúságáért és önálló, szabad fejlődéséért. Jugoszlávia kitartása az el nem kötelezettség mellett, érzékeny geopolitikai helyzete és a rá nehezedő nyomások ellenére, rendkívül értékes erkölcsi-politikai tőkét jelent, amelyet Tito az el nem kötelezettség egyetemes kincstárában helyezett el, más felszabadult és a füg-

getlen fejlődés útjára lépett országok gyarmaturalom-ellenes harcának vagy társadalmi forradalmának tapasztalataival együtt.

E szerény és korlátozott méretű válogatásnak, amely nem készült a teljesség lehetőségeivel és igényével, az a célja, hogy bemutassa: Tito elnök hosszú évtizedes, fáradhatatlan nemzetközi tevékenységében, valamennyi külpolitikai témájú beszédében és megnyilatkozásában, már az új, szocialista Jugoszlávia megalakulásának és fejlődésének első éveitől kezdve állandóan és következetesen jelen van nemcsak hazánk függetlensége minden áron való megőrzésének szent célja, hanem valamennyi nép önálló, szabad és békés egymás mellett élésének, egy egyenrangúbb, igazságosabb, demokratikusabb és humánusabb világ megteremtésének az igénye.

Tito nemcsak „az el nem kötelezettség atyja", szellemi ihletője, hanem élharcosa is, mert — mint colombói beszédében mondta — a holnap világa, amelynek víziója az el nem kötelezett országok határozataiban és programjaiban adva van, nem fog önmagától megvalósulni — harcolni kell érte. Mégpedig olyan hittel és akarattal, mint azt Tito tette egész életében.

MENDREI Ernő

*

„1945. május 9-e a közös győzelem, az Egyesült Nemzetek közös győzelmének napja. Ez a nagy nap serkentse az Egyesült Nemzeteket a tartós béke és a kölcsönös megértés megteremtésének útján. Meg vagyok győződve róla, hogy minden népünk kívánságát fejezem ki, amikor azt mondom, Jugoszlávia népei boldogok volnának, ha a harctereken kivívott nagy győzelem után, a békében ugyanaz az összhang és egyetértés uralkodna az Egyesült Nemzetek között, mint a háborúban."

(A belgrádi rádióban megtartott beszédből 1945. május 9-én — Josip Broz Tito: Beszédek és cikkek., Forum Könyvkiadó, Novi Sad, 1961)

*

„Elvtársak és elvtársnők, mi új békét akarunk, méltó békét azokhoz, akik a legnagyobb áldozatokat hozták ebben a háborúban. Mi nem mindenáron akarunk békét, mert mi már drága árat fizettünk érte. Többé egy parát sem fizetünk ezért a békéért. Talpalatnyi földet sem adunk abból, ami jogosan megillet bennünket. Nem adjuk a magunkét, de békét akarunk, a legjobb viszonyban akarunk élni minden országgal.

Elvtársak és elvtársnők, midőn ma itt azokat az országokat említem, amelyek a háború alatt szövetségeseink voltak, ma pedig furcsa maga-

tartást tanúsítanak velünk szemben, akkor én csak arra az egynéhány emberre gondolok, aki rákényszeríti akaratát az illető országok népeire, de ezekről a népekről nem állítható, hogy nem demokratikus érzelműek. Az illető országok népei igenis demokratikus érzelműek, és szintén békét akarnak, mint mi. Ám a reakció ezekben az országokban hamisan tünteti fel a világhelyzetet, és minduntalan az igazságra és a békére törekvő népek ellen uszít.

Ma nem két front kialakításáról van szó: nyugati és keleti frontról, a keleti országok és a nyugati országok frontjáról. Nem. Ma a demokrácia kérdése vetődik fel, az igazi demokrácia, és a reakció kérdése. Reakció van minden nyugati országban, ahogyan nálunk is van. Demokratikus elemek vannak Angliában és minden más országban is. Ezért legyünk ma résen, de legyenek résen más országok emberségesen és demokratikusan gondolkozó népei is, ha szeretnék elkerülni a különféle reakciós és imperialista érdekcsoportok újabb háborús kalandjait.

Ma ez a két front alakul ki: a demokrácia és a béke frontja, valamint a reakció és a háborús uszítók frontja, nem pedig Nyugat és Kelet frontja."

(A jesenicei vasművek munkásaihoz intézett beszédből 1946. augusztus 19-én — Josip Broz Tito: Beszédek és cikkek II., Forum Könyvkiadó, Novi Sad, 1962)

*

„Elvtársak és elvtársnők!

A szövetségi kormány külpolitikájában azokhoz a már meghatározott irányelvekhez tartja magát, amelyek egy szocialista ország szigorú elvszerűségén alapulnak. Külpolitikánk fő irányvonalai a következők:

1. Gazdasági és minden egyéb lehető együttműködés azokkal az országokkal, amelyek az egyenjogúság és függetlenség teljes tiszteletben tartása alapján hajlandók velünk együttműködni.

2. Politikai együttműködés mindazokkal az országokkal, amelyek valóban harcolnak a béke megszilárdításáért és a legutóbbi háborúval kapcsolatban még rendezetlen, vagy a jövőben esetleg felmerülő nemzetközi kérdések megoldásáért.

3. A kormány a jövőben is szilárdan védi az Egyesült Nemzetek előtt a kis népek és a gyarmati népek jogát, hogy szabadok és függetlenek legyenek, vagyis hogy maguk határozzanak sorsukról.

4. A JSZNK kormánya a jövőben is nemcsak visszautasító magatartást tanúsít, hanem propagandával és a nemzetközi fórumok előtt is harcol a tömbök és érdekkörök megteremtése ellen, mert mélységes meggyőződése, hogy a világnak ez a felosztása valóban a háborús összeütközések és az emberiségre háruló végveszedelem lappangó veszélyét rej-

tik magukban. A kormány véleménye szerint nem ez az út vezet a béke megőrzéséhez és megszilárdításához, hanem a béke megőrzésének és megszilárdításának útja ma kizárólag az Egyesült Nemzetek keretében és a vitás nemzetközi kérdések megoldási lehetőségének türelmes kutatásában keresendő."

(A Szövetségi Tanács és a Népek Tanácsa együttes ülésén 1950. április 27-én megtartott képviselőházi expozéból — Josip Broz Tito: Beszédek és cikkek V., Forum Könyvkiadó, Novi Sad, 1963)

*

„Ma ismét retteg az egész világ arra gondolva, hogy bekövetkezhet az új, a harmadik világháború, s ezért függeszti tekintetét a világ minden népe az Egyesült Nemzetek Szervezetére. Kérdés, vajon az Egyesült Nemzetek Szervezete meg tudja-e akadályozni és hogyan tudja megakadályozni az új, a harmadik világháborút, hogyan tudja biztosítani a békét. El kell ismerni, hogy ezt a kérdést bizonyos kétkedéssel vetik fel. Ez indokolt is, ha kissé visszapillantunk a nem is oly régmúlt időre — ugyanis az emberek bizonyos mai eseményeket összehasonlítanak a második világháborút megelőző történésekkel —, különösen a Népszövetség elnevezésű nemzetközi szervezet sajnálatos végére, mert az is hasonló szerepre volt hivatva, mint ma az Egyesült Nemzetek Szervezete. Úgy vélem azonban, hogy ma jobban bizakodhatunk a jövőben, az Egyesült Nemzetek Szervezetének eredményes küldetésében, függetlenül azoktól a bizonyos gyengeségektől és fogyatékosságoktól, melyek e szervezetben léteznek.

Az utóbbi időben megkönnyebbüléssel észleljük, hogy a felelős államvezetők levonták a tanulságot a szerencsétlen múltból, és most bátrabban keresnek új utakat az újabb támadások, az új világháború megakadályozására. A múlt keserű tapasztalata, a második világháború minden következményével együtt, legyen ezúttal tanulság számunkra, hogy az új nemzetközi szervezet, vagyis az Egyesült Nemzetek segítségével állhatatosan és következetesen keressük minden nemzetközi probléma békés megoldási módját. Ahhoz, hogy ezt elérjük, nemcsak a legnagyobb erőfeszítéseket kell megtennünk, hanem szükség esetén nagyobb áldozatokat is kell hoznunk, csakhogy minél hatékonyabban megerősítsük az Egyesült Nemzetek Szervezetét, hogy ez a szervezet képes legyen kiküszöbölni az emberiséget ma ismét fenyegető háborús veszélyt.

Hogy az Egyesült Nemzetek Szervezete valóban teljesíthesse fontos küldetését, szükséges, hogy ez a szervezet határozottan és következetesen szembeszegüljön minden, bármely részről is bekövetkező kísérlettel, amely veszélyeztetni akarja más népek függetlenségét, és be akar avatkozni más államok, kicsik vagy nagyok, belső ügyeibe.

Végül még egy dologra szeretnék rámutatni, éspedig arra a veszélyes irányzatra, amely szerint minden fontosabb nemzetközi problémáról csak néhány nagyhatalom dönt, azaz hogy a más országokat érintő fontos határozatok meghozatalánál nem veszik számításba a többi kis és nagy állam, az Egyesült Nemzetek tagállamainak képviselőit. Ez a gyakorlat eleve veszélyeztetné magát az Egyesült Nemzetek Szervezetét is, s ezzel a gyakorlattal semmiképpen sem mentenék meg a békét. Csak az Egyesült Nemzetek valamennyi tagjának együttműködése minden kérdésben és csak a tagállamok egyenjogúsága erősítheti ezt a szervezetet, és teheti képessé arra, hogy úgy teljesítse küldetését, ahogyan azt a világ népei elvárják tőle, vagyis hogy őrizze meg a világ békéjét, s a lehető legigazságosabb módon oldja meg a még fennálló, megoldatlan kérdéseket. Azzal a meggyőződéssel fejezem ki ezt a kívánságot, hogy ez nemcsak Jugoszlávia népeinek, hanem minden ország népének törekvése.

Ezzel kapcsolatban aláhúzhatom, hogy a Jugoszláv Szövetségi Népköztársaság kormánya a jövőben is minden erejével a béke megőrzésére fog törekedni oly módon is, hogy minden alkalommal az Egyesült Nemzetek erősítésén fog fáradozni, mert az a véleményem, hogy csak e szervezet révén lehet megmenteni a békét, és megerősíteni a világ népeinek együttműködését."

(Az Egyesült Nemzetek napja alkalmából a belgrádi Borbában közölt cikk 1954. október 24-én — Josip Broz Tito: Beszédek és cikkek V., Forum Könyvkiadó, Novi Sad, 1963)

*

„Ha feltesszük a kérdést, mi az, ami a jelen korban oly óriási jelentőséget kölcsönöz az egyenjogúság, a belső ügyekbe való be nem avatkozás és az önálló fejlődés elismerése elvének, a választ erre abban a tényben találhatjuk meg, hogy a nemzetközi közösség úgyszólván alapjaiban megváltozott. Az embermilliók tudatába behatolt az az igazság, hogy az egyenlőtlenség a nagy katasztrófákat előidéző összetűzések egyik lappangó veszélyét képezi. Az emberek előtt ma világos az a tény, hogy a háborúk nem oldják meg a vitás kérdéseket és nem küszöbölik ki az egyenlőtlenséget, hanem újabb, még súlyosabb viszályokat és a gyengébb országok leigázására irányuló törekvéseket szülnek. Ezért keresi az emberiség egyre inkább a nemzetközi problémák megoldásának és a nemzetközi együttműködésnek új formáit — az egyenjogúság alapján. És nem csoda, hogy ebben a keresésben elsősorban a kis és gyarmati népek milliós tömegei vesznek részt, hiszen leginkább ezek érzik, hogy nem egyenjogúak. Ugyan ez jut kifejezésre főképp a gyarmatpolitika, valamint a gazdasági fejlődés mai szakaszában, amelynek útjában áll a világ múltból örökölt felosztása, fejlett (iparosított) és elmaradott, csak nyers-

anyagtermelésre korlátozott országokra. A nemzetközi közösség megváltozását jelzik legvégül az óriási kedvező lehetőségek: az anyagi termelőerőknek néhány évtizeddel ezelőtt még aligha sejtett nagyarányú fejlődése — amely a tengelyében van mindannak, amit az előbb említettem — megnyitja a többé-kevésbé mindannyiunk elé tornyosuló nehézségek közös és szolidáris leküzdésének kilátásait is.

Mindez jelzi, hogy a megváltozott nemzetközi közösségben mindannyian választ előtt állunk: vagy koegzisztencia az életben vagy koegzisztencia a halálban."

(A Szövetségi Képviselőház mindkét tanácsának együttes ülésén 1954. október 25-én megtartott expozéból — Josip Broz Tito: Beszédek és cikkek IX., Forum Könyvkiadó, Novi Sad, 1965)

*

„Miért állunk mi ki az államok és népek közötti egyenjogú viszony mellett, és miért ellenezzük a beavatkozást más nemzetek belügyeibe? Először is azért, mert a beavatkozás csorbítja és veszélyezteti az illető ország függetlenségét. Másodszor, a beavatkozás a legjellegzetesebb kifejezője a világ érdekövezetekre való felosztásának, ami az új háborús összeütközések veszélyét rejti magában. Harmadszor: az effajta beavatkozás lehetetlenné teszi a világ népeinek bármiféle közeledését, mivel ez a közeledés el sem képzelhető leigázott és uralkodó államok, illetőleg nemzetek között. Ebből az általános álláspontból következik állandó szembeszegülésünk a gyarmaturalom elvével, mert a gyarmaturalom magában foglalja a fent említett negatív elemeket. Ezért véleményem szerint ma négy alapvető dolog létezik, amely minden rossznak a gyökere, ezek okozzák az emberiség rettegését és félelmét és korunkban nemcsak fölöslegesnek látszanak, hanem minden haladó ember szemében képtelenségnek is. Az első az államok és nemzetek közötti egyenlőtlenség; a második a beavatkozás más országok belügyeibe, ami rendszerint a nagy és legfejlettebb országok részéről történik; harmadik a világ felosztása érdekövezetekre és tömbökre; a negyedik a gyarmaturalom. Amíg ezeket az elemeket nem küszöbölik ki a nemzetközi gyakorlatból, az emberiség nem szabadulhat meg a rettegéstől.

Véleményünk szerint a katonai és ideológiai alapokon nyugvó tömbök alakítása komolyan veszélyezteti a világbékét. Ezeket a tömböket azzal a számítással alakítják, hogy katonai túlélőre tegyenek szert és ezt felhasználják a nemzetközi kérdések erőszak útján való megoldására, ahelyett, hogy békés diplomáciai módszerek, vagy ami még egyszerűbb, az Egyesült Nemzetek útján oldanák meg, amiért az Egyesült Nemzetek Szervezetét valójában meg is alakították.

A tömbpolitikával és a világnak ideológiai alapon való felosztásával ellentétben, valamint annak érdekében, hogy az emberiség megmeneküljön a világtörténelem legnagyobb katasztrófájától, a magunk részéről mi a különböző rendszerű országok és államok koegzisztenciájában látjuk a valódi lehetőséget. Az, amit én szem előtt tartok, nem valami passzív koegzisztencia, hanem aktív együttműködés és a különféle problémák békés és megegyezéses megoldása, valamint mindazoknak az elemeknek a kiküszöbölése, amelyek elkerülhetetlenül zavarják a nagy és kis államok közötti széles körű együttműködést. Mi több, ez a koegzisztencia nemcsak lehetséges a gyakorlatban, hanem nélkülözhetetlen is, ha el akarjuk kerülni az új világháborút, annak összes szörnyűségeivel, az atombomba és a hidrogénbomba pusztításával stb.

Az eddigi gyakorlattól eltérően, amely szerint az elmaradott országok szegénységét és nyomorát gyakran nemcsak a rendkívül fejlett államok használták ki a belügyekbe való beavatkozásra, hanem azok a nagy államok is, amelyek nem értek el kivételesen magas fejlődési szintet, véleményünk eddig is az volt, s most is az, hogy az elmaradott országoknak anyagi és műszaki segítséget kell kapniuk. Ez a segítség végső fokon nemcsak azoknak használ, akik kapják, hanem azoknak is, akik adják, mert noha a segítséget nyújtó országok a termelés lehető legmagasabb fokát érték el, a stagnálás, sőt visszaesés veszélye fenyegeti őket, ha termékeik számára nincs megfelelő felvevő piac."

(Az indiai parlamentben 1954. december 21-én mondott beszédből — Josip Broz Tito: Beszédek és cikkek X., Forum Könyvkiadó, Novi Sad, 1966)

*

„Az egyik jelenség — amelyről mindenekelőtt szólni akarok, mert azok közé tartozik, amelyek a nemzetközi viszonyok további fejlődése szempontjából a legtöbb bizakodással töltenek el bennünket — az, hogy azok az országok, amelyek csak nemrégiben kezdtek önálló szerepet játszani a nemzetközi életben, vagy csak nemrégiben szerezték meg függetlenségüket, és általában véve a fejletlen országok most mind jelentősebb szerephez jutnak nemzetközi téren.

Ez a jelenség azoknak a messze ható átalakulásoknak a velejárója, amelyeket a világ az utóbbi évtizedek folyamán, különösen pedig a második világháború után átélt. Ezek az átalakulások a következő tényezőkön alapulnak: először is, a gyarmati és félgyarmati népek mind jobban tudatára ébrednek, hogy joguk van önmagukat kormányozni és alkotó képességeiket kifejleszteni; másodszor: a termelőerők erőteljes növekedése, ami mint egységes — noha nem egyenletes és nem egyöntetű

folyamat — átfogta az egész világot, könyörtelenül letöri a régi korlátokat és mellőzhetetlenül szükségessé teszi, hogy új formákat és új utakat keressünk. Ennek a folyamatnak egyik megnyilvánulási formája az volt, hogy aláásta annak a gazdasági és politikai függőségi viszonynak egész hálózatát, amely a legtágabban értelmezett gyarmaturalmi rendszernek lényege. Ezt a rendszert alapjában rendítette meg az az erőteljes népfelszabadító harc, amely a második világháború folyamán és utána, különösen az ázsiai világrészen lángolt fel, és amely bizonyos értelemben szubjektív megnyilvánulása volt az akkor megérett objektív feltételeknek, és az életképes és dinamikus államok egész sora lépett a nemzetközi színtérre és mind jelentősebb szerepet kezdett játszani. Ezzel párhuzamosan bizonyos más, főleg kisebb országok népei, amelyek formálisan már előbb megszerezték függetlenségüket, mind erőteljesebben juttatják kifejezésre azt a törekvésüket, hogy ezt a formális függetlenséget valóságos függetlenséggé alakítsák, hogy szuverenitásukat új, gazdagabb tartalommal telítsék, és hogy letépjék a tényleges függőségnek, különösen a gazdasági függőségnek mindazon láncait, amelyek többé-kevésbé sikeresen rejtőzködtek a formális szuverenitás leple alatt. Ez a törekvés, amely rendszerint az illető országokban végbemenő mélyreható belső átalakulások tükrözője, megnyilvánul az illető országok ama igyekezetében is, hogy nemzetközi téren önálló és aktív tényezőként jelentkezzenek. Mindez természetesen óriási jelentőségű mind az illető országokra, mind általában véve a nemzetközi viszonyok fejlődésére nézve is.

Ezekben az új, független államokban a függetlenség megszerzésével kialakultak a teljes gazdasági és politikai fejlődés előfeltételei. Ezáltal világosan kifejezésre jutott — ami bennünket illet, minket utazásunk csak megerősített olyasvalamiben, amiről tapasztalataink alapján mélyen meg voltunk győződve —, hogy a függetlenség nemzetközi tekintetben lényeges előfeltétele egy ország valóságos és gyors fejlődésének.

Gazdasági téren a függetlenség megszerzése révén felszabadulnak az illető országok lappangó erői, és roppant erőfeszítések kezdődnek az elmaradottságnak, a gyarmati múlt e súlyos örökségének leküzdésére. Erőfeszítések kezdődnek ama különbségek enyhítése érdekében, amelyek elkerülhetetlenül elválasztják az illető országokat azoktól az országoktól, amelyek a nemzetközi közösség kiváltságos tagjainak helyzetét élvezik, bár ezt javarészt éppen ama népek kincseinek, verejtékének és vérének köszönhetik, amelyeket más népek fejlődése elmaradottsága kárhoztatott. Az újabban függetlenné vált országok gazdasági fejlődése — mivel a politikai önállóság megteremtette számukra az objektív és szubjektív feltételeket — megteremti az anyagi alapot haladásukhoz más, főleg politikai és kulturális téren is. Ez elsősorban az illető országok

erőteljes demokratikus fejlődésén észlelhető, vagyis azon, hogy az egyén mind nagyobb mértékben és mind tevékenyebben vesz részt a közéletben, jogait megfelelő módon biztosítják, a művelődés színvonala emelkedik, felszámolják az írástudatlanságot, hazai káderek et nevelnek, amelyek nélkül a gazdasági fejlődés el sem képzelhető, javítják a lakosság általános egészségügyi körülményeit stb.

Ez egyrészt azt mutatja, hogy a függetlenség jelentősen hozzájárul a belső demokrácia fejlődéséhez, másrészt viszont azt, hogy a demokrácia csak az ország gazdasági fejlődésével párhuzamosan és attól függően fejlődhet. Az a tény, hogy ezekben az országokban a demokrácia fejlődésének útjai változatosak, hogy ez a fejlődés az illető országok sajátos körülményeinek legjobban megfelelő formákban történik, s ezek nincsenek mindig összhangban a „klasszikus" mintákkal, újabb bizonyítéka azon felfogás tarthatatlanságának, mely szerint a demokráciának van egy egységes és általános típusa, amely ha nem is minden időkre, de legalább a jelenkor minden népére érvényes. Mi több, az a kísérlet, hogy ezekre a maguk új demokratikus útján járó új államokra mindenáron rákényszerítsék ezeket a „klasszikus" kaptafákat, nemcsak támadást jelentenek az illető országok függetlensége ellen, hanem kísérletet demokratikus fejlődésük és általában véve az egész fejlődés megállítására, sőt visszavetésére. A gyakorlat pedig már megmutatta, hogy éppen azok az országok, amelyek újabban szerezték meg függetlenségüket, igyekeznek korszerűbb, haladóbb szociális viszonyokat teremteni és teremtenek is."

(A rangooni egyetemen 1955. január 16-án mondott beszédből — Josip Broz Tito: Beszédek és cikkek X., Forum Könyvkiadó, Novi Sad, 1966)

*

„Az aktív koegzisztencia politikája azon a felismerésen alapul, hogy a világ ma már egységes egésszé vált, és nem történhet semmi jelentősebb dolog, ami ne hatna ki a világ minden részére — ez pedig azt jelenti, hogy a béke oszthatatlan, de nemcsak abban a negatív értelemben, hogy a béke megsértése súlyos következményekkel járhat, hanem éppúgy pozitív értelemben is, azaz olyan értelemben, hogy a béke kérdését csak valamennyi nép és ország együttes erőfeszítésével lehet megoldani. Ma nincs a világon egyetlen valamennyire is civilizált nép sem, amelynek mindegy volna, hogy mi történik a világban, és amely ne volna tudatában, hogy minden viszály őt is belesodorhatja az örvénybe, hiszen ezt bizonyította a második világháború, e totális háború is. A népek és országok csak közös erővel háríthatják el a múlt káros következményeit

és csak közösen tehetik lehetővé, hogy az elmaradott és fejletlen országok felkészüljenek az önálló gazdasági, kulturális, politikai stb. életre.

A koegzisztencia politikája természeténél fogva — habár ezt gyakran nem értik meg — aktív politika, az aktív és építő jellegű nemzetközi együttműködés politikája, a nyílt nemzetközi kérdések megoldási módjának felkutatása és a nemzetközi feszültség forrásainak eltüntetése céljából. Ez a politika egyébként, már eddig is, amennyiben alkalmazták, megdönthetetlen érvekkel bizonyította előnyeit. Eza politika egyfelől kizárja a semlegeskedők passzív vagy közömbös magatartását a nemzetközi történések iránt, és kapcsolatok megteremtésére, tárgyalásokra, a problémák megegyezéses megoldására ösztönöz minden országot, tekintet nélkül társadalmi berendezésére vagy általában világnézetére. E politika célja: tevékenyen és kitartóan munkálkodni a világnak két ellenséges táborra való felosztása ellen. Ennek a politikának bizonyos értelemben az a célja, hogy állandó tolmácsolója legyen a háborúellenes törekvéseknek, vagyis ez a politika bizonyos értelemben a békeszerető emberiség lelkiismerete."

(A Szövetségi Képviselőház mindkét házának 1955. március 7-én megtartott együttes ülésén elhangzott külpolitikai expozéből — Josip Broz Tito: Beszédek és cikkek X., Forum Könyvkiadó, Novi Sad, 1966)

*

„Korunk óriási és sajátos problémája a gazdasági fejlődésben tapasztalható aránytalanság, a fejlett és a fejlődésben elmaradt országokat egymástól elválasztó szakadék. A termelőerők jelenlegi fejlődési fokán ez a szakadék mindinkább elmélyül. A gazdaságilag fejletlen országokban ugyanis ma még mindig az emberiségnek több mint kétharmada él, és a világ jövedelmének mindössze 18 százalékát teremti elő. Ennek az aránytalanságnak megszüntetését megkövetelik az egész világgazdaság merőben gazdasági érdekei is, ideértve a legfejlettebb országok érdekeit is, de szükséges ez politikai okokból és egyéb nemzetközi oknál fogva is, mert ha ezt az aránytalanságot nem szüntetik meg, nem lehetséges sem valódi egyenjogúság, sem tartós béke. A mai körülmények között ez csak szervezett formában nyújtandó nemzetközi gazdasági segély útján érhető el, elsősorban az Egyesült Nemzetek keretében, de regionális és kétoldalú megállapodás útján is, azzal a feltétellel, hogy a segélynyújtást ne kössék semmiféle politikai vagy katonai jellegű kötelezettséghez. Számos ország, köztük Indonézia és Jugoszlávia is, határozottan szorgalmazza egy ilyen akció realizálását, ami nemcsak a fejletlen vagy kevéssé fejlett országoknak és népeknek volna hasznára, hanem az

egész világnak. E szakadék áthidalásával teljesen érvényre jutna az országok és népek függetlenségének és egyenjogúságának elve, akár nagy vagy kis, erős vagy gyenge, fehér vagy színes bőrű népről van szó."

(A bandungi egyetem díszdoktorává avatásakor mondott beszédből — Josip Broz Tito: Beszédek és cikkek XIII., Forum Könyvkiadó, Novi Sad, 1969)

*

„Szeretnék most egyet-mást elmondani nektek külpolitikánkról is. Jugoszlávia lakosainak száma és területének nagysága szerint kis ország, de nézetem szerint elég nagy, mert szellemét és erkölcsi erejét tekintve nagyszerű népe van. Ezért belső gondjainktól függetlenül tevékenynek kell lennünk nemzetközi téren is. Ez több okból szükséges. Mindenekelőtt szükség volt rá, hogy az Ázsia és Afrika távoli vidékein élő népek, a gyarmati népek értesüljenek hazánkról, és megismerjék valóságunkat. Ezért is utaztam oda. Sok országot látogattam meg, és legnagyobb örömömre azt tapasztaltam, hogy máris elég sokat tudnak harcunkról, múltunkról és jelenlegi fejlődésünkről. A leglényegesebb mindebben az, hogy feladatunknak tekintsük a részvételt a világ összes békeszerető erőivel együtt a béke megvédéséért vívott harcban. Magatok is láthatjátok, hogy a nagyhatalmak nem tekinthetők olyan erőnek, amelyben teljesen meg lehet bízni, és amely képes akár rövid időre is biztosítani az emberiségnek azt, amire oly vágyva vágyik, vagyis visszaadni a békébe vetett hitét, a reményt, hogy a világ megmenekül egy újabb és sokkal súlyosabb tragédiától, mint amilyen az elmúlt háború volt, amelyben sok millió ember pusztult el.

A jövőben is igyekezni fogunk az egész békeszerető világot mozgósítani a békeharcra. Mert nemcsak az az óriási többség akar békét, amely nem kötelezte el magát sem az egyik, sem a másik oldalon, hanem sokan azokban az országokban is, amelyek egyik vagy másik oldalhoz tartoznak."

(A palicsi díszebéden 1960. május 28-án elhangzott pohárköszöntőből — Josip Broz Tito: Beszédek és cikkek XIV., Forum Könyvkiadó, Novi Sad, 1970)

*

„Ha megengedi, elnök úr, röviden kifejteném, mi a véleményünk a világot ma aggasztó problémákról. Tudom, ön is igen nagy figyelemmel kísérte a párizsi fejleményeket és a csúcsértekezlet kudarca után előállt helyzetet. A világ értetlenül nézte, mi történik, mert egyszeriben össze-

omlottak a remények, amelyeket az emberiség oly hosszú időn át táplált, miközben a párizsi értekezlet megtartására várt. A világ kiábrándult, aggódik, s azt kérdi, mi lesz most.

Milyen következtetést vontunk le mi ezekből az eseményekből? Erre a következtetésre jutottunk: kiderült, hogy a legnagyobb hatalmak képviselői, akik csúcsértekezletre ültek össze, nem képesek megoldani az egész világra, az egész emberiségre nézve fontos általános jellegű problémákat. Nem igyekeztek megteremteni egy olyan értekezlet politikai előfeltételeit, amelyen igen komoly problémákat kellett volna megoldani jelen pillanatban, amikor az egész emberiség aggódik sorsáért, jövőjéért. Miután ez a helyzet, és miután meggyőződtünk arról, hogy a nagyhatalmak eddig nem voltak képesek építő módon hozzálátni a problémák rendezéséhez, úgy véljük, hogy nem kell tétlenül szemlélnünk az eseményeket és félrevonulva várni, hogy milyen sorsot szabnak ki nekünk a nagyhatalmak egyik vagy másik értekezletén. Mi ugyanis, akik nem voltunk jelen, többen vagyunk, főleg azért, mert az általunk folytatott politikának minden országban vannak hívei.

Sohasem helyeseltük, hogy a világ sorsáról csak néhány nagyhatalom szűk körében döntsenek. Mindig is az volt a véleményünk, hogy a nemzetközi problémákat az Egyesült Nemzetek Szervezetében kell megoldani, ahol az országok többségének képviselete van. De ha már így alakult a dolog, ha már semmiképpen sem érhettük el azt, hogy ezeket a kérdéseket az Egyesült Nemzetek Szervezetén belül rendezzék, belenyugodtunk a helyzetbe, s vártuk, hogy mire jutnak a nagyhatalmak képviselői, ha összeülnek. Őszinte szívvel és a legnagyobb igyekezettel támogattuk, hogy üljenek össze és lássanak hozzá a nyílt kérdések rendezéséhez. Látni akartuk, mit lehet ezeken az értekezleteken megoldani, de nem ringattuk magunkat abban az illúzióban, hogy megoldanak majd egyes nagy jelentőségű kérdéseket. Számunkra az volt a fontos, hogy összeüljenek azoknak a nagyhatalmaknak a képviselői, amelyek között a legmélyrehatóbbak az ellentétek, és ezen az értekezleten elvben állapodjanak meg, hogy a nemzetközi problémákat békés úton kell megoldani. Ez igen jelentős lett volna mindannyiunk számára.

De mivel ez nem következett be, Jugoszlávia kormánya s mi valamennyien úgy véljük, hogy az el nem kötelezett országok nem nézhetik tétlenül a fejleményeket. Igaz, hogy mi eddig sem voltunk tétlenek, de a jelenlegi helyzet megköveteli az el nem kötelezett országok növekvő aktivitását. Ez természetesen nem jelenti, hogy valamiféle harmadik tömböt kell alakítanunk, mert ez újabb hiba volna, hanem azt jelenti, hogy szorgalmaznunk kell a véleménycserét, kifejezésre kell juttatnunk az emberiség valamiféle lelkiismeretét, erősítenünk kell a béke híveinek, a há-

ború ellenfeleinek táborát, amely ellenzi, hogy a legkorszerűbb pusztító eszközöket emberi életek és minden földi élőlény megsemmisítésére használják fel."

(A Nasszer elnök és felesége tiszteletére 1960. június 13-án Brioniban rendezett díszebéden mondott pohárköszöntőből — Josip Broz Tito: Beszédek és cikkek XIV., Forum Könyvkiadó, Novi Sad, 1970)

*

„Fölösleges az az aggodalom, hogy ez az értekezlet a harmadik tömb megalakításának kezdete lehet. Logikus volna-e, hogy harmadik tömböt alkossunk mi, akik a világ tömbi megoszlása ellen harcolunk? Elősegítené-e ez a világfeszültség enyhülését? Kétségtelenül nem. Nem is lehet ilyen szándékunk, mert ez ellenkezne a tömbönkívüli országok politikai felfogásával. Mert ha azt vizsgáljuk, hogy mi a katonai tömbök lényege, mi jellemzi a katonai tömböket, azt látjuk, hogy első és legfontosabb jellegzetességük a katonai érdekeltség, katonai erő teremtése. Állandóan versenyeznek a fegyverkezésben, hogy fölénybe kerüljenek. Tömbi keretekben a többi országokkal szemben voltaképpen diszkrimináló jellegű gazdasági megállapodások jönnek létre. Zárlatot alkalmaznak különféle termékekre avégett, hogy nyomást gyakoroljanak bizonyos országra vagy országokra. Mindez és a tömbök sok más jellegzetessége ellenkezik az általános érdekkel és az el nem kötelezett országok felfogásával, főként pedig azzal a ténnyel, hogy ezek az országok teljesen kizárják a különféle vitás kérdések katonai erővel való megoldását. Ez elegendő annak bizonyítására, mennyire értelmetlen az a szemrehányás, hogy a tömbönkívüli országok államfőinek és kormányfőinek ez az értekezlete harmadik tömb megalakítására törekszik.

Véleményem szerint ennek az értekezletnek arra a felismerésre kell juttatnia a nagyhatalmakat, hogy a világ sorsa nem lehet csak az ő kezükben. Az értekezletnek meg kell mutatnia az erőszak híveinek, hogy a világ többsége határozottan elveti az erőszak alkalmazását a múlt háború által örökül hagyott különféle fontos kérdések megoldásában. Túlzás nélkül állíthatom, hogy az ezen az értekezleten képviselt országok, azonkívül sok más ország, amelyek nem tartoznak egyik csoporthoz sem, a világ közvéleményének nagy többségét képviselik. Az emberiség lelkiismeretét képviselik."

(Az el nem kötelezett országok első, belgrádi értekezletén, 1961. szeptember 1-én mondott beszédből — Magyar Szó, XVIII. évf. 207. /5120./ szám)

*

„Az első értekezletünk óta a mai napig történt eseményeket szemlélve, mindinkább erősödik az a meggyőződésünk, mennyire életteljes az a politika, mely síkraszáll az államok és a népek igazságos viszonyáért, egyre jobban meggyőződünk arról, hogy e politika hatásának növekedése elkerülhetetlen volt. Bebizonyult, hogy ez a politika nem ismer földrajzi határokat, sem faji előítéleteket, hogy ezt a politikát nem gátolják a társadalmi rendszerekben való különbségek, hanem, hogy ez a politika a bekövetkezett progresszív változásokból meríti erejét, s egyre szélesebb támaszra talál. Elkötelezettségünk a békés elvek és az igazságosabb világviszonyok mellett nem vesztett semmit jelentőségéből a feszültség enyhülése következtében, hanem ez a fejlődés voltaképpen új lehetőségeket teremtett, és rámutatott újabb akciók szükségére.

A belgrádi értekezlet idején éppen úgy, mint előtte és utána, gyakran azt a szándékot tulajdonították a koegzisztencia politikája előharcosainak, hogy „harmadik tömböt" igyekeznek teremteni. Ez arra vallott, hogy nem értik meg a koegzisztencia politikájának lényegét, ebben a hidegháború szelleme a korszerű fejlődés meg nem értése tükröződött. Ha valami kifogást lehetne emelni az el nem kötelezett országok szerepe ellen, az csakis az lehet, hogy olykor nem reagáltak eléggé gyorsan és egységesen bizonyos káros eseményekre. A „harmadik hatalomra" vonatkozó kifogások ma már szinte teljesen eltűntek. Voltaképpen jelentős mértékben eltompult az élük, és némileg megváltoztak a katonai-politikai csoportosulások is, a nemzetközi viszonyokban való funkciójuk és helyük tekintetében, mint ahogy megváltoztak belső viszonyaik is. A vitás kérdések békés megoldásának, a nemzetközi feszültség megszüntetésének, a gyors gazdasági fejlődésnek és a dekolonizálásnak politikája egyre több olyan országot és erőt tömörít az Egyesült Nemzetekben és más fontos nemzetközi fórumokon — némelyik közülük nincs itt képviselve —, amelyek hozzájárulni szándékoznak a világhelyzet megszilárdításához új, igazságosabb alapokon. Ezt a politikát többé már nem annyira a formális el nem kötelezettség vagy elkötelezettség jellemzi, amelyekről tudjuk, hogy igen viszonylagos fogalom lehetnek, mert ezek a fogalmak egyre inkább túlhaladottak, hanem mindinkább az aktív és elvszerű ténykedés, az akcióegység, az aktív és békés koegzisztencia politikája elveinek alkalmazásában. Ezáltal ez a politika új dimenziókat visz a világ korszerű politikai fejlődésébe, mert lehetővé teszi a széles körű együttműködést nem holmi mesterséges és formális tömörülésnek, hanem az érdekegységnek és a független értékeléseknek az alapján."

(Az el nem kötelezett országok második, kairói csúcsértekezletén, 1964. október 6-án elhangzott beszédből — Magyar Szó, XXI. évf. 278. /6235./ szám)

*

„A világbéke biztosításáért folyó harc tehát fokozott erőfeszítéseket követel az olyan nagy világproblémák megoldására, mint amilyenek az iparilag fejlett országok és a fejlődő országok közötti növekvő különbségek. E probléma tényleges megoldása nélkül nem lehet sikeresen fejleszteni a nemzetközi kapcsolatokat. A szilárd nemzetközi kapcsolatok ugyanis csak az egyenjogúság alapján valósíthatók meg, az pedig erőfeszítéseket követel a nagy gazdasági különbségek kiküszöbölésére, minden ország normális és sokoldalú gazdasági fejlődése feltételeinek megteremtésére.

Természetesen a gazdag és a szegény országokra való felosztás feltételes, mert a fejlődő országok hatalmas természeti kincsekkel rendelkeznek. Ezek a kincsek azonban nincsenek kellőképpen kihasználva, s a kihasznált rész gyümölcsei sem őket illetik teljes egészében. Pedig e kincsek kihasználása mind a fejlődő országok, mind az iparilag fejlett országok érdeke. De érdeke ez az egész világgazdaságnak, mert az csak akkor fejlődhet sikeresen, ha a világ minden részében biztosítva vannak a gazdasági fejlődés előfeltételei. Ezért minden országnak konstruktív módon kellene együttműködnie gazdasági téren.

A klasszikus gyarmati uralom ma már általában megdőlt. Mindemellett azonban érződnek még a hosszú gyarmati uralom és kizsákmányolás súlyos következményei. E következmények mindenekelőtt abban állnak, hogy az idegen uralom alatt élt országok gazdaságilag nem eléggé fejlettek. Ezen kívül a kizsákmányolás újabb formáival, az úgynevezett neokolonializmussal is találkozunk, és ez ugyancsak akadályozza a fejlődő országok gyorsabb előrehaladását. Az említett országok és népeik természetesen nem hibáztathatók azért, mert gazdaságilag fejletlenek. Ezért azok a hibásak, akik évszázadokon keresztül kizsákmányolták őket, és akik továbbra is erre törekednek, csak más módszerekkel.

Joggal vetődik fel a kérdés: vajon a világ iparilag fejlett országai semmibe vehetik-e a szegénységet, amelyben az emberiség nagy többsége él, anélkül, hogy ennek ne legyenek beláthatatlan következményei mindenkire nézve? Ezt nem tehetik.

A mai világnak harmonikus és sokoldalú fejlődésre van szüksége minden téren. Figyelembe kell venni a fejlődés valamennyi tényezőjét, a gazdasági és a szociális, továbbá az erkölcsi és a kulturális tényezőket, azzal a céllal, hogy megszűnjön a szegénység és az elmaradottság, és biztosítva legyen a megfelelő életszínvonal és az emberi méltóság.

A „gazdagok" és a „szegények" közötti örökölt különbségek olyanok, hogy azokat a fejlődő országok önmaguk nem hárítják el, bár eddig nagy erőfeszítéseket tettek, és fejlődésük terén sok mindent elértek. Ebben az iparilag fejlett országoknak is részt kell venniük. Kötelezettségük erkölcsi és anyagi vonatkozású.

E segítségnyújtás erkölcsi aspektusa abból a történelmi igazságtalanságból ered, amelyet Afrika, Ázsia és Latin-Amerika országaival szemben követtek el. Az iparilag fejlett országok ma erőfeszítéseket tesznek lakosságuk egy része szegénységének megszüntetéséért és nem eléggé fejlett vidékeik gyorsabb fejlesztéséért. Ezért tehát nem szabad megmakacsolniuk magukat a világ országainak többségével szemben, azokkal az országokkal szemben, amelyek az öröklött gazdasági elmaradottság rendkívül súlyos problémáival küzdenek. Természetesen nehéz hinni abban, hogy bármiféle lelkiismeret vagy humanizmus ébredhet fel azokban, akik még mindig a profiszerzés és a további gazdagodás bűvkörében élnek. Határozottan harcolni kell tehát a fennálló állapot megváltoztatásáért, és ennek szükségességét azok előtt a politikai tényezők előtt kell bizonyítani, amelyek felelősek a világ előtt az országok és népek egyenlőtlenségéből eredő következményekért."

(A nairobi egyetem 1970. február 18-án mondott beszédből — Josip Broz Tito: Válogatott beszédek, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1973)

*

„Gyakran vetették szemünkre — és ilyen megjegyzések még ma is hallhatók —, hogy új tömb megteremtésére törekszünk. Nem hogy nem akarunk új tömböt teremteni, hanem arra törekszünk, hogy a meglevő tömbök is eltűnjenek.

Ugyanúgy gyakran beszélik azt is, hogy az el nem kötelezettséget a passzivitás és a tömbök közötti taktikázás jellemzi. Mi azonban rendkívül aktívak vagyunk és a nemzetközi színtéren saját programunkkal lépünk fel. Programunk pedig nem jelenti azt, hogy megbékélünk a világ fennálló helyzetével, hanem konkrétan hozzá akarunk járulni megjavításához.

Szemünkre vetik azt is, hogy a nagyhatalmak ellen vagyunk. Nem vagyunk a nagyhatalmak ellen, hanem csupán az erőpolitikát ellenezzük.

Azt mondják, hogy az el nem kötelezettek nem lehetnek befolyásos nemzetek, hiszen fegyverük nincs, és nem gazdagok. Mi pedig éppen ezért szállunk síkra egy olyan világért, amelyben a fegyver és a gazdagság nem lesz az erő és a befolyás eszköze.

Amidőn a világ egyenrangú fejlődéséért szállunk síkra, nemcsak azért követeljük ezt, mert segíteni akarunk a kevésbé fejletteken, hanem azért is, mert ez gazdasági szükségszerűség és mindnyájunk érdeke.

Mi tehát nem azért harcolunk, hogy a mai világban jobb helyünk legyen, mi egy jobb világért harcolunk. E törekvésekben társulva lehetőségeinket is egyesítenünk kell, fejleszteni és szélesíteni kölcsönös kapcsolatainkat és együttműködésünket. A függetlenség megőrzésében és a

biztonság megszilárdításában való szolidaritásunk és azonosságunk alapja és előfeltétele annak, hogy alkalmasak legyünk további közös akciók megtételére.

Ezért tehát feltétlenül szükség lenne arra, hogy az együttműködés olyan rendszerét építsük ki, amely hatékony kölcsönös segítséget és szolidaritást biztosítana . . .

Az el nem kötelezett országoknak tevékeny tényezőkké kell válniuk a nemzetközi kapcsolatokban. Ha egyesítik erőfeszítéseiket és egységesen tevékenykednek a nemzetközi színtéren, sokat érhetnek el, hozzájárulnak majd az emberiség jobb jövőjének megteremtéséhez."

(Az el nem kötelezett országok Lusakában megtartott harmadik csúcsértekezletén, 1970. szeptember 7-én mondott beszédből — Josip Broz Tito: Válogatott beszédek, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1973)

*

„Mindnyájan egyetértünk abban, hogy a világ mind kisebb lesz, és az államok egymásra vannak utalva. Ami a világon történik — legyen az jó vagy rossz — mindenkit érint. Minden összetűzésnek vagy válságnak globális visszahatása van. Az egész háború utáni tapasztalat arra mutat, hogy a nagyhatalmak egymagukban nem valósíthatják meg a világ békéjét és stabilitását. Ezért minden országnak, tekintet nélkül nagyságára és erejére, cselekvően kell részt vennie a világközösség ügyeinek intézésében. Nemcsak azért, mert ez minden ország joga, hanem azért is, mert ez elengedhetetlen feltétele a béke megőrzésének és a nemzetközi együttműködés fejlesztésének. Mint ahogy a „nagy" béke nem nyugodhat hosszú ideig a „kis" háborúkon, úgy a nemzetközi együttműködés sem fejleszthető bárkinek a monopóliuma alapján, semmibe véve más országok és népek törvényes érdekeit. A kis és kevésbé fejlett országok békéje és előrehaladása nélkül nem lesz szilárd béke, s ezáltal a nagy és fejlett országok számára sem lesz tartós előrehaladás."

(A Richard Nixonnak, az Egyesült Államok elnökének tiszteletére 1970. október 29-én Belgrádban adott díszvacsorán elhangzott pohár köszöntőből — Josip Broz Tito: Válogatott beszédek, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1973)

*

„Elsősorban a világ összes békeszerető és haladó erőinek tevékenységétől függ, hogy a nemzetközi kapcsolatok milyen irányt vesznek. Ebben nagy szerep jut a szocialista országoknak, amelyeknek gyakorlatukkal kell

példát mutatniuk a demokratikus és egyenjogú viszonyokra, a békéért, a békés egymás mellett élés elve következetes alkalmazásáért vívott harcban. Ez pedig azt jelenti, hogy olyan nemzetközi kapcsolatokra van szükség, amelyektől távol áll az erő és a nyomás alkalmazása, valamint a belügyekbe való beavatkozás, ezzel szemben lehetővé válik a népek és országok szabad fejlődése és egyenrangú részvétele a nemzetközi közösség tevékenységében. Az el nem kötelezett országok nemzetközi politikájának és tevékenységének tulajdonképpen ez a lényege, s ez országaink külpolitikai tevékenységének tartós alapja. Az el nem kötelezettség politikája megfelel népeink létérdekeinek, függetlenségük és szuverenitásuk megőrzésének, éppen ezért az el nem kötelezettség a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság alkotmányban rögzített elve."

(A Leonyid Iljics Brezsnyevnek, az SZKP KB főtitkárának tiszteletére 1971. szeptember 22-én adott díszvacsorán elhangzott pohárköszöntőből — Josip Broz Tito: Válogatott beszédek, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1973)

*

„Elnök úr,
kedves barátaim,
e sorsdöntő történelmi pillanatban az emberiség előtt valós lehetőségek nyílnak arra, hogy határozottabban hozzálásson a nagy ellentmondások és súlyos problémák megoldásához, amelyeket itt ismertetni igyekeztem. Mély meggyőződésem szerint az el nem kötelezett országok hivatottak arra, hogy nagy szerepet játszanak a jobb és igazságosabb világ építésében. Hatalmas erkölcsi és politikai felelősség hárul ránk, hogy minden erőnkkel a nemzetközi politikai, gazdasági viszonyok gyökeres megváltoztatásán munkálkodjunk. Korunkban ez a legfontosabb feltétele minden haladásnak.

Törekvéseink és sugalmazásaink nem pusztán szubjektív óhajokat fejeznek ki, hanem elsősorban az objektív fejlődés és a valós szükségletek termékei. Az el nem kötelezettség nem pusztán e kor lelkiismerete, amint azt gyakran mondták, hanem az emberiség reális reménye, a nemzetközi viszonyok erőteljes pozitív tényezője. Ez pedig megköveteli, hogy tevékenységünk folyamatos, határozott és szervezett legyen.

Az el nem kötelezett országok nem azt követelik, hogy bárki is ismerje el arra való jogukat, hogy egyenjogúan kivegyék részüket a világproblémák rendezéséből. Ezt a jogot ők már kiharcolták, ez a joguk megvan, s szilárdan el is tökélték, hogy egységükkel, szervezettségükkel és tevékenységükkel élnek is vele. Ez azt jelenti, hogy a legbefolyásosabb tényezők egyikeként vállalják a felelősséget és a kötelesség nekik

jutó részét a nemzetközi viszonyok további fejlődése, a béke megszilárdítása, a biztonság, a függetlenség, az egyenjogúság, az általános gazdasági és társadalmi haladás iránt."

(Az el nem kötelezett országok negyedik, algíri csúcsértekezletén, 1973 szeptember 6-án elhangzott beszédből — Magyar Szó, XXX. évfolyam, 246./9438./ szám)

*

„Az el nem kötelezett országok vállalták az igazságosabb világ kialakításával járó felelősség rájuk eső részét. Akár eddig is, ezentúl is készen állnak arra, hogy e forradalmi feladat teljesítésében egyenrangúan közreműködjenek mindenkivel. Történelmi küldetésüket annál eredményesebben teljesíthetik, ha erősítik egységüket és kölcsönös szolidaritásukat. Új nemzetközi viszonyok hírnökei lévén, együttműködésünkben és másokkal való kapcsolatainkban is harcolnunk kell ezekért a viszonyokért.

Azt jelenti ez, hogy itt, Colombóban is félre kell tennünk mindazt, ami időlegesen elválaszt bennünket, s afelé kell fordulnunk, ami valamennyiünk számára közös, s ami egyesít bennünket. Más szóval, ha meg akarjuk őrizni az el nem kötelezett országok cselekvő képességét és egységét, éspedig annak érdekében, hogy eredményesebben tudjuk rendezni a legsúlyosabb nemzetközi problémákat, akkor bilaterális problémáinkat más helyen és más időpontban kell tisztáznunk. Figyelembe kell vennünk, hogy a megváltozott világban minden nép könnyebben és gyorsabban tudja majd érvényesíteni törvényes érdekeit és rendezni problémáit. Éppen ezért mozgalmunknak az egységnek, a szolidaritás és az együttműködés alapján való erősítése a mostani értekezlet legfontosabb feladatai közé tartozik. Hiszen csak egységesen képviselünk olyan erőt, amellyel a világon mindenkinek számolnia kell.

A világ átformálását célzó erőfeszítésekben együttműködésre hívunk fel minden nemzetet és minden kormányt, mert meggyőződésünk, hogy amit képviselünk, az az egész világ javára van. Az ami az el nem kötelezett országokat illeti, meg vagyok győződve róla, hogy állhatatosan folytatni fogják küldetésüket, mindazokkal közösen, akik az együttműködést elfogadják. Jugoszlávia a maga részéről továbbra is minden erejét és minden lehetőségét latba veti, hogy e történelmi vállalkozás eredményes legyen.

Az el nem kötelezettség útján, amely mellett állást foglaltunk, eddig is voltak nehézségek, s ezentúl is lesznek. Ezeket megbeszéléssel és akcióval küzdöttük le, s egészként mindenkor megerősödve léptünk tovább. Ha a mozgalmunk ellen irányuló próbálkozások manapság agresszívabbak, ez azért van, mert egyre erősödünk, s mert egyre változnak az

erőviszonyok azok kárára, akiknek pozíciói és jogtalan kiváltságai mindinkább veszélybe kerülnek. Határozatainkban és programjainkban megkörvonalaztuk a holnap világát, amelynek megteremtését senki sem akadályozhatja meg. Ám ez az új világ nem fog önmagától megvalósulni — harcolni kell érte."

(Az el nem kötelezett országok ötödik, colombói csúcsértekezletén, 1976. augusztus 17-én megtartott beszédből — Magyar Szó, XXXIII. évfolyam, 227./10496./ szám)

A szövegválogatást *Mendrei Ernő* készítette

Rezime

Tito — o nesvrstanosti

Politika nesvrstanosti naše zemlje, ali i nesvrstanost kao politička doktrina i pokret našeg doba, najuže su vezani za ime predsednika Tita. U međunarodnim srazmerama od izvanrednog značaja i uticaja su njegov doprinos viziji politike nesvrstavanja i izgrađivanja njene filozofije i afirmacije u praksi.

Kao što se nezavisna i nesvrstana politika Jugoslavije ne može odvojiti od nesvrstanosti a ovaj svetski fenomen od svog razvijanja, tako i u Titovoj celokupnoj, međunarodnoj delatnosti postoji povezanost između tzv. nacionalne i internacionalne komponente. Titov iskonski osećaj za revoluciju, njegova istrajnost i iskustvo duboko su utisnuli pečat na razvoj pokreta i politike nesvrstanih, istovremeno borba naroda i država za nezavisnost i borba za ravnopravne međunarodne odnose bili su stalni podstrekači i potpora Jugoslaviji za samostalnu, aktivnu i nesvrstanu spoljnu politiku.

Spoljna politika nesvrstanosti Jugoslavije nije plod trenutnih interesa ili teškoća nego je izrasla iz biti našeg narodnooslobodilačkog rata i socijalističke revolucije. Jugoslavija je već u teškim ratnim godinama istupila za svoje pravo da sama, bez ičijeg upliva, odlučuje o svojoj sudbini i odredi vlastiti put unutarnjeg razvitka.

Boreći se za ostvarivanje ravnopravne zajednice svojih naroda i narodnosti, Jugoslavija se i na međunarodnom planu bori za iste ciljeve: za ravnopravnost država i naroda i njihovog slobodnog razvitka. Uprkos osetljivom geopolitičkom položaju i pritiscima, istrajnost Jugoslavije za nesvrstanost predstavlja izvanredno vredan moralno politički kapital, koji je Tito, zajedno sa iskustvima drugih oslobođenih zemalja, na putu za samostalni razvoj borbom protiv kolonijalizma ili sa iskustvima društvene revolucije, smestio u opštu riznicu o nesvrstanosti.

Cilj ovog skromnog i kratkog rezimea, koji nije pripremljen sa punim mogućnostima i zahtevima, je da prikaže: u Titovoj dugoj, desetogodišnjoj, neumornoj, međunarodnoj delatnosti, a i u svim spoljnopolitičkim govorima i izjavama već od prvih godina osnivanja i razvitka nove socijalističke Jugoslavije dosledno i stalno su prisutni ne samo cilj očuvanja nesvrstanosti naše zemlje

po svaku cenu nego, isto tako i zahtev za samostalnim, slobodnim, miroljubivim životom, za ravnopravniji, pravedniji i humaniji svet.

Tito nije samo „idejni otac nesvrstanosti", njegov duhovni podstrekač, nego i njegov prvoborac, jer kao što je rekao u svom govoru u Kolombu, svet sutrašnjice, čija vizija je data u odlukama i programima nesvrstanih zemalja, neće se ostvariti sam od sebe. Za njega se treba boriti i to još takvom verom i voljom kao što to Tito radi celog života.

Summary

Tito — about non-alignment

The non-alignment policy of our country, but as well the non-alignment as a political doctrine and movement of our age, are in the closest possible way connected with the name of the president Tito. In international consideration his contribution to the vision of the non-aligned policy, building up of its philosophy and his afirmation in practice, are of extra-ordinary importance and effect.

As the non-aligned and independent policy of Yugoslavia cannot be separated from non-alignment, and this world phenomenon from its developing, so does whole exist, in the Tito's international activity a connection between the so called national and international component. Tito's revolutionary instict, his endurance and experience have deeply sealed the non-aligned movement and its development, at the same time, the struggle of nations and states for independence and equal international relations have been permanent inspiration and support to Yugoslavia for independent, active and non-aligned foreign affairs.

The Yugoslav non-aligned foreign affairs does not represent immediate interests or difficulties, it grew out from the nature of our National Liberation War and the socialist revolution. During the hard war years Yugoslavia has already taken a stand for the right in deciding, without any intervention, about her own destiny, by herself, and to determine her own inner way of development.

Struggle for the realization of an equal community of the nations and nationalities in Yugoslavia represents also her aims concerning the international relations: equality of nations and states and a free and independent devolopment. In spite of the delicate geopolitical position of Yugoslavia and pressures made upon her, the endurance for non-alignment represents an extra-ordinarily valuable moral-political capital, which Tito, together with experiences of other liberatd countries being on their way of independent development by fighting against colonization; or experiences of social reproduction, has placed in the universal treasury of non-alignment.

The aim of this modest and short summary, which is not made with full possibilities and requests, is to show: in Tito's long, ten-years lasting, unwearied, international work, and also in all foreign affairs speeches and declarations, from the very first years of establishment and development of the new socialist Yugoslavia, not only the aim of guardening the non-alignment

of our country, at any price, is present, but also a request for independent, free, peaceful life, for a more equal, righteous and humane world.

Tito is not only „the ideological father of the non-alignment", its spiritual inspirer but also its fighter, for as he said in his speech in Colombo, the world's tomorrow, whose vision is given int the conclusions and programs of the non-aligned countries, won't come true by itself — one must fight for it. And do it with such belief and will as Tito has been doing it during his whole life.

Tomislav Bandin

TITO A TECHNOKRATA GAZDÁLKODÁSRÓL

Tito elvtárs hatalmas elméleti rendszere, gyakorlati tevékenysége és az *önigazgatás* terén elért *eredményei* csodálatra késztetik az embert. Magától adódik a kérdés: *Korunk* forradalmárának és gondolkodójának meglátásairól van-e szó, vagy pedig egy olyan *emberről*, aki hazája munkásosztályára és összes dolgozójára, történelmi és egyéb sajátosságaira támaszkodva *váltja valóra* az elképzeléseket; olyan valakiről, aki lerakja társadalma alapjait és tettei által a *valóságban* öltenek testet *a forradalmi munkásosztály elképzelései.*[1]

Tito elvtárs *munkásságában* elmélyedve — pusztán a forradalmi marxista elmélet és a jugoszláv *önigazgatási gyakorlat* egyszerű *összekapcsolásával* — erre *azonnal* választ is kapunk: elnökünknek az önigazgatás terén kifejtett tevékenysége nem más, mint egy *zseniális gondolkodó,* teoretikus és *vizionárius* dialektikus munkájának gyakorlativá válása, az elképzelések *megvalósulása.* A valóra váltás nem volt könnyű, egyszerű és ellentmondásmentes, az ellentétes társadalmi erők hatásától független, hisz végső soron a szocialista és önigazgatásellenes erők lendültek harcba.

Ez a valóság *hétmérföldes léptekkel* közeleg a marxista tudomány elképzeléseinek, *a munka köztársaságának* a megvalósítása felé.

Tito elvtárs hatalmas marxista és forradalmi életművéből mi most csupán egyetlen *területet* választunk ki, a *technokrata* (menedzseri) gazdálkodás koncepciójának *bírálatát.*

Miért?

A választ Tito elvtárs következő álláspontjában kereshetjük: „... Anyagi és társadalmi fejlődésünknek éppen ezen a jelenlegi fokán rejtezik annak veszélye, hogy az önállósodott igazgatói réteg kisajátítja magának az igazgatást. Mindenekelőtt arra gondolok, hogy az igazgatási szervek és a szakemberekből álló apparátus — amelyek egyébként nél-

külözhetetlenek ahhoz, hogy a munkásság sikeresen kivegye részét a társadalmi újratermelésből — visszaélhet helyzetével, tudásával és ismereteivel. *A munkásság szolgálatában álló szerv így a munkásosztály fölé nőhet* (kiemelte T. B.)..."[2] Válaszunk azért rejlik ebben az idézetben, mert a *szárnyaszegett technokrácia* újra, a *főnix* madárhoz hasonlóan emelkedik fel — ezúttal nem *saját* porából —, hanem egy leépített és felmorzsolt centralisztikus, etatista maradványokat hordozó törekvésből, mintegy életre keltve *ugyanezeket a törekvéseket.* Önigazgatási szocialista társadalmunkban ezzel a munkásönigazgatással szembenálló társadalmi tényezővel, a techno-bürokráciával még mindig számolnunk kell.

A TECHNOKRATIZMUS GYÖKEREI ÉS AZ ELLENE FOLYTATOTT KÜZDELEM

Amennyiben elfogadjuk, hogy a munkásönigazgatás *első* évtizede (1950—1960) Jugoszláviában — nagyvonalakban szemlélve és leegyszerűsítve — a *bejáródás* és az *affirmálódás* időszaka volt, melynek során a munkásosztály tudatára ébredt, hogy „... a dolgozók nagy többsége az önigazgatást tartja a legkiemelkedőbb eredményének"[3], akkor a *rákövetkező évtizedről* azt kell mondanunk, hogy előrejelezte társadalmi és gazdasági *érvényre jutását*, de a *visszahúzó* társadalmi *erők* jelentkezését is.

Itt kell megemlítenünk, hogy a munkásönigazgatás második évtizedében, az 1961-es *évvel* (az úgynevezett „kis" gazdasági reformmal) vette kezdetét a centralizált bürokratikus erők *felszámolása*, az *adminisztratív irányítás* háttérbe szorítása és a vállalatok általános jövedelmi önállóságának kifejlődése.

De pusztán az a *haladást jelző tény*, hogy felszámoltuk a centralizált, bürokratikus apparátust és megszüntettük az adminisztratív intézkedéseket, még nem növelte *jelentősebb* mértékben a munkásosztály gazdasági és ezzel párhuzamban *társadalmi* erejét. A gazdasági hatalom az állami pénzalapokról *áttevődött „a hatalom új jelöltjeire"*[4] — a vállalati technokráciára és a vele kapcsolatos elidegenült gazdasági *központokra* és a *hatalom* minden *más* formájára.

A központosított államhatalom és bürokratizmus áthatóbb és sokoldalúbb felszámolására gazdasági téren 1965-től, a gazdasági és társadalmi reform bevezetésével került sor. Jövedelmi rendszerünk ekkor kezdett el funkcionálni, vállalataink gazdasági *ereje* pedig növekedni. Azonban a vállalatok gazdasági erejének fokozódása nem hat ki lényegesebben az *erőviszonyokra.* A munkatöbblet felhalmozását az állam helyett a *vállalati* műszaki irányító réteg végzi, amely szoros kapcsolatot

épít ki az államapparátussal és a gazdasági, politikai hatalom más elidegenült központjaival, mert „... a gazdaság önállóságát hirdető jelszó mögött a munkaszervezetekben a valódi hatalmat a *menedzserréteg veszi át* (a kiemelés tőlem — T. B.), a társadalmi-politikai közösségekben pedig az irányító politikai apparátus, és így a köztük kialakuló szoros kapcsolat objektíve a munkás- és társadalmi önigazgatás ellen irányul".[5]

Röviden talán így tudnánk ábrázolni azt a *„hatalmi egyensúlyt"*, amely a munkásosztály és a technobürokrácia között jött létre a munkásönigazgatás *második* évtizedének vége felé. Elmondhatjuk, hogy a munkásosztály „hatalma", azaz *társadalmi ereje* — a munkafeltételekhez és eredményekhez mérten *nem is erősödött*, de *nem is gyengült*. Az *erőviszonyok* olyanok voltak, hogy *reálisan* lehetővé tették úgy az egyik mint a másik erő *felülkerekedését*.

Tito elvtárs éppen az ellentétes erők[6] ilyen objektív körülményei közepette, az *osztálytársadalom* visszaállításának *veszélye* idején jelezte előre *világosan és egyértelműen:* „Egy dolgot határozottan és világosan szem előtt kell tartanunk. Ahol az erőviszonyok nem teszik lehetővé, hogy a dolgozók maguk harcolják ki önigazgatói és az önigazgatás fejlesztésére való jogaikat, ott kommunistáinknak, illetve a Jugoszláv Kommunista Szövetségnek minden politikai és ideológiai eszközzel támogatnia kell tevékenységüket és önigazgatásért folyó harcukat. Ilyen esetben nem mondunk le a törvény adta lehetőségekről és a közösségnek mint egésznek a politikai beavatkozási lehetőségéről sem."[7]

Még a munkásönigazgatás harmadik évtizedének *kezdetén* is elkerülhetetlenné váltak az ilyen *politikai beavatkozások*. Az intervenciók eredményeképp *megváltoznak a folyamatok*, átalakul *a társadalom vérkeringése*. A liberalizmus és az ösztönösség *hullámának ideológiai* és társadalmi-gazgasági hordozóival való leszámolás — azokkal az erőkkel, amelyek *veszélyeztették* szocialista önigazgatási fejlődésünket — új *távlatokat nyitott a fellendüléshez a* munkásosztály új viszonyokon alapuló társadalmi *felülkerekedéséhez;* az új társadalmi-gazdasági és politikai viszonyok kialakulásához.[8] Széles lehetőségek nyíltak az önigazgatási és jövedelmi önállóság kifejlődésére és *folyamatának* megalapozására; a *munkásságnak* a munkafeltételekkel és eredményekkel való rendelkezésére.

„... A dolgozónak a társadalmi újratermelésben elfoglalt társadalmi és gazdasági helye szempontjából döntő fontossággal bír annak az elvnek az érvényesítése, hogy a dolgozónak elidegeníthetetlen joga a társadalmi tulajdonban levő eszközök használata személyes és társadalmi szükségletei kielégítése céljából, és hogy — a társult munkában dolgozókkal egyenrangúan — joga van munkája, munkakörülményei és munkaeredményei igazgatására..."[9]

A TECHNOKRATA GAZDÁLKODÁS DOGMÁJA

A liberalizmusnak és a kispolgári ösztönösségnek az a társadalmunk *partjait* verdeső hulláma, amely a szocializmus fejlődését hangzatosan azzal a jelszóval (és sokhelyütt *gyakorlattal*) fémjelezte, hogy „adjatok több árut és pénzt, akkor majd a szocializmus *önmagától* is fejlődni fog"[10], egy sajátos jelenséghez vezetett, amelyet Tito elvtárs a következőképp jellemzett:

„Egy technokrata és bürokrata irányvonal érvényesítésének kísérletei — amiről már beszéltem — gyakran arra hivatkoznak, hogy előbb erős és modern gazdaságot kell kiépítenünk, akár még a munkásönigazgatás *stagnálása* (kiemelés tőlem — T. B.) árán is, és az önigazgatáshoz csak azután kell visszatérnünk . . ."[11]

A technokrata gazdálkodás *dogmája* lényegében véve a „minőségi gazdálkodás" *glorifikációján* alapul. *Térnyerése és gyökeret eresztése* során *ideológiai* jelleget ölt. A „minőségi gazdálkodás" ideológiájává, „*minden* célok céljává". Egészen *szűkkörűen* érvényesül „a *jobbágyi* és a *céhérdekek* képviseletében". Ennek ellenére az *egész* társadalom ideológiájának nevezi magát. De *éppenséggel* ezekkel a társadalmi érdekekkel *foglalkozik* a legkevesebbet. Ennek az „ideológiának" kedvenc *jelszava*, hogy „ha *mindenki* úgy gazdálkodna mint mi (illetve ahogyan ÉN), akkor mi lennénk *második* Amerika", de nem tartja vissza magát *vulgárisabb* és *értelmetlenebb* frázistól sem. Ugyanakkor *„megfeledkezik"* arról, hogy *kalóz módjára „álszent* magatartással" kit kisebbít meg. „Hasznos *ügyeskedéseivel"* a munka eredményét *(a jövedelmet)* teszi magáévá „kiváló ügykezelés" címén. Saját „munkaközössége" és *„munkásosztálya"* nevében megkísérli összeegyeztetni az *erkölcsösséget kalózjellegű* ügyviteli *tevékenységével.*

A munkásosztály „átlényegült" része, a technokraták és az „értelmiségi *elit"* az általános légkört kihasználva többek között *hatalmas* erőfeszítéseket tesznek a gazdaság korszerűsítésére — a tudományos-technológiai forradalom eredményeinek felhasználásával —, közgazdasági nézeteik elfogadtatására, a munkásosztálynak, ennek az *általuk* felvilágosulatlannak tartott osztályon belüli rétegnek a tehetetlenségéről, érdektelenségéről, közömbösségéről stb. kialakított tézisük terjesztésére. Szerintük a dolgozókat *csupán* a fizetés érdekli, „ezenkívül semmi más"; és *ők* emésztik fel a felhalmozásra szánt összeget. Éppen ezért valamennyien messiások, akikre „a magasabb társadalmi érdekek" *megőrzése* hárul. Tito elvtárs róluk mondja:

„A technokrata és menedzser irányvétel főhőseire és az etatista nézetek hordozóira elsősorban az jellemző, hogy nem hisznek a dolgozó em-

ber képességeiben, ami alapvetően ellenkezik társadalmi rendszerünk lényegével."[12]

A technokrata rétegeknek „a minőségi gazdálkodásért folytatott harcban" tanúsított magatartása számos, *egymásból következő* társadalmi, gazdasági, politikai és *ideológiai* jellegű következményt vált ki. Írásunkban csupán két ilyen tényezőcsoportra térünk ki:

1. „A minőségi termelés ideológiája"[13], amelyet ezek a rétegek vallanak maguknak, a gyakorlati életben pusztán a gazdasági élet egy egészen szűk területére érvényes. A társult munka *egésze* helyett csak szűkkörű, parciális és magánjellegű csoportérdekekre terjed ki. Éppen azért, mert a gazdasági *vállalkozásokat* különállónak veszik a társadalmi termelési viszonyoktól — bár *nem függetlennek* —, mondhatjuk róluk, hogy *durván meghamisítják* a marxizmust, szocialista- és önigazgatásellenessé, végső soron pedig (minden politikai *túlzás* nélkül szólva) *ellenforradalmivá* válnak. Tito elvtárs ennek kapcsán hangsúlyozta, hogy „*Hazug és mesterkélt választási lehetőség* (a kiemelés tőlem —T. B.) rejlik amögött, hogy vagy önigazgatást vagy modern gazdaságot"[14]. Illetve: „Egyértelműen világos kell hogy legyen a számunkra: a munkásönigazgatásunk ellen irányuló összes támadás *munkásosztályunk érdekeinek az eláruláséval azonos* (a kiemelés tőlem — T. B.)... Egyébként ki is a leghivatottabb, hogy önigazgatásunk eredményességéről nyilatkozzon? Mindenekelőtt a munkások, nem pedig a *bürokrácia és technokrácia egyes csoportjai* (a kiemelés tőlem — T. B.), amelyek saját érdekeiket szem előtt tartva, de ugyanakkor a közvetlen termelésben dolgozók kárára külön megbízásban reménykednek".[15]

2. Az ügyvitel gazdasági sikerét *kétségkívül* lényegesen befolyásolja az, hogy a munkásosztály *passzivitásba* szorulhat, ha a gazdasági és egyéb *hatalom* az említett rétegek kezében összpontosul. Ha ugyanis a dolgozóknak nem áll módjukban önigazgatás vagy a *munkásság* önigazgatási intézményei által elejét venni a technokrata és menedzserréteg *egyeduralmának*, akkor saját *munkájukat* kényszerülnek *megcsorbítani*,[16] ami kétségkívül jelentős kihatással van a munka termelékenységére és az ügyvitel sikerére.

Ebből adódik azután a helyzet, hogy a munkásság „*érdektelenné*" válik az ügyvitel gazdasági sikeressége iránt, amit ezek a (technokrata) erők a legkülönbözőbb álláspontok és elméletek formájában terjesztenek, miszerint a munkások közömbösek és csak a fizetés érdekli őket stb. A munkásosztály érdektelen, mert nem kíván *terméketlen* vitákba bocsátkozni olyan dolgokról, *amikről már előre döntöttek.*

Egy szakképzett fémesztergályos véleményéből idézünk:[17] „A gyűléseken véleményem szerint azért nem alakul ki minden esetben termékeny vita, mert a felvetett kérdésekre tett megjegyzéseket senki sem összegezi

és adja meg az igazi választ a helyszínen, vagy a legközelebbi alkalommal. A kérdések ugyan bekerülnek a jegyzőkönyvbe, de *az embereknek az a benyomása alakul ki, hogy mindennek úgy kell lennie, ahogy a gyűlésen beterjesztették* (a kiemelés tőlem — T. B.). Így kerül sor aztán arra, hogy a dolgozóknak csak 50—60 százaléka jelenik meg". Tito elvtárs számtalanszor beszélt már ezekről a kérdésekről. Idézzük most tőle az alábbiakat:

„Egyes vállalatokban az irányítás egyértelműen a vezetők, a szakemberek és az üzletemberek kezébe összpontosul, akik úgy viselkednek mint valamiféle menedzsercsoport. Azokban a vállalatokban, amelyekben megfeledkeznek a munkaközösség és az önigazgatási szervek iránti kötelezettségekről és felelősségről, a jövedelemről ez a szűk csoport dönt a munkásság véleményének kikérése nélkül. A munkásönigazgatást ez a gyakorlat formálissá teszi."[18] Majd így folytatja: „A dolgozók iránti bizalmatlanság leszereli és megbénítja alkotói kezdeményezőkészségüket. Csak *látszólag érvényes az, hogy a menedzseri és technokrata logika és annak módszerei jobb eredményhez vezetnek* (a kiemelés tőlem — T. B.)".[19]

Véleményünk szerint az idézettekben Tito elvtárs *teljes értékűen* határozta meg *a technokrata gazdálkodás dogmáját.*

Végül hozzátehetjük, hogy az ügyviteli munkában nem túl sokáig lehet a *keresztényi erkölcsösség* színében *kalózkodni.* Az időközben bekövetkezett események — politikai beavatkozások és az említett erők elleni küzdelem — ezt *világosan* beigazolták.

A GAZDASÁG IDEOLÓGIAMENTESSÉ TÉTELÉNEK TECHNOKRATA ELVE

A liberalizmus és a kispolgári ösztönösség — amiről már beszéltünk — és a profithajhászó, menedzser ideológiával átitatott technokrata és egyéb rétegek felfokozott tevékenysége („hisz a nagy és összetett gyárak, bonyolult gazdasági ügyek *irányítást* követelnek; nem lehet vitás, hogy *ki* parancsol és ki dolgozik") a munkásönigazgatás háttérbe szorulásához vezetett. Tito elvtárs ezzel kapcsolatban hangsúlyozza:

„... hazánkban az önigazgatás már sokhelyütt kezd megállapodni. Az önigazgatás nevében *kezdenek egyesek irányítani* (a kiemelés tőlem — T. B.). A technokrácia és a bürokrácia egyes ágazatokban és helyeken alaposan elburjánzott."[20]

Az ilyen *profithajhász* közegekben a *gazdaság* és az *ideológia* kapcsolatát egy leegyszerűsített és vulgáris frázisban látják: a gazdaság az *gazdaság* marad bármilyen körülmények között is menjen végbe a tár-

sadalmi termelés. A gazdaság ilyen „ideológiamentessé tétele" szocialista önigazgatású társadalmunkban a társult munka egy részének *átalakulásához* vezet, aminek során az ideológiamentesség jegyében a „gazdaságilag ütőképes" struktúrák „jövedelmező társaságokká", „profitáló *impériumokká*", „a *jólét* szigetévé" alakulnak át, miközben szilárdan védik többnyire a társadalomtól, annak általános szükségleteitől és *törekvéseitől* független *pozíciójukat*. Az ideológiamentességnek ezek a *termékei közvetlenül* támadják a társult munka eszméjét és gazdasági hatékonyságát, valamint az egyéni és közösségi erkölcsöket.[21]

A munkások iránti bizalmatlanság, és ami *még* rosszabb, képességeik lebecsülése (miszerint csupán „műveletek végrehajtói", illetve „a gép egyszerű tartozékai", azaz *bérmunkások*[22]) jogaik korlátozásához és alkotóképességük *megcsorbításához* vezet. Tito elvtárs ezért hangsúlyozza, hogy:

„... A dolgozók jogainak korlátozása negatívan hat a közvetlen termelők kezdeményezőkészségére, azokéra akik az anyagi javak megteremtőiként a gazdasági haladás legfontosabb tényezői."[23]

Azok a rendkívüli eredmények, amelyeket dolgozóink nagyfokú mozgósításával értünk el — elsősorban a társult munka alapszervezeteiben — *véget vetettek* a sikeres gazdálkodás titkának tartott vállalkozó szellemű és *profithajhász* dogmának, bár az említett közegek *beteges* önigazgatási *tudata* ezt *nem fogadja el tényként, valóságként*. Ugyanakkor jelentősen megnövekedett az önigazgatás, a munkásosztály és a Jugoszláv Kommunista Szövetség iránti bizalom.

A Szövetségi Szkupstina[24] tanácsainak közös ülésén elmondott beszédében elnökünk hangsúlyozta:

„Az eltelt időszakban még szorosabb kapcsolat jött létre a munkásosztály, a parasztság és az értelmiség között. Felgyorsult a dolgozóknak az önigazgatásért és a szocializmusért folytatott küzdelemben való összekapcsolódása. A munkásosztály társadalmi és gazdasági helyzete megszilárdult. A társult munka alapszervezeteiben, a helyi közösségekben, a különböző érdek- és társadalmi-politikai közösségekben az önigazgatási viszonyok fejlődésének közvetlen alakítójaként is növekedett szerepe. A hazánk összes dolgozója érdekén alapuló szocialista öntudata és egysége is fejlődött. Éppen ezért reagál olyan érzékenyen minden olyan kísérletre, amely kétségbe vonja önigazgatásunk fejlődését, ezért figyel oda társadalmunkban mindennemű deformációra ...

Eredményeink tömeges támogatást biztosítottak a Kommunista Szövetség politikájának és leszűkítették az önigazgatásellenes és ellenséges erők tevékenységi terét."

Fordította *Garai László*

Jegyzetek

1. „A munkásosztály a Kommüntől nem várt semmilyen csodát. Nincs szándékában népakarattal kész utópiákat bevezetni. Tudatában van annak, hogy mi módon érheti el saját felszabadulását és ezzel együtt azt a fejlettebb életformát, ami felé gazdasági fejlődése következtében a jelenlegi társadalom megállíthatatlanul törekszik, valamint annak, hogy hosszú harcokat kell átvészelnie, egész történelmi folyamatokat átélnie, hogy az emberek és a körülmények megváltozzanak..." (Karl Marx: Gradanski rat u Francuskoj, Belgrád, 1960. 74. old.)

   Az AVNOJ II. ülésének 30. évfordulója alkalmából megtartott ünnepi ülésen 1973. november 29-én Tito elvtárs Jajceban a következőket mondotta: „Jelenünkért és jövőnkért már megvívtuk a legfontosabb küzdelmeket. De mi — ahogyan ez Kommunista Szövetségünk programjában is megfogalmazódott és a marxizmus klaszszikusai is ránk hagyták — sohasem elégedhetünk meg az elértekkel, hanem bátran tovább kell lépnünk annak irányában ami még jobb, haladóbb és ami még szabadabb és emberibb...".

   A *párizsi kommün* idején a Városi Tanács felett rövid, de *történelmi* jelentőségű ideig lobogó *vörös zászló*, a munka köztársaságának szimbóluma már *három évtizede* lobog az elnökünk vezette jugoszláv szocialista társadalom önigazgatásának *zászlórúdján*. (Tito o samoupravljanju, Belgrád, 1975. 148. old.)
2. Beszámoló a JKSZ X. kongresszusán, lásd a Tito o samoupravljanju című könyv 154. lapján.
3. Tito: A Bosznia és Hercegovina Tudományos Akadémiája által adományozott oklevél átvételekor mondott beszéd, Szarajevó, 1969. november 30. Lásd a Tito o samoupravljanju c. könyv 115. lapján.
4. „... feltűntek nálunk olyan emberek is, akik szeretnék felszámolni a munkásönigazgatást.

   Kikről is van szó, és valójában mit is akarnak?

   Elsősorban bürokratákról és technokratákról, akik a termelőt ismét bérmunkássá szeretnék süllyeszteni (a kiemelés tőlem — T. B.), hogy sorsáról szűk csoportok dönthessenek..." U. o. 116. old.
5. U.o. 119. old.
6. Lásd: Edvard Kardelj A szocializmus demokráciájáért és nem a szocializmus ellen című könyvét, Belgrád, 1974. 19. old.
7. Tito: A Bosznia és Hercegovina Tudományos Akadémiája által adományozott oklevél átvételekor mondott beszéd, Szarajevó, 1969. november 30. Lásd a Tito o samoupravljanju című könyv 118. lapját.
8. Lásd Edvard Kardelj Az alkotmányos elvek érvényesülése a társult munkában című kiadványát, Belgrád, 1974. 7—8. old.
9. Beszámoló a JKSZ X. kongresszusán. Lásd a Tito o samoupravljanju című könyv 153. lapján.
10. Ezt a jelszót dr. M. Pečujlić a Marxizam i samoupravljanje című, Belgrádban az idén kiadott cikkgyűjteményben szereplő írásában a következőképp jellemezte: „Mintha létezne egy olyan önműködő gépezethez hasonló ‚rendszer', amely üzembehelyezésekor a szocializmus előállítását végzi."
11. Tito: A Bosznia és Hercegovina Tudományos Akadémiája által adomá-

nyozott oklevél átvételekor mondott beszéd, Szarajevó, 1969. november 30. Lásd a Tito o samoupravljanju című könyv 121. lapját.

12. Uo. 119—120. old.
13. Az úgynevezett *minőségi* termelésről valójában *egyáltalán* nem kellene vitázni. Mert elvben *nincs olyan* minőségi termelés, amely társadalmilag *káros*. Megvitatására viszont éppen azért van szükség, mert a vállalkozó szellemű gazdálkodást *dogmatizálják* és az *ideológiamentes* gazdasággal kapcsolatos nézetet helyezik előtérbe.
14. Tito: A Bosznia és Hercegovina Tudományos Akadémiája által adományozott oklevél átvételekor mondott beszéd, Szarajevó, 1969. november 30. Lásd a Tito o samoupravljanju című könyv 121. lapját.
15. Tito o samoupravljanju, 121—122. old.
16. A munkásoknak a túl magasra szabott normák *fenntartásáért* folytatott *küzdelme* csupán a munkásosztály és a techno-bürokrácia viszonyának a tükre. Természetesen a technokrata körök ilyenkor *tétovázás* nélkül minősítik őket a szocializmus és az önigazgatás ideológiai ellenségének, és könnyen „találnak" társadalmi, eszmei és főleg *gazdasági* indoklást technokrata és *gazdáskodó* magatartásuk védelmére.

    A munka *beszüntetése* — bár nem kívánatos és *összeegyezhetetlen* az önigazgatású szocialista társadalom lényegével — csupán ezeknek a viszonyoknak a *drámai kifejlése*. A munkabeszüntetésekről Tito elvtárs többször is említést tett, idézzünk most az egyik beszédéből: „Van úgy, hogy nem tudom megérteni a sztrájkolókat. Hisz a vállalat az övéké, a termelők a maguk számára küzdenek a magasabb életszínvonalért, mégis sztrájkolnak. Arra a következtetésre jutottam, hogy néha valóban vannak olyan gyengeségek, amire a dolgozó — úgy véli — csak sztrájkkal hívhatja fel a figyelmet, és ilymódon arra kényszerít bennünket, hogy azokat meghatározott időn belül felszámoljuk. Nálunk valóban voltak olyan esetek, amikor az utolsó pillanatig vártunk a problémák megoldásával. Csak akkor riadtunk volna fel, ha valahol sztrájkra kerül sor..." (Tito: A spliti képviselőknek tartott előadásból, 1969. aug. 27. Lásd a Tito o samoupravljanju című könyv 111. lapján.)
17. A szabadkai Közgazdasági Kar munkaszervezési intézetének a Vajdaság SZAT munkatermelékenysége című tanulmányhoz készített *felméréséből*, 1977.
18. Tito: A Bosznia és Hercegovina Tudományos Akadémiája által adományozott oklevél átvételekor mondott beszéd, Szarajevó, 1969. november 30. Lásd a Tito o samoupravljanju című könyv 118. lapján.
19. Uo. 120. old.
20. Tito elnöknek a DNSZSZ Szövetségi konferenciáján, 1971. március 16-án tartott beszámolójából. Uo. 134. old.
21. *Döntővé* például az válik, hogy ki hol *dolgozik*, nem pedig, hogy mit és *hogyan*. A szociális különbségek olyan szintet érnek el, hogy komolyan veszélyeztetik a társadalom *szociális építményét*.
22. Felmerül a kérdés, hogy *kié*? A technokrata réteg válasza egyszerű: „a társadalomé, melynek mi vagyunk a meghatalmazottai". A *hatalom* várományosai kísérletet is tesznek (gyakran *sikerrel*), *hogy megszerezzék azt*.
23. Politika, 1976. november 27-i szám.

Rezime

Tito o tehnokratskom konceptu privređivanja

„Iz ogromnog i nadasve marksističkog i revolucionarnog opusa druga Tita, mi smo se odlučili samo za jedno polje, za polje Titove kritike tehnokratskog (menadžerskog) koncepta privređivanja. Zašto?

Mislimo da je odgovor u sledećem stavu druga Tita:

„... No, tu se upravo, na sadašnjem stepenu materijalnog i društvenog razvoja, kriju opasnosti stvaranja osamostaljenog upravljačkog sloja koji će monopolisati funkcije upravljanja. Mislim, prije svega, na to da organi upravljanja i stručni aparat, koji su, inače, neophodni da bi radnici uspješno upravljali društvenom reprodukcijom, mogu iskoristiti svoju poziciju, svoj monopol znanja i informacija i pretvoriti se od organa u službi radnika u gospodara nad njima..." Odgovor zbog toga, što tehnokratija, kojoj su krila iskresana i potkresana, ponovo i iznova poput ptice Feniksa, ali ne iz sopstvenog pepela, već iz razrađenog i razdrobljenog monolita jednog centralističkog (sa navezanim ostacima etatizma) stanja, pokušava da oživi, oživljajući isti taj monolit u drugom formalnom ruhu. Sa njom se, mora još uvek računati, kao sa realnom oprečnom društvenom silom, na centralnoj osovini samoupravnog socijalističkog društva: radničko samoupravljanje — tehnobirokratija."

Autor svrstava konstatacije druga Tita na gornje naznačenu temu u tri poglavlja, koji su sledeći: I Koreni tehnokratizma i udar u njegovu krmu, II Tehnokratska privređivačka dogma, III Tehnokratska „teza o dezideologizaciji ekonomije".

Summary

Tito about the technocratical conception of economic conditions

From the gigantic and above all marxistic and revolutionary opus of Cam-rade Tito we decided ourselves only for one theme, the theme of Tito's critics to technocratical (manager-like) conception of economical conditions. Why?

In our opinion the answer is given in the following assume of point of view of Comrade Tito:

„... Well, just here, on present-day degree of the material and social developement are hidden the dangers of the establishement of an independent directorial social layer, which will be monopolizing for himself the functions of management and administrative direction. I think here before all, that the directorial organs and the expert apparatus, which is, otherwise necessery, as the worker could succesfuly conduct their social reproduction, they could exploit their position, their monopol of knowledge and informations to transform himself from an organ in service of the workers into apredominant layer over them..." The responsibility for it, that the technocraty, to whom the wings were clipped, and again under-clipped, like to the bird Phoenix, tries to alive but not from its own ashes, but from a developed and crashed mo-

nolite of a centralized (with a connected rests of etatism), aliving the same monolite in an other formal suit. With them we have just nowaday to reckon, as with a real contrary social force on the central axe of a self-management socialist society: the worker self-management — technoburocracy."

The author classifies the constatations of Comrade Tito concerning the above mentioned theme into three chapters, as follows: 1. The Roots of the Technocratism and Blow into its Rudders, 2. The Technocratical Economical Dogma, 3. The technocratical „Thesis Concerning the Desideologisation of the Economics".

Kicsi Ernő

A SZOCIALISTA ÖNIGAZGATÁSI TERMELÉSI VISZONYOKNAK A FÖLMŰVESEK TÁRSULÁSI FOLYAMATÁBAN VALÓ TOVÁBBFEJLESZTÉSE NÉHÁNY IDŐSZERŰ KÉRDÉS TÜKRÉBEN

A mezőgazdaság és a falu szocialista önigazgatási továbbfejlődése és átlényegülése az alkotmány, a JKSZ X. kongresszusának határozata és a társult munkáról szóló törvény meghozatala után új szakaszba jutott. A társadalom általános termelőerőinek gyarapodása, a szocialista önigazgatás és az élelmiszergazdaság fejlesztésében elért eredmények új távlatokat nyitottak a földművesek előtt a szocialista önigazgatási rendszerbe való társadalmi-gazdasági beilleszkedésre, továbbá a földművesek társadalmi-gazdasági helyzetének a társult munkabeli dolgozók helyzetével való kiegyenlítésére, éspedig a termelés továbbfejlesztése, a termelékenység és a földművesek jövedelmének növelése, az egymás közötti társulás folyamatába, illetve az élelmiszergazdaság társultmunka-rendszerébe történő bekapcsolódásuk útján.

A szocialista nagygazdaságok árutermelésének növelése és a mezőgazdasági tevékenység társadalmasításának a társulás és a szocialista társastermelés általi serkentése továbbra is fő követelménye agrárpolitikánknak. Ez arról tanúskodik, hogy a Jugoszláv Kommunista Szövetség következetes a munkásosztály és a dolgozó parasztság szövetségének szilárdításában és elmélyítésében.

A földművesek eddigi társulásának folyamatát a társulás kezdeményezésére, a társulási folyamat meggyorsítását szolgáló anyagi, káderbeli és szervezési előfeltételek megteremtésére, valamint az újratermelés szilárdabb társadalmi-gazdasági feltételeinek a társult munka rendszerébe való bekapcsolódás vagy kapcsolatteremtés útján való biztosítására irányuló, szervezett társadalmi-politikai tevékenység irányította. Ezek a folyamatok kezdetüket vették. Bizonyos eredmények máris nyilvánvalóak; erről tanúskodik a társult földműveseknek, valamint a társulás és az együttműködés fejlesztésével foglalkozó társult munkabeli dolgozóknak a száma, a társastermelési társultmunka-alapszer-

vezetek száma, a társulás kezdeményezésére rendeltetés szerint irányított társadalmi eszközök összege stb. Viszonylag rövid idő alatt (a társult munkáról szóló törvény meghozataláig) körülbelül 260 társastermelési társultmunka-alapszervezet alakult. Ezek a mezőgazdasági és élelmiszeripari társultmunka-alapszervezetekkel együtt vagy társultmunka-alapszervezetbe tartoznak, vagy pedig a társastermelők munkaszervezetébe társulva — az összetett társultmunka-szervezetek útján — továbbra is kapcsolatban vannak az élelmiszergazdasággal és egyéb tevékenységekkel.

Vitathatatlan, hogy a társastermelési társultmunka-szervezeteknek vagy szövetkezetté, vagy társastermelési alapszervezetté kell átlényegülniük. Nemcsak szervezési szempontról van szó, hanem mindenekelőtt társadalmi-gazdasági viszonyokról, amelyeket kötelesek vagyunk összehangolni a társult munkáról szóló törvénnyel. A társastermelési társultmunka-alapszervezetekben ugyanis a társult földművesek közös kockázatvállalással vagy anélkül, de mindenesetre tartósabb kapcsolatot teremtenek. A kölcsönösség a társult földműves — mint egyén — és a társastermelési társultmunka-alapszervezet — mint jogi személy — között jön létre. Ez a magyarázata az így teremtett viszony és a kooperációs kapcsolat közötti hasonlóságnak. Kétségtelenül kivételes társadalmi-gazdasági jelentősége van annak a ténynek, hogy tartósabb együttműködési kapcsolatot a parasztgazdaságok mintegy 15 százaléka teremtett, a társastermelés pedig a földművescsaládok további 57 százalékára terjed ki. Ezek az adatok a társadalmilag szervezett mezőgazdasági termelés tömegességéről tanúskodnak, amely fontos tényező a földművesek tulajdonában levő lehetőségek teljes feltárásában és kihasználásában. A jelen helyzetben a korszerű technológia mind fokozottabb alkalmazása mellett elsőrangú fontosságot nyer, hogy szavatoljuk a földművesek megnövekedett termelésének biztos értékesítési lehetőségét.

Éppen ez a szempont, nevezetesen a parasztgazdaságoknak az áru- és pénzviszonyokba való fokozott bekapcsolódása, illetve a földművesek megnövekedett árutermelési kapacitásai mind égetőbbé teszik a termelési viszonyok megváltoztatását, mégpedig nemcsak a földművesek szerveződésének és társulásának alapsejtjeiben, hanem az újratermelési kapcsolatok és kölcsönösség keretében való jövedelemszerzés új viszonyainak megteremtése révén az élelmiszergazdaságba társult munkában.

A jövedelemszerzési viszonyok kiépítése és a földműveseknek az élelmiszergazdaság szocialista önigazgatási viszonyaiba való bekapcsolása történelmi igény, amely tükrözi a termelőerők és a társadalmi viszonyok fejlettségi fokát. Ez a földművesek haladásának fő iránya, mert a parasztgazdaságok az árutermelésükben elért eredmények ellenére sem fejlődhetnek tovább az élelmiszergazdaság újratermelési folyamatába való

szélesebb bekapcsolódásuk nélkül. A parasztgazdaság, mint termelési egység, a saját erejéből képtelen megbirkózni az áruforgalomba való tervszerű bekapcsolódás nehézségeivel, nem biztosíthatja a korszerű technológiához szükséges beruházási tőkét, képtelen vállalni a termelési és a piaci kockázatot, márpedig az szükségszerűen követi a gazdaság termelését és árumennyiségét. Nem szabad megfeledkeznünk arról sem, hogy a parasztgazdaságok megtermelhető árujának mennyisége, továbbá termelékenységük és ezzel együtt jövedelmük is lemarad a mezőgazdasági társult munkában elért termelékenység, munka és jövedelem mögött. A következtetés egyértelmű, ha nem általánosítható is. Kétségtelen, hogy a földműves — az újratermelés súlypontjának a társult munkához való fokozatos közeledése nélkül — objektíve képtelen követni a termelékenység, a munka és a jövedelem növekedését, ennek következtében megreked, sőt menthetetlenül még jobban lemarad. A társult munkáról szóló törvény sokoldalúan rávilágít ezekre a szempontokra, s a földművesek társulásának alapvető céljaiként a termelés (és a jövedelem) növelését, a piacba való szervezett bekapcsolódást, a szociális és gazdasági biztonság szavatolását és a szocialista önigazgatásba való bekapcsolódást jelöli meg.

A földművesek társulásában az utóbbi években elért eredmények kétségtelenül nagyon értékesek, nagymértékben hozzájárultak a termelés fejlesztésére vonatkozólag megjelölt célok megközelítéséhez, a termelékenység növeléséhez, az eszközök szerves összetételének javításához. Éppen ezek az eredmények sürgetik a termelési viszonyok gyorsabb megváltoztatását, mert a jelenlegi viszonyok az összetett társultmunka-szervezetek belső újratermelési folyamatában szükséges áru, valamint a mezőgazdasági nyersanyagtöbblet jelentősen javult keringése ellenére sem tudják szavatolni a nélkülözhetetlen biztonságot, sem az önigazgatási tervezést, a szükségszerű kockázat szélesebb elismerését és az olyan társítási kapcsolatokat, amelyek képesek a kockázat kellő megelőzésére, illetve hatásának enyhítésére.

Mindez azonban korántsem jelenti, hogy a munka, a föld, a munkaeszközök és a felszerelés társításának mindenekelőtt a kifejezetten árutermelőkre kell irányulnia. Ellenkezőleg. Ebbe a folyamatba be kell kapcsolni minden olyan földművest, aki érdeklődést és elhatározottságot tanúsít, aki társulási INDÍTÉKAI ÉS CÉLJAI szerint, a közös KOCKÁZATVÁLLALÁSSAL vagy ANÉLKÜL gazdaságának ÖSSZES LEHETŐSÉGEIVEL vagy CSUPÁN EGY RÉSZÉVEL stb. bekapcsolódik az új termelési viszonyokba. A tapasztalat máris bizonyítja, hogy a földművesek társulását rendkívül rugalmas és alkalmazkodóképes folyamatként kell megszerveznünk, amely elég átfogó, hogy kifejezhesse a társulás összes tényezőinek érdekeit.

A földművesek eddigi társulási kapcsolatainak a társult munkáról szóló törvény rendelkezéseivel való összehangolására kifejtett munka alapos és körültekintő kell hogy legyen, mert a társulás további kiterjesztése, illetve az érdeklődést tanúsító földművesek bekapcsolódási lehetőségeinek megteremtése mellett gondoskodnunk kell a termelési viszonyok megváltoztatásához szükséges, reális előfeltételekről is. Kétségtelen, hogy minden környezetben a meghatározott célokat összefoglaló és részletező, a falu lehetőségei szerinti jövedelemszerzésre épülő tervekben és programokban újra meg kell határoznunk a társulás céljait, éspedig új szemszögből, kézenfekvő indítékként kell rögzíteni őket.

A terveknek és a programoknak meg kell válaszolniuk a falu lehetőségeire épülő legkedvezőbb termelési irányvétel meghatározásakor felmerülő kérdések egész sorát, továbbá módot kell találniuk arra, hogyan szervezzük meg a falu lehetőségeinek fokozott kihasználását, a vetésterület összetételének társadalmasításával és jobb szervezésével hogyan termeljünk olcsóbban, továbbá a teljesebb foglalkoztatás és a termelés összetételének javítása mellett hogyan szavatoljuk az értékesítést, a szilárd jövedelemszerzést, a társulás részvevőinek fokozott szociális és gazdasági biztonságát.

Az egyes helységek feltételei, továbbá a parasztgazdaságok tulajdonában levő gépek mennyisége és fajtája, a mezőgépek fokozott kihasználása, a földterület felaprózottsága és megművelhetősége, az elaggott háztartások száma és birtokának nagysága, az állattenyésztés aránya, a tárolási kapacitások, a szállítási, az elsődleges termelési és a szűk garatok kiküszöbölését szolgáló közös beruházási lehetőségek stb. alapján — továbbá mindazon körülmények alapján, amelyeket itt lehetetlen ugyan felsorolni, de amelyekről a terv rögzítésekor semmi esetre sem szabad megfeledkezni — összegezni kell a parasztgazdaságok birtokában és a társadalmi tulajdonban levő tényezők társításának összes indítékait és okait. Az elemzéseknek és a programoknak rá kell mutatniuk azokra a mozzanatokra, amelyeknek — a termelés összes tényezőjének ésszerűbb kihasználása útján való jövedelemszerzés fokozása végett — meg kell változtatniuk a TERMELÉSI TÉNYEZŐKKEL VALÓ RENDELKEZÉS IRÁNTI magatartásukat. A termelési viszonyok gyorsabb megváltoztatása a jelen pillanatban előfeltétele a termelés átlényegülésének és forradalmasításának, ez a folyamat viszont magától érthetődőnek tartja nemcsak a társult munka alapsejtjeibe tömörült dolgozók egymás közti viszonyának, hanem a társult munka kölcsönös összefüggő részei közötti viszonyoknak a megváltoztatását is.

A társulási programban megjelölt célok elérése végett az érdekelt földművesek rendkívül sokféle társulási forma, a kölcsönös viszonyokban foglalt eltérő tartalmak közül választhatnak — kezdve a közös kocká-

zatvállalást nem tartalmazó kapcsolatoktól egészen azokig, amelyek közös rendelkezési és szervezési joggal ruházzák fel az újratermelés tényezőit, lehetővé teszik a közös termelés eredményeként megteremtett áru feletti közös rendelkezést — miközben a kölcsönösség ilyen foka a társadalmi eszközökkel szerzett jövedelemmel összhangban, a társulás minden egyes tényezőjének jövedelme révén jut kifejezésre.

A földművesek munkájának, földjének, munka- és egyéb eszközeinek egymás közti, továbbá a társult munka dolgozóinak munkájával és a társadalmi tulajdonban levő eszközökkel való társításáról szóló önigazgatási megegyezésben ezeket a viszonyokat részletesen ki kell dolgozni. E viszonyok mindegyike a programban, illetve a tervben lefektetett és a földművesek társulása, valamint a tulajdonukban levő eszközök termelési és egyéb felhasználási lehetőségeinek társításával való teljesebb kihasználását szolgáló célokból fakad. A társulásról szóló önigazgatási megegyezésnek részletesen meg kell határoznia a társulás tényezői között — a társított munka és eszközök feletti rendelkezésben, valamint a termelést és az áru értékesítését kísérő kockázat vállalásában — keletkezett új viszonyt. Ez az alapja a megszerzett jövedelem alakulásával és elosztásával kapcsolatos viszonyok rendezésének.

E társadalmi-gazdasági viszonyok sorsdöntőek, rendezésükben méltányolnunk kell a tulajdonjogi viszonyokat, az önkéntességről, továbbá a parasztgazdaságok termelési és újratermelési képességének és a földműveseknek mint az önigazgatás alapvető letéteményeseinek a társulási folyamatokba való bekapcsolódása általi társadalmasításuk fokozatosságáról vallott elveinket.

A kölcsönösséget, ezzel összhangban, nemcsak széles alapokra kell helyezni — az esetleges merevséggel ugyanis eltérítjük a földműveseket az új viszonyokba való bekapcsolódástól — hanem olyan rugalmas és életképes feltételeket kell szabnunk, amelyek szavatolják a jövedelem tervezett növekedését. A legmagasabb fokú politikai és szakmai tárgyilagosság az előfeltétele a társulásról szóló önigazgatási megegyezésben lefektetett megoldások életre hívásának, következetésképpen kivételesen fontos, hogy a körvonalazott viszonyok sokfélék és rugalmasak legyenek, hogy a földművesek minél nagyobb számban lássák érdeküket az új termelési kapcsolatokba való közreműködésükben.

E viszonyokban nem érdektelen kérdés a kockázat. Rendezéséről már sok szó esett, néhány vetületét azonban nem árt ismét kiemelni.

A parasztgazdaságokban elért árutermelés szintjét követő termelési és értékesítési kockázat meghaladja a gazdaságok képességeit, mert ezek a termelési folyamatban szükséges munka és tőke összetételének változása, valamint a termelés összetétele és a tőke felhasználása miatt az egyszerű újratermelésben képtelenek elviselni, különösen pedig a tervezés révén

csökkenteni a kockázatot. A társulás e vetületének részletezésekor számos alapvető körülményt kell szem előtt tartani. A kockázat kérdése ugyanis nem rendezhető a társultmunka-szervezet vagy a szövetkezeti alapszervezet keretében. Ezekben a szervezetekben csupán előfeltételeket kell teremtenünk a kockázat szélesebb társadalmasításához és a kölcsönösségnek a több szinten való, arányos érvényesülését szavatoló viszonyok kialakításához.

A társastermelési és szövetkezeti alapszervezetek közötti közös termelési és áruértékesítési viszonyok keretében — a társult földművesek kinyilvánított igényeitől és érdekeitől függően kell rendezni a kockázattal kapcsolatos kölcsönös viszonyokat is. A kockázat vállalását a társult földművesek kölcsönös viszonya keretében, közös felelősségként kell meghatározni.

A társastermelési társultmunka-alapszervezetekben eddig teremtett viszonyok folyamán a kockázatvállalást — ha volt rá megoldás — társadalmi eszközökkel munkaszervezetként meghatározott társastermelési társultmunka-alapszervezet és a tartós együttműködési viszonyba bekapcsolódott egyéni földműves viszonylatában jelölték meg. A társult földművesek között rendszerint nem alakult ki ilyen viszony, úgyhogy a társultmunka-alapszervezetben kialakított társadalmi-gazdasági kapcsolatok keretében az ő kölcsönösségük nemigen jutott kifejezésre, sem a kockázatvállalásban, sem pedig a piac hasznos hatásának kihasználásában.

Ilyen feltételek között az időközönkénti ingadozások a társult földműveseknek csupán egy részét érintették, a piac kedvező hatását pedig a legtöbbször egyénileg sajátították ki azok a társult földművesek, akik árujukat a legnagyobb kereslet idején értékesítették. A kereslet ingadozásának a társastermelési, illetve szövetkezeti alapszervezeten belül megvalósított egyéni jövedelemre való káros hatását semlegesítő és a társult földművesek által meghatározott kölcsönösség érvényesítése révén részben megelőzhetjük a piaci kockázat és — a termelékenységtől, valamint a termelés arányától függően — szavatolhatjuk a társult földművesek egyéni jövedelmének szilárdabb alakulását. Eközben az adásvételi viszony két egészen új viszonyrendszerré lényegül át:

— a társult termelésben előállított áru társadalmi jellege megközelíti a társadalmi tulajdonban levő eszközökkel termelt áru jellegét;

— megteremthetjük a társult földművesek által előállított áru fogyasztására épülő újratermelésben részt vevő társult munka részei iránti, kétirányú viszony tökéletesítésének feltételeit. A társult földművesek ugyanis reálisan részt vehetnek a késztermékek végső pozitív vagy negatív eredményeiben. Ebben alapvető fontosságú körülmény, hogy a társastermelési vagy szövetkezeti alapszervezetek adásvételi viszonyainak

gyökeres megváltoztatása nélkül szó sem lehet a kétirányú kapcsolatok megteremtéséről, hiszen a társult földművesek csakis a pozitív eredményekből részesülhetnének, míg a kockázat a feldolgozási tevékenységre hárulna. Ilyen értelemben véve kétségtelen, hogy a jövedelemszerzési viszonyokat nem korlátozhatjuk csupán a társastermelési vagy szövetkezeti alapszervezetekre, sem pedig a munkaszervezetekre vagy összetett társultmunka-szervezetekre.

A termelési viszonyok módosításának kötelezően átfogónak kell lennie, át kell fognia mind a társulás alapsejtjeiben, mind a munkának és az eszközöknek az élelmiszergazdaság szélesebb társulási formáiban megteremtett kapcsolatokat. Ez a követelmény természetesen nem szolgálhat a kezdeményezés halasztgatásának mentségéül, hanem figyelmeztet az egységes és életképes viszonyok kialakítását szolgáló, a társulás minden szintjén és formájában egyaránt nélkülözhetetlen, egyidejű és összehangolt munka nélkülözhetetlenségére.

A kockázat csökkentésének külön figyelmet érdemlő tényezője az ÖNIGAZGATÁSI AKCIÓ, amelynek egyaránt kifejezésre kell jutnia a nyersanyagtermelés, a feldolgozás, a forgalmazás és a fogyasztás önigazgatási tervezése folyamán. Az ismert fogyasztó számára való termelés iránti igényünk csakis akkor érvényesülhet, ha a földművesek bekapcsolódnak az élelmiszergazdaságban társult munka jövedelemszerzési viszonyaiba. Ez a kockázat csökkentésének leghatékonyabb módszere, mert feltételezi a társult földművesek élő és holt munkájának az önigazgatási módon felismert és megerősített társadalmi igények kielégítésére való irányítását, és a legkedvezőbb lehetőséget kínálja fel munkájuknak a piacon, illetve a jövedelemszerzés általi érvényesítésére.

Végül pedig még egy megállapítás. A gazdasági rendszer és a folyó gazdaságpolitikai intézkedések (árpolitika, pénzügyi-, hitel- és adópolitika, külkereskedelmi intézkedések stb.), még mindig mint „külső", a társult munka részéről csupán részben befolyásolt tényezők hatnak. Emiatt az új termelési viszonyokat, azok kiépítését és további megszilárdítását nem mindig kedvezően befolyásolják. Nem kétséges, hogy a szocialista önigazgatási viszonyok csak mint integrális, a munkásosztály és a társult munka döntő szerepét biztosító rendszer épülhetnek hathatósan tovább, következetesen kifejezve az új termelési viszonyokat a társadalmi újratermelés minden szintjén. A folyamatban levő kongreszszusi előkészületekben további erőfeszítésekre van szükség, hogy az új termelési viszonyok kiépítésében minden szinten következetes választ adhassunk a naponta felmerülő kérdésekre.

Rezime

Neka aktuelna pitanja daljeg razvoja socijalističkih samoupravnih produkcionih odnosa u procesima udruživanja zemljoradnika

Današnji tokovi udruživanja rada, zemljišta, sredstava rada i drugih sredstava zemljoradnika međusobno i sa radnicima u udruženom radu predstavlja inicijalnu fazu ostvarivanja ustavnih načela i Zakona u udruženom radu. Brojne su nesuglasnosti prakse i slova Zakona o udruženom radu. Međutim, činjenica je da određene prakse i konkretnih napora na ovom segmentu izgradnje socijalističkih proizvodnih odnosa ima i da je praksa istakla osnovne probleme, koji traže dalje odgovore, i konkretnu dalju akciju za podsticanje novih, kvalitetnih dometa u širenju i jačanju socijalističkog samoupravljanja, kao osnovnog produkcionog odnosa i na ovom području.

U dosadašnjoj fazi izgrađena je određena organizaciona struktura, koja mora u daljem da se usaglašava sa Zakonom o udruženom radu, jer produkcioni odnosi koji su u njoj uspostavljeni, ne otvaraju dovoljan prostor za ostvarivanje samoupravljačke pozicije zemljoradnika. U njoj se realno ne ostvaruje međusobno udruživanje zemljoradnika, već se zemljoradnici udružuju sa OOUR-a, koja se poistovećuje sa zaposlenima i društvenim sredstvima dobijenim po deobnim bilansima. Rizici u reprodukciji se samo delimično ili nikako ne podruštvljuju, već ostaju pretežno individualizirani, što se konzekvetno odražava i na formiranje i raspodelu dohotka, koja po prirodi stvari, ne može da izrazi nove odnose u proizvodnji, kojih samo sporedično ima. Formiranje i raspodela dohotka i čistog dohotka upravo odražava još uvek dominantne, individualne rizike i u fazi realizacije roba, koja se najčešće ispoljava kroz kupo-prodajne odnose između udruženog zemljoradnika i OOUR-a za kooperaciju, pri čemu su zajedništvo, prava i obaveze, ostali pretežno nematerijalizovani, više u sferi moralnih obaveza, ili u oblasti obligacionog prava. Kako i u kom pravcu učiniti naredne korake, da bi se u proizvodnim odnosima učinile one promene, koje će zemljoradniku omogućiti da se realno izrazi kao radni čovek u udruženom radu kao proizvođač i samoupravljač? U kom pravcu tražiti nove kvalitete u sadržajima udruživanja i u odnosima? Šta je za sada limit i šire u udruženom radu u agroindustrijskom kompleksu, da bi se bazični odnosi brže menjali? Na ova i još neka pitanja pokušava se dati bar delimičan odgovor u članku.

Summary

Some current matters dealing with the further development of the socialist self-managing productional relations in the processes of the association of farmers

The current events in pooling labour, land, means of labour and other resources of the farmers, mutually and with the working people in the organizations of associated labour, presents the initial stage of the realization of constitutional principles and the Law of the associated labour. There are quite a few dissensions between the experience and the Law of associated labour, but the fact is that moves are made and efforts taken to develop the socialist productional relations in this segment. The experience pointed out the major problems which still need to be discussed and in order to induce the development of the socialist self-managing relations, as the major form of productional relations in this scope of activity, there are also some measures which have to be taken.

The organizational structure which has been built up in the former period, has to be reconciled with the Law of associated labour in the future, because the established productional relations do not offer enough possibilities to the farmers for realizing their self-management status. In these relations we cannot talk about a real mutual pooling of labour, but the farmers pool their labour with the BOAL (basic organization of associatev labour), which can be identified as the workers and the social resources defined by the distributive balance. The risks of reproduction are only partially or not at all socialized, they are taken individually, which effects the realization and distribution of the income so the new relation in production is not expressed at all because it exists only in a slight measure. The realization and distribution of income and pure income proves that the individual risk dominates in the stage of the realization of goods. This stage is expressed by the buy-n-sell relations between the associated farmer and the BOAL. According to this situation the following cathegories: association, rights and obligations are not realized, they stayed in the sphere of moral obligations or in the sphere of obligational law. How to make the right move, to change the situation in productional relations, which would enable the farmers to express themselves as working people of the associated labour and as self-managing producers? Where to look for new qualities in the contents of associating and relations?

The article is trying to answer these questions and some others.

Aleksandar Đurđev

A SZOCIALISTA SZÖVETSÉG HELYE ÉS SZEREPE JUGOSZLÁVIA TÁRSADALMI-POLITIKAI RENDSZERÉBEN

A Szocialista Szövetség társadalmunk legtömegesebb társadalmi-politikai szervezete. Ez a dolgozók és a polgárok önkéntes demokratikus szövetsége, akik a szervezett szocialista erők egységes frontjába tömörültek, elkötelezve magukat az önigazgatású szocializmusnak. A Szocialista Szövetség egyetemben a többi társadalmi-politikai szervezettel a szocialista önigazgatási rendszer politikai alapját és mozgatóerejét képezi. A Kommunista Szövetség mint vezető eszmei-politikai erő a többi társadalmi-politikai szervezettel a Szocialista Szövetség keretében valósítja meg politikai és akcióegységét. Célja, hogy irányt adjon az önigazgatáson és a munkásosztály meg a dolgozó nép hatalmán alapuló társadalmi fejlődésnek. Tehát a Szocialista Szövetség élén a Kommunista Szövetséggel a proletárdiktatúra eszközeként a közvetlen önigazgatású szocialista demokrácia legszélesebb formája. Ugyanakkor a munkásosztály és a jugoszláv nemzetek és nemzetiségek minden dolgozójának osztálypolitikai szövetsége.

A Szocialista Szövetség társadalmi-politikai rendszerünkben betöltött szerepének és helyének megértése, megköveteli történelmi fejlődésének rövid elemzését. A Szocialista Szövetség a második világháború előtt megalakított Népfrontból fejlődött ki. A Népfront megalakításának kezdeményezője a Jugoszláv Kommunista Párt volt.

A Népfront akkori politikai platformja rendkívül átfogó volt, és vonzotta a széles néptömegeket. A szociális kizsákmányolás és a nemzeti elnyomás elleni harc, az ország demokratizálásáért és a fasizmus ellen folytatott küzdelem, az ország megvédésére foganatosított intézkedések, harc az ötödik hadoszlop ellen és a diplomáciai kapcsolatok megteremtéséért tett törekvések, a későbbi együttműködés a Szovjetunióval — ezek voltak a Népfront politikai platformjának legjelentősebb elemei. A szervezet köré tömörültek a széles néptömegek. A Népfront, noha

nem volt klasszikus politikai párt típusú szervezet (nem volt saját választott vezetősége, statútuma, szervezete és írásba foglalt programja), mégis erősebb és egységesebb volt, mint a hozzá hasonló szervezetek és mozgalmak más országokban. A Népfront a tömegek közvetlen demokratikus forradalmi akciójában jött létre, a vezető burzsoá pártok vezetőségével való kompromisszumok nélkül. A Népfront tagságát a munkásosztály — élén a JKP-vel —, a parasztság, a polgárok, a haladó értelmiség és az ifjúság képezte. A Népfront átfogó, alkotó és megalkuvást nem tűrő forradalmi akciókban gazdag alapja volt az a társadalmi valóság, amelyből a JKP forradalmi harcot kezdett a nemzeti és a szociális felszabadulásért.

A népfelszabadító háború és a szocialista forradalom idején a JKP a haladó szocialista erők összefogása mellett foglalt állást. Ilyen viszonyulás eredményeként a JKP tekintélye nagyon megnőtt a nép körében, de erősödött a munkásosztály, a parasztság, az ifjúság és más haladó erők, valamint a jugoszláv nemzetek és nemzetiségek egysége is. A forradalom idején a Népfront figyelemreméltó eredményeket mutatott fel. Kezdetétől fogva a Népfront volt az új hatalom politikai alapja, agitációs és propaganda feladatokat végzett, dezorganizációs és demoralizáló tevékenységet fejtett ki a megszállók és a hazai árulók körében, új harcosokat mozgósított, megszervezte a felszabadított területek életét stb. A Népfront a szocialista forradalom erős fellegváraként állandóan erősödött. Fejlődési útja bebizonyította azt az ismert társadalmi igazságot, hogy minden igazi forradalom a társadalmi erők nagy történelmi átcsoportosítását jelenti mint a forradalmi osztály győzelmének, az új társadalmi viszonyok és az egész társadalom szocialista átalakulása megteremtésének lényeges feltételét.

A Népfront a szocialista forradalom és a népfelszabadító háború kezdetétől az új néphatalom politikai alapja volt. Feladatköre megegyezett a Népfelszabadító Bizottság feladat- és hatáskörével meg szervezésével. Az AVNOJ II. ülése után a JKP kezdeményezésére megkezdődik a Népfront és a forradalmi néphatalom szétválasztásának folyamata. A forradalom új szakasza megkövetelte a Népfront átszervezését, és még 1944 folyamán megalakulnak a Népfelszabadító Front (a Népfelszabadító Front és a Jugoszláv Népfelszabadító Front) területi végrehajtó bizottságai meg az NFF helyi, községi, járási, kerületi és körzeti szervezetei és vezetőségei. Az NFF vezető testületeinek megválasztása közvetlen és demokratikus volt, és a küldött elven alapult. A vezető testületekbe és szervekbe a kommunisták mellett beválasztották a tömeges antifasiszta szervezetek és a népfelszabadító mozgalomhoz csatlakozott politikai

szervezetek képviselőit, valamint a tekintélyes politikai személyiségeket. Tehát az új proletár államhatalom legmagasabb szerveinek megalakításával (AVNOJ) eredeti össznépi társadalmi-politikai tömegszervezetként létrejön az NFF. A háború és a forradalom alatt az NFF különvált, és mint az antifasiszta társadalmi erők összegyűjtője fejlődött tovább. Az ilyen front tulajdonképpen a társadalmi erők történelmi átcsoportosításának eredménye volt, azzal a céllal, hogy megváltoztassa a meglévő társadalmi helyzetet. A Népfront a széles néptömegek összevonásának állandó formája lett, amelyek a munkásosztállyal karöltve harcolni kezdtek az új termelési viszonyok és az egész társadalom szocialista átalakulásáért.

A forradalom fegyveres szakaszában a Népfront tömeges antifasiszta, demokratikus mozgalomként ténykedett, amelyben megvalósult a munkásosztály, a parasztság és az ifjúság sajátos szövetsége, élén a JKP-vel, és harcolt a megszállók ellen, a testvériségért és egységért, a nemzetek és nemzetiségek egyenrangúságáért, a munkásosztály új államának létrehozásáért. A Népfront sajátos, eredeti és állandó össznépi társadalmi-politikai szervezetként alakult meg, nem a pártok koalíciója, hanem a haladó szervezett erők forradalmi osztályszövetsége volt, élén a JKP-vel, amely túlhaladta a klasszikus pártpolitikai szervezést.

Az egész fegyveres forradalmi harc idején a Népfront dinamikus, aránylag önálló, össznépi politikai szervezet volt, amely minden időszerű társadalmi-politikai kérdéssel foglalkozott.

Az NFF tevékenységének különböző formái és alakjai nem tűrtek semmilyen centralisztikus szervezést, fórummunkát és adminisztratív vezetést. A széles néprétegek alkotó részvétele a háborúban és a forradalomban lehetővé tette az NFF munkájában a demokratikus centralizmus elvének következetes alkalmazását, annak ellenére, hogy ebben az időben nem volt megoldva a formális tagság kérdése.

Szocialista politikai rendszerünk fejlődésének első szakaszában, amelyet a forradalmi etatizmus korszakának nevezünk, a Népfront szervezetileg kiépül, és széles demokratikus össznépi társadalmi-politikai szervezetet képez. Sajátos tulajdonságaival és jellemvonásaival a klasszikus politikai-testületi rendszer tagadását jelentette, már a munkásosztály új állama fennállásának első napjaiban.

A forradalmi etatizmus idején a Népfront három jelentős kongresszust tartott (az elsőt 1945-ben, a másodikat 1947-ben és a harmadikat 1949-ben). Az első kongresszuson elfogadták a szervezet első írott programját, amely a népfelszabadító háború vívmányain és a szocialista for-

radalom további erősítésén és fejlődésén alapult. A program a következő alapelvekre épült: az állam teljességének, Jugoszlávia népei testvériségének és egységének meg egyenjogúságának megőrzése; a balkáni együttműködés; a Szovjetunióval való szövetség; harc a népek közötti békéért; hazánk tevékeny részvétele az ENSZ-ben; a demokratikus néphatalom megőrzése, valamint társadalmi és anyagi alapjának megszilárdítása; a törvényesség és a nép mind nagyobb részvétele a hatalomban; Jugoszlávia kiépítése a haladó demokratikus erők vezetésével és a néptömegek részvételével; az ország újjáépítése és a tervszerű gazdasági építés; harc a spekuláció minden válfaja és a nép kizsákmányolása ellen; a technika és a tudomány alkalmazása az élet és a munka minden területén; az iskoláztatásra való jog az új szociálpolitika jelentős intézkedéseinek foganatosítása; a földreform sürgős végrehajtása és más fontos kérdések.

E program többszörös jelentőséggel bír, amely abban nyilvánul meg, hogy a front keretében ez volt az első írott politikai dokumentum, és megerősíti forradalmunk alkotóerejét és demokratikus állásfoglalását, általa a front összes haladó erői a szocialista humanizmus és a politikai rendszer demokratizációjáért szállnak síkra.

A Jugoszláv Népfront 1947-ben megtartott II. kongresszusán összegezték az ország újjáépítésében elért eredményeket, és értékelték a szervezet tevékenységét. A tartalmas és sokrétű tevékenység lehetővé tette a tömegek forradalmi részvételének fejlesztését az országépítésben, továbbá a néphatalom megerősítését. A II. kongresszus dokumentumaiban írásba foglalták a front definíciójának és jellemvonásainak alapelemeit mint az újkeletű demokrácia és a politikai élet új formáját, ezenkívül meghatározták helyét és szerepét a szocialista társadalom további építésében. A Népfront mint a népi demokrácia új, igazi formája állandó össznépi politikai szervezet lett, amelynek nincs közös vonása az állami pártokkal.

A III. kongresszus idején, 1949-ben a forradalmi etatizmus a társadalmi fejlődés uralkodó tényezője volt. A kongresszus fő jellemzője, hogy rámutattak a Jugoszláv Népfront jellegére és funkcióira ebben az időszakban. Hangsúlyozzák, hogy a Népfront állandó jelleggel és jelentőséggel bíró szervezet, amely a néphatalomnak sokoldalú és állandó segítséget nyújt, és a JKP programját mint sajátját fogadja el.

A JNF helyzetét és szerepét összefoglalva a forradalmi etatizmus korszakában, tömören a következő jellemvonásokra mutathatunk rá:

1. A JNF, az alkotó és dinamikus össznépi politikai szervezetből, amely demokratikus stílusban és módszerrel működött, bürokratikus szervezetté alakult át. Ezt hierarchikusan felépített végrehajtó szervek alkották, hivatásos szak-politikai gépezettel.

2. Az alkotó demokratikus szervezet az állami szervek intézkedéseinek „szervize" és népszerűsítője lett.

3. A JNF a szűkkörű pártfórumokon hozott politikai határozatok közönséges átviteli mechanizmusává vált.

Külön meg kell említeni, hogy a JNF a forradalmi etatizmus idején, de korábban is éles kritika és eszmei-politikai elvitatás tárgyát képezte forradalmunk ellenségeinek körében. A Kominformmal történt összeütközésben pedig a sztálini kritika és támadások fő célpontja volt, mert úgy vélték, hogy a munkásosztály élcsapata széthúz az osztálygyenge szervezetben.

A társadalmi és a munkásönigazgatás bevezetésével megteremtődnek a feltételek a társadalmi-politikai szervezetek szerepének megváltoztatására. A Népfront a társadalmi-politikai tevékenység és az önigazgatás alapja lesz. Az 1953-as alkotmányerejű törvény meghozatala után kerül sor a IV. kongresszusra, amelyen a szervezet nevét Jugoszláv Dolgozó Nép Szocialista Szövetségére változtatják. A névváltozás nemcsak formális jellegű volt, hanem a front formájának és hatáskörének az új társadalmi viszonyokkal való egybehangolása eredményeként történt. A Szocialista Szövetség úgy definiálható mint önálló demokratikus politikai szövetség, amely harcol a szocializmusért, és tagjai, akik a közös cél érdekében társultak egyenrangúak. Tehát kiemelik a Szocialista Szövetség önállóságát és tagjainak egyenrangúságát. A IV. kongresszuson a Szocialista Szövetség következő feladatait határozták meg: a jugoszláv népek további erősítése, az új önigazgatási viszonyokért és a munka szerinti elosztásért folyó harc, a nemzetek és nemzetiségek egyenjogúságának erősítése, a termelőerők gyorsabb fejlesztése, a kulturális és a művészi alkotószabadság, az ifjú nemzedék szocialista nevelése, harc a békéért és a nemzetek meg a demokratikus mozgalmak egyenrangú együttműködéséért.

Az alkotmányerejű törvény meghozatalával, illetve a JDNSZSZ IV. kongresszusának megtartásával befejeződik a forradalmi etatizmus korszaka, és új fejezet kezdődik forradalmunk fejlődésében: a szocialista önigazgatású demokrácia kiépítése.

A Szocialista Szövetség terveinek gyorsabb megvalósítása céljából a JKSZ programjában szükséges volt külön hangsúlyozni és kiemelni a szervezet jellegét és társadalmi szerepét. A JKP VII. kongresszusa után, 1960-ban megtartották a JDNSZSZ V. kongresszusát, amelynek határozatai a Szocialista Szövetség, a dolgozók és a polgárok önálló demok-

ratikus politikai szervezetének további eszmei-politikai és szervezeti kialakításának serkentését jelentették. Valamivel később a JSZSZK 1963-ban kihirdetett Alkotmányában az alkotmányelvek először hangsúlyozzák a Szocialista Szövetség helyzetét és szerepét. Az Alkotmány úgy határozza meg a Szocialista Szövetséget mint „a polgárok önkéntes demokratikus szövetségét, a társadalmi-politikai tevékenység és a dolgozó nép társadalmi önigazgatásának legerősebb támaszát". Ugyanakkor meghatározták a Szocialista Szövetség tevékenységének alapvető feladatait és céljait. A szervezetben a polgárok a következő tevékenységet fejtik ki:

a) megvitatják a társadalmi élet minden területének társadalmi-gazdasági kérdéseit, egybehangolják nézeteiket, és politikai határozatot hoznak ezeknek a kérdéseknek a megoldásával kapcsolatban, irányt adnak a társadalmi fejlődésnek és erősítik az önigazgatást, itt valósulnak meg az ember és polgár jogai és érdekei, valamint fejlődnek a szocialista és a demokratikus viszonyok;

b) kifejtik véleményüket és értékelést adnak az állami szervek, a társadalmi önigazgatási szervek, a szervezetek és a nyilvános tisztségek betöltőinek munkáját illetőleg, társadalmi ellenőrzést végeznek azok munkája felett, főként a nyíltság és a felelősség biztosítása érdekében;

c) harcolnak a társadalmi-politikai élet minden formájának megvalósításáért és megvédéséért, amelyek serkentik a szocialista demokratikus fejlődést, politikai kezdeményezést indítanak a társadalmi élet minden területén, biztosítják választó és más jogaik minél következetesebb megvalósítását;

d) feltételeket teremtenek, hogy az ifjúság és szervezetei sokrétűen részt vegyenek a társadalmi-politikai életben;

e) harcolnak az emberek közötti humánus viszonyokért, a szocialista öntudat és a szocialista életmód normáinak fejlesztéséért, küzdenek, hogy felfedjék azokat a jelenségeket, amelyek akadályozzák a szocialista és demokratikus társadalmi viszonyokat, vagy más módon okoznak kárt

Az alkotmányrendeletek rámutatnak a JDNSZSZ bizonyos önállóságára a hatalmi szervekkel, az önigazgatással meg a többi társadalmi-politikai szervezetekkel szemben. A Szocialista Szövetség mint önkéntes demokratikus szervezet nem az államhatalom része, hiszen transzmissziója és propagandája már a dolgozók objektív politikai szükségleteit tükrözi a társadalmi önigazgatás feltételei mellett.

Az 1966-ban megtartott VI. kongresszuson hozták meg a JDNSZSZ új statútumát. Ebben pontosabban meghatározták jellegét és szerepét a további önigazgatású szocialista fejlődésben. Külön hangsúlyozták, hogy a Szocialista Szövetség a politikai tevékenység és a választások lebo-

nyolításának, valamint a társadalmi-politikai közösségek közgyűlései megalakításának szervezője.

A Szocialista Szövetség munkatervének és szabályzati elképzeléseinek megvalósítása rendkívül bonyolult, sőt időnként ellentmondó feltételek között történt (gazdasági reform 1965-ben, a JKSZ IV. plénuma 1966-ban, a JKSZ Elnökségének 21. ülése 1971-ben, Tito elnök és a Végrehajtó Iroda levele 1972-ben). Ekkor kerül felszínre a Szocialista Szövetség irányadó és tényleges helyzete és szerepe közötti különbség.

Az eszközölt alkotmányos változásokkal összhangban, és azzal a törekvéssel, hogy csökkenjen a különbség az irányadó és a tényleges között, 1971 derekán bizonyos változások történtek a JDNSZSZ statútumában.

A JDNSZSZ helye és szerepe társadalmi-politikai rendszerünk eddigi fejlődésében legtökéletesebben az 1974-es Alkotmányban jutott kifejezésre. Az alkotmányrendeletek a Szocialista Szövetséget úgy definiálják mint a legszélesebb társadalmi-politikai szervezetet, rendkívül felelős és nagyszámú társadalmi feladattal. Ez nem jelenti azt, hogy puszta politikai szubjektumok szervezete, mint például a politikai pártok, hanem éppen ellenkezőleg, ez a klasszikus és többpártos politikai szervezet túlhaladása. A szocialista önigazgatású társadalomban, amelyben a termelőeszközök társadalmi tulajdonban vannak és önigazgatási termelési viszonyok uralkodnak, a Szocialista Szövetség összetettsége több módon jut kifejezésre.

A JDNSZSZ
1. a legátfogóbb társadalmi szervezet;
2. a legtömegesebb és sajátos politikai szervezet;
3. a szervezett szocialista erők egységes frontja, élén a JKSZ-el;
4. az önigazgatás legszélesebb társadalmi-politikai szervezete és
5. általában a társadalmi-politikai élet legszélesebb és legerőteljesebb összefogója.

A Szocialista Szövetség tehát a társadalmi-politikai rendszer rendkívül fontos tényezője, amelyet nem lehet a politikai elmélet hagyományos elemeivel magyarázni. A politikai szervezés a Szocialista Szövetségben az önigazgatású társadalom kifejezője és szükséglete. Nem jelenti a hatalom kiváltságát és kisajátítását elidegenült csoportok és egyének részéről. A dolgozók és polgárok két okból szervezkednek a Szocialista Szövetségbe; hogy feltételeket teremtsenek a munka szerinti elosztás elvének minél sikeresebb megvalósításához, hogy az államot úgy építsék mint a proletárdiktatúra eszközét, biztosítva egyben az állam elhalásá-

nak folyamatát a termelőeszközök társadalmi tulajdona és szocialista önigazgatási alapon.

A Szocialista Szövetség említett öt jellemvonása mellett külön ki kell emelni jelentőségét, amelyet a szervezett szocialista erők frontjaként tölt be. Ez azt jelenti, hogy a Szocialista Szövetség a szocialista erők egységes frontja, illetve a társadalmi-politikai szervezeteknek, a munkásosztálynak és élcsapatának szervezett közössége. A JKSZ X. kongresszusának dokumentumai a Szocialista Szövetséget úgy is meghatározzák mint „minden szervezett társadalmi erő, a szocialista önigazgatás híveinek önkéntes demokratikus szervezete".

A JKSZ vezette szocialista erők politikai és akcióegységének megteremtése egyben a Szocialista Szövetség történelmileg bebizonyított társadalmi szerepének újraérvényesülését és további erősítését jelenti, összhangban a szocialista önigazgatású fejlődés szükségleteivel.

A X. kongresszus és az új Alkotmány meghozatala előtti időszakban ellenállások jelentkeztek a szervezet felépítésében, különösen mint a szocialista erők szervezett frontjában. A különböző technobürokrata, nacionalista, pszeudoliberalista, bürokrata-etatista és más politikai erőknek nem felelt meg a munkásosztály, a dolgozók és polgárok eszmei és osztályegysége a Szocialista Szövetségben. Ma azonban a JKSZ szervezett politikai akciójának eredményeként csökkent az ellenállás a Szocialista Szövetség elképzeléseinek gyakorlati megvalósításában.

A Szocialista Szövetség jelentős szerepet és felelős feladatot tölt be társadalmi-politikai rendszerünkben. Feladatait a következő funkciókra bonthatjuk:

1. az önigazgatás mint a társadalmi szervezet egész rendszerének további fejlesztése és erősítése;
2. a hatalmi szervek munkájának, az önigazgatás megvalósításának és a nyilvános felhatalmazás betöltői tevékenységének széles körű társadalmi ellenőrzése;
3. alkotó szocialista közvélemény kialakítása;
4. társadalmi önvédelem és az egész társadalom védelmi képességének erősítése;
5. a politikai tevékenység szervezője a közgyűlések és az önigazgatási szervek megalakításában (a Szakszervezettel együtt);
6. politikai-nevelő és mozgósító;
7. a viselkedés szocialista mércéinek megszabása és
8. összevonó-irányadó funkció.

Ezeket megvalósítva a Szocialista Szövetség fokozatosan utat nyit a klasszikus párt-politikai szervezet maradványainak felszámolása előtt.

Tevékenységével meggyorsul a viselkedés új szocialista erkölcs-politikai normáinak és az egész önigazgatású szocialista életnek a kialakulása.

A munkásosztály, minden dolgozó és polgár többszörösen érdekelt a Szocialista Szövetség feladatainak teljesítésében. Az önigazgatónak és polgárnak szüksége van a Szocialista Szövetségre, hogy ott értékelje, hangsúlyozza és egybehangolja érdekeit a többi általános társadalmi érdekkel, egészében hasson a társadalmi politika kialakítására és életrekeltésére, szervezett társadalmi akcióval óvakodjon a bürokráciától, az etatizmustól és más önigazgatásellenes jelenségektől meg törekvésektől, társadalmi ellenőrzést végezzen és alkalmassá váljon az önigazgatói tisztségek elvégzésére.

Fordította *Nagy Georgina*

Rezime

Mesto i uloga Socijalističkog saveza u društveno-političkom sistemu Jugoslavije

Socijalistički savez predstavlja najmasovniju društveno-političku organizaciju u našem društvu. To je dobrovoljni demokratski savez radnih ljudi i građana, opredeljenih za samoupravni socijalizam u jedinstvenom frontu organizovanih socijalističkih snaga. Zajedno sa drugim društveno-političkim organizacijama, Socijalistički savez čini političku osnovu i motornu snagu socijalističkog samoupravnog sistema. Savez komunista, kao vodeća idejno-politička snaga, zajedno sa svim društveno-političkim organizacijama, u okviru Socijalističkog saveza, ostvaruje političko i akciono jedinstvo, sa ciljem usmeravanja društvenog razvoja na osnovama samoupravljanja i vlasti radničke klase i svih radnih ljudi. Prema tome, Socijalistički savez, na čelu sa Savezom komunista, kao instrumenat diktature proletarijata, najširi je oblik neposredne socijalističke samoupravne demokratije. On je istovremeno i klasno-politički savez radničke klase i svih radnih ljudi naroda i narodnosti Jugoslavije.

Socijalistički savez postepeno otvara put isčezavanju ostataka klasičnog partijsko-političkog organizovanja. Njegovim delovanjem ubrzava se stvaranje novih socijalističkih moralno-političkih normi ponašanja i samoupravnog socijalističkog života u celini.

Summary

The position and role of the Socialist Alliance in the socio-political system of Yugoslavia

The Socialist Alliance represents the most popular socio-political organization in our country. It is a voluntary democratic union of the working people and citizens who determined themselves for self-managing socialism in a unique activity of organised socialist powers. Together with other socio-political organisations. The Socialist Alliance makes the political basis and mobilizing power of the socialist self-managing system.

The League of Communists, as the leading ideological and political power, together with all socio-political organisations accomplishes the political and active unity within the Socialist Alliance, with the aim of directing the social development on the basis of self-management, both by the power of the working class and all working people. Thus, the Socialist Alliance with the League of Communists at the head, mean of the proletarian dictatorship, is the widest immediate form of the socialistic self-managing democracy. At the same time, it is also a class-political union of the working class and all working people of Yugoslav nations and nationalities.

The Socialist Alliance gradually opens the way towards the vanishing of the remains of the classical party-political organizing. By its agitation the creating of new socialist moral-political behaviours and self-managing life in the whole is quickened.

Rehák László

A HARCOS SZÖVETSÉG HELYE ÉS SZEREPE JUGOSZLÁVIA POLITIKAI RENDSZERÉNEK MEGVALÓSÍTÁSÁBAN

A Népfelszabadító Háború Harcosai Egyesületének Szövetsége olyan társadalmi politikai szervezet, amelynek lényeges, alkotmányos rendelkezésekkel is körvonalazott szerepe van politikai rendszerünk megvalósulásában és működésében. Az NFHHESZ nagyszámú tagsága és szervezeteinek száma alapján, amelyek megvalósítása érdekében tevékenykednek, de a társadalmi politikai célok alapján is teljes értelemben társadalmi-politikai szervezetnek minősíthető, mely olyan jelentős jellemvonásokkal rendelkezik mint a többi társadalmi-politikai szervezet. Ez a körülmény nem vonja kétségbe azt sem, hogy a Harcos Szövetségnek a JSZSZK politikai rendszere megvalósításában sajátos szerepe és helye van, amely sajátos arculatából következik, és végső soron ez tette szükségessé, hogy önálló társadalmi-politikai szervezetként létrejöjjön és működjön.

A Harcos Szövetség egyik sajátossága ennek a társadalmi-politikai szervezetnek a tagsága, és az a követelmény, amely szerint valaki önkéntes elhatározása alapján tagja lehet az NFHHESZ-nek. A Harcos Szövetséget mindenekelőtt a forradalmi háború részvevői alkotják, tehát elsősorban a Népfelszabadító Hadsereg és Partizán Egységek, illetve a Jugoszláv Néphadsereg, ahogyan fegyveres erőinket a háború végén hívták — alakulatainak harcosai. A fegyveres alakulatok harcosai mellett, az NFHHESZ tagságát a népfelszabadító mozgalom aktív részvevői képezik, továbbá azok, akik tevékenységük és magatartásuk révén a megszállók és a hazai ellenforradalom börtöneibe és koncentrációs táboraiba kerültek, valamint akik a hadifogoly táborokban csatlakoztak a népfelszabadító mozgalomhoz, és akik hadifogságuk ideje alatt is aktív ellenállást fejtettek ki az ellenséggel szemben. Az NFHHESZ tagjai közé sorolhatók még azok is, akik helyzetüknél fogva, úgynevezett hátországi politikai munkát fejtettek ki, akik tevékenyen közreműködtek a nép-

felszabadító hatalmi szervek munkájában, segítették a népfelszabadító mozgalmat és forradalmi háborúnk fegyveres alakulatait, minek következtében kénytelenek voltak a megszállók és a hazai ellenforradalom megtorló terrorcselekményeit elviselni.

A kifejtettek alapján kiviláglik, hogy az NFHHESZ tagjait zömével fegyverrel harcolók alkotják a megszállók és hazai segítőik elleni harc döntő fontosságú küzdelmi formájának részvevői. De rajtuk kívül, népfelszabadító harcunk sajátosságai következtében, e társadalmi-politikai szervezet tagjai között találjuk a Népfelszabadító Háború és a Népfelszabadító Mozgalom harcainak és erőfeszítésének másfajta tevékeny résztvevő aktivistáit és szimpatizánsait. A tagok felvételének tárgyalásakor és a döntéshozatal alkalmával a döntő szempontot az egyesület által meghatározott az NFH-ban kifejtett aktív részvétel képezi. Mindezek alapján a Harcos Szövetség tömegszervezet, tömeges mert nemzeteink és nemzetiségeink részvétele az NFH-ban szintén tömeges volt. Az NFHHESZ szervezetileg felöleli egész JSZSZK területét, szervezeti felépítésében kifejezi országunk szövetségi berendezését, szervezetileg gyakorlatilag felölel minden egyes helyi szervezetet, és így integrálódik területi alapsejtünkbe a Harcos Szövetség is, s ily módon politikai rendszerünk alapvető tényezőinek egymást kiegészítő jellegét példázza.

Az NFHHESZ-nek mint társadalmi-politikai szervezetnek második sajátossága a célokban és a közvetlen feladatokban ismerhető fel, amelyek tevékenységének központi problémáját képezik. Ez a sajátosság a többi társadalmi-politikai szervezetek viszonylatában nem túlságosan hangsúlyozott, és nem is különbözteti meg annyira a Harcos Szövetséget a többi társadalmi-politikai szervezetektől mint amikor magát a tagságot vesszük szemügyre. A célokat vizsgálva politikai rendszerünk megvalósításában, és meghatározott elvonatkoztatás szintjén, az összes társadalom politikai szervezeteinek azonos céljai vannak. Ez a megállapítás azonban csak az általánosítás meghatározott szintjén érvényes. Minden egy társadalmi-politikai szervezet közelebbi és konkrét vizsgálata éppen saját tagsága sajátosságai alapján, céljaik meghatározásában is sajátosságokat mutatnak fel, hangsúlyozottabb feladatai is vannak minden egyes társadalmi politikai szervezetnek az egységes keretfeladatokon belül, amelyet Jugoszlávia alkotmányos rendszere szab meg a társadalmi-politikai szervezetek számára, politikai rendszerünk megvalósításában.

Ezért nem érdektelen a társadalmi-politikai szervezetek vonatkozásában jelentkező sajátosságok jellemzése, amikor azoknak helyéről és szerepéről esik szó, politikai rendszerünk megvalósításában, ez esetben tekintettel a Harcos Szövetségre.

A jugoszláv politikai rendszer tárgyalásakor rendszerint öt társadalmi-politikai rendszerről esik szó. Ez alapjában helytálló felosztás, ameny-

nyiben általánosságban vizsgáljuk politikai rendszerünk működését. Azonban a társadalmi-politikai szervezetek arculata és ezzel kapcsolatban a politikai rendszerben képviselt helyzetük szempontjából és a politikai rendszer alakítása szempontjából köztük jelentős különbségek léteznek. Így a Kommunista Szövetség esetében, amelyet szintén társadalmi-politikai szervezetként jelölünk meg, amikor a többi négy társadalmi-politikai szervezettel együtt vizsgáljuk politikai rendszerünk működését, kétségtelenül jelentős különbségek léteznek. A Kommunista Szövetsége — ha külön vizsgáljuk, illetve amikor nem a társadalmi-politikai szervezeteknek és politikai rendszerünk működésének összefüggésében szemléljük, indokoltan nem is emlegetjük mint társadalmi-politikai szervezetet, hanem mint politikai szervezetet. Más társadalmi-politikai szervezetet nem is tekinthetünk kimondottan politikai szervezetnek, noha ez helytálló a JKSZ esetében, bár már ez sem kimondottan politikai párt, de ez a jellege csökkenő intenzitással mindig jelen is lesz, mindaddig amíg politikai viszonyokról, politikai rendszerről, politikai életről lesz szó, mindaddig amíg ki nem alakul az osztálynélküli társultmunka kommunista társadalma.

A többi négy társadalmi-politikai szervezetnek a múltban sem volt, s a jövőben sem lesz a JKSZ-hez hasonló politikai pártjellegű tulajdonsága, jóllehet politikai jelentőségük és politikai tevékenységük a JKSZ vezető eszmei szerepe megvalósításával mindig nagy lesz politikai rendszerünk megvalósításában és önigazgatású közvetlen szocialista demokráciánk alakulásában. Így megállapíthatjuk, hogy a Kommunista Szövetség mint szervezet működési módjának és a politikai rendszerünk működésében betöltött szerepénél fogva jelentős sajátosságai vannak a többi négy társadalmi-politikai szervezet viszonylatában, mert azok soha sem pártpolitikai jellegű szervezetek. Ezzel a témakörrel kapcsolatban Edvard Kardelj elvtárs a JKSZ Elnöksége 30. ülésén előterjesztett bevezető beszámolójában 1977. július 13-án többek között kifejtette:

„Ebből következik, hogy társadalmi-politikai szervezeteink nem lehetnek és nem is kell, hogy választói testületek legyenek a hatalmi harc érdekében, mint a politikai pártok a parlamentáris rendszerben, hanem a dolgozók és polgárok érdekszerveződésének sajátos formái azokon a területeken, ahol ezek az érdekek kifejezéshez jutnak . . .” (Magyar Szó, 1977. június 14., 5. old.)

A Kommunista Szövetség mellett mint a proletariátus forradalmi élcsapata mellett, de vele karöltve, mert rajtuk keresztül valósul meg a JKSZ által sugallt széles, nagytömegeket magába ölelő osztályszövetség, a többi társadalmi-politikai szervezet éppen ennek az osztályszövetség politikának a kifejezője és szervezeti kerete. Az osztályszövetség tényleges megvalósulása és állandó életben tartása a JKSZ eszmei-politikai ve-

zetőszerepének nap-nap után való megvalósulását igényli, mert így válik lehetővé, hogy a munkásosztály mint az osztályszövetség vezető osztálya az osztályszövetség szélesen nagy tömegeket átfogó jellege révén szembetűnően demokratikus eszközökkel valósítsa meg a proletárdiktatúrát, és ez a diktatúra az önigazgatású közvetlen szocialista demokrácia formáját ölti magára.

De a tulajdonképpeni négy társadalmi-politikai szervezet vizsgálata is, a négy közül sajátosságánál fogva a Szocialista Szövetséget külön választja a többi háromtól, a Szakszervezettől, a Szocialista Ifjúsági Szövetségtől és a Harcos Szövetségtől. A Szocialista Szövetség szervezetileg is az osztályszövetség politikai elképzeléseinek, és magának az osztályszövetség megvalósulásának, mint hétköznapjaink gyakorlatának általános keretszervezete. Így a JDNSZSZ nemcsak alapszervezetét tömörítő szervezetek rendszere, de „a szervezetek szervezete" is, vagyis saját egyediségüket megtartva a többi társadalmi-politikai szervezetek, köztük a Harcosok Szövetsége is, a Szocialista Szövetség meghatározott alkotó részeként hozzák létre a JDNSZSZ arculatának és felépítésének újabb jellegzetességét. A társadalmi-politikai szervezetek a Kommunista Szövetséggel nemcsak hogy közreműködnek a Szocialista Szövetségben, és nemcsak tevékenységüket fejtik ki a JDNSZSZ keretein belül, hanem a maguk jelenlétével és tevékenységével a Szocialista Szövetség sok milliós tagságával együtt közvetlenül alkotják a JDNSZSZ-t, létrehozva benne a szocialista társadalmi tudat szervezett arcvonalát, vagy másképpen kifejezve: a szocialista társadalom szervezett erőinek frontját.

Így azután a fennmaradt három tulajdonképpeni társadalmi-politikai szervezet közös vonása az, hogy mindhárom önkéntes tagság szervezete. A Szakszervezeti Szövetségre jellemző, hogy a munkásosztály tömeges szervezete, így mindenki, aki munkaviszonyban van, illetve volt és ideiglenesen munka nélkül van, tagja lehet ennek a társadalmi-politikai szervezetnek. A másik két társadalmi-politikai szervezet szélesebb osztályalapon nyugszik, és objektivizált mércék alapján jelöli ki tagságát. A Harcos Szövetség tagja számára követelmény a népfelszabadító háborúban kifejtett tevékeny részvétel, az Ifjúsági Szövetség tagjának életéveit tekintve kell objektivizált követelményeknek eleget tennie.

A Harcos Szövetség sajátos és általános jellemzését és a többi társadalmi-politikai szervezetek viszonylatában elfoglalt helyét, nemrég Tito elvtárs a JKSZ X. kongresszusán elnöki beszámolójában a következő módon összegezte és hangsúlyozta az NFHHESZ szerepét politikai rendszerünk és alkotmányos rendünk kialakításában:

„Én már többször mondtam, hogy a Harcos Szövetség nem olyan szervezetként alakult, amely a háború veteránjait tömöríti, hanem olyan társadalmi-politikai szervezet, amely a Kommunista Szövetség vezette

szocialista erők egységes frontjának keretében munkálkodik a Kommunista Szövetség programjának valóra váltásában és a forradalom céljainak elérésében. A Harcos Szövetség erről tanúbizonyságot tett a nacionalista és egyéb szocialistaellenes erők és a különféle társadalmi elferdülések elleni küzdelem során kifejtett következetes forradalmi tevékenységével.

Jövendőbeli munkájában a Harcos Szövetségnek hozzá kell járulnia az új alkotmány érvényesítéséhez, a testvériség és egység elmélyítéséhez, nemzeteink és nemzetiségeink egyenjogúságához, a szocialista társadalom önigazgatási alapon való további fejlesztéséhez." (A JKSZ X. kongresszusa, Tito elnök beszámolója, Dokumentumok, Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1975. augusztus, 62—63. old.)

A Tito elvtárs beszámolójában is hangsúlyozott feladat és ennek általánosítása: a szocialista forradalom vívmányai felett való őrködés és azok továbbfejlesztése minden JSZSZK polgár kötelessége és joga. Az ezirányú tevékenység önmagában véve nem jelentheti a Harcos Szövetség sajátos feladatát. Szükséges azonban utalni arra a különbségre amely az egyéni tevékenység s az egyéneknek szervezetbe tömörült tevékenysége között létezik. Ez utóbbi esetben is a dolgozók, az egyének tevékenységéről van szó szintén, de egybehangolt és szervezett tevékenységéről, amit a társadalmi-politikai szervezetbe, vagy másfajta szervezetbe és egyesületbe való tömörülésük tesz lehetővé. Bevezető részében a JSZSZK Alkotmánya (Bevezető rész, Alapelvek, I. pont) forradalmi társadalmi rendünk nyolc alapvető vívmányát hangsúlyozza.

Noha ezeknek és önigazgatású szocialista rendszerünk más értékeinek védelme és továbbfejlesztése mindenki joga és kötelessége, mégis az általános és közös feladatok közül a Harcos Szövetségre mint társadalmi-politikai szervezetre hárul néhány jelentős feladat, tekintettel tagsága jellegzetességére, lehetőségeire. Így az általános célok és feladatok megvalósítására NFHHESZ meghatározott sajátossággal végzi el.

A népfelszabadító háború aktív részvevői kétségtelenül még annak idején kiálltak a népfeszabadító mozgalom céljai és minden lényeges vívmánya támogatása mellett. E célok megfogalmazója a mozgósított tömeg volt a proletariátus vezérlő osztagával az élen, az NFH harcosai hitet tettek harci cselekedeteikkel, életük kockáztatásával és egész életútjukkal a forradalmi háború időszakában, így a harc céljai és vívmányai beépültek az NFH harcosainak és aktív részvevőinek egyéniségébe, gondolkodásmódjába és meghitt érzelmi világába.

Nem vitás, hogy idővel sokan, akik az NFH során még nem döntöttek végleg, a fegyveres harc zárószakaszában és a háború befejeztével, forradalmi fejlődésünk aránylag békés időszakában, határozottan felzárkóztak a szocializmus aktív harcosai és építői sorába. Ez a folyamat hang-

súlyozza forradalmunk életrevalóságát és vonzerejét minden dolgozó számára. Ma már nem kétséges, hogy rengetegen, vannak olyanok társadalmunk aktív építői soraiban, akik a fegyveres harc idején még gyerekek voltak vagy csak azután születtek és akik miután már önálló egyéniségként eszmélni kezdtek, felzárkóztak forradalmi folyamatainkhoz és ma már sokan közülük önigazgatású szocialista társadalmunk építésének élvonalában vannak. Mégis, az NFH részvevői életútjuk által a fegyveres harc és viszonylag békés szocialista építés idejében, nemcsak a szocialista forradalmi átalakulás élharcosai voltak, de egyéniségük, érzelmi világuk olyan, hogy egészében beilleszkedtek társadalmi közösségünkbe, amelynek vívmányai az évtizedek során fejlődnek és még határozottabb körvonalakat és elmélyültebb tartalmat nyernek.

Az a tény, hogy az NFHHESZ tagsága azonosul társadalmunk forradalmi átalakulásának folyamatával, hogy elfogadja és harcol forradalmi utunk minden területén, nemcsak a háborús idők és az azt közvetlenül követő küzdelmes évek élettapasztalatainak és élményeinek következménye. Társadalmi viszonyaink építésének gyakorlata, a Kommunista Szövetség eszmei hatása és politikai befolyása, a társadalmi-politikai szervezetek tudatformáló szerepe szüntelenül erőteljes hatást gyakorol dolgozóinkra, így a Harcos Szövetség is mint szervezet a saját tagságára olyan nevelőhatást gyakorolt a többi társadalmi tényezőkkel egyetemben, hogy az NFHHESZ tagsága állandóan az új és még haladóbb szocialista társadalmi rendért folyó küzdelem élvonalában volt és van.

Függetlenül attól a körülménytől, hogy ma már a Harcos Szövetség tagságának többsége túljutott termelő és más természetű munkája, valamint társadalmi tevékenység delelőjén, az NFHHESZ tagsága egyéni elkötelezettségénél fogva, de saját szervezete és társadalmunk már említett tényezői hatása következtében, forradalmunkat folyamatában, állandó alakulásában és további kiteljesülésében éli át. Számukra tevékenyen élni és alkotni csak úgy lehetséges, ha a múlt a maga hősiességével, forradalmiságával állandóan élénken jelen van tudatukban, értékrendjük kialakításában és magatartásuknak a mai különböző társadalmi helyzetekben való meghatározásában. Ezért a fiatalabb nemzedékek számára a Harcos Szövetség tagjai mint ma is tevékeny önigazgatók olyan fontos példát jelentenek mint a múlt értékeinek élő emlékeztetői és mint példa arra is, hogy az idősebb nemzedékek is milyen derekasan kiveszik részüket a ma küzdelmeiből a Kommunista Szövetség politikai vonalának alkotó módon való életrekeltésében. Ezért, az ilyen vonatkozások miatt, a Harcos Szövetség nélkülözhetetlen tényező a JSZSZK politikai rendszerének megvalósításában és továbbfejlesztésében.

Az NFHHESZ-nek tagsága a fegyveres harc idején cselekvően részt vett az idegen fasiszta megszálló hatalom fegyveres erejének és hazai el-

lenforradalom erőinek felszámolásában és egyben az új forradalmi néphatalom kiépítésében. A népfelszabadító mozgalom fegyveres alakulatai az államhatalom lényeges elemeként, a népfelszabadító bizottságok és az antifasiszta szervezetek rendszere mellett, a mai társadalmi-politikai szervezetek elődjei voltak. Ezek képviselték a forradalmi háború első napjaitól kezdve a burzsoá diktatúra államgépezetének lerombolási formáját. De a népfelszabadító mozgalom fegyveres alakulatai jelentették a népfelszabadító bizottságokkal egyetemben az új hatalmi rendszert is, amely a régi szétrombolt burzsoá hatalmi rendszer romjain épült fel, így az új államgépezet létrejöttének folyamatát is jelölte, a munkás-paraszt hatalom szervét. Ezáltal az Új Jugoszlávia munkás-paraszt hatalma a proletariátus diktatúrájának sajátos formája volt, tekintettel arra, hogy a proletárdiktatúra saját viszonyainkban a munkások és parasztok nagy tömegeket felölelő osztályszövetsége révén jöhetett létre, amely osztályszövetség hegemon osztálya a proletariátus volt a JKP-val mint a proletariátus élcsapatával az élen, amely a mi körülményeinkben az egyetlen lehetséges forradalmi tettre mozgósító erő volt, és amely Tito elvtárs vezetésével élt és eleget tett történelmi szerepének Jugoszlávia egész társadalmának sorsdöntő időszakában.

A JKP és később a JKSZ útmutatásaihoz híven, az NFHHESZ tagsága tekintetét mindig a jövendő, még szabadabb, és igazságosabb társadalomra szegezte, így mint tudatos társadalmat formáló egyének, de szervezetük is mint társadalmi-politikai szervezet mindig érzékeny volt a néphatósági szervek működésében jelentkező hibákra és szocialista társadalmi viszonyainkban előforduló torzulásokra. A Harcos Szövetség egész tagsága, azok a tagok akik a JKSZ tagjai is egyben, de azok is akik nem párttagok, *mindig éberen őrködtek néphatalmunk forradalmi jellege felett,* erre mindig érzékenyek voltak és támaszt jelentettek, hogy néphatóságunkat adottságainknak megfelelő formában a proletárdiktatúra hatalmi szerveit más társadalmi tényezőivel karöltve megvédjük a bürokratizálódástól és más elferdülésektől.

Nem támadták és rágalmazták az anarcholiberalista irányzat szószólói a Kommunista Szövetség mellett a Harcos Szövetséget maradisággal. Mint társadalmunk valóban forradalmi tényezője politikai rendszerünk megvalósulásában, hathatósan gátolta a Harcos Szövetség az anarcholiberális ellenforradalmi eszmei irányzat kibontakozását és felfejlődését. Anélkül, hogy a Harcos Szövetség a maga számára valamiféle élcsapat szerepet sajátítana ki a JSZSZK politikai rendszere feletti őrködésben és fejlesztésében, a Harcos Szövetség a múltban is, de a jövőben is megmarad a többi fontos társadalmi és politikai tényezővel egyetemben olyan erőnek, amely lényegesen hozzájárul az önigazgatás kibontakozásához, a munkásosztály társadalmi súlyának növekedéséhez és ezzel erősíti társadalmi

viszonyaink humanizációját, és végső fokon, társadalmunk anyagi alapjainak erősödésével egyetemben, a végső cél megközelítését, a társult munka társadalmának létrehozását.

Hagyományai alapján is, de mindennapi tevékenységéből fakadóan is, a Harcos Szövetség mint egész, de tagjai is sajátos módon jelen vannak és közreműködnek Jugoszlávia nemzetei és nemzetiségei nemzeti egyenrangúságának elmélyítésében. Ez a tevékenység minden egyes nemzeti közösség és tagjai sajátos különvalóságának tudomásul vételét és érvényesítését jelenti, de egyúttal a közös tartalmak és kapcsolatok tudatosítását és erősítését társadalmi valóságunkban. Mindezt magába foglalja a még a háború kezdetén meghonosodott, és ma is élő és időszerű jelszó, nemzeteink és nemzetiségeink testvériségéről és egységéről.

A testvériséggel és egységgel jellemezhető viszony nemzeteink és nemzetiségeink között egyike alapvető forradalmi vívmányainknak. A Harcos Szövetség a már elért eredmények megőrzésében és a nemzeti egyenrangúság további elményítésében mindig cselekvően volt jelen, és így lesz ez a jövőben is. A testvériség-egység jelszava a Harcos Szövetség számára érzelmi és tudatos elkötelezettséget és cselekvést igénylő magatartást jelent. A nemzeti egyenrangúság állandó éberséget és tartós cselekvést kíván. Megoldása nem játszódik le csak kizárólag azokon a területeken, amelyeket közvetlenül nemzeti jellegzetességűekként érzékelünk. A nemzeti egyenrangúság elmélyítése felöleli az önigazgató társadalmi viszonyok osztályjellegének kidomborítását mint társadalmunk fejlesztésének állandóját, ami egyértelmű társadalmunkból mindennemű előjogok kiküszöbölésével: az osztályviszonyok maradványainak, a bürokratizmus, a nemzeti előjogok felszámolásával. A Harcos Szövetség a többi társadalmi-politikai szervezettel egyetembe tartósan küzd a testvériség-egység jelszavának valóra váltásáért forradalmi fejlődésünk minden szakaszában.

Belső viszonyaink szocialista jellegéből és belpolitikánk forradalmi voltából fakad, külpolitikai vonalvezetésünk támogatása és biztosítása, Jugoszlávia nemzetközi helyzetének tartós biztosítása.

A Szocialista Jugoszlávia önigazgatású fejlődésének sajátos önálló útjának biztosítása, az ország szabadságának, függetlenségének szilárdítása a nemzetközi porondon, szorosan kapcsolódik, és olyan természeti általános társadalmi feladatokat képvisel a katonai és gazdasági tömbökön kívüliség politikájának támogatása és biztosítása, aminek érdekében a Harcos Szövetség igen sokat tesz eszmei-politikai, de cselekvő értelemben is. Ezért ezen a téren kifejtett cselekvés, éppúgy mint a testvériség-egység érdekében való tevékenység, nem csak általános társadalmi feladat, hanem az NFHHESZ közvetlen feladata a JSZSZK politikai rendszere megvalósításában, amely feladat a Harcos Szövetség sajátos arculatából következ-

zik, nem kevésbé jellegzetes tulajdonságaiból mint társadalmi-politikai szervezetéből.

A Harcos Szövetségnek olyan feladatai is vannak, amelyek első tekintetre csak ennek a társadalmi-politikai szervezetnek tagságára vonatkoznak és látszatra szigorúan belső jellegűek. De az ilyen feladatok, valójában egész társadalmi közösségünk társadalmiasult feladata, és ezáltal a JSZSZK politikai rendszere megvalósításának eleme.

Az ilyen természetű feladatok közé tartozik mindenekelőtt saját tagságának eszmei fejlesztése, és a szervezet gondoskodása, arról minden tag saját lehetőségeihez mérten és közvetlen környezete szükségletei alapján kifejezze önmagát. Ezen az úton jut kifejezésre a Harcos Szövetség tagságának társadalmi súlya és politikai befolyása, de egyúttal itt érvényesül a különböző korosztályú generációk folyamatos forradalmi cselekvése önigazgatású társadalmi viszonyaink kiépítése és fejlesztése érdekében, a JSZSZK zavartalan fejlődése, megőrzése érdekében.

A Harcos Szövetség másik feladatköre, amely első tekintetre szintén csak a tagságra vonatkozik és így látszólag a szervezet belső feladatának tűnik, az a szervezet átfogú gondoskodása az NFHHESZ tagsága szociális helyzetéről. Célja meghatározott szociális biztonságot és helyzetet nyújtani azok számára, akiknek egészségét megviselte a fegyveres harcban való részvétel, valamint azok számára, akik a fegyveres harcban való részvétel és az egész embert megkövetelő, közvetlenül a háború utáni időszakban kifejtett tevékenységük következtében kedvezőtlenebb helyzetbe kerültek volna a nekik kijáró gondoskodás nélkül, azokhoz a dolgozókhoz viszonyítva, akik a háború utáni időszak szocialista körülményeiben művelődhettek és folyamatosan szerezhettek szakképesítést — mindez nemcsak azoknak a személyeknek az ügye, akiknek a sorsa iránt társadalmunk külön figyelmet és gondoskodást tanúsít. Ez egész társadalmunk gondja, mert minden társadalom, saját társadalmi forradalmának megbecsülését és tiszteletét, a forradalom áldozatai és részvevői iránti gondoskodás és figyelem révén fejezi ki. A Népfelszabadító Háború részvevőiről való gondoskodás és tisztelet kinyilvánítása, mai értelemben is jelentős erkölcsi-politikai tőkét képvisel, különösen a fiatalabb generációk esetében.

A Harcos Szövetség sajátos feladatai közé tartozik az NFH hagyományainak és tapasztalatainak ápolása. Ezek a feladatok sem kizárólag csak ennek a társadalmi-politikai szervezetnek feladatai, de mint általános társadalmi feladatok közvetlenül kapcsolódnak az általános népvédelmi hadászati elvekhez és gyakorlathoz, és ilyen vonatkozásban lényegesek politikai rendszerünk egészének megvalósítása szempontjából.

A Kommunista Szövetség szerepe lényegében azonos módon valósul meg a Harcos Szövetség viszonylatában, mint a másik három társadalmi-politikai szervezet esetében. A Kommunista Szövetség tagjai a Harcos

Szövetség keretein belül kifejtett tevékenységük révén cselekvő társadalmi egyedekként fejezik ki magukat. Számukra nem jelenthet valamiféle előnyt az a tény, hogy társadalmunk élcsapatához tartoznak. Előnyük abban van, hogy a tudományos szocializmus útmutatásaival jobban felfegyverzettek, és ezáltal jobban ismerik a társadalmi fejlődés törvényszerűségeit, és így képesek helyesebben és célravezetőbben megfogalmazni a feladatokat és a módszereket, amelyek rendszerint biztosabban vezetnek a társadalmi-politikai szervezet által meghatározott célok eléréséhez. A Kommunista Szövetség tagja, mint társadalmi tevékenységével kitűnő egyén, rendszerint nagyobb mértékben rendelkezik olyan előnyös jó tulajdonsággal, amellyel a többi önigazgató olyan mértékben nem rendelkezik. Az ilyen erényekhez sorolható a megoldandó kérdések vizsgálatában megnyilvánuló lelkiismeretesség, a megoldási mód elvszerűsége, a kollektív munka iránti érzék és az önigazgatású döntéshozatal iránti hajlam, az osztályszempont jelenléte a megoldások keresésében és a rábízott feladatok megvalósításában megnyilvánuló eltökéltség és kitartás. Mindenképpen, a személyes példaadás ellenére, a KSZ tag sohasem magánakvaló egyéniség, hanem mindig társadalmi környezete felé fordulva, mások mozgósítására szentel nagy figyelmet. Az ilyen eszmei felkészültséggel személyes tulajdonságokkal és adottságokkal rendelkező egyén válhat a KSZ tagjává. A Kommunista Szövetség, mint szervezet tagjait útbaigazítja és megszervezi abból a célból, hogy jobban megfeleljenek társadalmi feladataiknak a társadalmi-politikai szervezetekben, ez esetben az NFHHESZ-ben, amely szervezetek különben önállóak, és tagsága és vezetősége elsősorban saját tagságának és alapszervezeteinek tartozik felelősséggel.

A Harcos Szövetség távolabbi és közvetlen céljait saját tagsága előtti felelősség elvének tiszteletben tartása alapján határozza meg a tagság és szervezeteik tevőleges közreműködésével. A Harcos Szövetség mint jelentős társadalmi-politikai szervezet, tevékenységéért és kitűzött céljaiért a JSZSZK alkotmányos általános elvének, amely a nyilvánosságot hangsúlyozza, tiszteletben tartása mellett, vállalja a felelősséget saját tagsága és egész társadalmunk előtt, valamint egész társadalmunk irányító ereje előtt, a Kommunista Szövetség előtt is.

A Harcos Szövetség nemzetközi tevékenysége jelentős mértékben hozzájárul a világbéke megszilárdításához, az újfasizmus és a gyarmati rendszer megbélyegzéséhez és nemzetközi elszigeteléséhez. Ezzel is szolgálja az NFHHESZ a béke ügyét, mert tevékenységét közvetlenül a lehetséges jövendő háború közvetlen kirobbantói ellen irányítja. A Harcos Szövetség nemzetközi tevékenysége közvetlenül a JSZSZK nemzetközi tevékenységének részét képezi, amelyet nyíltan Szövetségi Alkotmányunk és a JKSZ Programja mindenki számára nyíltan meghatároz. Ezáltal a

Harcos Szövetség hozzájárul külpolitikánk megvalósításához és a JSZSZK nemzetközi szerepének megszilárdításához a különben ellentmondásos és zilált mai világban.

Rezime

Mesto i uloga SUBNOR-a u savremenom političkom sistemu Jugoslavije

Autor razmatra pre svega ulogu Saveza udruženja boraca NOR sa stanovišta ostvarenja političkog sistema SFRJ. U razmatranju ove uloge SUBNOR posebna pažnja se posvećuje Savezu boraca kao društveno-političkoj organizaciji koja je sastavni deo fronta organizovanih socijalističkih snaga društva u Jugoslaviji, a ova funkcija SUBNOR izražava se pre svega kroz Socijalistički savez u zajednici sa drugim društveno-političkim snagama na čelu sa Savezom komunista Jugoslavije.

U svom radu razmatrajući karakter SUBNOR kao društveno-političke organizacije, autor ukazuje na one crte i funkcije koje su sa gledišta ostvarivanja političkog sistema SFRJ opštijeg karaktera, a proizilaze iz okolnosti da je SUBNOR društveno-politička organizacija učesnika NOR, boraca i ratnih vojnih invalida u Jugoslaviji, u zemlji u kojoj revolucionarni rat je mobilizovao veoma široko aktivne učesnike pored široke političke podrške NOR-u. Posebno se obrađuju specifične karakteristike SUBNOR u sklopu opštih obeležja društveno-političkih organizacija i organizacija građana u Jugoslaviji.

Posebno se u radu razmatra delovanje SUBNOR u pravcu očuvanja i razvijanja tekovina i trajnih ciljeva socijalističke revolucije i uloga SUBNOR u razvoju socijalističkih samoupravnih odnosa i vlasti radničke klase. Razmatraju se i ostali zadaci SUBNOR-a koju se šire i opštije političke prirode i one koji su uže, i mogu se karakterisati pre svega kao specifični unutrašnji zadaci. Za ove poslednje se ukazuje da i u slučaju kada organizacija u redovima svog članstva razvija idejno-političku aktivnost, kada koristeći revolucionarno iskustvo i vezanost za takve revolucije u Jugoslaviji SUBNOR organizovano se brine o društvenom angažmanu svog članstva pre svega u ćelijama društva u skladu sa mogućnostima pojedinaca i potreba neposredne društvene okoline i kada sarađuje na ostvarivanju prodiskutovane i društveno utvrđene socijalne politike učesnika NOR i vojnih invalida, i onda SUBNOR ostvaruje ujedno i važne opštedruštvene i političke zadatke. Tako na primer ostvarivanje utvrđivane socijalne politike u odnosu na učesnike NOR i vojne invalide nije samo izraz socijalne solidarnosti humanog socijalističkog društva. Ova politika je zadatak čitavog samoupravnog socijalističkog jugoslovenskog društva, što ostvaruje sa naglašenom pažnjom, jer poštovanje prema svojoj sopstvenoj revoluciji svako društvo, pa i jugoslovensko, izražava preko poštovanja i brige o žrtvama i učesnicima ove revolucije.

Rad se završava razmatranjem zadataka i uloge SKJ u ostvarivanju funkcije SUBNOR-a kao bitnog, Ustavom SFRJ i političkim sistemom utvrđenog nedržavnog činioca u razvoju samog političkog sistema SFRJ.

Zusammenfassung

Platz und Rolle des Verbandes der Kämpfer des Volksbefreiungskrieges im zeitgenössischen politischen System Jugoslawiens

Der Autor betrachtet vor allem die Rolle des assoziierten Verbandes der Kämpfer des Volksbefreiungskrieges vom Standpunkt der Realisierung des politischen Systems der SFRJ aus. Bei der Betrachtung dieser Rolle wird dem Verband der Kämpfer besondere Aufmerksamkeit gewidmet als gesellschaftspolitischer Organization, und zwar als Bestandteil des Fronts organizierter sozialistischer Kräfte der Gesellschaft in Jugoslawien. Diese Funktion des Verbandes der Kämpfer drückt sich vor allem durch den sozialistischen Verband, in Verbindung mit anderen gesellschaftspolitischen Kräften, an der Spitze des Bundes der Kommunisten Jugoslawiens aus.

Den Verband der Kämpfer als eine gesellschaftspolitische Organization betrachtend, weist der Autor auf diejenigen Charakteristika und Funktionen, die vom Standpunkt der Realisierung des politischen Systems der SFRJ aus, allgemeinen Charakters sind und aus den Umständen hervorgehen, dass der Verband der Kämpfer eine gesellschaftspolitische Organization ist, die aus den Teilnehmern am Volksbefreiungskrieg, den Kämpfern und Kriegsmilitärinvaliden in Jugoslawien besteht, also in einem Land, in welchem der revolutionäre Krieg sehr breite Schrichten aktiver Teilnehmer neben der breiten politischen Unterstützung des Befreiungskrieges mobiliziert hat. Insbesonders werden spezifische Charakteristika des Verbandes der Kämpfer im Kontext allgemeiner Kennzeichen der gesellschaftspolitischen Organizationen und Organizationen der jugoslawischen Staatsbürger bearbeitet.

In der Arbeit wird insbesonders die Wirkung des Verbandes der Kämpfer auf die Bewährung und Entwicklung der Errungenschaften und Dauerziele der sozialistischen Revolution betrachtet sowie die Rolle des Verbandes der Kämpfer in der Entwicklung der sozialistischen selbstverwaltenden Verhältnisse und der Herrschaft der Arbeiterklasse. Ferner werden auch die übrigen Aufgaben des Verbandes betrachtet, die einer breiteren und allgemeineren politischen Natur sind sowie diejenigen, die einer engeren sind und vor allem durch spezifische innere Aufgaben gekennzeichnet sind. Im letzten Fall zeigt sich, dass, wenn die Organization ideellpolitische Tätigkeit in den Reihen ihrer Mitgliedschaft entwickelt, wenn sie sich bei der Verwendung von revolutionärer Erfahrung und der Gebundenheit zu solcher Revolution wie in Jugoslawien um das soziale Engagement ihrer Mitgleidschaft bemüht, vor allem bei Gesellschaftszielen im Einklang mit den Möglichkeiten des einzelnem und den Bedürfnissen der unmittelbaren sozialen Umgebung, und wenn sie an der Verwirklichung durchdiskutierter und gesellschaftlich festgesetzter Sozialpolitik der Teilnehmer am Volksbefreiungskrieg und Militärinvaliden mitarbeitet, dann verwirklicht der Verband der Kämpfer zugleich auch wichtige allgemeingesellschaftliche und politische Aufgaben. So zum Beispiel ist die Verwirklichung der festgesetzten Sozialpolitik in bezug auf die Teilnehmer der Befreiungskriege und Militärinvaliden nicht nur Ausdrück sozialer Solidarität einer humanen sozialistischen Gesellschaft. Diese Politik ist die Aufgabe der gesamten selbstverwaltenden sozialistischen jugoslawischen Gesellschaft und wird mit ausgeprägter Aufmerksamkeit verwirklicht, denn Achtung vor der eigenen Revolution jeder

Gesellschaft, so auch der jugoslawischen, wird durch Achtung und Sorgen über die Opfer und Teilnehmer dieser Revolution ausgedrückt.

Zum Schluss der Arbeit werden die Aufgaben und die Rolle der SKJ bei der Verwirklichung der Funktionen des Kämpferverbandes als wesentlich betrachtet, also die in der Verfassung und im politischen System festgesetzten nichtstaatlich Faktoren in der Entwicklung des politischen Systems Jugoslawiens.

Koča Jončić

A KIVÁNDOROLTAK TÁRSADALMI SZEREPE A NÉPEK ÉS AZ ÁLLAMOK VISZONYÁBAN

A kivándorlás jelenségének törvényszerűsége mint a társadalmi munkamegosztás alapelve

A népek és egyes csoportjaik vándorlása az emberi társadalom fejlődésében többé-kevésbé felfedezhető jelenség minden földrészen. Előidézőiket a különféle természeti és társadalmi folyamatokban kell keresnünk (a jobb életfeltételek keresése, természeti csapások, járványos betegségek, háborúk és hasonlók).

Különösen érdekes és jelentős azonban a munkaerő-vándorlás (kivándorlás) jelensége az autóbbi két évszázadban, amely az anyagi termelőknek az ipari forradalomban való gyors és ugyanakkor egyenlőtlen fejlődésének, valamint a tájékoztatási eszközök ezzel egyidejű fejlődésének, a tengerentúli országok felfedezésének és a nemzetközi forgalom előrehaladásának szerves része és következménye is. A kivándorlás létrejött az ember akaratán kívül is, mint a társadalmi fejlődés kérlelhetetlen törvényszerűsége, az emberek mint tudatos társadalmi lények azonban felfedezték és igyekeztek meghatározni további irányát és fejlődését attól a pillanattól kezdve, amikor rájöttek jelentőségére, törekedve közben arra, hogy életük fejlődésének funkciójába állítsák.

A munkaerő migrációja világfolyamat. Az elmúlt évtizedekben óriási mértéket öltött, különösen a második világháború utáni időszakban, habár nemcsak és elsősorban általa nyert ösztönzést. E jelenség okai és indítékai rendkívül összetettek és szerteágazóak. A jelenkori kapitalizmus szülötte ugyan, de jelen van a szocialista termelőviszonyok rendszerében is. Nincs is talán a világon olyan terület, ahol ez a folyamat ne jelentkezne.

Ebben az esetben nemcsak a születési arányszámok közötti különbségekről és az ipari fejlődésről van szó, habár ezek is igen jelentős tényé-

zők. A legmegfelelőbb indítékot valószínűleg a világ fejlődésének egyenlőtlenségében kell keresnünk, amelyet a második világháború még jobban kidomborított. A háború idején egyes országok óriási károkat szenvedtek, mert a területükön harcok folytak. Vagy teljesen megsemmisítették, vagy megakadályozták az anyagi termelőerők fejlődését. Ez különösen Európa több országára vonatkozik, amelyekben megsemmisítették az emberi munkaerőt. Ezzel ellentétben egyes országok (USA stb.) a legmesszemenőbben fejleszthették termelőképességeiket a háború szükségleteinek megfelelően, s ezzel a tudomány és a technika e környezetekben óriási lépést tett előre. A háborút követő időszakban ilyen folyamatok mentek végbe az óriási területű országokban, amelyek népessége és fejlettsége is meglehetősen alacsony volt (Kanada, Ausztrália, mi több a Szovjetunió keleti részein is). Ugyanakkor merőben másként jelentkezett ez a probléma a Földközi-tenger térségében, valamint Ázsia és Afrika fejletlen országaiban. Ezekben állandó a lakosság népszaporulatának túltengése, a munkaerő-felesleg, s az ipari fejlődésben szükséges anyagi lehetőségek hiánya, a foglalkoztatás megvalósítása lehetetlen az ország keretein belül. Ily módon egyes országokban munkaerő-felesleg keletkezett, amely nem tudott állást szerezni magának, másutt viszont óriási igények jelentkeztek a foglalkoztatásra, tekintettel a műszaki fejlődés óriási voltára. Megváltozott a szükséges munkaerő összetétele is, s a kétkezi munkások (bányászok, favágók, mezőgazdasági stb. munkások) helyett egyre nagyobb kereslet mutatkozott a szakmunkások iránt.

A fentiekben alapvetően jelen van az ellentétek általános dialektikus egységének folyamata, amely megköveteli az alanyoktól, mind a bevándorlást és kivándorlást megvalósító országoktól, hogy összeköttetésbe lépjenek és együttesen oldják meg a felmerülő problémákat, mert közülük egyiknek sincs lehetősége egyedül megoldani ezeket. Ezért a munkaerővándorlás igen komoly szociális, gazdasági és szerteágazó társadalmi problémává vált, sok ország belpolitikájának legfőbb gondja, tudományos kutatások tárgya és a társadalmi viszonyok jogi rendezésének kérdése, amelyek ily módon keletkeznek mind a nemzetközi, mind az egyes országok jogrendszerében.

Nincs szándékomban e kérdések széles körű elemzése, s úgyszintén a migrációs folyamatok fejlődésének taglalása sem. Ez alkalommal csak rá szeretnék mutatni az időszerű jelenség főbb vonásaira, amelyek Jugoszláviában a mi elhatározásainkat is megszabják. Az okok, alapelemek, következmények és a jelenség fontosságának és társadalmi szerepének idejében történő felméréséről, s ennek szükségességéről van szó, különösképpen jellemzőinek és törekvéseinek felméréséről, méghozzá a mi belső valamint a nemzetközi folyamatokban és viszonyokban, amelyekben részt vettünk, összetevő részeit képezik. Ezért az alapelemek és elvek megis-

merése e problémák megoldásában, valamint azoknak az indítékoknak a megvilágítása, amelyek meghatározzák ezeket, kétségtelenül hozzá fog járulni a népek és az országok közötti jobb megértéshez és együttműködéshez, figyelembe véve a közös érdekű problémákat.

A Jugoszláviából való kivándorlás néhány alapvető jellemzője

Történelmi szemszögből nézve, habár egyugyanazon társadalmi kategóriáról van szó, összetételében jelentős különbségek mutatkoznak a társadalom és a munkaerő-vándorlás fejlődésének egyes időszakaiban. Különfélék a létrejöttének indítékai is; eltérések vannak a kivándorlók szociális összetételében, motiváltságában és a szakképzettségükben is; eltérések vannak továbbá az új környezetben elfoglalt társadalmi helyzetükben; továbbá az egykori hazájukhoz fűződő kapcsolatok jelenlevőségében, formáiban és gyakoriságában is. Mindezek az összetevők hatással vannak a kivándoroltak társadalmi szerepének különböző fokú és térfogatú megvalósításában, a népek és az államok közötti viszonyok keretében.

1. A délszlávok és a Balkán-félsziget más népeinek az USA-ba és más tengerentúli országokba való tömeges kivándorlása a XIX. század közepére vezethető vissza, habár már előbb feljegyeztek néhány egyedi esetet. A kivándorlás alapvető indítéka gazdasági vonatkozású volt. A második világháborúig terjedő időszakban a Jugoszlávia mai területéről kivándoroltak tömegét a földművesek és a szakképzetlen munkások alkották, akik odakinn nehéz fizikai munkákat vállaltak a bányákban, faiparban, a mezőgazdaságban, a halászatban és a tengerészetben. Elsősorban a tengerhez és a nyugati államokhoz földrajzilag közel eső területekről vándoroltak ki, amelyeken már elterjedt a gazdasági migráció jelensége. Az emberek elsősorban a súlyos gazdasági helyzet miatt hagyták el hazájukat, azonkívül mert a fejletlen gazdasági viszonyok és általános társadalmi elmaradottság övezte környezetben éltek. Az elhelyezkedési és a szakmai képzés lehetőségei minimálisak voltak. A viszonylag magas születési arányszám és a fejletlen munkaeszközök mellett, amelyek leginkább a kéziszerszámokra, a külterjes mezőgazdasági termelésre szorítkoztak, nem volt kilátás elfogadható életmód megvalósítására. Ezenkívül csalogatta őket az új földrészek felfedezésének lehetősége, az egyik napról másikra való gyors meggazdagodás stb.

A kivándorlás második jelentős indítéka politikai vonatkozású volt. Ez azonban inkább gazdasági okokkal szövődött egybe. Jugoszlávia térsége főleg két nagyhatalom birtokában volt — az Osztrák—Magyar Monarchia és Törökország hatalmában, kivéve a kis és fejletlen Szerbiát,

valamint Crna Gorát. Maga a két hatalom is válságban volt, politikai és gazdaságiban egyaránt, különösképpen a nemzeti zavargások voltak gyakoriak, mégpedig az igazságtalan szociális-gazdasági és nemzetiségi politika, a lélektelen elnyomatás és a nemzetiségi jogfosztás miatt. A leigázott népekkel szemben, tehát a délszlávokkal szemben is, a fenti országok a gazdasági kizsákmányolás és az emberi jogfosztás politikáját folytatták. Bizonyítékok vannak arra, hogy az említett országok hivatalos, nyílt és semmiképpen sem titkolt politikája tudatosan serkentette a leigázott országokban a gazdasági munkaerő vándorlását, hogy ezáltal a lehető legkönnyebb úton szabadulhasson meg a munkaerőtöbblettől, s megvalósíthassa a nacionalista-egoista és asszimilációs törekvéseit.

Szerbia és Crna Gora, amelyek önálló államokként szerepeltek, gazdaságilag és társadalmilag is igen fejletlenek voltak. Szerbia azonban távolesett a tengertől, és a nyugat-európai kommunikációtól is. Éppen ezért innen az első időszakban a legkevesebben települtek ki. Sokkal többen voltak viszont a Crna Gorából kivándoroltak, akik közelebb estek a tengerhez és kimerítette őket a Törökországgal való háborúskodás. Jellemző például, hogy a szerbek kivándorlása különösen a Pannon-síkságról, a mai Vajdaság területéről az akkori osztrák—magyar termőföldekről sokkal nagyobb volt, mint a Szerbiából való kitelepülés, habár ezek jobb anyagi viszonyok között éltek mint a szerbiai parasztok.

Sok esetben a lélektani indítékok voltak a perdöntők.

Több más ok és motívum is jelentkezett még, mint például a korszerű folyamatokról való jobb tájékozottság és a nyugat-európai országokkal való kedvezőbb kapcsolat; a rokoni és más összeköttetések az előbb kivándorolt személyekkel, amelyek új távlatokat nyitottak és csökkentették az új környezetben a bizonytalanságtól való félelmet; a kaland utáni vágy, más népek és országok megismerése stb. Alapvetően azonban a kapitalista termelési módszerek gyors térhódítása által keletkezett folyamatokról és a munkaerő nagyobb mozgékonyságának szükségességéről, s az egyes területeken való hiányról volt szó.

Ezért a kivándorlást az okozatok kölcsönhatása idézte elő. Ilyen például Pupin esete, aki elhagyta a szülőföldet, mert saját maga és környezete a fejlettebb társadalmi és műveltebb európai (Prága) miliőben látta jobbnak a továbbtanulást, ugyanakkor politikai indítékok is vezérelték — a megszálló ország hatóságaival való összetűzések miatt is.

2. Hasonlóak vagy alig különböznek a kivándorlás motívumai a Jugoszláv Királyság idején is. A királyságot 1919-ben alakították meg, az összes délszláv népek közös kívánalmaként, amely az egységes állam létrehozására irányult, az önállóság elismerésének és az egyenrangúság tiszteletben tartásának elvein alapult, s az egész terület gazdasági és szociális fejlesztésére tett közös erőfeszítéseik megvalósítására irányult. Is-

meretes azonban, hogy az uralkodó réteg nemzetiségi és gazdasági egyenlőtlenség, az ember lelketlen és primitív leigázásának, a polgárok politikai és bürokratikus úton való jogfosztásának politikáját folytatta. Viszonylag keveset javítottak az ország gazdasági helyzetén, habár erre megvoltak a kellő feltételek. A gazdasági egyenlőtlenség állandóan mélyült, ahelyett, hogy csökkent volna. Ugyanakkor nem volt megfelelő az általános oktatási, politikai, valamint a lakosság művelődési fejlődésének, a szakmai továbbképzés és az elhelyezkedési lehetőségek sem, valamint a nagyobb termelékenység elérése különösen a gazdaságilag elmaradott vidékeken, amelyek az ország kétharmadát alkották. Egyes területeken a második világháború előtt a lakosság 90 százaléka írástudatlan volt, az iskolahálózat és más művelődési-oktatási intézmények fejletlenek, ezenkívül maturálgazdálkodást folytattak, amely nem biztosított nagyobb elhelyezkedési lehetőséget. Ugyanakkor a nemzeti egyenlőtlenség és az asszimiláció politikája dominált az államban való egységes jugoszláv nemzet létrehozásának örve alatt. E politikát nemcsak a nemzeti kisebbség ellen folytatták, hanem a fejlettebb népek, mint például a horvátok és a szlovének ellen is. A macedónokat egyáltalán nem ismerték el. Az alapvető emberi szabadság és a jog erőszakos elfojtására került sor, vagy pedig mindezeket erősen korlátozták.

A régi Jugoszlávia idején folytatódott a kivándorlás, elsősorban a gazdaságilag fejletlen és nemzetiségileg beolvadt területekről, s főleg a szakképzetlen munkaerő vándorolt ki az országból. Az indítékok többnyire gazdasági, de nemritkán politikai és lélektani vonatkozásúak voltak. Az uralkodó politikai rétegek ezt a folyamatot támogatták, mert a nagyszerb hegemonista és unitarista politika szerves részét képezte. A tengerentúli országokba való kivándorláson kívül nem volt ritka a törökök és a muzulmánok Törökországba illetve Közel-Keletre való kitelepítése, valamint a macedónoknak Bulgáriába, az albánoknak pedig az Albániába való kivándorlása stb.

3. Azok a megrázkódtatások és folyamatok, amelyek a második világháborúban, de különösen a végét jelentő időszakban mentek végbe, egy különleges összetételű kivándorlást hoztak létre Jugoszláviában. Ez esetben kimondottan politikai migrációról beszélhetünk. Ugyanakkor a kivándorlók szociális, műveltségi és nemzetiségi összetétele nagyban különbözött a fentebb leírtaktól. Leginkább az intelektuális rétegből, az államapparátus képviselőiből, az uralkodó osztály kiválóságaiból tevődtek össze, a legnagyobb számban az uralkodó nemzet — a szerbek, s Szerbia területéről távoztak. Ők politikai indítékok miatt hagyták el a hazát, vagy azért, mert egykor a megszállókkal működtek együtt — árulói voltak saját népüknek és hazájuknak, s nem maradhattak büntetlenül, féltek az igazságszolgáltatástól, vagy nem nyugodhattak bele az osztály-

szociális és politikai változásokba, de nem volt ritka a kényszerítő, akarat ellenére történő kivándorlás sem.

a) Az első nagyobb csoportot főleg a katonai alakulatok és a politikai testületek vezetői, a közigazgatási apparátus és a diplomácia képviselői alkották, akik csak ideiglenesen hagyták el az országot, vagy pedig éppen kívül rekedtek, amikor a fasiszták 1941-ben megszállták Jugoszláviát, s ők nem voltak képesek az ellenállásra. Ezt saját elhatározásuk alapján tették, abban a hiszemben, hogy külföldön folytatják majd tevékenységüket, vagy megvárják, míg mások szabadítják fel az országot, s még nem határozták el magukat a végleges kivándorlásra. Ezt csak a háború befejeztével tették meg, mert politikai hozzáállásukkal és magatartásukkal ellentétben álltak a történelmi fejleményekkel és a jugoszláv népek és nemzetiségek általános magatartásával. E csoportnak csak kis része támogatta a népfelszabadító háborút és tért vissza az országba a harcok befejeztével.

b) A második csoportot azok képezték, akiket saját akaratuk ellenére deportáltak mint hadifoglyokat leginkább Németország, de más országok fogolytáboraiba is. Ezek csak a háború végén határozták el magukat a kivándorlásra, de számos objektív és szubjektív feltételek közrejátszása folytán, amelyben egy előre megfontolt propaganda áldozatai lettek, mivel ezek önző indítékaikkal megtévesztették őket, mindenekelőtt hogy visszatarthassák és kihasználhassák őket az új jugoszláv rendszer erőszakos megdöntése céljából, amely a népfelszabadító mozgalomban és a forradalomban nőtt és győzedelmeskedett, vagyis, hogy tartalékként használhassák fel őket az országba való erőszakos visszatérés esetén. Ezért sokan beleegyeztek a kinnmaradásba, mindenekelőtt az országban végbemenő eseményekről szóló hiányos és pontatlan tájékozottság miatt, s mindenekelőtt mások, nem pedig saját érdekeiket szem előtt tartva.

Mindkét csoport közös vonása, hogy az ország elhagyásának pillanatában még nem határozták el magukat a kivándorlásra, ezt csak a háború befejeztével tették meg, az utólagos kényszerítő körülmények közrejátszásával, de különböző feltételek, okok és indítékok alapján. Ezért közöttük eltérés jelentkezik a lélektani indítékok vonatkozásában is.

c) A harmadik csoportot a különféle hazaárulók és a megszállók csatlósai alkotják, akik tudatosan léptek erre az útra még a háború idején, méghozzá politikai és közvetlenül megnyilvánuló magatartásukkal, a megszállók szolgálatában, s ily módon, valamint saját elhatározásukból a legkülönbözőbb bűntetteket követték el, nemzetük, s Jugoszlávia más népei és nemzetiségei ellen, amelyért az ország felszabadítása és a megszállók kiűzése után felelniük kellett volna. Ők saját magukat sodorták ilyen helyzetbe, azáltal, hogy nyíltan a megszállók oldalára álltak, vagy részt vettek a testvérgyilkos háborúban, amelyet a megszállók szítottak.

Ezért határozták el magukat a kivándorlásra a háború befejeztével, mert el akarták kerülni a politikai és a bűnügyi tevékenységük miatti felelősségrevonást. Habár az említett három közül a legkisebb csoportról van szó, ez határozta el magát a legerőteljesebben a hazával való bármilyen konstruktív kapcsolatok felvétele ellen, méghozzá egyszerűen azoknak az önző indítékoknak a tudatában, hogy nem létesíthet kapcsolatokat saját személyiségének egykori kompromittáltsága miatt, s annak, hogy az országba nem térhet vissza az itteni hatalom erőszakos megdöntése, vagy a bűnvádi felelősségrevonás nélkül.

4. Időrendi szempontból vizsgálva rájövünk, hogy a Jugoszláviából való kivándorlás negyedik hulláma a második világháború utáni időszakra esik, különösen pedig az utóbbi évtizedekre. A kivándorlás motívumait, a kivándorlók szociális és szakképzettségi összetételét tekintve ez egy merőben új kategória. Közülük legtöbben ipari foglalkozásokból való szakemberek vagy középiskolai, illetve egyetemi végzettségű szakemberek, s ezek is leginkább az egzakt tudományok területéről. Sok esetben a gazdasági migrációról kell említést tennünk, de a valódi indítékok itt merőben különbözőek. Ezúttal nem a gazdasági nyomor, a környezet fejletlensége vagy az állásnélküliség okozza a kivándorlást, habár felfedezhetők ilyen nyomok is, hanem az a törekvés, hogy a legfejlettebb környezetekben, a jobb foglalkoztatás és a nagyobb termelékenység, nagyobb jövedelem szférájában ismerkedjenek meg a tudomány és a technika legújabb vívmányaival (az értelmiségiek „vándorlásának" általános folyamata) elég gyakoriak azonban a személyes indítékok által vezérelt kivándorlások is. Méghozzá a valamilyen személyes probléma megoldatlansága, az elhelyezkedési nehézségek, az ország nagyvárosain kívül való állásvállalás megkerülése, a munkahelyen vagy az élet más területein kirobbanó viszályok miatt stb.

Általában véve ilyen esetekben Jugoszláviának, s belső folyamatainak és viszonyainak a jelenkori világfolyamatokba és viszonyokba való beilleszkedéséről van szó. — Mégpedig elsősorban a korszerű nemzetközi munkamegosztásba és vándorlási folyamatokba, amelyek ezeken belül uralkodnak. Tekintettel azonban, az országban végbemenő általános társadalmi-gazdasági folyamatokra és a bevándorlást megvalósító országokkal való viszonyainkra, ezek többnyire különbözőek, mert jelenkori migrációs folyamatok részvevőinek a szülőföld iránti viszonyát kedvező politikai magatartás jellemzi, annak ellenére, hogy egy részük az ellenséges politikai emigráció oldalára áll, vagy saját szándéka vagy pedig kényszerítő körülmények miatt.

A kivándorlás és bevándorlás motívumainak és más elemeinek komplementaritásáról

Ha a kivándorlás jelenségét párhuzamosan vizsgáljuk, a kivándorlást és bevándorlást végző ország szemszögéből, akkor a gazdaságilag és történelmileg igen eltérő szükségletekről és motivációkról, a kivándorlók, illetve bevándorlók csoportjáról tehetünk említést. E folyamat különféle időszakaiban a bevándorlást végző országoknak főleg fizikai munkaerőre volt szükségük, tekintet nélkül ezek általános és szakképzettségére, amelyek azonban a legéletképesebbeknek bizonyultak a fennmaradásra, az új területek és nyersanyagforrások meghódítására folytatott harc zord feltételei között. Ezért a bevándorlás motívumai a kivándorlás kiegészítő motívumaként jelentkeztek.

Ugyanakkor a második világháborút követő időszakban a kivándorlás alkalmával szintén beszélhetünk a motívumok komplementaritásáról, habár a kivándorlást megvalósító országoknak nem volt érdekükben a legtöbbet ígérő szakkáder távozásának megakadályozása. A bevándorlás motívumai, vagyis a politikai emigráció befogadása a második világháború idején és utána már nem nevezhetők komplementárisnak, mert ez alkalommal merőben más politikai indítékok és társadalmi érdekek vezérelték. Sokszor nem voltak összhangban a bevándorlókat befogadó ország gazdasági szükségleteivel sem, s ellentétben álltak a kivándorlók hazájának hivatalos politikájával.

A második világháború utáni kivándorlást, de különös képpen az utóbbi évtized emigrációját a kivándorlók e kategóriájának befogadására és kihasználására hozott feltételek komplementaritásának szemszögéből is megvizsgálhatjuk. Ma már az olyan szakképzett és személyi kvalitásokkal rendelkező egyének távoznak, akik nem csak az új környezetbe való gyors alkalmazkodásra képesek, hanem a szervezésbe, a technológiai folyamatokba és más társadalmi tevékenységekbe való gyors és ésszerű bekapcsolódásra is — természetesen a tudományos-műszaki fejlődés legkorszerűbb feltételei között. Azonkívül olyan bevándoroltakról tehetünk itt említést, akik a lehető leggyorsabban alkalmazkodnak a korszerű életfeltételekhez és az általános társadalmi életszínvonalhoz is.

Egészében véve a migráció teljes folyamatát ily módon a kivándorlási és a bevándorlási motívumok összhangjának és a kivándorlás, valamint a bevándorlást végző országok érdekeinek szempontjából kell vizsgálnunk. Ezek a motívumok leginkább különbözőek voltak, de kölcsönösen feltételezték és kiegészítették egymást, s nem voltak ellentétben egymással. Az első, a második és a negyedik időszakban, vagyis a második világháborúig és a háború után a kivándorlók és a bevándorlók országainak politikája nem került jelentősebb összetűzésbe, hanem kiegészítette egy-

mást. Vagy legalább feltételesen elfogadta a másik fél politikáját. Egyedül a harmadik csoport vonatkozásában, a második világháború idején és közvetlenül utána volt teljes és túltengésben az érdekellentét, a kivándorlók és az őket befogadó országok politikája között. E mozzanat rendkívül jelentős, mert részint válaszolt a következő kérdésre: milyen mértékben jelenti a migráció a kölcsönös megértéshez, a közeledéshez és az országok közötti együttműködéshez való kedvező hozzájárulást, vagy pedig az összetűzések, az egymás közötti viszonyok és az együttműködés romlását, a bizalmatlanság okozóját, ami alapjában véve merő ellentétben áll a kivándorlás funkciójával.

A kivándorlás alapvető társadalmi szerepéről és belső változásairól

Történelmileg és elméletileg nézve azokról a fontos alaki, alapelemi és a funkcionális kapcsolatok hatóeszközeinek változásairól beszélhetünk, amelyek a kivándorlók birtokában álltak, mintegy a kivándorlási és bevándorlási környezetek közötti különálló kategória.

Egy évszázaddal, sőt néhány évtizeddel ezelőtt is a kivándorló gyakran teljesen megszakította kapcsolatait vagy csak rendszertelenül és nehezen tartotta ezeket fenn azzal a környezettel, amelyből eltávozott. Ez a kapcsolat leginkább a közeli rokonsággal való levelezésben vagy az időközben tett látogatásokból állt, habár a szülőföld iránti érdeklődés sohasem szűnt meg. A kivándorló leginkább élő kapcsolatot jelentett azzal a környezettel, amelyből eredt és amelyben él, méghozzá több okból kifolyólag. Leggyakrabban hiányos volt a képzettsége, szerény kifejezőkészsége és közvetítőképessége. A kommunikációs eszközök viszonylag fejletlenek voltak, s ennek következményeként korlátozottak, drágák és lassúak. Nemcsak a vándorlók mint egyedek településeik és csoportjaik, hanem az egész társadalomnak korlátozva voltak a lehetőségei, a kölcsönös megismerkedésre, a kulturális és más értékeik, általános tapasztalataik kicserélésére, a fejlődést illető közös ismeretszerzésre stb.

Ma az összeköttetések formái, eszközei és erőteljessége óriási változásokon ment át és egyúttal fejlődött is, különösen az utóbbi évtizedekben, elsősorban a korszerű műszaki felfedezéseknek mint például a modern tömegtájékoztatási eszközök, a rádiótól és a televíziótól kezdve egészen a világűri műbolygókig (amelyben óriási részt vállaltak a tőlünk kivándoroltak is, mint például Pupin és Tesla). Műszaki téren óriásit fejlődött a tengeri, de különösen a légi közlekedés, a fényképészet, a korszerű kiadói tevékenység, ily módon a modern tájékoztatási eszközök stb. is.

Ezek az általános objektív feltételek változásai kiegészültek az egyre szélesedő államközi viszonyokkal és együttműködéssel, amely hozzásegített az anyagi javak és az emberek cseréjének, valamint anyagi eszközeik és szellemi értékeik növekedéséhez, ami rendkívül erős hatással van a kivándoroltak, mint külön társadalmi kategóriának, a helyzet- és szerepváltoztatására. A jelenkori viszonyok között ez új, igen jelentős társadalmi szerepet jelent az emberek, a népek és országok kölcsönös megismerkedésében és közeledésében. A korszerű hírközlő eszközöknek köszönhetőleg a kivándoroltak ma olyan szerepet töltenek be, mint egykor Pupin tekercsei, mint valami különös jelentőséggel bíró, állandó eleven és erőteljes vezetékek és közvetítők. Mivel élőlényekről van szó és nem mechanikusan, hanem alkotó módon végzik szerepüket. Magukban állandóan érzékelik és halmozzák, valamint kiválasztják az új behatásokat és az egykori környezet értékeit, s ezt átviszik a jelenlegi környezetükre is. Eredetüknél és jellemüknél fogva sokkal érzékenyebbek és fogékonyabbak az új környezet más lakóinál, a régi környezet értékeire és változásaira. Ugyanakkor alkalmasabbak másoknál az összeköttetés és a cselekvés szerepére is, de ellenkező vonatkozásban. — Arra, hogy magukévá tegyék, kiválasszák és átvigyék az új környezet tudását, szokásait, tapasztalatait az egykori és újabb értékeit a néhai környezetükre. Ezt ma is közvetlenül gyakorolják rokoni, baráti és más kapcsolataik által, de sokkal jelentősebben az általános társadalmi kommunikációkon keresztül, s a társadalombn szerzett tudásuk és helyük által, habár az előző kapcsolati formák is sokkal szerteágazóbbak és erőteljesebbek mint egykor.

E keretek között az ilyen tényezők alapján, s ilyen tulajdonságaikkal a kivándoroltak, illetve a bevándoroltak igen alkalmas és jelentős kapcsolatot, eszközt és alanyt képeznek a népek és az államok közötti közeledés szerepének megvalósításában. Ezért ma úgy említhetjük meg őket, mint hidakat, amelyek összekötik és közelebb hozzák egymáshoz a népeket, társítják és gazdagítják kulturális és egyéb értékeiket, élettapasztalataikat, valamint az eddig távol eső ismeretlen, nem eléggé fogékony társadalmi környezetek figyelemre méltó szokásait, s ezeket a kapcsolatokat saját hozzájárulásukkal is gazdagítják. Éppen ezért kölcsönös érdekük a kivándorlást és bevándorlást végző országoknak, hogy tovább fokozzák a kivándoroltak ilyen jellegű társadalmi szerepét.

A kivándoroltak azonban csak akkor tudják betölteni transzmissziós szerepüket, ha ehhez jelen van két fontos előfeltétel is. Az első objektív vonatkozású. Feltétlenül szükséges ugyanis, hogy a kivándoroltak hazája és az őket befogadó ország között rendszeres, sokoldalú és baráti együttműködés alakuljon ki, mert csak ez teszi lehetővé a kivándoroltak számára, hogy eredményesen elvégezzék feladatukat. Ha megszakadnak

vagy korlátozódnak az államközi kapcsolatok, akkor ez a szelep csak potenciális, elméleti, de semmiképpen sem tényleges, építő jellegű és valós. Innen ered ezután, hogy a hatása is csak korlátozott vagy teljesen megszűnik. A másik előfeltétel szubjektív vonatkozású. Társadalmi szerepüket csak azok a kivándoroltak végezhetik el, akik kedvezően és alkotóan viszonyulnak egykori hazájukhoz, s jelenlegi tartózkodási helyükhöz is. Csak ily módon kaphatnak „igazolást" mindkét részről a szerep végzésére. Ellenkezőleg, tekintet nélkül arra, hogy a kivándoroltak mennyire vannak az egyik fél részéről előnyben részesítve, s milyen eszközökkel történik ez, egészen addig az egyoldalú kihasználásig, amely eszközként kezeli őket a más országok belügyeibe való beavatkozásra, a kivándoroltak nem tudják eredményesen megvalósítani feladataikat, csak ha ezek az alapfeltételek kétoldalúak. Ez a dialektizmus törvénye, amelyet mindkét fél felelős társadalmi tényezőinek szem előtt kell tartania, ha azt akarja, hogy a kivándoroltak betölthessék az egymáshoz való közeledés elősegítésében vállalt szerepüket.

Különös jelentőséggel bír az a tény, hogy e szerep eredményes betöltése igen fontos a kivándoroltak helye és szerepe szempontjából az új környezetben. Minden természetellenes beavatkozás az objektív társadalmi folymatokba az egyoldalú érdekek megvalósításának örve alatt, hozzájárul a kivándoroltak közötti rétegek erősödéséhez, amelyek saját kiváltságos érdekeiket akarják előtérbe helyezni, s eközben nem riadnak vissza a különféle cselszövésektől, kicsinyes indítékoktól, szabálytalan eljárásoktól, az előnyben és kiváltságban részesítés iránti követelőzéstől stb. sem. Ez előbb-utóbb a környezet ellenállását váltja ki, mivel a munka megkerülésével szerzett anyagiakat, s másokét, élősködő módon herdálják el saját, kicsinyes érdekeikre.

A kivándoroltak szervezeteinek szerepéről, mint társadalmi funkciójuk megvalósításának formájáról és eszközéről

A kivándoroltak mint egyedek nem tudják közvetlenül megvalósítani társadalmi szerepüket. Ezért különféle társadalmi szervezetekbe és tevékenységbe kell tömörülniük elsődleges feladatuk megvalósítása céljából. A társadalmi csoportosulások formái különbözőek lehetnek, s azok is, más-más indítékok és célok vezérlik őket: s igen sokrétű tevékenységet folytatnak. Mindegyik közös célja azonban — hogy a kivándoroltak alapvető társadalmi szerepének eszközei, formái is megvalósítási módjai legyenek — az egykori és a jelenlegi környezet közötti közvetítésben. Hogy ennek megfeleljenek, előzőleg vagy párhuzamosan más,

gyakran fontos feladatokat is el kell végezniük. Ezek szintén sokrétűek, de feltételesen négy alapvető csoportba sorolhatjuk őket:

a) a kivándoroltak összegyűjtése az új környezetben, a könnyebb alkalmazkodás érdekében;

b) a kivándoroltak közösségeinek és egyedeinek a társadalmi életbe való bekapcsolódása;

c) az etnikai csoporttal és a szülőfölddel való kapcsolatok további ápolása a nemzeti azonosság megőrzése céljából;

d) az egykori és a jelenlegi környezet közötti közvetítő szerep betöltése.

A négy felsorolt feladat vagy feladatcsoport egyedül is igen összetett, sokszor ellentmondásos tevékenységet és funkciót alkot. Azonban csak rendszeres végzésük és kölcsönös összefüggésük, valamint összehangolásuk teszi lehetővé a kivándoroltak számára eredeti társadalmi szerepük betöltését.

a) A kivándoroltak egyedi megjelenése az új élet- és munkafeltételek között mindig, s ma is igen összetett és nehézséget jelentő körülményeket eredményezett élettani, gazdasági-szociális, lélektani, oktatási-művelődési és más szempontból is. Az ember hirtelen elszakad a számára oly közel álló környezettől és a megszokott életmódtól, az ismerős arcoktól, tárgyaktól és viszonyoktól, amelyek eddig körülvették, és amelyekből maga is származik, szerves részét képezte ezeknek, lassan ismerve meg e társadalom viszonyait, sajátosságait és ellentmondásait stb. Az új közegbe kerülvén — tekintet nélkül, hogy készült-e a változásokra, milyen mértékben, miként és mennyire sikerült ez — mindenekelőtt magában az egyénben mennek végbe erős megrázkódtatások; felülvizsgálja elhatározását; azonkívül személyiségének erejét is a változásokkal s az új jelenségekkel, tényekkel, személyekkel és viszonyokkal szemben. Családja, régi ismerősei stb. körében könnyebben átvészeli az alkalmazkodás válságát. Nem véletlen például, hogy az első kivándoroltak csoportosan települtek le — közös lakásokban, településeken, később a városban és egy-egy utcában stb.

Ezért a kivándorlók szervezetének létrehozása az első perctől kezdve az egyednek vagy a családnak a befogadását hivatott segíteni, hogy gyorsan és könnyen feltalálhassa magát, megszokja az új környezetet és önállóvá váljék; hogy minél kisebb válság, megrázkódtatás és veszteség árán jusson át, az alkalmazkodás kritikus időszakán. Ezért voltak a kivándoroltak csoportosulásának első formái általános szociális jellegűek. Ez a közösség társadalmi viszonyainak fejlettségi fokából eredt, amelyek most voltak kialakulóban és most létesítették az első kölcsönös kapcsolatokat a létért való harcban és a fejlődés folyamán, nemcsak a természetben megnyilvánló ellentmondásokkal szemben, hanem az emberek

közötti ellentétekkel szemben is, méghozzá a természettel való harcban, ennek a meghódítása, kincseinek az ember szolgálatába való állítása kapcsán. Ugyanakkor ez a személyiség érettségi fokáról is eredt. — Mert leginkább olyan emberekről volt szó, akik fejletlen környezetekből kerültek ki, írástudatlanok vagy alig voltak írástudók, csekély műveltséggel, tehát alacsony személyi és társadalmi életszínvonallal. Elvitathatatlan, hogy ilyen esetben fontos tényezőt jelentett az eredeti környezet fejlettsége, amelyből ide kerültek, amely többnyire ugyanazokkal a jellemzőkkel bírt.

Amilyen mértékben fejlődnek a bevándorlók környezetei és maguk az egyedek is, olyan arányban növekszenek, szélesednek, bővülnek a feladatok is, amelyek a kivándoroltak szervezetei előtt állnak. Ezzel egyidejűleg a társadalmi közösségek fejlődésével, amelyekben a kivándoroltak élnek és működnek, megszűnik e szervezetek munkájának tartalma iránti nagyobb igény is, mert ezeket átveszik az általános osztály, szociális és más társadalmi és állami szervezetek (mint például a biztosításban, az oktatásban, a tájékoztatásban, a művelődésben stb.), s ezzel megváltozik a szervezetek tevékenységének összetétele is, azonban egyre magasabb szintre kerül és egyre szerteágazóbb lesz. Egyes szerepek és feladatok kicserélődnek, leginkább még időszerűbbekkel és korszerűbbekkel váltakoznak. Ezzel tehát nem változik meg magának a funkciónak a lényege, a kivándorlók szervezett csoportosulásának szükségessége, az új környezetbe való gyorsabb és könnyebb beilleszkedés megvalósítása sem.

b) A másik fontos feladat, amely szoros összefüggésben áll az elsővel, mivel abból ered, s annak a szerepét veszi át, a kivándoroltaknak, tehát az egyedeknek is a társadalmi folyamatokba való bevonását szabja meg. Minden konkrét társadalmi közösség csak azokat a szervezeteket és tevékenységeket fogadja be, amelyek hozzájárulnak elsődleges és széles körű funkciói, valamint tagságuk szükségleteinek megvalósításához. A kölcsönös megértés, a szolidaritás és az egymástól való függőség elveinek tiszteletben tartásával kell működniük, hogy ezáltal alkotó módon hozzájáruljanak a nehézségek és ellentétek kiküszöböléséhez, vagy legalább mérsékléséhez. Ezért az élettani folyamatokhoz hasonlóan minden társadalmi közösségben jelen vannak az „idegen testek" befogadására, illetve elvetésére irányuló szociális folyamatok, méghozzá olyan mértékben, amilyenben ez az „idegen test" és a környezete kölcsönösen alkalmazkodni tudnak egymáshoz. Ellenkezőleg jelentkezik egy úgynevezett ellentmondásos elvetési folyamat, mind ösztönszerű, mind tudatos formában. Ehhez még hozzá kell adnunk, hogy minden konkrét közösség saját ellentmondásainak törvényszerűségében és kereteiben létezik és fejlődik (gazdasági, osztály-, történelmi, nemzeti ellentétek stb.). Nyilvánvaló,

hogy létezik a kölcsönös hatás és függőség az egyik és a másik vonatkozásban is.

E tényekből kiindulva a kivándoroltak, illetve a bevándoroltak szervezeteinek figyelembe kell venniük, itt tulajdonképpen a környezet szerves részei — ennek keretein belül jöttek létre, s ezért alkalmazkodniuk kell elveihez is; úgy kell viselkedniük programjaik kidolgozásakor és tevékenységük megvalósítása közben, mint ennek a társadalmi rendszernek a szerves része, amelynek az alapvető funkciója könnyebbé tegye és elősegítse az ő szerepüknek az életre hívását is, miközben megvalósítja és megoldja saját feladatait, illetve eleget tesz annak, amely egyben létrehozásának indítéka is. Ez nem zárja ki azonban a kivándoroltak szervezeteinek a társadalmi ellentétekkel és folyamatokkal szemben való ellenállását, amelyek osztály és más alapokon képződnek.

Véleményem szerint a bevándorlók szervezeteinek ezt a feladatát külön ki kell hangsúlyozni, mégpedig azért, mert ezt sok esetben szem elől tévesztik, vagy nem értik meg eléggé, ami azután meghatározza az új környezetnek az irántuk tanúsított magatartását is.

c) A harmadik feladat arra irányul, hogy összeköttetést teremtsen azzal az etnikai, illetve nemzeti és társadalmi közösséggel, amelyből ered, hogy ily módon megőrizhesse és továbbfejleszthesse nemzeti jellegzetességeit. Amikor kivándorolnak, s elhatározzák magukat az új környezetben folytatott munkára és életre, a kivándoroltak sem ösztönösen sem tudatosan nem maradnak le azokról a kapcsolatokról, amelyek az egykori hazájukkal kötik őket össze. Még akkor sem tudnák ezt megtenni, ha alkalmuk adódna erre, mert az ember biológiai és szociális öröksége olyan hatást gyakorol, amely kívüláll az emberi tudaton és akaraton is. Meghatározott tényezők ugyan az ember személyiségének spontán összetevő részét képezik, de ezeket csak kisebb-nagyobb mértékben tudja eltüntetni, vagy legtöbbször csak elfojtani, elrejteni őket.

A kivándorlás jelenségei és folyamatai azt bizonyítják, hogy a múlt tudatos elfojtása és az egykori környezettel való kapcsolatok éppen az új hazában való letelepedés kezdetére vonatkoznak. Ez abban nyilvánul meg, hogy a kivándorlók félnek attól, hogy az új környezet nem fogadja majd be őket, nem tanúsít velük szemben megértést és kidobja magából közösségüket (különösen vonatkozik ez azokra, akik a különböző társadalmi berendezésű országokból jönnek, s az új társadalom teljes és hivatalos ellenszenvvel viseltetik irántuk — amint ez a legtöbb országban a mi kivándoroltjaink esetében is megnyilvánult). Kevesen tartják azonban szem előtt, s nem is foglalkoznak ezzel, hogy maga a kivándorló is hasonlóan viselkedik, sokszor ösztönszerűen, elsősorban azért, hogy mielőbb bekapcsolódjék az új társadalomba, azonosuljon vele, s hogy minél gyorsabban egyenrangú tagjává váljék. Az alkalmazkodás első idő-

szaka után azonban bekövetkezik az egykori környezet értékhagyatékainak és a kapcsolatok elmélyítésének, kiszélesítésének újraértékelése. Jelen van ugyanis minden emberben az az ösztönös érdeklődés a hírek stb. iránt, amely az egykori szülőföldről származik, vagy bármilyen kapcsolatban van vele. Ugyanakkor a személyiség általános fejlődésével, és az anyagi körülmények javulásával arányban van az etnikai közösség kulturális hagyatéka iránti érdeklődés szintje és minősége is.

Külön jelentősége van annak a tényezőnek, hogy a bevándorlók országba leginkább több etnikai csoportból és népfajból álló közösség; s a lakosság nagy része a bevándoroltakból tevődik össze; hogy az utódok is keresik a múlttal való kapcsolatokat személyiségük meghatározása céljából (ami nem jellemző például Európa, Ázsia és Afrika országaira).

Ez azonban nem veti el azt a körülményt, hogy az ilyen környezetekben igen erős az ösztönös „beolvadás" folyamata, az önkéntes asszimiláció, amely az anyagi termelés és az alapvető, valamint szélesebb társadalmi viszonyok keretében kötendő vegyes házasságok törvényszerűsége is (erről tett említést annak idején maga Lenin is felhasználva New York példáját). Szükséges azonban rámutatni a még ma is meglevő két törekvésirányzatra, illetve felfogásra Az első úgy jelentkezik, mint az uralkodó osztályok, rétegek, rendszerek tudatos ténykedése a bevándoroltak országában, hogy a különféle humánus vagy erőszakos és durva módszerekkel megvalósítsák az „új" nemzet létrehozásának folyamatát, közben arra törekszenek, hogy megakadályozzák, korlátozzák, elfojtsák és megnehezítsék a nemzeti hagyományok ápolását, s az anyaországgal való kapcsolatokat, mindezt azzal a céllal, hogy gyöngítsék, eltöröljék a nemzeti jellegzetességeket, sőt az érdekeket is. Eközben megnyilvánul egy másik jelenség is, amelyet sokszor nem vesznek figyelembe — gyakran előnyben részesítik azoknak az etnikai csoportknak a hagyatékát, amelyek a legtömegesebbek vagy a leggazdagabbak az uralkodó nemzeti csoport mellett (például az angolszászokat az USA-ban és Ausztráliában, a spanyol, portugál nemzetiségűeket Dél-Amerikában stb.). Ha például két egyforma fejlettségű etnikai csoport hagyatékának népszerűsítéséről van szó akkor leginkább összetűzésbe kerülnek az előnybenrészesítés körül. (Például Kanadában az angolok és a franciák.)

A másik törekvés az eszmei, az elvi és a tényleges összetűzésekben jut kifejezésre, különösen az USA-ban. Az egyik oldalon a „melting-pot" hívei állnak, vagyis azok, akik azt vallják, hogy a kivándoroltaknak teljesen be kell olvadniuk az „amerikai" nemzetbe, nemzeti érdekeik erőszakos módon való lemondása árán, s a „közös ügy" érdekében. A másik oldalon az etnikai csoportok elismerésének hívei állnak, akik igazoltnak tartják a nemzeti hagyatékok ápolásának és kifejezési módjainak folya-

matát, ami nem okoz viszályt a földrajzilag, szociális vonatkozásban és politikailag együtt tevékenykedő közösségben, hanem ellenkezőleg — a helyesen megszervezett többnemzetiségű közösség hozzájárulhat a társadalmi viszonyok fejlődéséhez, de különösképpen a művelődési élet előmozdításához.

Ezekből a meghatározásokból kiindulva, a kivándoroltak szervezeteinek tovább lehet — és kell is — ápolniuk és gazdagítaniuk a nemzeti kultúrhagyatékokat az új környezetben, mert ilyen téren szerepük rendkívüli jelentőséggel bír és egyúttal pótolhatatlan is.

d) A kivándoroltak szervezeteinek utolsó és egyben a legjelentősebb szerepe az egykori és a jelenlegi környezet közötti közvetítés. Ennek a funkciónak a tartalmáról, jelentőségéről és motívumairól már tettünk előbb említést. Itt csak egy tényezőt kell külön kihangsúlyozni. Amennyiben a kivándoroltak szervezete jól és sokrétűen tölti be szerepét, akkor ilyen jelleggel becsülik és fogadják el, mind az egykori, mind az új hazában, akik a nemzetközi együttműködést és a kölcsönös kapcsolatok kiszélesítésére és előmozdítására törekszenek.

A JSZSZK alapvető indítékai és elvei, valamint a Jugoszláviából kivándoroltakkal való közlekedés formái

Ami az új Jugoszláviát illeti: már megalakításának idején világosan körvonalazta a kivándoroltakkal való kapcsolatát. Ez a kapcsolat már a régi Jugoszlávia idején is kifejezésre jutott a Jugoszláv Kommunista Párt irányvonalából eredően, amely a jugoszláv kivándoroltaknak a munkásmozgalomban való részvételében is megmutatkozott. A második világháború ideje alatt létrejött a kivándoroltak állásfoglalásának komplementaritása a jugoszláv népekkel és nemzetiségekkel, valamint a népfelszabadító háborúval szemben, ami a viszonyok és kapcsolatok további elmélyítéséhez vezetett, valamint a kivándoroltaknak a háború alatt és után való erkölcsi, politikai és anyagi támogatásában tükröződött, amely az új Jugoszlávia elismerésére és megsegítésére irányult. Ezek a folyamatok és kapcsolatok részben lelassultak, illetve gyengültek vagy erőszakos módon lehetetlenné lettek téve, abban az időszakban, amikor éppen a tájékoztatóirodás gyalázó kampány folyt az új Jugoszlávia szocialista valóságainak megdöntésére és a hidegháborús viszonyok és a nemzetközi feszültség idején, amikor a néhány bevándorlókat fogadó országgal feszült államközi viszonyaink voltak.

Habár még mindig nem mondhatjuk el, hogy a kivándoroltakkal szembeni politikánk eléggé rendszerezett és kidolgozott, s különösen nincsenek kihasználva azok a lehetőségek és szükségletek, amelyeket a kiván-

doroltak felvetnek, elmondhatjuk, hogy ez a politikánk aktív és állandó jellegű, s szerves részét képezi Jugoszlávia bel- és külpolitikájának.

Lényegében e politika alapvető motívumai és elvei az alábbiak:

1. Mindenekelőtt egy olyan emberi indítékokat kell szem előtt tartanunk, amely kielégíti a kivándoroltakat mint egyedeket is — gazdasági, szociális, lélektani és más vonatkozásban —, hogy fenntarthassák kapcsolataikat a közeli és távoli rokonsággal, tágabb értelemben azzal a nemzeti és társadalmi közösséggel, amelyből kiszakadtak, s amelyekhez meghatározott emberi kapcsolatok kötik őket. Ez egyúttal azt is jelenti, hogy létrejönnek azok az előfeltételek, amelyek biztosítják, hogy könnyebben vészelje át a környezetváltozást, az új életfeltételek megszokását, s hogy átsegítse a nehézségeken és megrázkódtatásokon, mindezzel hozzásegítse a kivándorlókat, hogy eredményesebben, könnyebben és gyorsabban kapcsolódjanak be az új környezetbe. Véleményünk szerint ez kétoldali érdek és az összes felelős társadalmi tényező, humanitáris szervezetek és a közvetlen környezet, valamint a befogadó ország feladata, s hogy ezen a téren sokkal gyümölcsözőbb együttműködés és megértés születhetne, sokkal jobb mint az eddigiek folyamán. Feltétlenül szükséges tehát kiszélesíteni, tanulmányozni és létrehozni a kölcsönös véleménycserét, tájékoztatást és együttműködést a befogadó ország ilyen intézményeivel, mint például a kanadai „Multikulturális programok bizottsága", vagy az ausztrál „Jószomszéd" szervezet stb.

Emellett figyelembe kell azt is venni, hogy Jugoszlávia — az ember személyisége iránti humánus hozzáállás szempontjából — nagy megértést tanúsított mindazok iránt, akik tudatosan vagy akaratlanul vétkeztek hazájuk ellen a második világháború idején, amikor együttműködtek a megszállókkal, s amennyiben nem követtek el háborús bűnöket hazánk közkegyelemben részesítette őket. Ez a magatartás különösen az egykori hadifoglyokkal szemben érvényesült. Ennek a toleranciának az volt a feltétele, hogy az illető nem fejtett ki Jugoszlávia-ellenes tevékenységet, tiszteletben tartja népeink és nemzetiségeink jogait, illetve dolgozóinknak és polgárainknak azt a jogát, hogy saját maguk döntsenek az ország társadalmi rendszeréről.

2. A második jelentős motívum az anyaországnak és az etnikai környezetnek azzal az érdekével, szükségletével és feladatával kapcsolatos, amely arra irányul, hogy biztosítsa a nemzetileg hozzá tartozó polgárok számára — tekintet nélkül, hogy ezek az adott környezetben vagy más etnikai, illetve társadalmi közösségben élnek —, hogy ápolják az óhazával való kulturális és más kapcsolatokat, hogy felhasználják a kultúrhagyatékokat, amelyek személyiségük és szükségleteik szerves részét képezik, s hogy alkotó tevékenységükkel hozzájáruljanak a kultúrjavak megteremtéséhez és gazdagításához.

Mindezek mellett azonban természetes, hogy a kivándoroltak alapvető politikai és más társadalmi tevékenysége az új környezethez kapcsolódik, amelynek időközben egyenrangú tagjává vált. Az új környezet előírásai és szabályai, amelyek a társadalmi magatartást is megszabják, reá is ugyanolyan jogokat és kötelezettségeket rónak, mint az egyenlőség s a kölcsönösség elvét tiszteletben tartó többi polgártársára.

3. A harmadik igen fontos motívum a kivándoroltak Jugoszlávia, mint eredetének egykori közössége, iránti kapcsolatainak, társadalmi érdekére vonatkozik. Nem lennénk tárgyilagosak, ha nem vallanánk be, hogy minden kivándorolt amellett, hogy érdeklődést mutat az etnikai és az anyaországi közösség iránt, ugyanakkor érdeklik a Jugoszláviában — mint egy külön országban történő események is. Ez az érdeklődés állandó jellegű és különösen a nagy történelmi események (mindkét világháború), a különféle természeti csapások alkalmával (földrengés, árvizek stb.) vagy Jugoszláviának a gyorsabb és intenzívebb társadalmi fejlődésre irányuló törekvéseinek közepette nyilvánul meg. A kivándoroltak ilyen esetekben nemcsak nagy érdeklődést, hanem óriási készségről és erőfeszítésről tettek tanúbizonyságot — mind erkölcsi, mind anyagi vonatkozásban —, hogy elháríthassuk az elemi csapások következményeit, illetve meggyorsítsuk a fejlődést.

4. Jugoszlávia politikája arra alapul, hogy a kivándoroltak jelenléte törvényszerű folyamat, és hogy az országnak ebben a folyamatban aktívan és sokoldalúan kell részt vennie. Éppen ezért ennek a viszonynak a megállapítása nemcsak az összes társadalmi tényező dokumentumainak szerves része, hanem Jugoszlávia alkotmányának összetevője is. Eközben figyelembe kell venni, hogy Jugoszlávia a népek és nemzetiségek föderatív közössége, akik azzal a céllal egyesültek, hogy biztosítsák közös érdekeik és saját személyiségük fejlődésének megvalósítását. Innen ered azután az is, hogy a kivándoroltakkal kapcsolatos feladatok minden nép és nemzetiség, de különösen az egész közösség állandó szükségletét, érdekét és jogát képezik, méghozzá azokban a kérdésekben, amelyeket ilyen értelemben közösen hoztak meg.

5. Ezekből az alapvető motívumokból és elvekből kiindulva meghatároztuk a kivándoroltak iránti teendőink formáit, és módszereit is. Megalakítottuk a kivándoroltak egyesületeit mint külön társadalmi szervezeteket, a köztársaságok és a tartományok területén, figyelmbe véve a területi — politikai szervezési elveket —, amelyek hazánk kölcsönös nemzetiségi és föderatív viszonyain alapulnak. Ezek az egyesületek, mint említettem, mindenekelőtt különleges társadalmi jelentőséggel bíró társadalmi szervezetek, amelyeknek az a feladata, hogy önkéntes alapon kezdeményezze, szervezze, határozza meg a kivándoroltakkal való együttműködést. Ezen kívül azonban az összes állami, önigazgatási és

más szervek és szervezetek kötelessége — mindenekelőtt erkölcsi kötelesség, politikai öntudat, valamint az alkotmányból eredő jog és kötelezettség —, hogy a rendes tevékenységük keretében találjanak módot a kivándoroltak igényeinek és érdekeinek kielégítésére. Mivel azonban az alkotmányosságunk és Jugoszlávia társadalmi megszervezése a dolgozónak, mint alkotónak és önigazgatónak az érdekein alapul, éppen ezért az említett feladatokat minden szinten — a társult munka alapszervezetektől és a helyi közösségektől a szövetségi szervekig és szervezetekig — körültekintően kell végeznünk, méghozzá abból az elvből kiindulva, hogy a társadalmi munkák végzésénél általános szerepfelosztást valósítsunk meg.

A kivándoroltak eddigi kapcsolatai és együttműködése az etnikai közösséggel és Jugoszláviával igen sikeresnek mondható. Nincs szándékomban, s jelenleg lehetetlen is, hogy egy rövid kimutatást adjak róla, azonkívül ennek a jegyzetnek nem is az a célja. Ez csak egy próbálkozás, amely arra irányul, hogy nagyobb rendszerességgel kimutassa a kivándoroltaknak mint társadalmi kategóriának alapvető jellegzetességeit, s annak a társadalmi tevékenységnek az alapelemeit, amelyet a népek és az államok közötti viszonyokban fejt ki.

6. Jugoszlávia figyelembe veszi azt a tényezőt, hogy a kivándoroltak egy többértékű társadalmi kategóriát képeznek, mert szociális-gazdasági, politikai és tágabb értelemben is a társadalmi viszonyok összetevői, vagyis szerves részei annak az országnak, amelyben élnek, ugyanakkor annak az emberi közösségnek, amelyből erednek. A kivándoroltak tehát a népek és az államok közötti viszonyok elemei, tárgyai és alanyai is egyben. Ezért a JSZSZK viszonya a kivándoroltakkal szemben mint bel- és külpolitikájának, valamint nemzetközi kapcsolatainak összetevője, azokon az elveken alapul, amelyekre ezek a széles körű nemzetközi viszonyok is alapulnak. Ezek az elvek a JSZSZK alkotmányának irányadó tételeiben vannak rögzítve, s a köztársaságok és a tartományok társadalmi megállapodásainak keretében, vagyis a nemzetek és nemzetiségek együttműködése révén, amelyekből a kivándoroltak valók, s a nemzetek és államok békés egymás mellett élésén és aktív együttműködésén alapszik, tekintet nélkül a társadalmi berendezésük közötti különbségre; a nemzeti önállóság és egyenrangúság tiszteletben tartására, a nemzetközi viszályok békés úton való rendezésére, a nemzetközi együttműködés létrehozásának és fejlesztésének minden formája, amely a béke megszilárdítására, a kölcsönös bizalom erősítésére irányulnak, a népek és államok egyenrangúságának és barátságának elmélyítéséhez vezetnek; az anyagi és más javak széles körű és szabad cseréjére; a kölcsönös tájékoztatás és más viszonyok szabadságának létrehozása, amelyek hozzájárul-

nak az országok és népek közös gazdasági, kulturális és egyéb érdekeinek megvalósításához stb.

Ebből az alkotmányos elvből és politikai koncepcióból kiindulva a JSZSZK összes társadalmi tényezői a kivándoroltakkal kapcsolatos konkrét tevékenységükben az adott társadalmi környezet valóságából indulnak ki. Mindenekelőtt figyelembe kell venni azonban azt a körülményt, hogy a kivándoroltak más országok állampolgárai, s az etnikai közösséggel való összeköttetésük során tiszteletben kell tartaniuk az illető ország alkotmányos elveit, előírásait és más törvényes intézkedéseit is. A kivándoroltak megszervezésének szükségessége, s szervezeteik működésének formái és módszerei maguktól a kivándoroltaktól függ egy-egy konkrét környezetben. Ezt mindenekelőtt az adott viszonyok közötti szervezési feltételek és elvek határozzák meg. Egyedül dönthetnek arról is, hogy etnikai alapon vagy az általános jugoszláv elvek figyelembe vételével szervezkednek, azzal, hogy az utóbbi esetben minden nemzeti egység hovatartozását méltányolni kell. Úgyszintén a kivándoroltak szervezeteinek és tagjainak saját elhatározása szerint létesítenek szövetségeket vagy más szélesebb területű alapokon működő szervezeteket és együttműködési viszonyokat.

Ugyanakkor Jugoszlávia a kölcsönös viszonyok elvét tartva szem előtt, magától értetődőnek tartja, hogy a kivándoroltak és szervezeteik, s ezek végrehajtó szervei, tartsák tiszteletben azokat a társadalmi normákat, amelyek az illető országban érvényesek, mint azon országok népeinek és nemzetiségeinek, dolgozóinak és polgárainak önálló és elvitathatatlan jogát, amelyet maguk állapítottak meg és egyedül védelmeznek.

Nem lennénk tárgyilagosak, ha nem vallanánk be, hogy jelen van egy külön tényező is a kivándoroltakkal kapcsolatban, amely különösképp a nagyobb bel- és külpolitikai történések idején jelentkezik, s amely azt feltételezi, hogy a kivándoroltak részéről politikai érdeklődés nyilvánul meg a jugoszláviai történések és álláspontok iránt. Ez azonban elsősorban a hazafias érdeklődés, elhatározottság és készség formájában jelentkezik, hogy anyagi és erkölcsi téren segítséget nyújtson a szülőföldnek, de elfogadhatatlan, ha ily módon nyilvánul meg, hogy ezáltal beavatkozási próbálkozást jelent hazánk belügyeibe, különösképpen akkor, ha a kivándoroltakat a más országok belügyeibe való beavatkozásra szándékoznak felhasználni. Ilyen esetekben visszaélnek a kivándoroltak társadalmi funkciójával, ez pedig mindig kedvezőtlenül hatott az etnikai közösséggel való viszonyokra és az államközi kapcsolatokra is.

Fordította *Kisimre Ferenc*

Rezime

Društvena funkcija iseljeništva u odnosima među narodima i državama

Polazeći od zakonitosti pojave migracije kao elementa društvene podele rada, u uvodnom delu autor govori o bitnim karakteristikama procesa iseljavanja iz Jugoslavije. Zatim govori o komplementarnosti motiva i drugih elemenata iseljavanja i useljavanja, kao i o osnovnoj društvenoj funkciji iseljeništva i njenim unutrašnjim promenama. Razmatrana je zatim uloga iseljeničkih organizacija kao oblika i sredstva ostvarivanja društvene funkcije iseljeništva. Potom je autor ukazao na osnovne motive i principe politike SFRJ, kao i na oblike delatnosti prema iseljeništvu. Konstatovao je da se politika Jugoslavije pre svega zasniva na činjenici da je iseljeništvo prisutno kao zakonomeran proces i da je ona dužna da ima prema tom procesu aktivan i svestran odnos.

Резюме

Общественная функция эмиграции в заимоотношении между народами и странами

Исходя из закономерности явлении миграции как элемента общественного разделения труда, в предисловии автор говорит о существенных характеристиках процесса эмиграции из Югославии. Потом говорит о комплементарности мотив и других элементов эмиграции и иммиграции как и об основной общественной функции эмиграции и о внутренных её изменениях.

Размотрено затем роль эмиграционных организаций как формы и орудия в реализации общественных функций эмиграции.

Автор указывает на основные мотивы и принципы политики СФРЮ как и на формы деятельности к эмиграции.

Констатировал, что политика Югославии прежде всего основывается на факте, что эмиграция присутна как закономерный процесс и, что она должна иметь к этому процессу активное и всесторонное отношение.

Nebojša Carić

A TUDOMÁNY ÉS TECHNIKA FORRADALMI VÍVMÁNYAINAK HATÁSA VAJDASÁG SZAT FÖLDRAJZI SAJÁTOSSÁGAIRA

Az optimalizáció problémái

A 21 506 km² kiterjedésű Vajdaság SZAT 8,4%-át képezi a JSZSZK területének, de a talaj domborzati jellegzetességeinél és pedológiai összetételénél fogva itt található az ország legjobb minőségű szántóföldjeinek 21%-a (lásd: 1, 42. old.), illetve a teljes mezőgazdasági földterület 12,4%-a. Becslések szerint ezen a területen 1975-ben 1 millió 976 ezer fő élt (2, 369. o.), ami Jugoszlávia összlakosságának 9,25%-át képezi. Nemzeti jövedelmének szerkezete azt mutatja, hogy tartományunk ma már elveszítette egykori, túlnyomórészt mezőgazdasági jellegét. Az előbbi forrásokból származó adatok szerint a tartomány nemzeti jövedelme 1975-ben 28 milliárd dinár volt (az 1972. évi árakon számítva), ami Jugoszlávia az évi teljes nemzeti jövedelmének 10,75%-át képezi. Szerkezete a következőképpen alakul:

Gazdasági ágazat	Százalékarány Vajdaság SZAT nemzeti jövedelmében
Gyáripar	31,46
Mezőgazdaság	29,90
Erdőgazdaság	0,32
Építőipar	7,69
Közlekedés és távközlés	4,95
Kereskedelem és vendéglátóipar	18,85
Termelő kisipar	6,54
Közművek	0,30

Aki valamelyest is ismeri Vajdaságot, könnyen megállapíthatja, hogy természeti kincseinek, gazdagságának roppant nagy a jelentősége egész társadalmi közösségünkre nézve. Szem előtt kell azonban tartani azt is,

hogy a jelenlegi helyzet az ember sokévszázados küzdelmének az eredménye, annak a szüntelen harcnak a következménye, amelyet az eredeti természeti viszonyok megváltoztatásáért vívott mindig az adott társadalmi-gazdasági rendszernek legjobban tetsző irányban és mértékben. Ez a küzdelem, melynek célja a lakosság létfeltételeinek folyamatos javítása és a lehető legnagyobb gazdasági hatékonyság elérése a befektetett munkához képest, ez a harc még ma sem ért véget. Az egyik ilyennemű legnagyobb szabású vállalkozás — a Duna—Tisza—Duna vízrendszer kiépítése — például csak mostanában fejeződik be, de amikor majd egészében működni kezd, még akkor is sok-sok megoldatlan öntözési és lecsapolási probléma marad hátra.

Századunk elején a mai Vajdaság területén rendkívül különbözőek voltak az életfeltételek: a folyók közelében, az árterületeken megszokott és rendszeres jelenség volt az árvíz. Az allúviumi és löszös teraszokon a talajvíz okozott minduntalan gondot, pótolhatatlan kárt az embernek. Az ilyen területeken nem egy esetben több százezer hektár került víz alá. Másutt, a löszös plátókon viszont a forrásvizek túlságosan is mély elhelyezkedése, a vízszegénység és a felszíni erek hiánya tette mindig kérdésessé a létbiztonságot. A bánáti homokpusztákat, az élő homok egyik jellegzetes világát a forrásvizek mély fekvése tette alkalmatlanná földművelésre, míg a másikat, a szabadkai homokvidéket némileg előnyösebb helyzetbe juttatta a felszín alatt alig néhány méter mélységben elhelyezkedő talajvíz. Végül a vajdasági hegyvidék sem nyújtott azonos létfeltételeket az embernek: a nagyobb kiterjedésű és szelídebb vonulatú Fruška Gora, lankás domboldalaival és bővizű forrásaival, patakjaival sokkal vonzóbb környezetet adott az embernek, mint a vízsóvár verseci hegyvidék, a maga meredek és sziklás, zord lejtőivel.

A lakosság számának állandó növekedése ezen a területen — részint a természetes szaporodás, részint pedig a folyamatos bevándorlás által — már réges-régen szükségszerű követelménnyé tette a természetalakító talajjavító munkálatokat. Erre számos bizonyítékunk van. Így pl. D. Milovanov megemlíti, hogy korunk III. évszázadában már a rómaiak is végeztek lecsapolást a Szerémségben, majd pedig a VI. és VII. században az avarok fennhatósága alatt élő szlávok dolgoztak az észak-bánáti Aranka folyó szabályozásán. A XVIII. század első felében 70 km hosszúságban kiásták a Bega mesterséges medrét, a század második felében pedig két helyen is összekötötték egymással a Bega és a Temes felső folyását. Ezt követően, 1793 és 1802 között Bácskában is elkészült az első csatorna a Duna és a Tisza között. Eredetileg Bácsmonostornál indult ki, és Bácsföldvárnál érte el a Tiszát, de a múlt század végéig az elejét és a végét áthelyezték Bezdánba, illetve Becsére. Ezzel párhuzamosan több más hidrotechnikai munkálatot is elvégeztek. A XIX. sz. második felétől máig

számos gátat emeltek fel, elsősorban a Duna és a Tisza mentén (lásd: 3, 9—11.) Mindezekre a munkálatokra az óriási méretű Duna—Tisza—Duna vízrendszer teszi fel a koronát, hiszen ennek nagysága a Szuezi-csatornáét is meghaladja.

Ezek a nagy vállalkozások lehetővé tették, hogy — mindazok közül, akik földműveléssel, kis- és kézműiparral akartak foglalkozni, illetve akik katonai szolgálatot teljesítettek az itteni határőrvidéken — évről évre egyre többen telepedjenek le a mai Vajdaság területén. A kapitalizmus kifejlődésével mind többen találtak munkát a gyáriparban is. Ez a gazdasági ágazat azonban, mint a létfenntartás egyik alapja, a maga igazi jelentőségét csak a szocialista építés időszakában kapta meg. A bevándorlás évszázados folyamatát legutóbb az 1965-ös gazdasági reform szakította meg, mivel a szántóföldek hirtelen megdrágultak, az újabb szakképzetlen és félig szakképzett munkaerő alkalmazása pedig a gyáriparban minimálisra csökkent.

A lakosság száma és alakulása

Minthogy vajdasági vonatkozásban 11 egymást követő népszámlálás adatai állnak a rendelkezésünkre, egészen 1869-ig visszamenőleg figyelemmel kísérhetjük a lakosság számának alakulását.

A LAKOSSÁG SZÁMÁNAK ALAKULÁSA 1869 ÉS 1971 KÖZÖTT VAJDASÁGBAN

1. táblázat

A népszámlálás napja	A lakosság száma	Átlagos évi szaporodás a két egymást követő népszámlálás között	
		Számszerűen	‰-ben
1869. XII. 31.	1,159.577	—	—
1880. XII. 31.	1,187.453	2.534	2,2
1890. XII. 31.	1,344.719	15.727	13,2
1900. XII. 31.	1,443.731	9.901	7,4
1910. XII. 31.	1,525.904	8.217	5,7
1921. I. 31.	1,535.794	989	0,6
1931. III. 31.	1,624.158	8.836	5,8
1948. III. 15.	1,640.757	976	0,6
1953. III. 31.	1,699.545	11.575	7,2
1961. III. 31.	1,854.965	19.427	11,4
1971. III. 31.	1,950.268	9.530	5,1

A lakosok száma az elmúlt 102 év alatt mindössze 790 691 fővel (68,19%-kal), vagyis évente átlagosan 7.752 személlyel szaporodott. Eb-

ben a hosszú időszakban, amelynek fő jellemzője a népsűrűség állandó enyhe fokozódása, két depresszióra figyelhetünk fel, melyek a két világháború következményei. A szocialista építés éveiben, az 1961-es és 1971-es népszámlálás között szintén enyhe depresszió észlelhető, amely tízszer gyöngébb az előbbieknél, de így is a sokévszázados immigrációs korszak lezáródását jelzi, s egyben kezdetét annak az emigrációs folyamatnak, amely részint az ideiglenes külföldi munkavállalásban nyilvánul meg (1974-ben Vajdaságból 78 ezren dolgoztak külföldön, ami az aktív lakosság 9,38%-át képezte abban az évben), részint pedig a tartományból való kivándorlás más formáira utal. A lakosság természetes szaporodása ezzel egyidejűleg az 1961-es 7,7‰-ről 1971-ben 3,1‰-re esett vissza. Az utóbbi két népszámlálás közötti időszakban a lakosok száma összesen 95 303 fővel szaporodott, ami 1731 fővel, illetve 1,78%-kal kisebb a tartomány lakosságának természetes szaporodásánál, hiszen a statisztikai adatok szerint az 1961. március 31-e és 1971. március 31-e közötti időszakban a természetes szaporodás lélekszáma elérte a 97 034-et (lásd: 5, 25—27.; 6). Ebben a számításunkban az ideiglenes külfödi munkavállaláson tartózkodó dolgozókat jelenlevőknek tikentettük. Maga az adat, melynek pontosságához nem fér kétség, mennyiségileg is meghatározza Vajdaság lakosságának új, egyirányú mozgásfolyamatát.

A mezőgazdasági gépek tömeges alkalmazása, a modern gyártástechnológia térhódítása, és a munkahelyek ésszerűsítése következtében tetemes technológiai munkaerő-fölösleg jelentkezett. Ugyanez történt az adminisztrációs munkahelyek racionalizálása nyomán is. A gazdaság ily módon való átszervezésével az 1965-től 1974-ig terjedő évtizedben nem kevesebb mint 170,6%-kal növekedett az összgazdasági tevékenységekből származó nemzeti jövedelem Vajdaságban — az 1966-os árakon számítva (lásd: 7, 400. o.). Ez megalapozottá és reálissá teszi azt a programot, amely 1985-ig teljes mértékben ki akarja küszöbölni a gazdasági emigráció jelenségét. Ehhez ugyanis sokkal lendületesebb gazdasági fejlődés szükséges, mert minden újabb munkahely megnyitásához jelentős eszközöket kell beruházni, a munkát keresők száma pedig (a külföldön dolgozó munkásokat nem is számítva) rendkívül nagy. Ha a számtani középarányosát vesszük azoknak a számjegyeknek, amelyek 1965 és 1974 között az elhelyezkedésre várók számát jelzik évről évre, akkor eredményül 30 022-t kapunk. Figyelmet érdemel, hogy ezeknek 39%-a (11 735 személy) első ízben keresett munkát. Ugyanabban az időszakban évente átlagosan mindössze 3588 személy hagyta abba a munkát (lásd: 7, 396—397.). Ha ezeket az arányokat előrevetítjük az 1985-ig terjedő időszakra, kiderül, hogy Vajdaságban évente átlagosan 18 000 munkahelyet kell megnyitni, hogy mindazoknak a dolgozóknak megélhetést biztosítsunk, akik jelenleg külföldön vannak, továbbá akik itthon várakoznak jelen-

leg vagy a jövőben munkára. Ez persze csak hozzávetőleges számítás, de aligha esik messzire az igazságtól (Vajdaság SZAT társadalmi terve előirányozza, hogy 1980-ig évente 17 000 új munkásnak kell foglalkoztatást biztosítani — lásd: 8).

Hogy mit jelent minden évben ennyi új munkahelyet megnyitni, azt abból láthatjuk, hogy mekkora volt 1973. december 31-én az egy munkásra eső alapeszközök értéke (a háttérágazat — infrastruktúra nélkül), ha ehhez az átlagos évi értéknövekedést is hozzászámítjuk az 1969—1973-as időszakból, a mutatószám alapjául az 1969-es értékeket véve. Ez a növekedés rendkívül nagyarányú, mert nem csupán az alapeszközök mennyiségi és minőségi változásával áll okozati összefüggésben, hanem azokkal a komplex feltételekkel is, amelyek az inflációhoz vezettek.

AZ ALAPESZKÖZÖK MUNKÁSONKÉNTI ÉRTÉKE ÉS ÉRTÉKNÖVEKEDÉSE A GAZDASÁG TÁRSADALMI SZEKTORÁBAN (A HÁTTÉRÁGAZAT NÉLKÜL)

2. táblázat

Gazdasági ágazat	Az egy főre eső érték 1973. XII. 31-én, dinárban	Évi átlagos értéknövekedés 1969—73 között
A társadalmi szektor teljes gazdasága	114.678	22,95
Mezőgazdaság — társadalmi szektor	195.247	36,45
Gyáripar	115.275	23,28
A közlekedés társadalmi szektora	165.822	11,90
Építőipar — társadalmi szektor	54.395	16,62
Kereskedelem	66.162	30,43
A kisipar társadalmi szektora	48.693	24,95

Mindezeket az adatokat a megjelent statisztikai adatok alapján számítottuk ki (lásd: 9, II., 114., 119., 233., 240., 250., 265., 285. o.). s ezekből az adatokból arra a következtetésre juthatunk, hogy — az 1973-as helyzetet véve alapul — az évi 18 ezer munkahely megnyitásához csak az alapeszközökbe, a háttérágazati kiadásokat nem számítva, 2 milliárd 64 millió dinárt kellene beruházni, ami a jelzett évben a tartomány nemzeti jövedelmének 13,2 százalékát képezte.

Minthogy a mezőgazdaság gépesítése és a gyáripari termelés automatizálódása mindinkább fokozódik, a termelésnek ebben a két ágazatában a foglalkoztatást illetően sajátos problémákkal kell megküzdeni. Ha egyáltalán elfogadhatóak azoknak a kutatásoknak az eredményei, amelyeket mr. R. Subić folytatott Bácskára vonatkozólag (lásd: 1, 186. o.), akkor könnyen kiszámíthatjuk, hogy Vajdaság mezőgazdasági lakossága, amelynek létszáma 1971-ben 761 000 volt, az évszázad végéig mintegy

45%-kal azaz 340 000 személlyel fog csökkenni, s ezeknek a mezőgazdaságon kívül kell munkát találni. Ez persze csak megközelítő számbavétele a várható technológiai munkaerő-fölöslegnek a tartomány szintjén, hiszen annyi bizonyos, hogy a változatosabb domborzatú területeken, ahol a gépek alkalmazása nehézségekbe ütközik, vagy ahol a növényi kultúrák jellege ezt lehetetlenné teszi, a munkaerő-fölösleg sokkal kisebb lesz (vonatkozik ez mindenekelőtt a Fruška gora és a verseci hegyvidék 62 településére). Arra sem lehet számítani, hogy ezt a felszabaduló munkaerőt a gyáripar alkalmazhatja, hiszen a mai és a jövőbeli rendkívül modern üzemekben viszonylag nagyon kevés képzett munkásra és szakértőre lesz szükség. Így tehát kizárólag a harmadlagos tevékenységek nyújthatnak megélhetést mindazoknak, akik új munkahelyet keresnek. A mezőgazdasági munkaerő-fölösleg nem irányulhat teljes egészében a városok felé, hiszen már most is szembeötlően hiányos a szolgáltató tevékenység minden faluban. A nem gazdasági jellegű szolgáltató tevékenységek szüntelen fejlődése mellett a teljes harmadlagos komplexum lendületes előretörése azért is szükségszerű, mert a nagyüzemi árutermelés, amelynek készítményeit műszakilag folyamatosan karban kell tartani, egyre erőteljesebben növekszik. Ezenkívül azt is figyelembe kell vennünk, hogy a városok és a falusi települések közművekkel való ellátottsága gyors ütemben fokozódik, s ez ugyancsak szükségszerűvé teszi a különleges karbantartó szolgálatok tevékenységének beindítását és továbbfejlesztését. Ez a körülmény a harmadlagos tevékenységek elhelyezkedésére is kedvező hatással lesz, megszünteti azt a hátrányos helyzetet, hogy túlnyomórészt a községi központokban koncentrálódjanak. Tartományunk harmadlagos össztevékenységének jelentékeny hányada indulhat fejlődésnek a falvakban, a lakosok számától és életszínvonalától függően. Ez azt jelenti, hogy tartományunk városai az elkövetkező évtizedekben nem kerülhetnek szembe a harmadlagos tevékenységekben munkát keresők olyan méretű rohamával, mint amilyenre első pillantásra számítani lehetne. A fejlődésnek ez az iránya egyszersmind a lakosság arányos megoszlásának célját is jól szolgálja, megszünteti a falvak gazdasági lemaradását, s azt a helytelen irányzatot, hogy a mezőgazdasági lakosság a városokba vándoroljon.

A természeti kincsek és a modern termelési irányzatok

Vajdaság SZAT fizikai-földrajzi jellegzetességei döntő módon eltérnek Jugoszlávia összképétől. Amikor az élelmiszer-gazdaság fejlesztésének lehetőségeiről és általában a tartomány gazdasági előrehaladásának feltételeiről szólunk, mindig szem előtt tartjuk domborzatának békés, szelíd vonulatait, azt a hatalmas sík vidéket, melyből a Fruška gora és a

verseci hegyvidék mindössze 3%-ot foglal el magának, míg az összterület 97%-án löszös plátók, teraszok, allúviumi hajlatok és völgykatlanok, lapos dombhátak húzódnak, illetve (10,45-át elfoglalva) a delibláti és a szabadkai homokvidék terül el. Döntő a jelentősége a sok felszíni víznek — folyónak és csatornának — is, valamint a kedvező csaknem száraz pusztai, mérsékelt kontinentális éghajlatnak. Ebben a természetadta környezetben az emberi közösségek évszázados munkája nyomán igen kedvező összetételű mezőgazdasági földterület alakult ki, amelynek szerkezetét a következő, 1974-re vonatkozó táblázat mutatja.

VAJDASÁG SZAT FÖLDTERÜLETÉNEK ÖSSZETÉTELE 1974-BEN

3. táblázat

A földkihasználás módja	Terület ha-ban	Az összterülethez viszonyított százaléka
Szántóföldek és kertek	1,572.170	73,1
Gyümölcsösök	11.605	0,5
Szőlők	21.410	1,0
Rétek	37.290	1,7
MEGMŰVELT ÖSSZTERÜLET	1,642.475	76,3
Legelők	140.608	6,5
Halgazdaságok	9.041	0,4
Nádasok és mocsarak	16.039	0,8
MEZŐGAZDASÁGI ÖSSZTERÜLET	1.808.162	84,0
Erdőségek	152.134	7,1
Terméketlen földek	191.691	8,9
A TELJES FÖLDTERÜLET	2,151.987	100,0

(lásd: 11, 52. o.)

A tartomány természeti adottságairól alkotott képünk még világosabb lesz, ha a fenti adatok mellett az egyes területek talajtani típusait is arányba állítjuk egymással. Az aránymutatókat az újvidéki Mezőgazdasági Kutatóközpont által 1970-ben megállapított abszolút számértékek alapján adjuk (lást: 10, 112. old.)

A fekete és a mezei fekete föld a legjobb és gazdálkodásra legalkalmasabb talajtani típusok közé tartozik, s ez borítja Vajdaság összterületének 60,86%-át (1 304 416 ha). Ide kell sorolnunk továbbá a réti földeket is, noha ezeknek fizikai tulajdonságai kedvezőtlenebbek és megművelésük is nehezebb, úgyhogy a mezőgazdasági termelésre alkalmas talajtani típusok aránya eléri a 77,87%-ot (1 668 951 ha).

AZ EGYES TERÜLETEK TALAJTANI ÖSSZETÉTELÉNEK ARÁNYAI VAJDASÁGBAN

4. táblázat

Talajtani típus	Az összterülethez viszonyított százalékarány
Fekete föld (933 920 ha)	43,57
Mezei fekete föld (370 496 ha)	17,29
Réti fekete föld	
Réti szurokföld (364 535 ha)	17,01
Mocsaras föld	
Allúviumi és dellúviumi föld	9,25
Szikföld	4,97
Barna erdőségi talaj	2,69
Iniciális föld és barna pusztai föld a homokvidéken	2,22
Szurokföld	1,69
Humuszos talaj, rendzina és pararendzina	0,68

Minthogy az agrotechnika teljes mértékű alkalmazását, s ezzel együtt a kifizetődő termelést csak a szocialista nagygazdaságok szavatolhatják, nagyon fontos körülmény, hogy a mezőgazdaság társadalmi szektora már 1974-ben a mezőgazdasági összterület 41,44 százalékát birtokolta (749 273 ha-t), míg a magánszektor a földek 58,56%-ával (1 058 899 ha-ral) rendelkezett (lásd: 11, 52. old.). Ez az arány folyamatosan változik a társadalmi szektor javára. Jól szemlélteti ezt az az adat, mely szerint 1971-ben a földterületeknek még csupán 37,1%-át tartották nyilván társadalmi tulajdonként (lásd: 10, 114. o.).

Ma világszerte, így természetesen hazánkban is érvényes az a megállapítás, hogy az élelmiszer-termelésnek épp oly nagy a jelentősége, mint az energia- és fémtermelésnek. Ez ad indítékot arra, hogy részletesebben is megvizsgáljuk az élelmiszer-termelés növelésének alapvető előfeltételeit Jugoszláviában és Vajdaságban.

Ezek az előfeltételek a végsőkig szövevényesek, mert gazdaságunk egész fejlődésének folyamatában minden pozitív összetevőnek megvan a maga ellentéte — negatív vetülete a termelés és a gazdasági élet más területeire nézve.

Jugoszlávia lakosságának száma az 1940. évi 15 millió 600 ezerről (lásd: 7, 99.) 1975-ben már 21 millió 352 ezerre nőtt (lásd: 2, 101. old.). Minthogy a második világháborúban a lakosság 11%-át (1 millió 706 ezer embert) veszítettük el (lásd: 12), a nagy arányú természetes szaporodás igen pozitív körülménynek számít. Ez a növekedési arány azonban, meghatározott demográfiai tényezők hatására, a későbbiek folyamán is csak nagyon lassan csökkent, s emiatt a termelőerők fej-

lettségéhez viszonyítva többlet állt elő az aktív lakosság létszámában (kb. egy millió ember helyezkedett el külföldön, s emellett 1975 végén 537 000 személyt tartottak nyilván a munkaközvetítő hivatalokban anélkül, hogy munkát biztosíthattak volna nekik, lásd: 13, 39. old.).

A másik ellentmondás a lakosság területi megoszlásának arányaiban jut kifejezésre. A termelőerők koncentrálódása olyan általános érvényű gazdasági törvény, amely minden társadalmi rendszerre egyaránt vonatkozik, noha a tőkés és a szocialista rendszerben a területi koncentráció jellegét homlokegyenesen ellentétes alaptörvények és irányelvek határozzák meg, amiről már részletesen szóltam egyik korábbi munkámban (lásd: 14 — ezt a tanulmányt egyik legutóbbi számában a Létünk is közölte). A gyáripar és a szó legtágabb értelmében vett harmadlagos tevékenységek előrehaladásával párhuzamosan, mint a nagyvilágban mindenütt, nálunk is általános jelenséggé vált a várostelepülések területi bővülése. Ugyanígy növekszik a falusi települések kiterjedése is — részint az egyéni építkezések nyomán, részint pedig a mezőgazdaság szocialista szektorának bővülése útján, mely újabbnál újabb kísérő objektumok kiépítését követeli meg. A közlekedés — mint elválaszthatatlan alkotó eleme a gyorsan növekvő gazdaságnak — mennyiségileg és minőségileg szintén kivételes fejlődésen ment át: új utak és vasutak épültek, repülőterek nyíltak meg, számos kikötőt és csatornát létesítettek vagy bővítettek ki. Mindez célirányos és elkerülhetetlen művelet volt ahhoz, hogy a háború előtt Jugoszlávia elmaradott, agrárjellegű gazdasága eljuthasson mai fejlettségi fokára, melyen az összlakosság 62%-a már egyáltalán nem kötődik a mezőgazdasági termeléshez (lásd: 13, 28.). Új helyzetünkben két sarkalatos probléma jelentkezett: aránytalanul megnövekedett azoknak a lakosoknak a száma, akik egyáltalán nem foglalkoznak élelmiszerek előállításával, és ugyanígy (1940-hez viszonyítva) abszolút értékben is számottevően, nem kevesebb mint 5,5 millió fővel (azaz 35,6%-kal) megszaporodott a lakosság. Másfelől viszont, egyidejűleg az élelmiszerszükségletek nagyméretű megnövekedésével, tetemesen csökkent a mezőgazdasági összterület, s külön a megművelhető földek kiterjedése. Hogy milyen méretű volt ez a csökkenés az elmúlt harminchat éves időszakban, 1939 és 1974 között, azt a következő táblázatból tudhatjuk meg.

A városi és más települések területi terjeszkedése, a különféle közlekedési útvonalak és másfajta műszaki létesítmények kiépítése, valamint az erdőségek kíméletlen irtása és a romboló hatású talajmozgások nyomán az elmúlt 36 év alatt 568 000 hektárral (3,77%-kal) csökkent Jugoszlávia mezőgazdasági összterülete. A megművelhető földek kisebbedésének évi átlaga eléri a 12 250 ha-t (0,12%-ot), míg a mezőgazdasági összterület tekintetében ez az átlag 15 778 ha-t (0,10%-ot) tesz ki.

A MEZŐGAZDASÁGI FÖLDTERÜLETEK SZERKEZETI VÁLTOZÁSAI JUGOSZLÁVIÁBAN 1939 ÉS 1974 KÖZÖTT

5. táblázat

A földkihasználás módja	1939	1974	Növekedés v. csökkenés	
			000 ha-ban	%-ban
Szántóföldek, kertek	7 900	7 355	—545	— 6,90
Gyümölcsösök	314	464	+150	+47,77
Szőlők	244	247	+ 3	+ 1,23
Rétek	1 990	1 941	— 49	— 2,46
MEGMŰVELT FÖLDEK	10 448	10 007	—441	— 4,22
Legelők	4 500	4 415	— 85	— 1,89
Mocsarak, nádasok, halastavak	122	80	— 42	—34,43
MEZŐGAZDASÁGI ÖSSZTERÜLET	15 070	14 502	—568	— 3,77

(a számítások alapjául lásd: 15, 25. és 7, 156.)

Ilyen körülmények között Vajdaságnak nagyfontosságú szerepet kell betöltenie a lakosság ellátására szánt és a kivitelre előirányozott élelmiszerek termelésében. Éppen ezért a következőkben azt is részletesen bemutatjuk, hogy milyen arányú és méretű volt a mezőgazdasági összterület és a megművelhető földek csökkenése Vajdaságban az elmúlt 44 évben, 1931 és 1974 között.

A 6. táblázat adataiból mindenekelőtt az derül ki, hogy a tőkés világ legmélyebbre hatoló gazdasági válsága idején, az 1931-től 1939-ig terjedő időszakban a megművelhető földterület 4,36%-kal (75 006 hektárral), a mezőgazdasági jellegű összterület pedig 2,15%-kal (42 016 hektárral) bővült. Legnagyobb arányú a növekedés a szántóföldek és a kertek tekintetében — 5,01% (81 558 ha) — míg a réteket, a legelőket, a nádasokat és mocsaras területeket számottevően visszaszorították. Szemmel látható, hogy a települések és a háttérágazati létesítmények területi expanziója akkoriban még jelentéktelen volt. A felszabadulás után lényeges változások következtek be. Ismeretes, hogy 1953-tól, tehát amióta gazdasági fejlődésünk nagyobb lendületet vett, 1971-ig a mezőgazdasági lakosság számaránya Vajdaságban 63,4%-ról alig 39%-ra csökkent. Ez azonban egyáltalán nem azt jelenti, hogy ezzel egyidejűleg a falusi települések is visszafejlődtek területileg, vagy hogy legalábbis azonos szinten maradtak. Ellenkezőleg, itt is mérsékelt terjeszkedés volt észlelhető, mégpedig az első időszakban a mezőgazdaság szocialista szektorának építkezési munkálatai folytán, később viszont ezenkívül azért is, mert a magántulajdonosok körében egyre inkább elszaporodott a házépítés. A városokban kifejlődött a modern gyáripar, amely teljes egészében visz-

A MEZŐGAZDASÁGI FÖLDTERÜLETEK CSÖKKENÉSE VAJDASÁGBAN 1931 ÉS 1974 KÖZÖTT

6. táblázat

A földhasználat módja	1931	1939	±39/31 ha	± %	1963	±63/39 ha	± %	1974	±74/39 ha	± %
Szántóföldek, kertek	1 626 993	1 708 551	+81 558	+ 5,01	1 586 000	—122 551	— 7,17	1 572 170	—136 381	— 7,98
Gyümölcsösök	1 212	2 212	+ 1 000	+82,51	9 000	+ 6 788	+306 87	11 605	+ 9 393	+424,64
Szőlők	30 290	31 653	+ 1 363	+ 4,50	26 000	— 5 653	— 17 86	21 410	— 10 243	— 32,36
Rétek	61 990	53 075	— 8 915	—14,38	42 000	— 11 075	— 20,87	37 290	— 15 785	— 29,74
MEGMŰVELHETŐ ÖSSZTERÜLET	1 720 485	1 795 491	+75 006	+ 4,36	1 663 000	—132 491	— 7,38	1 642 475	—153 016	— 8,52
Legelők	206 523	175 670	—30 853	—14,94	155 000	— 20 670	— 11,77	140 608	— 35 062	— 19,96
Nádasok és mocsarak	27 492	25 355	— 2 137	— 7,77	18 000	— 7 355	— 29,01	16 038	— 9 317	— 36,75
Halastavak					3 000	+ 3 000		9 041	+ 9 041	
MEZŐGAZDASÁGI ÖSSZTERÜLET	1 954 500	1 996 516	+42 016	+ 2,15	1 839 000	—157 516	— 7,89	1 808 162	—188 354	— 9,43

(A táblázat alapjául szolgáló adatokat lásd: 16, 21—22.; 9, I., 138.; 11, 52. old.)

szaszorította a korábbi félkisipari termelést. Ugyanilyen erőteljes fejlődésen mentek át a gazdaság más ágazatai és a gazdaságon kívüli tevékenységek is. A tartomány teljes gazdasági potenciálját a következő táblázaton mutatjuk be.

VAJDASÁG GAZDASÁGI ÉS NEMGAZDASÁGI SZERVEZETEI 1973-BAN

7. táblázat

Tevékenységi ágazat	A vállalatok és munkaszervezetek száma	A dolgozók létszáma
Gyáripar	372 (925 üzem)	163 000
Kisipar — társadalmi szektor	365	23 061
Kisipar — magánszektor	17 648	25 290
Építőipar	99	26 630
Közlekedés	56	17 130
Kis- és nagykereskedelem	184	33 945
Vendéglátóipar és turisztika	159	8 381
Nemgazdasági tevékenységek — összesen	1 416	72 895

(lásd: 17, 23.; 9, I. 159., 161., 175., 179., 182., 191., 201., 214., 226. old.)

A táblázatból azt olvashatjuk ki, hogy Vajdaságnak 1973-ban 2651 többé-kevésbé összetett társult munka szervezete és 17 648 magánkisipari műhelye volt, melyek összesen 370 330 dolgozót foglalkoztattak. Másfelől a hivatalos adatok szerint, amelyek az elfogadott statisztikai mércék alapján készültek, Vajdaságban 46 városi települést tartanak nyilván, összesen 940 ezer lakossal (ami Vajdaság összlakosságának 48,2%-a). Ezeknek 15%-a mezőgazdasági (141 ezer), 85%-a pedig (799 ezer) nem mezőgazdasági jellegű háztartáshoz tartozik (lásd: 18, 26—27. old.).

A vázolt fejlődés erőteljes területi expanzióját váltotta ki elsősorban a városi és vegyes összetételő, de bizonyos számban a falusi településeknek is, amelyek a szántóföldek és más mezőgazdasági jellegű területek kárára terjeszkedtek. Jellegzetes példája ennek az újvidéki Satelit-telep, ahol minden városszéli ablak közvetlenül a szántóföldekre nyílik.

A háború utáni négy népszámlálás adatai arra utalnak, hogy a lakosok száma 102 vajdasági településen növekedett, mégpedig 36 városi, 25 vegyes összetételű és 41 falusi településen. Ezzel szemben 24 településen a lakosság megállapodottnak mondható, 325 településen pedig csökkenő irányzatú (lásd: 18, 25. o.). Jellemző azonban, hogy területileg ez utóbbiak sem fejlődtek vissza, hiszen a háború óta úgyszólván minden település nagyobb lett.

A szárazföldi és vízi közlekedést szolgáló úthálózat Vajdaság területén rendkívül sűrű, és átlagosan eléri az 506 m/km²-t. Összetétele a következő: a különféle osztályú közutak teljes hossza 7700 km, s ezek mintegy 6200 ha termőföldet foglalnak le maguknak. A vasúthálózat hossza 1743 km, s ez újabb 2000 ha mezőgazdasági földterületet vesz igénybe. A vízi utak hosszúsága 1400 km. Az általuk lefoglalt terület nagyságának kiszámításához nincsenek adataink, de az pl. ismeretes, hogy a Duna—Tisza—Duna vízrendszer fő csatornájának hossza 960 km, s ebből 664 km hajózható. A kiásott 127 millió köbméter földből a csatorna két partján széles gátakat emeltek, melyeket összesen 1600 km hosszúságban erdősítettek (a további adatokat lásd: 10, 169., 170., 171. és 3, 659.). Vajdaság 1 500 000 ha kiterjedésű földterületén, ahol a talajvizek kárt okozhatnak, eddig 20 000 km hosszúságú csatornahálózatot létesítettek a fölösleges vízmennyiség lecsapolására (lásd: 10, 93.). További 600 000 ha legtermékenyebb szántóföldet és számos települést védelmezve, a nagyobb folyók mentén 1075 km hosszúságban emeltek fel gátakat (lásd: 10, 93.).

Mindezeket megemlítve nem az volt szándékom, hogy egészen pontos számadatokkal szolgáljak, hanem hogy rámutassak a fejlődés irányára, és megközelítőleg a várható mennyiségi változásokra. Mindaz, ami kiépült, a legnagyobb mértékben szükségszerű volt, és azt is teljes bizonyossággal állíthatjuk, hogy ezekből a létesítményekből még mindig nincs elég, tehát hasonló változásokra a következő évtizedekben is számítanunk kell.

Ami témánk szempontjából lényeges, az nem egyéb, mint az a tény, hogy a mezőgazdasági földterületek tartományunkban is tetemes mértékben csökkentek, ami ma megnehezíti azt a feladatunkat, hogy minél több élelmiszert termeljünk, és megszabaduljunk az élelem behozatalától. A 6. táblázat azt mutatja, hogy az elmúlt 36 év alatt (1939-től 1974-ig) a megművelhető földterületek 153 ezer hektárral, azaz 8,5%-kal kisebbek lettek Vajdaságban, míg a mezőgazdasági összterület ugyanakkor 188 ezer hektárral, vagyis 9,4%-kal csökkent. A területcsökkenés évi átlaga ebben az időszakban a megművelhető földeket illetően 4250 ha, illetve 0,24%, a mezőgazdasági összterület tekintetében pedig 5232 ha, vagyis 0,26% volt.

Ha ezeket az adatokat összevetjük az országos átlaggal, akkor kiderül, hogy Vajdaságban sokkal intenzívebb a települések területi terjeszkedése és a háttérágazati létesítmények kiépítése, mint az ország más részeiben. Cikkünk bevezetőjében már megállapítottuk, hogy Vajdaság a maga 21 506 km²-es kiterjedésével 8,4%-át képezi a JSZSZK összterületének. Ezzel szemben a szóban forgó időszakban, 1939 és 1974 között a jugoszláv mezőgazdaság területveszteségének a megművelhető földek tekin-

tetében 34,70, az összterület szempontjából pedig 33,16%-a Vajdaságban következett be.

Erre a jelenségre részint magyarázattal szolgál a városok százalékaránya a többi településhez viszonyítva. A városi települések százalékaránya ugyanis Vajdaságban eléri a 10,2%-ot, míg szűkebb Szerbiában ez az arány 2,9, országos szinten pedig csupán 1,8%-ot tesz ki. Ez azt bizonyítja, hogy Vajdaságban egészen különleges a településhálózat (lásd: 10, 257. o.).

Ha a megművelhető földek és a mezőgazdasági összterület csökkenésének évi átlagát az 1939—1974-es időszakból előrevetítjük 1984-re, s figyelembe vesszük Jugoszlávia és Vajdaság lakosainak számát 1939-ben, 1974-ben és (a prognózis alapján) 1984-ben, akkor máris kimutathatjuk, hogy lakosonként milyen változás várható a mezőgazdasági földek kiterjedésében.

A MEZŐGAZDASÁGI TERÜLETEK CSÖKKENÉSE JUGOSZLÁVIÁBAN ÉS VAJDASÁGBAN 1939 ÉS 1984 KÖZÖTT

8. táblázat

	1939		1974		1984	
	JSZSZK	VSZAT	JSZSZK	VSZAT	JSZSZK	VSZAT
Lakosság (ezrekben)	15 596	1 632	21 155	1 970	23 053	2 028
Megművelhető föld — ha/lakos	0,67	1,10	0,47	0,83	0,43	0,79
Mezőgazdasági összterület — ha/lakos	0,97	1,22	0,68	0,92	0,62	0,87

Az 1931. és 1948. évi népszámlálás adatainak középértéke szerint

(Az alapadatokat lásd: 17, 24. o. és 7, 99. o.)

Vajdaság jelenlegi élelmiszer-termelése és ennek országos jelentősége

Jugoszláviának elsőrendű természeti előfeltételei és gazdasági lehetőségei vannak az élelmiszer-termelésre, de ennek ellenére az utóbbi évtizedekben gyakran megtörténik, hogy nagymennyiségű élelmet, elsősorban búzát, de sok másfajta mezőgazdasági terméket is külföldről kell behoznunk. A búzabehozatal mennyiségileg kb. fél millió tonnától egészen 1 220 000 tonnáig (1965-ben) terjedt. Habár gyakran szállítunk ki kukoricát, a statisztikai adatok szerint 1971-ben és 72-ben ebből is 300, illetve 400 ezer tonnát kellett exportálnunk (lásd: 15, 46. és 48. old.).

A nem kielégítő termelésnek nyilvánvalóan nem csupán egy oka van, de annyi bizonyos, hogy a kedvezőtlen tényezők sorában kiemelkedő helyet foglal el a mezőgazdaság stratégiai háttérbeszorítása, a mezőgazdasági termények alacsony árszabása, de ugyanakkor ide sorolhatók a gyakran hosszú időn át tartó kedvezőtlen éghajlati viszonyok, valamint a gyöngén fejlett öntözési és lecsapolási rendszer. Ma szerteágazó intézkedéseket teszünk (a zöldtervek révén) mindezeknek a gondoknak az enyhítése érdekében.

A legfontosabb mezőgazdasági termékek mennyiségét Vajdaságban az 1963-tól 1973-ig terjedő tizenegy éves időszakban megvalósított eredmények számtani középarányosának értékei szerint mutatjuk be a következő táblázatban.

AZ ALAPVETŐ MEZŐGAZDASÁGI TERMÉKEK ÁTLAGOS MENNYISÉGE VAJDASÁGBAN 1963 ÉS 1973 KÖZÖTT

9. táblázat

Termékféleség	Össztermelés tonnában	Hektáronkénti hozam
Búza	1 251 390	31,04
Kukorica	2 774 220	43,40
Rozs	5 780	17,70
Cukorrépa	1 748 510	368,00
Napraforgó	232 200	19,15
Tőkehús — összesen	161 810	
Marhahús	37 540	
Sertéshús	91 270	
Vágott baromfi	20 640	
Tej (literben)	318 000 000	

(Az alapadatokat lásd: 9, 140., 146., 147.)

Ha annak a százalékszámnak a középértékét vesszük, amely Vajdaság részvételét jelzi az ország legfontosabb mezőgazdasági termékekkel való ellátásában, mégpedig a legjellegzetesebb 1952., 1957., 1965., 1970., 1971. és 1972. évet véve alapul, akkor megfelelő képet kaphatunk arra vonatkozólag, hogy mit jelent a vajdasági termelés Jugoszláviára nézve. Ezek a közép-százalékértékek a következők:

— búza 28,25%
— kukorica 37,30%
— cukorrépa 56,00%
— tőkehús (1952 és 1971 kivételével) 21,15%

(lásd: 15, 51. és 52.)

A statisztikai adatok azt mutatják, hogy 1952-től 1971-ig a Vajdaságban kitermelt búza 3—5-ször több volt, mint amennyire tartományunk lakosságának szüksége van, tehát a piaci fölösleg valóban számottevőnek bizonyult (lásd: 15, 53.). Hogy mit jelent a vajdasági mezőgazdasági termék a jugoszláv piac számára, azt igen szemléletesen mutathatjuk be, ha összehasonlítjuk a két legfőbb termék lakosonkénti mennyiségét az egyes köztársaságokban és tartományokban.

A BÚZA- ÉS KUKORICATERMELÉS EGY FŐRE ESŐ MENNYISÉGE AZ 1952., 1957., 1965., 1970. ÉS 1971. ÉVI ADATOK SZERINT

10. táblázat

	Búza kg-ban	Kukorica kg-ban
Jugoszláv átlag	182	282
Bosznia-Hercegovina	74	124
Crna Gora	21	36
Horvátország	174	299
Macedónia	133	59
Szlovénia	67	64
Szerbia — szűkebb területe	203	258
Kosovo	160	162
Vajdaság	530	1 105
A vajdasági és az országos átlag százalékaránya	291%	392%

(Alapadatokat lásd: 15, 53.)

A táblázatból jól látható, hogy búzából csak Vajdaságnak van figyelmet érdemlő piaci fölöslege. Hasonló különbségek tapasztalhatók az egy főre eső hústermelésben is. Ennek bemutatásához az 1970—71. évi középértékeket vettük alapul.

AZ EGY FŐRE JUTÓ ÁTLAGOS HÚSMENNYISÉG 1970-BEN ÉS 1971-BEN

11. táblázat

Jugoszláv átlag	41,50 kg
Bosznia-Hercegovina	22,00 kg
Crna Gora	21,50 kg
Horvátország	45,50 kg
Macedónia	13,50 kg
Szlovénia	61,00 kg
Szerbia — szűkebb területe	41,50 kg
Kosovo	11,00 kg
Vajdaság	97,50 kg
A vajdasági és az országos átlag százalékaránya	235%

(Alapadatokat lásd: 15, 53. o.)

A szemléltetésül bemutatott adatokból világosan látszik, hogy Vajdaságnak döntő szerepe van az ország lakosságának élelmiszerekkel való ellátásában. Másfelől arról is megbizonyosodhattunk, hogy az utóbbi 36 évben Vajdaság mezőgazdasági területe évente 0,26%-kal csökken. Arról is meggyőződhettünk továbbá, hogy ez nem a gazdaságfejlesztési politika hibája, hanem indokolt és szükségszerű folyamat. A gazdaság továbbfejlesztésére vonatkozó tervek arra utalnak, hogy a háttérágazat Vajdaságban ezután is nagy léptekkel halad majd előre a mezőgazdasági területek rovására, hiszen az évezred végén tartományunknak 300 000-rel több lakosa lesz, mint amennyi 1975-ben volt, s ez idő alatt 12 millió m^2-rel bővül a lakások alapterülete, ami 240 000 új, átlagosan 50 m^2 alapterületű lakást jelent. A nem gazdasági jellegű háztartásokban élő lakosság aránya már 1985-ben eléri a 74%-ot, s az ideig a társadalmi termék évi növekedési rátájának a gyáriparban el kell érnie a 10,3, a mezőgazdaságban pedig a 4,8%-ot. Kétezerben a személygépkocsik száma 4-szer annyi lesz, mint amennyi 1975-ben volt (számuk 125 ezerről 500 ezerre növekszik), a tehergépkocsik és autóbuszok száma pedig 286%-kal emelkedik (3500-ról több mint 10 ezerre), ami megköveteli a közlekedési hálózat és a közlekedéshez kötődő háttérágazati létesítmények további bővítését. Mindennek alapján a tartomány tervintézetei kiszámították, hogy a XX. század végére a termelésre nem használható területek, vagyis a települések, az ipari és kommunális létesítmények által lefoglalt térségek kiterjedése 60%-kal nagyobb lesz, mint 1975-ben (lásd: 19, 12., 13., 15., 16. o.). Ennek alapján nem nehéz kimutatni, hogy a termelésre nem hasznosítható földterületek kiterjedése akkorra eléri a 306 700 ha-t, illetve a tartomány összterületének 14,25%-át (1974-ben ez az arány 8,91%-os volt).

A mezőgazdasági földterület csökkenésének kompenzálási lehetőségei Vajdaságban

A mezőgazdasági földterületek csökkenését, legalábbis a közeli jövőben, pótolni lehet a termelési feltételek optimalizálásával. Ennek egyik legfőbb előfeltétele a talajvizek lecsapolása, ami a vajdasági mezőgazdaság számára mindig is nagyobb gond volt a vízhiánynál. Említettük már, hogy erre a célra jelenleg mintegy 20 000 km hosszúságú csatornarendszerrel rendelkezünk. A hálózat működését 148 szivattyúállomás biztosítja, melyeknek összkapacitása 355 m^3/sec (lásd: 9, I. 143. old.). Az utóbbi évek tapasztalatai szerint ez nem kielégítő, hiszen a mezők és települések még mindig tetemes károkat szenvednek, kiváltképpen a folyók magas vízállása idején. A különböző szintű talajvizek nem keve-

sebb mint 1 500 000 ha-t veszélyeztetnek (lásd: 10, 37. o.), ami a megművelhető területek 83, illetve a mezőgazdasági összterület 69,7%-át képezi.

Ugyanezeken a területeken, amelyeken bizonyos időszakokban feltétlenül szükség van a lecsapolásra, máskor viszont az öntözéstől függ a termés mennyisége, mivel a csapadékmennyiség és annak havonkénti megoszlása, akárcsak az átlagos hőmérsékleti értékek évről évre jelentős mértékben változnak. A DTD vízrendszer jelenlegi fő hálózata több mint 1 millió hektár öntözését teszi lehetővé. A tervek szerint az első időszakban Bácska és Bánát területén 360 000 ha öntözésére nyílik lehetőség (lásd: 3, 225. o.), az 1973-as helyzetre vonatkozó vajdasági statisztika adatai azonban azt mutatják, hogy az öntözés csak 15 317 ha-on oldódott meg (lásd: 9, I. 148. o.), miszerint a lehetőségek csupán 1,53%-ban vannak kihasználva. A szóban forgó év végén mindössze 280 szivattyút használtak öntözésre, s ezeknek összkapacitása csupán 17 m^3 volt másodpercenként. Ennek oka részint az, hogy az öntözőberendezések nagyon drágák, de az okok közé sorolható a nem kielégítő érdeklődés is.

A probléma azonban valójában még ennél is sokkal szövevényesebb, mert hasonlíthatatlanul nehezebb megoldani például az öntözésre használt vizek szennyeződésének megakadályozását. Azt esetleg elérhetjük, hogy a szenyvizeket megtisztítjuk, mielőtt a folyókba engedjük, de ezzel még távolról sem akadályozhatjuk meg a folyami és csatornavizek szennyeződését Vajdaságban, hiszen a Duna vize előbb átfolyik Magyarországon, Csehszlovákián, Ausztrián és a Német Szövetségi Köztársaság egy részén, a Tisza tápterülete pedig Csehszlovákiához, a Szovjetunióhoz, Romániához és Magyarországhoz tartozik. A Duna és a Tisza vizének kórokozókkal és mérgező anyagokkal való szennyezettségét vizsgálva 1974-ben arra a megállapításra jutottak, hogy a Duna vizében pl. Bezdán körzetében a DDT maradványok koncentrációja eléri az LC_{50}-es szintet (letális koncentráció, mely mellett 24 órán belül a halak 50%-a elpusztul), sőt ezt a szintet időnként kétszeresen is meghaladja, noha a megengedett felső határ 50-szer kisebb ennél a koncentrációnál, az optimális szint pedig csupán század része az LC_{50}-es koncentrációnak. Lindanból, HCH-ból, Heptaklórból és Heptaklórepoxidból csaknem Zemunig több van a vízben, mint amennyi a megengedett felső határ. Az Aldrin-Dieldrin, Endrin és a nehézfémek (cink, réz, ólom, kádmium, higany) maradványainak koncentrációja ugyanakkor szintén eléri a megengedett határt (lásd: 20, 10—12.).

A Tisza felső szakaszán, a magyar határ közelében a DDT maradványok koncentrációja szintén eléri és túl is haladja az LC_{50}-es szintet. A Lindan, a HCH és a Heptaklór, Heptaklór-epoxid maradványainak kon-

centrációja nem éri ugyan el az LC_{50}-et, de jóval magasabb a megengedett felső határértéknél (20, 14—15. o.).

A folyami vizek ilyen fokú szennyezettségének természetesen döntő hatása van a DTD vízrendszer vizének minőségére. Hétévi rendszeres mérések igazolják, hogy a DDT maradványok mennyisége literenként 0,3 és 1,2 mikrogramm között váltakozik, jóllehet a megengedett felső határ jóval alacsonyabb, mindössze 0,04 mikrogramm literenként. Az Aldrin-Dieldrin maradványai 1973-ban elérték, sőt időnként meg is haladták az LC_{50}-es szintet, később azonban a megengedett határérték alá estek vissza. Ugyanakkor azonban a Lindan maradványok koncentrációja számottevően a határértéken felül alakul. Külön gondot okoz ezekben a vizekben a rendkívül magas fokú Fenol-koncentráció, amely ugyan váltakozik, de gyakran eléri az LC_{50}-es szintet (12—15 mg/l-t), ami nemcsak a csatornavíz állat- és növényvilágára hat károsan, hanem az öntözött területek élővilágára is. A jelenség kutatói arra figyelmeztetnek, hogy a Fenol jelenléte a termőföldben kétszeres veszélyt is hordoz magában: a természetes dekontamináció folyamata túlságosan is hosszú — 10 évig is eltarthat, ha viszont ezt a folyamatot mesterségesen felgyorsítjuk, akkor könnyen megfertőződhetnek a forrásvizek (lásd: 20, 8—9. old.). Ehhez hasonló eredményekre jutottak azok is, akik a Száva, a Bega és a Temes vizének szennyezettségét vizsgálták.

A Vajdaságban termesztett főzelékfélék és gyümölcsök vizsgálata során 1972-ben és 1973-ban bebizonyosodott, hogy ezekben a terményekben a peszticidmaradványok mennyisége nem haladja meg a megengedett szintet. Az élelmiszerek fogyasztásával Jugoszláviában jelenleg kétszer kevesebb peszticidmaradvány kerül be az emberi szervezetbe, mint amenyit felső határként más országokban megengedhetőnek tekintenek (lásd: 21, 86—87.), ami azt jelenti, hogy legalábbis a peszticidek vonatkozásában még hatékony intézkedésekhez folyamodhatunk. A folyami és csatornavizeket azonban nem csupán a peszticidek fertőzik. Feltűnően nyugtalanító egy másik kutatócsoport megállapítása, amely szerint a vízfogyasztás tartományunkban a század végére személyenként a 9-szeresére, az iparban pedig a 3,67-szeresére növekszik. Ez ugyanis azt jelenti, hogy a szennyvíz összmennyisége 2000-ben a jelenlegi 60 millió m^3-ről mintegy 500 millió m^3-re növekszik (lásd: 19, 15.). Az élelmiszeripar egyre nagyobb mennyiségű szerves anyagokkal szennyezi a vizeket, a vegyipari gyárakból savak, lúgok, nehézfémek kerülnek be mind veszélyesebb mennyiségben a folyóvizekbe, a szövőipar szerves és szervetlen mérgeket tartalmazó festékekkel, a fémipar nehézfémekkel, cianidekkel, Fenollal szennyezi a vizeket, a városi szennycsatornákból pedig egyre több mosópormaradvány kerül a folyami és más vizekbe. Vajdaság területén a Tisza, a Bega és a DTD nagycsatornája a legszennyezet-

tebb, a Duna vizében pedig egyre több a radioaktív részecske, s ezeknek száma továbbra is egyenes arányban növekszik a Duna és a Dunába ömlő folyók mentén épülő atomerőművek számának növekedésével (lásd: 22, 40—42. o.). Nem kétséges, hogy ebből a helyzetből csupán egy kivezető út van: nemzetközi egyezmények megkötése, és azoknak szigorú tiszteletben tartása a vizek védelme érdekében, s ugyanakkor erélyes óvintézkedések foganatosítása az országon belül.

Az elveszített mezőgazdasági földterületek kompenzálása kapcsán figyelmet érdemel az a terv is, amelynek értelmében a század végéig mintegy 50 000 ha gyöngén termő és terméketlen szikföldet változtatnak át halastóvá, ahol a tartomány egy-egy lakosára évente 30 kg halat lehet majd fölnevelni (lásd: 10, 148. old.).

A terményhozamok növelésének leghatásosabb módja a műtrágyahasználat megfelelő szintre való növelése. A tartományi tervek előirányozzák, hogy a mezőgazdasági termények összmennyiségét a jelenlegi 8 millió tonnáról 1985-ben 10 millió tonnára növeljük (125%), a távolabbi jövőben pedig — 2111-ben — elérhetjük a 13 millió tonnát (162,5%) (lásd: 19, 15. o.). Ezekben a számításainkban nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a műtrágyahasználatot sem lehet a végtelenségig fokozni a hozamnövelés érdekében, tehát ebben az előrehaladásban más tényezőknek is döntő hatásuk lesz. Ha a már megjelent adatok felhasználásával (lásd: 11, 54. o.) kiszámítjuk az 1971—74-ben hektáronként felhasznált műtrágyamennyiség számtani középarányosát, akkor kiderül, hogy ez a mennyiség a társadalmi szektorban 551 kg/ha-t, a magánszektorban pedig 243 kg/ha-t tett ki, míg az aktív anyagok mennyisége ebből a társadalmi szektorban 215 kg/ha, a magánszektorban pedig 90 kg/ha volt. Általános vélemény, hogy ezeket a mennyiségeket még tovább kell növelni. Az aktív hatóanyagok mellett jelenleg még kb. 1 millió tonna szervetlen anyag kerül ki a földekre, s ez a mennyiség 1985-re várhatóan a kétszeresére emelkedik (lásd: 19, 15.). Tekintettel a vajdasági földek minőségére, ezek a mennyiségek meglepően nagyok, és óvatosságra intenek, hiszen egyes országok, amelyekben a talaj minősége messze elmarad a miénktől, 1963—64-ben jóval kesevebb műtrágyát használtak fel — az USA-ban 67,9, Nagy-Britanniában pedig 204 kg/ha-t (lásd: 23, 238. old.).

Másfajta vegyi anyagokat, amelyek hozzájárulhatnak a hozamok növeléséhez, mindenekelőtt peszticideket nemigen használhatunk fel a jelenleginél nagyobb mennyiségben, mert ezek mértéktelen alkalmazása, iskolapéldája lehet a kétélű kard használatának.

A mezőgazdasági gépállománynak Vajdaságban, tekintettel az éghajlati viszonyokra, számottevően meg kell haladnia a kedvező időjárás mellett történő földművelés igényeit. Vonatkozik ez mindenekelőtt a kü-

lönféle kombájnokra, a traktorokra és tehergépkocsikra — különösen az önrakodókra. A rossz időjárási viszonyok túlságosan is gyakran juttatják a mezőgazdasági termelőket olyan helyzetbe, hogy az aratást 3—4-szer rövidebb idő alatt kell elvégezniük, mint rendesen, s ha ez nem sikerül, a termés jelentékeny része kárbavész. A mezőgazdasági gépek használatában ugyanakkor szigorúan a tudományos kutatók tapasztalatai szerint kell eljárni. A természetes környezet védelméről tartott tanácskozáson 1976-ban dr. Petar Drezgić például arra figyelmeztetett, hogy mélyszántást semmiképpen sem szabad négy-öt évnél gyakrabban végezni, mert fennáll a veszélye, hogy újraéled az eolikus erózió.

A jégelhárító rakéták rendszere tartományunkban még mindig nem eléggé hatóképes, pedig ennek további tökéletesítésével és kiegészítésével tetemes mértékben növelni lehetne az össztermés mennyiségét.

Hogy a betakarított termésből semmi ne vesszen kárba, arról a szárítók, a silók, a hűtőházak és az élelmiszeripari létesítmények gondoskodhatnak. A mezőgazdasági késztermékek előállításának ez a rendszere azonban, a jelenlegi fejlettségi szinten még távolról sem elégíti ki a szükségleteket. A berendezések kiegészítésével Vajdaságban még óriási mértékben fokozható az élelmiszertermelés.

Az erőteljesebb tudományos fejlődés ugyancsak döntő hatással lehet a mezőgazdasági termelés fokozására a vegyszerek nagyobb mérvű használata nélkül, hiszen a tudományos kutatómunka már eddig is nagyszerű eredményekhez vezetett például az új magashozamú búza- és kukoricafajták és más növényi kultúrák kikísérletezésében.

A fejlődési folyamat optimalizálásának néhány különleges kérdése

A települések és a háttérágazat terjeszkedését a szándtóföldek kárára nem lehet leállítani, bizonyos irányok megszabására azonban feltétlenül szükség van, hogy ezt a terjeszkedést a lehető legkisebbre csökkentsük. Véleményem szerint ennek egyik jó módszere az a tervszerű irányvétel, hogy a települések ne szélességükben, hanem magasságukban növekedjenek. E tekintetben Vajdaságban még csakugyan roppant nagyok a tartalékok, amelyek széles körű társadalmi támogatással könnyen kiaknázhatók, ha az elkövetkező évek során tovább növeljük a polgárok általános műveltségét, s külön a lakáskultúráját. Minthogy ma egyik és a másik is eléggé alacsony szinten mozog, az emberek szívesen szigetelődnek el magánházaikba, ezt a magatartásformát tekintik ideálisnak, noha ez már a mai körülmények között is merő anakronizmus.

A másik irányvétel, amelynek hasonló módon kell hatnia, a kommu-

nális közlekedés felé való orientálódás az egyéni közlekedés terhére. Az USA tapasztalatai, ahol az egyéni közlekedés a legfejlettebb a világon, és ahol ebből a jelenségből már levonták a szükséges tanulságot, arra utalnak, hogy az említett irányvételre elmaradhatatlanul szükség van. Számunkra konkrétan ez azt jelenti, hogy feltétlenül le kell lassítanunk a veszteglő helyek robbanásszerűen gyors ütemű növekedését mindenekelőtt a városelepüléseken, mert ezzel a városok terjeszkedését is lefékezhetjük. Ez persze még csak nem is a legfőbb érv a kommunális közlekedés fellendítése mellett, de témák szempontjából mindenesetre ez a legjelentősebb.

Bíráló módon fel kellene mérni még egyszer a főváros területi terjeszkedésére vonatkozó terveket is, függetlenül attól, hogy eddig azokat csak dicsérő szó illette. A termelőerők és a lakosság ilyen méretű szuperkoncentrációja háború idején egyik legjelentősebb gyönge pontunk lenne, a béke időszakában pedig a maga területének nagyságával és teljesen zárt légkörével gyakorol nyomást saját lakosságára, s teszi már régóta számára alkalmatlanná az életet. Egy ilyen értékelés keretében külön vizsgálat alá kellene venni a városnak a szerémségi és bánáti szántóföldekre való egyre nagyobb mérvű terjeszkedésének kérdését. Ez a probléma olyannyira jelentős, hogy egy ilyen munka keretében nem is foglalkozhatunk vele mélyrehatóbban, a főváros fejlődésének negatív vonatkozásai azonban annyira világosak, hogy a kérdés megvitatása előbb-utóbb önmagától vetődik fel.

Ami magát a mezőgazdasági termelést illeti, igen nagy jelentősége lenne a löszös talajú, száraz fennsíkok öntözésének, ahol erre valóban nagy szükség lenne. Dr. Branislav Bukurov szavai szerint viszont ezeken a területeken még egyetlen méternyi öntözőcsatorna sem készült el, mert azokat Vajdaság alacsonyfekvésű területein ásták ki, ahol a lecsapolás mindig is hasonlíthatatlanul nagyobb gond volt az öntözésnél (lásd: 24, 185—186. o.).

Megfelelő intézkedéseket kell tenni az antropogen jellegű eolikus erózió újraéledése ellen is, ami egyre nagyobb méreteket ölt, éspedig nemcsak az említett okok miatt, hanem a sokezer tanya lerombolásának és a régi tanyákat körülvevő fák kiirtásának következményeként is. Mindez összefüggésben áll a földek tagosításával, amit az utóbbi években végeztünk.

Egyes területeken a vegyszeres védelmet biológiai védelemmel helyettesíthetjük. A háború előtti Jugoszláviában egyes répaföldeken gyöngytyúkot tenyésztettek, s azok sikeresen irtották a rovarokat. A Szovjetunióban már bebizonyították, hogy a burgonyaföldeken a fácánok teljes mértékben megsemmisíthetik a krumpliarankát. A mezei rágcsálóknak is vannak természetes ellenségeik, s ezeknek szerepét indokolatlanul szorít-

juk háttérbe. Pedig a biológiai védelem állandó továbbfejlesztésével nagymértékben csökkenthetnénk a földek mérgezését, és azt a veszélyt, amit az ilyen földeken termő növények jelenthetnek az ember számára.

Végül, mindenekelőtt a vajdasági folyók mentén elterülő földeken, az árterületeken nagykiterjedésű erdősávokat lehetne még létesíteni, amelyek egyrészt véghezvinnék a magasfekvésű talajvizek szükségszerű biológiai drénezését, másrészt pedig alapanyagul szolgálnának a cellulózgyártáshoz.

ZÁRÓSZÓ

A mai Vajdaság őslakosai, akik földalatti lakásokban és földbevájt kunyhókban laktak a löszös talajú teraszok lejtőin, nem sokat változtattak a nagykiterjedésű vizenyős síkságon, hiszen szerszámaik még nagyon kezdetlegesek voltak. A feudális időszakban viszont egészében megváltozott a terület képe: a síkságot derékszögben kereszteződő utcákból álló települések hálózták be, melyeknek elrendezése máig sem változott, fejlődésnek indult a mezőgazdaság, és jelentős talajjavító munkálatok folytak. A tőkés időszakot a települések mérsékelt fejlődése, a kisipar előrelendülése, a vasút- és közúthálózat erősödése, és a talajjavításra irányuló szerény kezdeményezések jellemzik. A mezőgazdasági földterület megnövekedett, nagyobb volt, mint ma, de a földeket és más természeti kincseket extenzív módon, gyönge termelőerők alkalmazásával hasznosították. Ezzel magyarázható, hogy akkoriban nem is következtek be figyelmet érdemlő ökológiai változások, eltekintve a lejtős területeken elhelyezkedő erdők kiirtásától, hogy helyükbe szőlőt és gyümölcsöst telepítsenek, ami helyenként a talaj gyorsabb ütemű erózióját vonta maga után. Ezzel egyidejűleg bekövetkezett az első forrásvizek bakteorológiai szennyeződése, minthogy akkoriban még szinte egyáltalán nem építettek ki a településeken szennyvízcsatornákat.

A szocialista fejlődés három évtizedében a termelőerők nagyobb fejlődést értek meg, mint az összes előző évszázadok során. Noha a fejlődés üteme tekintetében, még a műveltségi színvonal alakulása szempontjából is Vajdaság mindvégig az utolsó helyen állt Jugoszláviában, az egész fejlődés mégis olyan lendületes volt, hogy ezúttal első ízben olyan súlyos ökológiai változások is bekövetkeztek, amelyek nemcsak a növény- és állatvilágot, hanem már magát az emberi fajt is veszélybe sodorták. Vajon mivel magyarázható, hogy ez épp a szocialista fejlődés időszakában következett be? Kétségkívül mai keletű világfolyamatról van szó. Hasonló, de még ennél is erőteljesebb jelenségekre a fejlett tőkés országokban is felfigyeltek, mégpedig szintén csak mostanában, mivel az emberek világszerte csak az utóbbi években kezdtek felfigyelni saját pozitív

ténykedésük negatív következményeire. Kezdve az egyszerű mindennapi élettől és gyakorlattól egészen a gazdasági folyamatok matematikai elemzéséig nagyon kevés helyen, de leginkább sehol sem figyeltek fel idejében az ember gazdasági ténykedésének negatív jellegű összetevőire. Ma viszont ezt több szempontból is kénytelenek vagyunk számításba venni: az antroposzférában bekövetkezett negatív előjelű mennyiségi változások helyenként máris minőségi változásokba csaptak át, amelyek kérdésessé tehetik az emberi faj minden pozitív vívmányát, s ezáltal nehezen megoldható gazdasági problémák elé állíthatják az egész emberiséget; a viszonylagos túlnépesedés megköveteli, hogy a természeti kincseket a végsőkig intenzíven használjuk ki, amihez hallatlan erejű munkaeszközöket gyártunk, és olyan hatékony szereket, amelyek felgyorsítják a bioszféra folyamatait. A társadalmi élet dinamikája oda vezetett, hogy egyazon közösségnek a különböző, de egyaránt fontos érdekei összeütközésbe kerülnek egymással, minélfogva a gazdasági fejlődés a végsőkig szövevényessé és ellentmondásossá változott. Mi is kénytelenek voltunk minél gyorsabb ütemben továbbfejleszteni az ipart, a közlekedést, a modern mezőgazdaságot, s ez végül is a levegő, a vizek, a földek, sőt az élelem súlyos szennyeződését is előidézte. Ugyanakkor kénytelenek voltunk a termelőerők koncentrálását is végrehajtani, a lakosság átirányítását az elsődleges tevékenységekből a másodlagos és harmadlagos ágazatokba, valamint a lakosság koncentrálását a vándorlás elősegítésével, ami megkövetelte a települések, legfőképpen is a várostelepülések bővítését. Most, amikor a mezőgazdasági termékek iránti szükségletek a többszörösére nőttek, csak azt állapíthatjuk meg, hogy az említett fejlődési folyamatok következtében a mezőgazdasági földterületek lényegesen kisebbek lettek. Arra irányuló törekvésünkben, hogy tovább fokozzuk a mezőgazdasági termelést, és ily módon ellensúlyozzuk a megművelhető területek csökkenését, kísértésbe esünk, hogy minden rendelkezésünkre álló eszközt bevessünk ennek érdekében, még inkább fokozva a bioszféra kontaminációját.

Vajdaságban, akárcsak másutt, nagyon későn ismertük fel azt a tényt, hogy a tudományos-technikai forradalom vívmányainak alkalmazását minden társadalmi rendszerben az összes emberi tevékenységek tudományos tervezésével kell nyomon követni, olyan tervezéssel, amely a maga teljességében figyelembe veszi egy adott társadalmi közösség tevékenységének és földrajzi környezetének minden kölcsönhatását. A szocialista rendszernek megvan az az előnye, hogy ennek a követelménynek a legteljesebb mértékben eleget tehet, de legalábbis olyan mértékben, amilyen arányban társadalmi tulajdonba kerülnek a termelési eszközök. Tekintet nélkül az ember technikai hatóképességére, a természet sohasem fog alkalmazkodni a társadalmi törvényekhez. Az ember az, akinek ésszerűen,

a maga céljainak megfelelően kell kihasználnia a természet törvényeit, ha pedig ésszerűtlenül, komplex terv nélkül jár el, a természet végül mindig benyújtja a maga számláját, amit azután ki kell egyenlíteni.

Fordította *Nagy József*

Irodalom

1. Radoslav J. Subić: Migracije seoskog stanovništva Bačke kao posledica razvitka agrotehničkih mera u poljoprivredi (A jelenlegi helyzet és a fejlődés irányai). Magiszteri munka. Újvidék, 1974. Kézirat az újvidéki Természettudományi-Matematikai Kar Földrajztudományi Intézetében.
2. Statistički godišnjak Jugoslavije 1976. Szövetségi Statisztikai Intézet, Belgrád, 1976.
3. Dimitrije Milovanov mérnök: Hidrosistem Dunav-Tisa-Dunav. A Duna—Tisza—Duna Vízgazdálkodási Vállalat kiadványa. Újvidék, 1972.
4. Popis stanovništva i stanova 1971. Az első eredmények. Statistički bilten, 5. szám. Tartományi Statisztikai Intézet. Újvidék, 1971.
5. Demografska statistika 1968. Szövetségi Statisztikai Intézet, Belgrád, 1971.
6. Mesečni statistički pregled, 1971/10. szám. Tartományi Statisztikai Intézet. Újvidék, 1971.
7. Statistički godišnjak Jugoslavije 1975. Szövetségi Statisztikai Intézet. Belgrád, 1975.
8. A Dnevnik c. napilap 1976. VII. 11-i száma, 5. old. Újvidék.
9. Statistički godišnjak SAP Vojvodine 1974. I. és II. könyv. Tartományi Statisztikai Intézet. Újvidék, 1975.
10. Regionalni prostorni plan SAP Vojvodine, II. rész. Zavod za urbanizam i komunalno stambena pitanja SAPV. Újvidék, 1975.
11. VSZAT mezőgazdasági, élelmiszeripari és dohányfeldolgozó társult munka szervezeteinek ügyviteli eredményei 1974-ben. A Mezőgazdasági, Élelmiszer- és Dohányipari Szakszervezetek Tartományi Bizottságának kiadványa. Újvidék, 1975.
12. A Dnevnik c. napilap 1975. V. 9-i száma, 8. oldal. A cikk címe: Cena pobede.
13. Statistički kalendar Jugoslavije 1976. Szövetségi Statisztikai Intézet. Belgrád, 1976.
14. Nebojša Carić: Proces formiranja gustine naseljenosti. Alaptörvények és -tényezők. Jugoszlávia geográfusainak X. kogresszusa. Tanulmánygyűjtemény. Nyomdában.
15. Statistički prikaz razvoja poljoprivrede 1950—1971. Szövetségi Statisztikai Intézet. Belgrád, 1973.
16. Vojislav I. Popović: Poljoprivreda Vojvodine 1931—1939. Az újvidéki Radivoj Ćirpanov Munkásegyetem kiadványa. Újvidék, 1974.
17. Statistički kalendar Jugoslavije 1975. Szövetségi Statisztikai Intézet. Belgrád, 1975.
18. Regionalni prostorni plan SAP Vojvodine. Valorizacije prostora. I. rész (Kivonatok). Újvidék, 1974.

19. Mr. Milorad Simić—Kapocs Antal—mr. Živka Mihić: Neke karakteristike dugoročnog razvoja Pokrajine (a „Stanje, problemi i mere zaštite i unapređenje čovekove životne sredine u SAP Vojvodini" c. könyvben). A VDNSZSZ TB környezetvédelmi tanácsának kiadványa. Újvidék, 1976. 11—16. old.
20. Dr. Radojica Kljajić—mr. Ibrahim Elezović—Branka Živković: Zagađenost Hidrosistema Dunav-Tisa-Dunav i vodotoka u SAP Vojvodini ostacima pesticida i srodnih toksikanata. Privredni pregled. Belgrád, 1976.
21. Dr. Radmila Šovljanski: Pesticidi kao uzroci kontaminacije životnih namirnica biljnog porekla (a 19. szám alatt említett könyvben). Kiadó: uo. Újvidék, 1976. 85—87. old.
22. Dimitrije Milovanov és szerzőtársai: Značaj zagađivanja i zaštite voda (az előbb említett könyvben). Kiadó: uo. Újvidék, 1976. 36—44. old.
23. Razvitie kapitaliszticseszkie sztrani: problemi szelyszkogo hozjajsztva. Miszl. Moszkva, 1969.
24. Branislav Bukurov: Fizičko-geografski problemi Bačke. A SANU különkiadványa. CDLXXXI. könyv. A Természettudományi-Matematikai Tudományok Osztálya. 43. könyv. Belgrád, 1975.

Rezime

Naučno-tehnička revolucija i promene u geografskim osobenostima Socijalističke Autonomne Pokrajine Vojvodine

Socijalistička Autonomna Pokrajina Vojvodina svojom površinom od 21.506 km² čini 8,40% teritorije SFRJ dok njeno stanovništvo (1.976.000) čini 9,25% stanovništva cele zemlje. U njoj se nalazi 21% najkvalitetnijih jugoslovenskih oranica i 12,40% ukupnog poljoprivrednog zemljišta. U poljoprivrednoj proizvodnji Jugoslavije ona daje oko 28% pšenice, 37% kukuruza, 56% šećerne repe i 21% mesa.

U brzom toku ekonomskog razvitka koji je za sobom donela naučno-tehnička revolucija u specifičnim uslovima samoupravnog socijalizma, došle su do izražaja neke društvene i ekonomske suprotnosti — postala je više vidljiva negativna strana pozitivnih procesa. U ovoj kratkoj studiji reč je o jedinstvu suprotnosti u procesu ekonomskog razvoja Pokrajine i specijalno o onim mestima gde je kvantitet negativnih promena došao do tog stepena da je počeo da prelazi u novi, nepoželjan, kvalitet. Autor je dao više preporuka kako da se razvojni proces optimizira.

Na prvom mestu dat je proračun godišnje kvote novih radnih mesta koju treba ostvariti da bi se do 1985. godine likvidirala nezaposlenost i svi vojvođanski radnici iz inostranstva vratili u zemlju. Dat je takođe i proračun cene toga poduhvata.

Dalje je razmotren kompleksan problem razvoja primarnih, sekundarnih i tercijernih delatnosti koji je doveo do snažnih migracija seoskog stanovništva ka gradovima i do teritorijalne ekspanzije gradova i velikog procenta drugih naselja. Ovaj proces jako je smanjio poljoprivredno stanovništvo i povećao

potrebe za poljoprivrednim proizvodima. U isto vreme, zbog teritorijalne ekspanzije naselja i infrastrukture mnogo je smanjena poljoprivredna površina (Od 1939. do 1974. godine smanjene su površine oranica i bašti u Jugoslaviji za 6,90%, a u Vojvodini za 7,98%, dok je ukupna poljoprivredna površina smanjena u Jugoslaviji za 3,77%, a u Vojvodini za 9,43%). Projektujući dalji razvoj do 1984. godine autor je predvideo da će obradiva površina koja otpada na jednog stanovnika Jugoslavije biti smanjena od 0,67 ha (1939. g.) na 0,43 ha (1984. g.) a ukupna poljoprivredna površina od 0,97 na 0,62 ha. U isto vreme obradiva površina Vojvodine na jednog stanovnika smanjiće se od 1,10 ha (1939. g.) na 0,79 ha (1984. g.) a ukupna poljoprivredna površina od 1,22 na 0,87 ha. 1974. godine na jednog stanovnika Vojvodine otpadalo je 0,83 ha obradive površine i 0,92 ha ukupnih poljoprivrednih površina.

Napori da se gubici poljoprivrednih površina kompenziraju doveli su do vrlo velike upotrebe hemijskih sredstava u poljoprivredi što je dosta ozbiljno ugrozilo celu biosferu i postavilo granicu ovakvoj praksi.

U intenzifikaciji proizvodnje mimo upotrebe hemikalija velike rezerve još leže u izgradnji detaljne mreže za odvodnjavanje i navodnjavanje za koju već postoji snažna osnova, pojačanju parka poljoprivredne tehnike, protivgradnoj zaštiti, zatim u jačem razvoju sušara, silosa, hladnjača i prehrambene industrije nego što je to do sada bio slučaj. Velika korist bi bila ako bi se protiv poljoprivrednih štetočina upotrebili njihovi prirodni neprijatelji, tako da se bar delimično hemijska zaštita zameni biološkom zaštitom. Uspesi genetike u Vojvodini (nove, neviđeno rodne sorte pšenice, kukuruza i dr.) već su dali ogroman doprinos u kompenziranju izgubljenih poljoprivrednih površina. Isti smisao imalo bi plansko nastojanje da se naselja u Pokrajini razvijaju što više u vis a što manje u širinu a isto tako da se u razvoju saobraćaja, koji eksplozivno raste, da izrazita prednost komunalnim sredstvima prevoza.

U zaključku autor iznosi mišljenje da je jedini izlaz u rešavanju ovih složenih problema naučno planiranje svih čovekovih aktivnosti. Pod tim se podrazumeva planiranje koje kompleksno obuhvata povratnu spregu između aktivnosti društvene zajednice i njenog geografskog okruženja.

Резюме

Научно-техническая революция и изменения в географических особенностях Социалистической Автономной Области Воеводины

Воеводина своей площадью от 21.506 км² представляет 8,40% территории СФРЮ пока её население (1,976.000) представляет 9,25% населения страны. В Воеводине находится 21% самых лучших почв и 12,40% совокупной сельскохозяйственной почвы страны. В сельскохозяйственном производстве Югославии, Воеводина составляет по пшенице 28 процентов, по кукурузе — 37%, по сахарной свёкле — 56%, и по мясе — 21%.

В быстром течении экономического развития, в последствии научно-технической революции в специфических условиях самоуправляемого социализма, выразились некоторые общественные и экономические противоположности —, выразилась ялнее негативная сторона позитивных процессов.

В этой краткой статьи автор говорит о единстве противоположностей в процессе экономического развития Воеводины, особенно о тех частьях в которых количество негативных изменений достигло до той степени, что начал переходить в новое нежелательное качество.

Автор рекомендует как улучшить процесс развития.

Прежде всего автор даёт предварительный расчёт квоты новых рабочих мест, которую надо осуществить, чтобы до 1985 года ликвидировалась безработица, и все воеводанские рабочие вернулись из заграницы на родину. Даёт также и предварительный расчёт стоимости этого начинания.

В остальных рассматривается проблема развития первичных, вторичных и третичных деятельностей, которые вывели большие миграции деревенского населения в города, и до территориальной экспансии городов, и больших процентов остальных селений. Этот процесс очень уменьшил сельскохозяйственное население и повисил потребность сельскохозяйственных продуктов.

Тогда же из-за территориальной экспансии селений и инфраструктуры значительно уменьшилась сельскохозяйственная площадь. (С 1939 до 1974 года площадь почв и садов в Югославии уменьшились с 6,90% а в Воеводине с 7,98%, пока совокупная площадь в Югославии уменьшилось с 3,77% а в Воеводине с 9,43%).

Проектируя дальнее развитие до 1984 года, автор предназначил что обрабатываемая площадь, которая падает на душу населения, уменьшится с 0,67 га (1939) на 0,43 га (1984 г.), а совокупная сельскохозяйственная площадь с 0,97 га на 0,62 гектара. В то же время обрабатываемая площадь падающая на душу населения в Воеводине уменьшится с 1,10 га (1939) на 0,79 гектаров (1984 г.), а совокупная сельскохозяйственная площадь с 1,22 на 0,87 гектаров.

В 1974 году в Воеводине на душу населения падало 0,83 гектаров обработываемой площади и 0,92 гектара совокупных сельскохозяйственных площадей.

Стремления, чтобы компенсировать убыток сельскохозяйственных площадей, привели до больших применений химических средств в сельскохозяйстве, и это ставило под серьёзную угрозу всю биосферу и установило границу такой праксы.

В интенсификации производства кроме применений химических средств, большие запасы ещё лежат в строительствеподробной мелиорационной сети, имеющей уже снажную основу в усилении парка сельскохозяйственной техники, защити от градобития и в сильнейшем развитии сушилен, силосов, холодильников и пищевой промишленности.

Полезно бы было против сельскохозяйственных вредителей пользоваться их естественными неприятелями, чтобы химическая защита хотя частично хаменилась биологической. Результаты генетики в Воеводине (новые невыданно родные сорта пшеницы, кукурузы и другие) уже дали огромный вклад в компенсации потерянных сельскохозяйственных площадей.

Сходно этому нужно было бы планско стремиться к тому, чтобы селения сроились в вис а не в ширину. Так же, в развитии быстро растущего движения, а особенное преимущество надо дать коммунальными транспортными средствами.

В заключении автор говорит о том, что единственное решение этих сложных проблем лежит в научном планировании всех человеческих активностей. Под этим подразумеется планирование всеобухватаемое взаимоотношение активности общества и его географического окружения.

Katona Imre

A MAGYARORSZÁGI NÉPRAJZTUDOMÁNY 150 ÉVE

A néprajz más társadalomtudományokhoz képest viszonylag fiatal kutatási ágazat. Eleve több szálból fonódott össze (a felfedezések, államismereti iskolák, romantika, a polgári nemzetállamért, nemzeti nyelvű irodalomért vívott harcok stb.), teljes egységéről máig nem beszélhetünk. Összetettségét, továbbá lassú és fokozatos elkülönülését jól jelzik nagyobb időközökben felbukkanó önelnevezései: *etnográfia* (1791), *etnológia* (1829), *folklór* (1846) stb. Idők folyamán az osztatlan (főként az Európán kívüli) társadalmak, továbbá az osztálytársadalmak alávetett és elnyomott tömegeinek (elsősorban a parasztságnak) mindenes tudományává igyekezett válni (pl. az angolszáz *antropológia*), de csak részleges sikerrel. A két merőben eltérő társadalomtípus voltaképpen két külön tudományszakot eredményezett (a német *Volks-* és *Völkerkunde* őrzi ennek emlékét), és ezek csak legújabban találkoznak ismét. Mindkét szakágon belül folytonos volt a specializálódás (v. ö. *szociálantropológia, etnomuzikológia* stb.), úgyhogy némely tudományág (pl. a *zenefolklór*) ki is vált, önállósodott. E szakosodás sem korszakonként, sem pedig népenként nem volt egyenletes: a *folklór* általában megelőzi a termelésfogyasztás és felhasználás (az ún. *anyagi kultúra*, szűkebb értelemben véve a *tárgyi néprajz*) kutatását és utoljára bontakozik ki a *társadalom néprajza* (a *szociálantropológia*). Ez az egyenetlenség kisebb részterületeken belül is megmutatkozik, a *folklóron* belül pl. a *szövegfolklórt* illeti az időbeli elsőség, a jó fél évszázados késéssel kialakuló *zenefolklór* azonban időközben utoléri; manapság hasonló a helyzet a *táncfolklór*ral is. A „köztes" területek (pl. a *népi díszítőművészet* stb.) kutatása viszont mindmáig elmaradt az előzőkhöz képest. Napjaink kérdése a néprajz alkalmazása az ipari forradalom *utáni*, a technikai civilizáció feltételei között élő (pl. szövetkezeti) parasztságra, ipari munkásságra és egyálta-

lán: a városlakó dolgozó (munkás és kispolgári) rétegekre. A jelenkutatás is most van kialakulóban.

A néprajz helye a tudományok rendszerében tárgyánál fogva is a társadalomtudományok, elsősorban a *történelem, földrajz, irodalom- és nyelvtudomány* közelében van; érintkezési felülete azonban oly széles, hogy aligha rekeszthető ki egyetlen más, esetleg még természettudományi szakágnak sem az érdeklődési köréből. Mindenkori elméleteit és módszereit elsősorban a felsorolt társadalomtudományoktól kölcsönzi (mint pl. az evolucionizmus, diffuzionizmus, funkcionalizmus, strukturalizmus stb.) és csak keveset „termel ki" önállóan; nem feltétlen erőssége az elméleti érdeklődés ma sem. Ugyanakkor minden ízében elkötelezett és bizonyos mértékig alkalmazott (pl. a múzeológia, a népművészet-kutatás) tudomány; és mindenkori jelenének kétféle választ adhat: 1. romantikus múltba nézőt, mely a fennálló állapotokat segít konzerválni és stabilizálni, 2. tudatformáló, népbarát, mozgósító programot, mely közelebb hozza a népeket, feltárja értékeiket és bajaikat, és láttatja a segítés módozatait is. E fiatal tudomány becsületére válik, hogy *mindig a népbarát ágazata volt az erősebb!*

A *magyar néprajztudomány* fejlődését és helyzetét is általában hasonló vonások jellemzik, nálunk azonban lanyhább volt az Európán kívüli népek iránti érdeklődés, intenzívebb viszont a parasztság felé fordulás, és csaknem egy évszázados késéssel alakult ki a szociálantropológia. A magyar néprajz társadalmi és nemzeti elkötelezettsége — a közép- és dél-európai népekhez hasonlóan — mindig is nyilvánvaló volt.

A magyar és a nemzetiségi néprajz alapozása az államismereti iskola egyik legrangosabb európai követőjének: *Bél* Mátyásnak nevéhez fűződik; elsősorban a hatalmas, nagyobb részében máig kiadatlan *Notitia* (1735—1742.), valamint számos tematikus összefoglalása indít el egy statisztikai, társadalmi, földrajzi és néprajzi vizsgálódást (Követői: Vályi, Fényes, Tessedik, Berzeviczy, Csaplovics és mások), mely éppen száz esztendőn keresztül tart. A lassanként kibontakozó néprajz jeles reformkori művelője a több nyelvű és nemzetiségű *Csaplovics* János, tőle ered ez a méltán híres korabeli megállapítás: *Magyarország Európa kicsinyben.* A régi-népi-nemzeti fogalmak gondosabb szétválasztása nélkül és igazán beható vizsgálódás híján pedig más kortársak a nemzeti jelleget keresik és vélik kizárólagos érvénnyel megtalálni (Vedres, Kállay, Edvi Illés és mások). A reformkorban szinte minden egyes néprajzi szakág művelése megindul, csaknem minden lehetséges elméleti kérdés is felvetődik, ígéretes korszak ez! A polgári nemzetállamért, a nemzeti nyelvű irodalomért vívott harc élén jár a néprajz.

A 48-as forradalom és szabadságharc elvesztése évtizedekre vetette vissza a zsenge magyar néprajztudományt. Addigi eredményeiből két

tudományágat érdemes kiemelnünk: 1. a gazdálkodás vizsgálata — a korszerűsítés szándékával karöltve — *Nagyváthy* és *Pethe* nevéhez fűződik, akik az épp akkor gyökeresen átalakuló földművelést és állattartást vették közelebbről szemügyre. 2. még fejlettebb volt a magyar „folklorisztika": 1782-től folyamatosan hangzanak el gyűjtési felhívások, majd *Herder* és a *Grimm*-testvérek példájára megszületik az első magyar, de német nyelvre fordított, hiteles népmesegyűjtemény (Gaálé); majd először 1831-ben és újra 1832-ben is addig sürgetik a dunántúli megyék (Esztergom, Komárom) a fiatal *Akadémiát,* míg az gyűjtési felhívást tesz közzé. Korabeli és korai tekintélyére jellemző, hogy míg az előző évtizedek mégoly lelkes felhívásai is alig találtak visszhangra, most 1833-ban már 10 kéziratos gyűjtemény áll rendelkezésre, és az anyag egyre szaporodik. Az Akadémia lemond a további gondozásról — ezzel egy évszázadra megszakad a kapcsolat tudományunk és az Akadémia között — és a jogutód *Kisfaludy Társaság Erdélyi* Jánost bízza meg a válogatással és a kiadással. Erdélyi *Népdalok és mondák* címmel 1846—1848 között három kötetet tesz közzé. E gyűjtemény máig alapvető fontosságú, néhány éves késéssel követi ugyan az európai „divatot", de a II. kötetben közzétett hegeliánus tanulmány kimagasló értékű. (A szabadságharc után jelenik meg a hasonlóan gazdag és fontos közmondásgyűjtemény és egy kisebb népmesekötet is.) Ezzel párhuzamosan dolgozik *Kríza* János már 1843-tól a *Vadrózsák*-on, de csak 20 éves késéssel, Mikó Imre gróf támogatásával tudja (az egyik kötetet) megjelentetni. A magyarok—románok között ezzel indul meg az ún. *Vadrózsapör,* mely a kezdeti kölcsönös elfogultságok után tárgyilagosabb és főként lázas kutatássá válik: a balladák eredetének tisztázása kedvéért a gyűjtés fellendül. Mivel azonban a balladák terjedése és átadása-átvétele kérdései máig vitatottabbak, mint pl. a népmesékéi, (melyeket eleve nemzetközieknek és korábban indiai, majd egyiptomi eredetűeknek, manapság pedig eurázsiai közös kincsnek tekint a szaktudomány) az „utó-pörök" lehetősége a balladakutatásban ma is fennáll (ld. Vargyas Lajosnak a Kőmíves Kelemen típusra vonatkozó balladaeredeztetését.) *Greguss* Ágost műfajelméleti munkássága juttatja átmeneti nyugvópontra a kérdést: európai kitekintésű tanulmányában nemzetközi közkincsnek tekinti a balladát. Meghatározása máig elfogadott: *a ballada tragédia dalban elbeszélve.*

48 után évtizedek telnek el, mire a néprajz újra erőre kap. Továbbra is jellemzi azonban, hogy ekkor még csak kevéssé szervezett és intézményes, fejlődése szemmel láthatólag egyenlőtlen és tág tere nyílik az egyéni kezdeményezéseknek. Az *Akadémia* már a kezdet kezdetén lemondott az irányításról, más társadalmi szervezetek pedig nem bizonyultak eléggé hatásosaknak. Mindenesetre a *Kisfaludy Társaság* érdeme, hogy 1872—

1924. között (az 1. kötetben még Arany László, Gyulai Pál, az utolsóban már Kodály Zoltán is szerepel) 14 kötetnyi népköltési antológia jelenik meg; miközben a hitelesség, a műfaji teljesség, a nemzeti-nemzetközi összehasonlítás munkája is folyik. A nemzetiségek népköltészetének 3 kötete is megjelenik magyar nyelven.

A századfordulón *Kálmány* Lajos egymaga, saját gyűjtéséből és erejéből 7 kötetnyi mesét, dalt és balladát tett közzé, s legalább ugyanennyi maradt kéziratban; ezek zöme a *Vajdaság* területére esik; a hagyaték nagy része kiadatlan. A balladaelméletet *Greguss* Ágost minden elfogultságtól mentes, főbb eredményeiben máig helytálló megállapításai, a mese- és egyáltalán a folklór kutatását pedig a pozitivista, összehasonlító irodalomtörténész *Katona* Lajos elméleti tanulmányai fémjelzik. A korabeli magyar folkloriszti̇ka tehát felzárkózott az európai élvonalhoz, a zenekutatás terén pedig egyenesen úttörőnek bizonyult: *Vikár* Európában először (1895), majd 10 év múlva *Bartók* és *Kodály* fonográfra vesz fel hiteles népi dallamokat, ezzel új korszak kezdődik a magyar folklorisztikában, melynek eredményei a két háború közötti időszakban mutatkoznak meg.

Közben megalakul a *Magyar Néprajzi Társaság* (Európában az elsők között: 1889-ben); célkitűzései történetiek és összehasonlító jellegűek; sorai között ott van *Katona*, a két *Hunfalvy*, *Kálmány*, *Jókai* és még sokan mások. 1890-ben indul a máig élő *Ethnographia* c. folyóirata, mely az első évtizedekben még inkább folklór profilú. Hazánk kutatói is bekapcsolódnak az 1914 előtti *Folklore Fellows* munkájába, az országos gyűjtés és a további együttműködés elé azonban akadályt gördít az első világháború.

A *monografikus* és a *termelés*re, *társadalom*ra vonatkozó kutatások lassabban bontakoznak ki, mint a folkloriszti̇kaiak. Meg kell említenünk *Orbán Balázs* haladó szellemű, klasszikusnak számító erdélyi sorozatát és a millenáris monarchikus és vármegyei monográfiákat. Kutatóink részt vesznek a lexikonok (Pallas), a magyar és világtörténetek, ill. irodalomtörténetek vonatkozó fejezeteinek kidolgozásában és sok más forráspublikálásban is. 1879-től (az ipartörténeti kiállítástól) számítható a *Néprajzi Múzeum* megalakulása, mely azonban csak 1945 után önállósulhatott. A századfordulón indul saját folyóirata: a *Néprajzi Értesítő*, mely az ún. anyagi kultúra kutatásának fóruma. Tárgyi kutatóinkat eleinte az ősfoglalkozások (Herman Ottó) és azok eredetkérdései (Jankó János) foglalkoztatták; sok kitűnő leírás és monográfia is köszönhető nekik, ugyanakkor az „ősi", a „nomád", a „keleti" stb. örökség túlhangsúlyozásával (amelynek egy része másodlagos jelenség volt) tanítványaik és utódaik bírálatát, cáfolatát is joggal kiváltották. Az anyagi kultúra

kutatása anyagfeltáró és elméleti munkásságát tekintve is némi késésben volt egyrészt a folklorisztikához, másrészt pedig a korabeli európai kutatáshoz képest, német-központúságát is sokára sikerült csak kiküszöbölnie.

A *társadalom* néprajzi kutatása tudományunk keretein *kívül* történt, ha ugyan erről egyáltalán beszélhetünk, mert jószerével csak az újonnan „felfedezett" *Beöthy* Leó az, akinek a társadalmi fejlődés kezdeteiről írt, morgani szellemben fogant munkája felemlíthető. A társadalom néprajzi kutatása 1945-ig a rokontudományokra maradt (a Huszadik Század, a Társadalomtudomány c. folyóirt köre stb.), hacsak a 30-as évektől kezdődő népi írók mozgalmát nem számítjuk. Külön színfolt *Kiss* Lajos két világháború közötti munkássága, aki a szegény emberekről írt klasszikus monográfiát.

A két háború közötti időszak a magyar néprajz nehéz, de semmiképp sem hanyatló negyedszázada. Kedvezőtlen feltételek között voltaképpen ekkor válik önálló szaktudománnyá, miközben több fronton is harcokat kell vívnia. A tudomány érdeklődési területéről következik, hogy éppen saját porondján kell vívnia a legélesebb harcokat; és ha nem is makulátlanul, de feltétlenül tisztességgel került ki belőlük: a *Magyar Néprajzi Társaság* pl. soha nem fogadta el és nem is érvényesítette a faji megkülönböztetés elvét; *Viski* Károly életműve pl. semmiben nem támogatta a nacionalista kultúrpolitikát, *Györffy* István pedig egyenesen szembe fordult vele; *Bartók*nak egész életműve tiltakozás és ellenállás a fasizmussal szemben, megbékélést és barátságot hirdet viszont a szomszédokkal. Kevés és csak második vonalbeli néprajzos csatlakozott az akkori hivatalos irányzatokhoz.

Az anyagi kultúra kutatása fellendült: az egyik bázis volt a *Néprajzi Múzeum* (nemcsak raktározó és kiállító, hanem utánpótlást is nevelő szerepben); felszámolták a „keleti" örökség romantikus illúzióit, habár *Györffy*nél végig túlhangsúlyozott volt a „nomád" jelleg; szükség esetén cáfolták a német-központú kutatások elvi megállapításait (Bátky) és fokozódó érdeklődéssel fordultak a történeti rétegek, ill. a nemzetközi összefüggések kérdései felé (Viski). Munkájuk során kidolgozták a gazdálkodás, a település, építkezés, viselet, táplálkozás stb. kérdéseit, mely a *Magyarság Néprajza* I—II. kötetében nyert összefoglalást. (E műre még visszatérek.) 1934-ben indult Budapesten az egyetemi néprajzi képzés. Kezdettől végig szoros volt a kapcsolat a népi írók mozgalma és a néprajz között is (Ortutay Gyula). A 40-es években pedig intézetek (Magyarságtudományi, Keleteurópai) alakultak, melyek az intézményes és tervszerű gyűjtés korszakát vezették be. Mivel a szerkesztőségben, intézeti, múzeumi és egyéb posztokon is lényegében ugyanazok (a már említett) kiemelkedő személyiségek voltak, az kedvezően

hatott a magyar néprajz mind tervszerűbb és modernebb tudománnyá válásában.

A szövegfolklór néhány évre kissé háttérbe szorult, Solymossy eredményei hamar idejüket múlták; régi rangját és európai hírét (az egyéniségkutató Ortutay-féle magyar iskola révén) az 1940-es évektől nyerte el ismét, amikor is a *szovjet* folkloristák hatására újfajta mesekutatás indult meg. E munka intenzitására jellemző, hogy máig (tehát nem egészen negyedszázad alatt) 16 kötet népköltési gyűjtemény jelent meg, míg a régi népköltési gyűjtemény 14-ből áll mindössze és ehhez is 50 esztendő kellett. Nem véletlen, hogy a 40-es években fellendült magyar mesekutatás világszerte ismertté vált; meseválogatások, tanulmányok, könyvek (monográfiák) jelentek meg *Ortutay* Gyula és tanítványai (Dégh Linda, Kovács Ágnes és mások) jóvoltából; ez azonban már a fordulat éve utánra tartozik.

A két háború közötti időszak elsősorban a népzenekutatásban hozott döntő fordulatot és világraszóló eredményeket: *Bartók* Béla időállónak bizonyult monográfiát írt a magyar népdalról, a román kolindákról, népzenénk és a szomszéd népek népzenéjének kapcsolatairól (melyből viszont nem lett újabb Vadrózsa-pör!), *Kodály* Zoltán pedig a történeti rétegeket fejtette fel és kutatta a rokon népek zenéjét, összefoglalta a magyar népzene főbb jellemzőit is. Kettejük hatása (tudományos és művészi szempontból egyaránt) korszakalkotó és felmérhetetlen; tanítványaik és követőik az ő elveik szerint alkotnak, kutatnak és tanítanak máig; e téren sok szempontból más tudományszakoknak is példát mutatnak.

A második világháború nagy pusztulást okozott a néprajzi gyűjteményekben, ezek azonban jórészt még pótolhatóknak bizonyultak. Pótolhatatlan veszteség viszont legígéretesebb, európai kitekintésű elméleti kutatónk: *Honti* János mártírhalála. Tovább nehezítette az indulást, hogy említett nagyjaink (Bátky, Györffy, Viski, Solymossy és mások) távoztak egymást követően az élők sorából, amikor talán éppen a legnagyobb szükség lett volna rájuk! A néprajztudomány emberállománya kényszerűen megfiatalodott.

A felszabadulás a magyar néprajz eddigi legdöntőbb eseménye; 1945—1950 között megtörténtek a személyi, szervezeti változások és ezzel merőben új korszak kezdődött. E korszak jellemzője a fokozatos eszmei tisztázódás, az intézményes tervszerűség, a gyűjtések, feldolgozások, kiadások fellendülése, a nemzetközi kapcsolatok kiszélesedése, az utánpótlás tervszerű biztosítása, az anyagi keretek megteremtése. Vegyük sorra mindezeket!

A múlt eredményeinek felmérése céljából 1946—48 között 24 tudománytörténeti tanulmány jelenik meg a *Népkutatás Kézikönyve* címen. A centenáris jubileum alkalmával országos *48-as gyűjtés* zajlik le, tanul-

mányok készülnek (részben azonban máig kiadatlanok) és ú. n. *48-as adattár* létesül. Öntevékenyen megindul a *Folia Ethnographica* az akadémiai *Acta Ethnographica* elődje stb. Az első tudományos bázist az egyetemi tanszékek jelentik: az 1934-ben indult pesti *Egyetemi Néprajzi Intézet* kettéválik, 1951-től önállóan működik a *Tárgyi Néprajzi (Tálasi* István) és a *Folklore Tanszék,* (Ortutay Gyula vezetésével), ezt követi a debreceni *Néprajzi Intézet* fejlesztése, *(Gunda* Béla irányításával), míg a szegedi lényegében kissé mostohagyermek mindmáig. 1949-ben a Kelet-európából kinőtt *Néptudományi Intézetet* idő előtt feloszlatták, 14 évig kellett várni, míg az akadémiai *Néprajzi Kutatócsoport* meglétesült. (Azóta 28 kutatóval működik, központjává vált a néprajzi kutatásoknak; erről később bővebben.) 1949-ben megalakult a *MMOK* (Múzeumok és Műemlékek Országos Központja), mely *Ortutay* Gyula vezetésével 4 év alatt európai hírűvé tette a magyar múzeológiát. Az 1953-as *tanácsosítás* (decentralizálás) nem volt egyértelműen kedvező lépés, de újabban már a lokális eltérések kiegyenlítődnek. A 70-es évektől indult a szentendrei *Szabadtéri Néprajzi Múzeum* országos jelentőségű vállalkozása, mely a kezdeti egy helyben topogás után nagyobb lendülettel fejlődik. Eldőlt egy nagy „per" is: a *Néprajzi Múzeum* fél évszázadig viaskodott egy kis szűk, elavult épületben belül a „társbérlő" gimnáziummal, míg most legutóbb megkapta a volt *Nemzeti Galéria* épületét: a térnyerés *Vályi* Péter közvetlen segítségét, *Ortutay Gyula* és *Hoffmann* Tamás szervező készségét egyaránt dícséri. 1954-től újra megindult és évkönyvként jelenik meg az említett *Néprajzi Értesítő,* A Néprajzi Múzeum ezenkívül még több periódikát is indított: *Néprajzi Közlemények, Index Ethnographicus* stb. címmel; ezek azonban nem mind bizonyultak maradandóknak.

Ma már a múzeológusképzés tervszerű, folyamatos, melynek eredményeként a kb. 90 néprajzi múzeológus 2/3-a vidéken, 1/3-a a fővárosban tevékenykedik. A múzeumok személyi ellátottsága azonban még így sem arányos: a fő- és a nagyobb városokban tömörülés figyelhető meg; nincs elegendő kisegítő múzeumi munkaerő stb. sem.

A néprajzi kutatást 1949-től a *Tudományos Tanács,* majd 1950-től az *Akadémia* irányítja. Megalakult az *Akadémiai Néprajzi Bizottság,* mely a kutatást intézmények felett, országosan összefogja. 1950-től különféle *néprajzi munkaközösségek* alakultak (8 munkaközösség, 10 tematikus csoport), melyek a legjobb szakemberek irányításával, *akadémiai célhitelből* kiváló eredménnyel működtek; félévtizedes munkájuk több anyagot eredményezett, mint korábban fél évszázad! Azóta újra intézményi keretekben folyik a munka, és ez a kutatást kissé lassította, míg csak 1963-ban a *Néprajzi Kutatócsoport* meg nem alakult.

1950-től az *Acta Ethnographica* ad hírt rólunk a nagyvilágnak; ez az egyik legjobban szerkesztett, legszínvonalasabb magyar néprajzi orgánum,

mely tudományunk egészéről képes átfogó képet adni, s nem hiányzik a nemzetközi kérdések iránt érdeklődő egyének és intézmények könyvtárából sem. E folyóirat révén eredményeink fokozatosan bekerülnek a nemzetközi tudományosság vérkeringésébe. Az *Akadémiai Osztályközlemények* is kezdettől fogva helyt ad ugyan néprajzi publikációknak, ez azonban nem olyan hangsúlyos és időközben „osztályváltás" is történt. (A II. Osztályról az I-ra kerültünk át.) Rangos orgánum a másfél évtizedes *Gunda* Béla szerkesztette *Műveltség és Hagyomány* és a fiatalabb, de még szélesebb körben mozgó, *Ortutay* Gyula szerkesztette *Népi Kultúra, Népi Társadalom.* (Nincs mód arra, hogy a több tucat múzeumi, tanszéki és egyéb néprajzi kiadványt itt felsoroljuk.)

Nagy vállalkozások korát éljük! A 48-as gyűjtést követte az országos *néphit-* és *mondatkutatás* (Diószegi Vilmos, ill. Dömötör Tekla vezetésével); 15 éve indult a befejezéshez közeledő *Magyar Néprajzi Atlasz,* mely egész munkatársi gárdát (beleértve a felsőéves néprajz szakos hallgatókat is) foglalkoztatott *Barabás* Jenő vezetésével. Néhány éve indult az *Ortutay* Gyula szerkesztette Néprajzi Lexikon, a kézirat — tudtommal — nyomdába van adva, megjelenés előtt áll; ennek három kötete a magyar néprajz eddigi legnagyobb vállalkozása lesz. (A kb. 9000 címszót 130 szakember dolgozta ki.) Közben már folynak az előkészületek az új *Magyarság Néprajzi* megírására; ezt a munkát is, miként az előbb említettek zömét, a *Néprajzi Kutatócsoport* fogja össze *Ortutay* Gyula irányításával.

Két évtizedig *Kodály* Zoltán vezetésével dolgozott az akadémiai *Népzenekutató Csoport,* mely kiadta a *Magyar Népzene Tára* 6 kötetét és még számos monográfiát, tanulmányt is; közben otthont adott a néptánckutatásnak, mely *Martin* György és munkatársai révén éppúgy világszínvonalat ért el, mint a magyar népzenekutatás. A további vállalkozásokat azonban helyesebb szakáganként áttekintenünk. Jó kollektív munka eredményeként néhány hasznos monográfiát (Átány, Orosháza, Tápé, Vásárhely-puszta stb.) említhetünk.

Az *anyagi kultúra* kutatása az utóbbi három évtizedben terveszű és eredményes volt, ez elsősorban *Tálasi* István folyamatos, átgondolt vezetésének köszönhető. Részarányosan majdnem minden kérdés kidolgozásra, ill. kutatásra került, így többek között a földközösség maradványai, a határhasználat, a gabonafélék és a kapások termesztése, az eszközváltás, a munkamódok és szervezetek stb. Bekapcsolták a leváltári forrásokat és megindult a jelen átalakulás kutatása is (Kardos, Hoppál); táji gazdasági monográfiák készültek. Az elért eredményeket a több száz kisebb közlésen és tanulmányon kívül jelentős monográfiák reprezentálják, így a növénykultúrák közül a kukorica (Balassa), paprika (Bálint S.).

burgonya (Kósa), kertészet (Boross), szőlő (Vincze), dohány (Takács) termesztéséről, a sarló-kasza eszközváltásról (Tálasi), az ekéről (Balassa), a nyomtatásról (Hoffmann), az irtásról (Takács), a munkaszervezetekről (Balassa, Katona, Kovács L. stb.) készült el összefoglalás; a történeti korszakok közül a 15—16. és a 18. század gazdálkodásának feltárása (Belényesy, Balogh és mások), a tájak közül a Viharsarok gazdálkodása (Nagy Gy.) került kimunkálásra. Mindezek során sikerült a nomád jelleg évszázados tévhitét eloszlatni és felfedni a szomszédnépi, európai kapcsolatokat, valamint a történeti átalakulást. Ehhez kapcsolódóan az archaikus *gyűjtögetés* (Gunda, Kiss L.), szénagyűjtés (Szabó M., Kovács A.), halászat (Solymos) és erdőmunka (Hegyi) került még feldolgozásra. Az *állattartás* kutatása a kül- és belterjes tartásra (főként a debreceni kutatók révén): így a legeltetésre, pásztorszervezetekre, a munkaállatok használatára, tejgazdálkodásra (Balogh I., Kovács L.) terjedt ki elsősorban. A *település* és *építkezés* kérdései a hazai adatok mind teljesebb bevonásán kívül a szomszédnépi, történeti előfordulások feltárásával is bővültek, ill. tisztázódtak, így többek között a táji háztípusok (Filep, Vargha), történeti rétegek (Tálasi), településformák (Hofer, Hoffmann, Földes), valamint a tanya (Belényesy, Barabás) kialakulásának problémái A házbelső, főként a *bútorok* alakulása (Csilléry) lényeges vonásaiban megoldottnak vehető; hasonló fejlődés jellemzi a viseletkutatást (Fél, Gáborján) is. Jelentőset lépett előre a népi kisiparok kutatása: kirajzolódtak a táji központok, a céhszervezetek, ill. a történeti stílusrétegek körvonalai (Bodgál, Domonkos, Kresz, Szolnoky); a viseletről (Fél), a fontosabb iparágakról (pl. a fazekasságról) monográfiák jelentek meg (Domanovszky, Kresz, Szolnoky). A táplálkozás kutatása talán valamivel még kimunkálatlanabb, bár fő kérdései: a kenyér (Kisbán), az egyszerűbb ételfajták, készítésmódok és edények használatának (Kisbán, Morvay J.) kérdéseit már ismerjük.

A magyar *társadalomkutatáson* belül a *summások* (Sándor I.), *kubikosok* (Katona) és az uradalmi *cselédek* (Kardos) jellemzésére került sor. Az ipari *munkás*okat elsősorban a folkloristák (Dégh, Dömötör, Katona, Nagy D., Ortutay) kutatták; a résztanulmányokon és antológiákon kívül egy dalmonográfia zárta le az eddigi kutatásokat. A *Néprajzi Kutatócsoport* család- és rokonságvizsgálatot végez egyes palóc községekben (Morvay, Sárkány). Hosszas stagnálás után felélénkül a népi jogéletkutatás, most készül a nagy, összefoglaló monográfia (Tárkány, Szűcs). A társadalomkutatást az Európán kívüli népek körében is folytatták etnológusaink, összefoglalások készültek a család- és rokonsági szervezetekről (Bodrogi), klasszikus néprajzi munkák jelentek meg magyar fordításban (Morgan, Lips, Birket, Smith, Boas, Malinowski és mások művei); a fiatalabb kutatók részben tudománytörténeti (Zsigmond), részben

magyar és nemzetközi elméleti kérdésekkel (Sárkány, Kósa, Voigt) foglalkoznak.

A népi *díszítőművészet* kutatása ágazatonként folyik és ér el eredményeket, így többek között a kerámiával (Kresz), a hímes tojással (Györgyi), a pásztorművészettel (Manga) kapcsolatban; összefoglaló jelleggel viszont inkább magyarázatokkal kísért képeskönyvek (Fél—Hofer), mint elméleti munkák jelentek meg. Előbbre lépett a népművészet történeti kutatása is (Hoffmann, Kresz).

A népszokások kutatása kissé elmarad a mezőny egészétől, bár épp itt jelent meg nagyobb lélegzetű történeti áttekintés (Dömötör T.) és a rítusénekekről egy kisebb monográfia (Dömötör T.); az agrárrítusokon kívül (Újvári) azonban más szokásköröket még csak kevéssé ismerjük. Az egyházi eredetű népszokások történeti kutatásának külön specialistája volt (Schram).

A *néphitkutatás* a múlt századi mitológiai iskola (Ipolyi, Csengeri) óta főként most az 50-es évektől fejlődött: tisztázódtak a *sámánizmus* (táltoshit) kérdései (Diószegi V.), megindult a *népi* gyógyítás tervszerű feltárása (Diószegi, Hoppál); megjelent a *boszorkányperek* nagy korpusza is (Schram). Az átalakuló *vallásos népéletet* külön monográfia vizsgálja (Kardos). A *mai* szokásokat, gyógyításmódokat, vallásos maradványokat azonban még nem ismerjük eléggé. Az újabb kutatások a *ráolvasásokat* (Pócs) és a velük rokon *imádságokat* (Erdélyi Zs.) tárták fel, ill. teljességre törekvő táji néphit-monográfiák (Pócs) jelentek meg.

A magyar *mesekutatás* nemzetközi rangjáról már szólottunk, ez ma is az egyik legkimunkáltabb kutatási ág és a határainkon túli (pl. az erdélyi) magyar kutatók számára is segítséget jelent. Ki kell emelnünk az elméleti összefoglalások közül a felfejtett történeti rétegekről (Ortutay), a falusi, falun kívüli mesélési alkalmakról (Dégh) egyes mesemondó közösségekről (Kovács Á.) szóló írások mellett a mesekatalógus készítését (Kovács Á.) és a tudománytörténeti, műfajelméleti (Voigt) tanulmányokat. A *mondakutatás* egy nemzetközi mozgalom keretein belül folyik, *Dömötör* T. vezetésével elkészülőben van a *mondaarchívum;* egyes történeti és táji mondaköröket pedig (Dobos, Sándor I., Ferenczi) többen is feldolgoztak; élénk a mondaelméleti érdeklődés (Voigt) is; önálló mondagyűjtemények (Balassa) jelentek meg. A jubiláris alkalmak (Dózsa- és Rákóczi-évforduló) kapcsán előtérbe került a történeti tudat vizsgálata (Katona). Más, kisebb prózai epikumok ma még mostohagyermekeknek számítanak (ilyen az anekdota, vicc), bár szórványos gyűjtésükről tudomásunk van.

A *balladakutatás* is felzárkózott, ill. visszaszerezte múlt századi rangját; *Ortutay* Gyula és *Vargyas* Lajos elméleti, műfajtörténeti tanulmányai tisztázták az európai összefüggéseket, a műfaj jellegét, és *Vargyas* az egyes típusokról is kismonográfiák összefüggő sorozatát írta, elválasztva,

a honfoglalás előtti maradványokat, továbbá az ún. francia réteget stb. Reprezentatív monográfiát írt az európai és a magyar népballadákról. Néhány eredménye még további korrekcióra, kimunkálásra szorul. *Kríza* I. az ún. legendaballadák és az egyes típusok kérdéseit tisztázta. Néhány középkori balladánkról (vitatható eredménnyel) külön kutatások (Domonkos P. P., Fettich) folytak. Nem került még nyugvópontra a magyar *hősének* problémája sem, bár irodalomtörténészek és folkloristák egyaránt foglalkoztak a kérdéssel (Katona, Képes, Klaniczay, Vargyas, Voigt). Ugyancsak a magyar népzenekutatás lendületesen felfelé ívelő, majd utóbb lehanyatló ága a honfoglalás előtti népzenei rétegekre vonatkozó vizsgálat is; talán a volgai finnugorok zenéje (Vikár) és a versformák kérdésében (Gáldi, Vargyas) történt némi előrehaladás. A honfoglalás előtti ún. ősköltészet kutatásának jelen állásáról nemrég készültek összefoglalások (Katona, Voigt).

A népdalok kutatása dallamukat tekintve továbbra is a zenefolkloristák feladata, kik „ismeretlen" műfajokat (siratót, párosítót stb.) tártak fel, vizsgálták a műdallal való kapcsolatokat (Kiss, Kerényi); elkészült a hangszerekről, továbbá a cigányzenéről szóló monográfia (Sárosi); többet tudunk a népzene történeti rétegeiről (Rajeczky, Szabolcsi) is; kérdőjelesek viszont a zenei ősréteg problémái, bár a pentatoniáról, az ugor rétegről stb. több tanulmány (Szabolcsi, Vargyas) jelent meg. A *dallamosztályozás* az említett Népzene Tárával jó úton halad. A lendületesen indult táji és tematikus monográfiák (Lajtha, Rajeczky-Domonkos) sorozata azonban időközben megszakadt.

A szövegvizsgálatok mintegy 50 év után ismét megindultak: látjuk a lírai dalcsoportok határait (Katona), a népdal virágének-előzményeit (Küllős); megindult a szövegek rendszerezési munkálata is (Katona, Küllős, Mona, Pogány és mások). A szövegkutatás gyenge pontja továbbra is a honfoglalás előtti réteg kérdése (Lükő), eredményes viszont az átmeneti, bomló formák (Takács) és a ponyvai hatás (Pogány, Schram) vizsgálata.

A kisebb műfajok közül korszerű módszerekkel folyik a *proverbiumok* kutatása, már több részeredmény látott napvilágot (Szemerkényi). A gyermekjátékok kutatása szintén fellendült: dallamgyűjtemények, játékleírások, többszörös rendszerezési kísérletek (Igaz M., Lajos Á., Kerényi, Kovács A., Borsai stb.) jelentek meg. A népzene- és szövegkutatók, valamint a gyakorlati szakemberek között szoros az együttműködés.

A magyar néprajztudomány elméleti alapjává vált a marxizmus, megerősödött a korábban csak elvétve jelentkező társadalmi és történeti szemlélet; e tekintetben legtöbb példát és útmutatást a fejlett szovjet néprajztudománytól kapott, de mindig is nyitott volt a világ négy égtája felé. A magyar néprajz jó érzékkel választotta ki szaktudományuk legfőbb kérdéseit és tette elméleti vizsgálódások tárgyává (a migráció, válto-

zásvizsgálat, kulturális forradalmunk, az iskoláztatás és az írásbeliség hatása, ill. a folklór variabilitása *Ortutay* Gyula elméleti műveiben; a népfogalom és más fontos tudománytörténeti elemzések *Hoffmann*nál; a történeti változások *Tálasi* I. dolgozataiban; a folklór esztétikája, a népköltészeti műfajstruktúra és műelemzés *Voigt*nál stb.). A magyar néprajz egyszerre pótolta a múltbeli hiányokat (terepmunka, múzeológiai munka) és vágott új utakat (stilisztika, poétika, strukturális, szemiótikai vizsgálatok stb.). Több nemzedék együttműködése és többrétű tennivaló szinkron végzése jellemzi; így a történeti szemlélet kimunkálása közben fordul a jelenkutatás felé, keresve elméleti-módszeri módozatait; úgy munkálkodik a hazai témákon, hogy szoros összefüggésbe hozza nemzetközi jelenségekkel; elméleti eredményeit azonnal hasznosítja az oktatásban, a múzeológiában, a népművészeti és népművelési tennivalókban. Ezer szállal kötődik a jelenhez: nincs olyan népi együttesi, folklór vagy egyéb megmozdulás, melyen szakembereink jelen ne lennének. A megnövekedett néprajzi érdeklődés világjelenség, kutatóink a feltett kérdések nagyobb részére választ tudnak adni, az adódó feladatok többségének meg tudnak felelni. Közben szakköröket, múzeumbaráti köröket, önkéntes gyűjtőhálózatot mozgatnak; a Néprajzi Társaság országosan ismert társadalmi szervezetté vált, de a Népfront, a TIT (Tudományos Ismeretterjesztő Társulat) is mindenben számít tevékeny részvételünkre. A külföldi kapcsolatok egyszerűen megszámlálhatatlanok: jószomszédi viszony alakult ki a környező országok néprajzi kutatóival, nincs olyan nemzetközi megmozdulás, melynek élvonalában a magyarok ott ne lennének! Nincs szükség idealizálásra vagy önmentegetőzésre, de tudományunk első vonalban halad a *tudatformálás* nagy társadalmi munkájában és a bartóki program: a *népek testvériesülése* mielőbbi megvalósításában.

Rezime

150 godina etnologije u Mađarskoj

Društveno-istorijske pretpostavke razvoja ove relativno mlade nauke su se pojavile početkom prošlog veka. Etnologija je veoma razgranata, mnogostruko uslovljena nauka. Složenost i postepena diferencijacija ove nauke se ogleda u činjenici da je ona povremeno menjala svoj naziv.

Uvodni deo članka tretira predmet, metode, način prilaženja i društvenu angažovanost etnologije. Autor dalje razmatra istorijski razvoj i položaj etnologije u Mađarskoj: Preokupacije, osnovne smerove, značajne datume i prekretnice kao i sve značajnije predstavnike ove razgranate nauke. U ovom radu ćemo naći osnovne podatke o publikacijama i periodičnim izdanjima o nastanku

razvoju i delatnostima etnoloških instituta u Mađarskoj, kao i o osnivanju i radu katedre za folklor.

Značajni rezultati su otvorili nove prespektive, brojne ekipe rade na istraživanju još neotkrivenih područja. Novi aspekti modernog života također sve više privlače pažnju i postaju predmet sistematskog izučavanja.

U zaključnom delu teksta autor ističe ulogu etnologije u zbližavanju naroda.

Summary

150 Years of Ethnology in Hungary

The socio-economic pre-conditions for the development of this comparatively new branch of knowledge have arisen in the first half of the 19th century. Ethnology is a rather ramifying science and its development is contigent upon various circumstances. Its complexity and gradual differenciation becomes obvious in view of the fact that it has often altered its name.

The introduction of the article tackles the subject and methods of ethnology, including the various attitudes and approaches it can apply as well as the significance of its social commitment. The author continues with the historical development of ethnology im Hungary: its basic preoccupations and branches, dates designating important landmarks and the distingueshed representatives of this ramifying science. The article includes basic facts and figures regarding periodical and other publications as well as an account on the foundation, development and main activities of the ethnological institutes in Hungary.

The outstanding results have opened new perspectives. Numerous teams are engaged in exploring new fields. Different aspects of modern life attract attention and offer material for further thorough study.

In conclusion the author stresses the role of ethnology in promotion of international understanding.

Műhely

Somogyi Sándor — Kisimre István

KÉTFOKOZATÚ SZÁLLÍTÁSI MODELL ALKALMAZÁSI LEHETŐSÉGE A CUKORRÉPA-SZÁLLÍTÁS MEGSZERVEZÉSÉBEN*

Bevezető

A gazdasági életben kiemelkedő helyet tölt be a szállítás (1). Erre felfigyeltek a közgazdaságtudományok klasszikusai már akkor, amikor még a munkamegosztás fejlettségi szintje viszonylag alacsony volt. A munkamegosztás fejlődésével a szállítás fontossága állandóan növekedett, épp ezért megszervezése mind több problémát vetett fel. A termelés és munkamegosztás mai szintje mellett a szállítás képezi a gazdasági élet vérkeringését.

Ez a megállapítás nagymértékben vonatkozik a mezőgazdaságra is, tekintettel arra, hogy az e téren befektetett munka 50—60%-a szállítási tevékenység (1). A mezőgazdasági szállítással nagyon sok kutató foglalkozott és foglalkozik, de mégsem tekinthető lezárt kutatási területnek.

Az utóbbi évtizedekben a szállítási problémák elemzéséhez hozzájárult az operációkutatás is, de ugyanakor bizonyítékot szolgáltatott ahhoz is, hogy a problémák egyszerűsítése alapján kapott eredmények csak „olyan válaszok a feltett kérdésekre, amelyektől ismerünk még gyengébbeket is" (4). Éppen ezért szükséges, hogy a matematikai módszereket tovább fejlesszük, amennyiben a gyakorlati problémák bonyolult összefüggéseinek vizsgálatára alkalmazva azokat, „jobb válaszokat" akarunk kapni.

E munka célja a cukorrépa-szállítás (és más hasonló jellegű szállítások) megszervezéséhez az általunk ismert matematikai módszereknél jobb megoldási módszer meghatározása.

* Az itt közölt tanulmány a szerzők előadásában hangzott el Budapesten, 1976 júliusában A matematikai módszerek és az elektronikus számítógépek alkalmazása a mezőgazdasági tervezésben címmel megtartott II. nemzetközi szemináriumon.

Szakirodalmi áttekintés

Hazánkban sok szakember foglalkozott a szállítási problémákkal és a matematikai módszerek alkalmazási lehetőségeivel, többek között: Martić (4, 5, 6, 7, 8), Dobrenić (2), Dunđerov (1), Mulić (9, 10, 11), Sorad (13, 14), Šomođi, Kišimre (12).

Az említett kutatók azonban nem foglalkoztak a kétfokozatú szállítási problémával. Dunđerov ugyan említést tesz a probléma létezéséről, de részletesebben nem dolgozza fel. Šomođi és Kišimre a háromfokozatú szállítási problémát ismerteti.

A hozzáférhető külföldi szakirodalomból megemlítjük Vargát (16), aki tankönyvében foglalkozik a kétfokozatú szállítási probléma modelljével, azzal, hogy az összes terméket a termelőktől a raktárakba szállítja, majd onnan a fogyasztókhoz, kizárva a termelőktől a fogyasztókig történő közvetlen szállítás lehetőségét.

A probléma megfogalmazása

A mérsékelt égövi belterjes mezőgazdaság egyik legfontosabb ipari növénye, a cukorrépa, még mindig rengeteg termelési problémát vet fel. Ezek közül is kiemelkedik a betakarítási munkálatok, különösen a szállítás megszervezése. Hogy mennyire fontos probléma ez, illusztrálja azt a következő adat: Vajdaság körülményei között a cukorrépa-termelésben a traktorok felhasznált munkaidejének 41,7—51,8%-át szállításra használják. (1).

A probléma azonban nem korlátozódik a répa szállításának jobb megszervezésére. Lényegében összhangba kell hozni a répaszedés optimális idejét (amit nagyban befolyásol a májusi, júniusi, júliusi, időjárástól és a szeptemberi csapadékmennyiségtől függő répahozam és cukortartalom /15/), a cukoripar répafeldolgozási idejét, valamint a hatalmas tömegű répa szállítását és tárolását a feldolgozásig.

Általában az optimális répaszedési időpont nem tartható be (optimális időpont alatt értjük azt a periódust, amikor legkedvezőbb a répahozam és cukortartalom közötti viszony, azaz legjobb a hektáronkénti cukorhozam). A répaszedést teljes egészében a cukorgyárak igényeitől függően ütemezik. Ami a szállítást illeti, Vajdaságban elhanyagolható szintre csökkent a répa szállítása átrakodással. A cukorrépát teherautókkal vagy vontatós pótkocsikkal szállítják a termőföldekről a gyárakba. Mivel a szállítóeszközök beérkezésének ütemezésére nem alkalmaznak hatékony módszert, minden beérkezett rakomány hosszú ideig várakozik.

Az átrakodásos szállítás, vontatókkal, teherautókkal a vasútállomáso-

kig, kikötőkig, és onnan tovább tehervonatokkal, hajókkal a gyárakig (ami tehermentesítené a vontatókat, teherautókat, utakat), teljesen háttérbe szorult, annak ellenére, hogy Vajdaság vasút- és csatornahálózata viszonylag sűrű.

Felvetődik a kérdés, nem ésszerűbb-e úgy szervezni meg a répaszállítást, hogy a répának csak bizonyos hányada jusson el közvetlenül a gyárakba, a többi pedig vasútállomásokra, kikötőkbe, ahol esetleg tárolódhat is átmenetileg. Ez a gondolat azért is helyénvalónak látszik, mert, megfigyelésünk szerint, a répabetakarítás első időszakában a gyárak még nem kapnak elég nyersanyagot (a feldolgozás később is indul be, mint a szedés), azután egy időszakban a kiszedett répe több lesz, mint a gyárak befogadóképessége, és átmenetileg tárolásra szorul, míg az idény végén a tárolt répa is feldolgozásra kerül.

A szedés első időszakában a répának közvetlenül a gyárakba való szállítása látszik legésszerűbbnek (átrakodásos szállítás csak akkor jöhet számításba, ha olcsóbb mint a közvetlen).

A második szakaszban ezenkívül az átrakodóhelyekre szállítják, és ott tárolják is (különösen, ha a gyárak tárolókapacitása korlátozott). A szedés utolsó időszakában azután a közvetlen szállítás már nem elégíti ki a gyárak igényeit, és megkezdődik az átrakodóhelyeken tárolt répa elszállítása is.

Az ily módon történő szállítás megszervezéséhez mutatunk be a továbbiakban egy általános matematikai modellt és annak, az egyes szakaszoknak megfelelő, speciális változatait.

A probléma általános modellje

A cukorrépát a nagygazdaságokban nagy, sokszor többszáz hektáros táblákon termelik. Minden ilyen répatáblát egy-egy termelőhelynek vehetünk. Ha körzetekre osztjuk a magángazdaságok cukorrépa-parcelláit, az egyes körzeteket is mind termelőhelyeknek tekinthetjük. A termelőhelyekről a répát vagy közvetlenül a gyárakba szállítjuk, vagy az átrakodóhelyekre (vasútállomás, kikötő), ahonnan átrakva továbbszállítjuk, vagy ideiglenesen tároljuk.

Az említett fogalmak jelölésére a következő jeleket használjuk:

$A_1, A_2, \ldots A_m$ a termelőhelyek

$B_1, B_2, \ldots B_n$ az átrakodóhelyek

$C_1, C_2, \ldots C_p$ a cukorgyárak

$a_1, a_2, \ldots a_m$ a termelőhelyek kapacitása (súlyegység/időegység)

$b_1, b_2, \ldots b_n$ az átrakodóhelyek áteresztő és tárolóképessége (se/ie)

$c_1, c_2, \ldots c_p$ a gyárak szükséglete (súlyegység/időegység)

e_{ij} a szállítási költség i termelőhelyről j átrakodóhelyre
f_{ik} a szállítási költség i termelőhelyről k gyárba (közvetlenül)
g_{jk} a szállítási költség j átrakodóhelyről k gyárba
h_j az átrakodási költség j átrakodóhelyen
x_{ij} az i termelőhelyről a j átrakodóhelyre szállított mennyiség
I_{ik} az i termelőhelyről a k gyárba közvetlenül szállított mennyiség
Z_{jk} a j átrakodóhelyről k gyárba szállított mennyiség
s_j a j átrakodóhely kihasználatlanul maradt kapacitása,
ahol i=1,2,...m, j=1,2,...n, k=1,2,...p.

A szállítási költséget pénzegység/súlyegységben fejezzük ki, a szállított mennyiséget pedig súlyegységben.

Célunk az, hogy a szállítási költségeket minimalizáljuk, adott feltételek mellett. Ezt a következő kétfokozatú szállítási modellel írhatjuk fel:

$$\sum_{i=1}^{m}\sum_{j=1}^{n} e_{ij}x_{ij}+\sum_{i=1}^{m}\sum_{k=1}^{p} f_{ik}y_{ik}+\sum_{j=1}^{n}\sum_{k=1}^{p}(g_{jk}+h_j)Z_{jk}\to min \tag{1}$$

$$\sum_{j=1}^{n} x_{ij}+\sum_{k=1}^{p} y_{ik}=a_i \qquad i=1,2,\ldots,m \tag{2}$$

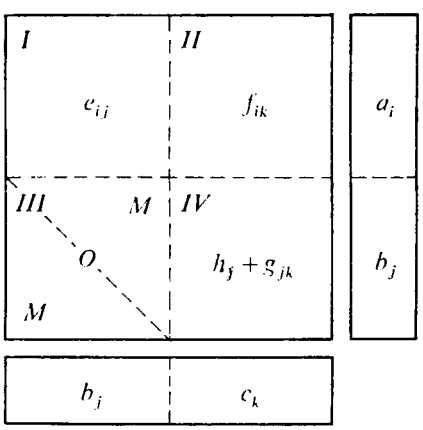
$$\sum_{i=1}^{m} x_{ij}+s_j=b_j \qquad j=1,2,\ldots,n \tag{3}$$

$$\sum_{k=1}^{p} Z_{jk}+s_j=b_j \qquad j=1,2,\ldots,n \tag{4}$$

$$\sum_{i=1}^{m} y_{ik}+\sum_{j=1}^{n} Z_{jk}=C_k \qquad k=1,2,\ldots,p \tag{5}$$

$$x_{ij},\ y_{ik},\ Z_{jk},\ s_j \geqslant O. \tag{6}$$

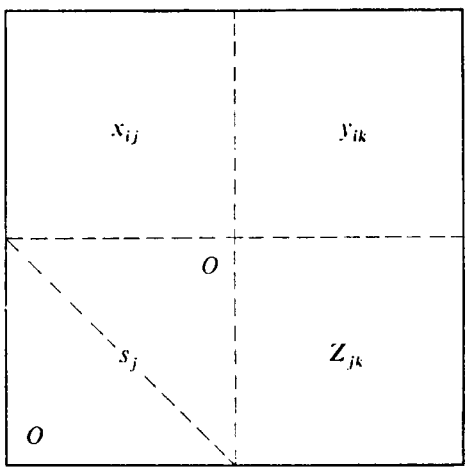
Megoldásához a következő költségmátrixot és feltételvektorokat használjuk:

Mint látható, az egyes almátrixok tartalma a következő:

I — szállítási költségek a termelőhelyektől az átrakodóhelyekig
II — szállítási költségek a termelőhelyektől a gyárakig
III — az átlón nullák, másutt végtelen nagy számok (M), az átrakodóhelyek közötti szállítás kizárására
IV — átrakodási költségek az átrakodóhelyeken és a szállítási költségek a gyárakig.

A problémát a szállítási feladatokat megoldó módszerek valamelyikével oldjuk meg (igen alkalmas rá a módosított magyar módszer (3)). Megoldásként egy mártixot kapunk, amelyről leolvasható a szállítás optimális megszervezése:

A cukorrépa-betakarítás speciális modelljei

A cukorrépa betakarítását, mint már említettük, időben három fő szakaszra bonthatjuk fel. Ezeket az időszakokat most külön-külön vizsgáljuk, a matematikai modell szemszögéből nézve.

1. szakasz: a répaszedés kezdete.

Erre a szakaszra jellemző, hogy a kiszedett répa mennyisége még nem elégíti ki a gyárak szükségleteit. A szállítás már elkezdődik, de a gyárakban még nem indul meg a feldolgozás.

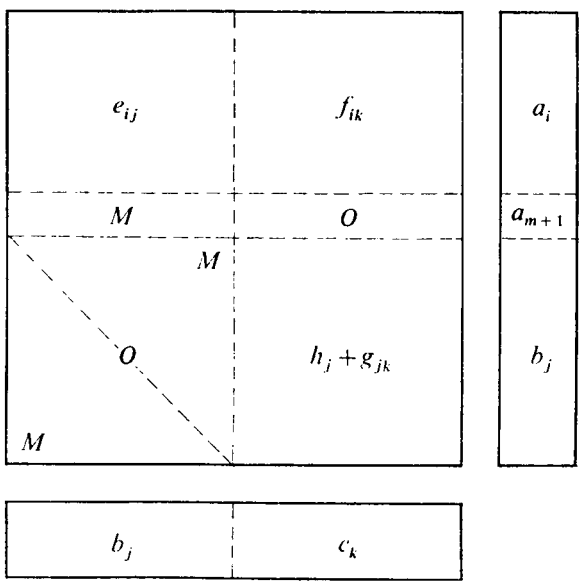
Matematikailag ez azt jelenti, hogy az általános modellben

$$\sum_{i=1}^{m} a_i < \sum_{k=1}^{p} c_k$$

a költség mátrixhoz hozzáírunk egy új sort (az M+1-et), amelynek segítségével a megoldás-mátrix M+1-edik sorából megtudjuk, hogy melyik gyár mennyivel kevesebb répát kap az igényeltnél. Ebből kiszámítható, hogy az egyes gyárak mikor kezdhetik el a termelést.

Ez a szakasz el is hanyagolható, mert alig pár napig tart.

Az első szakasz költségmátrixa és feltétel-vektorai a következők:

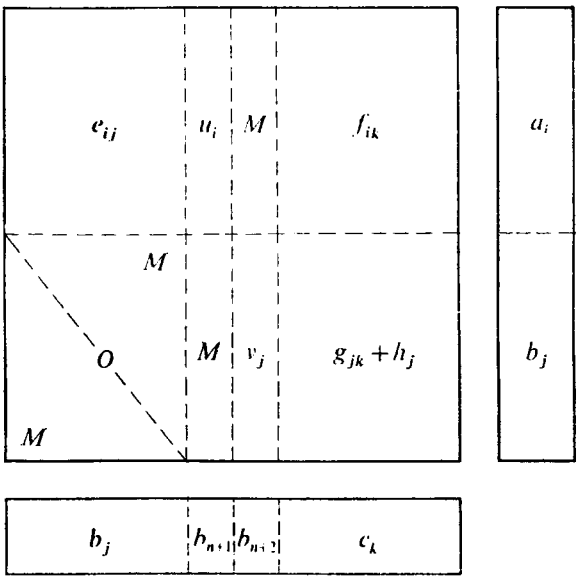
ahol

$$a_{m+1} = \sum_{k=1}^{p} c_k - \sum_{i=1}^{m} a_i$$

2. szakasz: a répaszedés főidénye.

Jellemző, hogy több répa kerül kiszedésre, mint amennyit a gyárak feldolgoznak. A répa egy része a termelőhelyeken maradhat (összesen b_{n+1}), a többi pedig az átrakodóhelyeken tárolódik (összesen b_{n+2}; $b_{n+2} = \sum_{i=1}^{m} a_i - \sum_{k=1}^{p} c_k - b_{n+1}$).

A megoldáshoz használt indulótáblázat

Itt u_i a tárolási költség az I-edik termelőhelyen, v_j pedig a j-edik átrakodóhelyen. A feladat célfüggvénye (1) bővül a

$\sum_{i=1}^{m} u_i t_i + \sum_{j=1}^{n} v_j w_j$ összeggel, a feltételek pedig a

$$\sum_{i=1}^{m} t_i = b_{n+1}$$

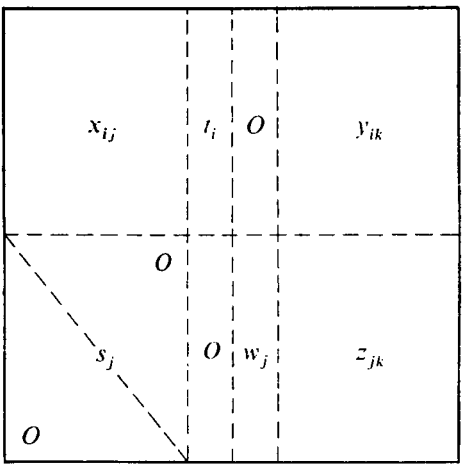
$$\sum_{j=1}^{n} w_j = b_{n+2}$$

kifejezésekkel. Az általános modellben lévő (2) és (4) egyenletek új alakja:

$$\sum_{j=1}^{n} x_{ij} + t_i + \sum_{k=1}^{p} y_{ik} = a_i \qquad i=1, 2, \ldots, m \tag{2'}$$

$$\sum_{k=1}^{p} z_{jk} + w_j + s_j = b_k \qquad j=1, 2, \ldots, n \tag{4'}$$

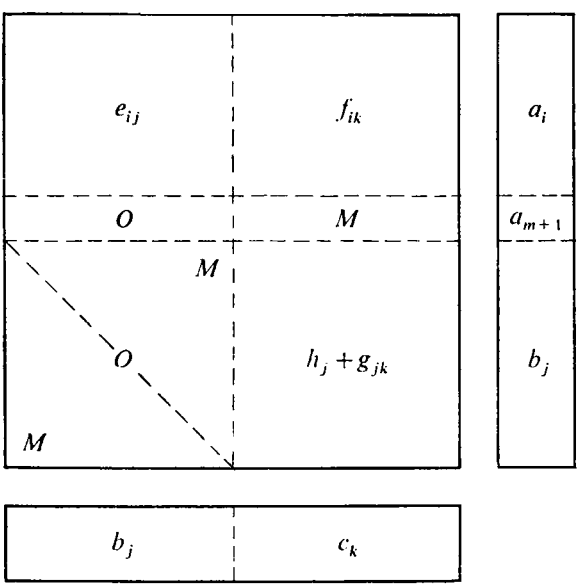
ahol t_i az i-edik termelőhelyen maradt répamennyiség, w_j pedig a j-edik tárolóhelyen tárolté. A feladat megoldás-mátrixa:

3. szakasz: a szedés vége.

Jellemzi, hogy a termelőhelyeken már kevesebb répa van, mint amennyit a gyárak igényelnek, de a hiányt az átrakodóhelyeken tárolt mennyiségekből pótoljuk.

Az indulótáblázat a következő:

ahol

$$a_{m+1} = \sum_{k=1}^{p} c_k - \sum_{i=1}^{m} a_i$$

A megoldás-mártixban az M+1-edik sor elemei mutatják, hogy melyik átrakodóhelyről mennyit szállítunk a gyárakba az ott tárolt répából.

Záradék

1. Az olyan kétfokozatú szállítási probléma is megoldható matematikailag, ahol nincs kizárva az $A_i - C$ relációkon történő szállítás.
2. Az általános modell sor- és oszlop-vektorokkal bővíthető, különleges követelmények beépítésével. Ezek segítségével megközelíthetők a répaszedés egyes időszakai által igényelt különleges feltételek.
3. A speciális esetek felvetéséből következik, hogy a répaszedés időtartama alatt a modellek többszöri időszerűsítést kívánnak, a szállítás optimális átszervezésének megközelítése érdekében.
4. A modell viszonylag egyszerűen meghatározható adatokat alkalmaz, amelyek nem kívánják a külön információrendszer kiépítését.
5. Munkánk következő fázisának tekintjük a modell gyakorlati ellenőrzését és továbbfejlesztését.

Szakirodalom

1. Dunđerov Milan: Primjena linearnog programiranja kod organizacije transporta u poljoprivrednom preduzeću (disertacija), Zagreb, 1975.
2. Dobrenić S.: Linearno programiranje u privrednoj organizaciji, Informator, Zagreb, 1966.
3. Kišimre Ištvan: Mađarska metoda u programiranju, magistarski rad, Beograd, 1974.
4. Dr Ljubomir Martić: Matematičke metode za ekonomske analize, II, Narodne novine, Zagreb, 1972.
5. Dr Ljubomir Martić: Problem trgovačkog putnika i neke industrijske primene, Ekonomist, 1967. 3. szám.
6. Dr Ljubomir Martić: Programiranje sa razlomljeno-linearnim funkcionalima, Ekonomska analiza, 1968. 3—4 szám.
7. Dr Ljubomir Martić: Optimalizacija koeficijenta ekonomičnosti kao problem razlomljeno linearnog programiranja, III posvetovanje o uporabi metod operacijskega raziskovanja v delovnih organizacijah v Jugoslaviji, Bled, 1970.
8. Dr Ljubomir Martić: Problem asignacije u razloaljeno linearnom programiranju, IV posvetovanje o uporabi metod operacijskega raziskovanja v delovnih organizacijah v Jugoslaviji, Bled, 1971.
9. Dr Mulić J: Primjena simpleks metode pri rešavanju transportnog problema, Informator, XIX évf. (1971.) 1835. szám.

10. Dr Mulić J: Neke mogućnosti primjene simpleks metoda i transportnog modela u ratarskoj proizvodnji, Glasnik poljoprivredne proizvodnje, prerade i plasmana, XXIII évf. (1974.) 12. szám.
11. Dr Mulić J: Korišćenje transportnog modela za iznalaženje optimalnih planova OOUR agroindustrijskih kombinata sa dislociranim kapacitetima u sferi primerne proizvodnje i potrošnje sirovina, SYM — OP-IS, 1975. Herceg Novi.
12. Mr Šomođi Šandor, Mr Kišimre Ištvan: Prilog proučavanja problema transporta, Anali Ekonomskog fakulteta, Subotica, 1976.
13. Sorad mr Đorđe: Matematski metodi za planere i analitičare, Zavod za ekonomske ekspertize, Beograd.
14. Sorad mr Đorđe: Optimalno odlučivanje (Zbirka slučajeva), Ekonomski fakultet, Subotica, 1973.
15. Dr Vukov Konstantin: Az időjárás hatása a répatermésre és cukortartalmára, Cukoripar, XXIII. évf. (1970.) 6. szám.
16. Dr. Varga József: Gyakorlati programozás, Tankönyvkiadó, Budapest, 1969.

Rezime

Mogućnosti primene dvostepenog transportnog modela u organizaciji prevoza šećerne repe

Ovaj rad je prezentiran pod naslovom: „Vozmožnost primenenija modeli dvustupenčatoi transportirovki pri organizacii perevozki saharnoi svekli" na „Drugom međunarodnom seminaru o primeni matematičkih metoda i elektronskog računara u poljoprivrednom planiranju", koji je održan u Budimpešti u julu 1976. godine.

U radu se uvodi novi matematički model za optimiranje transporta i prikazuje se mogućnost primene na organizaciju prevoza šećerne repe.

Transportna aktivnost igra značajnu ulogu u privrednom životu, a posebno u poljoprivredi s obzirom da je učešće transporta u poljoprivrednim radovima 50—60%. U proizvodnji šećerne repe kampanja ubiranja šećerne repe ide zajedno sa posebno velikom transportnom aktivnošću. Organizacija transporta šećerne repe se uglavnom karakteriše direktnim prevozom sa njiva u fabrike a zanemaren je transport repe sa pretovarom na železničkim stanicama ili lukama i prevoz železnicom ili šlepovima. Postavlja se pitanje da li je najracionalnija takva organizacija transporta šećerne repe ili bi trebalo kombinovati direktni transport do fabrike i transport sa pretovarom?

Rad daje metodu za optimalizaciju takvog načina transporta repe kada se delom vrši direktan prenos sa njiva u fabrike, a delom prevoz sa pretovarom (sa njiva na stanice ili u luke, a dalje pretovarom odmah ili kasnije u fabrike).

Dat je matematički model opšteg problema i triju specijalnih problema pojedinih faza ubiranja šećerne repe. Te tri faze su: početak ubiranja kada su potrebe fabrika veće od raspoloživih količina povađene repe; glavna sezona, kada se više repe vadi dnevno nego što fabrike mogu prihvatiti i kraj sezone vađenja šećerne repe, kada se dnevno vadi manje repe od potrebe šećerana, ali se razlika može obezbediti sa pretovarnih mesta. Kod svih tih faza dat je matematički model, opisan je način rešavanja problema i način tumačenja rezultata.

Zusammenfassung

Möglichkeiten der Verwendung eines zweistufigen Transportmodells bei der Organisation der Beförderung von Zuckerrüben

Diese Arbeit wurde unter dem Titel „Vozmožnost primenenija modeli dvustupenčatoi transportirovki pri organizacii perevozki saharnoi svekli" auf dem „Zweiten internationalen Seminar über die Verwendung von mathematischen Methoden und elektronischen Rechnern in Landwirtschaftsplanung" präsentiert, das im Juli 1976 in Budapest stattfand.

In der Arbeit wird ein neues mathematisches Modell für die Optimierung des Transports eingeführt und dessen Verwendungsmöglichkeit bei der Organisation der Beförderung von Zuckerrüben gezeigt.

Die Transporttätagkeit spielt eine bedeutende Rolle im Wirtschaftsleben und besonders in der Landwirtschaft in Anbetracht dessen, dass der Anteil des Transports an landwirtschaftlichen Arbeiten 50—60% beträgt. Bei der Produktion von Zuckerrüben hängt das Kampagne von Zuckerrüben insbesonders mit grosser Transporttätigkeit zusammen. Die Organisation des Transports von Zuckerrüben ist hauptsächlich durch direkte Beförderung von den Äckern in die Fabriken gekennzeichnet, während der Transport der Rüben von der Umladungsstation zu Bahnhöfen oder Häfen vernachlässigt ist, sowie die Beförderung mit Eisenbahn oder Schleppkahn. So wird die Frage gestellt, ob solche Organisation des Transports von Zuckerrüben die vernünftigste sei oder ob direkter Transport bis zur Fabrik und der Transport von der Umladungsstation kombiniert werden sollten.

Die Arbeit gibt eine Methode für die Optimalisation solcher Art Transport der Rüben, wenn direkte Übertragung von den Äckern in die Fabriken teilweise verwendet wird, und teilweise die Beförderung von der Umladungsstation (von Äckern zu Bahnhöfen oder Häfen, und weiter mit der Umladung sofort oder später in die Fabriken).

Ein mathematisches Modell des allgemeine Problems und dreier speziellen Probleme einzelner Phasen der Ernte von Zuckerruben wird angegeben. Diese drei Phasen sind folgende: der Anfang der Ernte, wenn Fabriken grösser als die verfügbare Menge der herausgezogenen Rüben notwendig sind; die Hauptsaison, wenn mehr Rüben täglich geerntet werden als die Fabriken annehmen können, und die am Ende der Saison herausgenommenen Zuckerrüben, wenn weniger Rüben täglich geerntet werden als der Bedarf der Zuckerfabriken, aber der Unterschied kann von Umladungsstationen besorgt werden. Bei allen diesen Phasen ist das mathematische Modell angegeben, die Art der Lösung des Problems ist beschrieben, sowie die Art der Deutung der Resultate.

Vugdelija Nedeljko

A BELSŐ BANK — A TÁRSULT MUNKA BANKJA

1. A TÁRSULT MUNKA BELSŐ BANKJAI LÉTREHOZÁSÁNAK TÁRSADALMI, GAZDASÁGI ÉS POLITIKAI ALAPJA

1.1. A belső bank megalakításának intézményes alapjai

A JSZSZK Alkotmánya és a JKSZ X. kongresszusának határozatai önigazgatású szocialista társadalmunkban minőségileg új társadalmi, gazdasági és politikai viszonyok fejlődéséhez teremtettek alapot. Az önigazgatású szocialista viszonyok kialakításával, a munka és a munkaeszközök társításával, az önigazgatási megegyezésekkel, a társadalmi megállapodásokkal és önigazgatási tervezéssel létrejöttek a reális feltételei annak, hogy az önigazgatási alapon társult munka felülkerekedjék az árutermelés törvényszerűségein.

A belső bankok megalakításának intézményes alapját a társult munka összetett szervezeteiben a JKSZ X. kongresszusának dokumentumai tartalmazzák a bankokról szóló részben, miszerint a munkaszervezetek belső bankjai képezik lényegében véve a társult munkából és munkaeszközökből eredő viszonyok magvát, a bővített újratermelés egész rendszerének kiindulópontját, valamint a hitel- és pénzrendszer alapját. Elsőként a JSZSZK 1974. évi Alkotmányának 39. szakasza határozta meg a bankoknak a társadalmunkban elfoglalt helyét és létrehozásuk módját: A társult munka szervezetei, az önigazgatási érdekközösségek és más társadalmi jogi személyek önigazgatási megegyezéssel — mint hitel — és más bankügyletekkel foglalkozó külön szervezeteket — bankokat alapíthatnak, s ezekben más személyekkel együtt eszközöket társíthatnak annak a közös érdeknek a megvalósítása céljából, hogy a társult munka szervezetei és más önigazgatási szervezetek és közösségek tevékenységének

folytatásához, bővítéséhez, fejlesztéséhez és más közös érdekek megvalósításához pénzeszközöket biztosítsanak.

A bank tevékenységét azok a társadalmi jogi személyek igazgatják, amelyeknek eszközeivel a bank gazdálkodik. Azokat az eszközöket, amelyeket a bank tevékenysége révén megvalósít, a bank tevékenységével járó költségek kiegyenlítése és a bank munkaközösségét megillető eszközök elkülönítése után az illető társadalmi jogi személyek egymás között osztják fel.

A társadalmi jogi személyeknek joguk van arra, hogy abban a bankrészlegben, amely eszközeikkel gazdálkodik, a bank meghatározott ügyleteit igazgassák.

Társadalmi-politikai közösség nem alapíthat és nem igazgathat bankot.

Azoknak a társadalmi jogi személyeknek az egymás közötti viszonyait, amelyeknek eszközeivel a bank gazdálkodik, a bank igazgatását és a bank ügyvitelét a bankalapításról szóló önigazgatási megegyezés, a bank alapszabálya és a törvény szabályozza.

Szem előtt kell tartani, hogy az 1974. évi JSZSZK Alkotmánya szellemében a bankrendszer átalakulásának igen nagy a jelentősége. „Mindenekelőtt minőségi változásnak kell tekinteni, amely elsősorban a bankokban a társadalmi viszonyokat és maguk a bankszervezetek jellegét, a társult munkához való viszonyukat érintik."[1] Tehát az új alkotmány koncepcióinak és A társult munkáról szóló törvény alapvető komponensei arra a felfogásra támaszkodnak, hogy a pénz-, hitel- és bankrendszer nem létezhet az önigazgatású szocialista rendszer felépítményeként, nem szolgálhat alapul a társult munka rendszerén kívüli financiális hatalom kialakulásához, és nem is egzisztálhat a szocialista önigazgatási viszonyokon kívül.

Az új feltételek mellett a bankrendszernek olyan szervezeti és technikai alapot kell képeznie, amelyben lebonyolítják az önigazgatású gazdaság pénz- és hitelügyeit valamint más financiális ügyleteit, az eszközök társítása érdekében, mivel ez alapvető jellegzetessége a társadalmi újratermelés financiális rendszerének.

A társult munkáról szóló törvény (16., 89., 393. és 395. szakasz) az alkotmányos elvekből kiindulva meghatározta a társult munka alapszervezeteinek bankszervezetekbe és más társulási formákba való társulásának módját és formáit, továbbá ez által az az ügylettel szerzett jövedelem elosztásának módját.

A hitel- és bankrendszer alapjairól szóló törvény szabályozza a hitel- és bankrendszer alapjait, előírja a társult munkaszervezetek, önigazgatási érdekközösségek, valamint más társadalmi-jogi személyek jogait, felelősségét és egymás közötti viszonyait a munka és az eszközök társításában,

továbbá a hitel- és bankrendszer keretében a pénzeszközök biztosítása terén a közös érdekek megvalósításában.

A társult munka alapszervezetei, az önigazgatási érdekközösségek valamint más társadalmi-jogi személyek (a társadalmi-politikai közösségeken kívül) jogában áll, hogy *önigazgatási financiális szervezet* formájában bankszervezetekbe társuljanak.

A belső bankok a termelési-műszaki és technológiai érdekeltség terén egymással kapcsolatban levő társult munka szervezetei, eszközei társításának a legmegfelelőbb, legalkalmasabb formájává fognak fejlődni azzal az alapvető céllal, hogy a belső bank tevékenysége a financiális eszközök szervezett integrálódását fokozzák, továbbá gyorsítják és növeljék tagjaik pénzeszközei koncentrációját. A bankrendszerben a belső bankok kell, hogy intézzenek minden olyan pénz- és hitelügyletet, amivel a társult munka szervezetei és a bank más tagjai foglalkozhatnak, ezáltal hozzá kell járulniuk a társadalmi eszközök használatának racionalizálásához, hatékonyabb felhasználásához. Reálisan elvárhatjuk, hogy a pénz-, hiteleszközök és a más formában társított eszközök különböző kombinációival, a lakossággal és más felekkel kötött pénz- és hitelügyleteivel maga a belső bank, vagy más belső, ill. fő bankokkal közös ügyletekben meg fogják lelni a társadalmi eszközök összegyűjtésének és racionális felhasználásának a legmegfelelőbb módjait.

A belső banknak különösen az őt alapító tagok jövedelmi viszonyait kell hogy szem előtt tartsa.

1.2. A társulás és a belső bank megalakítása

A belső bankba társulhatnak, illetve részt vehetnek, megalakításában:

— Egy munkaszervezet vagy összetett társult munkaszervezet kötelékébe tartozó alapszervezetek,

— Önigazgatási érdekközösségek,

— más társadalmi-jogi személyek.

A belső bankba kettő vagy több munkaszervezet, illetve összetett társult munkaszervezet, önigazgatási érdekközösség kötelékébe tartozó tmasz-ok társulhatnak.

A belső bank jogállással rendelkezik és saját számlán keresztül intézi ügyeit.

A belső bank jogállását a bírósági jegyzékbe való bejegyzéssel nyeri el.

A bejegyzést az önigazgatási megegyezés elfogadásáról szóló határozat valamint a belső bankba való társulásról szóló önigazgatási megegyezés alapján végzik.

A bank tagjainak egymás közötti viszonyait, jogait és kötelességeit a

belső bankba való társulásról szóló önigazgatási megegyezéssel szabályozzák.

Az önigazgatási megegyezéssel a következőket határozzák meg:

— a belső bank megállapításának közös céljait,

— nevét és székhelyét,

— a tevékenység tárgyát,

— a tagok részéről a belső bank tevékenységéért vállalt felelősséget, kockázatot,

— a munka és az eszközök társításának módját és feltételeit,

— a pénzeszközök kezelését,

— az általános aktusok meghozatalának módját,

— az igazgatás módját és az igazgatási szerveket,

— az álláspontok egybehangolásának módját olyan esetekben, mikor szükség van az összes tagok jóváhagyására,

— az ügyvezetői szervre vonatkozó rendelkezéseket,

— a középtávú és évi tervek meghozatalát,

— a belső bank tagjai számára a fizetési forgalom lebonyolításáról,

— pénz- és hitelügyek intézését hazai bankoknál és pénzintézeteknél, a tagok felhatalmazottja szerepében,

— a tagságra való jog elnyerésének és megszűnésének feltételeit,

— a jövedelem kialakítását és elosztását,

— az alapok kialakítását és felhasználását,

— az önigazgatási munkásellenőrzés gyakorlását,

— az önigazgatási megegyezés kiegészítéséről és módosításáról, valamint a statutáris változásokról való döntés módját,

— a társult munkáról szóló törvénnyel és más törvényes előírásokkal kapcsolatos egyéb rendelkezéseket.

Azok a társadalmi-jogi személyek, akik nem társultak a belső bank megalakításáról szóló önigazgatási megegyezéshez, de meghatározott rendeltetésre külön önigazgatási megegyezéssel társították eszközeiket, igazgatják ezeket az eszközöket, részt vesznek ezekkel az eszközökkel végzett üzletekből megvalósított jövedelem elosztásában és a kockázat vállalásában.

2. AZ ÖNIGAZGATÁSI TÁRSULÁS ÉS A BELSŐ BANKOK SZEREPE A TMASZ-OK EGYMÁS KÖZTI GAZDASÁGI VISZONYAINAK MEGHATÁROZÁSÁBAN

A tmasz-oknak munkaszervezetbe, illetve a társult munka összetett szervezetébe való önigazgatási társítás mindig abból indul ki, hogy: „A társult munka alapszervezeteinek dolgozói munkájukat és a társadalmi új-

ratermelési eszközöket szabadon társítják a munkaszervezetekben, valamint a munka és az eszközök társításának más formáiban."[2]

A tmasz-ok önigazgatási társításának mindig az eredményesebb tevékenység az alapvető célja. A tmasz-nak és a munkaszervezetnek ez a közös célja a tervek, szakemberek és az eszközök társításával valósul meg. A társulás e három alapelve mindegyikének megvan a maga gyakorlati formája, amely a társulást többé-kevésbé eredményessé, ésszerűvé teszi, és ezáltal az alapvető célok is megvalósíthatókká válnak.

Ezek szerint „a tmasz-ok, illetve a munkaszervezetek közti — a munka, az eszközök és a társadalmi felhalmozás körforgásának formájában megnyilvánuló — gazdasági kapcsolatoknak mindenekelőtt az alkotmányos elvekkel és a törvénnyel kell összhangban lenniük. A szorosabb társulási viszonnyal, vagy hosszabb időtartamú kooperációval összekapcsolt szervezetek esetében, de az egyszeri kapcsolatok és a munka közvetlen társításától független befektetések alapján létrejött szerződéses viszonyok esetében is — akár hosszú, akár rövidlejáratú önigazgatási egyezménnyel — közös tervvel kell szabályozni az egymás közti kapcsolatokat."[3]

A tmasz-ok, illetve a munka és az eszközök társítói együttműködésüket — akárcsak az eddigiekben — többek között hitelfolyósításra, annuitásra és kamatra alapozhatják. Az egyszeri kapcsolatoknál és a munka közvetlen társításától független befektetéseknél bizonyára majd ezeket alkalmazzák.

Megállapíthatjuk, hogy minden társulás legfontosabb eleme az eszköz, függetlenül attól, hogy a program megváltoztatásáról, egyeztetéséről, fejlesztéséről van-e szó, vagy pedig az eszközök szerkezeti megoszlásáról, alakulásáról. A gyakorlat azt mutatja, hogy a társult munka összetett szervezeteiben a gazdasági viszonyok meghatározási módja okozza a legtöbb nehézséget. Habár a társult munka társadalmi és gazdasági viszonyai nem merülnek ki az eszközök alapján kialakított együttműködésben, mégis azt kell mondanunk, hogy ezek az eszközök a társult munka összetett szervezetébe tömörült társult munka szervezetek társadalmi és gazdasági kapcsolatainak kulcsát képezik.

Abban az esetben, ha a tmasz-ok „jövedelmüket nem pusztán a közös befektetés, hanem a közös kockázatvállalás céljából társítják", akkor az alkotmányrendelkezésekkel összhangban egymás közt megállapodhatnak a közös munka és befektetés eredményeként megnövekedett jövedelemből való részesedés módjában. Az ilyen együttműködések során a társult fél jövedelmi részesedése nagyobb is lehet a megállapítottnál, de az is előfordulhat — ha nem valósulnak meg a társulás céljai —, hogy egyáltalán nem részesedik. A közös kockázatvállalás és a kétoldali gazdasági felelősség azt sejteti, hogy az egymás közötti gazdasági kapcsolatoknak

ez lesz a leggyakoribb formája, vagyis a legtermészetesebb viszony az egy munkaszervezetbe, kombinátba, ügyviteli társulásba stb. tartozó tmasz-ok között. Valószínűleg ilyen viszonyra lépnek majd azok a tmasz-ok, illetve munkaszervezetek is, amelyek jövedelmüket a munka tartósabb kooperációja érdekében fektetik be, és ilyen kapcsolat alakul majd ki a közvetlen egyesülésre, vagy szervezett társulásra nem lépő szervezetek között is."[4]

Az elmondottakból következik, hogy a tmasz-ok között kettős jellegű (gazdasági) viszony érvényesül:

a) Pénzügyi és gazdasági viszonyok a tmasz-ok közös befektetési szintjén.
b) Ugyancsak pénzügyi és gazdasági viszonyok a tmasz-ok közti szolidaritás elvre alapulva.

2.1. A belső bank szerepe a tmasz-ok egymás közötti gazdasági viszonyainak meghatározásában

A tmasz-ok egymás közötti gazdasági kapcsolatának alapját a társadalmi újratermelés eszközei, a dolgozók önigazgatása és a munkaeredmények alapján kialakult elosztás képezi.

A tmasz-ok egymás közötti gazdasági kapcsolatait az alábbiak szerint állapítják meg:

(1) — A társított és a saját munkaeszközökkel megvalósított jövedelem,
(2) — a kölcsönös szolidaritás,
(3) — az ügyviteli politika egységes mércéi,
(4) — az egységes fejlesztési politika,
(5) — a gazdálkodás feltételeinek bizonyos mértékű kiegyenlítődése,
(6) — a társult eszközök felhasználása során társított eszközök és hitelviszonyok,
(7) — és a közös ügyvitel stb. alapján.

A fejlesztési programok és ügyviteli tervek olyan általános aktusok, amelyek meghatározzák a tmasz-ok ügyviteli politikájának céljait és feladatait. Ezeknek a terveknek a realitása az összes tmasz számára egységes tervezési politikától és metodológiától függ, a következő tényezők következtében:

— A termelékenység növekedési mutatója, a tevékenység gazdaságossága és jövedelmezősége,

4. Edvard Kardelj: Osnovni uzroci i pravci ustavnih promena, Izdavački centar Komunist, Belgrád, 1975.

— a kiadások egy meghatározott csoportja, amelyek a munkafolyamatban szabály szerint megközelítőleg egyformán alakulnak,
— a tőkeforgalom gyorsasága, a forgóeszközök és
— az állóeszközök egyes csoportjainak egységes ráta szerinti amortizációja.

Az egységes tervezési metodológiával el kell érnünk, hogy — minden más tényező figyelembe vételével — az összes tmasz azonos starthelyzetből indulhasson. Mindegyik tmasz számára meg kell teremteni a sikeres tevékenység feltételeit, természetesen nem egyenlősdivel, hanem a gazdasági viszonyok reális kialakításával.

A JSZSZK Alkotmánya szerint a társadalmi újratermelés eszközei és az általuk megvalósított jövedelem elidegeníthetetlen a dolgozóktól.

Az osztási mérleget — az egy-egy tmasz-ra jutó eszközöket és azok forrásait — az elfogadott metodológia alapján készítik el. Az egyes tmasz-oknál jelentkező többletet és pénzeszközhiányt belső hitelviszony formájában lehet meghatározni. A tmasz-ok társulásáról szóló önigazgatási megegyezésnek magában kell foglalnia az eszközök társításának és a belső hitelezés alapelveit.

A belső bank — a pénzeszközökről és azok forrásairól rendelkezésre álló adatok alapján — szervezett munkaközösségként figyelemmel kíséri a tmasz-ok egymás közötti gazdasági kapcsolatait. Már maga az a tény, hogy a tmasz-ok társulnak, azt feltételezi, hogy az eszközök társítására az eredményesebb tevékenység reményében kerül sor. Az önigazgatási társulásnak és a tmasz-ok egymás közti pénzeszközhasználatának nincsen olyan általánosan elfogadható modellje, amelyet minden tmasz alkalmazhatna. Az eddigi tapasztalatokból — abból, hogy a tmasz-ok határozottan egyetértenek a befektetések elsőbbségi sorrendjének megegyezéssel való meghatározásával — következik az, hogy a tmasz-ok valójában egyetértenek szabad pénzeszközeik társításával. Ez a biztosítéka annak, hogy az egyes tmasz-ok szabad pénzeszközeit a munkaszervezet saját fejlesztési tervének megvalósítására, a gazdaságilag legindokoltabb létesítményekre fordíthatja. A társulásra kerülő pénzeszközök mennyisége véges értelemben nincs meghatározva, hisz az a befektetési tervtől, vagy a vállalt kötelezettségtől függ. Szabály szerint ez a megvalósított és a rendelkezésre álló jövedelemmel azonos. A tmasz-ok társított pénzeszközeinek mennyisége általában konkrét döntésektől, a meghatározott rendeltetéstől függ.

Az átlagosan rendelkezésre álló pénzeszközök alapján elkészített osztási mérlegből kitűnik, hogy melyik tmasz rendelkezik többlettel, és melyik képtelen pénzeszközt biztosítani álló- és forgóeszközei számára. Egészében véve munkaszervezeti szinten a rendelkezésre álló pénzeszköz a bevételi források által megszabott határok között mozog. Tehát a bel-

ső pénzellátást csak az önigazgatási megegyezésekre épített, határozottan kialakított viszonyok alapján lehet véghezvinni.

A tmasz-ok önigazgatási viszonyainak fejlődése tette szükségessé a társult munka önigazgatási megszervezése eszközének, a belső banknak a létrehozását.

A JSZSZK új Alkotmánya meghatározta önigazgatási társadalmunk társadalmi-gazdasági viszonyait, azt, hogy a társadalmi újratermelés eszközei és a jövedelem elidegeníthetetlen a munkaszervezet dolgozójától. Minden pillanatban tudnunk kell, hogy tulajdonképpen melyik tmasz tulajdonát képezik az eszközök, és lehetővé kell tennünk, hogy annak dolgozói rendelkezhessenek velük. Az eddigi gyakorlat azt bizonyítja, hogy a pénz formájában megvalósított jövedelem és a pénzeszközök könnyen önállósultak és elidegenültek a dolgozótól. Ez többnyire úgy ment végbe, hogy a rendelkezésre álló pénzeszközökről főleg az ügyviteli szerv vagy a tmasz-ok közös szakszolgálata döntött.

A társadalmi újratermelés pénzügyi folyamatainak egységessége teszi szükségessé a belső bankok megszervezését. A belső bankok útján megy végbe a tmaszok pénzeszközeinek egymás közti körforgása és társulása. Így lehetővé válik, hogy a tmasz-ok ésszerűen használják fel a saját egyszerű és bővített újratermelésükhöz szükséges pénzeszközöket. Ugyanakkor a pénzeszközöknek ez a körforgása hozzájárul az anyagi alapok erősödéséhez, a gazdaság pénzzel való önellátásához, a szabad pénzeszközök kölcsönös felhasználásához is, azzal a feltétellel, hogy mindezt önigazgatási megegyezés szabályozza.

A belső bank tehát az újratermelési folyamatok kölcsönösségi viszonyaiból kiinduló önigazgatási megegyezésekkel összhangban viszi véghez a munka és a pénzeszközök társítási folyamatát a társult munka összetett szervezeteinek keretében. A belső bankok funkcionális részei és közvetlen kiindulópontjai az önigazgatás megszervezésének, mert a közvetítésükkel valósulnak meg a közvetlen termelők határozatai.

A belső bankok a pénzügyek intézői, illetve a pénzeszközök társításának és körforgásának lebonyolítói a bővített újratermelés rendszerében.

A pénzeszközök elidegenítés nélküli, önigazgatási alapon való társítása és koncentrálása, azaz önigazgatási elveken való felhalmozása teszi lehetővé a tmasz-ok programjának megvalósítását.

Az elmondottakat szem előtt tartva és abból az alkotmányos elvből kiindulva, hogy a társadalmi újratermelés eszközei az önigazgatás anyagi alapját képezik, hogy a társadalmi újratermelés folyamata megszervezésének a tmasz az elemi formája, az következik, hogy szükség van egy pénzügyi szervezetre, amely lehetővé teszi hogy:

— a pénzeszközök a társulás elvei szerint töltsék be gazdasági szerepüket,

— a pénzeszközök az igazgatás tárgyává legyenek. Megosztottságára pedig azért van szükség, hogy bármikor meg lehessen határozni, kinek a tulajdonát képezi.

Tehát a belső bank a tmasz-ok egymás közötti pénzforgalmának és belső pénzellátásának szervezeti formája.

3. A BELSŐ BANKOK LÉTREHOZÁSÁNAK CÉLJA

A belső bankok céljai a társult munka társadalmi és gazdasági viszonyainak jellegéből következnek. A belső bank alapvető céljai a következők:

— a tmasz-ok közti önigazgatási viszony fejlesztése,

— a tmasz-ok kölcsönös összekapcsolódása és szolidaritása,

— a társadalmi eszközök ésszerű felhasználásának lehetővé tétele,

— a munka és a munkaeszközök társítása révén létrejött társult munka alapszervezetek közti egyenrangúság kialakítása, azaz az egyenlőtlenség és kizsákmányolás elemeit hordozó viszonyok kiküszöbölése,

— a pénzeszközök tmasz-ok közti körforgásának felgyorsítása,

— a saját munkájával kihat és hozzájárul mind a kombinátok, mind a tmasz-ok pénzügyi terveinek ésszerű kidolgozásához. (A valóságos helyzetet figyelembe vevő tervek a tmasz-ok közti gazdasági viszonyok biztosítékai),

— a tmasz-ok eszközeinek körülhatárolása, és a közvetlen termelők számára az eszközök és ügyletek feletti igazgatás biztosítása,

— a társult munka alapjának kiszélesítése hatékonyabb társítással.

A belső bank olyan eszköz, amely minden szempontból szavatolja, hogy a dolgozók rendelkezhessenek a társult munka szervezete keretében végbemenő társadalmi újratermelés pénzügyeivel.

4. A BELSŐ BANK FELADATAI

Az eredményes működés érdekében a belső bank munkakörét és ügyvitelét önigazgatási megegyezés szabályozza, amely meghatározza a belső bank feladatait és szerepét. Nagy vonalakban áttekintve a belső bank feladatai az alábbiak:

(1) A pénzeszközök forgatása.

(2) A társult munka alapszervezetek pénzügyi helyzetének a valóságos kötelezettségek és a rendelkezésre álló eszközök alapján való felmérése. A felmérés alapján ítélik meg a társult munka alapszervezetek egymás közti pénzelésének lehetőségét és szükségességét.

(3) A belső pénzellátási ügykörébe tartozik a társult munka alapszervezetek pénzügyi mérlegének tervezése.
(4) A tmasz-ok többletként fölösen maradt pénzeszközeinek összegyűjtése, és a hiánnyal záró társult munka alapszervezetek megsegítése.
(5) Hosszú- és rövidlejáratú belső banktevékenység:
— a tmasz-ok hosszú és rövidlejáratú egymás közötti pénzellátása.
(6) Biztosítani az egyes tmasz-ok befektetési terveinek pénzelését, mégpedig a belső banknak a hiteligénylő és a hitelt folyósító közötti közvetítésével.
(7) A bankot alapító tmasz-okon kívüli pénzeszközök egybegyűjtése és továbbítása.
(8) A tmasz-ok belső letétszámláinak könyvelése.
(9) A tmasz-ok devizaügyleteinek könyvelése, valamint az egyes valutaárfolyamok figyelemmel kísérése.
(10) A fizetési forgalom könyvelése:
a) a belső fizetési forgalom és
b) a külső fizetési forgalom bevezetése.
(11) A dokumentáció formális, elszámolási és lényegi ellenőrzése.
(12) A takarékbetétek és a biztosítási eszközök forgatása.
(13) A tmasz-ok tájékoztatása a pénzeszközökkel folytatott ügyvitelről.
(14) Tevékenységének hatékonysága érdekében a külső bank ügyviteli tervet állít össze, amely meghatározza:
a) minden egyes tmasz bevételének és kiadásának alakulását,
b) a hiányzó pénzeszközöket és biztosításuk módját,
c) a tmasz-ok egymás közti gazdasági és pénzügyi viszonyait,
d) a kamatláb magasságát,
e) és a pénzeszközök visszafizetésének időpontját.
(15) A belső folyószámlákat bevezeti, valamint a tartozásokat és követeléseket nyilvántartja.
(16) Aktívan előkészíti, szolgálja és figyelemmel kíséri az alapítónak a társadalmi újratermelés folyamatában kifejtett tevékenységét.

5. A BELSŐ BANK HELYZETE ÉS RÉSZVÉTELE AZ ÖNIGAZGATÁSBAN

A társult munka társadalmi-gazdasági viszonyainak általános céljai határozzák meg a belső bankok új helyzetét és tartalmát.

A belső banknak nem volna szabad a tmasz-ok valamiféle hatalmi

központjává válnia, és a hagyományos bankok szerepkörét sem kellene átvennie. A rendkívül élénk gazdasági folyamatok a pénzeszközök optimális körforgalmát teszik szükségesség a társult munkában. A belső bank intézménye biztosíthatja a tmasz-ok pénzeszközeinek sikeres gazdasági felhasználását, miközben minden egyes tmasz pénzeszközének megőrzésével is foglalkozik. A belső bank feladatai összetettek: a legkülönbözőbb viszonyok szabályozójaként lép fel az újratermelés önigazgatási megegyezés szerinti pénzelése érdekében a tmasz-oknál.

A belső bankok szervezeti formáját és munkáját a tmasz-ok szükségletei szerint kell kialakítani, mégpedig annak értelmében, hogy „... az új társadalmi viszonyok szempontjából valószínűleg nem formális megalakításuknak köszönhetik majd önigazgatási megszervezésüket, hanem a tmasz-ok társult munkájának, pénzeszközeik mennyiségének és minőségének."[5]

5.1. A belső bank helye és funkciója a társult munka szervezetében

Az elmondottak alapján felvetődik a kérdés, hogy a belső banknak az összes leírt funkcióival együtt hol van a helye a társult munka szervezetének összetételében (miközben abból a feltételezésből kell kiindulni, hogy minden feltétel megvan a belső bank megalakításához).

Gyakorlatilag sok különböző megoldás van.

Annak ellenére, hogy az új bankrendszerben pontosan meg van jelölve a belső bankok státusa és részletesen le van írva tevékenységük, a konkrét megoldásuk mégis jelentős mértékben a társult munkaszervezetek sajátosságaitól függenek, tehát igen különböznek.

Véleményünk szerint azonban ez nem annyira fontos, hogy ettől függene a belső bank munkájának hatékonysága. Ennél sokkal jelentősebb a belső szervezés, a munkamódszer, a belső bank tevékenysége és más munkaterületek közötti összhang stb., habár az adott körülmények között ezekre a kérdésekre is a legkorszerűbb megoldást kell keresni.

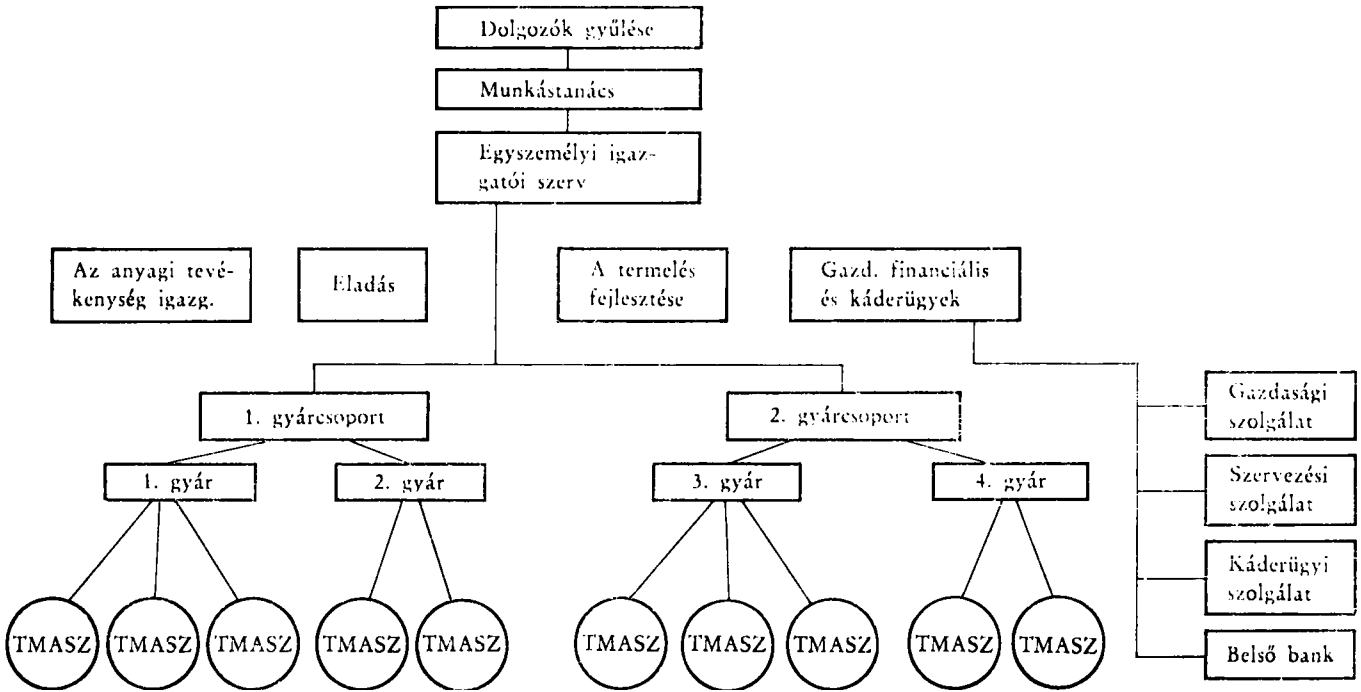
A továbbiakban bemutatjuk egy társult munkaszervezet megszervezésének vázlatát, melynek keretében látható lesz a belső bank helye is. Az ismertetésnek nem az a célja, hogy szuggerálja a megoldást. Inkább azért közöljük, hogy gondolkodtató például szolgáljon e kérdés megoldásakor. (Lásd az 1. vázlatot)

Amint látható, a belső bank szervezetileg a gazdasági szervezési ügyekhez tartoznak (és káderügyekben, mivel ezek a kédések is lényegében véve ehhez a csoporthoz állnak a legközelebb).

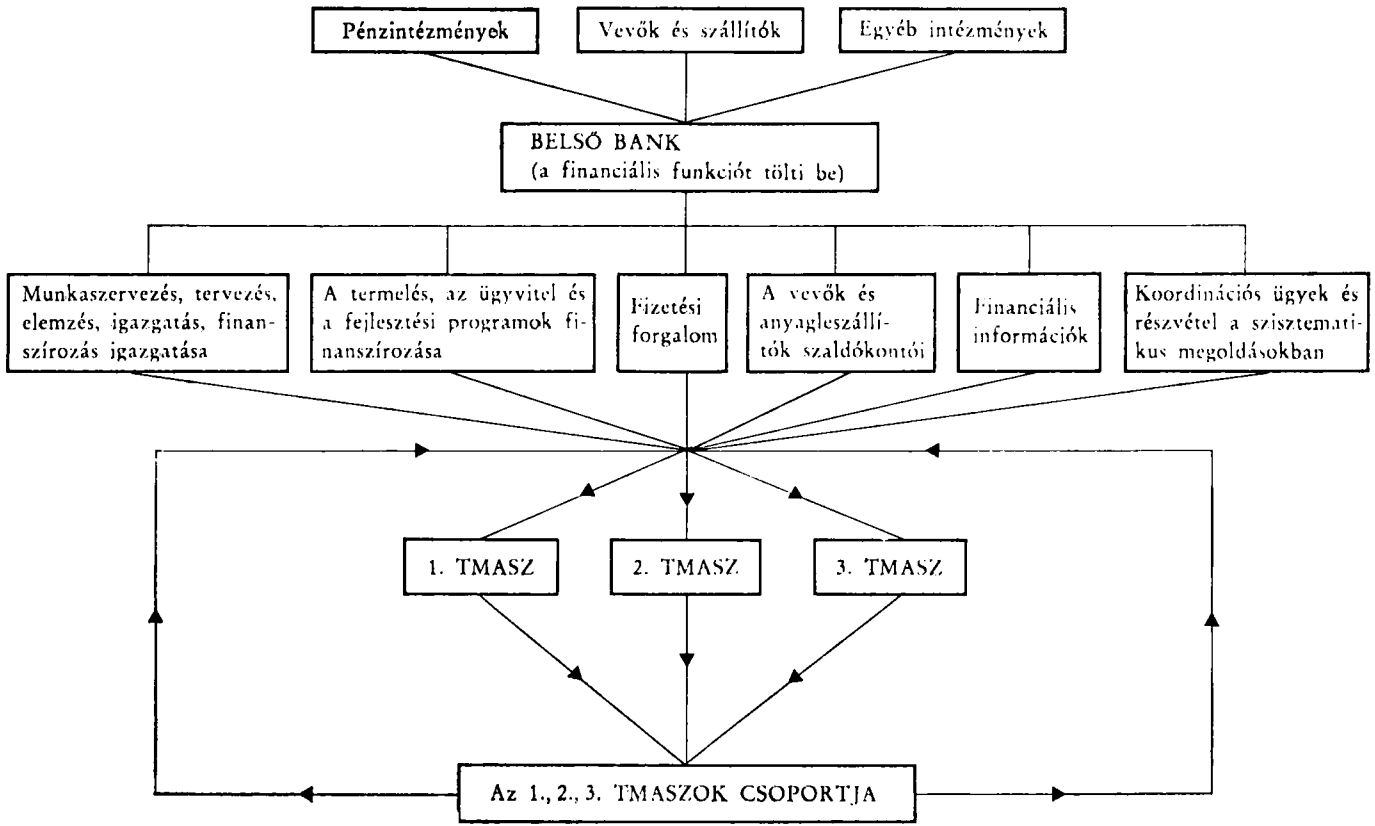
5. XII sednica Predsedništva CK SKJ: Idejno političke osnove novog bankarskog, novčanog i kreditnog sistema, Izdavački centar Komunist, Belgrád, 47. oldal.

1. Vázlat

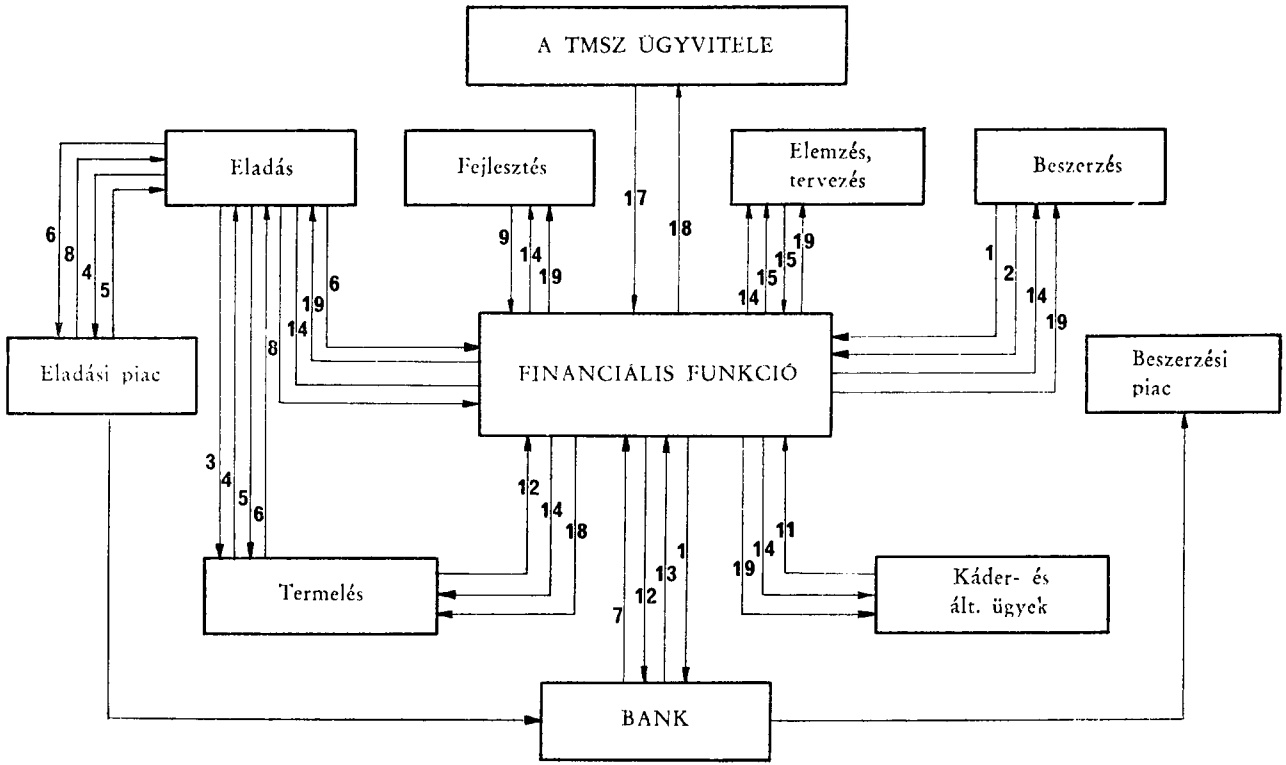
A TMSZ szervezetének vázlata

2. Vázlat

Pénzintézmények
Vevők és szállítók
Egyéb intézmények
BELSŐ BANK
(a financiális funkciót tölti be)
Munkaszervezés, tervezés, elemzés, igazgatás, finanszírozás igazgatása
A termelés, az ügyvitel és a fejlesztési programok finanszírozása
Fizetési forgalom
A vevők és anyagleszállítók szaldókontói
Financiális információk
Koordinációs ügyek és részvétel a szisztematikus megoldásokban
1. TMASZ
2. TMASZ
3. TMASZ
Az 1., 2., 3. TMASZOK CSOPORTJA

3. Vázlat

A TMSZ ÜGYVITELE
Eladás
Fejlesztés
Elemzés, tervezés
Beszerzés
Eladási piac
FINANCIÁLIS FUNKCIÓ
Beszerzési piac
Termelés
Káder- és ált. ügyek
BANK

A társult munka alapszervezetei a termelési program rokonsága alapján több társult munka alapszervezetével alakított közösséghez (gyár) tartozik, ezek is viszont közös jellegzetességük alapján egy szervezeti csoporthoz tartoznak. Közösen mindannyian financiális funkciójuk egy részét társították és átvitték a belső bankra.

Annak a megoldásnak, hogy a belső bank szervezetileg a felső sorban levő szervezeti csoportokhoz tartozik az az oka, hogy ebbe a csoportba tartozik a vállalat számvevősége (mivel minden társult munkaszervezetnek ill. gyárnak van saját számvevősége), ami a belső bankot megelőző tevékenység, és amivel az ügyintézés a legszorosabb kapcsolatban áll.

Ezenkívül ide tartozik a tervezés és elemzés (a gazdasági szolgálatba), a munkaszervezés (számítógépi adatfeldolgozás), vagyis mindazok az ügyek, amelyek intézésében a belső bank feladataival mindennapos operatív együttműködésre van szükség.

A társult munka szervezetének keretében a belső bank helyének ilyen megoldásától függetlenül a belső bank *funkcionális kapcsolatban* áll a társult munkaszervezet többi részével is, mind a financiális funkció keretében, mind pedig e funkciónak más funkciók iránti viszonyában. Megkíséreljük ezt is egy vázlaton bemutatni. (lásd a 2. vázlatot)

A vázlaton be akartuk mutatni, hogy a financiális konstrukció átöleli a tmasz minden szervezeti egységét és azt, hogy a financiális funkció hordozójának (a belső banknak) az alapvető tevékenysége *a társult munka alapszervezetétől a financiális funkció hordozója felé, majd visszafelé halad.* Már mondtuk, hogy a társult munka alapszervezetében is végzik, kivéve azt a részt, amit a belső bank intéz, így az ilyen kapcsolat elsősorban az egységes adatfeldolgozás és eljárás miatt nemcsak indokolt, hanem szükséges is.

A munkaszervezetek keretében az egyes funkcionális részlegek közötti kapcsolatok igen fontosak. A koordináció különböző dokumentáció belső keringése által valósul meg, ettől függ a financiális funkcióval kapcsolatos munka hatékonysága. Itt ki kell hangsúlyozni, hogy a dokumentációnak feltétlenül eleget kell tenni a következő követelményeknek, hogy:

— pontos, teljes, hibátlan és naprakész legyen, továbbá
— megfeleljen az összes belső szervezeti előírásoknak, a munkafolyamatoknak, a törvényes és más előírásoknak, az üzletfelekkel kötött szerződéseknek stb.

A továbbiakban ismét egy vázlaton mutatjuk be a TMSZ alapvető funkcióit és azok kapcsolatát a financiális funkcióval, habár tudatosan csak néhány ügyviteli koordinációs kapcsolatra szorítkozunk, mert a kérdés terjedelmessége és helyszűke miatt nem tárgyaljuk részletesebben. (Lásd a 3. vázlatrajzot!)

1. A fizetési és kifizetési kérelemhez tartozó dokumentáció
2. Anyagtervezés
3. Kérdőív
4. Kínálat
5. Megrendelés
6. Leszállítás és számlázás
7. Kifizetés
8. Realizációs terv
9. Fejlesztési terv
10. Termelési terv
11. Kádertervezés
12. Eszköz-jóváhagyási kérelem
13. Eszközök jóváhagyása
14. Az eszközök elosztása
15. Adatok és elemzések
16. Az elemzések, tájékoztatók eljuttatása
17. Rendeletek, utasítások
18. Jelentések a tevékenységről
19. Ellenőrzés

Az egymás közötti kapcsolatok a következő ügyviteli viszonyok alapján alakultak ki.

Beszerző részleg

— Kérelmet nyújt be a financiális részleghez a beszerzési kötelezettségek fedezésére szükséges financiális eszközökért, amit a financiális részleg gyakran az ügyviteli bankok által realizál külön hitelek folyósításáért kérelmet ad be, majd az ismét a beszerzési folyamat befejeztével a financiális részleg meghagyására kifizeti az áru leszállítóját a beszerzési piacon (1. számú nyíl).

— átadja a folyó évre vonatkozóan a reprodukciós anyag beszerzési értékének dinamikus tervét, hogy a financiális részlegnek el lehessen készítenie a szükséges eszközök biztosításához a financiális tervet az anyagbeszerzéshez, hogy idejében intézkedéseket foganatosíthasson azok realizálására (2. számú nyíl).

Eladási részleg

— Mivel a termelés tervezése a termékek eladásának vizsgálatával kezdődik, a megvalósítható termékek nemének és mennyiségének megállapításával (3. nyíl), a termelés átadja kínálatát az eladási részlegnek (4. nyíl), és ezzel lehetővé teszi az eladási részlegnek a fellépést a piacon (4. és 5. nyíl).

A termelés és leszállítás befejeztével az eladási részleg számlákkal tájékoztatja a financiális részleget (6. nyíl) az eladásról, majd ezután közösen lépnek fel a követelések megfizettetése terén (7. nyíl, eladási piac — bank — financiális részleg). A realizációs terv átadásával (8. nyíl)

az eladási részleg lehetővé teszi a financiális részlegnek a piacon a külön fellépésre az eszközök biztosításának tervezését (az áruértékesítés hitelezésére).

Termelési részleg

— Mivel a beszerző részleg gondoskodik a nyersanyag biztosításáról, a financiális eszközök iránti egyéb szükségletek ügyében a termelési részleg közvetlenül a financiális részleghez fordul (12. nyíl).

Káderügyi részleg

— A financiális részleg habár közvetve, de mégis megkapja a káderügyi részlegtől arra az évre vonatkozó káderterv et, amely alapul szolgál a személyi jövedelmi eszközök tervezéséhez (11. nyíl).

Fejlesztési részleg

— A fejlesztési részleg eljuttatja a financiális részleghez a fejlesztési tervét (9. nyíl) a fejlesztési részleg finanszírozása céljából.

Tervezési-elemzési részleg

— Ehhez a részleghez viszonyítva a financiális részleg elsősorban a rendes tevékenységhez szükséges financiális eszközöket biztosítja, átadja a financiális tevékenység elemzését, az elvégzett elemzések alapján készült jelentéseket (15. nyíl), majd tőle komplex elemzéseket vesz át.

A vázlatban külön nyilakkal vannak megjelölve:

— azok a rendeletek, utasítások, amelyeket (17. nyíl) a financiális részleg a TMSZ vezetőségétől kap,

— a tevékenységről (18. nyíl) és a tevékenység ellenőrzéséről (19. nyíl) szóló jelentések, ez pedig minden részlegben jelentkezik a financiális részleggel szemben.

A financiális részleg tevékenysége során kapcsolatban áll a TMSZ többi részlegeivel, amelyekkel a közös érdekek — a TMSZ prosperitása — mellett sokszor ellentétes érdekei is vannak, legalábbis az érintkezési pontjaik *egy részét* illetően. Pl. a beszerzési részleg fő feladata a tervezett termeléshez szükséges nyersanyag biztosítása és beszerzése, a be-

szerzés realizálásával részben tesz eleget funkciójának, amivel lehetővé teszi a termelési részleg tevékenységét. Viszont a hosszabb időszakra vonatkozó előzetes túlméretezett beszerzés, vagy a kedvezőtlen financiális feltételek között végzett beszerzés a financiális eszközök ésszerűtlen felhasználásához vezetnek, ami ellentétben áll a financiális részleg egyik fő feladatával. Ezzel kapcsolatban még sorolhatnánk hasonló példákat.

6. A BELSŐ BANK IGAZGATÁSA ÉS A DÖNTÉSHOZATAL

A JSZSZK Alkotmánya szerint a bankot „azok a társadalmi jogi személyek igazgatják, amelyek eszközeivel a bank gazdálkodik" (39. szakasz, 2. bekezdés). Az alkotmány ily módon az igazgatási joga tekintetében egyenlőnek tekinti mindazokat a társadalmi jogi személyeket, akik csatlakoztak a belső bank létrehozásáról szóló megegyezéshez, és társították pénzeszközeiket, ahogyan azt az önigazgatási megegyezés előírja, mind a bank alapítói, mind a megegyezéshez később csatlakozók számára.

A bankalapítás kezdeményezői a megalapítást követően a bank igazgatóivá válnak. Mindazok a társult munka szervezetek, önigazgatási érdekközösségek és más társadalmi jogi személyek, akik utólag csatlakoznak a bankalapító önigazgatási megegyezéshez, szintén részt vesznek az igazgatásban.

Mint minden jogi személynek, a belső banknak is van saját igazgatási szerve, ez pedig a bank közgyűlése, végrehajtó szerve pedig az ügyvezető bizottság.

A belső bank közgyűlése a bank összes tagjainak jóváhagyása mellett meghozza a bank általános önigazgatási aktusait, középtávú és évi tervét, továbbá dönt a belső bank státusát érintő változásokról. A bank tevékenységi körében a közgyűlés dönt minden olyan lényegbevágó kérdésről, melyek a belső bank alapítására vonatkozó önigazgatási megegyezésből következnek.

A belső bank ügyvezető bizottságait a közgyűlés küldötteinek soraiból választják, és gondoskodik a közgyűlés által hozott határozatok megvalósításáról; kezdeményezéseket terjeszt fel és megvitatja a belső bank tagjainak fejlesztési és évi tervének finanszírozási programját; kezdeményezi és megvitatja a munka és az eszközök társításának javaslatát; kezdeményezi és megvitatja a hazai és külföldi hiteligénylések javaslatát; az adott felhatalmazása körében dönt a rövid lejáratú hitelek folyósításáról.

A belső banknak van egyszemélyi és kollégiális ügyvezető szerve. A

belső bank egyszemélyi ügyvezető szerve, vagy a kollegiális ügyvezető szervének elnöke képviseli a belső bankot harmadik személy előtt, gondoskodik a belső bank közgyűlésének, ügyvezető bizottságának, továbbá más szervének döntései megvalósításáról. A belső bank ügyvezető szerve kezdeményezi és javasolja a belső bank, valamint tagjai tevékenységének továbbfejlesztését, a belső bank, valamint tagjai középtávú tervének realizálásához szükséges feltételek megteremtését. A belső bank ügyvezető szerve felelős a bank munkájának törvényességéért, a társadalmi megállapodásoknak és önigazgatási megegyezéseknek a belső bank által történő megvalósításáért, a belső bankba való társulásról szóló önigazgatási megegyezés rendelkezéseinek alkalmazásáért, a belső bank ügyviteléért, a belső bank fizetőképességének fenntartásáért.

Külön ki kell hangsúlyozni, hogy a belső bank közgyűlése, de az ügyvezető bizottsága sem nincsen felhatalmazva arra, hogy a bővített reprodukció céljaira hosszú lejáratú hitelek folyósításáról határozatot hozzon. Ez a rendelkezés érthető is, mert olyan kérdésekről van szó, amelyeket csak a munka és az eszközök társításáról szóló konkrét önigazgatási megegyezésekben lehet meghatározni, a belső bank pedig csak a megegyezés rendelkezéseit hajtja végre, szerint jár el. Kivételt képeznek a rövid lejáratú hitelek, tekintettel arra, hogy ezeknek a hiteleknek elsősorban a belső bank tagjainak folyó fizetőképessége fenntartására kell szolgálniuk, az ügyvezető bizottságnak lehetősége van a hitelek jóváhagyására.

7. A BELSŐ BANKBA VALÓ TÁRSULÁSRÓL ÉS A MEGALAPÍTÁSÁRÓL SZÓLÓ ÖNIGAZGATÁSI MEGEGYEZÉS PÉLDÁJA

A társult munkáról szóló törvény (JSZSZK Hivatalos Lapja '76/53. szám) 16., 89., 393., 395. és 448. szakasza, valamint A bank- és hitelrendszer alapjairól szóló törvény 3., 48., 49., 50., 51., 52., 53. és 54. szakasza alapján (a továbbiakban: a törvény) a ——————————————————————— munkaszervezetbe társult munka alapszervezetek:

1. ————————
2. ————————
3. ————————
4. ————————
5. ————————
(stb.)

megkötötték a következő önigazgatási megegyezést a

———————————

BELSŐ BANKBA VALÓ TÁRSULÁSRÓL ÉS ANNAK MEGALAKÍTÁSÁRÓL

Általános rendelkezések

1. szakasz

Ezzel az önigazgatási megegyezéssel megalakul a ———————————— munkaszervezet keretében a Belső Bank, amely a megegyezés aláíróinak közös financiális szervezete lesz, és meghatározza a tagok egymás közötti jogait, kötelezettségeit, valamint a Bank tevékenységével kapcsolatos felelősségét.

2. szakasz

A Belső Bank (a továbbiakban: Bank) alapítói a jelen Önigazgatási Megegyezés aláírásával és elfogadásával a Bank tagjaivá lesznek.

A Belső Bank jogi személy, mely tevékenységét a következő cím alatt végzi:

———————————— Munkaszervezet

Belső Bankja

A Bank székhelye ————————————

A Bank megalakítását be kell jegyezni a bírósági jegyzékbe.

3. szakasz

A Bank tevékenységét és eszközeit az alapítók igazgatják.

Az alapítók jogai a következők:

— igazgatják a Bank tevékenységét, a Bank társított és más eszközeit, mely jogokat a Bank közgyűlése és ügyvezető bizottsága által valósítanak meg,

— felügyeletet gyakorolnak a Bank tevékenysége felett a felügyelő bizottság által.

4. szakasz

A Bank a financiális ügyeket a Társadalmi Könyvviteli Szolgálatnál nyitott saját zsirószámláján keresztül intézi.

5. szakasz

A Bank tagjai úgy döntöttek, hogy a Bank a jelen Önigazgatási Megegyezést aláíró összes társult munka alapszervezetek nevében alapító és tag minősítésében alap-bankokhoz csatlakozzék.

A Bank közgyűlése dönt arról, hogy a Bank egy vagy több alap-bank tagja lesz-e.

A társulás céljai és a tevékenység tárgya

6. szakasz

A Bank megalakításának és a benne való társulásának az a célja, hogy közösen teremtsenek feltételeket a tagok tevékenységük végzéséhez, bővítéséhez és fejlesztéséhez, de különösen a financiális eszközök iránti szükségleteik kielégítése érdekében.

A Bank tevékenységével biztosítja a TMASZ-ok között a munka és az eszközök társítását, a pénzeszközök kezelését.

A Bankba való társulással a tagok más közös érdeke megvalósításához is alapot teremtenek, de főleg lehetővé teszik:

— a tagok financiális eszközök racionálisabb felhasználását,
— a közös tervezést, befektetéseket, a financiális eszközök közös felhasználását a maximális ügyviteli eredmények megvalósítása érdekében,
— egységes financiális politika meghatározását és megvalósítását,
— a tagok financiális problémáinak közös megoldását,
— más bank- és pénzintézményekkel szembeni közös fellépést,
— az eszközök, a jövedelem, valamint az eredményes gazdálkodás más elemeinek figyelemmel követését,
— a tagok számára a követelések megfizettetéséről és a kötelezettségek kifizetéséről való gondoskodást, valamint annak intézését.

7. szakasz

A Belső Bank a saját tagjainak számlájára elintéz minden olyan Bank-ügyet, amelyekre a törvény értelmében a társult munka szervezetei fel vannak hatalmazva, továbbá a jelen megállapodásban megjelölt ügyeket, de főleg:
— javaslatokat készít elő a folyó tevékenység és a fejlesztés, finanszírozására, melynek alapján az eszközöket társítják, továbbá a közös befektetésekre, hazai és külföldi hitelek igénylésére,
— elvégzi a közös befektetésekre az eszközök társításának teendőit, az egymás közötti hitelezés és finanszírozás ügyeit intézi akár visszafizetési kötelezettség mellett, akár anélkül történnek,
— átveszi más hazai vagy külföldi bank-, illetve pénzintézmény hiteleszközeit (a külföldiét az alap-bank vagy banktársulat által),
— elintézi a TMASZ-ok közötti hitelügyeket,
— a tagok számlájára más TMSZ-ek és szervezetek iránti hitel- és financiális ügyeket intéz,
— elintézi a tagok számára a követelések megfizettetésével és a kötelezettségek kifizetésével kapcsolatos ügyeket,
— a tagok számára nyilvántartást vezet az adás-hitelezői viszonyokról,
— nyilvántartást vezet a tagok financiális és hitel-kötelezettségekről, valamint gondoskodik e kötelezettségek kifizetéséről,
— elintézi az ügyviteli biztosítást a tagok számlájára,
— intézi a takarékkal és takarékbetétekkel kapcsolatos ügyeket,
— intézi az értékpapírokkal kapcsolatos ügyeket,
— intézi a fizetésbiztosítási eszközökkel kapcsolatos ügyeket,
— a törvény, a tagok határozatai alapján, az önigazgatási határozatokkal megbízott egyéb banküngyi, financiális és más teendőket végez.

A fizetőképességek fenntartása és a kockázat vállalása

8. szakasz

A kialakult kötelezettségekért a Bank az összes társított eszközökkel vállal felelősséget.

A Bank az ügyvitelét oly módon vezeti, ami lehetővé teszi számára a kötelezettségek teljes mértékű kielégítését a megszabott határidőn belül.

Tevékenységével biztosítania kell a saját fizetőképességét és tagjai fizetőképességét is.

A folyó fizetőképesség fenntartására igénybe veheti más bankoknak és tmszeknek a fizetőképesség fenntartására nyújtot hiteleit.

A Belső Bank kötelezettségeit a zsirószámlán levő eszközök terhére fedezik. Amennyiben a zsirószámlán nincs elegendő eszközk a kötelezettségek fedezésére, a tartalékalap eszközeinek terhére, valamint az állóeszközök pénzbeli részének terhére fedezik.

9. szakasz

Amennyiben nem elegendőek a zsirószámlán levő társított eszközök, a tartalékalap eszközei, valamint az állóeszközök alapjában levő pénzeszközök, a kötelezettséget elsősorban annak a tagnak kell fedeznie, amely a kötelezettséget kialakította.

Abban az esetben, ha az előző bekezdésben megjelölt eszközök nem elegendőek a kötelezettségek fedezésére, akkor az összes tagok szolidárisan fedezik.

10. szakasz

A kötelezettségeknek az összes tagok részéről történő szolidáris fedezését annak a tagnak nyújtott hitelnek kell tekinteni, akinek a számlájára a kötelezettséget fedezték. A hitel feltételeit (visszafizetési határidő, kamatláb) a Bank ügyvezető bizottsága határozza meg.

11. szakasz

A Bank alapjai eszközeinek felhasználását a kötelezettségek fedezésére az alapok eszközei ideiglenes felhasználásának kell tekinteni és ezeket az eszközöket legkésőbb 30 napon belül vissza kell fizetni az alapokba. Az eszközöket a határidőnél rövidebb időn belül kell visszafizetni, amennyiben az eszközök felhasználása, illetve vissza nem fizetése átnyúlna az egyik elszámolási időszakból a másikba, vagy az egyik naptári évből a másikba.

12. szakasz

A folyósított hitelek alapján a kifizetetlen követeléseket a Belső Bank a tevékenységével megvalósított jövedelem terhére leírja.

Amennyiben a kifizetetlen követeléseket nem lehet a Belső Bank jövedelmének terhére leírni, a Belső Bank tartalékalapjának terhére írják le.

Amennyiben a követeléseket nem lehet a tartalékalap eszközeinek terhére leírni, a Belső Bank közgyűlése dönt arról, hogy milyen módon írják azokat le, valamint azokról az eszközforrásokról, melyekből a leírást megvalósítják.

A Bank tartalékalapjának a kifizetetlen követelések leírására felhasznált részét legkésőbb öt éven belül vissza kell fizetni, azzal, hogy minden évben a felhasznált eszközöknek legalább egyötödét vissza kell fizetni.

Az eszközök társítása

13. szakasz

A Bank az eszközök társításával kapcsolatos ügyeket a törvény, valamint e megegyezés alapján intézi.

Az állóeszközökbe való befektetésekre, valamint egyes más rendeltetésre társított eszközökről a társítók külön megegyezést vagy szerződést kötnek.

14. szakasz

A Bank tagjai úgy döntenek, hogy e megegyezéssel a következő eszközeiket társítják:

— az egész folyó (forgó) tevékenységükből eredő összes pénzeszközöket egy egységes zsirószámlán,

— a lakásépítésre szánt összes pénzeszközeiket,

— az állóeszközökbe való befektetésekre szánt eszközöket (részben) a társítók külön megegyezései vagy szerződései alapján,

— az átmeneti formákban levő pénzeszközöket (a vevőktől való követelések, a tmasz-ok egymás közötti üzleti viszonyaiból eredő követelések, a leszállítók iránti kötelezettségek, a tmasz-ok közötti kötelezettségek, értékpapírok, fizetés-biztosítási eszközök stb.),

— a garanciavállalási potenciált,

— a tartalékeszközöket (az egészet vagy részben).

Az áruformában levő eszközöket (nyersanyagot, félkész termékeket) külön önigazgatási megegyezések vagy szerződések alapján társítják, a Bank csak nyilvántartást vezet ezekről az eszközökről.

15. szakasz

A társított eszközöket csak a társítók megegyezéseiben vagy szerződéseiben lefektetett rendeltetésre lehet felhasználni.

A társított eszközöket főleg a következőkre használják fel:

— a Bank és a tagok folyó fizetőképességének fenntartására,

— közös befektetésekre,

— egymás hitelezésére,

— visszafizetés nélküli finanszírozásra,

— az adós-hitelezői viszonyokból eredő kötelezettségek fedezésére,

— alap-bankokba, társult munkaszervezetekbe vagy más társulási formákba történő társulásra,

— az eszközök bankokban történő lekötésére.

16. szakasz

Közös jövedelem megvalósítási és elosztása céljából az eszközöket A társult munkáról szóló törvény 60—91. szakaszával összhangban társítják. A Bank vezeti a nyilvántartást az e célra társított eszközök alakulásáról.

17. szakasz

E megegyezés 14. szakaszában megjelölt összes eszközök, valamint a Bank alapjainak eszközei minden tag eszközeinek szerves részét képezik.

18. szakasz

A társított eszközökkel végzett ügyviteli tevékenységnek a bankügyek intézésével alapvető elveit kell szavatolnia, de különösen:

— a befektetett eszközök rentabilitását,

— az eszközök nacionális felhasználását és befektetését,

— az eszközök befektetésének határidejét,

— a Bank és a tagok fizetőképességének fenntartását stb.

19. szakasz

Az eszközök társításáról az önigazgatási megegyeéseknek vagy a szerződéseknek a következőket kell tartalmazniuk:

— az eszközök társításának célját és módját,
— a társított eszközök mennyiségét,
— a társított eszközök rendeltetését,
— az eszköztársítók közötti financiális és üzleti viszonyokat,
— a társítók jogainak és kötelezettségeinek meghatározását,
— a társított eszközök használói jogainak és kötelezettségeinek meghatározását,
— a társított eszközökből megvalósított közös jövedelem elosztásának módját,
— a társított eszközök feletti igazgatás módját,
— a kialakított viszonyok megszűnésének feltételeit és módját,
— a kockázat vállalását,
— a vitás kérdések megoldását.

20. szakasz

A Bank intézi a fizetési forgalommal kapcsolatos összes ügyeket a tagjai számlájára.

A Bank vezeti a közös zsirószámlával kapcsolatos ügyeket.

A Bank veszi fel az összes befizetéseket és elvégzi az összes kifizetéseket a tagjai számlájára a jelen önigazgatási megegyezéssel, valamint más önigazgatási megegyezésekkel és a törvénnyel összhangban.

A Bank és a tagjai közötti financiális viszonyokat belső folyószámlák alkalmazásával rendezik.

21. szakasz

A belső zsirószámláknak szabály szerint pozitív (követelési) szaldójuknak kell lenni a társított eszközök könyvelésében.

A hitelezők iránti kötelezettségeket (harmadik személy iránti kötelezettségeket) a tagok belső zsirószámlájának szaldójára való tekintet nélkül fedezik.

Más tagok eszközeinek használatáért térítést fizetnek a folyószámla-rendszer szerinti, valamint az átlagos kamatlábak szerinti elszámolás alkalmazásával azon taggal szemben, amelynek nem voltak eszközei a saját zsirószámláján a kötelezettségek kielégítésére.

Az a tag, amelynek negatív (tartozási) egyenlege van a belső zsirószámláján, a társított eszközök könyvelésében köteles a saját kötelezettségét más tagokkal szemben azonnal fedezni, de legkésőbb a folyó hó végéig.

Abban az esetben, ha nincs lehetősége fedezni ezt a kötelezettséget, köteles hitelt kérni a Belső Banktól.

Ha a tag fizetésképtelenségének okait nem lehet az e megegyezésben előirányzott módon elhárítani, a tag köteles szanálási eljárást indítani és a törvényben előírt más intézkedéseket foganatosítani.

22. szakasz

Azok a társadalmi-jogi személyek, amelyek nem csatlakoztak a Bankba való társulásról szóló önigazgatási megegyezéshez, viszont külön megegyezéssel vagy

szerződéssel eszközöket társítottak a Bankban, igazgatják ezeket az eszközöket, valamint ezeknek az eszközöknek az ügyviteléből eredő jövedelem elosztásában és a kockázat vállalásában részt vesznek.

A Bank ügyviteli potenciálja és hitelügyei

23. szakasz

A Bank ügyviteli potenciálját képezik:
— a jelen megegyezés 14. szakasza értelmében a Bankba társított eszközök,
— a Bank tagjai dolgozóinak takarékbetétje, valamint a célrendeltetésű takarékeszközök a törvénnyel összhangban,
— az alap-bankok, más társult munkaszervezetek és szervezetek hiteleszközei,
— egyéb eszközök, amelyeket a Bank a törvény alapján felhasználhat.

24. szakasz

A Bank használhatja az alap-bankok hiteleit azokra a célokra és rendeltetésekre és olyan összegben, ahogyan azt a Bank közgyűlése vagy a tagok meghatározzák, illetve amennyire felhatalmazzák a törvénnyel összhangban.
A Bank a hiteleket elsősorban a következőkre használja fel:
— a folyó fizetőképesség fenntartására,
— a tagok folyó szükségleteinek kielégítésére,
— a tagok állóeszközeibe való beruházásokra,
— a tagok tartós forgóeszközeire,
— az eszközök lekötése alapján, valamint más módon és olyan feltételek mellett, ahogyan az alap-bankok jóváhagyják a hiteleket lakásépítési befektetésekre,
— a Bank közgyűlésének önigazgatási határozataival és a tagok határozataival összhangban egyéb rendeltetésre.
Az alap-bankoknál a hitelmegterhelést a Bank önigazgatási terveivel és azoknak a tagok határozataival összhangban végzi, mely tagok számlájára a Bank a terhelést vállalja az ügyviteli banknál.

25. szakasz

A Bank tagjai számára hiteleket hagy jóvá a következő célokra:
— a folyó fizetőképesség fenntartására,
— az ügyviteli forgalomra a hitelezési-monetáris rendszerrel, valamint a hitelezési politika folyó intézkedéseivel összhangban,
— az állóeszközökre és beruházásokra,
— lakásépítésre,
— a Bank önigazgatási szerveinek előírásaival és határozataival összhangban egyéb rendeltetésekre.

26. szakasz

A hitelt használó tagoknak eleget kell tenni a hitelvállalási feltételeknek és kötelesek kellő adatokat nyújtani a Bank számára a kérelmére a hitel jóváhagyása előtt, és kötelesek benyújtani a szükséges adatokat és dokumentumokat a hitel használatához.

A Bank tagja a hitel felhasználása előtt a Bankhoz írásbeli formában kérelmet nyújt be.

A hiteligénylő tagnak különösen a hitelvállalási képesség szempontjából a következő feltételeknek kell eleget tennie:

— hogy pozitív financiális eredményeket valósítson meg,

— a tiszta jövedelemből biztosítsa a tartós forgóeszközök növekedését,

— szavatolja a határidőn belül a hitel visszafizetését,

— az eszközöket beruházásokra fordítsa a munkaszervezet (az összetett társult munkaszervezet) önigazgatási tervével összhangban,

— ha a beruházásokra meghatározták a pénzelés szerkezetét, és az egész beruházásra szükséges eszközmennyiséget biztosították,

— a beruházást rendszeresen bejelentették az illetékes szerveknek és kamaráknak, ha az összhangban van a törvényes előírásokkal, a társadalmi fejlesztési tervekkel.

27. szakasz

A Bank köteles a kérelmet szakszerűen elemezni és értékelni.

A Bank köteles elintézni a hitel használatával kapcsolatosan a törvényes előírásokban meghatározott összes műveleteket.

A lakásépítésre, a lakóterület bővítésére és a lakásfeltételek javítására folyósított hitelek jóváhagyásában és használatában a Bank köteles alkalmazni azokat az önigazgatási megegyezéseket, amelyek a társadalmi tevékenységek e területére vonatkoznak.

28. szakasz

A Bank tagjai számára intézi A társadalmi eszközök használói közötti fizetés biztosításáról szóló törvény alkalmazásával kapcsolatos összes ügyeket.

A Bank kezességet vállal a termékek és szolgáltatások belső realizálására. A fizetés biztosításáról szóló törvény alapján a bankra bízot tügyek intézése céljából a Bank közgyűlése szükség szerint önigazgatási határozatokat hozhat, az ügyvezető bizottság pedig tanácsokat nyújthat.

29. szakasz

A Bank a tagjai számára intézi a vagyon és a személyek biztosításával kapcsolatos összes ügyeket. A biztosítási ügyek intézésének módját a Bank közgyűlésének külön önigazgatási határozatával, vagy a tagok külön önigazgatási megegyezésében határozzák meg.

30. szakasz

A Bank hitelező funkciója megvalósítása során elsősorban a saját tagjainak eszközeit használja, és ha ezek az eszközök nem elegendőek, csak akkor használja fel az alap-bankok és más szervezetek hiteleit, szem előtt tartva azt, hogy az eszközöket csak a szükséges mennyiségben és a lekedvezőbb feltételek mellett szerezze be.

A Bank köteles gondoskodni hitelek által az értékesítés, az áruelhelyezés határidejének betartásáról, melynek összhangban kell lennie az eszközforrásokkal kapcsolatos határidőkkel.

31. szakasz

Annak a tagnak, amelynek a hiteligénylését nem fogadta el a Bank ügyvezető bizottsága, jogában áll fellebbezést benyújtani a Bank közgyűléséhez.

A fellebbezést az ügyvezető bizottság végzésének átvételétől eltelt 8 napon belül kell benyújtani. A Bank közgyűlése a Bank tagja fellebbezésével kapcsolatban 30 napon belül köteles határozatot hozni.

A Bank közgyűlésének határozata végleges.

Az ügyviteli politika és tervezés

32. szakasz

A Bank tervét a törvény 82., 83., 84., 85., 86. és 87. szakaszával összhangban hozzák meg.

A Bank tervei a Bank tagjainak közös tervét képezik, mégpedig abban a részében, amely a Belső Bank által valósul meg.

A Bank a következő terveket hozza meg:

— középtávú terveket,

— évi terveket.

Az évi terv a középtávú terv megvalósításának eszköze, és egyben az ügyviteli politikára vonatkozó megegyezés is.

33. szakasz

A középtávú terv a Bank tagjainak közös céljaiból indul ki, melyek a következőkre irányulnak:

— a saját és a társadalmi jövedelem növelése,

— a munkatermelékenység növelése.

A terv főleg a következőket tartalmazza:

— a közös célokat és fejlesztési feladatokat, amelyeket e terv által valósítanak meg,

— az eszközök társításának módját és a társított eszközök felhasználásának feltételeit,

— az eszközök összegyűjtésének módját és felhasználásának feltételeit,

— a hitelek és kölcsönök összegyűjtésének módját és feltételeit,

— a Bank alapjaiban az eszközök kialakításának módját és az alapokban társított eszközök felhasználásának feltételeit,

— a Bank ügyviteléből következő kockázat vállalásának módját,

— a Bank jövedelme megvalósításának és elosztásának módját.

A középtávú terv financiális részét évek szerint határozzák meg.

34. szakasz

A Belső Bank évi terve főleg a következőket tartalmazza:

— az eszközök forrásait, a társítás, az eszközök összegyűjtésének feltételeit, valamint felhasználásuk rendeltetéseit és feltételeit,

— a hitelfolyósítás rendeltetéseit és feltételeit,

— a Bank jövedelmeinek és kiadásinak tervét és hitelmérlegének tervét.

Az évi terv mellett meghozzák a bank általános ügyviteli politikájára vonatkozó aktusokat is. Az ügyviteli politika alapvető aktusai a következők:

— a Bank évi tervének megvalósításának módja és a megvalósítással kapcsolatos intézkedések,

— a Bank által nyújtott szolgáltatások térítésének díjszabása,

— a Bank és tagjai fizetőképessége fenntartásának módja, és az erre vonatkozó intézkedések,

— a Bank financiális terve.

A Bank terveinek végrehajtása céljából ügyviteli kapcsolatra lép más bankokkal és financiális szervezetekkel, főleg az egyes fejlesztési programok megvalósítása érdekében.

A Bank jövedelmei és a jövedelem elosztása

35. szakasz

A Bank jövedelmei a következő forrásokból alakulnak ki:
— a Bankszolgáltatások térítése,
— a folyósított hitelek kamatai,
— a bank ügyvitele során megvalósított egyéb bevételek.

A Bank közgyűlése határozza meg a hitelek kamatlábait és a szolgáltatások térítéseit minden naptári évre vonatkozóan külön meghozott határozattal és díjszabással.

36. szakasz

A bevételeket a törvény 95. és 96. szakasza értelmében a következő rendeltetésre használják fel:
— a kapott hitelek és más eszközök kamatainak kifizetésére,
— a bankszolgáltatások térítéseinek kifizetésére és más szerződéses kötelezettségekre,
— a kifizetetlen követelések leírására,
— amortizációra,
— dologi kiadásokra és más ügyviteli költségekre,
— a munkaközösség és a bank közötti munkacsere térítésére a törvény 96. szakasza, valamint A társult munkáról szóló törvény 89. és 95. szakasza értelmében,
— a fennmaradt részt a bank alapjaiba osztják el és társítják.

37. szakasz

A munkaközösség és a Bank munkacseréjére a térítést a munkaközösség és a bank munkacseréjére vonatkozó külön önigazgatási megegyezésben határozzák meg.

Az önigazgatási megegyezés javaslatát a munkaközösség munkástanácsa terjeszti fel, amelyhez mellékeli a munkatervet is a tevékenység mennyiségének javaslatával ,amit a munkaközösség végez el a Bank számára abban az évben, amelyre ez a megegyezés vonatkozik.

38. szakasz

Amennyiben a bevételek nem tudnák fedezni a kiadásokat, a munkaközösség térítését és a Bank alapjainak eszközeit, a Bank tagjai azon munkák mennyiségétől függően, amennyit a Bank a tagok számára nyújtott, eszközöket biztosítank a jelen megegyezés 32. szakaszában megjelölt kiadások és kötelezettségek fedezésére.

39. szakasz

A Bank közgyűlése a munkaközösség elemzése és adatai alapján, valamint az ügyvezető bizottság véleménye és javaslatai figyelembevételével köteles azonnal leellenőrizni, hogy mik az okai annak, hogy a Bank jövedelmei nem való-

sultak meg, és határozatot kell hoznia a bevételek tartós megvalósításának biztosításáról.

A közgyűlés köteles ellenőrizni a munkaközösség és az ügyvezető szerv munkáját, és köteles minden intézkedést és műveletet alkalmazni, amelyekre a jelen megegyezés és a törvény felhatalmazza.

40. szakasz

Amennyiben sor kerül a munkaközösség hibájából a kifizetetlen követelések vagy más kiadások leírására, akkor a munkaközösség fogja azt fedezni a Bank által a számára nyújtott munkacsere térítésekor.

A munkaközösség köteles közelebbről meghatározni a jelen megegyezés jelen szakasza rendelkezéseinek alkalmazását a Bank munkaközösségében a dolgozók társulásáról szóló megegyezésben, valamint a munkaközösség statútumában.

A Bank alapjai

41. szakasz

A Banknak a következő alapjai vannak:

— Tartalékalap,

— Állóeszközök alapja.

Az alapokat a következő eszközökből alakítják ki:

— a tagok jövedelméből és

— a Bank jövedelméből.

Az alapokat a Bank tagjainak nevén vezetik.

A Banknak más alapjai is lehetnek.

Más alapok megalakításáról a Bank közgyűlése hoz határozatot.

A Bank tagjai külön önigazgatási megegyezéssel is alakíthatnak más alapokat.

42. szakasz

Az alapok kezdeti állását a munkaprogram, valamint a Bank tevékenységének mennyisége alapján határozzák meg, és a Bank tagjai biztosítják:

— pénzeszközök formájában szolidárisan összesen a következő összegben:

1. a tartalékalapba ———————— dinár,

2. az állóeszközök alapjába ———————— dinár,

— materiális formában az összes álló eszközöket, amelyeket a Bank eddig is használt (külön megegyezés értelmében).

43. szakasz

A tartalékalap eszközeit a kifizetetlen követelések leírására és más kockázat fedezésére használják, továbbá a folyó fizetőképesség fenntartására.

Az eszközöket a Társadalmi Könyvviteli Szolgálatnál nyitott külön számlán vezetik.

A tartalékalapba az eszközöket a törvénnyel összhangban különítik le minden ügyviteli évre vonatkozóan.

44. szakasz

Az ügyviteli alap eszközei a következőkből állnak:

— a materiális formában levő eszközök (üzlethelyiség, bútor, felszerelés, gépek stb.),

— az ügyviteli alap pénzeszközei.

Az ügyviteli alap pénzeszközeit a Társadalmi Könyvviteli Szolgálatnál nyitott külön számlán vezetik.

A Bank állóeszközeinek alapjába a lekülönítendő eszközök összegét a Bank közgyűlése határozza meg.

A Bank tagjai megegyezéssel és önigazgatási határozatokkal olyan döntést hozhatnak, hogy a megvalósított tiszta jövedelmük egy részét is a Bank alapjaiba társítják.

45. szakasz

A Bank tagjai e megegyezésből való kilépésük alkalmával kérhetik a Bank tartalékalapjában levő betétjeik visszavonását, vagy annak más tagra való átvitelét.

A tagok a betétet olyan feltétel mellett vonhatják vissza, ha az a tag, amely felmondja ezt a szerződést:

— kielégítette a Bank iránti összes kötelezettségeit,

— eleget tett a többi tag iránti szerződéses és egyéb kötelezettségeinek.

Az eszközöket annak az évnek a végétől számított 3 éven belül lehet visszavonni, amelyben a jelen önigazgatási megegyezés e szakasza előző bekezdésében megjelölt kötelezettségeket a tag kielégítette, illetve fedezte, vagyis a felmondási határidő elteltétől számítva 3 éven belül.

A közgyűlés a megegyezést felmondó egyes tagokra vonatkozóan más feltételeket is meghatározhat a következő esetekben:

— ha a tag eleget tett a bank iránti és a többi tag iránti kötelezettségeinek,

— a a határidő letelte előtt az eszközök visszavonásával nem teszi kérdésessé a Bank fennállását, vagy fizetőképességét .

46. szakasz

Az állóeszközök alapjából az eszközöket a Bankból nem lehet visszavonni. Kivételesen a Bank közgyűlése hozhat olyan határozatot, hogy ezeket az eszközöket visszajuttatja a megegyezést felmondó tag számára, a következő feltételek mellett:

— ha eleget tett a Bank iránti összes kötelezettségeinek,

— ha a különválással nem veszélyezteti a Bank munkájának anyagi alapjait.

A Bank igazgatása

47. szakasz

A Bank önigazgatási szervei:

— a Bank közgyűlése,

— a Bank ügyvezető bizottsága,

— a Bank önigazgatási ellenőrzési szerve.

A Banknak van ügyvezető szerve is.

A Bank ügyvezető szerve vezeti a Bank munkaközösségének munkáját.

A közgyűlés

48. szakasz

A közgyűlést a Bank tagjainak küldöttei képezik.

Minden tag önigazgatási eljárással választja meg a küldötteket saját küldöttségébe.

Minden tag a küldöttségbe — küldöttet választ.

A küldötteket a statútumban vagy a tmasz igazgatási szerveinek megválasztására vonatkozó más általános aktusban meghatározott eljárás szerint választják meg.

A küldöttségi tagok mandátuma annyi ideig tart, mint a tmasz munkástanácsa tagjainak mandátuma.

A küldöttség tagja csak egyszer lehet megválasztva a Bank küldöttségébe. A küldöttségek és a küldöttek tisztségüket a saját tmaszuk határozataival és a jelen önigazgatási megegyezéssel összhangban végzik.

A küldöttek a saját tmaszukban társult dolgozók akaratát juttatják kifejezésre.

A küldöttek és a küldöttségek az őket megválasztó tmasz-oknak — a Bank tagjainak jelentést tesznek munkájukról és a Bank munkájáról.

49. szakasz

A közgyűlés a Bank legfelsőbb igazgatási szerve.

A közgyűlés funkcióját üléseken gyakorolja. A közgyűlés üléseit szükség szerint hívják össze, de legalább negyedévenként egyszer.

A közgyűlés tevékenységét a törvénnyel és a jelen megegyezéssel összhangban végzik, de főleg a következőket intézik:

— elfogadottnak nyilvánítja a Belső Bankba való társulásról szóló önigazgatási megegyezést,

— meghozza a következő aktusokat:

a) önigazgatási aktusokat

b) középtávú és évi terveket

c) a státusváltozásra vonatkozó határozatokat;

— dönt:

1. az eszközök társításának módjáról és céljáról, valamint a társítandó eszközök összegéről,

2. a tervek és az ügyviteli politika megvalósításával kapcsolatos intézkedésekről,

3. a terhelések legfelsőbb határáról,

4. a Bank és a tagok fizetőképességének fenntartására vonatkozó intézkedésekről,

5. a Bank munkájáról szóló jelentésről,

6. a zárszámadás meghozataláról, a megvalósított jövedelem elosztásáról és felhasználásáról,

7. a bevételek és kiadások tervéről (a financiális tervben),

8. az ügyvezető bizottság megválasztásáról és felmentéséről,

9. az ügyvezető szerv kinevezéséről és felmentéséről,

10. a Bank munkaközösségével fenntartott viszonyok rendezéséről,

11. a Bank tevékenységi körébe tartozó egyéb ügyekről,

12. az ügyvezető bizottság javaslatairól,

13. a Bank tagjainak kérelmeiről és fellebbezéseiről.

50. szakasz

A tag küldöttségét jelenlevőnek tekintik, ha a közgyűlés ülésén a tag küldöttségének legalább egy küldötte jelen van.

Az önigazgatási megegyezések kihirdetéséhez, az önigazgatási aktusok kö-

zéptávú és évi tervek, valamint a státusváltozásokra vonatkozó határozatok meghozatalához az összes tagok beleegyezése szükséges.

A közgyűlés többi határozatának meghozatalához a jelenlevő tagok szavazattöbbsége szükséges.

A közgyűlés jogerős határozatot akkor hoz, ha a tagok többsége jelen van az ülésen, kivéve az e szakasz 2. bekezdésében megjelölt határozatokat.

Abban az esetben, ha a küldöttségek nem értenek egyet az e szakasz 2. bekezdésében megjelölt határozatokkal kapcsolatban, egybehangolási eljárásra kerül sor a jelen megegyezéssel, valamint a Bank közgyűlésének ügyrendi szabályzatával összhangban.

Ügyvezető bizottság

51. szakasz

Az ügyvezető bizottságot a közgyűlés küldötteinek soraiból választják. Az ügyvezető bizottság tagjainak mandátuma 2 évig tart.

Az ügyvezető bizottságnak ——— tagja van.

Az ügyvezető bizottság a közgyűlés végrehajtó szerve, annak a határozatait hajtja végre.

Az ügyvezető bizottság többek között a következő teendőket végzi:

— a közgyűlés összehívására vonatkozó határozat meghozatala,

— a közgyűlés előtt megvitatásra és határozatra kerülő anyagok és javaslatok előkészítése,

— gondoskodik a közgyűlés terveinek és határozatainak végrehajtásáról,

— igazgatja a Bank ügyeit a közgyűlés ülései között eltelt időszakban,

— megvalósítja a fizetőképesség fenntartására irányuló intézkedéseket,

— határozatokat hoz felhatalmazása keretében rövid lejáratú hitelekről,

— felhatalmazása keretében dönt más hitelekről is,

— kezdeményezi és megvitatja a tagok fejlesztési programjának és folyó tevékenységének finanszírozási javaslatát, melyek alapján társítják a munkát és az eszközöket:

a) a közös befektetésekre,

b) egymás hitelezésére,

c) visszafizetés nélküli finanszírozásra,

— határozatot hoz a bankoknál az eszközök lekötéséről,

— kezdeményezi és megvitatja más olyan társult munkaszervezetekkel és önigazgatási érdekközösségekkel a munka és az eszközök társításának javaslatát, amelyek nem tagjai a Belső Banknak,

— javasolja és megvitatja a külföldi és hazai hitelek igénylésének lehetőségét a Bank tagjainak számára,

— tevékenységi körében más teendőket is intéz.

52. szakasz

Az ügyviteli bizottság funpcióját üléseken gyakorolja. Az üléseket szükség szerint hívják össze, de legalább havonta egyszer. Az ügyvezető bizottság határozatokat és záróhatározatokat akkor hozhat, ha az ülésen a tagok küldötteinek több mint fele jelen van. A határozatokat a jelenlevők szavazattöbbségével hozzák meg.

Önigazgatási ellenőrzés

53. szakasz

A Belső Bank tagjainak joga és kötelessége az önigazgatási ellenőrzés gyakorlása. Az önigazgatási ellenőrzéssel a Belső Bank felügyelőségi bizottságát bízzák meg.

A felügyelőségi bizottság funkcióját az ügyviteli könyvek és a dokumentáció ellenőrzésével, valamint üléseken gyakorolja.

Az üléseket szükség szerint hívják össze, de legalább negyedévenként tartják meg.

A bizottság határozatai akkor jogerősek, ha a határozat meghozatalakor az ülésen a tagok több mint fele jelen van.

Határozatot a jelenlevő tagok szavazattöbbségével hozzák meg.

54. szakasz

A felügyelőségi bizottságot a Belső Bank közgyűlése tagjainak soraiból választják.

A felügyelőségi bizottságnak ——— tagja van.

A felügyelőségi bizottság ellenőrzi a belső Bank ügyvitelét, valamint a törvényesség megvalósulását, de különösen ellenőrzi:

— a Belső Bankba való társulásról szóló önigazgatási megegyezés megvalósítását,

— az önigazgatási általános aktusok megvalósítását,

— az évi és középtávú tervek megvalósítását,

— a Belső Bank szervei határozatainak megvalósítását,

— a társadalmi eszközök használatát,

— a Bank jövedelmi és kiadási tervének, valamint financiális tervének megvalósítását,

— a Belső Bank a munkaközösség önigazgatási megegyezésének megvalósítását,

— ellenőrzi a törvényesség megvalósítását az ügyvezető szervvel stb.

A felügyelőségi bizottság tagja nem lehet tagja a Bank semmilyen más szervének.

A felügyelőségi bizottság munkájáról, megfigyeléseiről és az észlelt jelenségekről jelentést terjeszt fel a Bank szervei előtt, amelyek kötelesek e jelentést megvitatni.

A Bank ügyvezető szerve

55. szakasz

A Bank ügyvezető szerve a Bank igazgatója. (Alternatíva: Kollektív ügyvezető szerv, melynek élén elnök áll.)

Az ügyvezető szervet a Bank közgyűlése nevezi ki és menti fel A társult munkáról szóló törvény 645. szakaszával összhangban a pályázati bizottság javaslatára.

Az ügyvezető szervet nyilvános pályázat alapján nevezik ki, melynek határideje nem lehet kevesebb 30 napnál.

A Bank igazgatójává olyan személyt lehet kinevezni (vagy a kollektív ügyvezető szerv elnökévé), akinek egyetemi szakképzettsége van, továbbá megfelelő tapasztalattal és erkölcsi-politikai kvalitásokkal rendelkezik.

A pályázat kihirdetéséről a Bank közgyűlése hoz határozatot.

A pályázati bizottságnak 5 tagja van, akik közül kettő a Bank munkaközösségének tagja.

A közgyűlés kinevezheti az ügyvezető szerv tisztségét betöltő személyt is, de csak legtovább 6 hónapig tartó időszakra.

Az ügyvezető szerv kinevezésére, valamint a kinevezés feltételeire vonatkozó rendelkezéseket a munkaközösség statútuma határozza meg.

A munkaközösség statútumával közelebbről, illetve pontosabban meghatározzák az ügyvezető szervnek a munkaközösség munkájával kapcsolatos jogait és kötelességeit.

56. szakasz

Az ügyvezető szerv képviseli a Bankot harmadik személy előtt.

Az ügyvezető szerv hatáskörébe tartoznak a következő teendők:

— a közgyűlés, az ügyvezető bizottság és a Bank más szervei határozatainak megvalósítása,

— a Belső Bank és tagjai tevékenységére vonatkozó kezdeményezések és javaslatok felterjesztése,

— a munkában a törvényesség érvényesítése, az önigazgatási megegyezések, megállapodások, valamint más önigazgatási aktusok megvalósítása,

— a Bank terveinek végrehajtása és a folyó fizetőképesség fenntartása,

— együttműködés a Belső Bank tagjainak ügyvezető szerveivel,

— a munkaközösség a Belső Bank munkájának vezetése, továbbá a munkaközösség fejlesztési programjának irányítása.

Az ügyvezető szerv munkájáért a Bank ügyvezető bizottságának és közgyűlésének felel.

A törvényesség megvalósítása során az ügyvezető szerv köteles figyelmeztetni a Bank illetékes szerveit az összes észlelt törvénytelenségekre, amelyek az egyes határozatok alkalmazása során felmerülnek.

Olyan esetekben, amikor az illetékes szervek a figyelmeztetés ellenére is a törvényes előírásokkal ellentétes határozatot hoznak, köteles a határozatokat felfüggeszteni. Olyan esetekben, amikor a Bank bármely szervének határozatát törvénytelensége miatt felfüggesztik, legkésőbb 10 napon belül köteles a határozat végrehajtásának felfüggesztéséről értesíteni a társadalmi-politikai közösség illetékes szervét. Az ügyvezető szerv a törvényes előírásokban meghatározott módon egyéb teendőket is végez.

A Belső Bank munkaközössége

57. szakasz

Azok a dolgozók, akik a Bank ügyeit intézik, munkaközösséget alakítanak. A Belső Bank és a munkaközösség viszonyait a Belső Bank és a munkaközösség közötti munkacseréről szóló önigazgatási megegyezésben rendezik.

Az önigazgatási megegyezés főleg a következőket tartalmazza:

— a munkaközösségnek a Belső Bank teendői végzésében vállalt kötelezettségét, felelősségét és jogait,

— a munkaközösség dolgozói számára a személyi jövedelmi eszközök, valamint a közös fogyasztási eszközök lekülönítésére vonatkozó intézkedéseket,

— az állóeszközök alapjának használatára a munkaközösség felhatalmazását,

— a Belső Bank dologi és egyéb kiadásainak fedezésére szolgáló eszközök biztosításának módját,
— a Bank jövedelmének elosztási mércéit és módját, valamint a munka anyagi alapjának bővítésére szolgáló eszközök megvalósítási módját.

58. szakasz

A munkaközösség kötelezően meghozza a következő önigazgatási aktusokat:
— a dolgozók munkájának a munkaközösségbe való társításáról szóló önigazgatási megegyezést,
— a munkaközösség statútumát,
— a munkaviszonyokat rendező önigazgatási aktust és
— a munkaközösség munkájával kapcsolatos más önigazgatási aktusokat.

59. szakasz

A Bank közgyűlése utasításokat adhat a munkaközösségnek a munkaközösség statútuma egyes rendelkezéseinek tartalmára vonatkozóan.
A Bank közgyűlése megjegyezéseket is tehet a statútum egyes rendelkezéseire.
A munkaközösség 30 napon belül köteles megvitatni a Bank közgyűlésének javaslatait és megjegyzéseit, továbbá köteles tájékoztatni a közgyűlést saját álláspontjairól és határozatairól.
A munkaközösség önigazgatási aktusait A társult munkáról szóló törvénnyel és más törvényes előírásokkal összhangban hozzák meg.

60. szakasz

A munkaközösséget a Bank megalakulásával egyidőben alakítják meg.
A munkaközösség tevékenységét a Bank munkájának megszűnésével egyidőben szünteti meg.
A munkaközösség statútuma pontosabban meghatározza a munkaközösség megalakításával, munkájával és munkájának megszünésével kapcsolatos kérdéseket.

61. szakasz

A munkaközösség statútuma rendezi a munkaközösség munkájában kialakuló viszonyokat a jelen megegyezéssel összhangban.
A statútum kötelezően meghatározza a munkaközösség megszervezését, amely által biztosítani kell a jelen megegyezés 6. és 7. szakaszával kapcsolatos teendők végrehajtását.

62. szakasz

A munkaközösség intézi a Bank szakmai és banktevékenységét, az adminisztrációs és kiegészítő tevékenységét.
A teendőket a következő szervezeti egységek által végzi:
— munkakoordinációs egység,
— fizetésforgalmi egység,
— eszköztársítási egység,
— mérlegkészítési és elemzési egység,
— financiális és hitelügyeket intéző egység,
— vagyon- és személybiztosítási egység,
— a vevőktől való követelések megfizettetésével valamint a leszállítók iránti kötelezettségnek fedezésével kapcsolatos ügyeket intéző egység,

— a devizaügyeket intéző egység,
— számvevőség,
— káderügyi, adminisztrációs és általános ügyek egysége.

63. szakasz

A munkaközösség kötelezően megszervezi:
— a munkaközösség könyvelésének vezetését,
— a társított és más eszközök könyvelésének és a hitelügyek vezetését (ügyviteli könyvelés).

A könyvelés és más nyilvántartás vezetésének módját kötelezően külön önigazgatási aktusban határozzák meg.

Társadalmi önvédelem és az üzleti titok őrzése

64. szakasz

A Bankban kötelezően megvalósítják a társadalmi önvédelmi és honvédelmi intézkedéseket, teendőket.

A védelmi teendőket a társadalmi önvédelemről és honvédelemről szóló önigazgatási aktussal összhangban valósítják meg, mely aktus a munkaszervezet (vagy összetett társult munkaszervezet) hozott meg.

A munkaközösség statútumában kötelezően meghatározzák a munkaközösség feladatát az önvédelemben, és rendezik a viszonyokat az önvédelem terén.

A Bank közgyűlése szintén hozhat kellő önigazgatási aktusokat az önvédelemről.

65. szakasz

Üzleti titoknak tekintendők azok az okiratok és adatok, amelyeket önigazgatási aktusában üzleti titoknak jelölt meg:
— a tmasz vagy más szervezet — a Bank tagja, és a Bank rendelkezik azzal,
— a Bank igazgatási szerve, mely adatokat saját önigazgatási aktusával titokként jelölt meg.

66. szakasz

A Bank és munkaközösségek kötelesek őrizni mindazokat az üzleti titkokat, amelyek a Bank tagjaira vonatkoznak, vagyis azokat az adatokat, amelyek rendelkezésükre állnak.

Az üzleti titok őrzésében be kell, hogy tartsák A társult munkáról szóló törvény 441—446. szakaszának előírásait.

A Bank közgyűlése, ügyvezető bizottsága, valamint a munkaközösség munkástanácsa önállóan hozhatnak, de kötelezőek is önigazgatási aktust hozni az üzleti titok őrzéséről.

A Belső Bank tagságára való jogosultság elnyerése és megszűnése

67. szakasz

Az e megegyezés megkötésében részvevő munkaszervezet vagy az utólag csatlakozó munkaszervezet összetételében tartozó minden alapszervezet a Belső Bank tagja lesz, és a megegyezés megkötésének illetve a csatlakozás napján elnyeri a megegyezésben meghatározott jogokat, vállalja a benne meghatározott kötelezettségeket és felelősségeket.

Kivéve a ———————— munkaszervezet összetételébe tartozó tmaszokat e megegyezéshez csatlakozhatnak az ———————— összetett társult munkaszervezet kötelékébe tartozó más tmaszok is.

Az önigazgatási megegyezéshez csatlakozhatnak az önigazgatási érdekközösségek, valamint más társadalmi-jogi személyek önigazgatási egységei is, ha a termelés, forgalmazás, illetve a gazdálkodási és jövedelemszerzési folyamatban kapcsolatban állnak a Bank tagjaival.

Amennyiben a tag nem tesz eleget a jelen megegyezés 42. szakaszában megjelölt kötelezettségeknek, úgy tekintendő, hogy nem csatlakozott a megegyezéshez.

Minden tag kiléphet a Belső Bankból egy éves kilépési határidővel.

A Bank alapjaiból az eszközöket a jelen megegyezés rendelkezései szerint vonhatják vissza.

A kilépésről szóló határozatot ugyanolyan módon hozzák meg, mint ahogyan a megeggyezés megkötésére, illetve a csatlakozásra vonatkozó határozatot, amit el kell juttatni a Belső Bank többi tagjaihoz, valamint közgyűléséhez.

A Belső Bankba való tagság e szakasz 1. bekezdésében megjelölt kilépési határidő leteltével veszi kezdetét, mely határidőt a kilépésről szóló határozatnak a közgyűléshez való eljuttatása utáni első naptól kezdve számítják. Ugyanezen a napon megszűnnek a Belső Bank tagjának jogai és kötelezettségei, kivéve a Belső Bank kötelezettségei és ügyvitele iránti felelősség a tagság megszűnéséig tart. A Belső Bankból kilépő tag a kilépése után is felelős a Belső Bank kötelezettségeiért és ügyviteléért arra az időszakra vonatkozóan, míg a Belső Bank tagja volt.

68. szakasz

A Belső Bankba való tagság megszűnik a tagnak a munkaszervezet kötelékéből való kiválásával. Ebben az esetben a Belső Bankban való tagság azon a napon szűnik meg, amikor a kiváló tag a munkaszervezet kötelékéből is kiválik.

Az előző bekezdésben megjelölt esetben e megegyezés előző szakaszának 2. és 4. bekezdése rendelkezéseit kell alkalmazni.

A tagok tájékoztatása a Bank munkájáról

69. szakasz

A Bank köteles tájékoztatni a tag társult munkaszervezetek dolgozóit azokról a határozatokról, amelyeket a Bank önigazgatási szervei hoznak meg, továbbá saját munkájáról és a társított eszközökkel folytatott üzleti tevékenység eredményességéről.

A Bank kötelezően nyilvántartást vezet a tagok eszközeinek, kötelezettségeinek alakulásáról, tevékenységének eredményességéről, és figyelemmel követi azt, erről viszont tájékoztatja a tagok dolgozóit.

70. szakasz

A Bank a dolgozókat periodikusan, legalább negyedévenként és évenként tájékoztatja.

A Bank tájékoztatja a tagszervezetek dolgozóit az ügyviteli eredményekről és az eszközök alakulásáról a tagszervezetek tájékoztató közlönyei által.

A Bank a tájékoztatást saját közlönye által is nyújthatja.

A jelen önigazgatási megegyezés kiegészítése és módosítása valamint a Belső Bank önigazgatási általános aktusainak meghozatala

71. szakasz

A jelen önigazgatási megegyezést a törvénnyel összhangban kötik meg, kiegészítése és módosítása pedig összhangban áll a jelen megegyezéssel.

Ezzel az önigazgatási megegyezéssel összhangban hozzák meg a Bank önigazgatási általános aktusait is.

A jelen önigazgatási megegyezés kiegészítését és módosítását a Bank minden tagja és a közgyűlése kezdeményezheti.

A tagok a kiegészítést és módosítást írásban indítványozhatják, aminek tartalmaznia kell azokat a kérdéseket és annak indokolását, amelyekre a kiegészítés és módosítás vonatkozik, vagyis azt, hogy hogyan kell hangzania a javasolt kiegészítésnek és módosításnak.

A tag kezdeményezését a közgyűléshez juttatja el, a közgyűlés pedig a kezdeményezés átvételétől számított 30 napon belül dönt a kezdeményezés elfogadásáról, szükség esetében pedig a kezdeményezés felterjesztőjétől kiegészítő magyarázatot kér.

Amennyiben a közgyűlés összes köldötteinek többsége a kezdeményezés elfogadása mellett dönt, a közgyűlés megbízza az ügyvezető bizottságot e megegyezés kiegészítését módosítási javaslatának elkészítésével, hogy azt a meghatározott határidőn belül terjessze fel a közgyűlés elé.

A közgyűlés, miután az ügyvezető bizottságtól átvette a kiegészítési és módosítási javaslatot, de legkésőbb további 30 napon belül az összes küldöttek szavazattöbbségével meghatározza a kiegészítési és módosítási javaslatot, amit elfogadás céljából a tagokhoz küld.

A tagok a javaslat átvételétől eltelt 30 napon belül hoznak döntést e megegyezés kiegészítési és módosítási javaslatának elfogadásáról. A javaslat akkor tekintendő elfogadottnak, ha azt minden tagszervezetben az összes dolgozók többsége elfogadta.

Ha a kiegészítési és módosítási javaslatot nem fogadja el minden tagszervezet, a tagok ügyvezető bizottságaik által kísérlik meg egybehangolni álláspontjaikat, és az egybehangolás után ismét döntenek elfogadásáról. Amennyiben az álláspontok egybehangolásával nem változtatták meg a korábbi javaslatot, csak azokban a tagszervezetekben kell ismét dönteni a módosítási javaslat elfogadásáról, amelyek azt korábban elvetették.

Az elfogadott módosításokat a tagszervezetek felhatalmazott képviselői írják alá a módosítási javaslat elfogadása után megtartott első közgyűlési ülésen, az aláírás után pedig a közgyűlés a módosítást elfogadottnak nyilvánítja, és kihirdeti az önigazgatási megegyezés megkötését a jelen megegyezés kiegészítéséről és módosításáról.

72. szakasz

A Bank hozhat olyan önigazgatási általános aktusokat, amelyekben rendezik a Bankban a jogok, a kötelezettségek és a felelősség megvalósítását, közelebbről rendezik a belső munkaszervezés kérdéseit, valamint a Belső Bank ügyvitelének kérdéseit és egyéb kérdéseket, amelyeket a törvény értelmében önigazgatási általános aktusokkal kell rendezni.

73. szakasz

Az önigazgatási általános aktusok javaslatainak és azok módosítási javaslatainak kidolgozásáról az ügyvezető bizottság gondoskodik saját kezdeményezése és a közgyűlés kérelme alapján.

Az önigazgatási általános aktus javaslatát a közgyűlés határozza meg az összes küldöttek szavazattöbbségével és eljuttatja azt minden taghoz, hogy azt megvitassák és véleményezzék. A megvitatás határidejét a közgyűlés határozza meg, de nem lehet 30 napnál rövidebb időszak.

Ha elmúlik az előző bekezdésben megjelölt határidő, a közgyűlés megvitatja a kapott véleményeket, majd meghatározza az általános aktus végleges javaslatát, és jóváhagyás végett eljuttatja a tagokhoz. A tagok munkástanácsaik által adják jóváhagyásukat.

Miután minden tag jóváhagyta, illetve megerősítette az önigazgatási általános aktus javaslatát, a közgyűlés az összes küldöttek szavazattöbbségével meghozza az aktust.

A Bank önigazgatási általános aktusainak kiegészítését és módosítását a jelen megegyezéssel összhangban ugyanolyan módon és eljárással hozzák meg, mint magát az önigazgatási általános aktust.

74. szakasz

A Bank közgyűlése, ügyvezető bizottsága és felügyelő bizottsága kötelezően meghozza saját ügyrendi szabályzatát.

Az ügyrendi szabályzatban meghatározzák a Bank e szerveiben a vita vezetésének módját, valamint a munka módszerét, az egyes határozatok és más anyagok elfogadásának, a szavazat módját és e szervek munkájával kapcsolatos összes kérdéseket.

Az ügyrendi szabályzatban határozzák meg az ülés összehívásának módját, valamint az üléseken napirendre kerülő anyagok kötelező kiosztását.

Átmeneti- és zárórendelkezések

75. szakasz

A jelenlegi Belső Bank saját szervezetét és ügyvitelét a jelen megegyezés megkötésétől eltelt ———— határidőn belül egybehangolja a jelen megegyezés rendelkezéseivel. Ezután tevékenységét és ügyvitelét a jelen megegyezés rendelkezéseivel összhangban folytatja, mint a jelen megegyezéssel társult alapszervezetek külön önigazgatási, financiális szervezetet.

76. szakasz

A Belső Bank jelenlegi szervei az eddigi megbízatásuk keretében folytatják munkájukat, a jelen megegyezésben meghatározott szervek kinevezéséig, illetve megválasztásáig, de legkésőbb a jelen megegyezés 75. szakaszában megjelölt határidő leteltéig.

77. szakasz

A Belső Bank ügyeit intéző dolgozók a jelen megegyezés 75. szakaszában megjelölt határidőn belül megszervezik és megalakítják a Belső Bank munkaközösségét.

78. szakasz

A munkaszervezet szintjén meghozott önigazgatási megegyezések valamint más közös önigazgatási általános aktusok azon rendelkezéseit, amelyek ellentétben állnak ezzel a megegyezéssel a Bankban megszűnnek alkalmazni a jelen megegyezés 75. szakaszában megjelölt határidő eltelte után.

Szükség esetén a közgyűlés kötelezően magyarázatot fűz e jelen megegyezés rendelkezéseinek alkalmazásához.

Az előző bekezdésben a magyarázatot a közgyűlés a Bank bármely tagjának, ügyvezető bizottságának, vagy más szervének kérelmére nyújtja, de saját kezdeményezése alapján is, az összes küldöttek 2/3-os szavazattöbbsége alapján.

Irodalom

1. Edvard Kardelj: „Osnovni uzroci i pravci Ustavnih promena". Izdavački centar „Komunist", Beograd, 1973.
2. Dr Milutin Ćirović: „Monetarno-kreditni sistem". Savremena administracija, Beograd, 1976.
3. Dr Milan Golijanin: „Bankarstvo Jugoslavije". Privredni pregled, Beograd, 1977.
4. Dr Tomislav Bandin: „Ekonomija i finansiranje organizacija udruženog rada". Savremena administracija, Beograd, 1976.
5. Dr Ksente Bogoev: „Banke — posebne finansijske zajednice udruženog rada", Jugoslovensko bankarstvo, 1976/4. szám.
6. A JKSZ X. kongreszusának dokumentumai
7. A JSZSZK Alkotmánya, 1974.
8. A hitel és bankrendszer alapjairól szóló törvény, JSZSZK Hivatalos Lapja, 1976/2. szám.
9. A JKSZ Központi Bizottsága Elnökségének XII. ülése: „Idejno-političke poslove novog bankarskog novčanog i kreditnog sistema", Izdavački centar „Komunist", Beograd, 1976.
10. A társult munkáról szóló törvény, 1976.

Rezime

Interna banka

— Banka udruženog rada —

Rad ima za cilj da u svetlu Ustavnih promena i Zakona o udruženom radu, prikaže mesto i ulogu finansijske organizacije Interne banke u udruženom radu.

Autor na početku rada ukazuje na društveno-ekonomske i političke osnove organizovanja Interne banke u udruženom radu.

Nesumljivo da su Ustav SFRJ, X Kongres SKJ kvalitativno uticali na celokupnu transformaciju kreditnog i bankarskog sistema imajući u vidu, da banke imaju biti u funkciji društvene reprodukcije tj. da neposredni proizvođači imaju uvid u poslovanje banke odnosno dohotka.

Autor ističe u radu potrebu da Interna banka mora da bude organizovana na nivou OUR-a odnosno SOUR-a. Naime, autor primetno skreće pažnju na činjenicu da Interna banka ne može biti organizovana kao OOUR-a upravo zbog mogućnosti pretvaranja Interne banke u otuđeni centar finansijske moći.

Na kraju rada autor daje primer osnivanja i udruživanja u Interne banke tj. primer samoupravnog sporazuma.

Summary

Internal bank

— Bank of associated labour —

The work has for aim to present, in the light of the Constitutional changes and Associated Labour Law, the position and role of the financial organizing of an internal bank in the associated labour.

At the very begining the author points at the socio-economic and political basis of the internal bank organizing in the associated labour.

There is no doubt that the SFRY Constitution and The Tenth Congress of the League of Communists have qualitatively influenced the whole transformation of the crediting and banking system, taking into consideration that banks have to be in the function of the social reproduction, i. e. that the immediate producers have inspection in the banking operations i. e. income.

The author underlines in his work the need that the internal bank should be organized within the organization of associated labour i. e. composite organizations of associated labour. Namely, the author noticeably draws attention at the fact that the internal bank cannot be organized as a basic organisation of associated labour just because of the possibility of transforming the internal bank into an estrangeable centre of financial power.

At the end of the work the author gives an example of establishing and associating in internal banks i. e. example of a self-management agreement.

Dokumentum

Stane Dolanc

A JKSZ XI. KONGRESSZUSÁNAK ÉRTÉKELNIE KELL A TÁRSADALMI ÁLLAPOTOKAT ÉS MEG KELL NYITNIA A FEJLŐDÉS TOVÁBBI TÁVLATAIT

(Válaszok a Belgrádi Televízió Szemtől szembe című műsorában, május 23-án elhangzott kérdésekre)

A Belgrádi Televízió Szemtől szembe műsorának új sorozatában, május 23-án a Jugoszláv Kommunista Szövetség XI. kongresszusának előkészületeiről beszélt Stane Dolanc, a JKSZ KB Elnöksége Végrehajtó Bizottságának titkára; válaszolt Dušan Mitević szerkesztő kérdéseire, valamint a nézők — több mint kétszázan voltak — és a Tito elvtárs forradalmi munkásságának szentelt kiállítás látogatóinak számos kérdésére.

A műsorszerkesztő első kérdése a következő volt.

A beszélgetést egy gyakorlati kérdéssel szeretném kezdeni: meg van-e elégedve a kongresszus előkészületeinek folyamatával és ütemével?

— Korai lenne még értékelést adni a kongresszus előkészületeiről, de szerintem jó, hogy a megfelelő bizottságok már dolgozni kezdtek a kongresszusi okmányok tervezetének tézisein. Ismeretes ugyanis, hogy a JKSZ KB Elnöksége bizottságot alakított a XI. kongresszus előkészítésére, a bizottság pedig több szakbizottságot, albizottságot és munkacsoportot alakított társadalmunk úgyszólván valamennyi rétegének képviselőiből. E testületek feladata, hogy június végéig előkészítsék a kongresszusi okmányok tézisének első javaslatát, amelyről aztán később tárgyal az Elnökség, és amelyekkel az idén őszre a nyilvánosság elé lépünk. A feladatok teljesítése egyelőre tervszerűen folyik, és reméljük, hogy mindenki betartja az előirányzott határidőt.

Nagyon fontos azonban, hogy a XI. kongresszus előkészületeibe bekapcsolódjon az egész Kommunista Szövetség — a KSZ egész tagsága meg a vezető szervei is — úgyszintén bekapcsolódjanak azok is, akik nem tagjai a Kommunista Szövetségnek, a többi társadalmi-politikai szervezet valamennyi polgára —, hogy javaslataikkal, véleményeikkel és az egyes kérdésekben elfoglalt álláspontjukkal előmozdítsák a kongresszus sikeres előkészítését. Erre szükség van azért is, mert a kongresszus-

nak átfogó értékelést kell adnia társadalmunk pillanatnyi helyzetéről, fel kell mérnie, meddig jutottunk a szocialista önigazgatási viszonyok fejlesztésében. Magától értetődik, hogy a kongresszus elmélyülten foglalkozik majd a Jugoszláv Kommunista Szövetség szerepével, helyével és alapvető feladataival társadalmunk önigazgatási viszonyai fejlődésének mostani fokán, de tárgyalni fog sok más kérdésről is. Minél szélesebb körű, teljesebb és átfogóbb lesz a kongresszust megelőző eszmecsere, annál jobb lesz a kongresszus előkészítése, sőt, ami még fontosabb, annál sikeresebben tudjuk megfogalmazni azokat az okmányokat, amelyekről tárgyal, s amelyeket elfogad majd a JKSZ XI. kongresszusa.

Ön nemrégiben kijelentette, hogy a XI. kongresszus előkészítéséhez elsősorban is akcióra van szükség. Megmagyarázhatná-e ezt egy kissé részletesebben?

— Megvan az új alkotmányunk, a társult munkáról szóló törvény és sok más okmány, amelyek elvben meghatározzák és megszabják társadalmi továbbfejlődésének irányát. A társult munkáról szóló törvény valójában társadalmunk egyik alapvető politikai okmánya. Nekünk az előkészületek során, magán a kongresszuson, de utána is elsősorban azon kell munkálkodnunk, hogy mindaz, amiben megállapodtunk, amit elfogadtunk és ami kifejezésre jutott ezekben az okmányokban, egész társadalmunk és valamennyi alkotó részének közvetlen gyakorlatává váljon. Néha azt a kifejezést használom, hogy „filigrán aprólékossággal pontossággal" kell dolgoznunk, ami annyit jelent, hogy lelkiismeretesen, felelősségteljesen, a legteljesebb odaadással kell dolgozni, hogy ez a munka semmiképpen se legyen elnagyolt, „durva", felszínes, hanem tényleg alapos, filigránszerűen „finom" és végigvitt. Éppen ilyen munkára van szükségünk napjainkban, hogy rendszerünk egészében sikeresen működjön, hogy működjenek önigazgatású társadalmunk alapsejtjei — a helyi közösségek, az érdekközösségek, a társultmunka-alapszervezetek —, hogy a viszonyok bennük tényleg olyanok legyenek, amilyenek ma gyakran még csak papíron, a törvényes rendelkezésekben, vagy a társadalmi-politikai okmányokban vannak még. De ebben nincs is semmi rendellenes, mert társadalmi viszonyaink messzeható megváltoztatásáról van szó, olyan változásokról, amelyek végrehajtásához, úgy is mondhatnám, időre, öntudatra, tudásra, az egész társadalom munkájára, minden egyed mozgósítására van szükség.

Mondhatnánk tehát, hogy elsősorban akcióra van szükség, hogy megvalósuljon az, amit a X. kongresszuson elhatároztunk.

— Nemcsak annak megvalósítására, amit a X. kongresszuson elhatároztunk, hanem annak a megvalósítására is, amit a kongresszus után fogadtunk el. A társult munkáról szóló törvény például a X. kongresszus

okmányaiból fakadt, habár már a kongresszus előtt előkészítettük. Kardelj elvtárs, az elvtársak egy csoportjával, több évig dolgozott a törvénynek az előkészítésén. Ennek a törvénynek átfogó jellege van, mert lényegbevágó változásokat követel, a társultmunka-alapszervezetek, érdekközösségek, helyi közösségek és egész társadalmunk viszonyában. És biztos, hogy még évekig küzdünk majd az alkalmazásáért. A XI. kongresszuson meg kell határoznunk a törvény és valamennyi álláspontunk megvalósításával kapcsolatban hol vannak és melyek az alapvető problémák. Ezzel nemcsak ahhoz járulunk hozzá, hogy sikeresebben működjön társadalmi-politikai és társadalmi-gazdasági rendszerünk, hanem rávilágítunk majd továbbfejlődésünk irányára is. Egyáltalán nem arról van tehát szó — mint egyesek gondolják —, hogy mi a kongresszuson majd csak az akciókról beszélünk, csakis arról, hogyan teljesítettünk — jól vagy rosszul — egyes feladatokat, hanem azzal is foglalkozunk majd, hogy egészében felmérjük meddig jutottunk, rámutassunk arra, mit kell tenni, hogy még eredményesebben valóra váltsuk mindazt, amiben megállapodtunk. Ezzel új távlatokat nyitunk társadalmunk fejlődésében, márpedig éppen ez a Jugoszláv Kommunista Szövetség feladata.

Az adásra készülve a televíziós csoport ellátogatott a trbovljei bányába is. Elbeszélgettünk ott a gazdasági problémákról, a társadalmi-gazdasági és önigazgatási viszonyok fejlődéséről. Ez alkalommal az egyik bányász kijelentette, hogy épphogy csak bemelegítünk a társult munkáról szóló törvény végrehajtásához. Az Ön véleménye szerint van-e általánosabb jelentősége ennek a nyilatkozatnak?

— Kétségtelenül. Szerintem ez nemcsak Trbovljera, hanem egész társadalmunkra vonatkozik. Helytálló, hogy csak most kezdünk hozzá a társult munkáról szóló törvény végrehajtásához, habár alkalmazásában már sok sikert értünk el.

Egyes embereknél jelentkezett a kétely, hogy vajon gazdaságilag indokolt lesz-e mindaz, amit a társult munkáról szóló törvény előirányoz. A törvény politikai indokoltságával kapcsolatban kevesebb kétely jutott kifejezésre, habár a törvényt politikailag is megpróbálták megkérdőjelezni, azzal az állítással, hogy egyes tételei — elsősorban a decentralizálás, a közvetlen döntéshozatal jogának átruházása a dolgozókra — kérdésessé teszi a gazdaságos ügyintézést. A gyakorlatban azonban éppen ellenkező előjelű folyamat játszódik le: amióta végrehajtjuk a társult munkáról szóló törvényt, nagyobb szilárdságra tettünk szert a gazdálkodásban, gyorsabban növekszik a felhalmozásra képes munkaszervezet száma, mint eddig, valamint azoknak a munkaszervezeteknek a száma is, amelyek inkább képesek beruházni a bővített újratermelésbe, jobban képesek új beruházásokra mint régebben. A munka feltételeiről és eszközeiről, a jövedelemről való döntés illetékességének „leszállítása" a társultmunka-alapszervezetekbe erőteljes serkentést adott az eszköz- és a tőketársítás folya-

matának. Soha hazánkban nem volt annyi integráció, mint azóta, amióta végrehajtjuk a társult munkáról szóló törvényt. Hatalmas, összetett társultmunka-szervezetek keletkeznek, amelyek nemcsak gazdaságilag erősek, hanem ahol olyan viszonyok bontakoznak ki az emberek között, amelyek lehetővé teszik, hogy saját jövőjükről és munkaszervezetük jövőjéről maguk a dolgozók döntsenek.

Mindezek azonban csak az első lépések egy új folyamat kibontakozásában és nem szabad idealizálni azt, amit eddig elértünk, vagyis a jelenlegi helyzetet. Még vannak nehézségek, még van meg nem értés, ellenállás. Sőt, meggyőződésem, hogy sok ellenállás itt a probléma meg nem értéséből fakad, és nem kis számú nehézség származik abból a tényből, hogy dolgozóink még nincsenek tudatában az alkotmány és a törvény alapján létező valamennyi joguknak és minden felelősségüknek, még nem fogták fel teljes egészében, hogy ma már úgy dolgozhatnak és úgy kell dolgozniuk, mint az önigazgatási döntéshozatal letéteményeseinek.

Vegyük csak például azt is, amiről a trbovljei elvtársak beszéltek. Amikor a trbovljei bányászok azt mondják, hogy mai munkatermelékenységünk valahol az optimális lehetőség határa táján mozog, akkor én teljes egészében egyetértek ezzel az állításukkal. De olyan feltételek közötti munka termelékenységéről, amelyek között — mint az adás egyik részvevője mondotta — a munkafolyamat 40 vagy 50 százalékát lapáttal végzik. A termelékenységet tehát csakis úgy növelhetjük, ha új technológiát honosítunk meg a trbovljei bányákban is meg sok más munkaszervezetünkben is. Az új technológia meghonosítása egyik legidőszerűbb problémája nemcsak a szlovén gazdaságnak, hanem az egész jugoszláv gazdaságnak is. Csak a korszerű tudomány vívmányainak szakadatlan alkalmazásával, az új technológia bevezetésével tudjuk lényegesebben emelni a munka termelékenységét, és ezzel eszközöket teremteni a dolgozók jobb életéhez, az újratermelés bővítéséhez és valamennyi társadalmi szükséglet kielégítéséhez. Világos, hogy nem feledkezhetünk meg a munkafegyelemről sem, a dolgozók tudatának, tudásának fejlesztéséről és külön a korszerű munkaszervezésről és ügyintézésről sem, de elsődleges fontosságú az új tudományos vívmányok, az új technológia meghonosítása a gazdaságban. Erről pedig, a társult dolgozóknak kell határozniuk.

A filmbetétben részleteket láttunk Trbovlje falusi kerületének, Klek helyi közösségének tevékenységéről. Megkapó volt a gyakorlatiasság e helyi közösség munkájában, amely mondhatjuk, tényleg az alkotmány szerint él. Vajon elmondhatjuk-e ezt a többi helyi közösségről, főképp azokról a városokról?

— Szerintem ezzel a kérdéssel rendkívül jelentős problémát nyitott meg. Valójában mi már felsoroljuk azokat a problémákat, amelyekkel a Jugoszláv Kommunista Szövetség XI. kongresszusa foglalkozik majd.

Ha a helyi közösségekről van szó, el kell mondanunk, hogy sajnos, néha nem fordítanak elég figyelmet társadalmunk ezen alapsejtjeinek életére és munkájára. Egyszerűen szem elől tévesztik, hogy lényegében az egész élet és az egész munkafolyamat a helyi közösségben, a munkaszervezetben és az érdekközösségben zajlik le, azzal, hogy ez mégis legnagyobb mértékben — ami az emberek közötti viszony számos problémáját illeti — éppen a helyi közösségben összpontosul.

A helyi közösségben élnek az emberek. Ha bennük a társadalmi viszonyok az alkotmány szellemében léteznek, akkor magától értetődik, hogy a helyi közösségekből haladó és reális javaslatok származnak arra vonatkozólag, hogyan kell jobban megszerveződni a községben, köztársaságban, a föderációban is. Ha ezek a javaslatok elfogadtatnak és megvalósulnak, akkor ezt a politikát támogatják is majd az emberek, az a szó teljes értelmében tényleg az övéké lesz.

Igen fontos, hogyan szervezkedik a Kommunista Szövetség a helyi közösségben, vajon a KSZ szervezete képes-e felfogni a helyi közösség problémáit és serkenteni azok megoldását. Sajnos, egyes kommunisták, akik szervezetileg a munkaszervezetek KSZ-szervezeteihez kapcsolódnak, úgy vélik, hogy számukra nincs hely vagy számukra nincs feladat a „terepi" KSZ-szervezetben, ahol élnek. Így aztán a KSZ-szervezetek a helyi közösségekben túlnyomórészt csak azokat az elvtársakat ölelik fel, akik már nyugdíjban vannak, a munkanélkülieket, a háziasszonyokat, és talán még egy-két olyan kommunistát, aki sehol máshol nincs beszervezve. Ezért a helyi közösségekben a Kommunista Szövetség alapszervezetei gyakran nem élnek és nem dolgoznak úgy, ahogy kellene. Különben is az ilyen összetételű szervezetek objektíve nehezen tudnak megbírkózni a helyi közösségekben kifejtett ténykedés mind össszetettebb feltételeiből fakadó mind felelősségteljesebb feladatokkal.

Érdekes, hogy a Szocialista Szövetség is jobban működik a falusi helyi közösségekben — mint amilyen a Klek helyi közösség is — mint mondjuk, a városi közösségekben.

A szakszervezet gyakorlatilag nem érezhető a helyi közösségekben. Egyes elvtársak azt hiszik, hogy ez természetes, hisz a Szakszervezeti Szövetség csak a munkaszervezetben valósíthatja meg feladatait. Szerintem azonban nem így van. A szakszervezet feladatai sokkal szélesebb körűek, mint csak a munkaszervezetben létező kötelezettségek. Hát vajon a szakszervezet tagjai nem élnek a helyi közösségekben? És nem a helyi közösségekben oldják-e meg, az iskoláztatás, a szociális védelem, a kultúra, az üdülés, az ellátás problémáit? Minden egyes ember létkérdése ez, amelyet különben meg kell oldani, már csak azért is, hogy az emberek normálisan dolgozhassanak munkahelyükön. Szerintem e problémák megoldása nagy teret nyújt a szakszervezet akciójához is. Különben is, a helyi

közösség életének és működésének hatékony megszervezése egész rendszerünk sikeres működésének előfeltétele.

Alkalmam volt közelebbről megismerkedni néhány helyi közösség munkájával és elmondhatom, hogy serkentő példákat láttam. Ilyen például a Pelješacon, Orebić helyi közössége. Lakói nemcsak utakat építenek, ahogy építik a Klek-től Trbovljeig vezető utat is, hanem saját erejükből nagy iskolát is építettek. Ebben a közösségben még arra is rájöttek, hogy a helyi járulék mint előírás elavult és ezért bevezették a polgárok önkéntes adományait. És az emberek gyorsabban adták a pénzt — magától értetődően jó politikai előkészítéssel — mintha helyi járulék útján adták volna. A polgárok rendkívül érdekeltek voltak abban, hogy az iskola minél előbb fölépüljön, így aztán az erről tárgyaló értekezletek olyan látogatottak voltak, hogy már be sem fért mindenki. Röviden szólva, az iskolaépítés meg több más gyakorlati kérdés megoldásával intenzív és gazdag politikai élet bontakozott ki.

Ezért állíthatom, hogy az élet és a munka a helyi közösségekben, az emberek tudatától függ, attól, hogyan működnek az önigazgatási szervezetek és a politikai szervezetek ezekben a közösségekben, mennyire fogják fel, hogy mire van szükségük az embereknek, mit akarnak az emberek, és mennyire tudnak e szükségletek kielégítése felé fordulni.

Trbovljen hallottuk az adatot, hogy a község lakosságának mindössze 2 százaléka foglalkozik mezőgazdasággal. Magától értetődik, hogy más vidékeken ez a százalék nagyobb, de egészében véve csökken a mezőgazdasági lakosság száma. Ezért készítettünk egy filmbetétet Selevacon, egy faluban Belgrádtól 60 kilométernyire. Felkérném, hogy mondjon véleményt a falu-város viszonylatban lejátszódó társadalmi változásokról. Szerintem Selevac jó példa az effajta vizsgálatokhoz.

— Kétségtelenül jó példa. Elsősorban is igazolja, hogy mennyi mindent lehet elérni falun, azt a tényt, hogy megvannak a feltételek ahhoz, hogy Selevachoz hasonlóan fejlődjön sok más mezőgazdasági jellegű vidékünk is. Ez pedig ismét elsősorban maguktól az emberektől függ, ugyanazoktól a tényezőktől, amelyeket említettünk, amikor a helyi közösségről szóltunk.

Egyetértek azzal a selevaci elvtárssal, aki úgy véli, hogy fiának falun kell maradnia, és hogy itt valószínűleg jobban fog élni, mint ahogy ő mondja — az igazgató fia, aki közgazdasági fakultásra jár. De nem értek egyet vele abban, hogy fiának, a falusi fiatalnak, nem kell tanulnia, nem kell magát iskoláznia. Falun is szükség van iskolázott emberekre.

Már néhány éve, azzal, hogy a földműveseket bevonjuk a kooperáció különféle formáiba, lényegesen megváltoztatjuk a gazdasági, és ezzel a társadalmi viszonyokat is falun. Egészében véve hazánk a második világháború után radikális változást hajtott végre, falun, és egészében a lakosság társadalmi struktúrájában. Jugoszlávia a háborúig fejletlen ag-

rárország volt, amelyben a lakosságnak több mint a 70 százaléka élt mezőgazdaságból, és mindössze kb. 28 százaléka más tevékenységből. Most fordított a kép. Mindennek magától értetődően messzemenő társadalmi hatása volt, de természetszerűen sok nehézség és probléma kísérte azokat az embereket is, akik távoztak a faluból, és sok jelentkezett azokban a városokban is, ahova mentek. A mezőgazdasági termelés egy ideig stagnált, és csak újabban kezdett ismét fejlődni. De a forradalom fegyveres szakaszának lezárulása után elért valamennyi vívmányaink között én éppen azt tekintem az egyik legnagyobbnak, hogy teljes bizonysággal, lassan, de biztosan megszűnik a különbség a falu és a város között. Erről pedig Lenin azt mondta, hogy az egyik legnagyobb dolog, amit a társadalom elérhet.

Selevac jó példa arra, hogyan élhetnek az emberek falun. Igaz, hogy kivételes példa, de ilyen példa mind több van az egész országban. A kooperáció, a földművesszövetkezetek tevékenységének különféle formái révén a szocialista viszonyok mindjobban behatolnak a falura. Külön örömmel tölt el, hogy a paraszt mindinkább felfogja a mai falunk szocialista átalakulásának útjait. Attól félek, hogy a másik fél ezt néha kevésbé fogja fel, mondjuk a mi nagy mezőgazdasági kombinátjaink, amelyeknél — a földműves-szövetkezetek mellett — a falu szocialista viszonyai kibontakozása letéteményeseinek kell lenniük.

A JKSZ KB Elnöksége több ízben tárgyalt a mezőgazdaság és a falu problémáiról, nemrégiben külön ülést szenteltünk ennek a problémakörnek. Attól félek azonban, hogy még nem eléggé tisztáztuk mindenütt a fogalmakat a magánparaszt termelésének a mezőgazdasági kombinátokkal való kooperáció útján történő serkentés körül, és a szövetkezetek fejlesztése körül. Mindent meg kell tennünk, hogy a mezőgazdasági termelés növekedjen. Ne féljünk a parasztok úgynevezett kapitalizálódásától, mert az egyszerűen nem lehetséges. Ezt sikeresen megakadályozhatja az adórendszer meg a többi társadalmi rendszabály. Az azonban, amire szükség van, az, hogy mint társadalom munkára, termelésre serkentsük a földművest, márpedig, ha dolgozik, akkor keressen is, természetesen azzal, hogy kész legyen a társadalomnak is megadni azt, amit meg kell adnia.

Most áttérünk a nézők kérdéseire. Az új-belgrádi Petar Milanović ezt a kérdést jutatta el Önhöz: „Dolanc elvtárs annak idején bejelentette Kardelj elvtárs egy referátumát a szocialista demokrácia problémáiról. Mi van ezzel?

— A JKSZ KB Elnökségének ülését, amelyen Kardelj elvtárs beterjeszti ezt a referátumát, június 13-ára hívták össze. Ezen az ülésen tárgyalunk majd a szocialista önigazgatású demokrácia politikai rendszere továbbfejlesztésének irányáról, és a társadalom vezető szubjektív erejének feladatairól. Kardelj elvtárs beszámolója, az ülés anyaga és az álláspontok

mindenképpen fontos okmányt jelentenek majd a JKSZ XI. kongresszusának előkészítésében.

A feltett kérdések között tizenegynéhány — be kell vallanom, ennyit nem vártam — vonatkozik a politikai alkalmasság kérdésére társadalmunkban. Íme a smederevói Mića Stojanović kérdése: „Dolanc elvtárs, előfordul, hogy a politikai alkalmasság téves értelmezésével egyesek háttérbe szorulnak, akadályoztatnak és passzivizálódnak a társadalmi-önigazgatási feladatok végrehajtásában. Kérem, mondjon véleményt erről."

— Hiszem, hogy vannak ilyen esetek. Elég sokat beszéltünk és írtunk arról, mi az erkölcsi-politikai alkalmasság. A JKSZ KB Elnöksége is megfogalmazta álláspontját erről egyik okmányában. Legtömörebben kifejezve, a szocialista önigazgatás és az el nem kötelezettség politikája iránti viszonyról van szó. Tehát, hogy egészen világos legyek, téved az, aki az erkölcsi-politikai alkalmasságot kiegyenlíti a Kommunista Szövetségben való tagsággal. Mert erkölcsileg-politikailag alkalmasak azok is, akik nem tagjai a Kommunista Szövetségnek, ha helyes álláspontjuk és viszonyuk van a szocialista önigazgatás, a munkásosztály és a dolgozók iránt, társadalmi szerepük iránt, hazánk el nem kötelezett politikája iránt. Számomra ezek az erkölcsi-politikai alkalmasság alapvető mércéi.

Világos, hogy a mércéket fel kell dolgozni abban az értelemben, hogy megállapítsuk, mit jelent a pozitív viszony a szocialista önigazgatás iránt. Az, aki ma azért harcol, hogy a munkás úrrá legyen a termék fölött, az általa előállított többletérték fölött, az előttem erkölcsös ember és politikailag alkalmas. Valójában itt kezdődik az erkölcs és itt kell próbára tenni. És az is, aki harcol hazánk függetlenségéért, integritásáért, szuverenitásáért, el nem kötelezett helyzetéért, az is erkölcsös és politikailag alkalmas.

Az emberek rendszerint felteszik a kérdést: vajon az erkölcsi-politikai alkalmasság azonos-e a kommunista szövetségi tagsággal. Egészen biztos, hogy a Kommunista Szövetség tagjának pozitívan kell viszonyulnia az említet értékekhez, tehát, erkölcsileg-politikailag alkalmasnak kell lennie. De nemcsak neki, semmiképpen csak neki! Embereink nagy többsége, akik a szocialista-önigazgatású irányvétel mellett vannak, azok is erkölcsileg-politikailag alkalmasak és ők is betölthetnek minden tisztséget társadalmunkban, ott lehetnek minden munkahelyen.

Stanimir Ristić kérdése így hangzik: „A Galenikában dolgozom. Munkaszervezetünkben sokat tesznek a fiatal munkások, a Kommunista Szövetség tagjai és a Szocialista Ifjúsági Szövetség tagjainak eszmei-politikai képzéséért. Az Ifjúsági alapszervezet titkárai azonban nem járnak politikai iskolába. Dolanc elvtárs, vajon nekik szükségük van-e továbbképzésre?

— Úgy vélem, hogy társadalmunk egyik legidőszerűbb kérdését vetette föl, a továbbképzés kérdését. Nem csak a fiatalok, hanem az idősebbek

továbbképzéséről van szó, valamennyiünk továbbképzéséről minden munkahelyen és minden tisztségben.

Mi fejlesztjük a szocialista önigazgatást, rendszerünkben az embereknek nagy jogaik vannak és nagy felelősség hárul rájuk. De nem szabad beképzelnünk, azt hinnünk, hogy pusztán azzal, hogy a dolgozók nagy jogokkal bírnak, mindenki máris képessé vált arra, hogy éljen ezekkel a jogokkal. Ahhoz, hogy a dolgozó ember érvényesíthesse jogait, tudnia kell, képzettnek kell lennie, ismernie kell társadalmi-politikai és gazdasági viszonyainkat, ha úgy tetszik, ismernie kell a marxista tudomány bizonyos részeit, ismernie kell az önigazgatási viszonyokat egészében. Nem érhetünk el sikert az iskoláztatás — az általános és további iskoláztatás — terén a felnőttek szakadatlan továbbképzése nélkül. Nálunk sok probléma az emberek elégtelen tudásából fakad.

A JKSZ KB Elnöksége tíz nappal ezelőtt ülést szentelt ennek a kérdésnek. Az ülésen elhangzott bevezető igen jelentős álláspontot tartalmazott, mely szerint nekünk nemcsak az egyetemi, közép- és általános iskolai oktatás reformját kell követelnünk, hanem a reformkövetelésnek a munkaszervezetekből, a dolgozók kollektíváiból kell erednie. Az embereknek fel kell fogniuk saját továbbképzésük szükségességét, a továbbképzés szükségességét a társadalom egészében, különösen a fiatal nemzedékek továbbképzésének szükségletét. Azt kérdezi: vajon a titkárnak tovább kell-e magát képeznie? Egészen biztos, hogy igen. Azzal a puszta ténnyel, hogy titkár lett, nem lett automatikusan okosabb is a többieknél. Csak akkor lesz okosabb, ha többet tud mint a többiek, de ebben az esetben kell tisztséget kapnia vagy vezetővé válnia is.

A jelen pillanatban a továbbképzés társadalmunk egyik legsürgősebb feladata. Ezért a továbbképzés és a továbbképzés reformja társadalmunk valamennyi szubjektív tényezője gondoskodásának tárgya, köztük az ifjúsági szervezet gondoskodásáé is.

Franjo Štrbac kérdezi a szlovéniai Lendvából: „Vajon célszerű lenne-e, ha a XI. kongresszus valamit változtatna a Kommunista Szövetség programján, illetve kiegészítené azt?"

— Szerintem nem lenne sem célszerű, sem szükséges, hogy bármit is változtassunk a Jugoszláv Kommunista Szövetség programján. Ajánlanám Štrbac elvtársnak, hogy még egyszer olvassa el a programot, hogy hasonlítsa össze társadalmunk állapotával, és látni fogja, hogy a JKSZ programja még mindig nagy teret hagy a ténykedésre, hogy megnyitja számunkra a harc útjait, a messzi jövőbe vezető utakat, és hogy még mindig időszerű mindaz, amit a program tartalmaz a szocialista önigazgatási viszonyok továbbfejlődéséről, hazánk nemzetközi pozícióiról, a

világhelyzetről és a nemzetközi munkásmozgalomról. A Kommunista Szövetség még sokáig fog küzdeni azért, hogy ez a program valóra váljon.

A niši Aleksa Leković kérdezi: „Mi változik lényegesen a XI. kongresszuson a Jugoszláv Kommunista Szövetség statútumában?

— Nézzék, még csak most indult meg a beszélgetés a statútum megváltozásáról. Amiből ki kell indulnunk, az a KSZ alapszervezete. Mivel társadalmunkban nagy változások játszódtak le — megalakultak a társultmunka-alapszervezetek és az összetett társultmunka-szervezetek, létrejöttek az önigazgatási érdekközösségek, bővölt a helyi közösségek szerepe stb. —, egészen biztos, hogy valamit változtatni kell a KSZ alapszervezetének munkájában és szervezeti felépítésében is. Valószínűleg bizonyos változásokra lesz szükség, a KSZ vezető szerveinek felépítésében is.

Ismétlem azonban, hogy ezek még csak az első gondolatok. A JKSZ statútumügyi bizottsága dolgozik ezen, és külön bizottság is alakult a statútummal kapcsolatban, amely összegyűjti majd a KSZ alapszervezeteinek javaslatait, utána majd testületeinek és tagjainak nyilvános véleményezésre terjeszti, végül a kongresszus elé viszi, amennyiben a statútum egyes rendelkezésein változtatni kell. De már most elmondhatjuk, hogy nem lesz lényeges változás a statútumban.

Kiválasztottuk az új-belgrádi Zoran Jovanović kérdését is, de ilyen kérdés több is van. Azt kérdezi. „Miért akadt el a vagyonkivizsgálás akciója?" Dolanc elvtárs, tényleg elakadt-e? Ha igen, nagyobb méretű jelenségről van-e szó?

— A vagyonkivizsgálási akciója bizonyos értelemben tényleg elakadt. Szerintem ennek az oka, hogy a vagyoneredet kivizsgálásán dolgozó bizottságok nem eléggé képzettek, de nem is állítottuk őket az igazi helyre, hogy nagyobb eredményeket érhessenek el. Igaz hogy bizonyos eredményeket elértek, de azok a vártnál kisebbek.

A JKSZ KB Elnökségének Végrehajtó Bizottsága néhány hónappal ezelőtt értékelte a bizottságok munkáját. Úgy határoztunk, hogy a vagyoneredet kivizsgálását állandó munkamódszerként be kell építenünk politikai rendszerünkbe. A Végrehajtó Bizottság ajánlotta a Szövetségi Végrehajtó Tanácsnak, vizsgálja ki, nem kellene-e külön szolgálatot létesíteni erre. Ezt a szolgálatot még el is kereszteltük, magától értetődően csak munkacímként és előzetesen, „adóügyi rendőrségnek". Valójában olyan képzett szolgálatról van szó, amely a vagyon eredetének kivizsgálásával foglalkozna, amelynek törvényben meghatározott hatásköre lenne, és amely ily módon, hogy úgy mondjam, radikális fordulatot hajtana végre, egy lépést tenne affelé, hogy ezen a téren rendet teremtsünk.

Adófelügyelőségeink nem valami jól dolgoznak, nem eléggé szervezettek, nincs elegendő rátermett szakemberünk, és ezért ezen az érzékeny

területen bizonyos szélsőségek jelentkeznek, egyesek meggazdagodnak, méghozzá nem saját munkájukkal, hanem csak azért, mert nem adják át a társadalomnak jövedelmüknek azt a részét, amely a társadalmat megilleti. Nem csoda aztán, hogy egyes községekben — elvben szólva, illusztrációként — a munkaszervezetek alapjaiban, mondjuk százmilliárd régi dinár van, egyesek takarékbetétkönyvecskéin pedig hatszázmilliárd, hatszor annyi.

Egyáltalán nem hiszem, hogy az esetek nagy többségében becstelen úton jutottak ehhez a pénzhez. Mégis tény marad, hogy nem adnak eleget a társadalomnak, hogy az egyéni életszínvonal sokkal gyorsabban növekszik mint a társadalmi életszínvonal, vagyis a társadalmi életszínvonal is sokkal dinamikusabban fejlődhetne és kellene is hogy fejlődjön, a lakosság egyes kategóriák közötti különbségek gyorsabban eltűnnének, ha mindenki teljesítené kötelességét a társadalom iránt. Különben is, egy ilyen szolgálat létesítése egyáltalán nem lenne újdonság. Sok mai államnak éppen ezek a szolgálatai a legfejlettebbek, és ezekben az országokban az adókihágást gyakran szigorúbban büntetik, mint a lopást.

Nekünk legelőször is fejlesztenünk kell az emberek tudatát — ez lassan megy majd, de ki kell tartanunk —, hogy azok maguk teljesítsék minden kötelezettségüket a társadalom iránt, és másodszor, ki kell építenünk annak rendszerét, hogy a társadalom kezébe kerüljön, annak a jövedelemnek egy része, amelyet az emberek munkájukkal, de a társadalom által megteremtett föltételek között valósítanak meg.

A belgrádi Marko Dabović kérdése így hangzik: Miért végzik még mindig körben a rotációt, nem pedig vertikálisan és horizontálisan, úgy, hogy a községi káderek igen gyakran több mint húsz évig is ugyanazokon a helyeken maradnak?"

— Ez nincs rendjén. Ragaszkodni kell ahhoz, hogy a rotáció tényleg a nálunk, a Kommunista Szövetségben és a társadalomban is érvényes előírásokkal összhangban folyjon. De az itt-ott kialakult helyzetért ne hibáztassák csak azokat, akik már húsz éve ülnek egy helyen. Hibáztassák egy kicsit magukat is. A Szocialista Szövetségben, a Szakszervezeti Szövetségben mindenki kezdeményezheti, hogy a kérdést demokratikusan, nyíltan tárgyalják meg, követeljék, hogy tegyék más helyre azt az embert, aki már túl sokáig ül egy helyen, de nem abban az értelemben, ahogy Ön mondja, hogy „horizontálisan mozogjanak", hanem hogy olyan posztra kerüljenek, amely megfelel képességeiknek és értékeiknek.

Dolanc elvtárs, nemrégiben Belgrádban megtartották az európai országok újságíróinak összejövetelét. A munkacíme az volt: Előkészületek az európai biztonsági és együttműködési értekezletre. Ezek az újságírók részt vettek egy televíziós adásunkban is, és többségük elmondotta, hogy társadalmunkkal való találkozásukkor meglepte őket szilárdságunk és nyíltságunk. Filmre vettünk egy rövid betétet a škofjei jugoszláv—olasz határátjáróról. Kérném, hogy nézze meg ezt a rövidfilmet és fűzzően hozzá kommentárt.

— Előrebocsátom a következőket: az ország szilárdságával kezdte és bemutatta ezt a jelenetet a határátjáróról. Ha csak ez lenne Jugoszlávia szilárdságának bizonyítéka, nem lelkesednék éppen valami nagyon. Kétségtelen, hogy ez is nagyon jelentős, és bizonyítéka annak, hogy szabadság van nálunk, de ez nem minden, és még csak nem is a legfontosabb.

Szerintem nincs Európában olyan ország, amely nemzeti, társadalmi és gazdasági struktúráját nézve összetettebb lenne, és amely harminc év alatt olyan nagy ugrást tett volna átalakulásában mint a mi országunk. A szilárdság — amely társadalmi viszonyaink állandó fejlődéséből, nem pedig megállapodásából látszik — abból a tényből fakad, hogy embereink hatalmas többsége fölfogta, hogy a szocialista önigazgatás, nemzeteink és nemzetiségeink egyenjogúsága és az el nem kötelezettség politikája társadalmunk fejlődésének egyetlen lehetséges útja.

A határátlépés másodlagos dolog. Szerintem a szilárdságot ezzel is bizonyíthatjuk, de elsősorban azokkal a sikerekkel igazoljuk, amelyeket az ország építésében értünk el.

Egészen magától érthetődő dolog, hogy embereink sokat utaznak külföldre. Az lenne abnormális, ha másképp lenne. De a határátlépéssel magával nem lehet bizonyítani, hogy milyen fokon valósulnak meg az emberi jogok. Vannak országok, ahol több a határátlépés mint nálunk. Ami azonban nálunk alapvető, ami a mi országunkra jellemző, s amire büszkék lehetünk, az a tény, hogy véleményem szerint mi vagyunk a világon az egyetlen ország, amely igazán harcot kezdett az ember szabadságáért, vagy az igazán szabad emberért. És amikor erről beszélünk, vissza kell térnünk az ember helyzetének alapvető meghatározójához, a dolgozó helyzetéhez a termelési viszonyokban. Ha a dolgozó ma Jugoszláviában mindinkább urrá lesz a munkaeszközök, a munkafolyamat, és az általa előállított többletérték felett, ha döntően befolyásolja ennek az értéknek az elosztását, akkor ez azt jelenti, hogy döntően befolyásolja saját életét is, mindazokat a társadalmi viszonyokat, amelyek közé lép. Éppen itt van a szabadság igazi kezdete.

Bakarić elvtárs egyszer azt mondta, hogy a mi gyakorlatunk már túlnő a klasszikus demokrácia fogalmán. És valóban túlnő. Mi abban a szakaszban vagyunk, amikor beszélhetünk az ember szabadságáról, az igazán szabad emberről.

Ha valaki azt hiszi, hogy a demokratikusság magas fokát bizonyíthatja a határátlépések számával, a szabad szónoklatokkal a Hyde-parkban, vagy azzal, hogy az ember valamilyen transzparenssel a kezében sétálhat az utcán és kiabálhat, akkor meg kell mondanunk, hogy ezek csak külső, gyakran demagóg formák, amellyel az úgynevezett szabadságot bizonyítják. A szabadság mércéje a munkás helyzete a termelési viszonyokban.

Ezért a szabadságért harcolunk mi. És ezzel a harccal felszámolunk minden akadályt, amely annak útjában áll, hogy a dolgozó ténylegesen döntsön minden társadalmi ügyről.

Kétségtelen, hogy határaink helyzete társadalmunk erejének bizonyítéka, az itt uralkodó szabadság bizonyítéka. Ezzel kapcsolatban érdekes emlékeztetni — amiről különben tudnak — arra a kísérletre, hogy ügyet csináljanak abból, hogy hatvan polgárunk beadvánnyal fordult a Jugoszlávia Alkotmánybíróságához, mert állítólag nincs szabadság az útlevélkiadásban. Legelőször is a beadványt aláíró hatvan polgár közül egy sincs útlevél nélkül. Másodszor egy olyan törvényes előírásnak rohantak neki, amely azt mondja, hogy az útlevél kiadását megtagadhatják az ország biztonságát érintő okokból, habár ilyen rendelkezés megtalálható a világ valamennyi országnak törvényhozásában.

Az Alkotmánybíróság elemezte ezt a problémát és megállapította, hogy Jugoszláviában igen kevesen vannak azok, akik nem kaphatnak útlevelet. Azt hiszem, ezt a számot közzé is tették.

Még mielőtt bemutatták volna a filmbetétet, amely bevezetője volt a Kommunista Szövetségben és a társadalomban beadott panaszok problémájának taglalásához, Dušan Mitević tájékoztatta Dolanc elvtársat arról, hogy sok néző kért választ az ezzel kapcsolatos kérdésére. Ilyen természetű kérdést tett föl a belgrádi Slobodan Petrović, az új-belgrádi Dragan Lončar, az új-belgrádi Vladimir Marković, az inđijai Blagoje Domazet és Miloje Petrović, a bori Pavle Popović, a strumicai Šampiano, az odžaki Boško Stanković, a sisaki Slavko Marat, a krnjačai Živojin Dimitrijević, a bács-palánkai Radislav Marinković, a niši Dragoljub Prokić, a zrenjanini Milan Aleksandrović, a banjalukai Žarko Babić, a Slavonski Brod-i Ivanka Budimir és mások.

Olyan nagy horderejű témáról van szó, amelyről tárgyalni kell majd a Kongresszuson is. Vajon a mi embereink sokat vagy keveset panaszkodnak-e — a filmbetétben ezzel kapcsolatban számok is hangzottak el.

— Nehéz lenne megmondani, hogy az emberek sokat panaszkodnak-e vagy keveset. Sajnálom, hogy az elvtársak, akik felhozták azt az adatot, hogy az egész országban 121 000 panasz volt, nem részletezték kissé jobban, hogy mire vonatkoztak a panaszok.

Valamit mégis mondanék erről a problémáról. A JKSZ KB Elnökségében mi naponta átlag 30—40 panaszt kapunk. A panaszok többsége — az előző évektől eltérően — teljes névvel van aláírva, ami szintén jelent valamit. Minden panaszt, amely a Kommunista Szövetséghez érkezik, valamilyen formában ellenőrzünk. Gyakran elküldjük a községbe vagy abba a bizottságba, amelynek területén a konfliktus kirobbant, vagy ahol a panasz oka van, egyeseket pedig a mi bizottságunk közvetlenül is ellenőriz.

Amennyire ismerem ezt a problémát, úgy vélem, hogy a panaszok elsősorban a lakással kapcsolatosak — panaszkodnak a lakáselosztással, a lakáskérvényekkel stb. kapcsolatos igzságtalanságra. Ezeket a panaszokat továbbítjuk az illetékes szervekhez. Második helyen állnak a munkábaállással kapcsolatos követelések, a munkahellyel kapcsolatos panaszok, a munkábaállás és pályázat körüli igazságtalanságokra vonatkozó panaszok stb.

Amikor a panaszokról szólunk, felhívnám a figyelmet a következőkre: elsősorban is alapvető, hogy az ember megbízzon abban a környezetében, ott vesse föl a problémát, tegye föl kérdését, panaszát ahol saját környezetének önigazgatási szerveihez, a Kommunista Szövetség, a Szocialista Szövetség, a szakszervezet szerveihez juttassa el. Különben is ott lehet a legreálisabban felmérni, miről is van valójában szó. Szerintem ennyire bíznunk kell környezetünkben, és hinnünk kell abban, hogy az igazság diadalmaskodik.

Nem állítom, hogy nem lehetnek kivételek. Biztosan vannak. Ekkor lép közbe a másik környezet, a felsőbb önigazgatási szerv, vagy a KSZ szerve. De véleményem szerint nem eléggé bízunk a KSZ alapszervezeteiben, a helyi közösségek szervezetében, a községi szervekben és szervezetekben, és ezért az igazságot majdnem mindig a köztársaságnál, a Föderációnál, sőt Tito elvtársnál keresik. Biztos, hogy ez annak a megnyilatkozása, hogy nagyon megbíznak Tito elvtársban, a mi társadalmi és pártszerveinkben, ezért normális, hogy a dolgozók hozzájuk fordulnak panaszaikkal is, de meg kell bíznunk a környezetben is, amelyben élünk.

Egyik kérdés azt állítja, hogy nálunk a dolgozók panaszkodnak, az ügyeket viszont eltussolják. Teljes felelőséggel állítom, hogy a Kommunista Szövetségben és társadalmunkban egyetlen ügyet sem tussoltunk el. Ellenkezőleg. Emlékeznünk kell arra, hogy mi minden történt nálunk az elmúlt néhány esztendőben. Nyílt harcba indultunk valamennyi kilengés ellen. És ezentúl is nyíltan fogunk küzdeni a hatalommal való minden visszaélés, minden elferdülés ellen, ami sérti az új önigazgatási erkölcsöt.

Biztos, hogy fejlődésünkben lesznek nehézségek, problémák, lesz még ellenállás. De nem értenék egyet azzal a véleménnyel, hogy most uralkodó az emberi jogok megsértése. Szerintem ezek kivételek, és mind ritkábban fordulnak elő ilyen esetek, de róluk többet hallunk, éppen azért, mert a mi embereink mindjobban megbíznak a mi szerveinkben és mind nyíltabban követelik jogaikat. Mély meggyőződésem, hogy kevesebb lesz az olyan probléma, amelyekről most a panaszokban szó esik, amennyiben társadalmunk gazdagabb lesz, amennyiben valamennyien jobban és többet dolgozunk, amennyiben a társadalomnak több pénze lesz új munkahelyekre, új lakásokra.

Ugyanígy azonban társadalmunk valamennyi szubjektív tényezőjének, minden társadalmi-politikai szervezetnek, minden önigazgatási szervnek minden eszközzel harcolnia kell az igazságtalanság ellen, az emberekkel szembeni embertelen és antidemokratikus eljárás ellen. Ez az elkövetkező időszakban is a Kommunista Szövetség és a Szocialista Szövetség egyik feladata lesz, mint ahogy eddig is az volt. E feladat teljesítésével szakadatlanul csökkentjük társadalmunkban a — hogy úgy mondjam — kirívó esetek számát.

Dolanc elvtárs, van egy kérdéscsoport, amely a nemzetközi munkásmozgalomra vonatkozik. Különválasztottam közülük az újvidéki Milan Ramadanski kérdését, amely így hangzik: „Nyugat-Európában jelentkezett az eurokommunizmus, mint szervezett erő a nemzetközi munkásmozgalomban. Mindössze néhány évvel ezelőtt még a Szovjetunió Kommunista Pártjának döntő befolyása volt a nyugat-európai kommunista pártokra. Vajon most és a közeljövőben szemtanúi lehetünk-e annak, hogy az eurokommunizmus erőteljesebben befolyásolja a népi demokrácia országainak kommunista pártjait, és általában hat-e és hogyan hat a berlini értekezlet a nemzetközi munkásmozgalommal kapcsolatos vitánkra a XI. kongresszuson?"

— Legelőször is tisztázzuk, mi az az „eurokommunizmus". Az „eurokommunizmust" csak úgy fogadhatom el, mint valamilyen fogalmat, amely valamit jelent, és meggyőződésünk, hogy jelent is valamit. Ezért véleményem szerint e fogalom tartalma pozitív jelenség a mai nemzetközi munkásmozgalomban. Az „eurokommunizmus" — itt nem a szóról beszélek, sőt róla az a véleményem, hogy nem megfelelő — tartalma ugyanis lényegében abban a harcban keletkezett, amely a nemzetközi munkásmozgalmon belüli régi viszonyok leküzdéséért folyik: a függetlenségért, az integritásért, egyes országok új, jobb, szocialista társadalmi viszonyai kiépítésének sajátos útjáért vívott harcban, abban a harcban, amely egy központ ellen, a demokráciáért és a kommunista pártok közötti egyenrangúságért folyik. Ez a lényege és nagyjából a tartalma is az „eurokommunizmusnak".

Szerintem szó sincs az „eurokommunizmus" semmilyen szervezett formájáról, habár egyesek — mint az újvidéki elvtárs is kérdezi — ennek a fogalomnak valamilyen intézményes formát szeretnének adni — és szerintük három vagy négy párt azonos pozíciókon van, íme tehát egy valamilyen új tömörülés, amely valakivel szembehelyezkedik. Szó sincs erről. Ennek az új jelenségnek az elemei a szocializmus építése sajátos útjának keresése és a harc e keresésre való jogért, a harc a munkásosztály jobb életéért, a függetlenségért, egyenrangúságért az ő körülményeik között, figyelembe véve az ő belső helyzetüket stb.

A berlini értekezlet kétségtelenül pozitív esemény a nemzetközi munkásmozgalomban, amely lényegében éppen ezeket az elveket igazolta. Ha ma az „eurokommunizmus" tartalmának elemeit összehasonlítanám a

berlini értekezlet határozataival, akkor azt mondhatnám, hogy azok majdnem egybeesnek.

De miért kerül ez ismét előtérbe? Elsősorban is szerintem azért, mert a kommunista pártok mindinkább tudatára ébrednek, hogy a harcban, munkásosztályunk vezetésében csak akkor lehetséges sikert elérniük, ha saját erőikre támaszkodnak, és a saját útjukat keresik a jobb jövő építésében, összhangban annak az államnak, országnak és munkásosztályának a feltételeivel, lehetőségeivel és szükségleteivel, amelyben az a kommunista párt ténykedik. Szerintem ezt a folyamatot, nem lehet feltartóztatni. Még nehézségekbe ütközhet és nehézségekbe is ütközik. Még mindig vannak kísérletek arra, hogy visszafelé forgassák a történelem kerekét — mint egyes országok újságaiban olvashattuk — ismét kísérletek történnek arra, hogy rehabilitálják a Berlin előtti elveket, vagy pedig azt állítják, hogy a berlini értekezlet csak valamilyen kompromisszum, csak egy tapasztalat, de mindössze egyetlenegy kipróbált út vezet előre, és nem lehet semmilyen más út.

Emiatt az általános folyamat miatt, ezek az általános föltételek miatt, azért, mert utat tört annak a felismerése, hogy a saját feltételekből fakadó saját erőnkre támaszkodás az egyetlen út, az egyetlen haladó út, és mert jelentkezik azok ellenállása, akik mindezt tagadják — ezért került valahogy előtérbe, hogy úgy mondjam, a nemzetközi munkásmozgalom színpadán az „eurokummunizmus" fogalma.

Egészen biztos, hogy a JKSZ XI. kongresszusának is mondania kell valamint arról, hogyan tekintünk ezekre a dolgokra, természetesen a mi harcunk, a szocializmus építésének jugoszláv útja keretében. Szerintem nekünk meg kell mondanunk, hogy mit gondolunk ezekről a dolgokról, és meg is fogjuk mondani!

Dolanc elvtárs, Tito elvtárs jubileuma kapcsán holnap díszülést tart a JKSZ KB. Történelmi pillanat ez! Ön Tito elvtárs jubileumáról, amely spontánul ösznépi ünneppé vált, azt mondta, hogy serkentő hatással van ránk. Mire gondolt?

— Serkentő számomra, hogy társadalmunkban mindinkább felismerjük — és véleményem szerint az alkotó eleme lett embereink tudatának —, hogy Tito elvtárs nevével és munkásságával közvetlenül összekapcsolódik a harc a szocialista önigazgatásért és Jugoszlávia független, el nem kötelezett politikájáért. Ebben az értelemben Tito elvtárs valamennyi jubileuma — születésnapja és a párt élére kerülésének évfordulója — serkentő hatású. Népünknek Tito elvtárs iránti viszonya az a viszony, amely a JKP-nek a régi Jugoszláviában vívott harca, a fegyveres forradalomban és a háború utáni országépítésben alakult ki, a szocialista önigazgatásért és Jugoszlávia el nem kötelezettségéért vívott harc jellegét öltötte.

Felkérném Dolanc elvtárs, hogy végezetül mondjon valamit egy találkozójáról Tito elvtárssal, amely külön emlékezetébe vésődött, és arról, hogy milyen jellegzetességet tart leginkább jellemzőnek Tito elvtársra.

— Az idén lesz öt éve annak, hogy megjelent Tito elvtársnak, a JKSZ elnökének és a Végrehajtó Bizottságnak a levele. Tito elvtárs kérte tőlünk, hogy állítsuk össze ennek a levélnek a koncepcióját, és az elvtársak egy csoportja dolgozott ezen. Háromszor átírtuk a tervezetet. Kétszer vittem el Brionira, hogy Tito elvtárs átnézze. Ő elolvasta és visszaadta. Megjegyzése az volt: nem eléggé találtátok el azt, amit ebben a pillanatban meg kell írni. Amikor harmadszor jöttem a tervezettel Brionira, minden készen állt arra, hogy a levelet megjelentessük, Tito elvtárs azt mondotta: Jó, aláírom, de ha én írtam volna, akkor még világosabban fogalmaztam volna.

Ha Tito elvtárs személyes tulajdonságairól esik szó, igazán nehezen tudnék valamit külön kiragadni. Tito elvtárs egész személyiség, a politikus, a forradalmár, a teoretikus, a hadvezér, az államférfi annyira kiváló tulajdonságaival bír és mindemellett rendkívül egyszerű ember, akiből árad az emberekbe vetett mély bizalom. Titónak ez a tulajdonsága mindig újból magával ragad. Az idő alatt, amióta együttműködök Tito elvtárssal — van ennek valamivel több mint nyolc esztendeje —, minden helyzetben mindig megértést mutatott a legapróbb emberi szükségletek iránt is, mindig törődött mindennel, és a legösszetettebb dolgot is ki tudja fejezni a legközkeletűbb és legegyszerűbb szavakkal. Ebben rejlik az ő nagysága. A forradalmi intézmények mindig lehetővé tették Tito elvtárs számára, hogy kifejezze az emberek szükségleteit, követeléseit és hangulatát, ebben az értelemben szabott irányt Pártunk munkájának is.

Tito elvtárs nagysága kifejezésre jut azokban a sikerekben, amelyeket országunk, ez az aránylag kis állam, a szocialista önigazgatású Jugoszlávia, rövid idő alatt elért.

Edvard Kardelj

A SZOCIALISTA ÖNIGAZGATÁSÚ DEMOKRÁCIA POLITIKAI RENDSZERÉNEK ALAPJAI

(Bevezető felszólalás a JKSZ KB Elnöksége 1977. június 13-án Belgrádban megtartott 30. ülésén)

Az 1974. évi alkotmány, valamint A társult munkáról szóló törvény, továbbá a többi rendszerbeli törvény és egyéb megfelelő társadalmi, politikai intézkedések és akciók rendkívül nagy, mondhatnám, úgyszólván forradalmi változásokat idéztek elő szocialista önigazgatású társadalmunk társadalmi-gazdasági és termelési viszonyaiban, a föderáció viszonyaiban általában, illetve a köztársaságok és tartományok közti viszonyokban, végül a szocialista önigazgatás politikai rendszerének területén. Számottevő intézkedések születtek a munkások önigazgatási, társadalmi, gazdasági és szociális helyzetének megszilárdítása, valamint az egész szocialista önigazgatás rendszerének fejlesztése érdekében. Mint a múltban is mindig, szocialista forradalmunk fejlődésének ezt az új szakaszát is — társadalmunk alapos és sokoldalú bíráló helyzetfölmérése alapján — a Jugoszláv Kommunista Szövetség indította el társadalmunk valamennyi többi alkotó szocialista erejével együtt.

A munkások és általában a dolgozók önigazgatási szerepének ezen folyamata azonban nem fejlődhetne szabadon, teljes mértékben és a kellő dinamikával, ha egész politikai rendszerünk nem alkalmazkodna idejekorán és gyorsabban az ilyen társadalmi, gazdasági és termelési viszonyokhoz. Így tehát társadalmunkra a politikai rendszer területén, illetve a szocialista önigazgatási demokrácia további fejlesztése céljából nem kevésbé jelentős feladatok várnak, mint amilyenek megvalósításához az alkotmány és a társult munkáról szóló törvény alapján, a társadalmi, gazdasági és termelési viszonyok terén hozzáláttunk. Az ilyen társadalmi, gazdasági és termelési viszonyok kialakítása olyan mértékben jelenti politikai rendszerünk további fejlesztésének társadalmi, gazdasági és anyagi megszilárdítását, valamint az emberek közti demokratikus viszonyok további

fejlesztését a szocialista önigazgatás társadalmi és gazdasági rendszerében, amilyen mértékben hozzájárultunk és hozzájárulunk szocialista önigazgatási rendszerünk stabilizálásához.

I.

A TÁRSADALMI FELÉPÍTMÉNY, A POLITIKAI RENDSZER ÁTLÉNYEGÍTÉSE

Mivel a politikai rendszerünk további fejlesztésének problémái messzemenőleg kihatnak egész szocialista önigazgatású társadalmunk fejlődési irányzatára és feltételeire, a Jugoszláv Kommunista Szövetségnek feltétlenül világos álláspontokat kell elfoglalnia az említett problémák megoldásának irányzatával és eszközeivel, illetve szocialista önigazgatási demokráciánk politikai rendszerének továbbfejlesztési útjaival és formáival kapcsolatban. Nyilvánvaló, hogy ezeket a kérdéseket nem tűzhettük napirendre, mielőtt társadalmunk meg nem kapta a maga igazi „társadalmi-gazdasági szellemét", azaz mindaddig, amíg nem teremtettünk olyan társadalmi, gazdasági és fejlődési viszonyokat, amelyek az államapparátus döntő jelentőségű gyámkodása nélkül is működhetnek.

Így aztán most az egész társadalmi felépítmény, elsősorban a politikai rendszer, döntő fontosságú kérdése lett további eredményes önigazgatási fejlődésünknek. Annál inkább, mert elmondhatjuk, hogy politikai rendszerünk fejlődése bizonyos mértékben lemaradt, illetve egyes intézményes megoldások már nincsenek összhangban a társadalmi-gazdasági és termelési viszonyokkal és formákkal, amelyek az önigazgatásilag szervezett társult munka területén fölmerülnek és fejlődnek. Ha az összhang hiánya tovább tartana, számottevő módon fékezné egész szocialista önigazgatási rendszerünk további fejlődését és megszilárdítását.

Ezenfelül az új alkotmány meghozatalával társadalmunk a szocialista államhatalom rendszerében, elsősorban a képviselőházi rendszerben fölszámolta a burzsoá állam politikai rendszerének legtöbb maradványát, amelyeket a szocializmus a maga fejlődésének első szakaszában kölcsönvett. A küldöttrendszer elvileg egész önigazgatási életünk és az államhatalom rendszerének háza lett, illetve valóban azzá kell lennie. A társadalmi önigazgatás új demokratikus formáival azonban még mindig nincs összhangban nemcsak a politikai rendszer valamennyi egyéb formája, hanem a szubjektív szocialista erők helyzete és tevékenységünk módja sem. Ha az összhang hiánya tartósan fennmaradna, a küldöttrendszer nehezen szabadulhatna meg kezdeti fogyatékosságaitól, külön-

féle eltorzulásokra válna hajlamossá, és ezek kétségtelenül károsan hatnának társadalmi életünk demokratizmusára.

Mindezek a problémák három feladatot tűznek elénk:

1. Bíráló szellemben kell felmérnünk politikai rendszerünk jelenlegi helyzetét, és olyan intézkedéseket foganatosítanunk, amelyek összhangba hozzák a társadalmunk társadalmi, gazdasági és önigazgatási szerkezetében végbemenő változásokat mindazokkal az általános perspektívákkal, amelyeket az említett változások szocialista társadalmunk előtt feltárnak;

2. Megfelelő intézkedéseket kell szélesebb körben fejleszteni és megszilárdítani a demokratikus viszonyokat és az egész önigazgatási és társadalmi döntéshozatal demokratikus gyakorlatát;

3. Az önigazgatási demokrácia ilyen rendszerében világosabban és konkrétabban kell meghatároznunk a szocialista társadalom szubjektív tényezőinek helyzetét, szerepét és munkamódszerét, főleg pedig a Jugoszláv Kommunista Szövetség vezető eszmei és politikai szerepének betöltéséhez szükséges módszereket és eszközöket.

A szubjektív erők érvényesülése

A szocialista társadalom szubjektív tényezőin nemcsak a Kommunista Szövetség és az egyéb társadalmi-politikai szervezeteket — mint például a Dolgozó Nép Szocialista Szövetségét, a szakszervezeteket, a Szocialista Ifjúsági Szövetséget stb. — értem, hanem mindazokat a különféle típusú társadalmi szervezeteket is, amelyeknek érdekeinkre való befolyása megnyilvánul a társadalmi viszonyokban, és amelyek különféle módon hatnak a társadalmi tudatra, valamint a társadalmi problémák rendezésére. Gondolok az állami szervekre, a tudományra, a szakszolgálatokra és az eszmei, politikai, szakmai, anyagi, tudományos és kulturális alkotás minden egyéb szervezett tényezőjére. Végül, de nem utolsósorban: a szocialista társadalom szubjektív tényezőin értem a néptömegek spontán szocialista tudatát, kezdeményezését és tevékenységét, mint a dolgozók és tapasztalataik elemi társadalmi szándékainak kifejezőjét. Röviden: a szocialista társadalmi, szubjektív tényezőin a társadalom valamennyi szocialista és demokrata alkotó erejét értem, amelyeknek szabadon és teljes mértékben kifejezésre kell jutniuk.

A szocialista önigazgatás demokratikus politikai rendszerének fejlesztésében mindenképpen elsődleges társadalmi feladatunk ennek a rendszernek a további megszilárdítása. Mert, ha a rendszer teljes egészében szilárdabb, illetve ha következetesebben szavatolja a munkásosztály, illetve általában a dolgozók vezető társadalmi szerepét, ha a társadalom kulcsfontosságú pozíciói a munkásosztály és a dolgozók kezében vannak, annál gyorsab-

ban, bátrabban, és határozottabban fejlesztheti a demokratikus gyakorlat különféle formáit, amelyek nélkülözhetetlenek önigazgatású társadalmunk további haladó szellemű fejlődéséhez. Egyszersmind ez az előfeltétele annak is, hogy a demokratikus szabadságok arányai bővüljenek társadalmunkban, de nem a burzsoá liberalizmus, hanem az önigazgatási demokráció útján.

Tehát egész társadalmunknak, elsősorban azonban a Jugoszláv Kommunista Szövetségének kell kidolgoznia a feladatok teljes és hosszú távú tervét, azon feladatok tervét, amelyek a szocialista önigazgatási demokrácia alapján álló politikai rendszer további fejlesztésében ránk várnak. A feladatok ilyen hosszú távú tervét társadalmunk olyan mértékben valósítja majd meg, amennyire pillanatnyi gazdasági bázisa, társadalmi tudata és társadalmi erőviszonyai megengedik.

A Jugoszláv Kommunista Szövetség Központi Bizottságának Elnöksége mindennek folytán tekintette szükségesnek, hogy üléseinek napirendjére tűzze politikai rendszerünk továbbfejlesztésének problémáit és feladatát. Ez tulajdonképpen az elvi és konkrét alkotmányos rendelkezések alkalmazásán végzett munkának a folytatása társadalmi gyakorlatunkban. Más szóval: a rendszerbeli törvények, valamint az önigazgatási, demokratikus, társadalmi és gazdasági viszonyok rendszerének fejlesztésére vonatkozó egyéb társadalmi döntések és intézkedések után megfelelő törvényeknek, más társadalmi intézkedéseknek kell következniük, hogy gyakorlatilag megvalósíthassuk az alkotmány rendelkezéseit a politikai rendszer területén, mindenekelőtt pedig azzal a céllal, hogy összhangba hozzuk a politikai rendszert a társadalom, a gazdaság és a termelés vonatkozásában már kialakított viszonyokkal és elért eredményekkel.

A Kommunista Szövetség együttműködése a szocialista erőkkel

A Jugoszláv Kommunista Szövetség számára ezek a kérdések rendkívül jelentősek, nemcsak a saját és az általános társadalmi érdekek szempontjából, hanem azért is, mert a politikai rendszerben szükségszerűen végrehajtandó változások nagymértékben vonatkoznak a Kommunista Szövetség, valamint a többi szubjektív szocialista erő helyzetére, szerepére és munkamódszerére, továbbá erőt adnak ahhoz, hogy a Kommunista Szövetség szorosan együttműködjön a szocialista erőkkel a társadalmi tevékenységben. Sőt: elmondhatjuk azt is, hogy a jelen pillanatban valószínűleg éppen ez a legfontosabb kérdése rendszerünk további fejlesztésének.

A szocialista önigazgatási demokrácia politikai rendszerének alapjairól

szóló anyagban, amelyet a JKSZ KB Elnökségének jelen ülése elé terjesztettem, igyekeztem rámutatni néhány fontos nyílt kérdésre, azokra a legfontosabb problémákra és feladatokra, amelyek politikai rendszerünk továbbfejlesztése terén előttünk állnak, valamint azokra a problémákra, amelyek véleményem szerint megjelölik a kérdések alapirányát, mégpedig kizárólag elvileg, azaz inkább javasolt irányzatként, amelyről a soron következő időszakban konkrétabban és szélesebb körben kell tanácskoznunk. Arra törekedtem tehát, hogy hozzájáruljak a tevékenység alapelveinek teljesebb megfogalmazásához, mert társadalmunknak a jelen pillanatban feltétlenül szüksége van ilyen akcióra, továbbá, hogy kijelölje ezen feladatok legfőbb végrehajtóit. A kérdések konkrét feldolgozásában csak olyan mértékben mélyedtem el, amennyire ez a jelen pillanatban lehetséges volt, és amennyire szükséges. Mert nyilvánvaló, hogy ezt a munkát nem lehet befejezni a jelen ülésen folytatott vitával, most tulajdonképpen csak hozzákezdhetünk.

Mivel a problémakört az előterjesztett anyag részletesen és terjedelmesen feldolgozza, fölösleges, hogy e bevezető megállapítások keretében visszatérjek az anyagban foglalt példákra és dillemmákra. Most csupán egyes elvi és gyakorlati kiindulópontokkal kívánok foglalkozni, amelyeket — véleményem szerint — szem előtt kell tartanunk, amikor hozzálátunk a szocialista önigazgatási demokráciánk politikai rendszerének továbbfejlesztését szolgáló munkához.

Külön szeretném megemlíteni, hogy „Az önigazgatási szocialista demokrácia alapjai" című és erre az ülésre előkészített anyagban nem foglalkoztam részletesen a társadalmi-politikai közösségek, azaz sem a föderáció és köztársaságok, illetve autonóm tartományok, sem pedig a községek viszonyaival és struktúrájával. Ez azonban nem azt jelenti, hogy ezen a téren nincsenek olyan problémák, amelyekkel a politikai rendszerre vonatkozó feladatok kapcsán foglalkozhatnánk. Vonatkozik ez elsősorban a kommunistákra, azaz a községek, a társultmunka-alapszervezetek és más községi önigazgatási közösségek, helyi szervezetek küldöttségeire, ezekben a közösségekben és általában a községekben mint az önigazgatási és demokratikus viszonyok egységes rendszerében működő társadalmi-politikai szervezetek és a társadalmi tevékenység egyéb tényezőire, valamint a politikai rendszerünk alapjait alkotó valamennyi ilyen tényező közötti együttműködésre. Nyilvánvaló tehát, hogy ennek a problémakörnek megkülönböztetett figyelmet kell szentelnünk, de mindenekelőtt a küldöttrendszer fejlesztése és továbbépítése keretében kell taglalnunk. Ezt most azért kell elmondanom, mert olyan észrevételek hangzottak el, hogy többet kellene beszélnünk a kommunális rendszerről.

II.

A SZOCIALISTA ÖNIGAZGATÁS POLITIKAI RENDSZERÉNEK MEGSZILÁRDÍTÁSA

Munkánk legfőbb célja természetesen a szocialista önigazgatás politikai rendszerének megszilárdítása. Törekvéseinknek mindenekelőtt két irányban kell folyniuk:

Először, minden szükséges intézkedést meg kell tennünk a rendszer eredményesebb gyakorlati működése érdekében. E tekintetben magában a rendszerben is van sok gyenge pont. A politikai rendszerünk szervezeteinek és intézményeinek működésében megnyilvánuló sok fogyatékosság okkal kelti azt a meggyőződést, hogy még mindig hatnak a bürokrácia és a technokrácia hadállásai, az adminisztrációnk bonyolult, éppen ezért bürokráciára hajlamos, továbbá, hogy egyes szervek és szervezetek önmagukba zárkóznak, sok az üresjárat és a munka kettőzése, valamint, hogy az önigazgatási és állami szervek és az egyéb társadalmi struktúra közti demokratikus kommunikáció formái gyengén fejlettek, sok üres és meddő értekezletet tartunk, üléseinket és döntéseinket nem készítjük elő kellő szakszerűséggel, s hogy a polgárok a maguk jogaiért vívott harcában nehezen tudják leküzdeni az adminisztratív akadályokat stb. Olyan körülményeket kell tehát teremtenünk, amelyek közt a társadalom az ilyen fogyatékosság ellen az eddigieknél sikeresebben harcolhat.

Másodszor, politikai rendszerünket a demokratikus viszonyok és a demokratikus szervezetek olyan formáival kell gyarapítanunk, amelyek lehetőséget nyújtanak rá, hogy az önigazgatási érdekeknek, azaz a társult munkában dolgozó emberek érdekeinek pluralizmusa, a társadalmi élet minden területén létrehozott különféle érdekközösségekben, valamint a társadalmi-politikai közösségek küldöttrendszerében, minél közvetlenebbül és szabadabban juthasson kifejezésre a demokratikus önigazgatási döntéshozatal keretében. A szocialista önigazgatás nem létezhet, nem működhet, nem is fejlődhet másképpen, mint demokratikus rendszerként. Általános politikai eredménye nem lehet semmi más, mint az emberi szabadság szakadatlan gazdagodása. Az ilyen társadalmi-történelmi szükségletnek, illetve a demokráciának, valamint a szocialista önigazgatás szerves kapcsolatának keretében kell tekintenünk a demokratikus jogokra és az emberi szabadságra. Ezeknek a jogoknak és ennek a szabadságnak mindenekelőtt a dolgozó jogának funkciójához kell tartoznia, hogy az egyéni véleménynyilvánítás, a küldöttrendszer útján — egygenjogúlag, demokratikus együttműködéssel és a többi dolgozóval azonos felelősséggel — igazgathassa önmagát, munkáját, és érvényesítse érdekeit a társadalomban.

Ennélfogva a jövőbe tekintve világosabban és bírálóbban kell meg-

állapítanunk és felmérnünk egyrészt a kinyilvánított és az alkotmányban meghatározott demokratikus elveket, másrészt a társadalmi és politikai gyakorlatunk közti ellentmondást. Az ellentmondások kisebb-nagyobb mértékben még mindig megnyilvánulnak gyakorlatunk bizonyos területein. Nem fér hozzá kétség, hogy ennek az ellentmondásnak megvannak az objektív okai, gyakran nagyon erős okai, amelyek nem függnek a vezető szocialista erők szubjektív akaratától. Ezek az okok bizonyára tovább is korlátozó tényezői lesznek szocialista forradalmunk demokratikus céljai megvalósításának. Mindenekelőtt olyan tényezőkre gondolok, mint a forradalom fejlődési foka, a társadalmi erők hatalmi viszonya, a társadalmi bonyodalmak élessége, a külföldi ellentmondásoknak belső társadalmi életünkre gyakorolt hatása stb. Semmiképpen sem szabad megbékélnünk az említett tényezőknek a politikai rendszerünkre gyakorolt hatásával, hanem politikai rendszerünkben ilyen körülmények közt küzdenünk kell azokért a demokratikus viszonyokért, amelyekre feltétlenül szükség van a szocialista önigazgatás működéséhez és fejlesztéséhez, és amelyekre ma már megvannak a lehetőségek.

Küzdelem az ellentmondások szubjektív okai ellen

Az elvek és a gyakorlat közti említett ellentmondás gyakran egyes társadalmi tényezők és egyének szubjektív magatartását is előidézi. A bürokratikus centralizmus, a technokrácia, az emberek fölötti politikai hatalomért folytatott harc, valamint a társadalmi viszonyokban megnyilvánuló hasonló jelenségek, továbbá a szektásság, az opportunizmus, az adminisztratív eszközökbe vetett túlzott bizalom az egyéni ambíciók és hasonló jelenségek az ideológiában és a politikában, valamint más ilyenfajta törekvések még mindig nem tűntek el teljesen társadalmi életünkből, és ezek is fékezik a szocialista önigazgatás demokratizmusának fejlődését. Az említett ellentmondások ilyen szubjektív okai ellen mindenképpen lehet és kell harcolnunk. Természetes, hogy csupán a Kommunista Szövetségnek és valamennyi többi szocialista erőnek az önigazgatási demokrácia már elfogadott alkalmazásáért vívott szakadatlan harcával lehet útját állni a gyakorlatban megnyilvánuló különféle eltorzulásoknak, elhajlásoknak és más effajta tétovázásoknak, és ezzel még inkább megszilárdítani az ember társadalmi helyzetét.

Különös figyelmet kell fordítanunk arra, hogy *kizárólag a rendszerrel* nem számolhatjuk fel mindezeket a jelenségeket. Mert magát a rendszert is szakadatlanul, úgyszólván mindennap sújtják a tényleges társadalmi ellentmondások csapásai, külön hatást gyakorolnak rá a szocialista önigazgatási erők hatalmi viszonyai és azok az erők, amelyek ellentétes

irányban hatnak, továbbá ki van téve a világszerte uralkodó társadalmi és politikai ellentmondások hatásának is. Ennélfogva a szocialista erők és a felelős társadalmi szervek gyakorlati reagálása gyakran nagyon is szubjektív és igen különböző. Emiatt úgy érzem, hogy egyidejűleg a politikai rendszer fejlesztésével, dolgoznunk kell a Jugoszláv Kommunista Szövetség és a szocialista társadalmunk *ilyen politikájának* szabatosabb meghatározásán. E politikának pedig szavatolnia kell az e téren folytatott tevékenység legmagasabb fokú egységét. Az ez irányú munkának kell szavatolnia a szocialista önigazgatás demokratikus vívmányainak továbbfejlesztését, egyszersmind pedig erősíteni kell társadalmunk demokratikus politikai rendszerét, hogy eredményesen szembehelyezkedhessen minden romboló kísérlettel.

Ennélfogva el kell végeznünk politikai rendszerünk intézményei működésének új bíráló elemzését és értékelését. Véleményem szerint azonban nem annyira az alapvető intézményes megoldások módosítására van szükség, mint inkább elsősorban az intézményes megoldások és rendelkezések bizonyos kiegészítésére és továbbfejlesztésére, ami szintén nagy fontosságú feladat. Legfőbb célunk tehát az kell hogy legyen, hogy a politikai rendszer valamennyi intézményét a termelési viszonyok szocialista és önigazgatási jellegéhez, valamint a küldöttrendszerhez, illetve az önigazgatás küldöttbázisához idomítsuk.

Tehát: eleve el kell vetnünk a politikai rendszerben megnyilvánuló mindazon dilemmákat, amelyek ellentétben állnak a termelési viszonyok szocialista és önigazgatási rendszerével, társadalmunk demokratikus politikai rendszerének kiindulópontjával. Az ilyenfajta dilemmák visszautasítására késztet bennünket az is, hogy néha és esetenként még a Kommunista Szövetségben is megnyilvánulnak tétovázások, illetve olyan illúziók, amelyek szerint a szocialista forradalom és a szocialista társadalom kezdeti szakaszában sajátságos módon jelentkező ellentmondásokból a klasszikus pluralista parlamenti rendszerben kell keresni a kiutat.

Az önigazgatási érdekek demokratikus pluralizmusa

Ha politikai rendszerünknek a szocialista önigazgatás kifejezőjének kell lennie, ez a rendszer nem lehet sem egypártrendszer, sem többpártrendszer, általában semmiféle politikai monopólium rendszere. És ma már nem is az, noha objektíve még mindig megnyilvánulnak benne az egyik és a másik rendszer elemei is. Ezek az elemek azonban nem lényeges jellemzői politikai rendszerünknek, hanem csak átmenetileg jelentkeznek, és ugyanolyan mértékben elhalnak, amilyen ütemben elhal az államnak a társadalom fölötti hatalma. Mi kommunisták tehát a társadalmi tevé-

kenységnek ezen a területén sem hátrálhatunk meg az idő realitása előtt, amely több átmeneti fejlődési formát igényel, egyszersmind azonban mindig szem előtt kell tartani a világos, hosszú távú célt.

Ha a többpártrendszerű vagy az egypártrendszerű politikai rendszerrel szemben tömören kívánjuk megfogalmazni ezt a célt, akkor valószínű, hogy ennek a célnak leginkább az önigazgatási pluralizmus, azaz az önigazgatási érdekek pluralizmusának fogalma, illetve az önigazgatási közösségek és az egységes küldöttrendszer érdekeinek pluralizmusa felel meg. Társadalmunkban csaknem három évtizede fejlődik és mindinkább erősödik az ilyen önigazgatási pluralizmus, és a küldöttrendszer már egységes demokratikus szervezetté válik, és mint ilyen, tényleges letéteményese egész társadalmi és politikai rendszerünknek. Minden igyekezetünket az önigazgatási pluralizmus éppen ilyen teljes demokratikus rendszerének további erősítésére és fejlesztésére kell fordítani. És társadalmunk valamennyi demokratikus intézményének, az emberek közti demokratikus társadalmi viszonyoknak, embereink minden demokratikus és emberi jogának arra kell irányulnia, hogy elősegítse az önigazgatási demokrácia ilyen politikai rendszerének további erősítését és fejlődését.

Ez azt jelenti, hogy éppen az önigazgatási érdekek demokratikus pluralizmusának működése és védelme szempontjából kell elemeznünk és megszilárdítanunk a demokratikus emberi jogokat és szabadságot. Ezen az alapon állva kell előirányoznunk minden szükséges védelmi intézkedést, amely ezeket a jogokat és ezt a szabadságot technokratikus, monopolista és más hasonló bitorlás fenyegeti, illetve amikor visszaélnek velük olyan céllal, amely nincs összhangban magával a szocialista önigazgatással és demokratikus szabályaival.

Hasonló okokból továbbra is elszántan szembe kell helyezkednünk az úgynevezett spontaneitás elméletének minden formájával, vagyis azzal a felfogással, hogy a dolgozó, az önigazgató csak a maga spontán, illetve tapasztalati reakciói révén dönthet hozzáértően a maga társadalmi haladásáról, csak így szavatolja az előrehaladást, a szervezett szocialista erők tudata és alkotói tevékenységének szilárd támasza nélkül.

Az önigazgatási demokrácia rendszerét nem csupán a polgárok spontán kezdeményezései, a dolgozók gyűlései, a munkástanácsok, az önigazgatási érdekközösségek, az államhatalmi rendszer stb. alkotja, hanem a társadalom egész szocialista tudata, mozgató, eszmei és politikai erői, a tudományos és a szakmai alkotóerők, a kultúra, a társadalmi-politikai és a társadalmi szervezetek, az ideológiai és a politikai összetűzések, a társadalmi erők hatalmi viszonya, a világ, valamint a benne végbemenő társadalmi-történelmi eseményekhez való viszony minden szinten, valamint az önigazgatási és a társadalmi igazgatás minden viszonylatában. Ilyen vagy olyan módon, kisebb vagy nagyobb mértékben a társadalmi tudat

és tevékenység minden tényezőjének hatnia kell, hogy az önigazgatók és az egyes önigazgatási érdekközösségek megérthessék igazi érdekeiket a társadalom és a modern emberiség általános haladó szellemű folyamatainak összegezésében.

A Kommunista Szövetség társadalmi felelőssége

Mindebben megkülönböztetett szerepet töltenek be az élcsapatbeli szocialista erők, azaz a Kommunista Szövetség és a szocialista tudat többi szervezett tényezője. Szem elől téveszteni, illetve elhanyagolni mindezen tényezők szerepét a mindennapi gyakorlatban és a szocialista önigazgatás rendszerében, valamint ennek demokratizmusában, főleg pedig a küldöttrendszerben — azt jelenti, hogy megfosztjuk ezt a rendszert, életképességétől, kompromittáljuk, és ezáltal utat nyitunk a bürokratikus, konzervatív és egyéb reakciós törekvések előtt. Mindennél fogva úgy vélem, hogy a szocialista tudat szervezett tényezőinek — élükön a Kommunista Szövetséggel — szabatosan meg kell határozniuk helyzetüket, szerepüket és társadalmi felelősségüket — ez a legfontosabb feladatok egyike a szocialista önigazgatás politikai rendszerének továbbfejlesztése érdekében.

Főleg azért van erre szükség, mert magában a Jugoszláv Kommunista Szövetségben is néha tétovázás nyilvánul meg a körül a kérdés körül, hogy milyen mértékben vállalja magára a társadalmi felelősséget. Emlékeztetni kívánok a társadalmi-politikai tanácsoknak a képviselőházi rendszerbe való bevezetésével kapcsolatban megnyilvánult tépelődésünkre és tétovázásunkra. Ezért, de másért is, az első választásokon nem olyan társadalmi-politikai tanácsokat választottak meg, amilyeneket választaniuk kellett volna. Tétovázás merült fel azzal a kérdéssel kapcsolatban is, hogy a Kommunista Szövetségnek képviselve kell-e lennie a JSZSZK Elnökségében, a köztársaságok és a tartományok elnökségében. És akkor jutott kifejezésre az ellenállás az olyan társadalmi tanácsok létesítésével szemben, mint amilyen a jelenlegi Szövetségi Társadalomberendezés-Ügyi, valamint a Szövetségi Gazdaságfejlesztési és Gazdaságpolitikai Tanács.

A Jugoszláv Kommunista Szövetség vagy ilyen demokratikusan felelős társadalmi helyzetet tölt be, vagy pedig holmiféle rendszeren kívül álló, illetve olyan társadalmi szervezetté válik, amely a rendszeren kívül és a társadalmi felelősség nélkül, tehát a dolgozó tömegekkel, az önigazgatókkal, a társadalmi-politikai szervezetekkel és általában a szocialista erőkkel folytatott együttműködés nélkül belső utasítások és határozatok útján dirigál az önigazgatási és az állami szerveknek. Jó okunk volt rá, hogy a Kommunista Szövetséget már régen mentesítsük ettől a szereptől.

Végül még egy rendkívül fontos feladatra kívánom felhívni a figyelmet, amelyet gyakran elhanyagolunk. Foganatosítanunk kell minden szükséges és lehetséges intézkedést, hogy a politikai rendszer már meglevő intézményei és szervei szabadon, demokratikusan és társadalmi felelősséggel, azaz hatáskörük és jogaik keretében valóban gyakorlatilag is működhessenek. Mivel ez nem mindig van így, politikai rendszerünk egyes szerveinek, intézményeinek és funkcionáriusainak felelőssége meglehetősen ködös. És ez bizonyos esetekben komolyan megingathatja jogi és társadalmi igazgatásunk demokratikus viszonyait.

Ezen jelenségek legfőbb oka, véleményem szerint, abban rejlik, hogy a döntések és határozatok, amelyeket megfelelő szerveknek vagy intézményeknek kell meghozniuk, gyakran megkerülésükkel születnek meg, s ezek a szervek, illetve intézmények csak formálisan fogadják el őket. Ezért a tényleges és formális felelősség nem fedi egymást. Nyilvánvaló, hogy ez azért következik be, mert nálunk bizonyos szűk körök még mindig hatalmi központként léphetnek föl, valamint azért, mert gyakorlatilag nem rendeztük megfelelő módon a társadalmi-politikai szervezetek helyzetének és felelősségének kérdését. Emiatt gyakran megtörténik, hogy a társadalmi-politikai szervezetek meg nem felelő módon avatkoznak be az önigazgatási, állami és társadalmi szervek és szervezetek munkájába, vagy pedig ezekre a szervekre és szervezetekre bízzák, hogy társadalom iránti demokratikus felelősség nélkül hozzanak döntést. A másik, talán még fontosabb oka ezen jelenségeknek az, hogy bizonyos önigazgatási és társadalmi szervek, elsősorban az állami végrehajtó szervek és intézményeik, magában a rendszerben túlságosan önmagukba zárkóznak, azaz alig nyitottak az alkotó szocialista erők teljes struktúrájának zavartalan és állandó demokratikus befolyása előtt. Ez aztán magával vonja, hogy kívülről, demokráciaellenes módon avatkoznak munkájukba.

Az ilyen és hasonló okok részletes bíráló felmérésével rá kell mutatni azokra a gyakorlati megoldásokra, amelyeknek szavatolniuk kell, hogy az ilyenfajta jelenségeket a minimumra csökkentsék. Abból kell kiindulnunk, hogy minden szervnek és minden intézménynek önállóan kell meghoznia a hatáskörébe tartozó döntéseit, és hogy teljes mértékben viseljék a politikai és anyagi felelősséget döntéseikért, azzal a feltétellel, hogy mielőtt minden döntést meghoznánk, meg kell vitatniuk, tanácskozniuk az alkotó szocialista erőknek, főleg a társadalmi-politikai és egyéb társadalmi szervezeteknek, valamint a tudományos és szakintézményeknek. Ha pedig a föderáció szerveinek és intézményeinek döntéseiről van szó, akkor — természetesen — az ilyen demokratikus tanácskozásban részt kell venniük a köztársaságoknak, illetve az autonóm tartományoknak.

III.

A társadalmi-politikai szervezetek munkamódszerének megváltoztatása

Mindez szükségessé teszi, hogy közelebbről határozzuk meg a szubjektív tényezőknek, különösen a társadalmi-politikai szervezeteknek társadalmunkban betöltött szerepét. Ezek a szervezetek korábban formális-jogi szempontból olyan helyzetben voltak, mint minden más társadalmi szervezet. Természetesen a gyakorlatban kisebb vagy nagyobb mértékben közvetlen befolyást gyakoroltak a társadalom irányítására, főleg, persze, ezt a Jugoszláv Kommunista Szövetség tette. Az új alkotmány révén azonban ezek a szervezetek formálisan is bekapcsolódtak a politikai rendszerben a küldöttrendszer alkotórészeiként. Mindez szükségessé teszi, hogy megváltoztassuk a társadalmi-politikai szervezetek, sőt a Kommunista Szövetség bizonyos munkamódszereit. Leegyszerűsítve azt mondhatnánk, hogy bizonyos mértékben meg kell változtatni a társadalmi-politikai szervezetek, valamint az önigazgatási és demokratikus alapon szervezett dolgozók, illetve önigazgatási és társadalmi szerveik és szervezeteik közötti demokratikus kommunikáció irányítását és módját.

A problémákat demokratikus módon kell megoldani ezekben az önigazgatási közösségekben, szervezetekben és társadalmi szervekben, éspedig a társadalmi-politikai szervezetek és a szocialista társadalmi alkotás más tényezőinek demokratikus és felelős együttműködésével. Azok az alternatívák és esetleges konfliktusok, amelyek egy ilyen demokratikus folyamatban felmerülhetnek, a társadalmi-politikai szervezetek fórumaiban kell hogy felvetődjenek, hogy e fórumok demokratikus véleményharcában állást foglalhassanak velük kapcsolatban. Ez azt jelenti, hogy a felelős társadalmi intézmények előtt nincs egyetlen olyan komolyabb társadalmi kérdés sem, amely például ne érdekelné vagy ne mozgósítaná a Kommunista Szövetséget. A KSZ-nek azonban az összes szocialista erőkkel együtt demokratikusan kell tevékenykednie, illetve részt kell vennie a demokratikus véleményharcban ott, ahol a döntések születnek. Fontos ez küldöttrendszerünk összes intézményei számára, mind az önigazgatási szervezetekben és közösségekben, mind a társadalmi-politikai közösségek képviseleti testületei rendszerében.

A polgárok érdekszerveződésének sajátságos formái

El kell mondanom, hogy valójában az ilyen munkamódszer már ma meghonosodott társadalmi-politikai szervezeteink, főként pedig a Kommunista Szövetség tevékenységében. Mégis megnyilvánul bizonyos ingado-

zás, s e munkamódszertől való eltérés. Ezenkívül e szervezetek és a többi társadalmi struktúra között ma még mindig fejletlen a demokratikus kommunikáció, különösen intézményes szempontból. Éppen ezért szükség van arra, hogy a Kommunista Szövetség ilyen szempontból világosabban meghatározza álláspontjait, kimunkálja saját munkamódszereit, és hogy részt vegyen más társadalmi tényezők demokratikus munkamódszereinek kidolgozásában. Kisebb-nagyobb mértékben ugyanez vonatkozik a többi társadalmi-politikai szervezetre is, továbbá a szocialista tudat más szervezett erőire is. Más szóval politikai rendszerünk megszilárdítása érdekében most lényegbevágó, hogy a szocialista társadalmi alkotás összes erői demokratikus módon megszerveződjenek küldöttrendszerünkben, amely egész politikai rendszerünk letéteményese.

Ilyen körülmények közepette, a társadalmi tudat szervezett erői elvesztik a politikai hatalommal való rendelkezésben megnyilvánult monopolhelyzetüket, amelyből egyébként elkerülhetetlenül következett a politikai pártokra való megoszlás, másrészt ezek az erők bizonyos sajátos önigazgatási érdekek kifejezőiként jelentkeznek. Másszóval, ezek az erők, mint a társadalmi tudat tényezői, részt vesznek az önigazgatási és állami döntéshozatal konkrét formáiban. Ez pedig azt jelenti, hogy a társadalom többé nem oszlik meg egy bizonyos általános politikai többségre és politikai kisebbségre, vagyis a hatalmon levő pártra és az ellenzékre. A dolgozók — önigazgatók — azonban a mindennapi konkrét döntéshozatalban szabadon megoszolhatnak többségre és kisebbségre, s ezek állandóan változnak, vagyis az önigazgatási, illetve társadalmi döntéshozatal napirendjén szereplő minden egyes kérdés kapcsán. Ebből kifolyólag szocialista önigazgatású társadalmunk eszmei és politikai erői nem az általános politikai megoszlás alapján szerveződnek, hanem azon általános társadalmi szükségletek és érdekek alapján, amelyek az önigazgatási szubjektumok és a küldöttrendszerben őket képviselő küldöttségek mindennapi demokratikus döntéshozatalában felmerülnek, más szóval a dolgozók — önigazgatók mindenekelőtt azokról a konkrét kérdésekről határoznak, amelyek az önigazgatási, illetve társadalmi döntéshozatal napirendjén szerepelnek, nem pedig a hatalommal való monopolista rendelkezés jelöltjeiről.

Ebből következik, hogy társadalmi-politikai szervezeteink nem lehetnek és nem kell hogy választói testületek legyenek a hatalmi harc érdekében, mint ahogy a politikai pártok a parlamentáris rendszerekben, hanem a dolgozók és polgárok érdekszerveződésének sajátságos formái azokon a területeken, ahol ezek az érdekek kifejezésre jutnak az eszmeiség, a politika, a tudomány, az általános társadalmi érdekek és hasonlók formájában. Ezt a szerepüket elkerülhetetlenül vállalniuk kell azért, mert a társadalom nemcsak az ember élet-, munka-, alkotói és

kulturális feltételeivel és törekvéseivel kapcsolatos részérdekek sokaságából áll, hanem egységes eszmei-politikai, tudományos, kulturális és általában a tudati felépítményből is.

A párt összetartó ereje társadalmunknak

Számunkra a Jugoszláv Kommunista Szövetség vezető szerepének fogalma társadalmi életünkben sohasem volt azonos az államhatalom politikai monopóliumának fogalmával, vagyis az egypártrendszer fogalmával. A Kommunista Szövetség mint a munkásosztály politikai élcsapata csupán kifejeződése ezen osztály és az összes dolgozók eszmei és politikai érdeke komplexumának, tehát alkotórésze az önigazgatási érdekek demokratikus pluralizmusának, nem pedig valamilyen politikai erő, amely ezen érdekek felett és rajtuk kívül áll. A Kommunista Szövetség ebben a szerepében alkotórésze társadalmunkban a többségnek, olyan mértékben, amilyen mértékben alkalmas arra, hogy eszmei-politikai és gyakorlati álláspontjait elfogadhassa az önigazgatási érdekek önálló közösségeinek sokaságával, vagyis a többséggel.

Más szóval mi nem szorgalmazzuk a kisebbség uralmát, bár a Kommunista Szövetség kisebbség. Kisebbségnek is kell maradnia, mert a mi körülményeink közepette csak így válhat a társadalmi haladás élcsapatává, vagyis így mérheti fel a szocialista gyakorlatot teljes egészében. A párt azonban nem kényszeríti rá saját teljhatalmát a társadalomra. Csakis a dolgozókkal és demokratikus érdekközösségeikkel és az önigazgatási demokrácia politikai rendszerében, a küldöttrendszerben, a Dolgozó Nép Szocialista Szövetségében stb. válhat a többség vezető eszmei és politikai erejévé.

Ez természetesen megköveteli a Kommunista Szövetség tevékenységének sajátos demokratikus módszereit. Kitartónak és következetesnek kell lennie a szocializmus és a szocialista önigazgatás igazi ellenségei elleni küzdelemben, valamint a hazánk szabad nemzetei és nemzetiségei közötti demokratikus viszonyok megszilárdításáért folyó harcban. Ugyanakkor azonban késznek kell lennie a visszakozásra és kompromisszumra, amikor az érdekek összeütközéséről van szó az önigazgatási demokrácián belül, vagy amikor a társadalmi tudat lemaradása tapasztalható. A Kommunista Szövetségnek kitartónak kell lennie eszmei és politikai irányvonaláért folytatott harcában, valamint abban a harcban, amely ezen irányvonalnak az önigazgatókra, az önigazgatási közösségekre, vagyis önigazgatási érdekközösségeikre való hatása érdekében folyik. A pártnak azonban késznek kell lennie arra is, hogy módosítsa álláspontjait, ha a gyakorlat megcáfolja, illetve ha a társadalmi tudat még nem ké-

szült fel arra, hogy elfogadja őket. Véleményem szerint a Jugoszláv Kommunista Szövetség ilyen demokratikus szerepe a feltétele az önigazgatási demokrácia politikai rendszere sikeres fejlődésének.

A szubjektív tényezők ilyen társadalmi helyzete, szervezettsége és tevékenységének módja ugyanakkor fel kell hogy készítse szocialista önigazgatású társadalmunkat arra, hogy megvédje magát az eszmei és politikai erők nyomásától és támadásától. Ezek az erők olyan politikai rendszert és termelési viszonyokat kísérelnek meg rákényszeríteni társadalmunkra, amelyek ellentétesek szocialista önigazgatási jellegével, illetve idegenek számára. A társadalom e képességének kifejlesztése előfeltétele az önigazgatási demokrácia további fejlődésének. Mert ha nem szilárd a rendszer, akkor a demokráciaellenesség forrása lesz. Csakis a rendszer kulcspozícióinak stabilitása szavatolja a hatalmon levő meghatározott osztály vezető szerepét és hatalmát, és biztosítja a demokrácia további kibontakozását.

Szem előtt tartva a fentieket, elmondhatjuk gyakorlatunkról, hogy csakis a munkásosztály, a dolgozó nép és az önigazgatási demokratikus rendszer kulcspozícióiban levő összes szocialista erők döntő befolyása biztosítja stabilitását. Külön szerepe van ebben a Jugoszláv Kommunista Szövetségnek, amely eszmei és politikai összetartó ereje forradalmunknak, ezzel egyben politikai rendszerünknek, a szocialista és demokratikus önigazgatási pluralizmusnak.

IV.

A DEMOKRÁCIA TELJESEN ÚJ TERÜLETEI

Kitűzve magunk elé ezeket és hasonló feladatokat, egyszersmind világosan el kell határolni magunkat eszmeileg, elméletileg és gyakorlatilag is a burzsoá társadalom politikai rendszerétől, amelyet a szocializmus átmeneti szakaszában kisebb vagy nagyobb mértékben a szocialista állam is átvesz egypártrendszerű vagy többpártrendszerű változatában. Ezzel mi természetesen nem foglalunk állást az ilyen rendszerekkel szemben, és különösen nem szeretnénk valamiféle ideológiai kampányt indítani ellenük. Ellenkezőleg, nagyon is szem előtt kell tartanunk, hogy az ilyen rendszerek a történelem folyamán nemritkán igen haladó szerepet töltöttek be, és a világ egyes részein és meghatározott körülmények között ma is ilyen szerepük van. De ismeretes az is, hogy ezek a rendszerek a múltban is igen reakciós társadalmi, politikai és osztályviszonyok politikai formái voltak, s gyakran ma is azok. Másrészt annak az álláspontnak az elfogadása, hogy ezekkel a rendszerekkel a demokrácia

és az emberi szabadság történelme befejeződik, a végleges konzervativizmus kifejeződése lenne. Pedig ilyen eszmék és álláspontok ismételten jelentkeznek korunk eszmei és politikai harcában a szocialista gyakorlat első napjától kezdve.

A forradalmakat mindig a szabadság megcsorbításával vádolták, bár ezek éppen azért keletkeztek, hogy kiharcolják a szabadságot. Az ellenforradalmak mindig „a szabadsággal" kérkedtek, noha csakis erőszakkal kényszeríthették rá magukat a társadalomra, és tarthatták fenn magukat. A francia és más európai ellenforradalmárok is reakciós céljaikért folytatott küzdelmükben a terrort és a szabadságjogok megszegését kérték számon a francia forradalomtól. Pedig éppen ez a forradalom — más európai és amerikai burzsoá demokratikus forradalmakkal együtt — teremtette meg a feltételeit, sőt, a formáit is annak a demokráciának, amellyel Nyugat-Európa polgári politikusai ma büszkélkednek. Ugyanilyen reakciós pozíciókról a mi forradalmunkat is az első naptól kezdve támadják, mert állítólag nem demokratikus, és korlátozza az emberi jogokat. Hogy visszautasítsuk ezt az eszmei kampányt, világosan el kell határolni magunkat azoktól a politikai rendszerektől, amelyek pozícióiról támadják társadalmi és politikai rendszerünket. Ez a fő oka annak, hogy A szocialista önigazgatási demokrácia politikai rendszerének alapjai című munkámban elég sok helyet szenteltem azon politikai rendszerek bíráló elemzésének, amelyek pozícióiról már három évtizede, sőt, több ideje eszmei és politikai kampányt folytatnak szocialista önigazgatási rendszerünk ellen.

Teljesen világos azonban, hogy a politikai rendszer, külön pedig a pártpluralizmus kérdése nem vetődhet fel azonos módon egy parlamentáris polgári államban, ahol a munkásosztály joggal küzd azért, hogy a fennálló rendszer keretében és védelmében megvalósítson bizonyos szocialista célokat, vagy pedig abban az országban, ahol a társadalmi ellentétek a végletekig kiéleződtek, ahol a szocializmus fegyveres forradalommal aratott győzelmet, és ahol a parlamentáris típusú politikai pluralizmusra való visszatérés megint csak a régi társadalmi ellentétekhez való visszatérést jelentené. Eszerint, ha bíráló álláspontra helyezkedünk a többpárt- és az egypártrendszerekkel szemben, ezt azért tesszük, mert nem felel meg a mi szocialista önigazgatású társadalmunknak, de nem vitatjuk el azon országok szempontjából való progresszív jelentőségét, ahol mások a termelési viszonyok, vagy az olyan munkásmozgalmak szempontjából való progresszivitását, amelyek a szocializmusért küzdenek egy ilyen rendszer keretében. Mi sohasem „exportáltuk" a forradalmat, a szocialista önigazgatást sem, és továbbra sem szeretnénk átvenni olyan modelleket, amelyek nem felelnek meg az önigazgatású és demokratikus szocialista társadalomnak.

A burzsoá állam politikai pluralizmusának dogmatikusai számára a demokrácia történelme mintha örökre megállt volna a demokrácia burzsoá rendszerénél. S meggyőződésük szerint a politikai rendszer minden más formája ellentétes a demokráciával. Eközben elfelejtik, hogy az emberiség történelmében voltak a demokráciának más formái is, amelyek ugyanannyi szabadságot nyújtottak, mint a parlamentáris demokrácia formája. Szerencsére vannak és lesznek demokratikus rendszerek, amelyek ma is és a jövőben is sokkal demokratikusabbá válnak a burzsoá parlamentáris államnál. Nem vitás, hogy az emberiség haladó erői a reakciós defetizmus béklyójába kerülnének, ha úgy vélekednének, hogy a parlamentáris demokrácia az emberi szabadságok legnagyobb vívmánya.

Természetesen a meghatározott demokratikus jogok és emberi szabadságok korlátozásának bírálata a világban általában és a korszerű szocialista gyakorlatban is szükséges és megokolt, mert egyetlen ország sem „makulátlan" a demokratikus és emberi jogok terén. Ez a bírálat különösen akkor haladó, ha a fasiszta és más hasonló reakciós burzsoá államrendszerek ellen irányul, amelyek a dolgozóknak és a polgároknak nem nyújtják még azokat a demokratikus jogokat és szabadságjogokat sem, mint a klasszikus parlamentáris rendszerek. Amikor azonban a probléma megoldását abban keresik, hogy a burzsoá állam politikai rendszerét ráerőszakolják a forradalomban keletkezett szocialista rendszerre, akkor ez kifejezetten reakciós politikai akció. Az ilyen akciók reakcióssága különösen akkor jut kifejezésre, amikor rá akarják kényszeríteni egy olyan demokratikus rendszerre, amilyen a mi szocialista önigazgatási rendszerünk. Mert ez a rendszer senkinek sem ismeri el valamilyen absztrakt szabadság állítólagos biztosítása címén az embernek ember által való kizsákmányolását, sem pedig egy vagy több politikai pártnak azt a jogát, hogy kisajátítsák a politikai hatalom monopóliumát, és általában semmilyen olyan jogot, amely az embert elidegeníti saját dolgainak és a társadalomnak közvetlen irányításától. Ugyanakkor azonban ez a rendszer az emberek nagy tömegei, vagyis mindazok számára, akik dolgoznak, a gyakorlatban megnyitja a demokrácia és az emberi szabadságok teljesen új területeit.

Mert végül is felmerül a kérdés: milyen demokratikus jogok és milyen emberi szabadságjogok válthatják fel az olyan demokratikus jogokat és az olyan emberi szabadságjogokat, amelyek lehetővé teszik számára, hogy megszabadulva a kizsákmányolás és a centralizált állam politikai elnyomásának rendszerétől — maga határozzon saját munkája és alkotása feltételeiről, eszközeiről és gyümölcseiről, ezzel együtt azokról a tár-

sadalmi körülményekről is, amelyek közepette él és dolgozik. Az ilyen önigazgatási szabadság szavatolja a magántulajdon szabadságát, de az olyan tulajdonát is, amely tükrözi minden polgár azon jogát, hogy szabadon rendelkezzen a maga, nem pedig más munkájának gyümölcseivel. Ha ilyen szemszögből vizsgáljuk a szabadságok és a jogok problémáját, akkor nyilvánvaló, hogy az emberi szabadságjogok állítólagos megvédéséért folytatott kampányok — ha ezek a pártpluralizmus rendszerének vagy az egypártrendszernek a ráerőszakolására korlátozódnak, függetlenül attól, hogy a kampányok szervezői tudatában vannak ennek vagy sem — nem segítik a demokrácia fejlődését, hanem ellenkezőleg, gátolják, illetve a polgárok olyan politikai jogaira korlátozódnak, amelyeket a polgári parlamentarizmus ismer el az embereknek. Azok a jogok pedig, amelyeket a polgári parlamentarizmus elismer — mivel a magántőkerendszer megteremtéséért és fenntartásáért folytatott történelmi küzdelem termékei — nem hasonlíthatók össze azokkal a jogokkal, amelyeket nálunk a dolgozó — önigazgató élvez, különösen azokkal, amelyeket a szocialista önigazgatás fejlődése biztosít majd számára.

Alkotói erőfeszítés a szocialista rendszer fejlesztésére

Tehát a társadalmunk demokratikus jogainak korlátozására vonatkozó bírálatok, amelyek a burzsoá demokráciának, illetve politikai rendszerének istenítésétől erednek, azt a törekvést tükrözik — függetlenül attól, hogy a bírálók akarják ezt, vagy sem —, hogy szocialista társadalmunkra és önigazgatási demokráciánkra olyan politikai rendszert, kényszerítsenek rá, amely óhatatlanul az önigazgatásra való jognak és más önigazgatási demokratikus jogoknak és a dolgozó szabadságának megszüntetését jelentenék. Ugyanis ha létezik a politikai hatalomért folyó küzdelem monopóliuma, akkor nem létezhet az önigazgatás szabadsága. Itt nyilvánvalóan nem a demokratikus jogok és az emberi szabadságok „érdekében" vagy „ellenük" folyik az eszmei és politikai harc, hanem a szocialista önigazgatás és ennek ellenzői között, s ez megtéveszti a jóindulatú, az igazi szabadságért síkraszálló hűséges embereket is, akik azonban nem igazodnak el a korszerű politikai folyamatok társadalmi-történelmi tartalma tekintetében. Ami bennünket illet, számunkra a demokrácia további fejlődése nem képzelhető el semmilyen más alapon, mint a szocializmus és a szocialista önigazgatás alapján, függetlenül attól, hogy ez a folyamat a belső társadalmi és politikai, illetve a nemzetközi ellentmondások következtében még mindig akadályokba ütközik és korlátozódik.

Függetlenül azonban az ilyen eszmei harc társadalmi-történelmi je-

lentőségétől, felmerül a kérdés, hogy a korszerű szocialista gyakorlatban fennáll-e a demokratikus jogok és az emberi szabadságjogok problémája. Nem vitás, hogy fennáll. E probléma bizonyos társadalmi-történelmi törvényességekben gyökerezik, de a vezető szocialista erők szubjektív eszmei és politikai irányvételében is. Véleményem szerint, nem szükséges alaposabban elemezni ezeket az okokat, mert mi korábban is igen gyakran folytattunk vitát róluk. Tény azonban, hogy az egyik és a másik ok is fékezi, illetve háttérbe szorítja a korszerű szocialista gyakorlat demokratikus fejlődését.

A szocialista és demokratikus bíráló gondolkodásnak mindenképpen kötelessége feltárni ennek a lemaradásnak az okait, hogy a szocialista demokrácia előtt új utakat nyisson, új formákat tárjon fel, amelyek valóban megfelelnek a szocialista és önigazgatási termelői viszonyok szabad fejlődése érdekeinek, mégpedig elsősorban azért, mert a szocialista gyakorlat demokratikus formái fejlődésének lemaradása ellenállást és konfliktusokat vált ki magában a szocialista társadalomban. A szocialista gondolkodás lemaradása miatt ugyanis a korszerű szocialista gyakorlat lemarad a szocialista demokrácia eredeti formáinak feltárásában. Az ebben a gyakorlatban keletkező ellenállás és konfliktusok mellett, a pozitív demokratikus törekvésekkel egyidejűleg bizonyos kísérletek is megnyilvánulnak a különféle „disszidensek" részéről és hasonló jelenségek, amelyek nélkülözik a teremtő erőt, mert ezek a leggyakrabban kisebb vagy nagyobb mértékben reakciós megnyilvánulások, mert a helyzetből kivezető utat a múltban, nem pedig a jövőben keresik. Világos, hogy ezek ellen nem lehetséges csupán cáfolattal és adminisztratív módon való elhallgattatással küzdeni, hanem mindenekelőtt olyan alkotói erőfeszítéssel, hogy tovább fejlődjön a szocialista és demokratikus politikai rendszer.

A munkásosztály nem elvont fogalom

Jellemző, hogy ezek a holmiféle próbálkozások leggyakrabban a szocialista társadalmi-gazdasági viszonyok és a burzsoá állam parlamentáris-politikai rendszere valamiféle keresztezésének követelésében jutnak leggyakrabban kifejezésre. Ezzel voltaképpen a problémák megoldására éppen ott keresnek kiutat, ahol kiút nem található. Ezért az említett kísérletek inkább gátolják, mint serkentik a szocializmus demokratikus fejlődését, mert konfliktust váltanak ki a forradalom és az ellenforradalom között, ahelyett, hogy felvetnék a demokrácia kérdését a szocializmusban. Ennek legékesebb példája az úgynevezett csehszlovák válság, amelyben a liberális frázis áradata megakadályozta a válságból való

demokratikus és egyúttal szocialista kiút felkutatását. Érthető, hogy ennek következményeként harmadik erők léptek az események színterére.

A szocialista eszmék fejlesztésében már régen jelentkezett a szocializmusról, mint a társadalmi-gazdasági, illetve termelési viszonyokban megnyilvánuló etatizmusnak és a politikai-pluralisztikus típusú parlamentarizmusnak az összekapcsolódásáról alkotott felfogás. Most az ilyen koncepció, bármennyire is irreális, sőt reakciós, újból jelentkezik, és bizonyos népszerűségre tesz szert, az úgynevezett baloldali értelmiség bizonyos köreiben pedig uralkodóvá válik, és mind a polgári, mind pedig a szocialista társadalom számára gyógyírnak tekintik. Ennek a koncepciónak nálunk is van bizonyos számú követője, különösen azon értelmiségek között, akik baloldaliaknak nevezik magukat, de nem készek arra, hogy elfogadják az önigazgatási demokrácia rendszerét.

Az ilyen koncepció csak illúzió, mert a parlamentáris rendszernek a szocialista termelési viszonyokba való átültetése elkerülhetetlenül elferdüléseket okoz ezeknek a visznoyoknak a fejlesztésében. Amikor például egy többpártrendszer abba a helyzetbe kerül, hogy monopolisztikus irányítója lesz a nemzeti iparnak, illetve a nemzeti termelőeszközöknek, akkor voltaképpen ugyanazt a szerepet játssza, mint az etatisztikus egypártrendszer az állami tulajdon feltételei között, függetlenül attól, hogy az első esetben különféle politikai pártok kerülnek időről időre hatalomra. Mert bármennyire váltják is egymást a hatalmon a politikai pártok, a termelési viszonyokban a munkások helyzete nem változik. Abban, hogy a dolgozó helyzete megváltozzon, meg kell változtatni a politikai rendszert is.

Azok az emberek, akik az ilyen illúziók hatása alá kerülnek, megfeledkeznek arról, hogy a termelési, illetve a társadalmi-gazdasági viszonyok területén minden bürokratikus-technokratikus monopólium eleve demokráciaellenes irányultságú. Az ilyen monopólium szinte automatikusan bevezeti azt a rendszert, amely a társadalmi tulajdonban levő termelőeszközökkel való gazdálkodást nem a munkásosztályra, hanem az irányító apparátusra bízza, függetlenül attól, hogy egy-egy többpártrendszerről van-e szó.

A szocialista és demokratikus erők történemi feladata éppen az, hogy új utakat keressenek, és felkutassák a demokrácia olyan formáit, amelyek meg fognak felelni a megváltozott termelési, illetve társadalmi-gazdasági viszonyoknak, és nem teremtenek mesterséges szerkezeteket olyan dolgok összekapcsolásával, amelyek nem kapcsolhatók össze. Ezt a célt azonban nem lehet kitűzni, sem pedig elérni akkor, ha a munkásosztályt elvont fogalomnak, az embert pedig absztrakt politikai polgárnak tekintjük, nem pedig a kizsákmányolástól és a mindenfajta po-

litikai monopolisztikus elnyomatástól megszabadított konkrét *embernek, aki a társadalmi és részérdekek egész komplexumának közvetlen tényezője.*

Támadások demokratikus rendszerünk ellen

Eszerint nem vitathatjuk el, hogy a demokratikus viszonyok és jogok állapotának jelenkori liberális és ultraradikális bírálata a szocialista gyakorlatban gyakran megokolt. Megokoltsága azonban az említett állapot egy szempontjára vonatkozik, illetve arra, hogy a szocialista gyakorlat vezető szubjektív erői még mindig túlságosan hatása alatt állnak a sztálinizmus korában keletkezett, a politikai rendszerről alkotott túlhaladott konzervatív dogmáknak. Ezért ezek az erők a polgári politikai pluralizmus dogmatikus szószólóihoz hasonlóan hajlamosak arra, hogy védjék az olyan politikai egypártrendszer bizonyos formáit és intézményeit, amelyek már régen összetűzésbe kerültek a szocialista társadalom demokratikus rendszere fejlesztésének reális szükségleteivel. Az ilyen helyzetre különösen nagy hatással vannak a társadalmi irányítás politikai monopóliumának megteremtésére irányuló olyan technobürokratikus tendenciák, amelyek mind a szocializmusban, mind pedig a jelenkori kapitalista társadalomban megnyilvánulnak. Ezt a helyzetet befolyásolják azok a nehézségek és problémák is, amelyekkel a fiatal szocialista társadalom összeütközik a szocialistaellenes erők nyomása elleni harcában, de ugyanakkor azok a nehézségek is, amelyek a szocialista gyakorlat történelmileg új útjainak keresése közben keletkeznek. A szocialista társadalom ezenkívül gyakran olyan gazdasági akadályokkal is terhelt, amelyek a maguk módján külön megnehezítik a demokratikus viszonyok fejlődését. S végül erre a fejlődésre korlátozó hatással van a nemzetközi viszonyoknak, főleg a tömbök közötti ellentéteknek a kiélezettsége.

Ha azonban egy-egy szocialista társadalom demokratikus viszonyainak konkrét állapota szempontjából az említett bírálat indokolt is, a kritika teljesen indokolatlanná és reakcióssá válik, ha a szocialista társadalomnak az említett problémáktól és nehézségektől való megszabadulás kiútjaként a polgári társadalom klasszikus párt-pluralizmusát és parlamenti rendszerét kínálják fel. A burzsoá állam politikai rendszerének ugyanis előbb-utóbb összeütközésbe kell kerülnie a szocialista társadalmi viszonyokkal, kiváltképpen akkor, ha ezeket a viszonyokat mindenekelőtt olyképpen értelmezzük és formáljuk, mint a munkásoknak, a munkásosztálynak és az összes dolgozónak az önigazgatásra való jogát.

Mindent összegezve megállapíthatjuk, hogy a demokratikus rendszerünk elleni támadások egyetlen célja az, hogy demokratikus rendszerünkkel a burzsoá társadalom politikai rendszerét állítsák szembe, akár egy-, akár többpártrendszer formájában. Ezt mi természetesen elvetjük, s mivel ellenezzük az ilyen törekvéseket, továbbra is szembe kell helyezkednünk azokkal a hazai és külföldi kísérletekkel, hogy az említett formák egyikét ráerőszakolják társadalmunkra, és befolyásolják belső fejlődésünket.

*

Ezzel a Bevezetővel és *A szocialista önigazgatási demokrácia politikai rendszerének alapelvei* című anyaggal megpróbáltam rámutatni a politikai rendszer, valamint a termelési és társadalmi-gazdasági viszonyok rendszerének egybehangolására és az említett viszonyok önigazgatási-demokratikus formáinak további fejlesztésére irányuló gyakorlati feladatainak meghatározásával kapcsolatos bizonyos kiindulópontokra. A velük kapcsolatos konkrét tevékenység során valószínűleg sokkal nagyobb területre kell majd kiterjeszteni a bíráló elemzést. Meggyőződésem, hogy az Elnökség mai ülésének vitája serkenteni fogja az ilyen irányú erőfeszítéseket. Ha ugyanis egyetértünk politikai rendszerünk további kiépítésének alapelveivel, akkor nincs semmiféle oka annak, hogy ne világítsunk rá bátran és bírálóan társadalmi gyakorlatunk és politikánk azon kérdéseire, amelyektől szocialista önigazgatási demokratikus rendszerünk további fejlődése függ.

A JKSZ KB Elnöksége által elfogadott álláspontok alapján politikai és szakmai, illetve tudományos szempontból, széles körben megszervezett tevékenységgel fel kell tárnunk a nyílt kérdéseket, és fel kell kutatnunk gyakorlati megoldási lehetőségeiket, valamint konkrét javaslatokkal és kezdeményezésekkel kell előállítani a politikai rendszerünk további fejlesztésével kapcsolatos valamennyi fontos kérdés megoldására. Az említett tevékenység megszervezése és módja tekintetében megítélésem szerint, azokat a tapasztalatokat kell hasznosítanunk, amelyeket az alkotmány és a számos rendszerbeli törvény előkészítésekor szereztünk. Lehet, hogy a politikai rendszer területén kevesebb törvényre és több határozatra, azaz politikai határozatra lesz szükség, de ezeket a határozatokat nemcsak eszmei-politikai, hanem szakmai és tudományos szempontból is sokoldalúan elő kell készíteni — hangsúlyozta Edvard Kardelj.

(A Magyar Szó 1977. június 14-i Kommunista Mellékletéből átvett szöveg.)

Jelen és múlt

A KOMMUNISTA SZÖVETSÉG ÉS A POLITIKAI RENDSZER*

A Jugoszláv Kommunista Szövetség XI. kongresszusára az előkészületek, de az összejövetelen megbeszélésre kerülő témákról a viták is nagyban folynak. Az egész kongresszus előtti akció fő irányvonalait a JKSZ KB Elnökségének 30. ülésén körvonalazott eszmék és álláspontok határozzák meg, főleg Edvard Kardelj bevezetőjében és A szocialista önigazgatású demokrácia alapvető politikai rendszere című anyagában foglalt gondolatok. Ezen az ülésen tulajdonképpen megjelölték az alapvető tárgysorozatot, amelyről majd a kongresszuson tárgyalnak — ez pedig a szocialista önigazgatású társadalmunk politikai rendszerének tökéletesítése, további kiépítése. Természetesen a tárgysorozat megjelölése mellett meghatározták a kiindulási eszmei-, elméleti pozíciókat, valamint a társadalmi-politikai viszonyok és az egész önigazgatású demokrácia politikai rendszerének területén a fennálló gyakorlat tanulmányozásának, kritikai feldolgozásának megközelítési módját, melyek alapján — a nagyjelentőségű pártértekezleten és az általános nyilvános vitán — új, hatékony megoldásokat kell találni.

Azonnal feltehetjük a kérdést: miért éppen e kérdések mellett döntöttek, miért kell a politikai rendszernek és a szocialista önigazgatású demokráciának kerülni a jugoszláv kommunisták következő kongresszusán a figyelem központjába?

Ha sokoldalúan elemezzük az utolsó évek folyamán társadalmunk egész fejlődését, megállapíthatjuk, hogy 1974-ben az alkotmány meghozatalával meg lettek határozva a szocialista önigazgatási rendszer körvonalai, és ezáltal forradalmunk jelenlegi fejlődési szakaszában alapjában véve meghatározott mind a forradalmi gondolat, mind az akcó szempontjából, de meghatározott értelmezést nyert eszmei-elméleti téren is. Tár-

* A Socijalizam folyóirat XX. évfolyama, 1977. évi 7—8. számában megjelent vezércikk fordítása.

sadalmunknak ebbe az új szakaszba való áttérés az állandó, konkrét, történelmi-forradalmi folyamatok eredményeként szükségszerűen egy logikus rendben következett be. Az új alkotmányt először az anyagi szférában kezdték alkalmazni, vagyis a társult munkában a termelési viszonyok kialakításával. A társult munkáról szóló törvény és még sok más törvény meghozatalával a társadalmi-gazdasági és termelő viszonyok rendszere öltött formát. A Jugoszláv Kommunista Szövetség X. kongresszusa után az akció a társult munka alapszervezeteinek, a társadalom gazdasági alapja „sejtjeinek" kialakítására, továbbá a társult munka más asszociációinak kialakítására és azok egymás közötti viszonyainak kialakítására irányult. Ezek a hatalmas forradalmi változások nem kerülték el a politikai rendszert sem: a szövetségben minőségileg is új viszonyok alakultak ki, megerősödött a szocialista köztársaságok és az autonóm tartományok önigazgatási helyzete, be lett vezetve a küldötti rendszer és még más intézményes mechanizmusok. Mivel azonban ezek a változások nem voltak kielégítőek, bizonyos összehangolatlanság vált érezhetővé egyik részről a társadalmi-gazdasági és termelő viszonyok, másik részről pedig az egész társadalmi felépítmény között, ami lassította, fékezte az egész szocialista önigazgatási rendszer fejlődését és annak saját alapjaiból való reprodukálódását.

Ezt az összehangolatlanságot azonban nem lehet leegyszerűsíteni, sem egy sémára korlátozni, miszerint „a bázis kiépítése" befejeződött, most már csak a „felépítmény befejezése" maradt hátra! A kérdés ilyen leegyszerűsítése amellett, hogy nem tudományos, pontatlan is, mert a reális társadalmi viszonyok alaposabb elemzése bármikor igazolná, hogy a dolgok nem így állnak. Különben a „bázis-felépítmény" szintagmával, ezzel az architekturából kölcsönzött figuratív kifejezéssel a tudományos szocializmus klasszikusai az eszmei ellenfeleikkel folytatott heves vitákban azt akarták kiemelni, hogy a gazdasági feltételekre úgy tekintenek, mint olyan valamire, ami az utolsó „instancában" befolyásolja a történelmi fejlődést (Engels). Ilyen szempontból vizsgálva az önigazgatás társadalmi-gazdasági alapja, és a rá támaszkodó viszonyok konszolidálódni kezdenek, vagyis arra törekednek, hogy „kisugározzák" az összes társadalmi viszonyokat. Ez azonban még nem sikerül, legalább is nem eléggé sokoldalúan és radikálisan, mert még „az utolsó *instanca* előcsarnokában" vannak és ennek következtében a társadalmi felépítmény szférájából negatív visszahatásnak vannak kitéve. Pontosabban mondva: az 1974. évi alkotmányban megjelölt új termelő viszonyok nem tudják lényegesen forradalmasítani a társadalmi felépítményt elsősorban a politikai rendszer lemaradása valamint a társadalmi tudat szervezett tényezőinek nem megfelelő helyzete és szerepe következtében. Másrészt viszont ez és az ilyen gazdasági alap érett anyagi feltételeket nyújt ahhoz, hogy megszűn-

jék az említett összehangolatlanság a szocialista önigazgatás gazdasági és politikai szférája között. Végül is, a politikai rendszer alkalmassá tétele nélkül valamint a társadalmi tudat megfelelő átalakulása nélkül nem lehet teljesen képessé tenni a társult munkában a termelési viszonyokat sem az újratermelődésre. Társadalmunk politikai viszonyaiban és politikai rendszerében felhalmozódtak bizonyos problémák, illetve megmaradtak még bizonyos „csomópontok", amelyek akadályozzák az egész szocialista önigazgatás fejlődését, kihatnak az eszmei-politikai és társadalmi folyamatok alakulására, lassítják a társadalomban a munkásosztály vezető szerepének megvalósításáért folytatott harcot és más dolgozókkal való demokratikus kapcsolatát, így ezeknek az „ellenállási pontoknak" a negatív visszahatása a politikai szférában gátoló tényezőként szerepel maga a gazdasági alap, valamint a társult munkában a termelő viszonyok fejlődése szempontjából. Ezért a társadalmi felépítmény átalakulásának főleg három irányban kell megnyilvánulnia: a) a politikai rendszer egybehangolása a társult munkában a társadalmi-gazdasági viszonyok rendszerével és annak továbbfejlesztése az 1974. évi alkotmány szellemében; b) a szocialista önigazgatású demokrácia gyorsabb, sokoldalúbb fejlesztése, különösen az önigazgatási és társadalmi döntéshozatalban, a dolgozók szabadságának, jogainak és egyenlőségének megvalósításában a közvetlen demokratikus viszonyok és gyakorlat fejlesztése; c) a szocialista társadalom szervezett szubjektív erői helyzetének és hatása módjának megfelelőbb, világosabb meghatározása, ennek keretében különösen a Kommunista Szövetség vezető eszmei-politikai szerepe megvalósítási módjának és eszközeinek meghatározása, nagyobb jelentőséget kell tulajdonítani az összes más társadalmi tényezők munkájának és felelősségének, amelyek különböző módon kihatnak a társadalmi tudat formálására, alakítására.

A hangsúly tehát a társadalmi felépítmények azon a területein történő változásokon van, amelyek a társult munkában a termelő viszonyok fejlődése mellett lehetővé kell, hogy tegyék az egész társadalmi életben az olyan termelési módot, melyek a szocialista önigazgatás alapjain alakulnak ki és reprodukálódnak. Mind a három megjelölt területen meglehetősen sok nyílt kérdés van, ezúttal csak a legfontosabbakat vázoljuk fel, éspedig eszmei-politikai és metodológiai szempontból.

1. Annak érdekében, hogy a Kommunista Szövetség világos nézetekkel és álláspontokkal álljon ki a XI. kongresszusra, előzőleg el kell, hogy végezze a politikai rendszer alapos bírálatát, de ettől talán még fontosabb, meg kell határozni az elégtelen hatékonyságának fő okait. Ezeket az okokat véleményük szerint nem a társadalmunk alapvető irányvonalaiban kell keresni, és nem is annyira az intézményes mechanizmusban (habár e tekintetbe is új megoldásokra lesz szükség), inkább abban, hogy eltérés van a demokratikus, alkotmányos elvek és a gyakorlat között, a

normatívák és a valóság között, a dolgozók és polgárok proklamált szabadsága és jogai terén, mert még mindig sok akadály gátolja ezeknek az elveknek és jogoknak a teljes megvalósulását, kielégítését. Legtöbbször nem magában az intitúcióban van a probléma, hanem abban, hogy a munkája nem olyan, amilyent a társadalom elvár tőle. „Politikai rendszerünkben a szervezetek és intézmények funkcionálásában a hiányosságok — mondta E. Kardelj a JKSZ KB Elnökségének említett ülésén — igazoltan arról győznek meg, hogy még mindig hatnak a bürokratizmus és a technokratizmus erőteljes forrásai, hogy az adminisztrációnk bonyolult és ezért hajlamos a bürokratizmusra, hogy az egyes szervek és szervezetek magukba zárkóznak, hogy még mindig sok az „üresjárat" és a kettőzés a munkában, hogy fejletlenek a demokratikus kommunikációs formák az önigazgtási és az állami szervek között, de az egész társadalmi struktúrában is, nagyon sok az üres, terméketlen összejövetel, hogy az üléseink és a határozataink nincsenek mindig kellő szakszerűséggel előkészítve, hogy a polgár a jogaiért vívott harcban gyakran nehezen tudja áttörni az adminisztrációs akadályokat stb."

Tehát nem annyira politikai rendszerünk szervezetének, intézményességének a válsága a kérdéses, legalábbis nem az alapvető szervezeteké, inkább azok tökéletesítése és a rendszer további kiegészítése szükséges, de különösen meg kell változtatni a hatás módját illetve azt a társult munkában a társadalmi-gazdasági viszonyokban kell alkalmazni. Ez kell hogy kiindulópontul szolgáljon a politikai rendszer intézményességének bírálatában, azzal az alapvető céllal, hogy a szocialista önigazgatás demokratikus rendszerként fejlődjék, melyben a dolgozónak — más dolgozókkal együttműködve — szabadon kell, hogy irányítsa saját munkáját, érdekeit a társadalomban. Az egész társadalmi és politikai rendszernek demokratizálódási folyamatát tehát nem lehet elvontan szemlélni — akár polgári-liberalista, akár pszeudoradikális szempontból — anélkül, hogy szem előtt tartanánk az összes külső és belső objektív tényezőket, amelyek bizonyos momentumokban gátolhatják fejlődésünket. Akkor viszont, ha szubjektív gyengeségekről van szó, akkor a bírálatnak kíméletlennek, teremtőnek, forradalminak kell lennie. A bírálatnak fel kell fednie, hogy mely társadalmi tényezők, kik azok az emberek és milyen eszmei-politikai pozícióról veszélyeztetik, deformálják, ferdítik a demokratikus viszonyokat és a szocialista önigazgatás gyakorlatot, ill. visszaélnek azzal; segítenie kell az eszmei-politikai és osztályharcot, hogy minél könnyebben körül lehessen határolni az önigazgatási demokratizmussal szembeni ellenállás formáit, akár a bürokratikus centralizmus, technokratizmus, liberalizmus és nacionalizmus hordozói részéről, akár a szektásság, dogmatizmus, opportunizmus vagy

valamilyen más tendenció részéről fenyegetnek, amelyek akadályozzák az emberi jogok és szabadság megvalósítását.

2. Éppen a reális társadalmi viszonyok ellentmondásai miatt, valamint a társadalmi és politikai struktúrában a „hibrid" elemek miatt a gyakorlatban időnként többé vagy kevésbé bizonyos ingadozásokkal találkozhatunk, és olyan tévedésekkel is, hogy társadalmunk egyes problémáit hatékonyabban meg lehet oldani vagy az egypártrendszerrel, vagy pedig a klasszikus parlamentáris rendszer politikai pluralitásával. Mert egyes emberek, ilyenek pedig vannak a Kommunista Szövetségben is, nehezen szokják meg az új, szocialista, önigazgatású és demokratikus élet- és gondolkodásmódot, mert „éppen, amikor úgy tűnik, hogy el vannak foglalva azzal, hogy magukat és a dolgokat beindítsák, hogy teremtsenek valamit, ami még nem volt, éppen a forradalmi válság ilyen korszakaiban félénken a múlt szellemeit fogadják szolgálatukba, hogy ebbe a tisztes ruhába öltözve és e kölcsönvett nyelv által új világ- és történelmi jelentőségű tettet vigyenek véghez." (Marx). Az a forradalmi kihívás és alkalom, hogy teremtsünk valamit „ami még nem volt" — valóban fennált, sőt objektíve adva van, de egy meghatározott mentalitás, életmód és gondolkodás — akár polgári, akár kora-szocialista eredetű — még mindig jelentős mértékben terheli az összes társadalmi és politikai struktúrákba, az összes nemzedékekhez tartozó emberek, meglehetősen nagy hányadát. Különben a szocializmus építésével nem is lehet automatikusan, máról holnapra egy új, osztálynélküli társadalmat teremteni, mert az emberek nemcsak a saját akaratuk és a tervezett jövő szerint viszik véghez, „hanem olyan feltételek között, amilyeneket közvetlenül maguk körül leltek, amilyenek adva vannak, öröklöttek." (Marx). Ezért a saját múlt recidívái, melynek egyes részei, „karjai" a jelenbe is átnyúlnak, de a bennünket körülvevő világ külső hatásai is az emberek tudatára nehezednek és megnehezítik, hogy az új társadalom legyőzze a régit. Ezért sokkal könnyebb a régi, elavult institúciókat újjal felcserélni, viszont sokkal nehezebb általuk biztosítani az élet olyan megteremtését, amit szószoros értelemben véve, de ténylegesen is a munka és az ember felszabadításának lehet nevezni, a demokráciában és szabadságban megvalósított szocializmusnak.

A mi társadalmunk már szinte három évtizede vetkőzi magáról az elsődleges felöltőjét, változtatja, részben és teljes egészében megváltoztatja a társadalmi institúciókat, az egypártrendszerű formákat vagy a klasszikus parlamentáris rendszert, mert a saját, legmegfelelőbb formáit keresi, vagyis arra törekszik, hogy társadalmi lényegét a szocialista önigazgatású demokrácia politikai rendszerén keresztül is kinyilvánítsa. Fejlődési folyamatában már megtette az út java részét, és ez már lehetővé teszi számára, hogy saját alapjaiból reprodukálódjék, tekintet nélkül arra,

hogy gyakorlati megvalósulásában még fellelhetők a már elvetett politikai rendszerek bizonyos elemei.

„Ha meg akarnánk határozni — mondja E. Kardelj a már említett előadásában — a többpártrendszerű vagy egypártrendszerű politikai rendszerrel ellentétben röviden a célt, akkor ennek a célnak valószínűleg a legjobban megfelel az önigazgatási pluralitás fogalma, vagyis az önigazgatási érdekek pluralitásának fogalma, illetve a küldötti rendszerben integrálódott önigazgatási közösségek érdekeinek pluralitása. Ilyen önigazgatási pluralitás bontakozik ki és mindinkább erősödik társadalmunkban már közel három évtizede, a küldötti rendszerrel pedig integrális, demokratikus szervezetté válik, és mint ilyen, az egész társadalmi és politikai rendszerünk hordozója."

Ezek szerint az önigazgatási érdekek demokratikus pluralitása a szocializmus demokratikus politikai rendszerének minőségileg új formája. A Kommunista Szövetség minden törekvésének, minden eszmei-elméleti és politikai akciójának a szocialista önigazgatású demokrácia osztálylényegének affirmálódására kell öszpontosulni, a politikai pluralitás elvetésére és az önigazgatási pluralitás megalapozására az emberről, mint absztrakt polgárról és az állam alattvalójáról szóló koncepciók túlhaladására, valamint önigazgatási társadalmi lényének erősítésére kell törekedni. Ezáltal a politika nem lesz tovább az elidegenedés szférája, bármiféle politikai hatalom monopóliuma, hanem a munkásosztály, a dolgozók eszköze lesz, melynek segítségével ők kifejezésre juttatják, megvalósítják és egybehangolják saját érdekeiket, melyek éppen az önigazgatási érdekek pluralitásának összetevő részei. Ez a politikai rendszerünk reformjának, kiegészítésének kiinduló pontja, alapvető kritériuma. A másik kritérium pedig az, hogy magából a rendszerből eltávolítsuk az egypártrendszer vagy a képviselői-parlamentáris rendszer összes formáit, illetve korlátozzuk és — ami talán a legfontosabb — kritikai tudatot kell, hogy kialakítsunk történelmi múlandóságukról.

3. A megjelölt két kritérium lehető legnagyobb tiszteletben tartása szavatolja társadalmi életünk erőteljes demokratizálódását, és ennek keretében lényegesen kiterjednek az emberi szabadságok és jogok területei. Ezt a gyakorlatunk állandóan igazolja. Mert a klasszikus szabadság és jogok mellett, amely a civilizáció vívmánya, a közvetlen szocialista önigazgatású demokrácia törekszik többre, az ember és személyisége további gazdagítására, „mindenekelőtt bevezeti az embernek azt a szabadságát, hogy e lehető legnagyobb mértékben maga irányítsa saját érdekeit — más dolgozókkal való egymás közötti függőségi viszonyok, a demokratikus felelősségvállalás, szolidaritás és egyenjogúság feltételei mellett —, ami lényegében véve a legnagyobb szabadságot jelenti." (Kardelj).

A szocialista önigazgatású demokrácia tehát lényegesen ki kell, hogy terjedjen az emberi szabadság és az emberi jogok minden területére, kezdve a bázist képező gazdasági viszonyokra, a politikai szférára és egészen a szellemi élet területeire is. Ilyen értelemben valóban új térhódításra van feltétlenül szükség, de nem annyira elméletileg, mint inkább gyakorlatilag. Természetesen a jogok és szabadságok soha nincsenek eleve megadva, hanem lehetőség van rá; az ember, mint társadalmi lény ténylegesen csak olyan mértékben és csak annyira lehet szabad, amennyire az összes többi ember is szabad. Az egész szabad társadalom teremti meg a szabad embert, a szabad ember viszont — de csak az alkotótevékenységben és a munkában más dolgozókkal társulva — teremti meg a szabad társadalmat.

4. A szocialista önigazgatású demokrácia politikai rendszerének elveit és irányvonalait az alkotmány határozza meg, és e tekintetben lényeges változtatnivaló nincsen, a fő feladat az, hogy hogyan kell gyakorlatilag feldolgozni és alkalmazni ezeket az alapvető elveket, hogyan kell a továbbiakban kialakítani, tökéletesíteni az egyes szerveket, intézményeket. Pontosabban mondva: a munkásosztály és a dolgozók hatalma politikai rendszerének feltétlenül szilárdabbnak kell lennie, mert ez a szocialista önigazgatási demokrácia egész mechanizmusa szabályos funkcionálásának feltétele.

Az ilyen politikai rendszer vázát a küldöttrendszerünk képezi, amely a proletariátus diktatúrájának külön demokratikus formája. A küldöttrendszer jó kezdeti eredményeket ért el, de még nincs eléggé kiépülve, hogy kifejezze és megoldást adjon az önigazgatási érdekek sokrétűségére, pluralitására, és nem képes legyőzni meghatározott ellentmondásokat, amelyek objektívan felmerülnek a társadalmi-gazdasági és politikai gyakorlatban. Ezért éppen ezen a területen kell sok új gyakorlati megoldást keresni, mindenekelőtt az önigazgatási közösségek küldöttségei jellegének és helyzetének szélesebb körű meghatározásában, mégpedig a társadalmi munka és az alkotótevékenység minden területén és minden fokozatán, valamint a küldöttségeknek az őket megválasztó bázissal való viszonyában. Ez vonatkozik a küldötti testületekre (képviselő-testületekre, -házakra) is, azok megszervezésére, hatásuk módjára, döntéshozatalukra, és a társadalom azon része iránti nyíltságukra, melynek felelősek munkájukért, tovább ez vonatkozik a végrehajtó illetve igazgatási és ügyvezetői szervek helyére és szerepére a küldötti testületek, de általában a küldöttrendszer iránti viszonyukban, ezenkívül a társadalmi tanácsok munkájának továbbfejlesztésére, mivel ez az összes fontos gazdasági és politikai döntés meghozatala előkészítésének demokratikus, kvalifikált formája. Végezetül a szubjektív szocialista erők, vagyis a társadalmi-politikai szervezetek, melyekbe ezek az erők tömörültek maga a küldött-

rendszer összetevő részei, és ilyen értelemben sokkal pontosabban, világosabban meg kell határozni helyzetüket és felelősségüket.

5. Az egész társadalmi felépítmény, de különösen az önigazgatási politikai rendszer forradalmasiasításában kiemelt helye és jelentősége van a szocializmus vezető szubjektív erői szervezettségének és hatásuk módjának. Ennek keretében a következő relációk a lényegesek: a) a társadalmi-politikai szervezeteknek, mint a küldöttrendszer összetevő részeinek nemcsak formális-jogi hanem tényleges helyzete; b) e szervezetek viszonya azok a dolgozók iránt, akiknek az érdekeit kifejezésre juttatják és a velük való kommunikáció módja; c) maguk e szervezetek közötti viszonyok és kommunikáció; és d) e szervezetek belső eszmei és szervezeti felépítésének sajátosságai.

Magától értetődő, a Jugoszláv Kommunista Szövetség társadalmi-történelmi jellege kiemelt helyet biztosít számára, a szubjektív erők tömbjében; jellege következtében az önigazgatású munkástömegek tudatának vezető tényezője, szocialista akciójuk hajtóereje. De ennél több is: a politikai rendszer elkövetkező változásai többnyire maga a Kommunista Szövetség helyzetéhez, szerepéhez és hatásához fűződnek. Ezért van arra szükség, hogy a Kommunista Szövetség vezető eszmei-politikai szerepének jellegéről és megvalósulásának módjáról a kongresszust megelőző előkészületekben széles körű elméleti és politikai vitát kell folytatni. Fel kell újítani és sokoldalú, kritikai szempontból újból ki kell vizsgálni már korábban felvetett sok nyílt kérdést, amelyek a pártnak, mint a munkásosztály vezetőjének teóriájára vonatkoznak, mert a szocializmus fejlődése, különösen a szocialista önigazgatási alapokon új elméleti és gyakorlati-politikai jellegű követelményeket vet fel. Ezek valószínűleg a következő lényegbevágó kérdések: a párt és az osztály, az osztály és a párt viszonya; az osztály, a hatalom, a párt és a politikai hatalom viszonya; a párt és a tömeges társadalmi-politikai szervezetek viszonya; a párt és az ideológia viszonya, egészen maga a párt belső felépítésének elvéig valamint a saját forradalmi demokratizmusa és az egész társadalom demokratizálódása közötti feltétlen korrelációig.

6. A Szocialista Szövetség a küldöttrendszer demokratikus alkotóerejeként, valamint a munkástömegek érdekeinek megvalósulását közvetlenül érintő problémákkal mind többet foglalkozó erőként kell, hogy tovább erősödjék, mert csak így érvényesülhet, mint a szocialista önigazgatású társadalom összes szervezett erőinek legszélesebb frontja, és a dolgozók, polgárok legszélesebb önigazgatási formájává válik. Annak érdekében, hogy a Szocialista Szövetség valóban minél nagyobb mértékben azzá is váljék, feltétlenül újból ki kell vizsgálni szerepét, de különösen a Kommunista Szövetség iránta való viszonyát.

A Szakszervezeti Szövetség a munkásosztály legtömegesebb szerveze-

teként sokkal jelentősebb helyet kap a társadalmi-gazdasági viszonyok fejlesztésében az új alkotmány és A társult munkáról szóló törvény alapján. Ezáltal sokkal pontosabban meg vannak határozva feladatai, mint a hagyományos védő szerepével, a társult munkában az önigazgatási viszonyok fejlesztéséért folytatott harcban, a munkásosztály orientálásában a társadalmi reprodukció összes vitális problémáinak felmérése során.

A Szocialista Ifjúsági Szövetségnek és a Harcosszövetségnek is világosan meghatározott helyük van a politikai rendszerben. Viszont nem lehet teljesen erre a felsorolt öt társadalmi-politikai szervezetre vonatkoztatni mindent, mert még sok olyan szervezet és egyesület van, amelyek ilyen vagy olyan módon hozzájárulnak az egyes társadalmi problémák megoldásához, és a társadalmi tudat kialakításához. Ide tartoznak az állami szervek is, a tudományok, a szaktevékenységek, az anyagi-, tudományos- és kulturális — művészeti alkotótevékenység — melyek feladatát és a szocialista önigazgatású demokrácia politikai rendszere iránti felelősséget, valamint az egész társadalom iránti felelősséget pontosabban meg kell jelölni.

*

Helyszűke miatt nem áll módunkban, hogy a politikai rendszer összes szegmentumairól, azok további fejlesztésének szükségéről részletesebben beszéljünk. Különben nem is ez volt a célunk; rá akartunk mutatni e területen kifejtendő tevékenység irányvonalaira, mivel ezt a területet — az értékelések szerint — a jugoszláv kommunisták elkövetkező kongresszusának fő témája lesz.

Fordította *Megadja Ida*

Szimpozion

A SZABADKAI KÖRZETI SZÁMÍTÓKÖZPONT ÉS A KÖZGAZDASÁGI KAR TUDOMÁNYOS INTÉZETEI ÉPÜLETÉNEK ALAPKŐLETÉTELE ALKALMÁBÓL

Romoda Matild

Kedves vendégeink!

Engedjék meg hogy üdvözöljem Önöket a szabadkai Közgazdasági Kar Intézetei: az Ügyvitelszervezési Intézet és a Közgazdasági Intézet, valamint az eszköztársítók a GORENJE-SEVER villanymotorgyár és a szabadkai Hitelbank dolgozói közössége nevében.

Ma, amikor a körzeti számítóközpont és a Közgazdasági Kar tudományos intézetei épületének alapkőletételét ünnepeljük, rendkívül jelentős eseménynek vagyunk tanúi.

A több mint 100 millió dináros beruházás jelentős állomás vidékünk számítógépes adatfeldolgozásában és a tudományos kutatómunka továbbfejlesztésében. A beruházásoknak annál is nagyobb a jelentőségük, mivel azok társított eszközökkel történnek. A beruházáshoz szükséges pénz több mint felét a Közgazdasági Kar intézetei biztosították, a többit pedig a GORENJE-SEVER és a szabadkai Hitelbank dolgozói. Ennek az eszköztársításnak társadalom-politikai vetülete is van, amely a gazdasági élet és a tudományos munka kapcsolatában nyilvánul meg. A tudományos munka és a gyakorlat szoros egybehangolása tette szükségessé a Közgazdasági Kar jelenlegi intézményesítését is. Ezen a területen máris számos siker mutatkozik, nemcsak, a különböző tudományos munkák és tanulmányok elkészítésében, az oktatás korszerűsítésében, hanem a közvetlen gyakorlati munkában is.

A regionális jellegű számítóközpont hat észak-bácskai község (Ada, Bácstopolya, Kanizsa, Kishegyes, Szabadka és Zenta) gazdasági szervezeteinek, önigazgatási érdekközösségeinek és közigazgatásának munkáit korszerűsíti majd.

Az eszköztársítók külön bizottságának javaslatára dolgozói közössé-

günk az amerikai UNIVAC számítógép mellett döntött. Ez a gép központi memoria tekintetében mintegy 30-szor nagyobb az Ügyvitelszervezési Intézet jelenlegi számítógépénél és sokkal korszerűbb adatfeldolgozásra alkalmas. Az új számítóközpont üzemeltetésével Intézetünk folytatja azt a munkát, amelyet több mint 7 éve kezdett meg a számítógépes adatfeldolgozás egyik úttörőjeként tartományunkban.

Ezek a beruházások biztosítják majd a feltételeket ahhoz, hogy a Közgazdasági Intézet valóra váltsa a szélesebb társadalmi érdekeket érintő munkaprogramját.

Az Ügyvitelszervezési Intézet számára még jelentősebbek a feladatok. Az Intézet szerepe az, hogy a jövőben biztos támaszpontja legyen a körzeti, községközi informatika-program megvalósításának, a már érvényben lévő társadalmi megállapodások és önigazgatási megegyezések alapján.

Milena Vlaškalić

Elvtársnők és elvtársak,
engedjék meg, hogy a Szabadkai Közgazdasági Kar nevében még egyszer üdvözöljem az egybegyűlteket, s megköszönjem, hogy együtt ünnepelhetjük a Körzeti Számítóközpont új épületének, valamint Közgazdasági Intézet és az Ügyvitelszervezési Kutatóintézet közös épületének alapkőletételét.

Nagy öröm számunkra, hogy ennek az új objektumnak az alapkőletételére — mely létesítmény összefogásunk ékes példája —, hiszen építésében részt vesz a Szabadkai Közgazdasági Kar és intézetei, a Gorenje-Sever Villanymotor- és Aggregátgyár, a Szabadkai Hitelbank, amely Szabadka társult munkaszervezeteinek ügyviteli társulását képviseli, továbbá Ada, Topolya, Kanizsa, Kishegyes és Szabadka községi szukpstinája — éppen az idén, Tito elvtárs kettős jubileumának évében kerül sor.

A közös beruházás mindennél jobb bizonyítéka felsőfokú tanintézeteink, a társult munka és a társadalmi tevékenységek együttműködésének. Példája a helyi önigazgatási viszonyoknak, annak, milyen tervek valósíthatók meg a munka és eszközök önigazgatási társítása révén.

Az új objektummal a Szabadkai Közgazdasági Karnak és intézeteinek jelentősen bővül majd anyagi bázisa, ami annyit tesz, hogy felsőfokú tanintézetünk a fejlődés új szakaszába léphet: azaz felerősödve a szakirányú közgazdasági képzés erős központjává válik.

A kapacitások és eszközök társításának köszönve ebben az új létesítményben még szorosabb egységgé fonódhat a tudományos kutatómunka és az oktatás, nagyobb lehetőségek nyílnak az előbbi eredményeinek át-

vitelére a társult munkába, ugyanakkor a társult munka nagyobb hatást gyakorolhat a felsőfokú közgazdászképzés átlényegülésének folyamatára, ami persze nemcsak az egyetem dolgozó közösségének lesz hasznára, de mindazok számára akik munkájukban a kar intézeteire támaszkodnak. A közgazdaságtudomány fejlesztése, eredményeinek mind gyakoribb alkalmazása a mindennapi életben alapjaiban megváltoztatja majd az eddig csak önmaga felé forduló egyetemet, amely elzárkózott a gazdaság mindennapi gondjai elől, sőt azt is mondhatnánk, eltávolodott társadalmi-gazdasági valóságunktól.

A beruházás jóvoltából, mely jelképesen a mai nappal veszi kezdetét, megerősödött anyagi bázisával a Szabadkai Közgazdasági Kar szoros kapcsolatot alakíthat ki a káderképzés- és oktatás, a tudományos kutatómunka és az anyagi termelés között. Gazdasági és társadalmi tevékenységek fejlesztési terveivel összeegyeztetett munkaformáival olyan képzett közgazdászok kerülnek majd ki az egyetemről, amilyenekre önigazgatású szocialista társadalmunknak szüksége van.

Elvtársak és elvtársnők,

most, amikor ebből az ünnepi alkalomból a Szabadkai Közgazdasági Kar és intézeteinek továbbfejlesztéséről, az előrehaladás szükségességéről beszélünk, nem kell megfeledkeznünk arról, hogy ez a felsőfokú tanintézet, amely az Újvidéki Egyetem keretében 1970 óta működik városunkban, megalapításától napjainkig már számos eredményt mutatott fel. Tisztában vagyunk azonban azzal, hogy ez az egyetem többre képes, és ezt a többet szeretnénk minden törekvésünkben.

Az előfeltételek, távlatok az új objektummal már adottak. Az új beruházás biztosította anyagi alap mellett jó kiindulópontnak szolgál, hogy a szabadkai egyetem, azaz a közgazdaság mint olyan igen népszerű a fiatalok körében. A rendes hallgatók száma évről évre növekszik, a távhallgatók, munka mellett tanulók száma pedig megkétszereződött. Ezek az adatok azt bizonyítják, hogy az egyetem kiváló lehetőségeket ad a szakmai továbbképzésre.

Eddig az oktatás folyamata számos nehézségbe ütközött — ezek a problémák rendszerint káderhiányból adódtak, vagy anyagi természetűek voltak. A nehézségeket az egyetem dolgozói közössége részint önerőből, részint a szélesebb társadalmi közösség segítségével jórészt már megoldotta. Helyesnek bizonyult az a politika, hogy a kar legtehetségesebb egyetemistái köréből toborozza a káderutánpótlást, s jelenleg olyan szakemberei vannak, akik biztosítani tudják a korszerű oktatást.

Az egyetem előtt azonban komoly feladatok állnak, ezek megvalósítása pedig további anyagi erősödést követel. Ezt biztosítja majd számunkra a Körzeti Számítóközpont és intézményeinknek új épülete, amely többek között jobban maga köré tudja majd gyűjteni azokat a káderekt, akik

készek bekapcsolódni az oktató- és tudományos-kutatómunkába. Ez az új létesítmény biztosítja tehát anyagiak és káder tekintetében a feltételeket ahhoz, hogy egyetemünk a fejlődés következő fázisába lépjen, amely fázis terveink szerint az 1977/78-as iskolaévvel veszi kezdetét.

Az alapkő tehát, mely ünnepélyes keretek között ma került helyére, terveink, törekvéseink, elvárásaink jelképe a fejlődésé, amelyre törekszünk.

Az egyetem intézményes átszervezése serkentőleg hat majd a tudományos és oktatási munka folyamatára, lehetővé teszi az eredmények átvitelét a társult munkára, a továbbfejlesztés azonban megfelelő anyagi és bázis és szakkáder nélkül elképzelhetetlen. Ezt adja majd, s ebben rejlik a Körzeti Számítóközpont létrehozásának jelentősége, hiszen lehetőség nyílik arra, hogy a Szabadkai Közgazdasági Kar a közgazdászképzés vajdasági központjává váljon, ahonnan olyan szakemberek kerülnek ki, akik szaktudásuk, önigazgatási tájékozottságuk folytán kielégítik társadalmi-gazdasági rendszerünk szükségleteit.

A tudományos- és előadói káder valamint az igazgatási szervek közös erővel azon fáradoznak, hogy növeljék a tanulmányok hatékonyságát, ami persze rendkívül nehéz, összetett feladat. Magával vonja a tanterv, tanmenet alkalmazását a korszerű követelményekhez, korszerűsíteni kell minden egyes tudományág tanítását, az egyetemistákkal intenzívebb foglalkozást követel stb. Bár mint már az előbb is mondtuk, eddig is voltak eredményeink, a feladatok zöme még előttünk áll. Ezekhez a feladatokhoz most kedvező anyagi alapot kaptunk, s a mi feladatunk, hogy az elkövetkező időben elegendő diplomás közgazdász kerüljön ki egyetemünkről. Olyan szakkáder akikkel mi, és a szélesebb társadalmi közösség egyaránt számol.

A meglévő és most épülő új objektumok szélesebb anyagi alapot adnak és biztosítják a tudományos-kutatómunka és oktatás népszerűsítését. Ugyanakkor ezek a beruházások a közös munkát, egységet jelképezik, hiszen a társult munka és az egyetem egyaránt hozzájárulását adta a beruházáshoz.

Bár a Szabadkai Közgazdasági Kar fiatal intézmény, máris bizonyos jellemzői vannak. És e jellemzők nem lényegtelenek. Az egyetem, munkatapasztalatait, módszereit tekintve nem a klasszikus egyetemek mintájára dolgozik. Már a kezdet kezdetén sajátos úton járt és nem a hagyományt képviselte, hanem azokat a követelményeket, elvárásokat teljesítette, amelyet környezete támasztott vele szemben.

Ezek a jellegzetességek a következő módon foglalhatók össze:

— először: a Szabadkai Közgazdasági Kar más egyetemekkel ellentétben gyorsabban, tevékenyebben kötődik a társult munkához. Ezt bizonyítja a beruházás melyben részt vesz a Gorenje-Sever Villanymotor- és

Aggregátgyár, a Szabadkai Hitelbank, Ada, Topolya, Kanizsa, Kishegyes, Zenta és Szabadka község.

— másodszor: az egyetem viszonylag kevés hagyománnyal rendelkezik s ennek az az előnye, hogy nem hódolt be azoknak a tradícióknak, melyektől a felsőfokú oktatás régebbi intézményei nagyon nehezen tudnak szabadulni s ezért környezetükben gyakran a letűntet, maradit képviselik. A mi egyetemünkön nem léteznek ilyen problémák. A Szabadkai Közgazdasági Kar a felsőfokú oktatási intézmények között a korszerűt, nyitottat, rugalmasat képviseli. Mivel az anyagi termelés konkrét, adott körülményei között alakult, munkájában már a kezdet kezdetén mentes volt a konzervatív felépítéstől s közvetlenül a valós társadalmi érdekeket képviselte.

A mi egyetemünk fiatal, nem viseli magán a maradiság és a hagyományok bélyegét. Hallgatóink, előadói káderünk is valamennyien fiatalok. Ez a fiatalság jelenti a közgazdasági kar legnagyobb esélyét: forrása van itt az alkotóerőnek, lelkesedésnek, amit az elkövetkező időszakban maximálisan ki kell aknáznunk.

— harmadszor: az egyetem átszervezése intézményes alapokon történt, s mint ilyen, a társult munka törvényének és az egyetem reformjának sajátságos változata. Ez viszont ismét azt jelenti, hogy nem vette át a régi egyetemek jól bejáródott gyakorlatát.

— negyedszer: Abból az alapelvből kiindulva, hogy a tanintézeteknek biztosítaniuk kell munkájukban a nemzetek és nemzetiségek egyenjogúságát, ez az egyetem már rendelkezik bizonyos tapasztalatokkal, eredményekkel, ami a magyar nyelvű előadásokat illeti.

Végül ki kell hangsúlyoznunk, hogy a közgazdasági kar nemcsak a közgazdaságtudományok forrása, de olyan felsőfokú tanintézet ahol generációk sora nevelkedik szocialista szellemben. Az egyetemisták itt szerzik első önigazgatási tapasztalataikat — hiszen részt vesznek az intézmény valamennyi önigazgatási szervének munkájában, tehát alkotóan befolyásolhatják, alakíthatják az egyetem munkájának tartalmát. A tantermekben egyetemista otthonokban pedig együttlétükkel erősítik nemzeteink és nemzetiségeink között a testvériséget-egységet.

Az új, 1977/78-as iskolaév most kezdődik. Ma nyitottuk meg ünnepélyesen a munka szellemében. Az új tanév egyben a beruházások kezdetét jelenti, a beruházásokét amelyek alapul szolgálnak a további fejlődéshez, tőlünk pedig kemény munkát követel, hogy a közgazdasági kar mind jobb eredményeket mutathasson fel.

A beruházás olyan távlatokat nyit előttünk, hogy hatékonyabbá tudjuk tenni a közgazdaság szakembereinek képzését, a kölcsönös együttműködést, s módot ad arra, hogy eredményeinkkel viszonozzuk a társult munka és szélesebb társadalmi közösségünk előlegezett bizalmát.

Szórád György

Elvtársak és elvtársnők,
engedjék meg, hogy röviden szóljak a beruházás jelentőségéről és az épülő intézmény fejlődésének távlatairól.

A korszerű számítástechnikai adatfeldolgozás alig néhány éve jutott el Vajdaságba máris helyet követel magának mindennapi életünk valamennyi területén. Természetesen, mint ahogy az az új vívmányokkal lenni szokott, egyesek részéről méltánylást nyert, mások viszont elutasították, idegenkednek tőle. Az idegenkedés valószínűleg abból a tényből ered, hogy az ember „fél" mindentől ami forradalmian új. Ehhez azonban hozzá kell tenni azt is, hogy a kérdés sokkal összetettebb, mint sem hogy egyetlen ilyen magyarázattal meg lehetne válaszolni. Iskolarendszerünk, például, valamint az oktatás és tájékoztatás más intézményes formái nem készültek fel mindarra, amit a korszerű adatfeldolgozás nyújt, de ugyanakkor követel is tőlünk. Ezért egyes környezetekben elzárkóznak a számítástechnikai adatfeldolgozás elől, mások ugyanakkor fejetlenül és készületlenül kezdték meg alkalmazását. Mindkét viselkedési formát szélsőségesnek mondhatjuk, mert a számítástechnikai adatfeldolgozás ésszerű alkalmazása, mint annyiszor az életben, most is az arany középúton van. A helyes állásfoglalás megteremtése még több éves harcot követel. Környezetünknek meg kell értenie, hogy a számítástechnika nem szörnyeteg, de nem is varázsvessző, amely segítségével megoldhatunk minden problémánkat. A számítástechnika az eredményesség és hatékonyság elsőrendű tényezője, az önigazgatású szocialista viszonyokon alapuló társadalmi rend pótolhatatlan alkotóeleme. A számítástechnika jelentőségét közvetve elismerik Vajdaság SZAT legfőbb törvényei is. Vajdaság SZAT Alkotmánya meghatározza, hogy a tájékoztatási rendszerrel lehetővé kell tenni a társadalmi fejlődés figyelemmel kísérése, tervezése és irányítása szempontjából jelentős adatok és tények összegyűjtését, feldolgozását és kidolgozását, továbbá biztosítani kell azt is, hogy ezek az adatok mindenki számára egyaránt hozzáférhetőek legyenek. A számítástechnikai adatfeldolgozás korszerű módszerei által ezt a feltételt sikeresen megteremthetjük. Téves lenne és túl pretenziózus azt állítani, hogy a tájékoztatási rendszer nem funkcionálhat sikeresen a számítástechnika nélkül is, annyi azonban bizonyos, hogy a számítástechnika eszközeivel és módszereivel történő adatfeldolgozás sokban hozzájárulhat a tájékoztatási rendszer intenzív társadalmi fejlődéséhez.

A számítástechnika fejlesztéséről szóló társadalmi megállapodás az 1976—1980-as tervidőszakban tartományunk területén az egyes iparágak

és tevékenységek keretén belül irányozza elő a számítástechnikai adatfeldolgozás fejlesztését.

Az említett dokumentum alapján megkezdődött a tevékenység. Elfogadták a számítástechnika 1976—1980. időszakra vonatkozó fejlesztési programját a társadalmi tevékenységekben és állami szervekben. Folyamatban van Ada, Topolya, Kanizsa, Kishegyes, Zenta és Szabadka községek közötti társadalmi megállapodás és önigazgatási megegyezések szövegének kidolgozása és elfogadása, amely az említett körzetben szabályozza és irányt ad a számítástechnika további fejlődésének; kidolgozták a számítástechnika társadalmi tevékenységekben és a körzet állami szerveiben való alkalmazásának községközi programját; elkészült a Körzeti Számítóközpont építési terve stb.

A szabadkai Ügyvitelszervezési Intézet a tartományi és a körzeti számítástechnika fejlesztését szabályozó önigazgatási megegyezések és társadalmi megállapodás aláírásával kötelezettséget vállalt, hogy szakembereket képez ki és erős körzeti számítóközpontot épít, amely megfelel a társult munka, a társadalmi tevékenységek és állami szervek szükségleteinek. Ez a kötelezettség a körzet községei végrehajtó tanácsainak határozataiból ered.

A Szabadkán épülő Körzeti Számítóközpont a következő célokat szolgálja: a körzet gazdasága részére, valamint a községek állami szerveiben és a társadalmi tevékenységekben lehetővé teszi a korszerű adatfeldolgozás alkalmazását, feltételt teremt a gazdaságban és a társadalmi tevékenységek területén az egységes tájékoztatási rendszer kiépítésére és továbbfejlesztésére, valamint bővíti az Ügyvitelszervezési Intézetben hét éve alkalmazásban lévő számítógépek kapacitását.

Az említett célok sikeres valóra váltása érdekében társítottuk eszközeinket a Gorenje-Sever Villanymotorgyárral és a szabadkai Hitelbankkal. Az Ügyvitelszervezési Intézet az évek során sikeres munkával megvalósított, saját eszközeinek jelentős hányadával vállal részt ebben a beruházásban. Ezen kívül az 1977. július 14-én, Zomborban aláírt társadalmi megállapodás értelmében a körzet községei is hozzájárulnak a költségek fedezéséhez. Az eszközök társítása a társult munka törvényének szellemében a közös jövedelemszerzésen alapul.

A beruházási terv tulajdonképpen az épületek megépítését és a számítógépek beszerzését irányozza elő, amelyekkel részben felújítanánk, részben kibővítenénk az Ügyvitelszervezési Intézetben hét éve használatos számítógép kapacitásait. A jelenlegi számítógép eddig több mint 41 ezer órán át dolgozott szüntelenül. Kapacitása már nem kielégítő, az adatfeldolgozás alkalmazott módszere elavult, karbantartásának költségei évről évre nőnek.

A továbbiakban néhány részletesebb adat a beruházásokról:

A Tartományi Építészeti Intézetben kidolgozott városrendezési terv szerint a Vladimir Majakovszkij és a Singer utcák sarkán két egymástól külön álló objektum épül. Ezeket csupán egy földszinti folyosó köti össze.

Az első objektum az Ügyvitelszervezési Intézet és a Közgazdasági Intézet közös ügyviteli épülete lesz. Az épület területe 2516 négyzetméter és 1978. végére készül el.

A második objektum a Regionális Számítóközpont épülete. Ennek nagysága 1011 négyzetméter és a következő év áprilisának végéig kell elkészülnie.

A Körzeti Számítóközpont épülete különálló objektum, két szintje lesz: a földszint és egy emelet. Úgy épül, hogy biztosítsa a számítógépek zavartalan munkáját és a munkához szükséges egészségi-műszaki feltételeket.

Az épülő objektumok értéke a következő:

A Közgazdasági Intézet ügyviteli épülete 13,6 millió dinár, Az Ügyvitelszervezési Intézet épülete 17,1 millió dinár és a Körzeti Számítóközpont épülete 16,8 millió dinár — összesen 47,5 millió dinár.

A computternek a kapacitást és a feldolgozás módját illetően a következő alapfeltételeket kell kielégítenie:

a társult munkában a termelés figyelemmel kísérése és optimalizálása, a közigazgatásban pedig az adatok tárolása és távirányítású feldolgozása.

Ez év áprilisában pályázatot írtunk ki automata adatfeldolgozó felszerelés beszerzésére. A választás az Univac típusú számítógépekre esett. Ennek kapacitása több mint harmincszor nagyobb a jelenlegi számítógép kapacitásától, amellett multiprogramos és táv-adatfeldolgozásra is alkalmas. A kapacitás nagyfokú növelése mellett az új számítórendszer felszerelésével lehetővé válik az adatok korszerűbb feldolgozása is. A mostani kötegelt adatfeldolgozás helyett a jövőben nagyszámú munkát végezhetünk egyidőben a központban és a terminálhálózat útján.

A terminálhálózat a központot a Gorenje-Sever Villanymotorgyárral, a Hitelbankkal, a községi képviselő-testülettel, a Tartományi Építészeti Intézettel és más szolgáltatásigénylőkkel hozza közvetlen kapcsolatba. Mind ezek közvetlenül igénybe vehetik a központ kapacitásait. Folyamatban van az adatrögzítés korszerűsítése is. Az Ügyvitelszervezési Intézet négy-öt évvel ezelőtt alkalmazott először mágneses adatrögzítőt és ezzel részben helyettesítette a kötegelt adatfeldolgozást. Az idén szereltük fel az első csoportos adatrögzítőt. Az elkövetkező időszakban még három 8—16 munkahelyes adatrögzítőt szándékozunk beszerezni. Ez a felszerelés, a jelenlegihez viszonyítva 50 százalékkal növeli az adatrögzítés eredményességét. A behozatali felszerelés összértéke 2,5 millió dollár. A többi költséggel együtt ez 54,7 millió dinár. Ezeknek a beruházásoknak létjogosultságát igazolja az a tény, hogy többszörösen megnövekszik az

összbevétel, a jövedelem és a nyereség, vagyis visszaszármaztathatjuk a társított eszközöket és biztos anyagi alapot teremtünk az intézmény további fejlődéséhez. A nagy számítóközpont felszerelése továbbá 30 százalékkal is olcsóbbá teheti a szolgáltatást.

Az eszközök társítói számítanak mindarra amit az új számítóközpont nyújthat. Így például a Gorenje-Sever Villanymotorgyár tartományunkban a villamossági-gépészeti ipar fejlődésének fő hordozója. A munkaszervezet középtávú fejlesztési tervének folyamatos valóra váltása csak úgy biztosítható, ha a korszerű adatfeldolgozáson alapuló tájékoztatás által lehetővé válik a helyes döntés és igazgatás a munkaszervezetben.

Az adatbefogadás kapacitásainak bővítése és az új számítógép felszerelése után a szabadkai Hitelbank egész ügyvitelét a számítóközponton keresztül intézheti. Ez lehetővé teszi a számlák bármely pillanatban történő gyors ellenőrzését stb.

Mindent összegezve ezek a beruházások objektív feltételeket teremtenek ahhoz, hogy a Közgazdasági Intézet széles téren megvalósítsa azokat a kitűzött célokat és feladatokat, amelyek a tartomány szélesebb társadalmi közösségét érintik és érdeklik. A tervben vázolt feladatok megvalósítása a jövőben közvetlenül is hatással lesz a körzet társultmunka-szervezetei gazdálkodásának eredményességére. Ezért is egyesíteni kell erőinket, egységesen és ésszerűen kihasználni a lehetőségeket a körzet társadalmi-gazdasági fejlődése, a dolgozók jóléte érdekében.

Móra András

Elvtársnők és elvtársak!

Ma egy olyan kivételesen jelentős eseménynek vagyunk tanúi, amely egy nagyméretű beruházás megvalósításának kezdetét jelenti. Tekintet nélkül arra, hogy e létesítmény hatalmas anyagi eszközöket igényel, értékét és nagyságát nem csupán e tekintetben értékeljük, mint ahogy jelentőségét sem kötjük csupán azokhoz a financiális eredményekhez, amelyeket az intézet kollektívája valósít majd meg, és amelyek beruházási terv által kétség kívül bebizonyított tények.

Ezekben az években, amikor a számítástechnikai adatfeldolgozás műszaki oldala szinte naponta, hatalmas lépésekkel halad előre és nincs az a terület ahol ne lehetne alkalmazni, e beruházás jelentőségét mindenek előtt a végeredmény és a szélesebb értelemben vett hasznos tevékenység szempontjából vizsgáljuk.

Ugyanis, ha tudatában vagyunk annak, hogy ezt a létesítményt a tár-

sadalmi-gazdasági fejlesztési tervek keretein belül valósítjuk meg, akkor a Körzeti Számítóközpont beruházásai szorosan fűződnek ahhoz a szükséglethez is, miszerint az adatfeldolgozási rendszerbe való bekapcsolódás a maga módján járul hozzá és gyorsítja meg a szocialista önigazgatási viszonyok kiépítését is.

A rendeltetésének megfelelő adatfeldolgozási rendszer általában, szükséges előfeltétele a sikeres önigazgatásnak, mert nélküle elképzelhetetlenek a helyes határozatok és ezeknek megfelelően a sikeres igazgatás is. Alkalmazván ezt az általános tézist konkrét feltételeinkre, elmondhatjuk, hogy az önigazgatási szervezetek fejlődése, előreléptetése és működése, valamint a társultmunka szervezetek végrehajtási feladatai annyiban lesznek hatékonyabbak amennyiben, egyebek között, jobb minőségű adatfeldolgozási rendszert dolgoznak ki.

A JSZSZK alkotmányában külön kiemeltük, hogy a társadalmi adatfeldolgozási rendszerrel biztosítani kell az adatok rendezett lejegyzését, begyűjtését, feldolgozását, valamint azoknak az adatoknak és tényezőknek a kimutatását amelyek a társadalmi fejlődés tervezésében és irányításában jelentős szerepet töltenek be, biztosítván az információk hozzáférhetőségét is.

Az adatfeldolgozási rendszer tehát jelentős feladatot kapott a szocialista önigazgatási viszonyok fejlesztésében. Az önigazgatás szervezési struktúrájában új minőségi változások, új viszonyok és kapcsolatok épülnek ki több reláción; a társultmunka alapszervezetek egyes dolgozói között, a társultmunka alapszervezetek és az összetett szervezetek között, egyéb önigazgatási intézmények között stb.

Párhuzamosan ezeknek az új viszonyoknak a kiépítésével, fejlesztenünk kell a mi, sajátos, új feladatfeldolgozó rendszerünket is. A dolgozók közvetlen döntéshozatala megköveteli a dolgozók teljes aktivitását az igazgatási, végrehajtó és ellenőrzési funkciók körül. Megfelelő önigazgatási adatfeldolgozó rendszer nélkül nehéz elképzelni ezt az aktivitást és az új viszonyoknak a gyorsabb fejlesztését is, ahol a dolgozóknak kimagasló szerep jut.

Az adatfeldolgozó rendszernek biztosítania kell a dolgozók teljes érvényesülését, de ugyanakkor a legerélyesebben ellen kell szegülnie a technokratikus viszonyoknak is, az egyének és csoportok hatalmának, amely többek között az információk monopolizálásán alapul.

A társult munkáról szóló törvény világosan definiálja az önigazgatási szervezetek és közösségek, valamint a társadalmi-politikai közösségek kötelezettségeit a dolgozók tájékoztatása terén. Nem csupán az anyagi és financiális helyzet adatairól, a jövedelemelosztás és az eszközök használatára vonatkozó adatokról van szó tehát, hanem minden más olyan

kérdésről, amely az önigazgatási döntéshozatal szempontjából jelentős a társadalmi-politikai közösségek keretein belül.

Az adattár ilyen széles skálájának, amely kötelezően biztosítja a hozzáférhetőséget minden dolgozó számára, bizonyos feltételeknek kell megfelelnie. E tekintetben a társult munkáról szóló törvény rendelkezései világosak: a dolgozók tájékoztatása rendszeres, teljes, idejében történő és az igazságnak megfelelő kell, hogy legyen és a munkásosztály társadalmi szerepének, valamint a szocialista önigazgatás erősítésének szolgálatában kell állnia. Az ilyen igényességet szolgáló adatfeldolgozó rendszert ma már el sem lehet képzelni számítógépek alkalmazása nélkül. A számítógépeknek azonban nincs semmi esélyük arra, hogy felváltsák az embert a döntéshozatalban és a nehézségek megoldásában. A gép csak megkönnyíti a munkát, mert mentesíti az embert vagy egész sor egyszerű és folytonosan ismétlődő munka elvégzése alól. Tehát, az ember szerepe a számítógépek mind szélesebb alkalmazása mellett sem hal el, ellenkezőleg összetettebbé válik és megnövekszik.

Az egyszerű feladatok elvégzését biztosító számítógép lehetővé teszi az emberek számára az egyes összetettebb problémák megoldását.

Manapság már lehetetlen beszélni az adatfeldolgozási politikáról ha nem érintjük a termelési politika kérdéseit.

A befektetések nagyságrendje, a termelés műszaki kérdései és a termelés összetettsége, valamint a nagyobb és gazdaságilag fejlettebb országok tapasztalatai arra következtetnek, hogy Jugoszlávia termelési programjainak megvalósítása céljából társítani kell a gazdaság különböző ágazataiban és részlegeiben tevékenykedő társult munka szervezeteket (a jövő termelőit és fogyasztóit).

A termelési politikát és termelési programokat a JSZSZK-ban oly módon kell definiálnunk, hogy a köztársaságok és tartományok között a meglevő gyakorlat, a közös megbeszélések alapján alkalmazhassuk.

Ha figyelembe vesszük milyen tempóval válik ez a terület elsődleges feladattá és milyen mértékben függnek tőle egyéb területek a civilizáció e fejlődési fokán, úgy tűnik eljött a számítástechnika alkalmazásának ideje.

Ezek az ismert tézisek fényében kell értékelnünk ezt a konkrét beruházást is, amelyet a Körzeti Számítóközponttal váltunk valóra, s amely segítségével fedezni tudjuk majd mindazoknak a társítóknak a szükségleteit, amelyek eszközeik társításával lehetővé tették az építkezést.

Jogosan várjuk el, hogy az új számítóközpont hozzájáruljon az adatfeldolgozási rendszer minőségének feljavításához és ezzel pozitívan kihasson a társult munka önigazgatási szervezeteinek és végrehajtó szerveinek fejlettebb ténykedésére, szélesebb körökben is, egyaránt minden önigazgatási struktúrában.

Ugyanakkor ez még egy lépést jelent a JSZSZK, a köztársaság, illetve tartományunk középtávú társadalmi fejlesztési tervének megvalósítása felé és a közös érdekek alapján a munka és az eszközök önigazgatási társításának konkretizálását jelenti.

Külön jellemzője ennek az ünnepélyes alapkőletételnek az a tényező, hogy a Tító-évforduló évében történik. Ezzel konkrétan járulunk hozzá a társadalmi számítástechnikai rendszer kiépítéséhez.

Elvtársnők és elvtársak,

engedjék meg végezetül, hogy a VSZAT Végrehajtó Tanácsa nevében további sikereket kívánjak fejlődésük útján.

Fordította *Hornok Ferenc*

Nemzetközi szemle

JOSIP BROZ TITO, LEONYID BREZSNYEV, KIM IL SZUNG, HUA KUO-FENG POHÁRKÖSZÖNTŐI

Josip Broz Tito a JSZSZK elnöke ez év augusztus 15-étől szeptember 8-áig kíséretével a Szovjetunióba, a Koreai NDK-ba és a Kínai NK-ba látogatott. Az alábbiakban közöljük Tito elnök és az említett országok államfőinek pohárköszöntőjét.

LEONYID BREZSNYEV POHÁRKÖSZÖNTŐJE

Kedves Tito elvtárs!
Kedves jugoszláv elvtársak, kedves barátaink!
Ma ünnepélyesen köszöntöttük magas rangú vendégünket, mint az Októberi Forradalom érdemrend tulajdonosát. Az SZKP KB és az SZSZSZK Legfelsőbb Tanácsának Elnöksége ezzel a kitüntetéssel fejezték ki elismerésüket Tito elvtársnak a közös forradalmi tetteinkben szerzett nagy érdemeiért a szovjet—jugoszláv együttműködés fejlődéséhez és testvéri népeink közötti barátság szorosabbá válásához való hozzájárulásáért.

Meg szeretném ismételni: a szovjet kommunisták, a szovjet emberek Önnel szemben, Tito elvtárs, őszinte, mély tiszteletet éreznek és mindig kedves számunkra, ha Önt a legszívélyesebben vendégül láthatják.

Úgyszintén kedves számunkra, hogy lehetőségünk van folytatni a múlt év novemberében Belgrádban, azelőtt pedig több ízben a Szovjetunióban és Jugoszláviában tartott hasznos, baráti megbeszéléseket. E megbeszélések mindegyike jelentős esemény volt a szovjet—jugoszláv viszonyok alakulásában. Az utóbbi évek folyamán az országaink közötti együttműködés felfelé ível. Az együttműködés megszilárdult, a meghatározott tervek szerint alakul.

Ez teljes mértékben vonatkozik azokra a hasznos, egymás közötti kapcsolatokra, amelyek lehetővé teszik országaink gazdasági bázisának megszilárdítását. A Szovjetunió Jugoszlávia kereskedelmi partnerei között az első helyre került, míg a jugoszláv vállalatok termékei mind nagyobb mértékben hódítanak teret a szovjet ipari és fogyasztói piacon. Fokozódik a termelés specializálása és a kooperáció. A legfontosabb viszont

az, hogy mindkét fél kívánsága a gazdasági, valamint a tudományos-műszaki kapcsolatok elmélyítése.

Az államok közötti állandó kapcsolat, a társadalmi szervezetek közötti együttműködés, a kulturális cserekapcsolatok, a dolgozók közvetlen, szoros összetartozása — mind-mind a szovjet—jugoszláv viszonyok mindennapi gyakorlatává vált.

Teljes bizonyossággal elmondhatjuk, hogy együttműködésünk kedvező alakulásának az alapja az SZKP és a JKSZ közötti baráti kapcsolat erősödése. Pártjaink országainkban vezető szerepet töltenek be, és éppen a köztük fennálló kapcsolat, az együttműködésük a szovjet—jugoszláv viszonyoknak népeink javára, a világon a béke és a szocializmus javára történő erősödésének, fejlődésének feltétele.

Magától értetődő, gyakorlatilag viszonyainkban felvetődnek ilyen vagy olyan problémák. Ez azonban nem baj, ha van egy megbízható mechanizmus azok baráti alapon történő, ésszerű megoldására. Gondolom, egyezik azzal Tito elvtárs, hogy sikerült közösen megtalálnunk a szovjet—jugoszláv viszonyokkal kapcsolatos kérdések kulcsát, amelyek lehetővé teszik a viszonyok további szilárd fejlődését. Őszintén, igazán törekszünk az egymás közötti egyetértésre, bizalomra, tapasztalataink kölcsönös megbecsülésére, az önállóság és az egyenjogúság elvének következetes tiszteletben tartására.

Ezzel kapcsolatban azt akarom mondani, hogy azok a normák, amelyekről tulajdonképpen beszéltem, teljes mértékben beilleszkednek egy a közös cél elérése érdekében minden egyes forradalmi egység önállóságának a szolidaritásukkal és együttműködésükkel való egybehangolására vonatkozó átfogó képletbe. Természetesen elvi jelentősége van annak a készségnek, hogy tiszteletben tartsák a *képlet* mindkét részét, amely véleményünk szerint teljesen megfelel Marx, Engels és Lenin nagy nemzetközi tanai szellemének, minden testvéri párt, de az összes kommunista és felszabadító mozgalmak érdekének.

Tisztelt barátaink!

Az elkövetkező szovjet—jugoszláv megbeszélések lehetőséget nyújtanak számunkra ahhoz, hogy sokoldalúan, termékenyen megvitassuk mind a bilaterális viszonyokkal kapcsolatos kérdéseket, mind az aktuális nemzetközi kérdéseket. A véleménycserénk nem kezdődik, mint ahogyan mondják „üres papírlappal". Már több ízben megállapítottuk az SZSZSZK és JSZSZK álláspontjainak azonosságát az olyan kérdésekre vonatkozóan, mint pl. az európai biztonság, a közelkeleti kérdés, Dél-Afrikában a fajüldözés elleni küzdelem és még sok más probléma. Nem tért el a véleményünk a világhelyzet általános értékelésében sem.

Az utóbbi időben sok szó esik és sokat írnak arról, hogy a világhely-

zet bonyolulttá vált. Ez így van. Tény, hogy lelassult a fegyverkezési verseny korlátozásával kapcsolatos kérdésekről a megbeszélések üteme. Tény, hogy meghatározott imperialista körök a szocialista országok ellen ellenséges propaganda hadjáratot fejtettek ki a „hideg háború" szellemében, ami egyáltalán nem segíti elő a nemzetközi viszonyokban az egymás iránti bizalom erősödését, és nem járul hozzá a nemzetközi klíma javításához.

A lényeg természetesen nem a propagandában rejlik. Mi ettől nem tartunk, mert meg vagyunk győződve eszméink helyességében. A lényeg abban van, hogy az ellenséges kampányt az új fegyverkezési verseny fokozódásának palástolására használják. Ez különösen azóta szembetűnő, amióta az USA-ban határozatot hoztak a „cirkáló rakéták" gyártásának megkezdéséről, valamint a neutron-bomba előállításához szükséges eszközök jóváhagyásáról.

Ez a határozat az egész világ közvéleményének aggodalmát váltotta ki, többek között az USA szövetségeseit is. Komoly okok vannak az ilyen aggodalomra. Fontos azonban, hogy a dolog a sajnálat kifejezésénél maradjon. Ha az emberiség nem kívánja, hogy a háború veszélye növekedjék, akkor a béke-konszolidációjának javára kell akciókat kifejteni, mégpedig energikusan, habozás nélkül cselekedve.

A nemzetközi események alakulásában a negatív momentumokat mérlegelve egyáltalán nem az a véleményünk, hogy egyedül azok a világhelyzet jellemzői. Tény, hogy azokkal párhuzamosan a különböző társadalmi berendezésű országok szép számban eredményesen, sokoldalúan, békésen együttműködnek. Ez az együttműködés pedig a Helsinkiben megtartott európai biztonsági tanácskozáson közösen lefektetett alapokon bontakozik ki. A dolgok talán szenzáció nélkül zajlanak le, de lezajlanak és téves lenne lebecsülni ezt a folyamatot. Elmondhatjuk, hogy ezeknek a tendenciáknak a megnyilvánulása, a Helsinkiben megtartott konferencia tagállamai képviselőinek a belgrádi tanácskozás első szakaszán elért eredményei is.

A mi külpolitikánk közismert. Külpolitikánk a béke és a nemzetközi együttműködés politikája. Erre vonatkozóan Pártunk 25. kongresszusán teljesen határozottan nyilatkozott. Erről különböző fórumokon és összejöveteleken több ízben beszéltünk, én is és a többi elvtársak is. Most egyet szeretnék kiemelni: bárhol jelentkezzék a jó kezdeményezés — mi mindig készek vagyunk támogatni.

Mindannyiunk számára ismeretes az USA elnökének Carternek a legutóbbi beszéde. Ő többek között beszélt a szovjet—amerikai viszonyok fejlesztésének kívánatosságáról az általános béke erősítése érdekében. Az amerikai adminisztráció előzetes lépései után ezek a kijelentések pozitívan hangzanak. Amennyiben meg van a szándék arra, hogy ezt gyakor-

latilag is megvalósítsák, mi örömmel találunk kölcsönösen elfogadható megoldásokat.

Korunkban a béke sorsa mindinkább annak a lehetőségétől függ, hogy a világon egészséges nemzetközi légkör alakuljon ki, melyben határozottan elítélik az agresszió politikájának összes formáit, a hideg háborút és határozottan támogatják a biztonság erősítésére és a nemzetek közötti békés együttműködés fejlesztésére tett erőfeszítéseket. Ebben természetesen igen nagy a szerepük a forradalmi, haladó mozgalmaknak, azok közös akcióinak. Ezért nagyon fontos, hogy erősítsük a szocialista országok és az el nem kötelezettek mozgalmának közös akcióját, akiknek az imperialistaellenes, valamint békés céljait elfogadjuk és támogatjuk. Úgy gondolom, ezen a téren országaink sokat tehetnek.

Tisztelt Tito elvtárs! Ön olyan időpontban jött, amely igen jelentős országunk számára. Habár az Ön itt-tartózkodása rövid ideig fog tartani, remélem mégis érezni fogja, hogy dolgozóink milyen nagy hévvel készülnek a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 60. évfordulójának megünneplésére, és érezni fogja azt a lendületes politikai tevékenységet, amellyel az SZSZSZK új alkotmányának tervezetének össznépi megvitatását vezetik, amely a szovjet népi állam alapvető törvénye, a fejlett szocialista társadalom törvénye lesz.

Önnek, aki azoknak a hősi évek szemtanúja, amikor a forradalmi harcokban megszületett a szovjet hatalom, dolgozóink gondolatai és érzései különösen közelieknek, érthetőeknek kell hogy legyenek.

Önnek jó egészséget és eredményes munkát kívánok a szocialista Jugoszlávia javára és népeink barátsága érdekében kifejtett felelősségteljes tevékenységében!

Az ön és az összes jelenlevő elvtársak egészségére!

Moszkva, 1977. augusztus 16.

JOSIP BROZ TITO POHÁRKÖSZÖNTŐJE

Tisztelt Brezsnyev elvtárs, elvtársnők és elvtársak!

Engedjék meg, hogy Önnek, Brezsnyev elvtárs, a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa Elnökségének, a Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottságának, a Szovjetunió, különösen pedig Moszkva összes polgárának köszönetet mondjak a szívélyes fogadtatásért, a vendéglátásért és az elvtársi figyelmességért, amellyel engem és munkatársaimat öveztek.

Ezúttal is nagy örömmel fogadtam a meghívást, hogy látogassak az Önök szép és nagy hazájába. Alkalom ez arra, hogy ismét sokoldalú

véleménycserét folytassunk minden bennünket érdeklő kérdésről, és hogy részletesebben megismerkedhessünk a Szovjetunió dolgozóinak vívmányaival. Külön örömömre szolgál, hogy ezúttal is megtekinthetjük az új, nagy eredményeket, amelyeket a Szovjetunió munkásosztálya és dolgozói a Kommunista Párt vezetésével érnek el. A Nagy Októberi Forradalomnak a korszakalkotó eseménynek a jubileumi évfordulóján — ez a forradalom szélesre tárta a kaput a világ szocialista átalakulási folyamata előtt — az Önök országának népei valóban büszkék lehetnek a korszerű fejlődéshez adott hozzájárulásukra. A jugoszláv kommunisták, hazánk összes dolgozói őszintén örülnek az Önök vívmányainak, újabb és még nagyobb sikereket kívánunk a társadalom további szocialista fejlődésében.

Jugoszlávia népei nagy eredményeket értek el a szocializmus építésében. Erőteljesen kifejlesztettük a társadalom anyagi alapját, valamint társadalmi-gazdasági és politikai rendszerünket a szocialista önigazgatás alapjain. Társadalmunk igen dinamikusan fejlődik, állandóan növekszik dolgozóink életszínvonala. Hazánkban most intenzív politikai tevékenység folyik a JKSZ XI. kongresszusának előkészületei során. Társadalmunk összes szubjektív szocialista erői e tevékenységének további erősítésével még inkább fokozódik a Jugoszláv Kommunista Szövetség cselekvőképessége. A Kommunista Szövetség, mint társadalmunk mozgató és irányító ereje szüntelenül egyre jobb feltételeket biztosít a dolgozók alkotóképességének maradéktalan fejlődésére a társadalmi-gazdasági és politikai élet minden területén, mindenekelőtt pedig a munkájuk eredményeiről való döntéshozatalban. E tekintetben megkülönböztetett jelentőségű a JSZSZK alkotmányának és a társult munkáról szóló törvénynek a végrehajtása. A kongresszusi előkészületekben külön hangsúlyt helyezünk a szocialista önigazgatású rendszer továbbfejlesztésének szükségességére a közvetlen demokrácia különféle formáinak erősítése, a küldöttrendszer fejlesztése, a jugoszláv nemzetek és nemzetiségek teljes egyenrangúsága megvalósításának útján, s ez megmutatkozik a szocialista köztársaságok és tartományok szerepének állandó erősítésében, a JSZSZK fejlődésével kapcsolatos feladatok megvalósításában. Mindez a munkásosztály és a dolgozók uralkodó helyzetének állandó erősítésére és megvalósítására irányul, általában véve az összes társadalmi ügyek igazgatásában és a hatalmi funkciók gyakorlásában.

Brezsnyev elvtárs!

Az 1976 novemberében Belgrádban tett látogatása alkalmával alaposan megvitattuk a jugoszláv—szovjet kapcsolatokat. Eredményes véleménycserét folytattunk a nemzetközi viszonyok sok kérdéséről, valamint a kommunista és munkásmozgalomról. Mi pozitívan értékeltük e tárgyalások eredményeit. Véleményünk szerint, e tárgyalások ösztönzést

adtak országaink, valamint a Szovjetunió Kommunista Pártja és a Jugoszláv Kommunista Szövetség közötti baráti kapcsolatok és sokoldalú együttműködés további fejlődésének, továbbá előmozdították a kölcsönös megértést. Meg vagyunk győződve róla, hogy mostani tárgyalásaink is újabb lépést jelentenek ezen az úton.

A jugoszláv—szovjet kapcsolatok gyümölcsözőek és sikeresen fejlődnek. Igen jó eredményeket értünk el a gazdasági együttműködés terén. Kedvezően fejlődik a kulturális, a tudományos és a technikai együttműködés. Egészében véve kapcsolataink sikeres fejlődéséhez — amelyeket kölcsönös erőfeszítésekkel továbbra is sokoldalúan elő kell mozdítanunk — jelentős mértékben hozzájárul a Jugoszláv Kommunista Szövetség és a Szovjetunió Kommunista Pártja együttműködése. Ismételten külön ki akarom emelni az Ön személyes hozzájárulását, Brezsnyev elvtárs, országaink együttműködésének ilyen fejlesztéséhez.

A jó és szilárd kapcsolatok fejlődése nemcsak szocialista országaink népeinek elsődleges érdeke, hanem nagy jelentőségű a nemzetközi közösségre nézve is: a béke, az aktív békés koegzisztencia és a társadalmi haladás érdekeit szolgálja.

Kapcsolataink azokon az elveken alapulnak, amelyeket már két évtizeddel ezelőtt meghatároztunk közös nyilatkozatainkban, és amelyeket megerősítettek a közös jugoszláv—szovjet dokumentumok legutóbbi belgrádi találkozónk alkalmával. A gyakorlat világosan megmutatta, hogy a függetlenség, a szuverenitás, az egyenrangúság, a be nem avatkozás, valamint a saját munkásosztály és nép előtti felelősség, továbbá a belső fejlődés útjai különbözőségének méltányolása, valamint országaink és pártjaink nemzetközi helyzete sajátosságainak méltányolása kapcsolataink tartós, pótolhatatlan alapját képezik. Ezen elvek következetes tiszteletben tartása országaink és pártjaink sokoldalú együttműködése sikeres fejlődésének bizosítéka, a kölcsönös megértés és bizalom előfeltétele ma és a jövőben.

A népek harca a nemzeti és szociális emancipáció folyamatának meggyorsításáért, a nemzetközi gazdasági és politikai viszonyok demokratizálódásáért a jelenkori társadalmi és politikai folyamatok egyik alapvető jellegzetessége. A népek történelmi győzelmei Ázsiában és Afrikában, az el nem kötelezett országok egyre növekvő szerepe a nemzetközi viszonyokban, a haladó erők és irányzatok felfejlődése a világ különböző részein arról tanúskodnak, hogy a népek feltartóztathatatlanul a függetlenség és a demokratikus és szocialista átalakulás mellett foglalnak állást.

Ezzel egyidejűleg szemben állunk a nemzetközi helyzet kiéleződésével sok területen. Új válsággócok is alakulnak. Gyakori a belügyekbe való külföldi beavatkozás és a nyomásgyakorlás számos ország, sőt egész

kontinensek függetlenségére, szuverenitására és el nem kötelezett politikájára ez most különösen Afrikában nyilvánul meg. Fokozódik a fegyverkezési hajsza és rosszabbodik a fejlődő országok gazdasági helyzete.

Mindez nemzetközi bizonytalanságot idéz elő és komolyan fenyegeti a világ békéjét és biztonságát. Ez lassítja, sőt le is állítja a pozitív folyamatokat, elmélyíti a nemzetközi bizalmatlanságot, sőt, olyan negatív irányzatok is kifejezésre jutnak következtében, amelyeknek már régóta el kellett volna tűnniük a történelmi színtérről. Mindezzel, meggyőződésünk szerint, erélyesen szembe kell szállniuk az összes békeszerető és haladó erőknek. Az emberiségnek nem szabad megengednie, hogy elértéktelenítsék vagy kétségbe vonják az eddigi eredményeket, amelyeket a béke, a békés koegzisztencia erősítéséért, az imperializmus, a neokolonializmus és a dominancia erői ellen vívott kitartó harcban értek el, valamint nem szabad megengednie, hogy megkérdőjelezzék a nemzetközi feszültség enyhülésére irányuló erőfeszítéseket.

A tárgyalások és a nemzetközi enyhülés folyamatán kívül nincs más lehetőség. Mégis aggasztó e folyamat regionális és tartalmi korlátozottsága, a fejlődésében tapasztalt komolyabb lelassulások és megrekedések, amelyek pangással fenyegetnek. E folyamatokat nem szabad önös célok elérésére kihasználni, hanem a nemzetközi viszonyok demokratizálásának és a tömbmegosztások túlhaladásának eszközei kell, hogy legyenek. Ezért nélkülözhetetlenek az új, arra irányuló erőfeszítések, hogy ez a folyamat megerősödjön, fejlődjön és kiterjedjen a világ minden tájára és a nemzetközi viszonyok minden területére, hogy tényleges változásokra kerüljön sor az államok és népek kapcsolataiban, ami csak az egyenrangúság, a be nem avatkozás és minden nép azon szuverén jogának a tiszteletben tartása alapján lehetséges, hogy saját maga döntsön sorsáról. Ez a világ összes népeinek legfőbb érdeke.

Jugoszlávia érdekelt abban, hogy haladéktalanul, következetesen és teljesen életbe léptessék a helsinki értekezlet határozatait. Mint a belgrádi találkozó vendéglátója tevékenyen működik ilyen irányban.

Külön aggodalmat kelt bennünk a fegyverkezési hajsza állandó fokozódása, amely megnehezíti az emberiség többsége égető problémáinak megoldását, lelassítja különösen az el nem kötelezett és fejlődő országok gazdasági fejlődését, azzal fenyeget, hogy elértéktelenítí az enyhülési folyamatot és a világot új, még nagyobb veszélyeknek teszi ki. Végső ideje, hogy véget vessünk ennek a hajszának és intézkedéseket tegyünk, amelyek a tényleges leszereléshez vezetnek. Ezért rendkívül nagy jelentőséget tulajdonítunk az ENSZ-közgyűlés leszerelésről szóló külön ülésszaka megtartásának.

Külön hangsúlyozni szeretnénk, hogy a fejlődő országok gyorsabb fejlődése és az új nemzetközi gazdasági rendszer kiépítése korunk egyik

lényegbevágó kérdése, amelynek megoldásától függ nemcsak a béke, a népek függetlensége és a nemzetközi biztonság, hanem minden ország felvirágoztatásának a reális lehetősége is. E kérdések megoldásában az el nem kötelezett országok mozgalma a legtevékenyebben részt vesz.

Mi úgyszintén komolyan aggódunk a közel-keleti válság rosszabbodása és az afrikai helyzet fejleményei miatt. Jugoszlávia síkraszáll az afrikai országok függetlenségének és az el nem kötelezettség mellett való állásfoglalásunknak, valamint azon jogunknak szigorú tiszteletben tartásáért, hogy szabadon és önállóan határozzák meg fejlődésük útját külső beavatkozás nélkül.

Meg vagyunk győződve róla — és ez a meggyőződés jobban, mint valaha, mélyrehatóan jelen van az egész nemzetközi közösségben, hogy a béke, a nemzetközi feszültség enyhülése, a válsággócok kiküszöbölése, a leszerelés felé tett tényleges lépések, a fejlődő országok gyorsított fejlődése és az új nemzetközi gazdasági rendszer kiépítése nemcsak hogy szervesen összefüggnek, hanem oszthatatlanok is. A tényleges biztonság, a szilárd béke és az emberiség előrehaladása csak akkor valósítható meg, ha az eddiginél merészebben és eltökéltebben látunk hozzá e problémák megoldásához.

Az el nem kötelezett országok colombói ötödik értekezlete a legnagyobb felelősséggel közelítette meg ezeket a kérdéseket és az el nem kötelezett országok egész tevékenysége e kérdések megoldására irányul. Ily módon ismét bebizonyosodott, hogy az el nem kötelezett országok mozgalma pótolhatatlan önálló tényező a békéért, a nemzetközi viszonyok létfontosságú kérdéseinek megoldásáért, ezáltal pedig a világban a változásokért vívott harcban. A szocialista Jugoszlávia mint el nem kötelezett ország sokoldalú tevékenységet fejt ki ezen értekezlet határozatainak végrehajtásáért és az el nem kötelezett országok mozgalma cselekvési képességének erősítéséért.

A szocializmusért vívott széles körű harc a formák és utak gazdagságát eredményezte korunk világa forradalmi átalakításának megvalósításában. A békéért, a függetlenségért, a biztonságért, az egyenrangú nemzetközi együttműködésért az összes országok szabad fejlődéséért folyó harc lényeges összetevő része a szocializmusért vívott harcnak. Ezért a forradalmi pártok és mozgalmak és az összes haladó erők egymás közötti viszonyainak, együttműködésüknek és szolidaritásunknak a kérdései egyre nagyobb jelentőséget és időszerűséget kapnak. Szüntelenül beigazolódik, hogy a forradalmi mozgalmak önállóságának és egyenrangúságának elvei, valamint felelősségük a saját munkásosztályuk és népük előtt, a függetlenség és a mások belügyeibe való be nem avatkozás elvei az összes kommunista és munkáspártok, valamint minden más haladó szellemű és demokratikus mozgalmak közötti viszonyoknak a tartós

alapját képezik. Csak ezen elvek következetes tiszteletben tartásával lehet biztosítani a tapasztalatok normális és gyümölcsöző körforgását a szocializmusért és a társadalmi haladásért vívott harcban, csak ily módon gazdagítható egyes országokban a szocialista mozgalmak gyakorlata és hozzájárulása a szocializmusért folyó nemzetközi harchoz. Az európai kommunista és munkáspártok berlini értekezletének jelentőségét éppen abban látjuk, hogy felmérték az említett elvek jelentőségét a kommunista és munkásmozgalom belső viszonyaira nézve, és ezeken az alapokon jelentős mértékben hozzájárulnak a kommunista- és munkáspártok, kontinensünk összes erői együttműködésének az előmozdításához.

Kedves elvtársak!

Engedjék meg végül, hogy poharamat ürítsem kedves Brezsnyev elvtárs, az összes jelenlevő szovjet elvtársak egészségére, a Szovjetunió népeinek felvirágzására és sokoldalú előrehaladására, az országaink, a Jugoszláv Kommunista Szövetség és a Szovjetunió Kommunista Pártja, valamint a népeink közötti baráti kapcsolatok további sikeres fejlődésére.

Moszkva, 1977. augusztus 16.

KIM IL SZUNG POHÁRKÖSZÖNTŐJE

Tisztelt Josip Broz Tito elvtárs!
Kedves jugoszláv vendégeink! Elvtársak és barátaim!
Népünk ma úgy fogadja az Önnek, Josip Broz Tito elvtársnak, a Jugoszláv Kommunista Szövetség elnökének, a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság elnökének látogatását, mint rendkívüli eseményt, amelynek történelmi jelentősége van a Korea és Jugoszlávia közötti baráti kapcsolatok fejlődésében.

Nagyon örülök, hogy két év után ismét találkozom közeli barátunkkal, Josip Broz Tito elnök elvtárssal, akit itt Pjöngjangban a Koreai Munkapárt Központi Bizottságának, a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság kormányának és a koreai nép nevében, valamint a saját nevemben melegen üdvözlök.

Ön, Josip Broz Tito elvtárs az idén ünnepelte 85. születésnapját és pártvezetői tevékenységének 40. évfordulóját.

Ön, elnök elvtárs, függetlenül éveinek számától, messzi útra indult Keletre és elérkezett hozzánk. Ezért megilletődöttek vagyunk, és köszönetünket fejezzük ki.

Az Ön látogatása nyilvánvalóan megmutatja, milyen mély az Ön bizalma és testvérbarátsága irántunk, és milyen nagy jelentőséget tulajdonít országaink barátságának és találkozónknak.

Ön, Josip Broz Tito, régi forradalmár, az el nem kötelezettség mozgalmának egyik megalapítója.

Jugoszlávia jelenkori történelmében az összes ragyogó események közvetlenül összefüggnek az Ön forradalmi tevékenységével.

A második világháborúban az antifasiszta szabadságharcban kivívott győzelem, a felszabadulás után az önigazgatás alapján folyt országépítésben elért sikerek, az országban az összes népek egyenjogúságának és egységének megvalósítása, egyszóval Jugoszlávia népeinek jelenlegi boldogsága és tekintélye — ez annak az eredménye, hogy Ön hosszú időn át és eltökélten vezette a forradalmat Jugoszláviában.

Jugoszláviában a forradalom vezetésében Ön és a Jugoszláv Kommunista Párt elszántan ragaszkodott a függetlenséghez és megkezdte az el nem kötelezettség politikáját, érvényesítve saját politikáját a külső viszonyok terén.

Nagyra becsüljük azt, hogy Ön, elnök elvtárs, független irányvonalat és politikát folytatva utat tör Jugoszlávia fejlődésének és nagymértékben hozzájárul a világ haladó szellemű népei általános ügyéhez a béke, a demokrácia, a nemzeti függetlenség és a szocializmus nevében.

Elvtársak és barátaim!

1975 nyarán mi Jugoszláviába látogattunk és nagy érdeklődéssel személyesen megismerkedtünk Jugoszlávia népeinek új életével, amely e sajátos politika gyönyörű gyümölcse.

Népünk a párt vezetésével elfogadva a dzsucse eszméit mint iránymutatót, életbe léptette a függetlenség, az önállóság és az önvédelem forradalmi irányvonalát, és ragyogó sikereket ért el a szocialista forradalomban és a szocialista országépítésben a bel- és külpolitika minden terén.

Nagy büszkeséggel jelenthetjük ki, hogy a jelenkor új történelmi korszak is, mert az emberiségnek a függetlenségről való álmodozása világszerte valóságá válik. A haladó szellemű népek általános törekvései, hogy szembeszálljanak a leigázás és kizsákmányolás minden formájával, és megteremtsék új, saját alkotó jellegű életüket, döntő tényezőket jelentenek az imperializmus, kolonializmus és dominancia összes leigázó erői elleni összefogásban.

Korea békés egyesülésének kérdése csak azzal a feltétellel oldható meg, ha a külföldi csapatok kivonulnak Dél-Koreából, és elhárul a külső tömbbeavatkozás. Ezzel kapcsolatban kötelesek vagyunk rámutatni arra a tényre, hogy a jugoszláv elvtársak a nemzetközi színtéren kifejtett tevékenységükkel eltökélten támogatják népüket a haza egyesítésére irányuló nagy vállalkozásában.

Engedje meg, elnök elvtárs, hogy Önnek, a Jugoszláv Kommunista

Szövetségnek, Jugoszlávia kormányának és népeinek mindezért mély hálámat fejezzem ki.

Népünk továbbra is szilárdan összetart a szocialista országok népeivel, az ázsiai, afrikai és latin-amerikai népekkel, Európa haladó szellemű népeivel és a világ mindazon népeivel, amelyek a függetlenség védelméért harcolnak, és kitartóan küzdeni fognak az új társadalom, az új világ kiépítéséért, ami lehetővé teszi számukra, hogy önmaguk döntsenek saját sorsukról; tevékenyen támogatni fogják az összes országok népeinek harcát az imperializmus, a kolonializmus és a dominancia ellen.

Tisztelt elnök elvtárs!

Korea és Jugoszlávia barátsága és egysége az önállóság kölcsönös tiszteletben tartásán alapul.

Az Ön látogatása és küszöbönálló tárgyalásainak sorsdöntő pillanatot jelentenek majd, amely új fejezetet nyit a pártjaink, országaink és népeink közötti testvérbarátság történetében.

Ez úgyszintén erőteljes mozgató erő lesz, amely meggyorsítja a nemzetközi kommunista és munkásmozgalom fejlődésének jelenlegi folyamatát. Ez a mozgalom önállóságra törekszik, és hozzájárul az el nem kötelezettség mozgalmának megszilárdításához és fejlődéséhez. Remélem, hogy Ön, elnök elvtárs, úgy érzi majd magát nálunk mint otthon, jóllehet első ízben látogatott hazánkba.

Engedjék meg, hogy ürítsem poharamat a koreai és jugoszláv népek megbonthatatlan testvérbarátságára és egységére; a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság felvirágoztatására és fejlődésére; a függetlenség védelméért harcoló népek közötti egységre; a tisztelt Josip Broz Tito elvtárs egészségére, az összes jugoszláv vendégek egészségére, a különféle országok diplomáciai képviselői és feleségük egészségére, az összes itt jelenlevő elvtársak és barátok egészségére.

Pjöngjang, 1977. augusztus 25.

JOSIP BROZ TITO POHÁRKÖSZÖNTŐJE

Tisztelt elnök elvtárs!

Elvtársnők és elvtársak!

Engedjék meg, hogy a legőszintébben megköszönjem az igen szívélyes szavakat, a baráti figyelmességet és a lenyűgöző fogadtatást, amelyet ebben a szép országban az önök hősi fővárosában rendeztek nekem és munkatársaimnak.

Tudjuk, hogy itt baráti fogadtatásra találunk. De a fogadtatás, amelyben bennünket tegnap részesítettek Pjöngjang polgárai, ifjúsága és gyermekei, tömegessége, spontán öröme és festői szépsége szempontjából túlszárnyalta minden várakozásunkat.

Jugoszlávia és a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság népei súlyos és rögös utat tettek meg. Ezért érthető, hogy ma mi is és önök is olyan nagyra becsüljük a szabadságot és a függetlenséget, és hogy egy olyan világért harcolunk, amely mentes lesz az egyenlőtlenségtől, az igazságtalanságtól, a leigázástól és a fenyegetőzésektől, egy olyan valágért, amelyben igazságosabb és humánusabb viszonyok uralkodnak majd az emberek és a népek között.

Országaink, mindegyik a maga útját járva, szocializmust építenek: Jugoszlávia a szocialista önigazgatási rendszert fejleszti, a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság pedig a dzsucse ismert eszmei alapján halad előre.

Jugoszláviában ismeretes Kim Il Szung elnök kimagasló szerepe a Koreai NDK újabb kori történelemben. Kim Il Szung elnök személyisége elválaszthatatlanul összeforrt a koreai népnek és a koreai Munkáspártnak a nemzeti felszabadulásért, az ország társadalmi helyzetéért és függetlenségéért, népének békés úton való egyesüléséért vívott harcával. Az eredményeket, amelyeket ezen az úton elértek, valóra váltva azt a programot, amelyet ön körvonalazott, elnök elvtárs, kiváltják megbecsülésünket. Odaadó munkával, számos lemondással a háború pusztította országból haladó országot teremtett.

Jugoszlávia népei az elmúlt három évtizedben jelentős eredményeket értek el a szocializmus építésében. Ez idő alatt hazánk azon országok csoportjába tartozott, amelyeknek gazdasági fejlődése a legnagyobb százalékarányú a világon. Jelentősen növeltük dolgozóink életszínvonalát. Kifejleszetettük a szocialista önigazgatási rendszert, amelynek középpontjában a dolgozó áll. Társadalmunk alapvető vezető és irányító ereje a Jugoszláv Kommunista Szövetség. Éppen most vannak folyamatban az előkészületek a Jugoszláv Kommunista Szövetség XI. kongresszusára, amely a szocialista önigazgatás alapjain kijelöli majd társadalmunk sokoldalú fejlődésének új korszakát.

Elnök elvtárs!

A nemzetközi viszonyok terén bonyolult és ellentmondásos folyamatok tanúi vagyunk. Mindenekelőtt jelentősen felfejlődtek azok az erők, amelyek a nemzeti függetlenség megszilárdításáért, a társadalmunk emancipációjáért és a nemzetközi viszonyok demokratizálódásáért harcolnak. Vietnam, Kambodzsa, Laosz, Angola, Mozambik és sok más ország népeinek történelmi győzelmei a népeknek a függetlenség, a demokratikus és szocialista fejlődés és el nem kötelezettség iránti állásfog-

lalásának állandó erősödéséről tanúskodnak. Mindez azt bizonyítja, hogy a szocializmus mint világfolyamat új területeket hódít meg, és egyre erőteljesebben befolyásolja a jelenkori társadalmi átalakulásokat és a nemzetközi viszonyok fejlődését.

Ezzel egyidejűleg folytatódik az erő pozíciójáról folytatott politika, a nyomás és a külső beavatkozás sok nép belügyeibe. Új válsággócok is kialakulnak, mint például most Afrikában. Fokozódik a fegyverkezési hajsza és romlik a fejlődő országok gazdasági helyzete. Az imperializmus, a neokolonializmus és a dominancia erői elkeseredetten szembeszállnak a népeknek a független és szabad fejlődésre való elidegeníthetetlen jogával. Erről tanúskodik a koreai félszigeten uralkodó feszültség is, amely sajnos, nem enyhül.

Mindez komolyan fenyegeti a világbékét és biztonságot, és megköveteli az összes békeszerető ordszágok, különösen pedig az el nem kötelezett országok és az összes haladó szellemű és demokratikus erők még eltökéltebb harcát a problémák igazságos megoldásáért.

Az el nem kötelezettség mozgalma erőteljes önálló nemzetközi tényezővé vált az imperializmus, a gyarmati uralom, a neokolonializmus és a külföldi dominancia minden válfaja elleni, a népek szabadságáért, függetlenségéét és egyenrangúságáért, a világviszonylatban igazságosabb viszonyok építéséért folyó harcban. A függetlenség útja, amelyet mi és önök választottunk, oda vezetett, hogy országaink az el nem kötelezettség mozgalmába kerültek, sikeresen harcolva ennek céljaiért.

Az el nem kötelezett országok a nemzetközi viszonyokban egységük, szolidaritásuk és cselekvőképességük erősítése révén tudtak kimagasló szerepet betölteni. Ezért már régóta, különösen pedig ma a világ különböző részeiről fokozódik a nyomás az el nem kötelezett országokra. Próbálkozások történnek széthúzás előidézésére, hogy az el nem kötelezettség mozgalma meggyengüljön, megbontsák egységét és, hogy a külföldi érdekek szolgálatába álljon. Ez manapság különösen az afrikai kontinensen jut kifejezésre. Jugoszlávia eltökélten síkraszáll az afrikai és általában véve a fejlődő, valamint más országok függetlenségének és szabadon kiválasztott el nem kötelezett állásfoglalásának szigorú tiszteletben tartásáért. Ma megkülönböztetett jelentőségű az el nem kötelezett és fejlődő országok egységes fellépése a nemzetközi gazdasági viszonyok terén, mindez az összes országok, a béke és a nemzetközi stabilitás érdekében áll.

Az el nem kötelezett országok V. csúcsértekezlete ismételten kinyilvánította mozgalmunk erejét és az el nem kötelezett országok eltökéltségét, hogy szembeszállnak minden nyomással és kitartanak indokolt követeléseik mellett. Ezért a colombói csúcsértekezlet határozatai nemzetközi viszonylatban rendkívüli jelentőségűek. A csúcsértekezlet meg-

mutatta, hogy az el nem kötelezettek mozgalma pótolhatatlan nemzetközi tényező, amelynek tevékeny részvétele nélkül nem érhetők el az alapvető nemzetközi problémák igazságok és tartós megoldásai.

Külön örömmel tölt el bennünket, hogy a colombói csúcsértekezleten a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság első ízben teljes jogú tagként vett részt. Az el nem kötelezettek mozgalmában kifejtett tevékenységével az önök hazája méginkább érvényesítette független politikáját. Ez mindenképpen jelentősen hozzájárul majd azon utak és módok felkutatásához, amelyek alapján a koreai nép valóra váltja nagy törekvését — hazájának békés módon, külső beavatkozások nélkül történő ismételt egyesítését. A koreai népet ebben a törekvésében a jövőben is támogatni fogják, a világ összes békeszerető és haladó szellemű erői, különösen pedig az el nem kötelezett országok. A Jugoszláv Szocialisa Szövetségi Köztársaság, akárcsak eddig, támogatni fogja a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság erre irányuló erőfeszítéseit.

Tisztelt elnök elvtárs!

Elvtársnők és elvtársak!

Meg vagyok győződve róla, hogy közös megelégedésünket fejezem ki afölött, hogy szocialista és el nem kötelezett országaink kapcsolatai és együttműködése évről évre egyre sikeresebben fejlődik. A hivatalos és baráti látogatás, amelyet Kim Il Szung elvtárs tett Jugoszláviában, és amely oly kellemes emlékezetünkben maradt, tartós hozzájárulást jelent kapcsolataink és együttműködésünk fejlődéséhez. Külön ki akarom emelni a Jugoszláv Kommunista Szövetség és a Koreai Munkapárt sikeres együttműködését.

Az országaink és pártjaink közötti viszonyok ilyen előmozdítása természetesen annak révén lehetséges, hogy ezek a kapcsolatok a függetlenség, a szuverenitás, az egyenjogúság, a belügyekbe való be nem avatkozás és a kölcsönös tiszteletben tartás alapján fejlődnek. Ezek az elvek is, valamint a pártok és mozgalmak önállóságának és a saját munkásosztályuk és népük előtti felelősségének elvei, tartós alapjai az összes országok, kommunista- és munkáspártok, az összes haladó és demokratikus pártok és mozgalmak közötti viszonyoknak. Csak az említett elvek következetes tiszteletben tartása biztosíthatja a nemzetközi együttműködés és szolidaritás megerősítését, a békéért, a biztonságért, a demokráciáért, a társadalmi előrehaladásért és a szocializmusért vívott harcban.

Meg vagyok győződve róla, hogy e megbeszéléseink is hasznosak lesznek az országaink és pártjaink közötti együttműködés további sikeres fejlesztése és megszilárdítása szempontjából. Az összes tárgyalások, amelyeket eddig folytattunk, megmutatták, hogy álláspontjainkban sok a közös elem.

Azzal a meggyőződéssel, hogy ez a látogatás még inkább elmélyíti

baráti kapcsolatainkat és együttműködésünket, engedjék meg, hogy ürítsem poharam a tisztelt Kim Il Szung elnök egészségére, az összes jelenlevő elvtársnők és elvtársak egészségére, a koreai nép hazájának újabb szocialista építési sikereire, a jugoszláv és a koreai nép barátságának további elmélyítésére, a béke és az egyenrangú nemzetközi együttműködés erősítésére.

Pjöngjang, 1977. augusztus 25.

HUA KUO-FENG POHÁRKÖSZÖNTŐJE

Tisztelt Josip Broz Tito elnök, nagyra becsült jugoszláv vendégek, elvtársnők és elvtársak, barátaim!

Josip Broz Tito, a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság elnöke hosszú utazás után ma hivatalos baráti látogatásra hazánkba érkezett. A nagyra becsült Tito elnöknek, a többi jugoszláv vendégnek a kínai kormány és a kínai nép nevében kellemes itt-tartózkodást kívánok, egyúttal pedig kifejezem megbecsülésünket Jugoszlávia nemzetei és nemzeteségei iránt.

Tito elnök kínai látogatása igen nagy jelentőségű esemény a kínai—jugoszláv kapcsolatokban. Örömmel tölt el bennünket, hogy alkalmunk nyílt körünkben fogadni Tito elnököt, a második világháború idején a fasiszta támadók ellen folytatot harc veteránját és vezérét, a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság megalapítóját, a tekintélyes államférfit, az el nem kötelezettség mozgalmának egyik kezdeményezőjét, s baráti megbeszéléseket folytathatunk vele a közös érdekű kérdésekről. Ez a látogatás elmélyíti majd népeink barátságát és jobb megismerését, hozzájárul a két ország baráti kapcsolatainak és együttműködésének továbbfejlesztéséhez, s előmozdítja az egységet az országok imperializmus, kolonializmus és hegemonizmus elleni harcában.

Jugoszlávia nemzetei és nemzetiségei dolgos és bátor nép. Forradalmi harcuknak dicső hagyományai vannak. Több mint 30 évvel ezelőtt, amikor a német és olasz fasiszták megtámadták Jugoszláviát, a jugoszláv nemzetek és nemzetiségek Tito marsall és a Jugoszláv Kommunista Párt vezetésével határozott ellenállást tanúsítottak velük szemben, s miután több mint négy évig hősies harcot vívtak ellenük, felszabadították hazájukat. E harc során, amely az egész emberiség szempontjából sorsdöntő jelentőségű volt, a jugoszláv népek 1 millió 700 ezer fiuk

és lányuk életét adták, s ezzel kitörölhetetlenül hozzájárultak az antifasiszta világháborúban aratott győzelemhez.

A háború utáni években, eleget téve Tito elnök felhívásának, Jugoszlávia nemzetei és nemzetiségei tevékenyen részt vállaltak az országépítési harcból, s hatalmas sikereket értek el minden területen. Jugoszlávia haladó ipari-mezőgazdasági állammá fejlődött. Jugoszlávia szorosan összetartó nemzetei és nemzetiségei egyúttal egyre erősítik az általános honvédelmet és szuverenitásukat, s minden pillanatban készen állnak, hogy csapást mérjenek a támadókra.

A nemzetközi viszonyokban Jugoszlávia az el nem kötelezettséghez ragaszkodik, szembeszáll az imperializmussal és a hegemonizmussal, védelmezi az el nem kötelezett országok egységét a szabadságért és a függetlenségért, s az agresszió és a fosztogatás elleni harcukban, s ez számos ország népeinél elismerést váltott ki.

A kínai nép tiszta szívből örvend a jugoszláv népek minden sikerének, s azt kívánja a baráti Jugoszláviának, hogy fejlődjék tovább, és erős legyen. A kínai nép határozottan támogatja Jugoszlávia el nem kötelezett politikáját, ugyanolyan határozottan támogatja a jugoszláv népek igazságos harcát függetlenségük, szuverenitásuk megvédéséért, s a külső agresszió és szubverzió ellen.

Elvtársnők és elvtársak, barátaim!

Kínát és Jugoszláviát hatalmas földrajzi távolságok választják el egymástól, de népünket összefűzi a hasonló múlt, a közös harc, amelynek ma is részesei. A két nép a kölcsönös rokonszenv érzelmeit táplálja egymás iránt, támogatja és bátorítja egymást. Az utóbbi években egyre felfelé ívelnek országaink baráti kapcsolatai és együttműködése, s ez megfelel a két nép közös kívánságának és fő érdekeinek, egyszersmind hozzájárul a világ népeinek igazságos harcához, Mao Cetung elnök nagy figyelmet fordított a kínai—jugoszláv kapcsolatok fejlesztésére. 1975 októberében Mao Cetung elnök szívélyes megbeszéléseket folytatott Džemal Bijedićtyel, a Szövetségi Végrehajtó Tanács elnökével, s ebből az alkalomból dicsérő szavakat mondott Tito elnökről, többek között azt is, hogy kemény mint az acél, s hogy nem fél semmilyen nyomástól. Tito elnök a maga részéről szintén nagy jelentőséget tulajdonít a kínai—jugoszláv barátság erősítésének. Májusban fogadta a kínai parlament küldöttségét, amelyet Szajfudin, a parlament állandó bizottságának alelnöke vezetett, kifejezte neki baráti érzelmeit hazánk iránt.

A Mao Cetung elnök által meghatározott irányvonalat követve a kínai nép ezentúl is munkálkodni fog a két ország és a két nép közötti baráti kapcsolatok elmélyítésén. Mély meggyőződésünk szerint nagy lehetőségek állnak a kölcsönös megbecsülés, a szuverenitás és a területi integritás, a meg nem támadás, a belügyekbe való be nem avatkozás,

az egyenrangúság és a kölcsönös haszon, nemkülönben a békés koegzisztencia elvein alapuló kínai—jugoszláv kapcsolatok fejlődése előtt.

Elvtársnők és elvtársak, barátaim!

A mai nemzetközi helyzet a világ népei számára továbbra is előnyösen, a szuperhatalmak számára pedig kedvezőtlenül fejlődik. A harmadik világ számos országa egyesített harcot folytatva erőtlejesen ostromolja a régi világot és győzelmet győzelem után ér el. Az el nem kötelezettség mozgalma, amely számottevő erőt képvisel, a fejlődő világ többi országával együtt egyre nagyobb szerepet játszik a nemzetközi színtéren. Az államok függetlenségre, a nemzetek felszabadulásra, a népek forradalomra törekednek. Ez a folyamat már feltartóztathatatlan történelmi áradattá duzzadt a mai világban.

Világunkban azonban még mindig nagy a nyugtalanság. A szuperhatalmak teljes erejükből versengenek a fegyverkezésben, háborús előkészületeket tesznek, és hevesen harcolnak egymással a világszintű egyeduralomért. Versengésük egy nap világháborút fog okozni. Ezt a kérdést kellő komolysággal kell megközelíteni. Ha a világ népei fokozzák éberségüket, s szilárdítják egységüket, s felkészülnek rá, hogy kitartsanak a küzdelemben, akkor van rá esély, hogy a háború kitörésének időpontját elodázzák, s ha mégis háborúra kerül sor, ők lesznek előnyösebb helyzetben. Mélyen meg vagyok győződve róla, hogy a világ sorsáról a világ népei döntenek, semmiképpen sem egy vagy két szuperhatalom. Bármennyire is alkalmazzák a provokációt a szuperhatalmak, vereségüket semmiképpen sem kerülhetik el.

Elvtársak és elvtársnők, barátaim!

Tito elnök látogatása egybeesik hazánk történelmileg fontos időszakával. A közelmúltban tartottuk meg eredményesen a Kínai Kommunista Párt XI. kongresszusát. Ez a kongresszus, magasba emelve Mao Centung elnök zászlaját, általánosította a két irányvonal között folyó harc tapasztalatait, kimondta, hogy folytatni kell a forradalmat a proletár diktatúra feltételei között, s rámutatott arra a nyolc harcos feladatra, amelytől a stratégiai döntés megvalósítása függ: „az osztályharc a legfontosabb tényező az általános rend helyreállításában".

Nemzetközi síkon a proletár internacionalizmushoz és Mao Cetung elnöknek a három világról alkotott elméletéhez ragaszkodunk; továbbra is alkalmazzuk a külügyekben forradalmi irányvonalát, erősítjük kapcsolatainkat a nemzetközi proletariátussal, az elnyomott népekkel és nemzetekkel, az el nem kötelezett országokkal és a harmadik világ többi országaival, eggyé válunk mindazokkal az országokkal, amelyek a szuperhatalmak részéről agressziónak, szubverziónak, beavatkozásnak, ellenőrzésnek és zaklatásnak vannak kitéve, eggyé válunk mindazokkal az erőkkel, amelyekkel egyesülhetünk annak érdekében, hogy a lehető

legszélesebb egységes frontot hozzuk létre és győzelemre vigyük a szuperhatalmak hegemonizmusa elleni harcot.

Hazánkban rendkívül kedvező helyzet tapasztalható a pártellenes négyes banda klikkjének szétverése után. A legutóbbi kongresszustól fellelkesülve egész pártunk, hadseregünk, s hazánk minden nemzetiségének tagjai még szorosabbra fűzték egységüket.

Szilárdan eltökélték, hogy forradalmi szellemben, óráról órára, percről percre állhatatosan harcolni fognak stratégiai döntésünk valóra váltásáért, amely így hangzik: „Az osztályharc a legfontosabb tényező az általános rend helyreállításában"; állhatatosan harcolni fognak azért, hogy hazánk még ebben a században nagy és korszerű, hatalmas szocialista állammá fejlődjék.

Noha nem kevés nehézség áll előttünk, semmi sem fog megakadályozni bennünket abban, hogy diadalmasan újra előbbre és előbbre lépjünk, ha magasba tartjuk Mao Cetung elnök nagy zászlaját és tántoríthatatlanul alkalmazzuk a XI. pártkongresszus irányvonalát. Kötelességünk megvalósítani célunkat, s minden bizonnyal meg is valósítjuk.

Előre is kívánjuk, hogy Tito elnök kínai látogatása minden tekintetben eredményes legyen.

Javaslom, hogy emeljük poharunkat a kínai és a jugoszláv nép barátságának szakadatlan fejlődésére, a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság felvirágzására és jólétére, népeink boldogságára, Josip Broz Tito elnök egészségére és hosszú életére, a nagyra becsült jugoszláv vendégek, a diplomáciai képviseletek főnökeinek és feleségüknek, valamennyi jelenlevő elvtársnő, elvtárs és barátunk egészségére!

Egészségünkre!

Peking, 1977. augusztus 30.

JOSIP BROZ TITO POHÁRKÖSZÖNTŐJE

Nagyra becsült Hua Kuo-feng elnök!
Elvtársak és barátaim!

Mindenekelőtt szeretnék munkatársaim és a magam nevében meleg köszönetet mondani a Kínai Népköztársaság Államtanácsának és önnek, tisztelt elnök elvtárs, a meghívásért, hogy látogassak el nagy és szép hazájukba, úgyszintén a szívélyes fogadtatásért is. Egyúttal szeretném megköszöni Peking lakosságának a fenséges fogadtatást és a meleg vendégszeretetet, amelyben lépten-nyomon részesítenek bennünket.

Külön szeretném megköszönni meleg szavait, a Jugoszláv Szocialista

Szövetségi Köztársaság népei iránt nyilvánított barátság és tisztelet szavait. Noha még látogatásunk kezdetén vagyunk, máris meggyőződhettünk róla, hogy Kína vezetősége és népe az őszinte megbecsülés érzelmeit táplálja hazánk népei iránt, mint ön is említette az imént. Szeretném biztosítani önt, hogy Jugoszlávia népei a barátság és a megbecsülés hasonló érzelmeit táplálják a kínai nép iránt, s nagyra becsülik a forradalomban és a szocialista építésben elért eredményeit.

Örömömre szolgál, hogy első ízben ellátogathattam hazájukba, s hogy széles körű eszmecserét folytatunk majd a két független ország baráti kapcsolatainak és sokoldalú együttműködésének továbbfejlesztéséről, aminek egyébként a magunk részéről nagy jelentőséget tulajdonítunk.

A Kínai Népköztársaság nemcsak azért vonja magára a világ figyelmét, mert a legnépesebb ország, hanem azért is, mert a Mao Cetung elnök vezette Kínai Kommunista Párt irányításával az egész világ szempontjából történelmi jelentőségű, több évtizedig tartó és még most is folyó nagy forradalmat vitt véghez; s azért is, mert a nemzetközi viszonyokban fontos szerepet játszik.

Miután a Kínai Népköztársaság a második világháborút követően megalakult, az egész világ politikai térképe megváltozott. Forradalmuk részvevőinek, s az új Kína megteremtőinek hősiességét Jugoszláviában is jól ismerjük és becsüljük. Noha kilométerek ezrei választanak el bennünket egymástól, mindenkor, főként a második világháború során, éreztük, hogy népeink forradalmának és harcának céljai közel állnak egymáshoz. A megszállás és az imperializmus, a hazaárulók ellen, az új igazságos társadalmi rendszerért harcoltunk.

A szorgalmáról és bátorságáról ismert kínai nép nagy megpróbáltatásokon és lemondásokon ment át, s bebizonyította, hogy készen áll a legnagyobb erőfeszítésekre is. Ez alatt a három évtized alatt valóban nagy eredményeket értek el minden területen. Megbecsülést érdemel a célkitűzésük, hogy az évszázad végéig hazájukat még gyorsabb ütemben, még eredményesebben fejlesszék. Őszintén kívánjuk, hogy ezt a nehéz, de fontos feladatot eredményesen teljesítsék.

A tavalyi év rendkívül súlyos volt népük és hazájuk számára. Mélyen együttéreztünk önökkel, amikor forradalmuk olyan nagy személyiségei, olyan nagy államférfiak hullottak ki soraikból, amilyen Csou En-laj miniszterelnök és Csu De parlamenti elnök, kiváltképpen pedig Mao Cetung elnök volt, az ő munkásságához és személyiségéhez fűződnek forradalmuk győzelmei és a Kínai Népköztársaság szocialista építésének sikerei. Mao Cetung elnök halálával nemcsak a kínai népet, hanem az egész haladó világot is pótolhatatlan veszteség érte.

Kedves elvtársak és barátaim!

A nagy és kis népek és államok jelentőségét a történelem mindenekelőtt

aszerint bírálja el, hogy mennyire járultak hozzá az emberiség általános haladásához, mekkora hozzájárulást adtak ahhoz, hogy a világ a dolgozó felszabadítása, a népek és az országok szabadsága felé változzon A kínai nép — hosszú történelme, hosszan tartó forradalma során, amellyel véget vetett a félgyarmati és félfeudális állapotoknak — azon népek sorába lépett, amelyek a nemzeti határokat túlnövő hozzájárulást adják az emberiség haladásához, s az általános emberi tárház része lett. A kínai forradalmi mozgalomra az a történelmi felelősség hárult, hogy keresse és meg is találja saját útjait, mind a sokéves forradalmi háborúban, mind pedig a szocialista építésben.

Jugoszlávia népeinek sorsa sok mindenben hasonló az önökéhez. Jugoszlávia népei is századokon át ki voltak téve a külföldi hódítók támadásainak. Noha egymástól távol, s más-más feltételek között harcoltunk, ugyanazok felé a célok felé: a szabadság, a nemzeti függetlenség, a politikai és a gazdasági emancipáció felé törekedtünk. Ez természetesen nem volt könnyű; óriási nehézségekkel kellett megbirkóznunk. Mélyen meggyőződtünk róla, hogy az az egyedüli helyes út, ha saját erőinkre támaszkodunk és mindenekelőtt a saját feltételeinket vesszük figyelembe.

A szocialista Jugoszlávia viszonylag kis ország; hatalmas áldozatok árán született meg a külföldi támadók s a belső reakciós és kizsákmányoló erők elleni kegyetlen háború feltételei közepette. A történelem során — főként az újabb időkben — nagy megpróbáltatások előtt álltunk. Népeink egymagukban vívták ki szabadságukat és függetlenségüket, s ezzel arra való jogukat is, hogy megszervezzék az életüket, s oly módon építsék a jövőt, amilyet ők maguk választanak, s amely történelmi és konkrét feltételeinek a legjobban megfelel.

Országaink tehát emberfeletti harccal, hatalmas áldozatok árán kovácsolták a sorsukat. Nekünk is, önöknek is, autentikus forradalmuk volt, más-más feltételek között. Mindebben fontos kedvező körülményeket látunk kapcsolataink és együttműködésünk továbbfejlesztésére.

A köztünk fennálló különbségek nem kell hogy befolyásolják az együttműködést, hiszen a különbségek mindenekelőtt abból erednek, hogy korábban is és most is más-más feltételek között élünk és tevékenykedünk. Ha az együttműködés az egyenrangúság elvein alapul, a különbségek nem képviselnek akadályt, annál kevésbé, mert egymás elképzeléseit nem akarjuk a másikra rákényszeríteni. Nemegyszer bebizonyosodott, hogy az egyedi tapasztalatok, ha mégannyira sikeresek is egy országban, nem kényszeríthetők rá más országokra és népekre a szocializmus általános törvényszerűségeiként, függetlenül attól, hogy mely országról és miféle tapasztalatokról van szó.

A mi tapasztalataink a szocialista önigazgatás rendszerének széles

körű fejlődésére támaszkodnak, ideértve a gyárakat, az iskolákat, a falvakat és a föderációt. Az utóbbi két és fél évtizedben mindent elkövettünk annak érdekében, hogy állandóan erősödjék a munkásosztály és a dolgozók döntő szerepe a társadalomban; egyúttal a bürokratizálódásnak is útját álljuk. Hazánk geopolitikai helyzetét és nagyságát is figyelembe véve felismertük, hogy nem támaszkodhatunk az autarkiára, hanem nyílt gazdaságot kell kiépíteni, amely figyelemmel kíséri és alkalmazza is a korszerű, modern technológiát és egyre emeli a termelékenységet. Széles körű gazdasági együttműködést fejlesztettünk ki más országokkal, mind a fejlett nyugati és keleti államokkal, mind a fejlődő és más országokkal is.

Az utóbbi évtizedekben a világon nagy változások mentek végbe. A népek hatalmas többsége lerázta a gyarmati rendszer jármát, s a nemzeti függetlenség, a politikai és gazdasági emancipáció útjára lépett. Meggyőződésem szerint nincs messze a nap, amikor a kolonializmus végérvényes vereséget szenved. E viszonylag rövid időszakban számottevően kifejlődött a népek tudata, s megerősödött elhatározásuk, hogy közreműködnek az igazságosabb, az egyenlőtlenségtől és a dominanciától mentes nemzetközi viszonyok építésében.

Továbbra is tanúi vagyunk azonban a hidegháborús korszakban keletkezett mesterséges felosztásoknak. Egyes országok külső nyomásnak vannak kitéve, amely nemcsak nemzeti függetlenségüket, hanem területi integritásukat is fenyegeti. A nemzetközi válságok nem rendeződnek, s ráadásul újabb válsággócok is keletkeznek. A fegyverkezési versengés egyre intenzívebb és egyre veszélyesebb.

Nyilvánvaló tehát, hogy a nemzetközi helyzet rendkívül bonyolult és ellentmondásos, s hogy számos súlyos nemzetközi probléma terheli, amelyek nem nyernek megoldást, s ez méltán váltja ki aggodalmunkat. Mindemiatt a helyzet áthidalása nagy politikai és erkölcsi felelősségként hárul minden országra.

Mindezt figyelembe véve az el nem kötelezett országok már sok éve nagy erőfeszítéseket fejtenek ki az imperializmus, a kolonializmus, a neokolonializmus és mindennemű dominancia, a tömbpolitika, s más országok belügyeibe való beavatkozás elleni harcban. S ezzel egyszersmind pótolhatatlan hozzájárulást adnak az igazságosabb nemzetközi politikai és gazdasági viszonyok kialakulásához és általában az előrehaladáshoz. Közös és hosszú távlatú érdekeik messze fölébe emelkednek az ideológiai, politikai és más — egyébként teljesen érthető — különbségeknek. Hála ennek az el nem kötelezettség mozgalma olyan erkölcsi és politikai erővé nőtt, amelyet többé nem lehet megkerülni a nemzetközi politikában. Reméljük, hogy a jövőben gazdasági ereje is egyre növekedni fog.

Nagyra értékeljük a támogatást, amelyben hazájuk az el nem kötelezettség mozgalmát részesíti.

El kell mondanom, vannak próbálkozások, hogy szétzúzzák az el nem kötelezett országok egységét és szolidaritását, és csökkentsék cselekvőkészségüket. Bizonyos erők kihasználják a szegénységet, a szociális erjedést, de úgyszintén a nemzeti, a vallási és egyéb összeütközéseket is egyes területen.

Ezúttal is hangsúlyozni kívánom, hogy Jugoszlávia tartósan elkötelezte magát az el nem kötelezettség mellett, s ez az állásfoglalása forradalmunk és szocialista önigazgatási rendszerünk lényegéből fakad. Hazánk a többi el nem kötelezett országgal együtt teljes erejével munkálkodik az el nem kötelezett országok tavaly Colombóban megrendezett V. csúcsértekezletén jóváhagyott álláspontok és határozatok végrehajtásán.

Külön szorgalmazzuk a nemzetközi gazdasági viszonyok módosítását, amelyek kifejezetten kizsákmányoló jellegűek, s a legfejlettebb államok javát szolgálják. Ha megfontoljuk, a viszonyok módosítása a fejletlen és a fejlett országoknak egyaránt érdeke. A világnak égető szüksége van az új nemzetközi gazdasági rendszerre, amint azt az ENSZ-közgyűlés VI. és VII. rendkívüli ülésszakának határozatai is kimondják.

Függetlenül a nehézségektől, úgy tartjuk, hogy minél több országnak részt kell vennie a megbeszélésekben, amelyek a nemzetközi feszültség enyhülését és az államok közötti bizalmatlanság csökkenését szolgálhatják. A közelmúltban vendéglátói voltunk az európai biztonsági és együttműködési értekezlet előkészítő ülésszakának. A fő megbeszéléseket októberben folytatják. Noha Helsinki óta nem valósultak meg nagy eredmények, túlsúlyba került egy pozitívabb és reálisabb irányultság. Ha békét, biztonságot és fejlődő együttműködést kívánunk, nincs más választás, minthogy folytassuk a türelmes és építő jellegű együttműködésünket annak érdekében, hogy enyhüljön a nemzetközi feszültség és fejlődjék az együttműködés a koegzisztencia elvei szerint. Már az 1955. évi bandungi értekezlet előtérbe helyezte a békés koegzisztencia eszméjét, s meg is fogalmazta a tíz közismert elvben. Széles körben ismeretes, hogy ezen a fontos értekezleten milyen jelentős szerepet játszott és milyen nagy hozzájárulást adott a Kínai Népköztársaság.

Sajnos, nem mondhatjuk el, hogy eljutottunk a békéig, még ha az emberiség túlnyomó többsége is ezt kívánja. Ám a háború sem elkerülhetetlen. Ha erélyesen és tevékenyen harcolunk a békéért, akkor keményen bírálnunk kell mindazt, ami a nemzetközi viszonyokban negatív. Természetesen nincsenek illúzióink, hogy mindenkor maradéktalanul el lehet érni a kitűzött célt, mindamellett hiszünk az együttműködés és a megértés előrehaladásában. Más választás nincs.

A válságok rendezése nélkül nem léphet előbbre a nemzetközi feszültség enyhülésének folyamata, a békés koegzisztencia és a nemzetközi együttműködés. E válságok manapság elsősorban Afrikát, a Közel-Keletet és a Földközi-tenger térségét nyomasztják.

Namíbia és Zimbabwe dekolonizációja és az apartheid felszámolása a rhodesiai és a dél-afrikai rasszista rezsimek makacs ellenállásába ütközik. Az imperialista és a reakciós körök ebben hathatós támogatásban részesítik őket. Ugyanakkor azonban egyre fokozódik a dél-afrikai szabadságmozgalmak harca a kolonializmus és a rasszizmus felszámolásáért. E mozgalmak a világ országainak hatalmas többségétől mind nagyobb és nagyobb politikai és anyagi támogatást kapnak. Az új afrikai válsággócok keletkezése folytán veszélybe kerültek az afrikai és arab országok felszabadító harcának vívmányai. Ennek folytán lehetőség nyílik a külső tényezők tevékenységére, a szóban forgó országok belügyeibe való beavatkozásra. Ellene vagyok annak, hogy Afrika a tömbök, illetve a nagyhatalmak vetélkedésének szintere legyen. Ennek következményei rombolják az afrikai országok helyzetét, károsan hatnak az afrikai el nem kötelezett országok egységére, ebből eredően pedig a világbékére is.

A közel-keleti válság egyre bonyolultabbá válik. Fokozódó aggodalomra ad okot, az, ahogyan Izrael az utóbbi időben viselkedik. Nagy a bizonytalanság a megoldás keresésében, fennáll a veszély, hogy a helyzet visszafejlődik a se háború, se béke állapotra. Határozottan támogatjuk az arab népek igazságos harcát, az Izrael által 1967-ben megszállt területeik felszabadításáért. A veszélyes válságot csupán úgy lehet megoldani, ha Izrael kiüríti a megszállt területeket, a palesztinok megkapják törvényes nemzeti jogaikat, köztük a független állam megalapításához való jogot, és szavatolják valamennyi közel-keleti állam függetlenségét és biztonságát.

Kedves elvtársak, és barátaim!

Szeretném még egyszer megállapítani, hogy országaink baráti együttműködése az utóbbi években állandóan fejlődik, és új tartalmakkal gazdagodik. Meg vagyok győződve róla, hogy osztom véleményüket, amikor azt mondom, hogy ez a látogatás és küszöbönálló megbeszéléseink újabb erőteljes ösztönzést adnak a kölcsönös megismerésnek, a gyümölcsözőbb baráti együttműködésnek. Országaink dinamikus fejlődése, s a nemzetközi történésekben való tevékeny részvétele még tágabb lehetőséget nyújt az egyenrangúságon és a kölcsönös érdekeken alapuló egymás közti együttműködésre.

Emelem poharam Hua Kuo-feng elnök jó egészségére és eredményes munkájára, a Kínai Népköztársaság további sokoldalú előrehaladására, a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság és a Kínai Népköztár-

saság barátságára és együttműködésére, valamennyi jelenlevő kínai elvtárs és barát egészségére, a diplomáciai képviseletek főnőkeinek és feleségüknek egészségére, a széles körű nemzetközi együttműködésre és megértésre!

Peking, 1977. augusztus 30.

Aleksandar Grličkov

NACIONÁLIS ÉS INTERNACIONÁLIS*

Az egyes népek munkásosztálya, valamint az egyes kommunista és munkáspártok közötti viszony rendszerében és struktúrájában továbbra is az egyik legösszetettebb kérdés a nacionális és internacionális közötti viszony. A nacionális és internacionális közötti viszonyok összessége a marxista tudomány és forradalmi gyakorlat állandó, aktuális problémája. A nemzeti kérdésekben történő állásfoglaláshoz, valamint a nacionális és internacionális viszonyához a kommunista és munkásmozgalom történelme során számos impozáns siker és feledhetetlen vereség fűződik, csakúgy mint napjainkban, a szocializmusért, a szocializmus építéséért vívott harc során.

Az egyes kommunista és munkáspártok hozzáállásában és felfogásában megmutatkozó különbségek az objektíve különböző érdekek és a szocializmusért vívott harc objektíve különböző forradalmi feltételeinek eredménye. Ez azonban szemmel láthatóan nem kielégítő és nem magyarázat arra, miért nincs ilyen fontos és összetett kérdésben, mint a nacionális és internacionális közötti viszony, valamennyi szocialista erő, kommunista és munkáspárt részére egyaránt elfogadható, a forradalmi gyakorlatot szolgáló konzisztens, tudományos, elméleti koncepció. Az objektíve különböző forradalmi feltételeket nem fogadhatjuk el, mint egyetlen és igazi magyarázatot arra, miért volt (és miért az ma is) a nacionális és internacionális közötti viszonyról vallott különböző felfogás a kommunista és munkásmozgalom történelme során az ellentmondások elmélyítésének okozója, nem ritkán pedig az egyes országok kommunista és munkáspártjai közötti konfliktusok kiváltója. Egy konzisztens, univerzális és mindenki részére egyaránt elfogadható elméleti konceptus hiánya önmagában is növeli a munkásosztály viszo-

* Megjelent a Socijalizam folyóirat XX. évfolyama, 1977. évi 1. számában, a 3—27. oldalon, valamint a Borbában folytatásokban, 1977. február 22-étől 28-áig.

nyainak, különösképpen pedig az egyes országok kommunista és munkáspártjai közötti viszony problémáinak összetettségét. A mai elméleti gondolat és gondolkodás alapvető jegye az elhallgatás, a kétértelműség, a pontatlanság és egyoldalúság. Mindennek eredményeképp a mai elméleti gondolat egyre távolabb kerül a marxista tudomány hagyományaitól, a reális szükségletektől, amelyek által a nacionális és internacionális közötti viszony a munkásosztály szocializmusért vívott harcának mai forradalmi feltételei mellett megvalósulhat. A marxista hagyaték, Marx, Engels és Lenin művei bővelkednek az osztály és a nacionális közötti viszonyra vonatkozó tartós elméleti értékekkel, de lényegesen kevesebb a nacionális és internacionális közötti viszonyra vonatkozó elmélet. Ebből a megállapításból azonban nem lenne szabad levonni olyan következtetést, hogy a nacionális és internacionális viszonyára vonatkozó marxista-leninista hagyaték kevés egy konzisztens elméleti alap megfogalmazásához, amilyenre szükség van a konkrét forradalmi feltételek és a történelmi valóság körülményei között. Az osztály és a nacionális viszonyára vonatkozó elméleti hagyaték önmagában is elegendő alap a nacionális és internacionális viszonyának meghatározását összefoglaló elméleti koncepció kidolgozásához.

A munkásosztály, az egyes országok kommunista és munkáspártjai viszonyainak struktúrájában és rendszerében jelentkező, a nacionális és internacionális viszonyáról alkotott különböző felfogásokat nem magyarázhatjuk csupán egy konzisztens, a marxizmuson alapuló elméleti koncepció hiányával. A tényezők, amelyek döntően hatnak a nacionális és internacionális egymás közötti viszonyának fejlődésére, a konzisztens elfogadható elméleti koncepció és forradalmi gyakorlat kiépítésére, mindenekelőtt objektív jellegűek. A munkásosztálynak a szocializmusért és a szocializmus építéséért vívott harca az egyes országokban egymástól objektíve különböző belső és nemzetközi feltételek közepette valósul meg. A termelőerők különböző fejlettségi foka, az egyes országok potenciális fejlődési lehetőségeiben megmutatkozó különbségek, csak úgy mint a történelmi, kulturális és más vonatkozású különbségek csupán kifejezői azoknak a nehézségeknek, amelyek az egyes országok között kialakuló viszonyokban objektíven jelentkezhetnek. A forradalmi gyakorlat azt igazolja, hogy a munkásosztálynak, a kommunista és munkáspártoknak ahhoz, hogy a társadalom vezető erőivé váljnak, először is nemzeti erővé kell válniuk, országaikban az osztály és nemzeti érdek autentikus képviselőivé. Ebben a szerves egységben, amelyben átszövi egymást az osztály és nemzeti érdek, csak ebben valósulhat meg a nemzeti és a nemzetközi szerves egysége. Ezzel természetesen nem szűnnek meg automatikusan azok az ellentmondások, amelyek az egyes országok közötti viszonyban, a különböző nemzeti érdekekből fakadnak.

A nemzeti kérdés fejlődésének történelme arra utal, hogy az egyes országok közötti ellentétek összetevő részét képezik a nemzeti érdek totális megnyilvánulásának a más nemzetekkel való viszonyban. Természetesen nem egyszerű identitásról van szó, az ellentétek társadalmi tartalmának kiegyenlítéséről. Ugyanis más a helyzet, ha a munkásosztály az osztályérdek és egyben a nemzeti érdek hordozója is, és más a helyzet akkor, ha az érdekek megtestesítője a tőkés osztály. A tartalomban egyező társadalmi-politikai identitás hiánya nem szünteti meg a nemzeti érdekek összeségében az ellentmondást. A munkás- és kommunistamozgalom fejlődése, továbbá a szocialista államok egymás közötti viszonyának fejlődése — ahol a munkásosztály egyben az osztály- és nemzeti érdek megtestesítője is — igazolta az objektív ellentmondások létezését. Ezek az ellentmondások függetlenek a munkásosztály, a kommunista és munkáspártok szubjektív akaratától. Ezért szubjektív erőknek objektív szükséglete, hogy megteremtsék a lehetőséget, történelmileg elfogadható elméleti, politikai társadalmi keretet ad az objektív nehézségek áthidalására és nem egyszerű tagadására.

A kommunista és munkáspártok viszonyának történelmi fejlődése bebizonyította, hogy az egyes országok munkásosztályának nemzeti érdekeit nem lehet összhangba hozni annak nemzetközi érdekeivel olyan feltevés alapján, amely szerint egy bizonyos internacionális érdek felette áll minden nemzeti érdeknek. Ilymódon az egyes országok munkásosztályának a szocializmusért és a szocializmusért vívott harcában nem lehet szerves egységbe tömöríteni a nacionális és internacionális közötti viszonyt. A nacionális és internacionális közötti viszony a munkásosztály szocializmusért folytatott harcában nincs lineáris függő viszonyban sem a nemzeti, sem a nemzetközi érdekkel. Az internacionális nem lehet a nemzeti érdekek egyszerű összege, de ugyanígy nem lehet az egyes államok munkásosztályának, kommunista és munkáspártjainak konkrét érdekein kívüli absztrakt érdek sem. A nemzetközi érdeknek a nemzeti érdekek fölé való helyezése a nemzetközi érdeket irracionális szférába tereli, absztrakt érdekké változtatja, és ily módon közvetlenül is a nemzeti érdekkel hozza ellentétbe. Az internacionális érdek felsőbbrendűségéről alkotott felfogás az országok érdekei közötti objektív ellentmondást mélyíti csak el, mert nem teremt perspektívát az ellentmondások áthidalására a függetlenség és önállóság elvének tiszteletben tartása alapján.

A munkásosztálynak a szocializmusért és a szocializmus építéséért vívott harcában a nacionális és internacionális érdek közötti viszony nem egyirányú és nem egyértelmű, ellenkezőleg. Társadalmi és politikai értelme és tartalma nemegyszer s mindenkorra megadott. Hajlamos az örökös alkalmazkodásra a megváltozott forradalmi feltételekkel össz-

hangban. Értelme és tartalma a politikai és gazdasági feltételektől, valamint a munkásosztály szocializmusért és a szocializmus építéséért folytatott harcának változó feltételeitől függően változik, a világban és az egyes államokban, mint ahogy azt az eddigi gyakorlat is igazolta, a nacionális és internacionális közötti viszony a kommunista és munkásmozgalomban uralkodó viszonyok állásával. Az alkalmazkodási folyamat, a szocializmusért és a szocializmus építéséért vívott harc egyes történelmi szakaszaiban. Magától értetődő, hogy a nacionális és internacionális közötti viszony kifejezésének formái függenek a szocializmusnak, mint világfolyamatnak a világrendszerré való átfejlődés történelmi jelentőségű útján elért fejlettségi fokától.

A nacionális és internacionális közötti viszony tartalmi alkalmazkodásának és értelmezésének szükséges figyelembe vétele, valamint e viszonyok kifejezési formái alkalmazkodásának szükségessége, a marxizmus alapvető irányvonalát képezi mind az elméleti alap, mind a forradalmi gyakorlat kiépítésében. Az alkalmazkodási folyamat figyelembe vétele igazolja, hogy a nacionális és internacionális közötti viszony igen összetett, ellentmondásos és egymással szervesen összefüggő viszony.

A munkásmozgalom fejlődésének történelme, nem kevésbé a kommunista és munkásmozgalom mai viszonyai a nacionális és internacionális közötti viszony rendszerében fellelhető ellentmondások megnyilatkozása és tükrözője. A szocialista erők téves állásfoglalása e kérdésben a kommunista és munkásmozgalmat krízisekbe sodorta, konfliktusokat váltott ki, elmélyítette az amúgy is objektíven létező ellentmondásokat. Emiatt a munkásmozgalom történelme során, de ma is a munkásosztály, a kommunista és munkáspártok közötti viszony rendszerében és struktúrájában rendkívüli jelentőséget tulajdonítanak a nacionális és internacionális viszonyának.

A múltba, a kommunista és munkásmozgalom keletkezésére vetett pillantás, valamint az objektív ellentmondások, törvényszerűségek és lehetőségek megvilágítása — amiről a későbbiek folyamán lesz szó — pontosabb képet ad a nacionális és internacionális közötti viszony elméleti és politikai fejlődéséről, evolúciójáról. Teljesebb képet kapunk így a nacionális és internacionális viszony megnyilatkozási formáiról és e formák fejlődéséről, az egyes államok munkásosztálya, kommunista és munkáspártjai közötti viszony rendszerében.

A kommunista mozgalom a század elején alakult ki, a munkásmozgalomnak kétszárnyra — a kommunista, valamint a szocialista és szociáldemokrata szárnyra — történő szakadásával. A nacionális és internacionális szerepét az egyes államok munkásosztálya, kommunista és munkáspártjai közötti viszonyban jobban megértjük, ha tudjuk, hogy a kommunista mozgalom fejlődésének első szakaszában, mint egységes

nemzetközi kommunista párt létezett, és csupán nemzeti szekciói voltak. Az egyes országokban tevékenykedő nemzeti szervezeteket az egységes nemzetközi kommunista párt nemzeti különítményének, osztagának tekintették.

Az ily módon megszervezett, egységes nemzetközi kommunista párt statútumának alaprendelkezései, organizációs alapelvei meghatározták az elméleti és politikai alapot, a társadalmi keretet is, amelyek közepette a nacionális és internacionális közötti viszony megvalósulhatott. Egyes statutáris alaprendelkezések, mint amilyen például a demokratikus centralizmus, nemzetközi méretekben nyertek alkalmazást; az egységes kommunista pártban a monolit egység az egyedüli központi vezetőség generális politikai irányvonala alapján valósult meg. A Harmadik Internacionálé Statútumának a nemzetközi osztályfegyelemről szóló rendelkezése alapkritérium volt a szervezet valamennyi tagjának viselkedésére vonatkozóan. Az egységes nemzetközi kommunista párt a „szocialista világforradalom közvetlen létezésének" feltételezésén alapult.

Egységes kommunista párt, egységes politikai irányvonal, egységes stratégia és taktika, nemzetközi méretű demokratikus centralizmus és az ezen alapuló monolit egység, valamint osztályfegyelem azok a tényezők, amelyek meghatározták a társadalmi-politikai keretet, az elméletet és forradalmi gyakorlatot a kommunista és munkásmozgalom összes viszonyainak fejlődésében. Kihatottak egyes igen fontos kategóriák társadalmi és politikai keretének fejlődésére is, mint amilyenek: az osztályérdek és a nacionális viszonya; a nacionális és internacionális viszonya, a munkásszolidaritás értelme és tartalma, a proletár- és szocialista internacionalizmus stb. Az ilyen alapokon nyugvó viszonyok hatására mind az elméletben, mind a forradalmi gyakorlatban a nacionális és az internacionális között hierarchikus viszony alakul ki. A hierarchikus viszony előnyben részesítette a nemzetközit a nemzetivel szemben, vagyis a „nemzeti különítmények" nemzeti érdekeivel szemben.

Az ilyen elméleti hozzáállás és politikai gyakorlat szerint a nemzetközi érdek univerzális és primáris, míg a nemzeti érdek csupán másodlagos. E felfogás szerint az internacionális és nacionális közötti hierarchikus viszony egyben a kettő közötti szerves egységet igazolja. Ugyan ez a felfogás figyelmen kívül hagyja, elhanyagolja a nacionális és internacionális között fennálló objektív ellentmondásokat is, sőt figyelmen kívül hagyja nemzeti érdekeken belül jelentkező ellentmondásokat. A munkásosztály szocializmusért és a szocializmus építéséért vívott harcában a nemzeti és nemzetközi érdekek egyenrangúságának hangoztatása, valamint annak hangoztatása, hogy a nemzetközi érdek is konkrét és nem absztrakt, tehát mint ilyen a nemzeti érdekből fakad, és

arra támaszkodik, az említett nézet szerint elhajlást, deviációt jelent, amely szinte törvényszerűen az egyes „nemzeti különítményeknek" a „nacionalizmushoz és elszigeteltségéhez" vezet.

A kommunista mozgalom tevékenységének feltételei lényegesen megváltoztak. A kommunista mozgalom sem institucionálisan, sem a gyakorlatban többé nem „nemzeti különítményekből" álló egységes párt, hanem az egyes országok önálló kommunista és munkáspártjai alkotják. Mindez azonban nem változtatta meg radikálisan a kommunista és munkáspártok viszonyáról, a nacionális és internacionális viszonyáról alkotott elméletet és gyakorlatot. Mondhatnánk, hogy a régi elméleti modell alapjában még nem szűnt meg hatni, és nem adta át helyét egy másiknak, amely jobban megfelelne a megváltozott forradalmi feltételeknek. A régi felfogások bizonyos szükségszerű változáson estek át, alkalmazkodtak az új feltételekhez, és megpróbálják továbbra is határozni a nemzeti és nemzetközi viszonyának tartalmát. A kommunista és munkásmozgalomban az egymás közötti viszonyról folytatott mai dialógus nem kerülte el a nacionális és internacionális közötti viszonyt sem. Ennek a dialógusnak, mint ismeretes, különbözőek a politikai alapjai, különböző az elméleti hozzáállás, és különbözik az ezeken alapuló politikai gyakorlat is.

Tévedés lenne figyelmen kívül hagyni a tényt, hogy az előbbiek során vitatott konstitucionális rendelkezések és elvek, valamint a kommunista és munkásmozgalmat ezeken az alapokon formáló elmélet és politikai gyakorlat a maga idejében pozitíven hatott a kommunista mozgalom gyors fejlődésére és terebélyesedésére a világon. Viszonylag rövid idő alatt számos országban és szinte minden világrészen megszervezték a kommunista pártot. Ugyanez viszont nem vonatkozik a munkásmozgalom másik szárnyára, a szocialistákra és szociáldemokratákra. Ők alapjában véve az ó-kontinensen, Európában maradtak, ahol egyébként is, mint ismeretes, létrejött a munkásmozgalom, megszületett a maxista elmélet, lezajlott az első szocialista forradalom.

Ellenben azt sem tévesszük szem elől, hogy történelmi értelemben az említett pozitív folyamatok viszonylag gyorsan kimerültek, és az elvek csak úgy, mint a forradalmi gyakorlat, amelyen a kommunista mozgalom megszervezése alapult a világban, negatívan kezdtek hatni annak fejlődésére, valamint az egyes államok kommunista pártjainak fejlődésére.

A sok tendenció közül, amelyek a kommunista és munkásmozgalom fejlődésében mint negatív tendenciók ismeretesek, elsősorban azokat kell megemlíteni, amelyek hatása univerzális, hosszantartó volt. Arról van szó, hogy az egységes kommunista párt általános egységes politikai vo-

nalát követő nemzeti osztagok mind gyakrabban kerültek összeütközésbe saját országaik reális társadalmi, politikai és gazdasági viszonyaival. Az általános egységes politikai irányvonal mind kifejezettebb eltávolodása a reális nemzeti feltételektől gátolta kommunista pártok nemzeti tényezővé való fejlődését akkor is, amikor ehhez egyébként már kedvezőek voltak a forradalmi, társadalmi, politikai, gazdasági és szociális feltételek. A reális nemzeti feltételektől való eltávolodás egyik következménye, hogy az elszigetelődés és a zárt csoportosulás a legtöbb munkás és kommunista párt politikájának krónikus hiányossága lett. Ahogy a központ által megszabott politikai irányvonal mindinkább eltávolodott a reális nemzeti feltételektől, a kommunista és munkáspártok is mindinkább eltávolodtak országaik társadalmi sejtjétől, így aligha képezhettek nemzeti politikai erőt is. Ehelyett a mozgalmat mind gyakrabban olyan politikai erőként tartották nyilván, amelynek tevékenységét más nemzetközi központból irányítják, amely annak a másik központnak az érdekeit képviseli. Ez objektíven de szubjektíven is lassította a kommunista pártoknak nemzeti és politikai erőkké való fejlődését. A nemzeti érdekeknek ez a bizonyos értelemben történő tagadása lett a burzsoázia kezében a legfőbb fegyver a kommunista és munkáspártok elleni harcban.

A nemzetközi politikai helyzetben bekövetkezett változások, különösen a fasizmus gyors terjedése és az általános készülődés a második világháborúra, elősegítették azoknak a kommunista és munkáspártoknak a megerősödését, amelyek síkraszálltak a politikai irányvonalnak a nemzeti, politikai, gazdasági és szociális feltételekkel való összehangolásáért. Arról a folyamatról van szó, amely később, de ma is a kommunista valamint munkásmozgalom megszervezésében és viszonyaiban új orientációt képvisel. Ezek az erők követelték, hogy a kommunista és munkáspártok viszonyát helyezzék új alapokra. Ezeknek a törekvéseknek, követeléseknek kedvezett a nemzetközi viszonyok alakulása is. Számos, egymástól függő és egymást fedő tényező egyidejűsége a második világháború folyamán végül is a Komintern, a kommunista és munkásmozgalom központi irányításának megszüntetését eredményezte. A Komintern, mint a kommunista és munkásmozgalom egységes irányítóközpontja 1943. közepén szűnt meg.

A Komintern megszüntetése, majd később a szocialista forradalom győzelme számos európai valamint ázsiai országban serkentette, erősítette a kommunista és munkáspártok közötti viszony szerkezetének, struktúrájának megváltoztatására irányuló törekvéseket. A második világháború befejezése után gyorsan kialakuló hidegháborús politika azonban ismét lassította, sőt megrekesztette azokat a pozitív folyamatokat, amelyek a kommunista és munkáspártok viszonyában a függetlenség, az önállóság elvének érvényrejuttatását segítették. Megindult egy vissza-

fejlődési folyamat is a kommunista és munkáspártok között ismeretes krízisek és konfliktusok kíséretében.

A visszafejlődési folyamat politikai és insitucionális megoldást nyer a Tájékoztató Iroda létrehozásával. A Tájékoztató Iroda a vezető központ kifejezésre jutásának új formája a kommunista és munkásmozgalomban, a megváltozott nemzetközi feltételek mellett, valamint a kommunista és munkásmozgalmon belül is megváltozott feltételek közepette, melyeknek alapvető jellemzője a szocializmus győzelme számos országban, egyes kommunista pártok nemzeti erővé való fejlődése stb. A történelemnek ezt a szakaszát a kommunista és munkásmozgalom konfliktusai jellemzik. Konfliktusok, amelyeknek nyilvános ismertetőjele a Jugoszláv Kommunista Párt összeütközése az a Tájékoztató Irodával 1948-ban. A Tájékoztató Iroda Jugoszlávia Kommunista Pártjának elítéléséről szóló rezolúciója kifejezi és tükrözi a helyzetet a kommunista és munkásmozgalomban. Az akkori helyzetre jellemző egyfelől a régi már túlhaladott viszonyok visszaállítására irányuló törekvés, másfelől pedig az új egymás közötti viszonyokért folytatott harc.

Ez a konfliktus, de a kommunista és munkáspártok viszonyában jelentkező többi konfliktus, ellentmondásos helyzet is oda hatottak, hogy kisebb vagy nagyobb intenzitással előtérbe kerültek kommunista és munkásmozgalom stratégiai kérdései, a kommunista és munkáspártok viszonyainak kérdései. A függetlenség, az önállóság, a szuverenitás, a be nem avatkozás, a nép és munkásosztály előtti felelősség elvén alapuló viszonyok rendszerének és struktúrájának kérdéseiről van szó, az általános egységes politikának a nemzeti-társadalmi, politikai, gazdasági feltételeknek megfelelő politikával való felcseréléséről, a nemzetközi méretű demokratikus centralizmus helyett a pártnak a nép és munkásosztály előtti felelősségén alapuló elvek érvényre juttatásáról, a monolit egységnek a különbségeken alapuló egységgel való felcseréléséről stb. Az említett kérdésekről folytatott dialógus mind többet foglalkoztatta a marxista elméletet, valamint a forradalmi gyakorlatot egyaránt. Ez a dialógus közvetlenül is hatott a kommunista és munkáspártok viszonyának fejlődésére, továbbá a szocialista országok viszonyaira.

A kommunista és munkáspártok viszonya fejlődésének stratégiai kérdéseit ábrázoló körkép önmagában is elegendő ahhoz, hogy megállapítsuk milyen jelentősége volt az egymás közötti viszonyok áttranszformálási folyamatában a megkezdett dialógusnak. A kommunista és munkáspártok egymás közötti viszonyában tartalmukat illetően mély, jellegüket illetően hosszú távú transzformációk kifejezik és tükrözik mindazoknak a problémáknak összetettségét, amelyekkel a kommunista és munkáspártok egymás közötti viszonyaikban szembekerülnek. Az egységes nemzetközi

kommunista pártot, amely mint a kommunisták kezdeti szervezettségi formája csaknem negyed évszázadon át létezett, fel kell cserélni az egyes országok önálló, független, nemzeti kommunista és munkáspártjaival, önálló nemzeti, politikai irányvonallal, amely a társadalmi, politikai, gazdasági, valamint szociális feltételekhez alkalmazkodott. A kommunista és munkáspártok közötti viszony szerkezetében, struktúrájában végbemenő transzformációs folyamathoz kapcsolódnak a kommunista és munkásmozgalom tartós és pozitív eredményei. Való igaz azonban az is, hogy ugyanehhez a transzformációs folyamathoz fűződik néhány negatív következménnyel járó emlékezetes melléfogás, tévelygés is. A viszonyok szerkezetében, struktúrájában végbemenő transzformációs folyamatok az egymás közötti viszonyok továbbfejlődését érintő minden kérdésre pozitív feleletet követeltek. Ilyen kérdések voltak például a következők: milyen alapon lehet az egyes kommunista és munkáspártok között megvalósítani az együttműködést; milyen alapon, hogyan juthat kifejezésre az egymás iránti szolidaritás, valamint milyen alapra lehet helyezni a nacionális és internacionális közötti viszony elméletét, gyakorlatát stb.

A szocializmusért és a szocializmus építésért vívott harc különböző feltételei, továbbá a világban a megváltozott forradalmi viszonyok serkentették, sőt megkövetelték a kommunista és munkásmozgalmi viszonyok egész rendszerének, struktúrájának felülvizsgálását, de magától értetődően a munkásosztály, a kommunista és munkáspártok egymás közötti viszonyában a nacionális és internacionális közötti viszony felülvizsgálását is. Mint ahogy egymással ellentétben állanak a kommunista és munkáspártok közötti viszony szerkezetének és struktúrájának alapvető stratégiai kérdéseiről alkotott régi és új felfogások, úgy állanak egymással ellentétben a nemzeti és a nemzetközi viszonyáról vallott régi és új nézetek. A kommunista és munkáspártok közötti viszony rendszerében a szerves egység megteremtésének lehetőségeiről, feltételeiről és szükségességéről van szó, mely viszonyokban a nacionális és internacionális viszonya csak egy a jelentősebb meghatározó tényezők közül.

Az elhallgatás, a pontatlanság, de gyakran a kétértelműség is valamikor és ma is gátlóan hatott az egymás közötti viszonyok egészére, vagy a viszonyok egy bizonyos területére vonatkozó konzisztens tudományos alap és politikai prakszis kiépítésében. Az elmélet lemaradása, a történelmileg megváltozott forradalmi viszonyok által felvetett számos kérdésre adandó válasz hiánya, gyakrabban mint szükséges és elfogadható ellentmondásba sodorta a kommunista mozgalmat, elmélyítette az ellentmondásokat, mindezek pedig a kommunista és munkáspártok közötti viszonyok rendszerének és struktúrájának pozitív, történelmi viszonyoknak inkább megfelelő fejlődésére hátrányosan hatottak. A nacionális

és internacionális közötti viszony sem esik ezeken az általános politikai és elméleti kereteken kívül.

Nyilvánvaló, hogy a dialógus és a rá jellemző konfliktusok, különösen a második világháború utáni első évtizedekben, nem könyvelhetők el a kommunista és munkásmozgalom fejlődésének és viszonyainak kizárólag a passzív mérlegébe, ellenkezőleg. A kommunista és munkáspártok viszonyának fejlődésében jelentkező ellentmondások, mint amilyen a Jugoszláv Kommunista Párt összeütközése 1948-ban a Tájékoztató Irodával valamint a tagságát képező kommunista pártokkal, a magyarországi, csehszlovákiai és lengyelországi események, a Szovjet Kommunista Párt és Kínai Kommunista Párt közötti ellentétek, a kommunista és munkáspártok közötti viszony fejlődésére, a kommunista mozgalom egészére, a nacionális és internacionális közötti viszony rendszerének fejlődésére jelentős pozitív hatással vannak.

A Szovjet Kommunista Párt és a Jugoszláv Kommunista Szövetség közötti ellentétek megszüntetése, a kommunista és munkásmozgalom viszonyaiban az addigi politikai gyakorlat végének kezdetét jelenti. A Jugoszláv Szövetségi Köztársaság és a Szovjetunió közötti viszonyról szóló 1955. évi Belgrádi Deklaráció, valamint a Jugoszláv Kommunista Párt és a Szovjetunió Kommunista Pártja közötti viszony elveit tartalmazó, 1958. évi Moszkvai Deklaráció a kommunista és munkáspártok közötti viszony fejlődésében továbbá a szocialista országok viszonyának fejlődésében egyaránt két történelmi fontosságú dokumentum. A szocialista országok közötti viszony fejlődését illetően nem kisebb jelentőségű a Szovjetunió kormányának és a Szovjet Kommunista Párt Központi Bizottságának a szocialista államok és kommunista pártok közötti viszony elveiről szóló 1956. évi nyilatkozata sem.

Ezek a dokumentumok a kommunista és munkásmozgalmi viszonyok fejlődésében új alapokon, új hozzáálláson nyugvó, történelmileg is új szakasz kezdetét jelentik.

A Belgrádi Deklaráció tulajdonképpeni értelmét néhány, a szocialista államok közötti viszony fejlődésére nézve, történelmi jelentőségű elv határozza meg. Ezek a: „béke oszthatatlansága, amely egyedüli alapja lehet a kollektív biztonságnak; az országok egymás közötti viszonyában a szuverenitás, a függetlenség, az integritás, és egyenlőség elvének tiszteletben tartása; a társadalmi berendezés különbségére való tekintet nélkül a népek közötti békés koegzisztencia fejlesztése; az egymás belügyeibe való be nem avatkozás — sem politikai, sem gazdasági, sem ideológiai jellegű — mivel a társadalmi berendezés, a különböző társadalmi rendszerek és a szocializmus fejlődésének különböző formái minden nép saját ügyét képezik; az egymás közötti és a nemzetközi gazdasági együttműködés fejlesztése, és minden olyan tényezőnek a kiküszöbölése, amely gátol-

ja a gazdasági együttműködést, a termelőerők fejlődését a világon és a nemzetgazdaságban, a világgazdaság fejlődése érdekében segíteni kell a népek és a fejletlen vidékek gazdaságát az Egyesült Nemzetek Szervezetén keresztül, a szervezet okmányaival összhangban meg kell szüntetni a félrevezetést célzó tevékenységet és minden olyan eljárást vagy okmányt, ami bizalmatlanságot szül, vagy bármilyen más módon megnehezíti a konstruktív nemzetközi együttműködés légkörének kialakítását; a népek közötti békés koegzisztenciát; minden agresszió és más országok feletti politikai, gazdasági dominációra irányuló törekvés elítélése; annak elismerése, hogy a katonai tömbpolitika növeli a nemzetközi feszültséget, aláássa a népek közötti bizalmat, továbbá növeli a háborús veszélyt."

A Moszkvai Deklaráció megerősítette a Belgrádi Deklaráció elveit mondván, hogy ez az okmány „egészséges alapra helyezte a két szocialista ország viszonyait, a benne foglalt elvek mind szélesebb körű alkalmazást nyernek a két állam együttműködésében". A Jugoszláv Kommunista Szövetség és a Szovjet Kommunista Párt Moszkvai Deklarációjának elvei a következőkben foglalhatók össze: „Mindkét fél tartja magát ahhoz a nézethez, hogy a különböző államokban és a különböző viszonyok közepette a szocializmus fejlődésének útjai is különböznek; a szocializmus fejlődésének formagazdasága erősíti a szocializmust, mivel pedig egyik és másik féltől is távol áll a törekvés, hogy más országokra erőszakolja a szocializmus feljődéséről alkotott nézeteit, megegyeztek abban is, hogy az együttműködésnek az önkéntességen, egyenlőségen, az elvtársi kritikán és a pártok közötti vitás kérdésekről folytatott elvtársi véleménycserén kell alapulnia."

Mint már mondottuk, a szovjet kormánynak és a Szovjet Kommunista Pártnak a szocialista országok közötti viszony elveiről tett unilaterális nyilatkozata nagy mértékben hozzájárult ahhoz, hogy a szocialista országok, valamint a kommunista pártok viszonyáról alkotott új elvek teljes egészében érvényesüljenek. A szovjet kormány és az SZKP Központi Bizottságának az 1956. évi magyarországi események kapcsán tett unilaterális nyilatkozata a következő alapelveket tartalmazza: „... a szocialista országok egymás közötti viszonyaikat csak a teljes egyenlőség, a területi integritás tiszteletbentartása, a nemzeti függetlenség és szuverenitás, valamint az egymás belügyeibe való be nem avatkozás elveire építhetik." Miután megállapították, hogy a szocialista országok közötti eddigi viszonyokban voltak hibák, amelyek „az egyenlőség elvét csonkították", hangsúlyozzák a szocialista országok közötti gazdasági együttműködés további fejlesztésének szükségességét, valamint minden olyan lehetőségnek is a kiküszöbölését, ami a nemzeti szuverenitást, a gazdasági egyenlőséget megsértheti. Az SZKP Központi Bizottsága és a szovjet kormány deklarációjának külön jelentősége abban van, hogy a szovjet

fél unilaterálisan kinyilatkoztatja a szocialista országok közötti viszony elveit, és kimondott hangsúlyt fektet az egyenlőségre, miközben nyíltan bevalja azt is, hogy az addigi viszonyokban ezek az elvek nem nyertek mindig alkalmazást.

Mind ezek a dokumentumok történelmi jelentőségűek, mert megalapozták a társadalmi-politikai és elméleti keretet, amelyben tovább fejlődik a szocialista országok közötti viszonyok rendszere, struktúrája, valamint a kommunista és munkáspártok viszonya, függetlenül attól, hogy a párt hatalmon van-e, vagy sem. Ezzel megalapozódtak és megerősödtek a radikálisan új elvek, az új elméleti alap, az új társadalmi-politikai keret, amelyben tovább fejlődik, megfelelő tartalmat nyer a kommunista és munkáspártok viszonya. A forradalmi gyakorlat egyébként is tükrözte már, hogy mindinkább alkalmazkodik a viszonyok rendszerében jelentkező új tartalomhoz. A kommunista és munkáspártok közötti viszony egész rendszerének, struktúrájának kategóriaértékeiről és a kategóriaértékek tartalmáról folytatott elméleti és politikai dialógus, természetesen nem lehetett öncélú, hanem az objektív ellentmondások megszüntetésének, az egymás közötti viszony új feltételekhez való alkalmazkodásának eszköze és módja. Az eddigi fejlődés arra mutat, hogy az újhoz való alkalmazkodás folyamata is igen összetett, ellentmondásos, és mint a szocializmusért, a szocializmus építésért folytatott harc objektíven különböző feltételeinek eredménye, kölcsönösen összefüggő. A gyakorlat azt is bebizonyította, hogy nemcsak összetett, ellentmondásos és kölcsönös feltételekhez kötött folyamatról van szó, hanem olyan folyamatról, amely nem mentes a konfliktusoktól sem. Másképpen nem is lehet. Az objektíve különböző viszonyok és érdekek permanens alkalmazkodási folyamatot követeltek, a különböző érdekek és nézetek összehangolását. Ez a folyamat ma is tart, a kommunista és munkásmozgalomban lankadatlan intenzitással folyik tovább az elméleti és politikai dialógus ezekről a kérdésekről.

A nacionális és internacionális viszony tartalmának beható tanulmányozása arra mutat, hogy olyan viszonyról van szó, amelyet több lényeges jelentőségű alaptényező határoz meg. Mint minden társadalmi viszony, annak lényege és tartalma, így magától értetődően a nacionális és internacionális viszonyának lényege, tartalma is a politikai körülmények változásától, a kommunista és munkásmozgalom fejlettségi fokától, viszonyaitól függően állandó alkalmazkodási folyamatnak van kitéve. Azonban csak néhány fontos kérdés határozza meg elméleti és politikai-gyakorlati alapját. Olyan kérdésekről van szó, amelyek régen és ma is a marxista tudomány és forradalmi gyakorlat érdeklődésének gyújtópontjában vannak. Ezek a kérdések a következők: lehet-e a nacionális és internacionális közötti viszonyban hierarchikus alá- vagy fölérendelt-

ség; tekinthető-e a nemzetközi érdek nemzetérdek felettinek; létezhet-e a nemzetközi érdek függetlenül a nemzeti érdektől, mint absztrakt érdek, vagy az is konkrét érdek stb.

A nacionális és internacionális szerves egységére döntő fontosságú a felismerés, hogy nemzetközi érdek nem létezik önmagában és önmagáért. A nemzetközi érdek nem absztrakt érdek, hanem a munkásosztály konkrét nemzeti érdekeiből eredő és arra támaszkodó érdek. A nemzetközi érdek tehát feltételezi a nemzet létezését, tehát a nemzeti érdek létezését is, a munkásosztály szocializmusért, a szocializmus építésért vívott harcának mai történelmi viszonyaiban. Idézzünk itt a marxista örökségből, az ismert marxista elhatározásból, mely szerint „csak a szabad nemzetek válthatják valóra nemzetközi kötelezettségeiket". Ez az igazi kapocs, az igazi vonal a nacionális és internacionális közötti szerves egység megvalósításában, ez a proletariátus egységes társadalmi, gazdasági és politikai létének két arculata a szocializmusért és a szocializmus építésért folytatott harcban. Egyformán ellentétben áll mindennemű hegemonizmus és nacionalizmus iránt, amely a forradalmi harc során időről időre hatalmába keríti a munkásosztályt és élcsapatát. Ebből a lényeges és döntő feltevésből kiindulva szükségszerűen figyelembe kell venni az ismert elveket, akár a munkásmozgalom, a kommunista és munkáspártok, a szocialista országok közötti viszony szerkezetében, struktúrájában az erkölcsi, politikai normák szerepét, akár a jogi normák szerepét töltik be. A függetlenség, önállóság, szuverenitás, a belügyekbe való be nem avatkozás és a pártnak saját munkásosztálya és népe előtti felelősség ismert elveiről van szó. Bizonyos az is, hogy a nacionális és internacionális szerves egységére nézve igen jelentős a munkásosztály önkéntes nemzetközi együttműködése, a munkásosztály szolidaritásra való törekvése.

A munkásosztály erős szolidaritási törekvése, annak a stratégiának fontos tényezője, hogy nacionális és internacionális közötti viszony kikerüljön a csupán kommunista és munkáspártok viszonyának szférájából, és ehelyett a különböző országok különböző pártjaiban tömörülő munkásosztály közötti közvetlen viszony világába kerüljön. Ez is jól illusztrálja a nacionális és internacionális közötti viszony kérdéseinek sokrétűségét, összetettségét, a világ fejlődésének és a szocializmusnak mint világfolyamatnak jelenlegi történelmi szakaszában.

Természetesen a nacionális és internacionális viszonyában sem csupán mechanikus viszonyról van szó, sem olyan viszonyról, amely a munkásosztály nemzetközi osztályöntudatának, szolidaritásának lineáris függvénye, sőt ellenkezőleg. Az egyes országok munkásosztálya közötti viszonyról van szó, amely nemcsak ellentétes, hanem olykor antagonisztikus is. Ezeknek áthidalására irányuló tendeció nem merül ki a munkásosztály egyszerű hatalomátvételében. Az objektíven különböző érdekek

és a belőlük fakadó ellentmondások méltányolása, továbbá az egyenlőség és függetlenség ismert elvei alapján történő megoldása is igen fontos. A viszonyok ilyen struktúrájában a nemzetközi érdek többé nem absztrakt formában jelentkezik, hanem az egyes államok munkásosztályának nemzeti érdekeiből eredő és arra támaszkodó konkrét formában. Az ilyen nemzetközi érdek egyidejű hordozója a nemzeti és osztályérdeknek. A marxista örökség egyik tétele is igazolja, hogy ez a viszony nemcsak időben meghatározott, hanem egyszer s mindenkor szervesen összefügg, ugyanis a marxizmus szerint „a nemzetek meszüntetése egyben az osztályok megszűnését jelenti".

Buharinnal folytatott vitájában, erről a kérdésről, Lenin rámutatott, hogy nem létezik absztrakt nemzetközi érdek, mert az a nemzeti érdekből fakad, és arra támaszkodik. Szerinte az internacionálisról nem lehet absztrakt vitát folytatni, csak konkrétan lehet róla beszélni, az adott történelmi pillanat realitásait, dialektikus egységét figyelembe véve. A világ történelmi fejlődése, a kommunista és munkáspártok, valamint a szocialista államok közötti viszony történelmi fejlődése kétségbe vonta és ma is tagadja, hogy „a nemzeti kérdések tartalma lényegében azonos a nemzetközi érdekekkel". Ez utóbbi tétel igazolására sincs példa a kommunista és munkáspártok, sem a szocialista államok közötti viszony eddigi fejlődésében, kivéve természetesen a legáltalánosabb célt, a szocializmusért és a szocializmusnak, mint világfolyamatnak fejlődéséért folytatott harcot.

Polémiájában Lenin az internacionálishoz nem mint absztrakthoz, hanem mint konkrét érdekhez ragaszkodott, amely proletariátus osztály- és nemzeti érdekeinek összességéből ered. Ebben az egymással összefüggő viszonyban benne van a nacionális és internacionális összetett volta, nemcsak a munkásosztály szocializmusért vívott harcának mai viszonyai között, hanem a kommunista pártok viszonyának múltbeli fejlődése során és szocialista államok hatalmon lévő pártjainak viszonyát illetően is.

A nacionális és internacionális közötti ellentétek természetesen nem szubjektív elhatározások, különböző felfogások kizárólagos eredménye, bár azt sem kell lebecsülni. Az ellentétek elsősorban a munkásosztálynak a szocializmusért és szocializmus építésért vívott harcának különböző feltételeiből fakadnak. Az a felfogás, hogy a nemzetközi érdek nem absztrakt, hanem konkrét, a nemzeti érdekből eredő és arra támaszkodó érdek, megkönnyíti a nacionális és internacionális közötti objektív ellentétek áthidalását, valamint a szocializmusnak, mint világfolyamatnak fejlődésében a közöttük lévő szerves egység érvényrejutását. A nacionális és internacionális között ilyen társadalmi-politikai alapon felállított szerves egység lehetetlenné teszi a kommunista és munkáspártok viszonyában elfogadhatatlan felfogások érvényesülését, amelyek az ellentétek elmélyí-

téséhez vezetnének. Ilyen felfogás például, mely szerint „a nemzeti és nemzetközi érdek ellentéte esetén a nemzetközi érdeket kell előnyben részesíteni". A nemzeti és nemzetközi érdek ilyen ketté választása a nemzeti érdeket absztrakttá, irracionálissá, nemzetfelettivé teszi, megszakítja a természetes kapcsolatot az internacionálissal, elmélyíti a közöttük lévő ellentétet, egy szóval a hierarchikus ketté választással két ellentétes érdeket teremtünk. A gazdag történelem, a kommunista és munkásmozgalom tapasztalata az, hogy a kommunista és munkásmozgalomban ezzel a tézissel kapcsolatban két extrém, ellentétes, elfogadhatatlan és tarthatatlan irányvonal, a hegemonisztikus és nacionalista irányzat alakult ki. A hegemonista és nacionalista tévelygések elméleti és gyakorlati-politikai motivációt egyéb mellett az említett tézisben leltek.

A szocialista forradalom győzelme több államban, valamint az, hogy a burzsoázia helyett a proletariátus lett az osztály és nemzeti érdek hordozója, radikális változásokat eredményezett a társadalmi-gazdasági alapon az új termelőviszonyok kialakításában. Ezek a változások hatást gyakoroltak a társadalmi-politikai keretre, amelyben a nacionális és internacionális közötti viszony megvalósult és ma is megvalósulnak.

A társadalmi termelés, valamint a termelőviszonyok jellege egyike a legfontosabb objektív feltételeknek, amely meghatározza a nacionális és internacionális társadalmi keretét, értelmét, tartalmát és megnyilvánulási formáit. Az árutermelés, annak törvényszerűségei és ellentétei még az új tulajdonjogi viszonyok és új társadalmi-gazdasági viszonyok feltételei és transzformációja közepette is döntően befolyásolják a nacionális és internacionális megnyilvánulási formáit, tartalmát. Az árutermelés ellentétei, így a szocialista árutermelés ellentétei is, kihatnak az egyéb ellentétekre is, amelyekkel a munkásosztály nemzeti és osztályérdekei kinyilatkozása során találkozik. Ezek a problémák akkor sem kevésbé összetettek, ha a munkásosztály egyidőben a nemzeti és osztályérdek hordozója is.

Amikor a gazdasági szféráról, mint a nacionális és internacionális érdek megnyilatkozásának fontos területéről beszélünk, tulajdonképpen a viszonyok összességéről van szó, bár nem becsülhetjük le az érdekek megnyilatkozását a társadalmi felépítmény más területén, például a politikában sem. A gazdasági viszonyok egyenjogú alapra helyezése, a munkásosztály, a kommunista és munkáspártok viszonyának struktúrájában és szerkezetében, a nacionális és internacionális közvetlen függvényében van. Az egyenjogú gazdasági viszonyok olyan alapot képeznek, amely által a munkásosztály viszonyaiban kifejezésre jut a nacionális és internacionális szerves egysége.

A szocializmus fokozatosan megváltoztatja a nemzet társadalmi természetét, az árutermelés természetét és az árutermelésen alapuló egyen-

lőtlen fejlettséget. Az a tény azonban, hogy a munkásosztály nemzetközi szolidaritása az önmagában való létezésének törvényszerűsége, továbbá a munkásosztály internacionális mivolta még nem ok arra, hogy a munkásosztály, a kommunista és munkáspártok viszonyában az internacionálist primárisnak tekintsük a nacionálissal szemben, akár a munkásosztály szocializmusért vívott harcáról, akár a szocializmus építéséért vívott harcáról van szó.

A nacionálishoz, mint másodrendűhöz való hozzáállás, „mivel csak konkrét érdeket fejez ki, és adott országban a munkásosztály szocializmusért vívott harcának konkrét formáját fejezi ki", elfogadhatatlan és túlhaladott következtetések világába vezet bennünket. Ez a felfogás a nacionális és internacionális dialektikus, szerves egységét a fölérendelt és alárendelt hierarchikus rendszerére fokozza le, ezzel pedig a kommunista és munkáspártok viszonyában ismert, ill. elismert erkölcsi-politikai elvekkel hozza ellentétbe, mint amilyenek a: a függetlenség, önállóság és szuverenitás tiszteletben tartása, a más belügyeibe való be nem avatkozás, a minden párt felelőssége saját osztálya és népe előtt stb. A nacionális és internacionális hierarchikus viszonyáról alkotott felfogás lehetetlenné teszi a nacionális és internacionális közötti dialektikus, szerves egység formálását, valamint megvalósulását a munkásosztály viszonyainak fejlődésében. A forradalmi folyamatban, a munkásosztálynak a társadalmi átalakulásért, a szocializmusért vívott forradalmi harcában lehetetlenné teszi és megbontja a nacionálisnak és internacionálisnak törvényszerű, egymással feltételezett és egymástól függő viszonyát.

A hierarchikus viszony a nacionális és internacionális viszonyában nem erősíti az internacionálist, ellenkezőleg, egyidejűleg serkenti és erősíti a nacionalista, a hegemonisztikus tendenciókat. A kommunista és munkásmozgalom viszonyainak történelmi fejlődése is igazolta, hogy az ilyen felfogás, az ilyen politikai gyakorlat negatívan hatott a kommunista, valamint munkáspártok közötti viszony fejlődésére.

A viszonyok összességét arra vezeti vissza, amit a marxista forradalmi elmélet és gyakorlat régen túlhaladottnak tart, a múlt betegségének, amely objektív törvényszerűséget tartalmaz.

A nacionális és internacionális viszonyának elméleti és politikai tartalma az egyes államok munkásosztálya, kommunista és munkáspártjai közötti viszony rendszerének és struktúrájának alapértékeire is kihat. Ez alkalommal csak néhányról szólunk.

Az internacionálisnak kritériuma, mint a nacionális és internacionális viszonyának összetevő része foglalkoztatta és ma is foglalkoztatja a marxista forradalmi elméletet valamint gyakorlatot. A kérdésére az első kiinduló feleletet Marx ismert állásfoglalása adja, mely szerint csak a szabad nemzet valósíthatja meg nemzetközi kötelezettségeit. Marxnak ez

a tétele megerősíti, hogy az internacionalizmus a munkásosztály, a kommunista és munkáspártok viszonyának nem automatikus funkciója, hanem az egymás közötti viszonyok szerkezetében, struktúrájában a nacionális és internacionális szabad megnyilatkozásának funkciójában van. Marx meghatározása szerint az önkéntesség és tárgyiasság az internacionalizmus kritériumának két megnyilatkozási elve, amely egyben a kötelező jelleg és absztrakt jelleg antitézise. Természetesen, mint minden más, a szocialista erők, a munkásosztály, a kommunista és munkáspártok viszonyának rendszerében és struktúrájában ismert kategória, így az internacionalizmus kritériuma is változtatta, de még ma is változtatja értelmét, tartalmát, megnyilatkozási formáit, még pedig mind ezt az általános nemzetközi politikai viszonyok, a világviszonyok, a szocialista erők, a kommunista, valamint munkáspártok közötti változó viszonyokkal összhangban.

Az októberi szocialista forradalom győzelme, majd azt követően az első szocialista állam megalakulása, amely hosszú ideig külső imperialista beavatkozás nyomása és blokád alatt volt, eredményezte, hogy a munkásosztály nemzetközi szolidaritásának, az internacionalizmusnak mércéje az lett, mennyire kész egy-egy kommunista, vagy munkáspárt síkraszállni az első szocialista állam megvédéséért.

A második világháború után a történelmi viszonyok is megváltoztak, számos szocialista állam alakult, megváltoztak a kommunista és munkáspártok közötti viszonyok, ami leginkább az önállóságra és függetlenségre való törekvésben jutott kifejezésre, így változik a nemzetközi szolidaritás formája és tartalma. A bármely párthoz való hűség, mint a nemzetköziség kritériuma mindinkább objektív összeütközésbe került a kommunista és munkáspártok önállósági, függetlenségi, szuverenitási törekvésével, a pártnak a nép, valamint osztálya előtti felelőssége elvével. Másfelől a szocializmusért, a szocializmus építéséért folytatott harc mai viszonyai között mindinkább kiszélesednek a nemzetközi szolidaritás megnyilvánulási formái és tartalma egyaránt. Amennyiben az új összetet viszonyokban, az internacionalizmus mércéinek kifejezésében nem vesszük figyelembe a kommunista és munkáspártok közötti objektív, törvényszerű különbségeket, valamint, hogy ezek megoldása egyedül a függetlenség, önállóság, önkéntesség elve alapján lehetséges, ha nem vesszük figyelembe, hogy különbözőek a szocializmus építésének útjai, úgy a keletkező nehézségek is nagyobbak.

Az a felfogás, hogy „a szocialista rendszer iránti hűség" az egyes pártok internacionalizmusának mai döntő mércéje, ugyancsak ellentétben áll az előbb említett elvekkel. Ellentétben áll a függetlenség, önállóság elvével, a szocializmus építésének különböző útjairól alkotott elmélettel és elvekkel. Ellentétben áll azzal, hogy lehetnek különböző viszonyok,

érdekek, amelyeken az egyes kommunista és munkáspártok különböző politikai irányvonala alapul.

Az „egy párthoz való hűség mércéjének" ilyen elméleti és politikai meghatározása nem jelenti bármely párt szerepének, hozzájárulásának és jelentőségének lebecsülését, a szocializmusnak mint világfolyamatnak fejlődésében és történelmi értelemben vett világrendszerré való átalakulásában.

A munkásosztály, a kommunista és munkáspártok internacionalizmusának mércéje: a szocializmus építéséért vívott harc sikeres megszervezése az országon belül, valamint a munkásosztály a kommunista és munkáspártok internacionalista, egymás közötti önkéntes együttműködése. Lenin mindennek nagy jelentőséget tulajdonított. Szerinte „az internacionalizmus a gyakorlatban mindenekelőtt a forradalmi mozgalom és forradalmi harc megszervezése az országon belül, ugyanazon harc és irányvonal támogatása minden országban, kivétel nélkül." Az eddigi forradalmi gyakorlat is igazolta, hogy a szocializmusért és a szocializmus építéséért vívott, a munkásosztály nélkülözhetetlen szükségleteire támaszkodó, nemzeti méretű sikeres harc nélkül egyetlen kommunista, vagy munkáspárt sem teljesítheti nemzetközi kötelezettségeit. Leninnek ez a meghatározása kétségtelenül felfüggeszti a nacionális és internacionális hierarchikus viszonyáról, a valamely párthoz, vagy a párt egy csoportjához való hűségről alkotott felfogások érvényét. A nemzetköziség mércéje, mint Lenin rámutat, a politikai, anyagi és egyéb segítségnyújtás. Ebből a meghatározásból azonban nem vonhatók le olyan következtetések, mint ahogy azt egyes szerzők kívánják megfogalmazni, hogy „a szocialista országnak szocialista országtól való segítségvállalása (jog a segítségre) nem jelenthet egyben jogi kötelezettséget más szocialista országok megsegítésére". A segítségnyújtás és segítségvállalás minden állam önkéntes cselekedete, amennyiben szerződéssel nincs másképpen meghatározva. Ez nem lehet univerzális jogi forma. Univerzális erkölcsi, politikai, jellegét és politikai tartalmát illetően is önkéntes normáról van szó. A nemzetközi jogi rendszer kiépítése, a szocialista országok közötti viszonyban is, önkéntességet igényel, azaz bilaterális, vagy multilaterális jogi szabályozást. Pontos megjelölést, precizitást igényel, hogy a jogilag szabályozott, egymás közötti viszonyok ne kerüljenek ellentétbe az univerzális nemzetközi, általános érvényű erkölcsi-politikai és jogi normákkal, valamint a függetlenség önállóság és szuverenitás tiszteletbentartásának elveivel. Ennél a témánál való hosszabb időzést igényel, hogy az említettel kapcsolatban a szocialista országok közötti viszony kiépítésének forradalmi gyakorlatában és elméletében igen kontraverz felfogások léteznek.

A munkásosztály szolidaritása az antikolonialista forradalmukat vívó

népekkel a nemzetköziségnek egyik fontos kritériuma. Ebben is az egyenrangú és egyenjogú nemzetközi politikai és gazdasági viszonyok támogatása, az új nemzetközi gazdasági rendszer támogatása mindenképpen a munkásosztály, a kommunista és munkáspártok internacionalizmusának kulcsfontosságú meghatározója.

A szolidaritás megnyilatkozási formái nem követelik meg a kommunista és munkásmozgalom bármiféle institúcionalizálását, sem bármiféle közös vezető központ létezését. A közösen nyújtott segítségnek pedig a segítséget kapó munkásosztály, kommunista és munkáspárt érdekeivel, politikai irányvonalával, stratégiájával és taktikájával kell összhangban lennie.

Az internacionalizmus mércéit, az önkéntes internacionalista szolidaritás és együttműködés megnyilatkozásának tartalmát és formáit mind sokrétűbbé kell tenni. Nem csak a kommunista ideológiai beállítottságú munkásosztály világában kell érvényre juttatni, hanem a szocialista és egyébb beállítottságú munkásosztály, a különböző ideológiához és párthoz tartozó munkásosztály körében is. Ezek a munkásosztály társadalmi átalakulásért és szocializmusért vívott harcának időszerű forradalmi feltételei és követelményei.

A nacionális és internacionális közötti viszony összességének felülvizsgálásában a másik fontos kérdés hogyan, a mai időszerű történelmi és forradalmi viszonyok között, milyen alapon lehet megteremteni a nacionális és internacionális szerves egységét.

A nacionális és internacionális szerves egységét, minden jel szerint csak a függetlenség, önállóság, szuverenitás, a be nem avatkozás, a pártnak a népe és osztálya előtti felelősség elveinek tiszteletben tartása alapján lehet megvalósítani. Marx szerint is csak a szabad nemzetek között jöhet létre önkéntes nemzetközi együttműködés. Szem előtt tartva ezt a kommunista és munkásmozgalom gyakorlatában is igazolást nyert marxista elméleti alapot, önmagától adódik a következtetés, hogy tarthatatlan az a nézet is mely szerint „az internacionalista szuverenitás a nemzeti szuverenitást is magában foglalja". Ez az elméleti és politikai feltevés egyedülálló. Alapját az a felfogás képezi, hogy az egyes államok munkásosztálya, kommunista és munkáspártjai viszonyában a nacionális valamint internacionális érdekek között nincs ellentét. A nacionális és internacionális viszonyáról alkotott ilyen elméleti és politikai nézeteken alapultak az ehhez hasonló felfogások. Ezek olyan nézetek, amelyek szerint például a nemzeti szuverenitás, egyenjogúság, továbbá a pártok egyenlőségének túlhangsúlyozása veszélyt rejt magában; vagy hogy a szocialista államok nemzeti és állami szuverenitásának védelme a nemzetköziség megnyilvánulásának legmagasabb foka, hogy a kommunisták kötelessége minden eszközzel védelmezni a szocializmust, minden állam-

ban és minden helyen, ahol a szocializmus vívmányait veszély fenyegeti. Ezek és a hozzájuk hasonló nézetek, mint már mondottuk, abból a feltevésből indulnak ki, hogy az egyes államok munkásosztálya, kommunista és munkáspártjaink viszonyában nincs ellentét a nacionális és internacionális között. Ugyanakkor a viszonyok történelmi fejlődése nem csak objektív ellentétek jelenlétére mutat rá, hanem időnként azok antagonizmusára is. A kommunista és munkáspártok viszonyában jelentkező ellentétes állapotok kifejezik és tükrözik az objektív ellentétek létezését. Az eddigi „esetek", „kiközösítések" és más ellentétes állapotok csupán az objektív ellentétek jelenlétének megnyilvánulási formái, de bizonyíték arra is, hogy ezeket áthidalni egyedül a függetlenség, egyenjogúság, a szuverenitás, a be nem avatkozás és minden pártnak a saját népe és osztálya előtti felelősség elvének szigorú tiszteletbentartása alapján lehet. A munkásosztály, a kommunista és munkáspártok közötti viszony történelmi fejlődése is arra mutat, hogy a szocializmusban a nemzeti kérdés társadalmi tartalmának megváltozása még nem szünteti meg a nacionális és internacionális közötti objektív és törvényszerű ellentéteket. A két érdek összeegyeztetése — akár automatikusan, akár mechanikusan — lehetetlen. Természetesen a megváltozott politikai és szociális viszonyok között jobb feltételek alakultak ki a nemzeti és a nemzetközi érdekek egyeztetésére, az ellentmondások fokozatos túlhaladását. A túlhaladás tehát az árutermelésből és annak törvényszerűségeiből táplálkozó objektív tényezők eltűnésének eredménye. Ez a folyamat azonban nem történik egyik napról a másikra, de nem is egyirányú. Ebből adódik, hogy az ellentmondások leküzdésének folyamatához elégtelennek bizonyultak az olyanfajta apellációk, melyek szerint: „a nemzetivel szemben a nemzetközi élvez előnyt"; „az internacionális már önmagába foglalja a nemzeti szuverenitást", vagy: „a szuverenitás, egyenjogúság és önállóság túlzott hangsúlyozása a pártokra nézve komoly veszélyeket hordoz" stb. Ellenkezőleg, a nacionális és az internacionális csakis akkor képezhet szerves egészet, ha egyeztetése a szabad elhatározáson, a függetlenségen és az önnállóságon alapszik. Marx is éppen ezeket az elméleti és politikai szempontokat tartotta szem előtt.

A kommunista és munkásmozgalom történetében nem ismeretlen fogalom a hipertrófia, a túlzás, azaz a kommunista és munkásmozgalmat kísérő jelenségek, a viszonyok fejlődésének, sőt a nacionálisnak és az internacionálisnak egyoldalú, leegyszerűsített tolmácsolása — amint azt a fent leírt felfogásokban is láthattuk. A kommunista és munkásmozgalom előtt ugyancsak nem ismeretlen a tény, hogy a nacionális túlhangsúlyozása és az internacionálissal szembeni fölérendelése nemegyszer bezárkózáshoz, szűklátókörűséghez, végső fokon nacionalizmushoz vezetett. Ugyan-

akkor az internacionalista érdek eltúlzása egyes országok munkásosztályának, kommunista és munkáspártjainak viszonyában, hatalmi fölényhez, hegemóniához vezetett.

Bár a nemzet, mint olyan, nem tekinthető a gazdasági és szociális szervezettség legtökéletesebb formájának egy társadalomban (a termelő erők meghatározott fejlettségi fokán pedig egyenesen akadályokat gördít a termelés, a tudomány, a technológia internacionalizálásának folyamata elé), a nemzet a termelő erők és viszonyok jelenlegi fokán — ellentmondásai ellenére is, és itt mindenekelőtt a nacionális és az internacionális érdek közötti ellentmondásokra gondolunk — reális alapot képez egy-egy társadalom gazdasági, szociális szervezettségéhez. Ugyanakkor, szintén a termelőerők és viszonyok mai fejlettségi fokán, az internacionális érdek nem lehet egyenlő a nemzeti érdekek mechanikus összegével, de a nemzeti érdekektől elvont sem.

A nemzettéválás és nacionális érdekek kialakulása határozott előrehaladást jelentett a nemzetközi munkamegosztás fejlődésében, valamint a társadalmi tudat integrálásában. A nemzetek és a nemzeti érdekek kialakulása a feudális társadalmi rendszert jellemző mély gazdasági, politikai és társadalmi partikularizmus felbomlását eredményezte. A nemzet kialakulása önmagában természetesen képtelen volt végérvényesen széttörni ezt a partikularizmust, bezárkózottságot. A nemzetre épített társadalom továbbra is zárt rendszer, amelyet még mindig csak korlátolt nemzetközi munkamegosztás jellemez, emellett számos korlátozó tényező fékezi a szélesebb integrációs folyamatokat, mint amilyen a termelés, tudomány, technológia internacionalizálása. A termelőerők rendkívül gyors fejlődése — a vele járó ellentmondásokkal együtt is — radikálisan erősítette az egymás közötti függőséget, egymásrautaltságot az egyes nemzetek fejlődésének feltételét. Ez volt az a történelmi pillanat, amikor a nacionális keretek szűknek bizonyultak az össznemzeti érdekek újratermeléséhez. A nemzeti keretek tehát mindinkább szembekerülnek a termelés, tudomány, technológia internacionalizálásának szükségletével.

Az egymás közötti függőség, feltételekhez kötöttség ugyanakkor kitáplálta és fokozta a függetlenségre, önnállóságra való törekvést, ugyanakkor felvetette a békés egymás mellett élés elvét, mint olyan keretet, mely biztosítani tudja a megfelelő nemzetközi politikai és gazdasági viszonyokat. A világ szocialista erői előtt tehát fölvetődött a kérdés: hogyan, milyen alapon összekötni az osztályharcot és békés egymás mellett élést, a társadalmi átalakulásért és szocializmusért vívott harcot; hogyan, milyen úton egyeztetni a nacionálist az internacionálissal? Az osztályérdekek és nemzeti érdekek ellentéte a termelés, tudomány, technológia, a tudományos-technológiai forradalom internacionalizálásának kérdésében a munkásosztályt sem kerülte el. A munkásosztály részese lett ennek a

harcnak, függetlenül attól, hogy az osztályérdek és ezzel egyidőben a nemzeti érdek képviselője volt-e, avagy sem.

A kérdésre, hogy ebben az ellentmondásokkal teli folyamatban az imperializmus és hegemónia befolyása, a monopoltőke, a gazdasági és politikai hatalmi központok befolyása érvényesül-e, vagy a szabad és egyenjogú népek és dolgozók valósítják-e meg az egymás közötti együttműködés, kölcsönös jogok és felelősség alapján, erre majd csak a történelem ad választ. Természetesen vannak különbségek a törekvések jellegében. Ezek az illető országok a társadalmi-, osztály-, gazdasági- és politikai rendszerétől függnek és azokból a különbségekből erednek, milyen egy-egy ország nemzetközi helyzete. Az emberiség mindezektől csak úgy szabadulhat meg, ha a munkásosztály, valamint a többi haladó erők minden országon belül olyan társadalmi, politikai és gazdasági viszonyokat harcolnak ki, melyek megszűnnek az osztály-, a nemzeti kizsákmányolás, a gazdasági és politikai hegemónia eszközei lenni. Ebben rejlik a nemzeti kérdés lényege, a nemzetnek a korszerű világban megváltozott helyzetében. Az egymás közötti együttműködés, egymás közötti függőség és feltételekhez kötöttség az emberiség mai integrációs folyamataiban objektív jellegű, és csakis a szabad, független, önálló népek között lehetséges. A nacionális és az internacionális a mai értelemben ezekre, valamint más hasonló átalakulásokra támaszkodik. Olyan átalakulásokra, melyek a megváltozott viszonyok között a nemzeti kérdést érik.

Szóltunk már arról, hogy az internacionális érdekeket minden munkásosztály, kommunista vagy munkáspárt saját belátásából a maga módján valósítja meg. Társadalmi tartalma, formája pedig egy-egy állam belső gazdasági és szociális szervezettségétől függ. A nacionális és az internacionális szerves egységbe való kovácsolásának folyamata nem valósulhat meg, ha tagadjuk a különböző utak lehetőségét és járhatóságát. Hogy ebben a harcban a célokig többféle, különböző út vezethet az a szocializmus jelenlegi szakaszában, a szocializmusban mint világfolyamatban objektív törvényszerűség. Szerves egységet biztosítani lehetetlen úgy, ha egyetemesnek kiáltjuk ki valamely szocialista erő, vagy kommunista párt tapasztalatát, azaz úgy viszonyulunk a kérdéshez, hogy ez a tapasztalat minden pártra alkalmazható, mert mint hirdetni szokás, marxista alapokon és forradalmi tapasztalatokon alapszik, „helyessége pedig „leellenőrzött", bevált egy ország gyakorlatában."

A szocializmusért vívott harc és annak kiépítéséért folytatott küzdelem különböző feltételek között, sajátos törvényszerűségek alapján valósítható meg. Természetesen a szocializmusnak, mint világfolyamatnak a fejlődése nem történhet az általános törvényszerűségeken kívül. Ezek a törvényszerűségek azonban nem engedhetnek arra következtetni, hogy a szocializmus építésének különböző útjai nem tartoznak az objektív

törvényszerűségek kategóriájába, ugyanakkor az a következtetés sem vonható le belőle, hogy a szocializmus fejlődése az általános törvényszerűségek alapján is megvalósítható. A harc történetéből számos olyan példát emelhetnénk ki (olasz, spanyol, japán, francia kommunista párt), amely azt bizonyítja, hogy itt lényegbevágó különbségek léteznek, nemcsak a pártok de egyes országok (kelet-európai államok, Ázsia, Jugoszlávia, Tanzánia stb.) irányvonalában is.

A tény, hogy a harcnak, fejlődésnek különböző útjai lehetnek, képezi a szocializmusnak mint világfolyamatnak a legerősebb fejlődési lehetőségét, nem pedig az a tényező, melyet úgy szokás megfogalmazni, hogy „nem sértheti a szocializmus fő érdekeit, sem a nemzeti, sem az internacionális keretekben".

A nacionális és az internacionális kérdése közvetlenül kapcsolatban áll egy másik dialógussal, amely a kommunista és munkáspártok viszonyának a megbonthatatlan egységéről folyik. Melyek is lennének e megbonthatatlan egység, azaz monolitizmus fő jellemzői, milyen értelmet, tartalmat tulajdoníthatunk neki, milyen szerepe van a kommunista és munkáspártok egymás közötti viszonyában — ezekkel a kérdésekkel korántsem foglalkozott kellő mértékben a marxista elmélet olyan behatóan, mint ahogy azt a kérdés, a forradalmi gyakorlat megkövetelné.

A kommunista és munkáspártok egyik legfőbb stratégiai célkitűzése mindig is az akcióegység és politikai egység volt. Ez volt célkitűzése a múltban, ez a jelenben, és marad a jövőben is. Ez nem vitás. Az akció- és politikai egység megvalósításának feltételeit, lehetőségeit, formáit és módszereit illetően már különböznek a felfogások. A monolitizmuson alapuló egység immár a múlté. A múlté, amelyben a megbonthatatlan egységhez a fejletlen kommunista és munkásmozgalom, a Kommintern szervezési formája, a nemzetközi méreteket öltő demokratikus centralizmus stb. adott keretet. Negyed század elegendő időnek bizonyult ahhoz, hogy a monolitizmust a munkásmozgalom fejlődésének eredményeiből kirekesztve negatív tapasztalatként könyveljük el.

A monolit egység nem követel sem többet, sem kevesebbet, mint az érdekek, nézetek, fölfogások szinte teljes azonosságát, a célok egységes megfogalmazását. Ugyanakkor a nemzetközi kommunista és munkásmozgalom vezetésében erős központosítást von maga után. Olyan központot követel, amely megfogalmazza a vezérirányvonalat, stratégiát, taktikát, ugyanakkor szigorúan ellenőrzi az egységes politikai irányvonal megvalósítását. A Kommunista Internacionálé volt az az egyetlen szervezési forma, amely képviselhette ezt a monolit egységet. A monolitizmust, amely a nacionális és az internacionális kérdésében, az objektív ellentmondásokból adódó kérdéseket az internacionális javára döntötte el. Az egyenlőtlen viszonyok kialakulását serkentette, ezért már nagyon

korán ellentétbe került a kommunista és munkásmozgalomban jelentkező újabb reális viszonyokkal. Ellentétben került azokkal az elvekkel is, melyek a kommunista és munkáspártok egymás közötti viszonyaiból indulnak ki.

A gyökeresen megváltozott feltételek és viszonyok között a monolit egység szorgalmazása mindinkább formálissá vált. A formális egység pedig serkentő táptalaja lett az amúgy is jelenlevő ellentmondásoknak, gátolva az ellentmondásokból táplálkozó akcióegység kialakulásának természetes folyamatát. Mindezek eredményeként a monolit egység követése sok kommunista pártot szigetelt el saját tömegeitől, népétől, sok párt sodródott a szektásság útvesztőibe. Mind távolabb sodorva őket attól a törekvésüktől, hogy nacionális erővé kívánnak válni, hogy az osztályérdekeknek és nemzeti érdekek hordozói szeretnének lenni. A monolit és formális egységet viszonyaiban a bizonytalanság, belső egyensúly hiánya jellemezte. A kikényszerített, kierőszakolt egység így sorakozott fel a nemzetközi kommunista és munkásmozgalom kudarcainak legfőbb okozói közé, így a már ismert drámai események tényezőjévé vált.

A kommunista és munkásmozgalom története bebizonyította, hogy csakis az önálló, szabad pártok képesek az együttműködésre, mert ehhez az együttműködéshez ösztönző erőt saját országuk népének, munkásosztályának bizalmából merítenek. Az is bebizonyosodott, hogy teljes egységet kialakítani minden kérdésben, bármikor és mindig ugyanazon a módon egyszerűen lehetetlen. A különbségeken, egymástól eltérő stratégián, a szocializmus építésének különböző járható útjain alapuló egység nincs ellentétben az igazi internacionalizmus eszméjével. A különbségekre épülő egység távlatokat nyit a kommunista pártok előtt, hogy saját feltételeikhez alkalmazkodjanak, ennek figyelembevételével járjanak el. Lehetővé teszi továbbá a szélesebb értelemben vett munkásmozgalmi egységet. Természetes, hogy a nacionális és az internacionális kérdésének boncolgatásakor ez a szempont sem elhanyagolandó. Ezért nagyon nehéz a nacionális és az internacionális érdekeket leegyszerűsített definícióba tömöríteni. A különbségekre, ellentmondásokra épülő egység ugyanis nem önmagától értetődő dolog. Ezért ilyen értelemben meg kell határozni a nacionális és az internacionális közötti viszonyok tartalmát, formáit.

Azt a történelmi vízválasztót, amelyben élünk, a termelőerők látványos növekedése, erősödése, valamint a lakosság összetételének gyökeres változása jellemzi — az összlakosság számában, annak követeléseiben, a szocializmusra való törekvésében impozánsan növekedik a munkásosztály részvétele.

Természetesen, ilyen forradalmi viszonyok között mindinkább erő-

södik a dolgozókban a nemzetközi együttműködés, a nemzetközi szolidaritás iránti vágy. A modern világot jellemző egymás közötti függőség mindinkább serkenti azt az útkeresést, mely a munkásosztály nemzetközi szolidaritásához, együttműködéséhez vezet. Ebben az önálló útkeresésben viszont jelentős szerep jut a dolgozók nemzetközi szolidaritásának értelméről, tartalmáról, az önkéntességen alapuló baráti együttműködésről, proletár- és szocialista internacionalizmusról folytatott dialógusnak.

Az új forradalmi feltételek lehetővé tették, és kiváló feltételeket teremtenek továbbra is a szocializmus fejlődéséhez a világon, az egyes országokban, kiváló alkalmat arra, hogy a kommunista és munkáspártok nemzeti erővé nőjenek, lehetőséget a szektásságtól való szabadulásra, az elzárkózás feloldódására, a szocializmusnak mint világfolyamatnak a kibontakozására egyaránt.

Az európai kommunista- és munkáspártok kongresszusa, amely mindenképpen hozzájárult a nemzetközi szolidaritás és együttműködés értelmének, tartalmának további mélyítéséhez, olyan következtetésekre jutott, amelyek mindenképpen megfelelnek napjaink feltételeinek és igényeinek. Arra a megállapításra gondolunk, melyet a következőképp fogalmazott meg: „Ilyen értelemben nagy ideáljaink, Marx, Engels és Lenin eszméit követve, minden kommunista és munkáspárt továbbfejleszti a nemzetközi szolidaritást, tiszteletben tartva minden párt szuverenitását, egyenlőségét, függetlenségét, a belügyekbe való be nem avatkozást, valamint azt a jogot, hogy a társadalmi haladásért, szocializmusért vívott harcban szabadon választhassa meg a haladást szolgáló, s számára legmegfelelőbb utat. Ebben a harcban minden párt saját hazájában felelősséggel tartozik saját népének, ugyanakkor a kölcsönös szolidaritás alapján együttműködés fűzi minden a szabadságért, függetlenségért, demokráciáért, szocializmusért, békéért közdő haladó erőhöz az egész világon."

A szóban forgó internacionalista együttműködés keretei megfelelnek a forradalmi feltételeknek, híven tükrözik a feltételekhez való alkalmazkodás törekvését. Az ilyen, önkéntes baráti együttműködésen alapuló nemzetközi együttműködés következetes védelme minden kommunista feladata, minden haladó gondolkodású egyéné, aki részt vesz a szocializmust célzó forradalmi feltételek javításában. Ilyenformán a mai föltételek tartogatnak legtöbb lehetőséget és erőt az internacionalista szolidaritásra, a társadalmi átalakulásért, szocializmusért vívott harcra. Ily módon lehetőség nyílik mindannak a túlhaladására, ami a forradalmi gyakorlatban és elméletben elavultak, túlhaladottnak mutatkozott, s ez vonatkozik az internacionalista szolidaritást, proletár internacionalizmust illető tapasztalatainkra is. Ilyenformán a kommunista és munkásmozgalom nemcsak alkalmazkodik a forradalmi feltételekhez, de megakadá-

lyozhatja, hogy ez a kérdés táptalaja legyen a reakciós, ellenforradalmi erőknek, azaz lehetetlenné teheti, hogy ezek az erők a kommunista és munkáspártok közötti nézetkülönbségeket az ellentmondások elmélyítésére használhassák fel, vagyis akadályozzák a szocializmus fejlődését abban, hogy végül is világrendszerré nőjön.

A munkásosztály, a kommunista és munkáspártok internacionális együttműködése a korszerű viszonyok között magába foglalja az imperializmus elleni harcot és minden olyan törekvés elleni harcot, melynek célja a dominációó, a kizsákmányolás. Ugyanakkor magába foglalja azt a feladatot is, hogy a kommunista és munkáspártoknak erkölcsileg, anyagilag támogatnia kell a gyarmatosítás, a neokolonializmus ellen küzdő népfelszabadító mozgalmakat, szorgalmaznia kell velük a politikailag, gazdaságilag a mind egyenjogúbb viszonyokat. Tulajdonképpen ebben rejlik annak a már általunk is említett ténynek a magyarázata, hogy a munkásosztály szocializmusért vívott harcának korszerű feltételei új tartalmakat hoznak a nacionális és az internacionális viszonylatában is.

Vlagyimir Iljics Lenin, a Buharinovval folytatott mindenki számára jól ismert polemikájában azt bizonygatta, hogy az internacionalizmus egyáltalán nem elvont fogalom, hanem ellenkezőleg: minden történelmi kor konkrét kísérője. Mert csakis ilyen alapokon valósulhat meg szerves, dialektikus egység a nacionális és az internacionális között. Az absztrakt, az osztályharc konkrét feltételeitől elvonatkoztatott internacionalizmus, Lenin szerint puszta frázis: „minden absztrakt igazság frázissá válik, ha nem alkalmazzák azt egy konkrét helyzetre". (V. I. Lenin, Összegyűjtött művek, 35. kötet 396. oldal).

A nacionális és internacionális viszonyokra kiható másik stratégiai megnyilvánulás az lenne, hogy ez a viszony nem szűkíthető le csupán a szocialista és munkáspártokra. A nemzetközi szolidaritás és együttműködés ugyanis ettől jóval tágabb fogalom és magába foglalja mindazokat a haladó demokratikus erőket, melyek nemzeti és nemzetközi keretekben egyaránt a társadalmi változásokért, a szocializmusért harcolnak. A haladó erők szövetsége, együttműködése a társadalmi előrehaladás mai viszonyai között szerves összetevője az internacionális szolidaritásnak nemzeti és nemzetközi méretekben egyaránt. „A munka felszabadítása nem helyi, és nem csak nemzeti probléma, hanem olyan társadalmi kérdés, amely minden országot érint..." (Marx Károly és Engels Frigyes művei. 16. kötet, 12. oldal.)

Fordította *Hornok Ferenc*

Todo Kurtović

A MUNKÁSOSZTÁLY JELENLEGI INTERNACIONALIZMUSÁNAK NÉHÁNY ELVI KÉRDÉSE*

SAJÁT ELKÉPZELÉSEIT A VILÁGRÓL SENKI SEM KÉNYSZERÍTHETI MÁSRA

A munkásosztály internacionalizmusa mindinkább az egész osztály tényleges internacionalizmusa lesz, tekintet nélkül arra, hogy melyik mozgalomban, vagy a mozgalom mely részében szervezik meg

A munkásosztály jelenlegi internacionalizmusára vonatkozó vita számos lényeges kérdést ölel fel. Véleményem szerint a mi szemléletünket jól tükrözi a JKSZ Programja, amely többek között a következőket tartalmazza:

„Kiemelve annak szükségességét, hogy a kommunisták saját országuk feltételeinek megfelelően harcoljanak a szocializmusért és a szocializmus építéséért, a Jugoszláv Kommunista Szövetség soraiban a proletár internacionalizmus eszméit terjeszti és ennek szellemében neveli a jugoszláv dolgozókat. A proletár internacionalizmus eddigi fejlődése során mindig konkrét volt. Ez az elv magába foglalja elsősorban a munkásmozgalomnak azt a törekvését, hogy saját hazájában következetes harcot vívjon a szocializmusért, a dolgozók mindennapi érdekeiért, hogy felhasználja a munka és a harc minden formáját saját befolyásának, hatásának növelésére, a hatalom átvételére való előkészületre, majd a hatalom átvétele után kezdje meg a szocializmus építését az egész világ

* Bosznia-Hercegovina KSZ Központi Bizottságának Marxista Tudományi Központja vitát szervezett a proletár-internacionalizmus a gyakorlatban és az elméletben kérdéseiről, melyen kiemelkedő marxisták, tudományos munkával foglalkozók és társadalmi-politikai munkások vettek részt minden köztársaságból és tartományból. A Szarajevóban megtartott összejövetelen Todo Kurtović elvtárs, a JKSZ KB Elnöksége Végrehajtó Bizottságának titkára olvasta fel vitaindítóját, melyet a Borba közölt folytatásokban.

dolgozóinak, az emberiség általános fejlődésének és a béke érdekeivel összhangban; másodsorban pedig ez az elv magába foglalja minden más országban folyó ilyen harcok támogatását, vagyis az egész világon a munkásmozgalmak és szocialista erők iránti szolidaritást a mindennapi gazdasági és politikai harcukban, a békéért és szocializmusért vívott küzdelmeikben.

Az októberi forradalom idején és az után, mindaddig míg a Szovjetunió volt az egyedüli szocialista ország, a proletárinternacionalizmus egyik fő kritériuma a Szovjetunió, mint a nemzetközi szocializmus fő menedéke, védelme volt. A proletárinternacionalizmus helyes viszonyt és szolidaritást követel minden szocialista országgal és minden szocialista mozgalommal szemben, amely igazán a szocializmusért, békéért, a nemzetek közötti békés, aktív koegzisztenciáért küzd.

A proletárinternacionalizmus eszméje a kommunistákat arra kötelezi, hogy kitartóan harcoljanak a békéért, elítéljenek minden imperialista akciót, és harcoljanak ellene, hogy kitartóan küzdjenek a nemzetek közötti kölcsönös megismerés, kapcsolat és közeledés feltételeinek megteremtéséért, hogy küzdjenek a kapitalista rendszerre jellemző a nemzeti és faji megkülönböztetés, valamint az egyenlőtlenség, sovinizmus, hegemonizmus összes formái ellen, továbbá a nemzetek függetlenségének és egyenjogúságának megszilárdításáért, de általában az összes nemzetek egymás közötti támogatásáért, a békés, sokrétű együttműködésért, bennünket pedig még Jugoszlávia nemzetei testvériségének és egységének állandó erősítésére, egyenjogúságukért, és akadálytalan anyagi és kulturális fejlődésükért folytatott küzdelemre kötelez.

A Jugoszláv Kommunista Szövetség vezérelve a minden más kommunista, szocialista, haladó és antiimperialista mozgalommal való kapcsolatában és az összes nemzetközi viszonyokban, eddig is és a jövőben is a szocialista-proletár internacionalizmus lesz".

Ha pedig ezáltal a „proletár internacionalizmus" fogalmával megjelölt elméletekről és gyakorlatokról beszélnénk, ahogyan azt egyes európai és más szerzők értelmezik (írásunkban éppen róluk van szó, és nem az egyes pártok hivatalos álláspontjairól), láthatnánk, hogy e fogalommal számos elméletet, álláspontot és véleményt fednek, amit nem fogadhatunk el. A munkásosztály internacionalizmusára vonatkozó definíciónk, beleértve a „proletár internacionalizmus" fogalmát is, homlokegyenest szemben áll az ilyen nézetekkel. Teljesen érthető, hogy definícióról beszélve nem zárjuk ki a terminológiai jellegű vitákat sem.

Szükségszerűen különböznek a világról alkotott elképzelések

Mint ahogyan Programunk is megjelöli, nemcsak a háború utáni időszaktól, hanem pártunk megalakulásától kezdve létező elméleti álláspontról és az egész gyakorlatunkról van szó, amely az egész politikánk lényege. Ebből a szempontból nézve ez a politika teljes mértékben időszerű Programunk többi részével együtt, de egyben azt is igazolja, hogy a XI. kongresszuson sem kell megváltoztatni. Ez sajátos módon bizonyítja a JKSZ tudományos megalapozottságú nézeteit a Programja és a politikája meghatározása alkalmával. Mindehhez a gazdag elméleti és gyakorlati tapasztalat nyújtott alapot, aminek felbecsülhetetlen jelentősége van kül- és belpolitikánk alakulása szempontjából. De ugyanakkor, teljesen érthető, hogy sokoldalú tevékenységet kell kifejtenünk és részt kell vennünk minden olyan hazai és külföldi megbeszélésen, amelyeken e fogalmakkal megjelölt dolgokról és azok definíciójáról esik szó. Tulajdonképpen sokoldalúan és aktívan részt kell vennünk mindenben, amit a proletár internacionalizmus elmélete fed, vagyis mindenben, ami a munkásosztály nemzetközi szolidaritására vonatkozik, legyen az az egyes mozgalmak, vagy egyes szerzők álláspontja. Ezzel kapcsolatban ki kell hangsúlyoznom, hogy egyes szerzők egymástól mindinkább különböznek, nemcsak az egyes országok között, hanem azokon belül is. Ezt mindenképpen haladásnak kell tekinteni és igen hasznos újdonság. Ez már egy olyan helyzet, amely e tekintetben a demokratizmus, a tudományos hozzáállás és a fokozódó alkotó jellegű tevékenység térhódítását igazolja.

Amikor a munkásosztály internacionalizmusának elméletéről és gyakorlatáról van szó, rendkívül fontos, hogy az egyének szabadon kimondhassák véleményüket, de az is, hogy nyíltak legyenek a nézeteik kinyilvánításában. Egy társadalomban az alkotásszabadságot nem lehet elkülöníteni más jellegű szabadságtól, és minél nagyobb a szabadság, annál jobbak az előfeltételek az elmélet és a gyakorlat gazdagításához. E szabadságról beszélve külön szem előtt tartom, hogy ezáltal lehetővé válik kiszorítani a régi gyakorlatot, az egyének, pártok, mozgalmak megbélyegezését, burzsoá nacionalizmus és más „izmus" jelzőkkel való illetését, ahol az ilyen minősítésnek nincs helye. Egészen tömören, meg kell érteni, hogy az emberek szemléletei a világról szükségszerűen különböznek. Senki a saját nézetét nem hirdetheti ki realitásként, és mint olyant nem kényszerítheti rá másra. Erről egyenjogúan kell tárgyalni és levonni a következtetést, egyedül az így meghatározott megállapítások lehetnek közösek. Emellett az ilyen megállapítások gyakorlati igazolása döntő fontosságú. Azok a központok és személyek, akik ezt nem értik

meg, feltétlenül ellenállást váltanak ki politikájukkal és álláspontjaikkal szemben, magatartásuk pedig egy sajátos nyomássá fajulhat. A nyomásról beszélve viszont még egy tényezőt kell szem előtt tartani, nem szabad soha elfeledni, hogy a munkásosztály alkotótevékenysége a legaktívabb és leghaladóbb emberek tevékenysége, és megtalálja az utat az akadályok elhárításához, azt nem lehet sokáig alárendelni. Itt szintén az internacionalizmus mint folyamat fontos szerepet játszik. E tekintetben semmiféle kendőzés, bármilyen erős legyen is az, hosszabb időre nem rejtheti el a dolgok tényleges állását. A múlté már az az idő, amikor ilyesmit meg lehetett tenni. Szemmel láthatóan megváltoztak a feltételek a nemzetközi munkásmozgalomban, vagyis a munkásosztály internacionalizmusa mindinkább az egész osztály tényleges internacionalizmusává válik, tekintet nélkül arra, hogy milyen mozgalomban vagy a mozgalom mely részében szervezik meg. Az egésznek van hatása és ereje, ezért hirdeti a Kommunista Kiáltvány: „Világ proletárjai egyesüljetek!".

A mozgalom önállósága

A munkásosztály internacionalizmusáról vitatkozva nem szabad szem elől téveszteni néhány elfogadhatatlan álláspontot sem, amelyek radikális változásoknak indulnak, elsősorban elméleti téren, de a gyakorlatban is. Minderre jelentős mértékben kihatnak a megváltozott általános feltételek a világon és a munkásmozgalomban. Mindez hozzájárul ahhoz, hogy a jelenlegi fázisban sok hasznos, új felfogást általánosan elfogadtak. Például, igen elterjedt az elméletben és a gyakorlatban is, hogy a mozgalomnak önállónak kell lennie, emellett még igen jelentős az is, hogy mind több ilyen mozgalom van. Napjainkban az ilyen jelenségek sokasága, a szocializmushoz vezető saját út keresése igazolja ezt a legjobban; ez nemcsak követelés már, hanem reális tény, igen elterjedt jelenség, hogy a mozgalmak saját kiépítet utaikat járják.

Szemmel látható, hogy a munkásmozgalomban, egy haladó mozgalomban a centralizmus tarthatatlan, ugyanúgy, mint az olyan együttműködési elvek is, amelyek centralista alapokra támaszkodnak. E tekintetben nagy változások történtek. Elsősorban a szocialista fejlődés nagy lendülettel haladt előre Európában, Afrikában és egész Ázsiában; jelentős erők haladnak e fejlődés útján, az egyes országok munkásmozgalmai önállósultak; véglegesen megszűnt a kolonializmus, kibontakozik a harc a világ gazdaságában az új viszonyok kialakításáért, sok új mozgalom affirmálódott, kialakult a háborúellenes politika, a béke politikája, illetve az el nem kötelezettség politikája; sok új ismerettel gazda-

godott az elmélet; lényegesen megváltoztak az erőviszonyok a világban, az antikommunizmus teljes politikai sikertelenséget szenvedett. E folyamatok hatására, különösen a munkásmozgalom erőteljes fejlődésének és önállósulásának hatására egyes országokban és a világ egyes részein a Kominternnek is le kellett mondania az elfoglalt helyéről. A Tájékoztató Iroda, de még sok más olyan forma is, amelyek a nemzetközi munkásmozgalomra a centralizmust akarták ráerőltetni, megbuktak. Az, hogy az egyes ilyen megnyilvánulási formák megbuktak, azt bizonyítja, hogy nincs lehetőség a lényegük fennállására. Az említett és a nem említett jelentős változások következtében megszűnnek a létezésükhöz szükséges objektív feltételek.

Az e területen jelentkező új elméletek amellett, hogy negálják a centralizmust, elősegítik az új eszmék gyakorlati kibontakozását. Lényegében gyakorlatilag negálják a régit — ez jellemző a jelenlegi fejlődésre — és az újak mindinkább polgárjogot nyernek, a gyakorlat mint igen hasznosakat és szükségeseket igazolja azokat a jelenlegi fejlődési szakaszban. Ez egyben mondhatnám összefüggésben van a társadalmi viszonyok és önigazatásunk fejlődésével, a nemzeti szabadsággal és általában a szabadsággal önigazgatású társadalmunkban. Ez az, ami többek között szükségessé teszi, hogy az önigazgatást mindinkább figyelembe vegyék, hogy az el nem kötelezettség politikája tovább fejlődjék, illetve, hogy tudomást vegyenek róla a világ minden részén, ami régebben — teljesen érthetően — nem fordult elő. Ezért most az el nem kötelezettség politikájának radikalizálására — ahogyan egyesek a fejlődését irányítani kívánják — valójában úgy tekintünk, mint aláaknázási kísérletre, illetve tömb-színezetűvé tételére, ami ellentétben áll a munkásosztály nemzetközi törekvéseivel. Ezekkel az elméletekkel kívánják elnyomni, illetve megtörni az el nem kötelezettek egységét, amely az egyik legfontosabb kérdés ma a világon. Az viszont biztos, hogy az el nem kötelezettek egysége objektív érdekekre támaszkodik a szubjektív erőknek, az el nem kötelezettség eszmei hordozóinak aktív támogatása mellett, s az ilyen tendenciák szükségszerűen vissza lesznek szorítva. E folyamatok egészében véve egységesen haladó jellegűek.

Az internacionalizmus sokkal szélesebb körű, és tartalmasabb együttműködést követel

Teljes mértékben túlhaladott az a felfogás, amely szerint a népfelszabadító mozgalmak a szocialista forradalom tartalékai. Ebben jelentős szerepet játszott a népfelszabadító mozgalmak affirmálódása az el nem kötelezettség politikájának fejlődésében, vagyis az el nem kötelezettség

affirmálódása, amit elősegítettek ezek a mozgalmak. Mindez számunkra szükségessé teszi, hogy a nemzetközi munkásmozgalomról tudományosabb szinten és több oldalról megvilágítva beszéljünk, de ugyanígy még számos új tényezőről is; ez meglehetősen demokratizálódott és mindinkább demokratizálódik. Tulajdonképpen, ahogyan a Programunk is megjelelöli, jelenleg igen aktuális az együttműködés mindenkivel, aki a haladásért küzd a nemzetközi kötelezettségekkel összhangban.

Az internacionalizmus a munkásosztály érdekét tekintve, sokkal tartalmasabb, szélesebb körű együttműködést tesz szükségessé — de különben a forradalmak is most sokkal szélesebb körűek, mint valamikor; minden új forradalom elkerülhetetlenül valami újat ad a közösségnek, vagyis gyarapodnak a tapasztalatok.

Az egyenjogúság, a szabadság, valamint a saját feltételekért, illetve körülményekért vállalt felelősség kérdése mind fokozottabb mértékben van jelen minden nép társadalmi életében. Ez mind fontosabbá válik a szocializmus, a szocializmus fejlődése és győzelme, az egymás közötti egyetértés, a mozgalom és a mozgalmi személyek autoritása szempontjából. Mi ezt igen gyakran kiemeljük, de az egész világon kihangsúlyozzák, hogy mindenkinek joga van olyannak lenni amilyen, és mint olyant kell elfogadni, nem pedig, hogy mások a saját érdekeiknek megfelelően írják elő, kinek milyennek kell lenni, vagyis megkísérlik „meggyőzni", hogy illeszkedjék be a rá kényszerített sémába.

E tekintetben a demokratikus hozzáállás a kommunista pártok közötti, de egészében véve a haladó mozgalmak közötti együttműködés előfeltétele. Ezt Berlin is meggyőzően igazolta. Enélkül elképzelhetetlen az együttműködés napjainkban. Ez egyik lenini elv, amit ki kell hangsúlyozni. Ezzel kapcsolatban ismeretesek Lenin álláspontjai, melyek most is időszerűek, mindaddig időszerűek maradnak, míg nemzetek lesznek és míg harcolni kell a nemzetek közötti egyenjogúságért. De Lenint is, illetve művét megkísérelték hamisítani, elferdítve idézeteit és más módon. Lenin életművével azonban nem lehet visszaélni, mert az egész világon teljes egészében ismert. Emellett Lenin szemléltetően kiemelt mindent, ami fontos a nemzeti kérdéssel kapcsolatban, így az egésztől függetlenítve nem lehet részleteket kiragadni. Lenin géniuszát nem hamisíthatják meg! Ezt annál is inkább szem előtt tartjuk, mert a világon nagyon megváltoztak a társadalmi és erőviszonyok.

NEM LEHET MECHANIKUSAN KÜLÖNVÁLASZTANI A NEMZETI AKCIÓT AZ INTERNACIONALISTA SZOLIDARITÁSTÓL

A szolidaritásnak nem lehet nemzet feletti jellege: a szubjektivitás tagadása a saját felelősség tagadása is a meghatározott szolidaritás kinyilvánításában és vállalásában

A mi belső társadalmi-gazdasági rendszerünk, mely alatt az alkotmány szellemében a nemzetek és nemzetiségek közötti egyetértést, illetve a köztársaságok és tartományok közötti egyetértést kell érteni, arra utal bennünket, hogy mint eddig is, nemzetközi téren is ezt az irányvonalat kövessük. Ez annál is inkább jelentős, mert az érdekek nincsenek úgy egybehangolva mint országunkban, ami természetes és érthető is, mivel egy egyedülálló ország, egy egyedülálló állam vagyunk, amelyben a szocialista önigazgatási viszonyok fejlődnek. Innen ered, hogy nemzetközi téren is aktuálisabb, kifejezettebb és szükségszerűbb a harc az egyenjogúságért. Ezért mondhatjuk, hogy az egyenjogúság és az érte folyó küzdelem olyan tényező, amely nélkül nem lehet semmit tenni, mely nélkül nem lehet haladó a magatartásunk.

Az elmélet és a gyakorlat közötti éles ellentét

Az életben bebizonyosodott, hogy igen sok párt önálló és egyenjogú társadalmi akciót vállalva tömegesedett, erősödött meg; ezáltal közvetlenül növelte befolyását, tekintélyét mind hazai, mind nemzetközi viszonylatokban. Ez nemcsak elméleti doktrínér kérdés, hanem minden párt, minden nemzet, de általában a szocializmus politikai vitális gyakorlati érdekeit érintő kérdés. Ebben rejlik a nemzeti és a nemzetközi dialektikus kapcsolata. Gyakorlatilag ezáltal nyilvánul meg. Számos példán rendkívül érdekes elemzést lehetne készíteni a világon az egyes pártok és mozgalmak kibontakozásáról, alakulásáról.

Ezek a kérdések valószínűleg igen érdekesek korunk tudományos vizsgálatai szempontjából is. De még ez nem jelenti azt, hogy a tudományok, a történelemírás, valamint a publicisztika terén nem nagy az érdeklődés a múlt eseményei iránt. Így például tanúi lehettünk olyan kísérleteknek, hogy rehabilitálják a múlt eseményeit, például a Tájékoztató Iroda határozatát, Sztálin egyes tetteit. Az új törekvések nagy erővel hódítanak teret, a régi pedig az új térhódításának feltétlen kísérőjeként, ellenállás formájában nyilvánul meg.

A régi módszerek szerint kísérelik meg most is leplezni a történelmi igazságot, megkísérlik palástolni a mozgalmunkban és országunkban tett goromba beavatkozási kísérletet, vagyis azokat a centralisztikus törekvéseket, amelyek állandóan összeütköztek a mozgalommal és a párttal. Mindez abban az időben rendkívül súlyos nyomásként nehezedett hazánkra, önállóságunkra. Most ezt másképp teszik. Valamikor nem világos nyelven, leplezve, de mégis eléggé nyíltan, ahhoz hogy megértsük, miről van szó, tekintet nélkül arra, hogy egyes szerzők — akikről írásunkban szó van — el szerették volna kendőzni. Most elkerülik a konkrétumokat, általános elvek fedezékébe rejtőznek, általánosságokra, verbálisan a marxizmus-leninizmus elveire hivatkoznak, önkényesen tolmácsolva azokat, ahogyan az számukra megfelel. Mindez magától érthetődően éles ellentét az elmélet és a gyakorlat között.

A Jugoszláv Kommunista Szövetség sokoldalú viszonyt alakított ki az összes jelentősebb kérdés és jelenség iránt, így az internacionalizmussal, az el nem kötelezett politikával szemben, de az olyan jelenségre vonatkozóan is, mint pl. az eurokommunizmus stb. Mindezeknek a kérdéseknek mi igen nagy jelentőséget tulajdonítunk, mert nézeteink összességét érintik a mozgalmak közötti, de különösen az országok közötti viszonyokkal kapcsolatban. Hasonlóképpen igen nagy jelentőséget tulajdonítunk még az olyan kérdéseknek mint pl. az új gazdasági rendszerért folyó harc, a kultúra és az egymás közötti tájékoztatás kérdése, amelyek különösen az utóbbi időben, az el nem kötelezett országok közötti együttműködésben nyilvánultak meg. Tekintettel a teljes és tárgyilagos tájékoztatás jelentőségére, a dolgok egyoldalú bemutatása egyben azok elferdítése is, az új pozitív jelenségeknek hiányosságként, egybehangolatlanságként való bemutatása. Az utóbbi időben ilyen jelenségekkel találkozhatunk a jelentősebb aktivitásokkal szembeni viszonyulásban.

A szolidaritás mind jelentősebb tényező

Magától értetődő, hogy mindebben a munkásosztály szolidaritása igen fontos folyamat. Az ilyen alapon történő együttműködéshez rendkívüli erőfeszítésekre van szükség és igen pontosan meghatározott szelektív viszonyt kell kialakítani a pártok és mozgalmak között, mert a pártok politikája és gyakorlati tevékenysége egymás között különbözik. Tekintettel arra, hogy a nemzetiségi kérdés az újabb időszakban széleskörűsége, intenzitása szempontjából rendkívül fontos, nagy horderejű kérdés, így a nemzetközi szolidaritás mind időszerűbbé válik. Nem lehet mechanikusan elkülöníteni a nemzeti akciót a nemzetközi szolidaritástól.

Az együttműködés mind jelentősebbé, sokoldalúbbá, összetettebbé, szerteágazóbbá válik, tartalma megváltozik, kibővül. Többek között ez az oka annak, hogy az utóbbi időben mind több szó esik az internacionalizmusról, majd mind több és több várható, de ugyanakkor sok eltérő véleményre is számíthatunk. Az igen gyakran eltérő vélemények, viták, viszont nem jelentik egyben a Marx, Engels által a Kommunista Kiáltványban meghirdetett elvért — Világ proletárjai egyesüljetek! — való küzdelem negációját. Sőt, ez a harc az egyesülés útja.

Programunkból látható, hogy milyen jelentőséget tulajdonítunk e kérdésnek, és ezzel kapcsolatban milyen gyakorlatot folytatunk a JKP megalakításától kezdve az októberi forradalommal a Spanyol Köztársasággal, a kínai és még sok más forradalommal szemben, mint pl. a kubai, algériai, vietnámi és albániai, továbbá számos felszabadulási mozgalommal, a korábbiakkal és az újabbakkal szemben. A szolidaritás viszont egyáltalán nem lehet nemzetiség feletti: a szubjektivitás tagadása egyben a saját felelősség tagadása egy meghatározott szolidaritás kinyilvánításában, vállalásában. Ilyen esetben elvesznek a szolidaritás elemei. Tekintettel egyes szerzők elméleteire, de ettől függetlenül is, ezt az elemet nem szabad szem elől téveszteni.

Ezek alapján levonhatjuk azt a következtetést a szolidaritásról szólva, hogy csak azok győznek, akik vállalják saját felelősségüket, és természetesen csak az ilyenek számíthatnak mindenki más sokoldalú támogatására. Csak az ilyenek tudják e támogatást hasznosítani minden más, illetve más értelmezés, a saját ellentétévé válhat. Egyes elemzések a szocialista viszonyok fejlesztéséért vívott, segítség nélküli küzdelemben a mozgalmak, illetve országok sikertelenségét látják elő, ez pedig valójában csökkenti az önállóságukat. Tehát, abból a tézisből kell kiindulnunk, hogy egységesnek kell lennünk a különbözőség tekintetében, vagyis teljes mértékben respektálni kell a nemzeti feltételek különbözőségét, az önálló forradalmi erőket, a forradalmi mozgalmak önállóságát, a nézetek különbözőségét, továbbá az érdekek önálló meghatározását különböző megegyezési formák által. Mindez arra a következtetésre utal, hogy nincsen szükség külön törzskarokra, direktívákra és monolitásra ezen a téren.

Mindezeket az új jelenségeket, a mozgalmak szélességét — különösen a népfelszabadító mozgalmakat és az el nem kötelezettséget — sokkal átfogóbban kell vizsgálni. Figyelembe kell venni az összes legkülönbözőbb megnyilvánulási formákat. A különféle nézetek sokaságát, mert az új tényezők a munkásosztály internacionalizmusáról szólva is ezt feltétlenül megköveteli. E tekintetben az eurokommunizmus is ösztönző erő, különösen ha a tömbök közötti feszültség és a felosztottság feloldásáról van szó. Ebből a szempontból az el nem kötelezettség vagy egé-

szében véve a munkásosztály internacionalizmusa pozícióinak erősítése szemszögéből az eurokommunizmus megértést, támogatást érdemel. Ennek kapcsán el kell még mondani, hogy ugyanakkor az új gazdasági rendszerért folyó harcról van szó, amely nélkül nehéz megérteni a jelenlegi körülmények között a nemzetköziséget. A kérdések olyan megközelítéséről van szó, amely kizár mindenféle nyomást és mindazt, ami a jelenlegi feltételek között fenntartja az elnyomást, illetve lehetővé teszi annak fennmaradását. Ilyen ellentétek természetesen lesznek a jövőben is, mind a gyakorlatban, mind az elméletben. Illúzió lenne azt gondolni, hogy nem lesznek. Maga az internacionalizmus struktúrájának, átfogóságának változásával új elméletre és új gyakorlatra lesz szükség, ez pedig most időszerűbb, mint bármikor. E téren másképp kell tekinteni az elméleti örökségre, annak lényegére és formáira; e tekintetben egyes akadémiai elméleti viták napjainkban külön figyelmet érdemelnek.

Még valamit a centralisztikus törekvésekről

Szemmel láthatólag napjainkban külön kellene beszélni a centralisztikus törekvésekről. Ebben az előadásban viszont részletesebben nem szóltam róluk, csak éppen érintettem. Részben e törekvések tartalmára is utaltam a szöveg más fejezeteiben. Ezúttal azonban mégis mondanék valamit ezekről a törekvésekről is. A centralisztikus, unifikációs törekvések kényszerítése, ráerőszakolása gyakran igen különböző formában fordul elő. Többek között kétes az eredetisége az egyes nemzeti keretek közötti integrációra vonatkozó törekvéseknek és elméleteknek, amelyek nem veszik figyelembe az érdekek összes sajátosságait, a gazdag tapasztalatokat, többek között egy kultúra, egy nyelv keretében az etnikai megnyilvánulások gazdagságát, továbbá egyes országok sajátosságait, több nyelv és írás használatának gazdagságát. Mindezek a sajátosságok a történelmi fejlődés eredményei, és jelenleg is reális érdekekre támaszkodnak. Ezért a jelen realitásai mellett a múlt iránt is sokoldalú, objektív viszonyt kell kialakítani és törekednünk kell a múlt tudományos, reális magyarázatára.

Az például, hogy nemzeteink különböző körülmények, feltételek mellett éltek, többé vagy kevésbé élvezték a szabadságot, az egyes társadalmi folyamatok — többek között a nemzeti önállósulás — lassabban vagy gyorsabban zajlottak le, még nem jelenti azt, hogy nincsen minden nemzetnek saját történelme, nincsenek saját tettei, kiemelkedő fiai. Sehol az élet nem folyt hosszú időközön át esemény nélkül. Ezért a múltat olyannak kell bemutatni amilyen, ezt külön ki is kell hangsú-

lyozni. Eközben szem előtt kell tartani, hogy a nemzeti kérdés pszichológiai oldala igen jelentős, akkor is, amikor az internacionalizmusról van szó. Például Sztálint és a sztálinizmust pszichológiai okokból kifolyólag sem tudjuk elfogadni, habár természetesen, nem ez a leglényegesebb ok.

Ezért ezekre a sajátosságokra nem lehet úgy nézni, mint ami már elmúlt, és kevésbé progresszív. Sajátosok az érdekek és a feltételek, kezdve az alkotótevékenység kibontakozásától az egyes kultúrák keretében is. Az alkotótevékenység az egyes területeken sok tekintetben különböző, még egy nemzet esetében is. Kifejezett különbségekre is van példa. Éppen ezért e kérdés megközelítésében és más téren is ezt az elemet is szem előtt kell tartani. A kultúrák integrálódnak egy nemzet keretében, de meghatározott egységek keretében is, így az egész világon is közelednek, de olyan szinten és olyan módon, ami nem gátolja az önállóságot, az eredetiséget és nem ködösíti, nem idegedíti el az érdekeket. A mi feltételeink között az ilyen centralisztikus törekvések különösen negatív formában nyilvánultak meg, mint pl. az etnocentrizmus, metropolizmus, illetve meghatározott monopolérdekek alakjában, továbbá egyes hagyományos nézetekkel való visszaélés formájában. E tekintetben az egyes nemzetek kérdésére vonatkozóan megbukott a burzsoázia politikája, nem lehetett elfogadni, mert a nemzeti kérdést egoista, burzsoá módon közelítette meg. A nemzeti ilyen felfogása szerint egy nemzetről szólva nem nemzetellenes hozzáállás, ha az érdekek sokaságát látjuk az adott nemzet, illetve egyes részeinek keretében; egyes sajátosságok, különbözőségek méltányolásával még nem állunk ellentétben az egész nemzet érdekeivel.

A progresszív értelemben vett nemzeti

A különbözőségek figyelmen kívül hagyásával nem lehet az egészet sem áttekinteni. Egyesek számára ez még most is nyílt kérdés, ami olykor az eufóriákban jelentős mértékben felszínre kerül, akár tömegmozgalomról, akár kvázi-liberalizmusról legyen szó. Annál is inkább figyelembe kell venni, mert a nemzet egyes részeinek saját érdekei is vannak, mely érdekek közösek a velük együtt élő nemzetek érdekeivel. Tehát mindez az egész nemzet érdekeinek összetevő része (mindezt magában foglalja nálunk a nemzeti kérdésre vonatkozó elmélet és gyakorlat, mivel ez már ismert dolog, nincs szükség arra, hogy ez alkalommal megismételjük). Ha nem vesszük figyelembe azon a területen jelentkező sajátoságos érdekeket, ahol a nemzet egy része él, akkor nem ismerhetjük meg a vele együttélő nemzetek érdekeit sem. Szerintem ezt pontosan vonatkoztathatjuk a Boszniában és Hercegovinában élő szerb és

horvát nemzetiségűekre. Jól látható, hogy mindazok a közös vonások mellett, ami a nemzeteket összefűzi — a szerbekről, horvátokról és muzulmánokról, az egész nemzetről beszélve, már ismert dolog, ezért nem ismétlem — e nemzetek részeinek vitális, fontos érdekét képezi az őket közös szövetségi államba összefogó érdek mellett a Bosznia és Hercegovina Köztársaság keretében megvalósuló érdek is. Mert azzal, hogy Bosznia és Hercegovina területén szerbek, horvátok és muzulmánok is élnek, ez az ő szülőföldjük, ahol szabadon megvalósítják saját és közös érdekeiket a nemzeti, a szocialista közös zászló alatt, mely mindazt jelképezi, ami számukra Bosznia és Hercegovina Köztársaságban közös, ami őket összeköti és önállóvá teszi. Ez feltétlenül pozitívan hat ki az egész nemzetre és a nemzetek közötti viszonyokra.

Tehát ezt is, mint a progresszív értelemben vett nemzetit kell felfognunk, mint a nemzeti kérdés burzsoá megközelítésének negációját. Ismeretes a burzsoázia kapitulált, ezt a kérdést nem tudta megoldani, mert érdekei egoisták, kizárólagosak voltak. Ezt a hozzáállást azért is szem előtt kell tartanunk, mert országunk sajátságos módon megszervezett, szövetségi állam, melynek szerves részei a köztársaságok. A köztársaságok keretében pedig a legszélesebb körű, legsokoldalúbb kapcsolatok valósulnak meg, főleg a társadalmi gazdasági rendszer legjelentősebb területei egységes feltételei tekintetében, a szabadság és az egyenjogúság terén. A régi burzsoá felfogások mindezt nem ismerték el, ezért nemzeteink sem fogadták el azokat a nézeteket.

Ha az ilyen, lényegében véve burzsoá nézetek a jelenlegi feltételek mellett ismét felvetődnek, felbukkannak, és ellenállással találják szembe magukat, akkor megkísérlik azt úgy magyarázni, mint nemzeti nichilizmust, amely azt az állítólagos veszélyt rejti magában, hogy új nacionalizmusokat szül. Tulajdonképpen unitarista nacionalizmusról van szó, amely már maga nacionalizmus és nincs mit újat szülnie, ahogyan azt egyesek állítják. Azzal, hogy méltányoljuk a nemzet egyes részeinek érdekeit, ezzel a nemzet részeinek és az egész nemzet szabadsága nem vész el, ezzel a nemzetek egymáshoz közelebb kerülnek, felemelkednek. Ebben rejlik a nemzet boldogulása és jövője. Ezzel nem veszítenek hanem nyernek. Ez a jelen és a jövő távlata. Valójában az ilyen elméletek expanzió bázisául, a jelenlegi feltételek mellett mások feletti dominació alapjául kellene, hogy szolgáljanak, nemcsak az egyes nemzetek részeire vonatkoztatva, hanem tágabb értelembe véve is. Gyakorlatilag az ilyen elmélet csak egyetlen meghatározott érdeket képvisel, amely eredetiségében a burzsoá érdekekre hasonlít, mert mindazok a törekvések hozzák felszínre, amelyek (a burzsoáziához) hasonló alapok megteremtésére törekednek, legyen az technobürokrata, vagy kapitalista viszonyokra való törekvés.

A piemonti példa alapján kialakított politikát és elméletet soha sem lehetett megvalósítani

Meg kell érteni mindazt, ami objektív, amit a mi nézetünk is szem előtt tart, és meg kell érteni a mi politikánkat ezen a területen, de az ilyenek azt nem tudják, vagy nem akarják. Az objektívum ellentétben áll az ilyen idegen nézetekkel, nemcsak a mi nézetünk ellentétes azokkal. Emellett ki kell hangsúlyozni a nemzetet senki sem „javíthatja" meg, mindegyiknek meg van a saját útja, fejlődése, érdeke. Még Bosznia és Hercegovina, illetve a benne élő nemzetek érdekei esetében is — a két háború között és korábban — minden olyan alapon történő kísérlet, amely ezt figyelmen kívül hagyta — az adott nemzet sajátosságaira gondolok — mesterkélt volt és sikertelenül végződött. Ezt a legjobban igazolják a polgári politikai pártok. A nemzet egyedül a JKP vezetése alatt, a forradalomban lelt önmagára, a kivezető útra.

Ezért nálunk sem a piemonti politika, sem elmélet nem tudott érvényesülni, nem tudott megvalósulni. Teljesen irreálisnak bizonyult, egy valószerűtlen kópia, a kérdés önállótlan megközelítése, ami objektíve el nem ismert érdekeken alapul, nem vette figyelembe az érdekek sokaságát. Ezáltal az ilyen hozzállás a jelenlegi feltételek mellett internacionalistaellenes. A múltban mesterkélt volt, soha sem lehetett elfogadni, soha sem tudott fennmaradni. Magától megsemmisült ugyanakkor, amikor erőltetetten megjelent, tehát csak negatív következményeket hagyott maga után.

Közismert dolog az érdekeket és a fejlődési irányvonalat nem lehet erőszakosan meghatározni, meg kell azt érteni, és reálisan kell irányítani, szem előtt tartva az objektív folyamatokat és mindazt, amit az jelent. Egy meghatározott nemzet keretében a közös összefűző érdekek mellett — melyek ismeretesek, ezért most erről nem beszélek — számos különbség is van, amelyek területi és más alapokon nyilvánulnak meg. Ezt az adott nemzet részeinek és a velük együtt élő nemzetek életében lejátszódó esemény és a hosszúéves közös fejlődésük teszi szükségessé, vagyis a történelmi — világi körülmények összessége feltételezi. E fejlődés lényegében nincsen semmi rendkívüli, vagy a mi feltételeink között nincsen semmi káros. Ez a mi életünket a jó politikánknak és a szubjektív szocialista erőknek köszönve, termékenyebbé, gazdagabbá teszi, illetve megkerestük, megtaláltuk a körülményeinknek legjobban megfelelő megoldásokat. Ezek a megoldások már régóta a mi objektív létezésünk, életünk részévé váltak, mint már említettük, spontánok, mint ahogy spontán a szocialista önigazgatású társadalmunk. Így sikeresen építjük társadalmunkat, közös életünket, amely elveti a nem alkotó

jellegű, terméketlen hozzáállást, vagy csoportoskodást, mint ahogyan a kvázi-liberalizmust is.

Ezért körülményeink között igen nagy jelentősége van ezen a területen mind az elméletnek, mind a gyakorlatnak. Nagy mértékben hozzájárul ahhoz, hogy jobban megértsük a világeseményeket, habár természetesen ellenezzük a leegyszerűsített analógiákat. Véleményem szerint, a jelenlegi és a jövendőbeli eseményekről szólva, illetve azok teljesebb megvilágításáról, a tudományok számára teljes szabadságot és minden feltételt meg kell adni, hogy minél jobban érvényesüljenek. A JKSZ politikája és országunk e tekintetben szilárd támasztékra lel. Egyes törekvések az a teória szerint, hogy elhanyagolható a gyakorlat, különösen kényes kérdést jelentenek, szemmel láthatólag már magukba véve helytelenek, mint ahogy helytelen a verbalizmus, vagy a társadalmi akcióban a konkrét harctól való menekvés.

A nagyokra és kicsikre egyaránt érvényes keletkezése

A nemzetek kereteiken belül, de a nemzetek egymás között is többek között akkor közelednek, ha ismerik egymást, ha fejlett az internacionalista együttműködési szellem és egyik a másikára mind sokoldalúbban hat. A közeledés az információk egymás közötti közlésével, annak fejlesztésével, a nyelvek ismeretével és sok más tényezőnek köszönve valósul meg. Az ilyen közeledés nem lehet kényszerített, illetve ezáltal nem sérthetik meg a nemzetek identitását; ez nem jelentheti a kultúra eredetiségének elvesztését, hanem gazdagítását, a közös megteremtését. Ami közös, új szellemileg is, gyakran tartalmilag is, de egész struktúrája szerint is. Ez nem mechanikus egyesülés, ahogyan egyesek megkísérlik magyarázni, és nem is a nemzetek erőszakos integrációja. Ez valójában egy új, közös megteremtése, amit soha nem lehet senkire rákényszeríteni; ebben a jelenségben mindenki aktív részvevő, mindenki beleadja identitásának egy részét, és így e tekintetben minden kultúra folytatódik, de nem csorbul meg eredetisége.

Ez egy tényállás, ami jelenleg a mi gyakorlatunkban valósul meg, de meghatározott módon lényegében véve világviszonylatban is lehetne beszélni róla. Az új keletkezések egyben annak a keletkezése, ami egyaránt érvényes mindenkire — a nagyokra és kicsikre is. Ezért a piemonti példájára épült elméletet a szocialista országok között szűkebb vagy tágabb értelemben véve nem lehet elfogadni. A világon széles körben ismertek az e téren szerzett tapasztalatok. Ma már még a katolikus egyház is a lokális egyházi autonómiák kialakítására törekszik, mert egyes vitális problémáit, többek között a belső egység kérdését

nem tudja másképp megoldani. Határozottan állíthatjuk, hogy ha Jugoszlávia nem volna több nemzetű ország, az egyes területek fejlődési különbségei és ellentétei miatt szintén szövetségi berendezésű kellene, hogy legyen. Ezért jelenleg az analógia akár a belső, akár a külső viszonyokra vonatkoztatva, továbbá a mi feltételeink között, a leegyszerűsített következtetések levonása nagy veszélyt rejt magában, és nemzetközi téren sem lehet elfogadni. Ezek az analógiák nincsenek összhangban a munkásosztály internacionalizmusával, mert legtöbb közülük, mint a piemonti példa elmélete, a centralizmusra törekszik, ami szükségszerűen meg kell, hogy bukjon; az életben mindinkább megbuknak elméletileg és gyakorlatilag az egész világon. A mi gyakorlatunk alapján nekünk könnyebb megértenünk ezeket a folyamatokat.

A Tito által kijelölt út új korszakot nyitott az egymás közötti viszonyok fejlődésében

Az önigazgatás lényegében véve e tekintetben is igazi feltételeket teremt a nemzetek önállóságához, szabadságához és egymáshoz való közeledéséhez. Nagyon érdekes, fontos, hogy az önigazgatásról szerte a világon meghatározott formában mindenki beszél, mivel a nemzetek fejlődése, szabadsága, önállósága és egymáshoz való közeledése szempontjából ez igen fontos kérdés. Ha már szélesebb körben elterjedt és fejlődik, általa kifejezésre juthat mindaz, ami megkísérel harcolni, sőt sikeresen felveszi a harcot mindaz ellen, amit az erő és hatalom bármilyen formában kényszerít.

A Tito által kijelölt út elmélyítette és tovább fejlesztette a marxizmust, új korszakot nyitott az egymás közötti viszonyok fejlődésében. A JKSZ mindig hozzáértően összekapcsolta az önállóságot és felelősséget a demokratizmust és szervezettséget a szolidaritással, a kölcsönös segélynyújtással nemzetközi téren. Mi egész idő alatt segítettük a szocialista forradalmakat is, de az összes felszabadító mozgalmakat is. Ma is segítjük őket, mint már ki is hangsúlyoztam. Felszabadultunk, vagy — a legszélesebb tömegek szintjén szemlélve — felszabadulunk a nemzeti előítéletek korlátai alól, amelyek gátolják a dolgozót, a nemzetek közeledését, és mint ilyenek állandóan jelen vannak a szocializmus fejlődésének és általában a munkásosztály érdekeinek kérdéseivel kapcsolatban. Tulajdonképpen egyesek még most sem látják e kérdések történelmi jellegét, és történelmi feltételezettségét. Ebben és itt láthatjuk az érdekek vitalitását, önállóságát, vagyis az önállóság iránti érdekeltséget még akkor is, ha a szocialista fejlődésről van szó.

Mindig amellett foglaltunk állást, hogy mindenki önállóan kell, hogy

legyen saját útjainak keresésében, mert ez az út vezet a nemzetek közötti távolság áthidalásához, ez bebizonyosodott a mi társadalmi gyakorlatunkban is, de az egész világon ez bizonyult az igazi útnak ahhoz, hogy a proletariátus váljék a forradalmi akció, a nemzetek közötti testvériség hordozójává, a világ fejlődési távlata pedig ez. Ezt pedig a szocializmus magával hozza az egyének és a nemzetek sejtetett teremtési alkotásai lehetőségeivel együtt. Azért küzdöttünk, hogy megértsük Marx, Engels és Lenin műveinek lényegét, erre alapoztuk megoldásainkat, akcióinkat, politikánkat, ezen az alapon harcoltunk mindenféle kizsákmányolás, elnyomás és monopólium ellen. A proletariátus diktatúráját mindig az osztály nélküli társadalom kiépítéséhez, ennek keretében pedig az osztály konkrét, közvetlen szerepéhez, teremtésre való hivatottságához, a mindennapi életben való felemelkedéséhez kapcsoltuk. Egyiket a másiktól nem választottuk külön, mint ahogy nem különítettük el a konkrét érdeket az általánostól, mert mindez más feltételek mellett saját ellentétébe mehet át.

Tudjuk, hogy mi magunk vagyunk a felelősek a saját helyzetünkért, de ugyanakkor szolidárisaknak kell lennünk minden más nemzettel és mozgalommal, vagyis az egész világ munkásosztályával. Mert ez a mi érdekünk. Mi mindig ilyenek voltunk és ilyenek is maradtunk — még akkor is, mikor igen nehéz helyzetben voltunk, mikor minden oldalról nagy nyomásnak voltunk kitéve. Amikor a legnehezebb helyzetben voltunk, hittünk a szolidaritásban és meg is kaptuk azt. Egy bizonyos ideig nem élveztük a kommunista pártok szolidaritását, de megleltük a felszabadító mozgalmakban és más munkáspártok, haladó értelmiségiek, de általában a haladó emberek támogatásában. A kommunista pártokkal fokozatosan változott a viszony, és most egészen más helyzetben vagyunk. Meg kell viszont jegyeznünk, hogy ez a munkásosztály internacionalizmusa volt, vagyis az a folyamat, amely Marxnak a Kommunista Kiáltványban közzétett jelszava: „Világ proletárjai egyesüljetek" szellemében fejlődik. Ez az ami többek között szavatolja a szocializmus győzelmét a világon.

Eddig és ezután is mindig ellenezzük a nemzetek elnyomását

Elmondhatjuk, hogy annál inkább erősödik a munkásosztály és általában a szocialista erő, minél inkább érezhető a kapitalizmus hanyatlása. Ez viszont még nem jelenti azt, hogy e tekintetben kevésbé jelentős a nemzeti szabadság és a nemzetek önállósága. Az egyenjogúság és a demokratizmus elvének mind fokozottabb megnyilvánulása ilyen feltételek mellett erősítik a mozgalmat, bizonyos autoriást kölcsönöznek a moz-

galomnak, legyen az nagy vagy kicsi. Az ilyen autoritásért való küzdelem ezeken a pozíciókon ma haladónak tekintendő, és mi az ilyen harcot üdvözöljük.

A mi mozgalmunk korábban is, és az utóbbi időben is jelentős aktivitást fejtett ki ezen a téren. Mindez azonban még nem jelenti, hogy nem láttuk meg mindazt, ami internacionalistaellenes, mert több alkalommal szembeszálltunk az ilyen jelenséggel a II. világháború alatt, de előtte is, és utána is. Eközben ki kell emelnünk, hogy nem volt különbség gondolataink és tetteink, elméletünk és gyakorlatunk között. Akcióink mindig konkrét formát öltöttek, elméletünk e tekintetben is teljesen világos és mindig aktuális volt.

Szolidaritásunk mindig konkrét volt, amikor az országunkról és a világról volt szó. Mi lehettünk ilyenek — kiépítettük a nemzetek közötti legteljesebb egyenjogúsághoz vezető utat, eddig és ezután is ellenezzük a nemzetek mindenféle elnyomását, mint ahogyan ellenezzük az emberek feletti zsarnokságot. A forradalomban az emberek — a nemzetek feletti elnyomás ellen harcoltunk. A népfelszabadító háború magába foglalta, felölelte mind, mind e harcainkat, küzdelmeinket. Küzdöttünk azért, hogy minél teljesebben megvilágítsuk a nemzeti kérdést, gyakorlati és elméleti oldaláról. Különösen jelentős volt a társadalmi-gazdasági viszonyok fejlődési útját kijelölni, majd a társadalmi-politikai rendszerét is. Nagyon fontos, hogy eddig is és ezután is harcolunk a nemzetek, nemzetiségek és népek rabigába hajtására való törekvések ellen, mert az összeegyezhetetlen a munkásosztály szerepével, illetve a felszabadításra való elhivatottságával. E tekintetben mindig készek voltunk más tapasztalataiból tanulni minden nemzeti önelégültség nélkül, mások gazdag tapasztalatai iránti irigység nélkül, mivel mások pozitív tapasztalatai bennünket csak örömmel töltöttek el. A nálunk kibontakozóban levő folyamat biztosan még inkább ösztönözni fog bennünket ezen az úton. Kardelj elvtárs nemrég a politikai rendszerről beszélve többek között a következőket mondta:

„Mindennek köszönve, társadalmunk társadalmi-gazdasági tartalma és struktúrája még szilárdabbá vált a konkrétan kidolgozott és megerősödött szocialista önigazgatási termelési viszonyok alapján. Ezek a viszonyok tovább fejlődnek a szocialista demokrata elvek szellemében, valamint funkcionális, szervezeti értelemben is. Ezek a viszonyok teszik lehetővé és biztosítják, hogy társadalmunk minél nagyobb mértékben szabadon, önállóan fejlődjék az önigazgatás útján, a saját objektív belső törvényszerűségei szerint. Ez azt jelenti, hogy a társadalom további funkcionálása mind kevésbé fog az államapparátusra támaszkodni, viszont annál inkább az önigazgatási alapokon társult, demokratikusan szervezett dolgozók erejére és kezdeményezésére, akiket a társadalmi

tulajdonban levő eszközökkel végzett társult munka a szabad termelők közösségében mind szorosabban összefűz. Más szavakkal, az állam és az államapparátus szerepének erősítése helyett — ami a szocialista termelési viszonyok államtulajdoni formáira jellemző — mind szélesebb területeken ki fog bontakozni a dolgozók önigazgatási szerepének erősödése a társult munkában és más önigazgatási érdekközösségekben, továbbá társadalmunk küldötti rendszerében".

A NEMZETEK EGYMÁSHOZ VALÓ KÖZELEDÉSE, A SZABADSÁG ÉS EGYENJOGÚSÁG ALAPJÁN KIALAKULÓ KAPCSOLATA NYÍLT FOLYAMAT

Az önigazgatásban szerzett tapasztalatok mind atraktívabbakká válnak a világon, egyaránt jelentősek mind a nemzeti, mind a nemzetközi kérdés szempontjából

A nemzetek kapcsolata és a nemzetek úgynevezett integrációja, valamint az internacionalizmus ma kiemelt figyelmet érdemel. Figyelmet érdemelnek ezek a kérdések az egyes országok, egyes nemzetek keretében, de világviszonylatban is. A nálunk fennálló helyzetről szólva elmondhatjuk, hogy igen erős a nemzetek közeledésének, a szabadság és egyenjogúság alapján kialakuló kapcsolatának folyamata. Minél inkább affirmálódik önigazgatási rendszerünk, a szabadság, egyenjogúság, a közösségben érvényesülő közös érdekek, az élet gazdasága, illetve ha minél sokoldalúbban fejlődnek és megnyilvánulnak az új elemei, mint pl. a politikai rendszerünk, a dolgozók alkotó tevékenységében annál teljesebben érvényesül. Meg kell azonban jegyezni, hogy az egyes nemzetekről lévén szó, mint efemer törekvés az egyes nemzetek etnocentrizmusa bizonyos mértékben ennek megakadályozására irányul, mint ahogyan már mondottam. A kapcsolatuk, általános egymásra utaltságuk centralizálására való törekvés szemmel láthatólag a nemzetek közötti ellentétek szításának kísérlete. A nemzetek közötti különbségek korábban is megnyilvánultak. Bosznia és Hercegovina területén élő alkotók műveiben is kifejezésre jutottak mint pl. a szerbeknél Petar Kočić, a horvátoknál Tugomir Alaupović és mások.

A szocialista erők új formái

Világszerte harcok folynak a nemzetek szabadságáért, az egyes népek, országok, nemzeti felszabadulásáért. Sok esetben a folyamatok nem differenciálódtak, nincsenek pontosan kijelölve a nemzeti kérdés meg-

oldásának útjai, a világ egyes részein még csak halványan rajzolódtak ki a megoldások körvonalai. A megoldást az egész világon keresik, és ezt külön ki kell emelnünk. Ez az, ami többek között elősegíti a szocializmus, de általában a haladó szocialista orientáció győzelmét. Erre vonatkozóan főleg Afrikára, Ázsiára és Latin-Amerikára gondolok. Ebben lehet az eurokommunizmus lényege is, mert a munkásosztály e téren is mindinkább a nemzeti érdek hordozójává, illetve e kérdés tekintetében az internacionalista nézetek hordozójává lesz. Mindezt úgy is mondhatnám, hogy a szocialista erők új megnyilvánulási formái. E tekintetben az internacionalizmusra vonatkozó viták még jelentősebbek lesznek. Az élet azt igazolja, hogy az internacionalizmus hordozóiról szólva ezeket az erőket nem lehet csak egy meghatározott erőre vagy egy meghatározott pártra csökkenteni. Az élet ezt bizonyította az egyes forradalmakban is, min pl. az algériai és mások, hogy amikor a problémák felszínre törnek, megoldást keresnek a kommunista pártok nélkül is, ha azok nem képesek azt megérteni, kifejezésre juttatni, vagyis biztosítani a vitális népi érdekek megvalósulását, viszont tudjuk, hogy vannak ilyen pártok és felfogások is. Szemmel láthatóan az élet is igazolja — tekintet nélkül az ellentétes véleményekre — a vezetőszerep kérdése nincs apriori megadva. Mondhatnánk inkább fel van adva.

Az élet azt igazolja, hogy nemcsak a felfogások ellentétesek, hanem a megoldások is, amelyek azokat a gyakorlatban teljes mértékben negálják. Itt az egyes szerzők elmélete közvetlenül ellentétbe kerül az élettel, a gyakorlattal. Véleményem szerint, ezt igazolja Algéria és Kuba is, amint már mondtam, de más példák is. Ezeken a példákon világosan látható az is, hogy mit jelent a monolitásról szóló elmélet ilyen tekintetben. Ez az elmélet, mint egy terméketlen dogma soha nem tudott eredményt felmutatni. Az ilyen értelemben vett proletár-internacionalizmus a kommunista mozgalmat nem összetartja, hanem felbomlasztja, de ugyanúgy a munkásmozgalmat is általában. Ilyen alapokon különböző „törvényszerűségi" elméleteket szerkesztenek. Ezek pedig nem a kommunista megoldásokhoz vezetnek, hanem az adminisztratív és egyéb nyomásokhoz. Az a riadó, hogy „szent szövetséget" kell alakítani az így értelmezett koncepciók ellen — valójában meglehetősen mesterkélt és más célokat szolgál. Az ilyen jelszónak más céljai is vannak.

Egy s más az antikommunizmus bukásáról

Az antikommunizmust nem szabad egyáltalán lebecsülni, tekintettel a meghatározott érdekekre és erőkre, amelyek mögötte állnak világszerte. De hozzá kell tenni, hogy sok akciójában eszméiben nagyméretű vesz-

teséget szenvedett. Ez még nem jelenti, hogy újból nem jelentkezik, vagy hogy nem reprodukálódik tovább, de a régi formájában elvesztette a csatát. A világ szocialista és más haladó erőinek hatalmas erőfeszítései következtében az antikommunista erők nagy mértékben felmorzsolódtak, megtörtek, mindenekelőtt a II. világháborúban buktak meg. A fejlődés igen nagyot haladt előre és objektív szükséglet volt a társadalmi fejlődés szempontjából ezeknek az erőknek a megsemmisítése — mint pl. a fasizmus — az egész világon.

Jelenleg viszont az antikommunizmusról beszélve a megoldás nem a húrok feszegetésében rejlik eszmei és propaganda téren, ezt a hidegháború bizonyította a legjobban. Az antikommunizmus elleni harc, a békéért folyó küzdelem, a világ demokratikus fejlődéséért, a nagyok és kicsik egyenjogúságáért, a munkásosztály internacionalizmusáért folyó harc. Ezeken a vizeken kell haladni a szocializmus felé, de az antikommunizmus ellen is. Csak ezen az úton lehet sikeres nemzeti és internacionális harcot vívni, mert az internacionalizmus, hogy egyszerűbben fejezzem ki magam, nem egy elködösített valami, hanem egy széles körű, konkrét akció. Az ilyen harcban összefognak az összes haladó erők, egyesül a proletariátus, ahogyan azt a Kommunista Kiáltvány megjelölte. Jelenlegi feltételeink között ezt a legtágabb értelemben kell felfognunk. Világméretű szocialista folyamatról van szó, amit gyakorlatilag el kell fogadni, és be kell kapcsolódni. E jelszó gyakorlati megvalósítását ma már új módon kell megközelíteni és vizsgálni.

Lenin idejében a Kommunista Internacionálé jelentette a haladást, ma viszont ezt az akciót nem lehet centralizálni és ennek a megismétlésére tett minden törekvés magában véve káros. Sztálin tettei bizonyítják ezt a legjobban. Nemcsak Sztálin szubjektív tévedéseiről van szó, hanem az objektív feltételekről, amelyek a körülmények változását ösztönözték és lehetővé tették. Sztálin idejében és azután is voltak kísérletek különböző formákban kis kommunista internacionálék alakítására. Az élet viszont azt igazolta, hogy azok tarthatatlanok, mint ahogyan tarthatatlan volt a Kommunista Internacionálé, amit maga Sztálin is megértett, elfogadott az adott pillanatban.

A lényeg tehát nem abban rejlik, hogy formálisan ilyen vagy olyan internacionalizmusról van szó, hanem a gyakorlati megoldásban. A könnyebb megértés végett, egyes pártok zászlain, programjaiban fel van tüntetve az internacionalizmus elve, mégis az elv gyakorlati megvalósításában, az egyes mozgalmak közötti viszonyokban még nincs nagy tapasztalat. A megnyilvánulási formákat ilyen vagy olyan internacionalizmusnak is el lehet nevezni, vagy akár szocialista szolidaritásnak, akár másnak, számunkra lényegtelen — a gyakorlat, a magatartás a fontos, a konkrét elvek, amelyekből kiindulnak.

Egyszóval a világ-szocializmus megtör minden „szent szövetséget", minden antikommunizmust, amit legjobban az bizonyít, hogy az egyház is, amely a múlt század óta közismerten antikommunista erő, kiutat keres és elhagyja ismert harci állásait. A „szent szövetség" elmélete most valójában csak egy meghatározott érdek elmélete lehet és nem a szélesebb értelemben vett szocialista érdekeké.

Külön kihangsúlyoznám, ma szem előtt kell tartanunk, hogy Marx és Lenin óta jelentős, forradalmi, haladó események sokasága zajlott le. Mindenekelőtt kibontakozik egy világméretű szocialista mozgalom, felbomlik a kolonializmus, a forradalmak sokkal szélesebb körűek, sokoldalúbbak, az antikommunizmus megbukik, az el nem kötelezettség szemmel láthatólag nagyot fejlődik, a szocialista fejlődés útjai szerteágaznak.

Mindezek jelentős újdonságok, amelyeket a munkásosztály internacionalizmusáról beszélve szem előtt kell tartanunk. Természetes, az erre vonatkozó elméleti gyakorlati megállapítások más álláspontot, tartalmat, jelentést tartalmaznak, mint a valamikoriak. Ezzel kapcsolatban el kell mondani, hogy mind jelentősebbek a változások, mind sokoldalúbb harcok folynak a szabadságért, egyenjogúságért és társadalmi átalakulásért, és ezek mind fokozottabban jutnak kifejezésre a világon. Ezzel a folyamatok természetesen nemcsak a nemzetközi munkásmozgalomra és a burzsoáziára hatottak ki, hanem ugyanúgy az egyházakra is, ennek következtében azok kezdtek elkülönülni a kapitalista rendszertől, illetve a tömbpolitikától, legalábbis verbálisan, elhagyták az antikommunista harc egyes formáit, másképp ítélik meg a marxizmus elemeit, olyan elméletek is jelentkeznek, amelyek másképp tekintenek az ateizmusra, a forradalomra. Természetesen, ezek éles ellentétek mert maga az egyház is reprodukálja a kapitalizmust, különösen egyes vallások, némely területen pedig egymással teljesen ellentétben állnak. Ez az egész terület éles ellentétekkel terhes, de tény, hogy minderre kihatnak a világban kibontakozó intenzív folyamatok.

Éppen ezért most a mi körülményeink között is minél sokoldalúbban kell foglalkozni e kérdésekkel. Ezért a dolgoknak ezt az oldalát, vagyis ezeket a globális, átfogó folyamatokat nem szabad szem elől téveszteni, tekintettel az összességükre, de részleteikre is. Hogy reálisan áttekinthessük és elemezhessük mindezt, az egymás közötti viszonyokat is, továbbá, hogy megláthassuk mások érdekeit és harcolhassunk a sajátunkért, feltétlenül magunkévá kell tenni gyakorlatilag is az elméleti megoldásokat, mindezt teljesebben meg kell értenünk, fel kell fognunk, mert a nemzetek és az egyének szabad fejlődése összefüggésben áll a világ szabad fejlődésével, a mi jelenlegi körülményeink között az egész társadalom fejlődésével. Ez a mi létfontosságú érdekünk. Mégis, amint már mondtam, sok az elavult az elméletben is, a gyakorlatban is, az

egymás közötti viszonyokban, az egész haladó munkásmozgalomban, de ki kell emelni, hogy ugyanakkor akadályozzák az utat az egyenjogúság felé, el kell hagyni az egykori Sztálin-féle törekvéseket, és el kell kerülni a nemzetközi viszonyok ilyen visszafejlődését. A szocializmus elvei minden újjal teljesen összhangban vannak, lényegében véve teljes egyenjogúságot követelnek az összes tényezők teremtő önállóságához.

Tehát, a nemzeti függetlenségi mozgalmak is a szocializmusért folytatott harc összetevő részei, amit az összes világrészeken lejátszódó példákon láthatunk. Már magával azzal, hogy univerzális, világi jellegű, a munkásosztály internacionalizmusa az egyenjogúságot feltételezi, ez az egyik belső premisszája. A mi körülményeink között az internacionalizmust csak szocialista megnyilvánulásában fogadhatjuk el, a különböző haladó aktivitások és az új alapokon kialakuló viszonyok által, vagyis nem úgy, mint mások érdekeit kizáró érdekekre támaszkodó, kényszerített folyamatot. (Nem fogadhatjuk el a nemzetközi jogban az ilyen alapokon kialakított normákat.) Csak mint ilyen törekvés és gyakorlat kapcsolódhat a munkásosztály törekvéseihez, csak így hódíthat teret minden országban, minden nemzet keretében, csak így érthetik meg, így kapcsolódhat be minden folyamatba, így segítheti mindazt, ami haladó, akár politikai, gazdasági vagy másféle szolidaritás formájában, akár más módon. Ilyen alapokon az egész világ dolgozói egymással szorosabb kapcsolatba kerülnek, és megértik egymást. Világviszonylatban ez az egyetértés olyan mértékben növekszik, amilyen mértékben a világ belső releváns elemei is növekednek, amikor a szocialista elvek kérdéséről, valamint történelmi elhivatottságában a munkásosztály általános érdekeiről van szó.

Támogatjuk a nemzetek egymáshoz való közeledését

Mi támogatunk mindent, ami a nemzetek közeledését jelenti, mindazt, ami az önállóságot és egyenjogúságot szavatolja, természetesen a szolidaritást is. A különbségek sohasem képezhetnek akadályt az ilyen viszonyokban, azokat is sikeresen át lehet hidalni, és a kérdéseket megfelelő módon meg lehet oldani. Ezért a nemzetek egymáshoz való közeledése a spontán jellege mellett tudatosan irányított folyamat az új viszonyok megteremtése érdekében, mely viszonyok alulról, a széles néprétegek és a munkásosztály köréből nőnek ki. Ez fontos, mert fokozatosan a felszabadulás új elemeit hozza magával, és negálja a kapitalista törvényszerűségeket. Ezért az önigazgatás erősen fejleszti az ilyen folyamatokat, mert a széles néptömegeket képviseli, a munkásosztály lé-

nyegét, vitális érdekeit és hivatottságát fejezi ki. Ez nálunk a közvetlen önigazgatásban nyilvánul meg és alakul ki, tehát szervezett folyamata van.

A szabad nemzeti fejlődés erősítheti a szocialista folyamatokat világviszonylatban, erőket szabadíthat fel benne, amelyek ily módon könnyebben kifejezésre jutnak. Magával azzal, hogy a nemzeti érdekek hordozói vagyunk, még nem jelenti, hogy nacionalisták vagyunk, soha nem is voltunk. Ez legjobban forradalmunkban igazolódott be a későbbi időszakban is. Ilyen vagyunk akkor is, mikor a külső és belső eredményekről, tapasztlatokról van szó. Ezt bizonyítottuk gyakorlatunkban is. Politikánk abból indult ki, hogy minden ország saját maga rendelkezik javaival és a mi körülményeink között minden nemzetnek és nemzetiségnek minden köztársaságnak és tartománynak joga, kötelessége ez és lehetősége van rá. Ez kellene, hogy legyen a világ közvéleménye is, amit fel kell szabadítani a különböző monopóliumok nyomása alól.

E tekintetben a folyamatok biztosan az egymás közötti közeledés útján haladnak, és meg kell szüntetni a kapitalista értelmezésből eredő korlátokat. Mégpedig minél hamarabb, mivel ebben a folyamatban az önigazgatás mind nagyobb szerepet vállal, mint a társadalmi egyenlőségre való törekvés, és ezeket az elemeket feltétlenül szem előtt kell tartanunk. Innen ered, hogy a mi feltételeink között Programunk minden nyomást tagad — ilyen vagy olyan eredetűt — negálja a faji megkülönböztetést, a vallási türelmetlenséget. A vallásra való tekintettel Programunk nem ateizmus, de erről most nincs szó. Ezért az önigazgatási tapasztalatok mind jelentősebbek lesznek a világon, mind a nemzeti, mind a nemzetközi kérdés szempontjából.

Ezen az alapon új etika fejlődik ki a nemzetek közötti viszonyokban. Most pl. elképzelhetetlen lenne Egyiptom olyan megszállása, ahogyan azt Nagy-Britannia és Franciaország tették, vagyis egy konzervatív és egy szocialista kormány. Mert ez ellentétben állna azzal az etikával, amely már elterjedt, de az erőviszonyokkal is, amelyek szintén nagyon megváltoztak. Véleményem szerint a fejlett és a fejletlen országok közötti viszony szempontjából ez igen fontos kérdés. E tekintetben is új etika érvényesül, jól látható, hogy egyes nagyhatalmak hajlandóak változtatni viszonyaikat és eszközeiket jelentős mértékben angazsálni meghatározott érdekeiknek megfelelően. Azokról az objektív feltételekről van szó, amelyek a szubjektív kívánságok mellett is arra kényszerítik a nagyhatalmakat, hogy így cselekedjenek. Eközben viszont szem előtt kell tartani, hogy a forradalom nem kívülről táplálkozik, hanem belülről, és ez minden nemzetnek saját ügye. A forradalmat nem „szállíthatjuk ki" és nem is vehetjük át senkitől. Véleme-

nyem szerint az elmélet és a gyakorlat kérdését tekintve rendkívül fontos mindaz, amit a Szovjetunióval elértünk, vagyis a Jugoszláv Kommunista Szövetség és a Szovjetunió Kommunista Pártja az utóbbi időben igen eredményesen együttműködik.

A VILÁG EGYSÉGÉRŐL CSAK A KÜLÖNBÖZŐSÉGEK FIGYELEMBE VÉTELÉVEL BESZÉLHETÜNK

A nemzeti érdekek negálásáról szóló elméletek, az ún. nemzet feletti érdekekről szóló elméletek magukban rejtik a szocialista fejlődést, a munkásosztály szolidaritását, az egymás közötti egyetértést fenyegető veszélyeket

Nem lehet olyasmit állítani, hogy az országok egyes csoportja között érvényes külön normák mindenkire érvényeseknek kell, hogy legyenek. Szocialista vagy nem szocialista államok között kialakult külön normák csak ennek az országcsoportnak a normáit képezik, és ha azt önkéntesen elfogadták, teljesen érthető, senkinek sincs ellenvetése. Ezeket a normákat viszont nem lehet másokra rákényszeríteni, de különösen világviszonylatban kibontakozó szocialista folyamatra nem. Mi nem vesszük át az ilyen normákat, mint ahogyan a sajátunkat sem erőltetjük másra. Megjelöltük az alkotmányunkban is, hogy nem kényszerítjük másra véleményünket, és elutasítanánk a mások által meghatározott normák ránk kényszerítését is. Ennek kapcsán még mindig sok elfogadhatatlan írás lát napvilágot, amelyek dicstelen sorsot érnek meg mint eddig is oly sok.

A világon a szocialista folyamatoknak megvan a saját törvényszerűségük, és nem logikus, hogy az országok egy csoportja megkísérelje arra ráerőltetni saját vízióját, gyakorlatát, nézeteit, az ilyen általános törvényszerűség általános negációja formájában. Ez sajátságos módon konfrontálhatja elméletileg és gyakorlatilag is a nemzeti és az internacionális közötti viszonyokra vonatkozó felfogásokat. Mert ilyen feltételek mellett a nemzetközit a nemzeti fölé emeli, mint a nemzetinél magasabb rangút. Jelenleg az ilyen fajta erőfeszítések mondhatni a múlt adott, pillanatnyi gyakorlati szükségmegoldásaival azonosítható. Az ún. alacsonyabb és magasabb rendű kvalitásokról szóló elmélet, amely az egyiknek a másik alá való rendelésén inzisztál, magától érthetődően nem fogadható el, mert ez az elmélet a nemzetit az általános világi érdek alá rendeli, ami elvont, megtöri az egységet, nemzetközi téren dezintegrációhoz vezet, csökkenti a szolidaritást. Ezt az élet igazolta legjobban. Ha gyakorlatilag is elemeznénk bizonyos változásokat, pontosan ilyen következtetést von-

hatnánk le. Körülményeink között ez tulajdonképpen a tömblogikára való törekvés, és közvetlenül ellentétben áll az el nem kötelezett politikával.

Egyet állítanak és mást tesznek

Tehát megállapítottuk, hogy a folyamatok egészét teljesebben, jobban át kellene tekinteni, jobb betekintést kellene nyerni a folyamatok egészéről. A folyamatok egészének ismerete pedig arra utal bennünket, hogy tiszteletben kell tartani mindazt ami nemzeti, és mindazt ami a nemzetközi szolidaritás alatt értendő, önként kell vállalni. Mindemellett lehetnek meghatározott külön érdekeik az egyes országoknak, vagy azok csoportjainak, de azt, mint olyant kell megjelölni, nem pedig általános érvényűnek nyilvánítani. Annál is inkább, mert ez magával hozhatja nemzetközi téren a meghatározott alapvető érdekek és politika háttérbeszorítását, mint pl. a nemzetközi koegzisztencia, önállóság, együttműködés stb. vitális elvek, amelyek respektálják a munkásosztály internacionalizmusát.

Ezt, mint mondottam, nem lehet a marxizmus—leninizmus általános elveire stb. hivatkozva igazolni, mert konkrétan annak a számára, akinek fejlődnie kell, egyáltalán nem lehet helyettesítő megoldás. Ily módon aztán megkísérlik a nemzeti érdeket is burzsoá kategóriának nyilvánítani, ami magában véve dogmatikus szemlélet, szocialistaellenes, tehát nem lehet elfogadni. A koegzisztencia elveit tehát nem lehet az osztályharc formájának tekinteni, mert az a tömbök igazolására, meghatározott erők és érdekek antagonizmusának igazolására tett kísérlet, mert a világon más lehetőségek is vannak, nem a hidegháború, hanem az el nem kötelezettség, más hozzáállás.

A világ változásával nagy lappangó nemzeti és szocialista erők szabadultak fel, melyek ilyen feltételek mellett spontán a haladásra, a szocializmusra törekednek. Ilyen alapon a marxizmusról, leninizmusról, az egymás közötti viszonyokról és elvekről lehet beszélni, de konkrétan, nem pedig általánosságok hangoztatásával, vagy annak a nevében egy meghatározott gyakorlat igazolásával illetve negálásával, mert ez kétszínűséghez vezet, amikor egyet állítanak és mást tesznek! Ez az elmélet és a gyakorlat ellentéte.

Bennünket minden új érdekel

Bennünket tehát e tekintetben minden új érdekel, kritikai álláspontról közelítjük meg és értékeljük, hogy szocialista-e vagy nem szocialista, tekintet nélkül arra, hogy verbálisan milyennek akarják feltüntetni. E

téren bennünket minden érdekel, ami a nemzetközi jogi normákkal kapcsolatban kialakul, fejlődik, elvi pozíciókról kell megközelítenünk, tekintet nélkül arra, hogy a pártok vagy államok közötti viszonyokról van szó, vagyis az államok jellegére való tekintet nélkül. Ilyen alapon mérlegeljük mi a hegemónia és a nyomás, mert bizonyos nyomások militarista indítékokhoz vezethetnek; ezeket mint tényezőket sem a múltban sem jelenleg nem zárhatjuk ki. Számunkra tény, hogy a szocialista országok közötti feszült helyzetet, mint a szocializmus realitását nem szabad szem elől téveszteni. Számos ellentmondás vezethet ehhez.

Tehát a nemzetit nem fogadhatjuk úgy el, mint az általános, a világi alá való rendelését és a marxizmus—leninizmus általános törvényszerűségei alapján nem építhetünk ilyen törvényszerűségeket és elméleteket, és azt sem fogadhatjuk el, hogy minden kritikát és véleményt a marxizmus illetve az a mozgalom vagy annak az országnak támadásának minősítsenek, amelyben a mozgalom kibontakozott.

Az egyes országok szuverenitását és az egyes mozgalmak önállóságát nem lehet szembe állítani a szocializmus érdekeivel, és ilyen alapon nem lehet elméleteket szerkeszteni az exkommunikációról igazolva azt a marxizmus—leninizmus autoritásával. E tekintetben a nemzetközi viszonyok és kapcsolatok új típusait lehet szükségletként feltüntetni, mesterségesen társadalmilag homogén folyamatokat lehet meghatározni anélkül, hogy elemeznénk lényegüket, kezdve a tulajdoni viszonyrendszertől tovább haladva. Az ideológiák egysége formájában nem lehet igazolni azok egységének hiányát, vagy az egység szükségszerűségével negálni az objektív érdekeket. Kinek mi van a szívén, az külön kérdés, mert létezik valami objektív. Az általános cél elérésére hirdetett törekvés csak proklamáció, de el is kell oda jutni, mégpedig konkrét úton. Az objektív alapról csak elvben beszélni nem ugyanaz, mint be is mutatni, hogy mi az az objektív alap. Megkísérlik idealizálni a képét, de csak az elképzelt vetületét adják, amit realitásként tüntetnek fel. Gyakran az elképzelt új viszonyokat, mint reálisakat tüntetik fel, mintha azok alapján új szabályszerűségek épültek volna ki, új tudat, új kultúra és új magatartás alakult volna ki.

Ha segítségről van szó, meg kell vizsgálni e segítség struktúráját, hogy az objektív társadalmi-gazdasági és más szempontból mit jelent ilyen feltételek mellett. A szocializmus meghatározott fázisaiba való egyidejű áttéréséről szóló elméletek nem jelentik egyben azt is, hogy azok lehetségesek akkor is, ha az objektív feltételek azt megakadályozzák. Minden eddigi séma teljesen irreálisnak bizonyult, mert a szubjektív jellegű törekvések azt nem tudják megoldani. E tekintetben nem lehet semmilyen precíz következtetést szabályszerűséget megállapítani, mert az visszaéléshez, dogmatizmushoz, elnyomáshoz vezet, ami kárt okoz a szocializmus-

nak, és objektíve gátolja. Ily módon a fekete könnyen fehérré válhat, a fehér pedig feketévé, hogy aztán naponta változzék, mint ahogyan az már a gyakorlatban több ízben előfordult. Az elveket mindenkinek el kell fogadnia a bevált szabályszerűségeket pedig átszerkesztéssel nem lehet csorbítani. A centralista hatalom, mely egy meghatározott érdekre, tudatra, a kijelölt irányvonal nem tolerálására támaszkodik, szükségszerűen megbukik a gyakorlatban. E tekintetben az új, az egymás közötti egyetértés győz a világon.

Az egyenjogúság és a függetlenség az összes nemzetek objektív érdeke

Az erősebb joga, vagyis ezt a jogot igazoló politikai kettősség háttérbe szorul, különböző eszközökkel leleplezik. Teljesen érthető mi az egyenjogúságot, függetlenséget nem tekintjük „abszolutizált szentségnek", hanem elsősorban az összes nemzetek objektív érdekének. Természetesen, mint történelmi kategória nem örökös, mint a nemzeti kérdés sem az. Mindannak az eltűnésével, ami feltételezi, megszűnik mint kategória. De mindaddig míg a demokratizmusra szükség van ellentétes érdekek feloldásához, a szolidaritáshoz, mindaddig haladó, és nem szabad elvetni, mert enélkül nincs kölcsönös támogatás és segélynyújtás a haladó szocialista erők között, nincs szolidaritás. Ezért a megoldások mindenféle kényszerítése csak káros lehet.

Ha egy adott helyzetben akár egy vagy több ország viseli a fő terheket, nem jelenti azt, hogy bármilyen tekintetben primátusa lehet. Ha a terhet a munkásosztály internacionalista érdekeivel összhangban viseli, nem jelenti, hogy elvitatják az abból eredő kiérdemelt tekintélyt, autoritást, és mindent ami abból következik. Tekintélye, mint már mondottam, ebben az esetben csak növekedik, de őt emiatt nem szabad prototípusnak nyilvánítani, akihez mindenkinek igazodnia kell. Még kevésbé nem beszélhetünk arról, hogy egy politikát hozzá hasonlóan, ugyanúgy kell irányítani, illetve egyedül a nyújtott segély alapján kell, hogy méltányolják mi a szocialista, mi nem. Ez éppen ellentétben áll a jelenlegi világfolyamatokkal, és az ilyen elméletekkel — amilyenekkel igen sok szerzőnél találkozhatunk — határozottan szembe kell szegülnünk.

Jelenleg sok példa szól amellett, hogy a fejlődés ellenkező irányban halad, pl. Jugoszláviában, Kínában, Albániában, Kubában, Angolában, Algériában, az eurokommunizmus útján és másutt, mindez azt bizonyítja, hogy igen fontos minden kommunista párt, minden munkásmozgalmi párt, és feltétlenül respektálnunk kell a sajátos nemzeti körülményeket, az egyenjogúságot, önállóságot, és mind nagyobb a jelentősége az imperializmus elleni, de mindenféle elnyomás elleni harcnak. A kialakult kü-

lönbségek is jelentősek, az osztályöntudat nincs többé egy területen felhalmozódva, hanem az egész szocialista mozgalomban elterjedt, amit el kell ismerni. Ez egy meghatározott spontaneitáshoz fűződik és ebből egy meghatározott öntudat is fakad. E tekintetben a nemzeti érdek negációjának elmélete — habár a nemzetek nem örökös kategóriák, de ennek a ténynek a kihangsúlyozásával a nemzetek összeolvasztásának elméletét akarják alátámasztani, vagyis a nemzetek feletti érdekek elméletét — a szocialista fejlődést fenyegető veszélyeket rejti magában, a munkásosztály szolidaritását, az egymás közötti egyetértést fenyegető veszélyeket, ezért még pillanatnyi számításokkal sem lehet igazolni, a szocialista fejlődést és az internacionalizmust sem lehet erre levezetni vagy ezzel igazolni.

A különbözőségekben rejlő egység elismerésével haladunk igazán a szolidaritás felé

A rossz gyakorlatnak mindig nagy az ára. Mindenképpen jelentős, hogy egyes szerzőknél mind gyakrabban merülnek fel a szocializmusban meghatározott érdekek, vagyis a nemzeti érdekek összeütközésére vonatkozó állítások. De ebből kiindulva főleg most, megfelelő következtetéseket kell levonni. Pusztán a megállapításnál maradni nem volna elegendő, tekintettel arra a szituációra, hogy különválasztják a nemzetiből a nemzetközit az ún. általános érdeket, mint valami objektíve adottat, ami számunkra idegen, valótlannak tűnik. E tekintetben azonban a konfliktusok igen nagyok, és ezt méginkább szem előtt kell tartani. Mindezt a jelenlegi társadalmi feltételek mellett konkrétabban ki kell vizsgálni. Ezek a tények döntő jelentőségűek az internacionalizmus, mint kategória szempontjából, mivel az egész struktúrájának, egész genézisének, lényegének szerves részei. Nem szabad szem elől téveszteni, hogy mi a kontinuitás, és mik a minőségi változások az első internacionálé idejéhez viszonyítva, az első szocialista állam megalakulásától máig.

Olyannak, amilyennek az egyes elméletek bemutatják az ún. proletárinternacionalizmust nem felel meg a világ túlnyomó részének, tehát nem lehet elfogadni. Mi az ilyen felfogással szemben teljes mértékben ellentétes álláspontra helyezkedünk. Semmilyen kényszerítés nincs összhangban a munkásosztály internacionalizmusával, és nem is talál megértésre. A világ egységéről tehát, csak a különbözőségek összességének figyelembe vétele mellett beszélhetünk, mely különbségek valamilyen téren, valamilyen tekintetben jelentősek. Még egyszer aláhúzom, az egységet a különbözőségekkel együtt kell elfogadni, mert objektíve ilyen formában létezik. Ezt elismerve méltányoljuk, támogatjuk az egyenjogú együttműködést, de ilyen feltételek között törekedhetünk csak valójában

az együttműködésre és szolidaritásra. Így mindenki együttműködni kíván azzal, akihez érdekei fűzik. Mi meg tudjuk érteni egyes országoknak az utóbbi időben vagy még a háború utáni időkben is megnyilvánuló törekvéseit, de egy adott pillanatban megnyilvánuló bizonyos opportunizmusból nem csinálhatunk elvet, ahogyan azt egyesek teszik.

Fordította *Megadja Ida*

Könyvszemle

Dési Ábel

ERNST BLOCH ÉLETMŰVE 1885—1977

Néhány adalék és kommentár

1.

A szokásos nekrológoknak Bloch esetében semmi értelme. A harcos optimizmus szelleméhez méltatlan lenne az elsiratás és a bánatos panaszos dal. Szelleméhez és életművéhez jobban illik az örömóda, mint az Eroica gyászindulója. És közelebb áll hozzá Sarasztro nyugodt és bölcs szemlélete mint a Végzet dala.

Az okos remény (docta spes) és a harcos optimizmus filozófusa végül is boldog életet élt.

A boldog élet a hosszú termékeny életút belső lényege volt. Az alkotás termékeny és termékenyítő gazdagsága, a tartalmi teljesség és az előremutató, széles távlatokban gondolkodó optimizmus jellemezte egész életét. Pedig hát a hasonló sorsú és életű embereknél nemegyszer a keserűség, a rezignáció és céltalanság érzése uralkodik el. És amikor élete végén egy interjúban azt mondja: „Egy marxista nem engedheti meg magának hogy borúlátó legyen" (Valóság, 1976. 7., 124.) Bloch e kategorikus inperativusa nemcsak vezérelve volt egész életében, hanem harcos alkotó életének a belső lényege és örök erőforrása is.

És Bloch ezt bizonyította egész életében. És ez képesítette arra, hogy a nehézségekből erőt, az ellenállásból keménységet és a közönyből termékeny alkotó éveket formáljon magának.

Az első világháború éveiben Svájcba emigrál. A német militarizmus szellemével és a nacionalizmussal mindig is szembenállt. És épp ezekben a háborús időkben írja meg első jelentős művét, amely a forradalmi szellemnek, a társadalomkritikának és a polgári világ éles bírálatának lesz majd a példája. E mű, az Utópia szelleme 1918-ban jelenik meg.

A két háború közötti időszakban egyre nyomatékosabban emlékeztet

a készülő fasizmusra. A német revansizmus bosszúálló és hódító szellemét nevezi néven és figyelmeztet. És teljes joggal mondhatja ezekben az években, hogy a világ haladó erői lebecsülték és nem vették komolyan a fasizmus hódító terveit és lehetőségeit.

Bloch 1935-ben Svájcban adja ki a Korunk öröksége című könyvét, ebben mondja el véleményét a maga koráról. A kommunistáktól a hazugság nélküli hitet kéri számon (Glaube ohne Lüge) „Nem a marxizmus mutatott-e rá a szakadékra. Ezért azonban nem hiányozhat a mélysége. A káosztól való félelmet nem űzhetjük el a felületesség pátoszával." (Korunk öröksége 1962., 402. old.).

Az emigráció éveiben Bloch állandóan hurcolkodik, menekül és rejtőzködni kénytelen a fasiszta gyilkosok és provokátorok miatt. Először Zürich az otthona 1933—34. Innen Bécsbe megy 1934—35. Innen Párizsba utazik, onnan pedig Prágába 1936—38. Itt írja meg a Materializmuskérdés című könyvét, amely végül is átdolgozott és bővített formájában csak 1972-ben fog megjelenni.

Az emigráció következő állomáshelye Amerika. Itt írja meg 1938 és 1946 között élete főművét a Remény elvét, amely teljes egészében és végleges formájában csak 1959-ben fog megjelenni. E mű után írja meg a marxista irodalom legjobb Hegel könyvét a Subjektom-objektumot 1946—1949 között. E mű először Mexikóban jelenik meg 1949-ben, majd Kelet-Berlinben 1952-ben.

Bloch szabadon és önként választja hazájául Kelet-Németországot és 1949-ben hazatér. Katedrát kap Lipcsében és a keletnémet tudományos akadémia tagja lesz. A fasizmus nyomai még frissek, a háborús sebek még mindenütt jelen vannak. És főleg nagy szükség van minden emigrációból hazatért antifasisztára, aki aktívan részt vehet a háború utáni újjáépítés és újjáéledés politikájában. Sokan már ekkor is tudják, hogy Bloch filozófiája nem a moszkvai modelleket és recepteket követi. (És ezt bizonyítja Hegel-monográfiája is.) Az első kifogásoló és ellenálló hangok már ezekben az években jelentkeznek, amikor vita kezdődik a Hegel kérdésben. Blochnak már ekkor a szemére vetik, hogy külön utakon jár és nem veszi figyelembe a szovjet példákat.

De Bloch ekkor még nyíltan kifejtheti véleményét és kiadhatja könyveit és tanulmányait. És ekkor egyesek még abban is remélhetnek, hogy Bloch filozófiája végül elnyerheti a hivatalos támogatást is. Mert tény az is, hogy Sztálin halála után 1954-ben épp Kelet-Berlinben az Aufbau kiadó adja ki a Remény elvének az első kötetét. A következő évben megjelenik a második kötet is. Csak az 1956-os év, és az akkori forrongások hozzák meg a stagnációt és az első erős támadásokat is.

A Szovjet XX. kongresszus itt is megindítja az erjedés és a felmelegedés

folyamatát. De erre a reakció nem az értelmes belátás, hanem a bürokratikus fékezés és megtorlás politikája lesz. És csakhamar börtönbe kerülnek Bloch tanítványai és a keletnémet pártvezetőségből is kizárnak egy csoportot, amely változásokat követel.

Bloch belső emigrációba kényszerül. Műveit többé nem adják ki és az a veszély fenyegeti, hogy hosszú évekre el fog hallgatni. És amikor végre Tübingenben lehetővé válik számára, hogy előadásokat tartson, és hogy a műveit is kiadják, akkor Bloch nehéz szívvel bár, de kénytelen elhagyni maga választotta hazáját. Ekkor levelet ír a keletnémet Tudományos akadémiának és így indokolja távozását:

„Izolációba száműztek, megvontak tőlem minden lehetőséget, hogy oktassak, az én legjobb tanítványaimat üldözték és büntették, megvonták tőlem a publicisztikai tevékenységnek a lehetőségét, úgy hogy nem közölhettem egyetlen folyóiratban sem, az én műveimmel szemben az Aufbauverlag nem töltötte ki a szerződésben vállalt kötelezettségét. Így hát fennállt az a tendencia, hogy élve eltemessenek." (E levelet idézi: Rasim Muminović: Filozofija Ernsta Blocha IMRP. Beograd, 1973., 86. old.).

A második emigráció szerencsére mégis jóra fordult. Bloch katedrát kap Tübingenben és a frankfurti Suhrkamp kiadó 1959-ben elindítja Bloch Összes műveinek kiadását. És 1977 tavaszán megjelenik ennek a 16 kötetre tervezett sorozatnak az utolsó kötete is. E mellett e művek számos népszerű kiadásban és válogatásban is megjelennek. Bloch tehát nemcsak azt érte meg, hogy művei pontosan és hibátlan szöveggel jelenjenek meg, hanem azt is, hogy számos műve az olcsó és népszerű kiadásokon keresztül eljuthatott a legszélesebb olvasóközönséghez is. Bloch tehát élete végén maga is népszerű és sokat olvasott szerző lett.

Életének ez az utolsó másfél évtizede a kiteljesedés és a növekvő tudományos hírnév jegyében telik. És ezekben az években nemcsak a több éves és évtizedes műveit adhatja ki, hanem új tanulmányokat és monográfiákat is ír.

Így keletkezik az 1961—63-as években az egyetemi előadások nyomán a Tübingeni bevezetés a filozófiába. Ez után írja meg nagy vallásfilozófiai művét az Ateizmus a kereszténységben-t és végül a 90. születésnapjára jelenik meg az 1972—74-ben írt műve az Experimentum mundi is. Bloch tehát a hosszú életút minden szakaszában írt és alkotott. Harmonikus és gazdag életet élt és megvalósította minden kitűzött tervét és programját. És ebben a vonatkozásban Lukácsnál is teljesebb, harmonikusabb életművet hozott létre.

Végül meg kell említenünk azt is, hogy Bloch Jugoszlávia nagy barátja volt és, hogy három ízben is szerepelt az itteni tudományos konferenciákon: 1968., 1969. és 1970-ben. A zagrebi egyetem 1969-ben Lukács Györggyel együtt a DOCTOR HONORIS CAUSA címmel tüntette ki Blochot.

2.

A Lukáccsal való párhuzam és hasonlat sorsszerű és mégis oly csodálatos véletlen eredménye. Bloch 1910-ben Berlinben Georg Simmel szemináriumán találkozik Lukáccsal és vele köt hosszú évekig fennálló és tartós barátságot. És ha ma visszagondolunk erre a mély barátságra és termékeny együttműködésre, akkor csak sajnálni tudjuk, hogy ez nem folytatódott a két háború közötti években is, úgy, ahogyan elindult. És ma már elmondhatjuk, hogy e barátság tartóssága és alkotó jellege olyan együttműködést hozhatott volna létre, mint Marx és Engels barátsága a múlt században.

És már az első találkozások után Lukács felismeri Bloch tehetségének és tudásának kivételes jellegét. Lukács ezt írja Popper Leonak Berlinből 1911. február 11-én:

„Most itt volt egy ember, aki sokat használt nekem — dr. Bloch, ez a német filozófus, akit egyszer Simmel küldött hozzám. Egy régóta első intellektuális impulzus, egy igazi „vérbeli" filozófus a Hegelek fajtájából: sokat használt nekem."

(Valóság, 1974. 9., 35. old.)

Balázs Béla ezidőben írt naplójegyzeteiben is többször szerepel Bloch: 1912-ben firenzei tartózkodása alatt ismeri meg Balázs Béla Bloch-ot. Balázs Béla ezt írja Lukács és Bloch kapcsolatáról:

„Gyurira hipnotikusan nagy hatással van, ami nyugtalanító. Igaz ugyan, hogy olyan produkciót indított el Gyuriban, amelytől mindannyian meg voltunk lepve, Gyuri maga is. De Gyuri alapjában szolíd és józan gondolkodásának nem áll jó a vizionáriusság, mert nem hisz eléggé benne, mert kissé tétovázik és fél benne, mint egy idegen lakásban. Nekem is gyanús ez a minden szivar mellé megállapított egy vallás, és inkább csak a szellemességet látom benne. Gyurira kártékony ... egy szellemi condotieri, akit csak az tesz szimpatikussá, hogy egyúttal Don Quichote is és gyermek. Lehet, hogy üres álmodozás az egész, de az is lehet és lejegyzendő, hogy nagy, legnagyobb ember lesz belőle."

(Valóság, 1973. 2., 83. old.)

És az a mű amelyről itt szó esik a későbbi Heidelbergi esztétika, csak 1976-ban jelenik meg magyar nyelven. E mű keletkezéséről írva Lukács ezt mondja nagy esztétikája bevezetésében:

„1911—12 telén Firenzében merült fel bennem egy önálló rendszeres esztétika első terve. 1912—14-ben Heidelbergben fogtam hozzá a kidolgozáshoz. Még ma is hálásan gondolok arra a jóindulatú-kritikus érdeklődésre, amelyet Ernst Bloch, Emil Lask és mindenekelőtt Max Weber kísérletem iránt tanúsított."

(Az esztétikum sajátossága, Akadémiai kiadó, Budapest, 1965. I., 26. old.)

Egy más helyen ezt részletesebben Lukács így írja le:

„Röviden összefoglalva: Blochhal való találkozásom (1910) meghozta azt az élményt, hogy ma mégis lehetséges klasszikus értelemben vett filozófia. Ez élmény hatása alatt 1911—12 telét Firenzében töltöttem, hogy semmitől se zavartatva átgondolhassam esztétikámat, mint filozófiám első részét. 1912 tavaszán Firenzében jött Bloch és rábeszélt, hogy menjünk el együtt Heidelbergbe, ahol a környezet munkánk szempontjából előnyös. Az előbb kifejtettek alapján világos, hogy nem volt olyan motívum, amely visszatartott volna attól, hogy hosszabb időre Heidelbergbe költözzem, sőt esetleg ott is telepedjem le."

(Magyar irodalom — Magyar kultúra, Gondolat kiadó, Budapest 1970., 13. old.).

Bloch azonban nemcsak a kortárs baráti körre gyakorolt ilyen nagy hatást. Németh Andor írja önéletrajzában, hogy a francia internálásból hazatérve 1918-ben elmegy egy könyvkereskedésbe és a tulajdonoshoz így fordul:

„Megmondtam neki, hogy miután a háború alatt külföldön tartózkodtam el vagyok maradva az irodalomtól. Mondja meg nekem, melyik az a könyv, amelyet okvetlenül ismernem kell. Ő habozás nélkül azt felelte: Geist der Utopie. Megvettem ezt a meglehetősen nagy könyvet, amelyet Lányi úgy kommentált, mint az expresszionisták filozófiáját, amelyet aztán majdnem három évig tanulmányoztam. A szó szoros értelmében kávéskanalanként élveztem, nagy belemélyedéssel és alapossággal (különösen a zenei fejezeteket, amiket Brahmsról, Brucknerről és Mahlerről írt.)"

(Németh Andor: A szélén behajtva, Magvető kiadás, Budapest, 1973., 588. old.).

Németh Andor később személyesen is megismerte Blochot Berlinben. Erről így ír:

„Végre ismét összeakadtam Gerő Gyurival, aki visszajött Oroszországból és most Berlinben folytatta filozófiai tanulmányait. Ő hozott össze Ernst Blochhal, a filozófussal, akinek a könyvét olyan áhitatos tisztelettel tanulmányoztam.

Erről a könyvről, amelyről még írni fogok, igen nagy véleménnyel voltam. Bloch két dolgot egyesített benne, a misztikát és a forradalmiságot. Egy este felmentem hozzá Gerő Gyurival. Bloch igen mély benyomást tett rám. Gyenge, vézna ember volt, nagy fekete szemüveggel kifejezetten Lukács-típus. Este tíz után mentünk hozzá feketére, egy meleg nyári este. A hőség miatt nyitva voltak az ablakok és Bloch ha jól emlékszem, az

éjszakáról beszélt, miközben mintha egy mágus csalogatta volna a szobába, berepült az ablakon egy bagoly."

(Németh Andor, 612. old.)

Németh Andor az Utópia szelleme első 1918-as változatáról beszél. Ez még a fiatal Bloch prófetikusabb művészibb arca volt.

Molnár Antal zenetudós bibliográfiai jegyzékéből tudjuk, hogy ő már 1919-ben kritikát írt a Geist der Utopie zenefilozófiai fejezetéről az Athenaeum című folyóiratba.

Bloch e műve ha szűk körben is, de már ismert volt Magyarországon. Hogy Lukács és mások nyilatkozatai mennyire hitelesek azt a másik oldalról is bizonyítják. Bloch élete végén erről így beszélt Jean Michel Palmiernek erről a barátságról:

„Akkori életünk valóságos szimbiózis volt. Minden gondolatunkat megosztottuk egymással. Gyakran elutaztam Heidelbergből, de különös módon, az egymástól távol töltött hetek alatt is egyirányban jártak gondolataink. Igen nagy szellemi rokonságban álltunk egymással, úgyhogy kénytelenek voltunk felosztani szakterületünket, nehogy barátaink előtt ugyanazt mondjuk. Olyan szoros szellemi kapcsolatban álltunk egymással, hogy úgyszólván mesterségesen próbáltunk mindenféle elméleti véleménykülönbséget kitalálni."

(Valóság, 1976. 7. 122. old.)

Amikor Lukács a bécsi emigráció idején abba a veszélybe került, hogy az osztrák hatóságok kiadják a magyar rendőrségnek, a tiltakozó és az igazi segítőkész barátok közt ott van Bloch is, aki cikket ír Lukács kiszabadításáért. És később Bloch írja a legkiválóbb tanulmányt Lukács könyvéről a Történelem és osztálytudat-ról 1924-ben. (E tanulmány megjelent a HÍD Lukács számában 1972. 4.).

Lukács két ízben is foglalkozott részletesen Bloch nézeteivel illetve könyvével. Lukács Moszkvában 1935-ben tanulmányt ír Bloch új könyvéről a Korunk örökségéről. E tanulmány kéziratban maradt és csak a Világosság, 1977. 6. számában jelent meg először. Lukács később is ír Bloch e nézeteiről. Lukács Moszkvában 1938-ban ír egy tanulmányt, amelyben többek közt újra kitér Bloch e könyvére és kifogásolja azt, hogy Bloch védelmébe veszi, illetve helyeslően interpretálja a polgári irodalom számos kiválóságát. (Proust, Joyce stb.).

A háború után Lukács csak az egzisztencializmusról írott tanulmányában idézi helyeslően azt, amit Bloch 1935-ben írt Heidegerről. Ezután hosszú szünet következik. Lukács újra csak a hatvanas években idézi fel emlékeit és Bloch nevét.

Ebben az időben Bloch Lukáccsal együtt a revizionista és antimarxista filozófusok súlyosan elítélő és megbélyegző minősítését szenvedi. És ez fejeződik ki például Sándor Pál háromkötetes filozófiatörténetében is. Sán-

dor Pál is még úgy jellemzi Blochot, mint a „Német filozófiai revizionizmus legfőbb képviselőjét". De ekkor Lukács is ennek számított. Sándor Pál könyve 1964 nyarán került nyomdába és 1965-ben jelent meg. A megírás időpontjában tehát még ez volt a hivatalos álláspont.

Érdekes megemlíteni, hogy az 1972-ben megjelent Filozófiai kislexikon meg sem említi Bloch nevét. De az ugyan e kiadónál és ugyanez évben megjelent Esztétikai kislexikon már elég józan és objektív szándékú kis cikket közöl Bloch filozófiájáról. Itt persze már szó sincs az antimarxizmusról, a revizionizmusról stb.

Zoltai Dénes például Bloch zenefilozófiai tanulmányairól elég elfogadható és mértéktartó józansággal ír. Nézeteivel lehet vitatkozni, de el kell ismerni e módszer becsületességét és propagandamentes tudományos jószándékát és objektivitását. (Zoltai Dénes: A modern zene emberképe, Magvető kiadás, Budapest, 1969.)

A változó idők szele lassan letépdesi azokat a politikai cimkéket, amelyeket különböző alkalomra és szükségletre Bloch életművére szoktak egykor ragasztani. És ma már Magyarországon is szebben és okosabban lehet Bloch filozófiájáról írni, mint tíz vagy tizenöt évvel ezelőtt.

3.

Bloch filozófiája váratlanul és gyorsan tört be a jugoszláv filozófiai életbe.

Húsz évvel ezelőtt 1957-ben egy új folyóirat indult Zagrebban Naše teme címmel. E folyóirat 3. számában Vanja Sutlić zagrebi filozófus rövid tanulmányt tett közzé Ernst Bloch filozófiájáról. E rövid tanulmány kísérőjeként lefordította a Remény elve bevezetésének néhány oldalas részletét.

E cikket Sutlić a következő kategorikus kijelentéssel zárta:

Véleményem szerint Bloch a legnagyobb élő marxista filozófus.

Ez a kijelentés akkor még különösnek és igen merésznek tűnt fel, annál is inkább, mert Bloch műveit csak néhány jól tájékozott filozófus ismerte. És ezek számára is akkor még csak a Kelet-Berlinben megjelent két műve volt hozzáférhető: A Hegel monográfia és a Remény elvének 1954 és 1955-ben megjelent két kötete. (Mert a harmadik kötet csak 1959-ben jelenik meg.)

Két évvel később a zagrebi Naprijed kiadó közreadja a Hegel monográfiát és e kötethez Danko Orlić írt kitűnő informatív utószót Bloch életéről és munkásságáról egészen 1959-ig.

Érdekes ezzel kapcsolatban megemlíteni azt is, hogy Bloch könyvével egyidőben jelenik meg Lukács Hegel könyve, továbbá Gramsci filozófiai írásai és egy kötetben Henry Lefebvre két könyve a Dialektikus materializmus és a Mindennapi élet kritikája. E művek az új társadalmi és politikai légkörben lehetővé teszik, hogy a filozófiai gondolkodás alapul vehesse a marxizmus fejlődésének az új eredményeit is. Bloch betörése a jugoszláv szellemi életbe tehát jó kísérőkkel és jó időben történt.

A következő állomás már 1961. Ekkor jelenik meg Predrag Vranicki összefoglaló könyvének a Marxizmus történetének az első kiadása. Bloch itt már Lukács, Korsch és Gramsci társaságában, mint a marxizmus klaszszikus filozófusa szerepel. Úgy mint a Lenin utáni korszak reprezentáns gondolkodója.

Bloch következő könyve a Tübingeni bevezetés a filozófiába 1966-ban jelenik meg a beogradi Nolit kiadónál, kitűnő informatív kritikai előszóval. E könyvet már úgy üdvözlik, mint egy régi jóbarát vagy rokon művét.

Amikor 1971-ben megjelenik Vranicki könyvének a második bővített és átdolgozott kiadása, akkor már mindenki természetesnek tartja, hogy ott Bloch igen előkelő helyet kapott, és hogy ez a minősítés és értékelés egy szellemi fejlődés eredményeként nagyon is természetes.

A jugoszláv folyóiratokban azóta is számos Bloch tanulmány és cikk jelent meg. Rasim Muminović szarajevói filozófus 1970-ben védi meg doktori értekezését a zágrábi egyetemen Bloch filozófiájáról. És ez később javított formában 1973-ban meg is jelenik.

Bloch tehát végleg elfoglalta igazi helyét a jugoszláv szellemi életben. Hatása egyre nő és jó úton van, hogy a filozófusok után meghódítsa a művészet alkotóit és barátait is. És ez természetes is mert Bloch a filozófus-művész eszményi típusát valósította meg a műveiben.

4.

Bloch filozófiájából három emberkép néz ránk: A mindennapi élet embere, a történelem utópikus emberképe és a művészetből ránknéző ember képe. És Bloch egyforma szenvedéllyel szólaltatja meg mind a három emberképet. A mindennapi ember köznapi álmaiból indul ki. Ez az álmodozás minden utópikus gondolkodásnak az alapja és serkentője.

Az ember mindig többet és jobbat akar, mint ami van. És erre nemcsak természetes joga van, hanem természetes szükségessége, örök kényszere is erre sarkallja. A szükség tanít a gondolkodásra, a hiány a vágyra

és álmodozásra és a nincs a cselekvésre. És a történelem az utópikus gondolkodás örök területe. Amióta történelem létezik azóta van utópia is. Létezik egy olyan megálmodott ország, amely mindig előttünk van, de sohasem tudjuk teljesen meghódítani. Mert az elért eredményeknek is további távlata, további szükséglete van.

A művészet Bloch számára az örök utópikum. És főleg a zene, amely a legteljesebben képes túlhaladni a valóságot és képzeletben meghódítani azt, aminek ha másképp nem hát az álomban és képzeletben meg kell lennie. És a Van után meg kell hódítani a Nincs világát. Mert ha az ember a jobb világról álmodozik, az nemcsak az ő elégedetlenségét fejezi ki, hanem életének a szegénységét és korlátait is.

Bloch alapvető filozófiai útjelzője és kategóriája a Még-nem lét ontológiája. A klasszikus ontológia a statikus és változatlan tények és dolgok világa így lesz az örökös folyamat a még nem lét világa. Annak a létnek az elmélete ez, amely még nem emberi, de emberivé kell válnia. Az ember még mindenütt magányos és idegen lény és e világ még nem a hazája, hanem idegen hely és ellenséges környezet.

Bloch már első könyvében ezt írja:

„Az ami van az nem lehet igaz, de az emberek által elérheti a maga otthonát." (Az utópia szelleme, 1918.) Az igazság itt a lét hamis és embertelen volta elleni harcot jelenti. Az igazság itt a szép, a jó és az igaz egységét jelenti a megvalósult humánumot, azt az időt és helyet, amikor az ember visszatér önmagához és otthonra lel a maga világában.

Erről szól a remény elvének utolsó fejezete is:

„Az igazi genézis nem a kezdetekben, hanem a végben rejlik és csak akkor, ha a társadalom és a létezés radikálissá válik, vagyis ha gyökerükben ragadjuk meg őket. A történelem gyökere azonban a dolgozó, alkotó, az adottságokat átalakító és túlhaladó ember. Ha az embert megragadjuk és megalapozzuk az elidegenedés nélküli létet a reális demokráciában, akkor keletkezik a világban valami, ami a gyermekkorba világít és ahol még senki sem volt: Otthon."

(Das Prinzip Hoffnung, II., 1628. old.)

A szocializmus és az utópia viszonyáról Bloch ezt írja:

„Ez az út a szocializmus útja ma és lesz is, ez a konkrét utópia gyakorlata. Mindaz ami a remény képein nem illúzórikus, ami reálisan lehetséges, az Marxhoz vezet, a világ szocialista megváltoztatásához vezet. A remény építő hatalma ily módon valóban az ember és az új föld felépítésének a művészete lesz." (uo. 16. old.)

A lét és a tudat viszonya így alakul a Még nem lét ontológiájának a fényében:

„A lét, amely feltételezi a tudatot, valamint a tudat, amely megmunkálja a létet, végül is csak abból és abban érthető meg, hogy hová és mi

felé irányul. A lét az nem volt-lét, ellenkezőleg: a világ léte csak most van születőben." (uo. 18. old.)

A remény és a tudás egységéről Bloch ezt írja:

„Az ész nem virágzik remény nélkül. A remény nem beszél ész nélkül. Mindkettő azonos a marxizmusban. Más tudománynak nincs jövője, más jövőnek nincs tudománya." (uo. 1618. old.)

És Bloch mindezt a filozófiára vonatkoztatta, arra konkretizálta és mindenekelőtt a maga filozófiájában ezt hirdeti, ezt valósítja meg. Szóljon utoljára Bloch a filozófiáról:

„A filozófiának meglesz a holnap lelkiismerete, jövőbeli pártossága a remény tudása vagy pedig nem lesz semmilyen tudása sem." (ou. 5. old.)

Az utópia filozófiája a jövőből táplálkozik és a jövőnek szól, a jövő nevében beszél. És a közeledő értünk jövő idő energiáját próbálja a ma szabadságának, az ember felszabadításának adni. És másképp nem is lehet értelme élni és dolgozni. Minden mának a holnap adja meg az értelmét. És csakis annak a mának van értéke és történelmi útja, amit a jövő igazol. A többi úgy legurul a történelem útjáról mint az autó, amely megcsúszik a szakadék szélén.

És Bloch konkrét utópiája a jövőbe kalauzol bennünket. S a születő, a megvalósuló új korba és új földbe, ahol szabad és igazi emberség jegyében megvalósul az ember és az emberség.

ERNST BLOCH BIBLIOGRÁFIA

Bevezető jegyzet

Ez az ideiglenes bibliográfia azzal a céllal készült, hogy a marxizmus filozófiai kérdései iránt érdeklődő olvasónak néhány szükséges és ugyanakkor ideiglenes útbaigazítást adjon Bloch műveiről.

E bibliográfia természetesen ideiglenes jellegű.

A Bloch halála után eltelt alig egy hónap alatt természetesen nem is lehetett felkutatni és feljegyezni minden fontos adatot.

Célunk az volt, hogy ezzel az ideiglenes bibliográfiával megtegyük az első lépést e téren. Egy későbbi időpontban reméljük, hogy módunkban lesz egy ennél sokkal teljesebb és részletesebb bibliográfiát adni Bloch műveiről és a róla szóló irodalomról.

E bibliográfia összeállítását 1977 szeptemberének közepén fejeztük be.

Dési Ábel

ERNST BLOCH BIBLIOGRÁFIA

a. Bloch német nyelven megjelent művei

A frankfurti SUHRKAMP kiadó 1959-ben kezdte meg Bloch összes műveinek a kiadását. E sorozat utolsó kötete 1977 tavaszán jelent meg. Bloch műveinek ez a 16 kötetes teljes kiadása, a művek hiteles és teljes szövegét tartalmazza, úgy ahogyan azt, maga Bloch megírta és kiadásra előkészítette.

1. kötet

Spuren, 1969 (Nyomok). A mű első kiadása 1930-ban jelent meg Berlinben. Rövid művészeti, irodalmi és filozófiai esszék gyűjteménye.

2. kötet

Thomas Münzer als Theologe der Revolution, 1969. (Thomas Münzer a forradalom teológusa). A mű első kiadása 1921-ben jelent meg Münchenben. Történelmi és filozófiai monográfia a német parasztháborúról és annak ideológusáról Thomas Münzerről.

3. kötet

Geist der Utopie, 1964. Az utópia szelleme. (Első kiadás München, 1918.) A mű javított és módosított kiadása 1923-ban jelent meg Berlinben. E második javított kiadás új változatát adja e kötet.

4. kötet

Erbschaft dieser Zeit 1962. (Korunk öröksége) Első kiadás, Zürich, 1935. E bővített új kiadás tartalmazza a két háború közötti időszakra vonatkozó, politikai, filozófiai és művészeti írásokat.

5. kötet

Das Prinzip Hoffnung 1959. (A remény elve) E mű 1938—1946 között íródott az amerikai emigráció éveiben Bloch Összefoglaló főműve két kötetben 1660 oldal. E mű első kötete még 1954-ben, a második 1955-ben jelent meg Kelet-Berlinben. A harmadik kötet pedig csak a frankfurti kiadás után. E teljes mű az 1959-ben újra átnézett szövege e két kötetben jelent meg először az összkiadás keretében.

6. kötet

Naturrecht und Menschliche Würde 1961. (Természetjog és emberi méltóság) E mű még Kelet-Németországban íródott, de csak az összkiadás keretében jelenhetett meg Frankfurtban. E kötet tartalmazza még a Christian Thomasius című kismonográfiát is, amely 1953-ban jelent meg először.

7. kötet

Das Materialismusproblem, seine Geschichte und Substanz, 1972. (A materializmuskérdés története és lényege) E mű 1936—38-ban íródott Prágában. E művét Bloch 1971-ben kibővítette és újra átnézte.

E mű tartalmazza az 1952-ben már kiadott kismonográfiát: Avicenna und die Aristotelische Linke (Avicenna és az aristotelesi baloldal).

8. kötet

Subjekt-Objekt 1962. (Subjektum-objektum) íródott 1946 és 1949 között az amerikai emigráció éveiben. Első kiadása 1952 Kelet-Berlin. Monográfia Hegel filozófiájáról.

9. kötet

Literarische Aufsatze 1965 (Irodalmi tanulmányok) az irodalmi és művészeti írások gyűjteményes kötete.

10. kötet

Philosophische Aufsatze 1969. (Filozófiai tanulmányok) gyűjteményes kötet.

11. kötet

Politische Messungen 1970 (Politikai felmérések) a politikai tárgyú cikkek és tanulmányok gyűjteményes kötete.

12. kötet

Zwischenwelten in der Philosophiegeschichte. 1977 (világközök a filozófiatörténetben) az 1950—56 között Lipcsében tartott filozófiatörténeti előadások nagyrészét tartalmazza. Ez előadások egy részét Tübingenben 1962—63-ban megismételte. E kötet tartalmazza a görög, a középkori keresztény és a reneszánsz filozófia történetét.

13. kötet

Tübingener Einleitung in die Philosophie 1970. Tübingeni bevezetés a filozófiába. A tübingenben 1961—63 között tartott előadások szövegét. E kötet tartalmazza az 1961-ben már kiadott Zur Ontologia des Noch-nincht Seins (A még-nem lét ontológiájához) című kis könyvét is.

14. kötet

Atheismus in Christentum, 1968. (Ateizmus a kereszténységben) Tübingenben íródott vallásfilozófia monográfia.

15. kötet

Experimentum Mundi 1975. (A világ kísérlete) az 1972—74-ben Tübingenben íródott filozófiai monográfia Bloch utolsó összefoglaló nagy műve.

16. kötet

Geist der Utopie. 1971. (Az utópia szelleme). Az 1918-ban megjelent változatnak a fototíp kiadása. E művet Bloch 1915—16-ban írta Svájcban.

Bloch párbeszédeit és interjúit az 1964—75-ös évekből a következő kötet közli:

Gesprache mit Ernst Bloch
Herausgegeben von
Rainer Taub und Harald Wieser
Suhrkamp Verlag Frankfurt 1975., 327. old.

NÉMET NYELVŰ IRODALOM BLOCH MŰVEIRŐL

a. tanulmánygyűjtemények

Festschrift Ernst Bloch zum 70 Geburtstag

szerkesztette Rugard Otto Gropp. Kelet-Berlin 1955. A bevezető jegyzeten kívül csak két tanulmány foglalkozik konkrétan Bloch filozófiájával. A többi ettől független tanulmány.

Ernst Bloch zu Ehren

szerk. Siegfrid Unseld
Suhrkamp verlag Frankfurt, 415. old.
E könyv teljes egészében Bloch műveiről szól vagyis 20 tanulmány és a kötet végén részletes bibliográfia.

Über Ernst Bloch

Suhrkamp verlag Frankfurt, 1968., 150. old.
7 tanulmány Bloch műveiről és újabb részletes bibliográfia a műveiről.

Ernst Blochs Wirkung. Ein Arbeitsbuch zum 90 Geburtstag.

Időrendben közli a Bloch műveiről szóló kritikákat és tanulmányokat 1918-tól 1975-ig. És részletes bibliográfiát is ad.
Suhrkamp verlag Frankfurt 1975., 485. old.

b. monográfiák Bloch műveiről

1. Hellmuth G. Bütow: Philosophie und Gesellschaft im Denken Ernst Blochs, Berlin Osteuropa-institut, 1963.
2. Wolft-Dieter Marsch: Hoffen worauf? Auseinandersetzung mit Ernst Bloch Hamburg Furche verlag, 1963.
3. Heinz Kimerle: Die Zukunftsbedeutung der Hoffnung. Auseinander setzung mit dem Hauptwerk Ernst Blochs, Bonn 1966.
4. Egenoff Roeder von Diesburg: Zur ontologie und Logik offener systeme, Ernst Bloch vor dem Gesetz der Tradition. Hamburg Felix Meiner 1967.
5. Hans Heins Holz: Logos spermatikos
   Ernst Bloch Philosophie der unfertigen Welt Luchterhand verlag 1975., 250. old.
   Ez a könyv eddig a legjobb és legteljesebb monográfia Bloch műveiről. Holz ma Bloch és Lukács műveinek az egyik legjobb és legértőbb kritikusa és interpretátora.
6. Ernst Bloch: Auswahl aus seinem Schriften
   Bevezette és kommentárokkal ellátta Hans Heinz Holz.
   Válogatott fejezetek Bloch műveiből. Nagyon jó bevezető tanulmányával és a részletek előtt jó kommentárral. Fischer Bücherei Frankfurt, 1967., 183. old.

ERNST BLOCH MŰVEI SZERBHORVÁT FORDÍTÁSBAN

1. Subjekt-Objekt
   Naprijed, Zagreb, 1959. 410 old.,
   ford: Stanko Bošnjak és Milan Kangrga
   Utószó: Ernst Bloch — Filozof nade (Danko Grlić)

Subjekt Objekt (második bővített kiadás)
   Naprijed, Zagreb, 1975., 470. old.
   Előszó: Bloch i Hegel ili mogućnost filozofskog sistema danas (Gajo Petrović)
2. Tübingenski uvod u filozofiju
   NOLIT, Beograd, 1966., 288. old.,
   fordította: Davor Rodin
   Előszó: Potraga za bitkom kao hermeneutika nade (Danilo Pejović)
   Tübingenski uvod u filozofiju (második javított kiadás)
   NOLIT, Beograd, 1973., 266. old.

3. Marksove teze o Fojerbahu
   BIGZ, Beograd, 1976., 127. old.
   E kis könyv a DAS PRINZIP HOFFNUNG egyik teljes fejezetét tartalmazza.

SAJTÓ ALATT VAN, ILLETVE ELŐKÉSZÜLETBEN

1. Marksizam, filozofija, univerzitet.
   Válogatott filozófiai tanulmányok
   MLADOST, Beograd, mala edicija IDEJA
   E kis könyv 1977 végéig kell hogy megjelenjék.
2. Prirodno pravo i ljudsko dostojanstvo
   Bloch jogfilozófiai monográfiája
   KOMUNIST, Beograd, megjelenik 1977 végéig.
3. Problem materijalizma
   Bloch monográfiája a materializmusról.
   A kiadó 1975 óta ígéri e könyv megjelenését. A megjelenés pontos idejét még nem tudjuk.
   STVARNOST, Zagreb.
4. Izbor iz dela
   Svetlost, Szarajevó
   A kiadó 1977—78-ra ígéri e könyv megjelenését.
5. Duh utopije
   BIGZ, Beograd.
   E mű már régebben szerepel a kiadási tervben, megjelenése 1977 végén vagy 1978-ban várható.
6. Princip nade
   Naprijed, Zagreb, megjelenése 1978-ban várható a kiadó ígérete szerint.

ERNST BLOCH MŰVEI TANULMÁNYGYŰJTEMÉNYEKBEN ÉS ANTOLÓGIÁKBAN

1. Nova Filozofija umjetnosti
   Nakladni zavod MH. Zagreb, 1972.
   E könyvben:
   Transcendencija i najintenzivniji ljudski svijet u glazbi. (Egy fejezet a Das Prinzip Hoffnung-ból.)
2. Marksizam i umjetnost
   Izdavački centar Komunist, Beograd, 1972.

Diskusija o ekspresionizmu (1938).
Az Erbschaft dieser Zeit egyik fejezete.

3. Marksizam misao savremene epohe
Službeni list, 1976, Beograd
Misao o revolucionarnoj promeni sveta.
Részlet a Das Prinzip Hoffnung egyik fejezetéből a Feuerbach tézisek kommentárjából.

BLOCH TANULMÁNYAI, CIKKEI, KÖNYVRÉSZLETEI A JUGOSZLÁV FOLYÓIRATOKBAN

1. Filozofija i nada
Naše teme 1957. 3., 334—340. old.
2. Čovjek kao mogućnost
Naše teme, 1965. 10., 1509—1518. old.
3. Koontologija Još-ne bitka
FORUM 11—12, 1966., 415—427.
4. Aporije i baština na trobojnici:
Politička misao, 1966. 1—2. 134—151.
5. Materijalizam kao razotkrivanje
Kulturni radnik, 1966. 11—12. 122—128.
6. Uspravan hod, konkretna utopija
Pregled, 1968. 5—6., 441—448. old.
7. Reč na otvaranju Korčulanske Letnje škole
Praxis, 1969., 1—2., 3—5. old.
8. Marx kao mislilac revolucije
Praxis, 1969., 1—2., 16—18. old.
9. Diskusija s Herbertom Marcuseom
Praxis, 1969., 3—4., 594—96. old.
10. Povijesno posredovanje i novum kod Hegela
Praxis, 1970., 5—6., 709—720. old.
11. Marksove teze o promjeni svijeta
Pitanja, 1970., 8., 535—556. old.
12. Intelektualac i politika
Naše teme, 1970., 12., 2276—2281. old.
13. Leninist pozornice
Kulturni radnik, 1970., 4., 158—163.
14. Jules Verne umjesto Karla Marxa?
Kulturni radnik, 1970., 5., 170—176. old.
15. Karl Marx i čovečnost, građa nade.
Kulturni radnik, 1971., 4., 86—113. old.

16. Proces i struktura
Treći program Radio-Beograd, 1972., 13., 439—461.
17. Zašto i s kojim ciljem veliki filozofi većinom još nisu bili materijalisti
Praxis, 1972., 3—4., 483—486.
18. Građanski svijet i socijalizam
Praxis, 1973., 5—6., 575—578.
19. Uvidi u nihilizam i identičnost
Kulturni radnik, 1973., 3., 110—151. old.
20. Problemi ideološke nadgradnje.
Kulturni radnik, 1974., 5., 65—122. old.
21. Od hazarda do katastrofe
Treći program Radio-Beograda, 30. 1976., 269—306. old.
22. Predavanje iz filozofije renesanse
Delo, 1977., 2., 1—11. old.

JUGOSZLÁV TANULMÁNYOK BLOCH MŰVEIRŐL

Monográfia:

Dr. Rasim Muminović: Filozofija Ernsta Blocha, IMRP, Beograd, 1973., 277. old.
A szerző doktori értekezésének javított szövege. 1971-ig kíséri végig Bloch életét és műveit. A könyv végén részletes bibliográfia található.

Fontosabb tanulmányok (könyvekben)

Predrag Vranicki: Historija marksizma
Naprijed, Zagreb, 1971., I—II.
Részletes fejezet foglalkozik Bloch filozófiájával és életével.
Književna kritika i marksizam
Prosveta, Beograd, 1971., 516. old.
E kötetben:
Rasim Muminović: Ernst Bloch i dijalektičko-kritičke mogućnosti umjetnosti, 53—71. old.
Vanja Sutlič: Bit i suvremenost
Veselin Masleša, Sarajevo, 1967., 421. old.
E kötetben:
Povijesne vremenitost u ruhu utopije, 330—342. old.

Ante Pažanin: Filozofija i politika
Liber, Zagreb, 1973., 297. old.
E kötetben:
Blochova socijalno-politička i pravna misao, 235—248. old.
Danilo Pejović: Sistem i egzistencija
Zora, Zagreb, 1970., 270. old.
E kötetben:
Dva marksistička pristupa Hegelu, 44—58.
Pojam napretka kod Ernsta Blocha, 160—176. old.
Potraga za bitkom kao hermeneutika nade, 177—196. old.
Kasna žetva 197—203. old.
Davor Rodin: Dijalektika Građanskog društva
NOLIT, Beograd, 1971., 255. old.
E kötetben:
Varijacije na Blochovu temu 201—212. old.
Ljubomir Tadić: Poredak i sloboda
Kultura, Beograd, 1967., 340. old.
E kötetben:
Prirodno-pravo i socijalna utopija, 87—104. old.
Milan Kangrga: Čovek i svijet
Liber, Zagreb 1975.
E kötetben:
Zbilja i utopija, 113—132. old.

Tanulmányok a folyóiratokban

Rasim Muminović: Filozofija zavičaja
Praxis, 1966., 3., 354—366.
Hans Dieter Bahr: Ontologija i utopija
Praxis, 1968., 1—2., 130—141. old.
Jean Michel Palmier: Problem utopije od Marxa do Marcusea
Naše teme, 1974., 9., 1559—1613. old.
Miloja Petrović: Kritika Blohove kritike staljinizma
Socijalizam, 1967., 4., 590—614. old.
Branimir Brljević: Mišljenje okrunjeno sustavom
Experimentum Mundi
Polja, 1977., 220—221., 17—21. old.

Molnár Irén

A SZOCIOLÓGIA SZAKÁGAZATAINAK HELYZETE ÉS IDŐSZERŰ PROBLÉMÁI MAGYARORSZÁGON — KULCSÁR KÁLMÁN KÖNYVÉBEN

Megjelent a Kossuth Könyvkiadó gondozásában, 1975-ben.
A mű eredeti címe: A szociológia ágazatai
Összeállította és szerkesztette: Kulcsár Kálmán
Tartalom: Kulcsár Kálmán: Bevezetés (7); I. A társadalom strukturális problémái (23); Ferge Zsuzsa: Társadalmi struktúra, osztály, réteg a mai szociológiában (25); Angyal Viktória: Városszociológia (54); Vágvölgyi András: Faluszociológia (78); Andorka Rudolf: A társadalmi mobilitás kutatása (95); Manchin Győző Róbert: Az életmód szociológiai problémái (114); Pataki Ferenc: A társadalmi csoportok (136); II. Intézmények, szervezetek a társadalomban (155); Kulcsár Kálmán: Politika és jogszociológia (157); Szentpéteri István: A szervezetek szociológiája (189); Héthy Lajos—Makó Csaba: Iparszociológia (209); Farkas János: Tudományszociológia (230); Szecskő Tamás: A tömegkommunikáció szociológiája (250); Cseh-Szombathy László: A családszociológia fő problémái és vizsgálati módszerei (270); III. A szociológia határkérdései (291); Pataki Ferenc: Szociálpszichológia (293); Szabó András: Kriminálszociológia (313).

A magyarországi marxista szociológia fejlődésének egyik sajátossága, hogy nem mint általános szociológia fejlődik, hanem inkább az egyes szakágazataiban indult meg az elméleti, módszertani kutatás, de fogalmi területen is. Mindez, jellegzetesen kitűnik Kulcsár Kálmán[1] összeállításában és szerkesztésében, nemrég kiadott tanulmánykötetéből is. A Kossuth Könyvkiadó gondozásában megjelent, a mintegy 330 oldalas mű, csak bizonyítja, hogy a szociológia fejlődése Magyarországon (a sokasodó szociológiai tárgyú tanulmányok mellett), milyen irányban halad. Az eddig megjelent könyvek főként általános szociológiával foglalkoztak, utalva csak az önállósuló kutatási területek és ágazatok sajátos helyzetére. Éppen olyan tanulmánykötet hiányzott, amelyben az ismert magyar szociológusok ágazatonként feldolgozzák és bemutatják az érdekeltekkel a szociológia különböző szakterületein szerzett ismereteket.

Mint kitűnik, „a marxista szociológia, még a kiválasztott szakágazatok esetében is különböző fejlettségi szintet ért el."[2]. Pl. a társasdalom struktúrájára vonatkozó kutatások, a szervezettszociológia, az iparszociológia már igen sok kutatási eredménnyel és elméleti általánosítással dicsekedhet, az életmódkutatás viszont alacsonyabb fejlettségi szinten vannak azokkal az ágazatokkal együtt, amelyek szintén még csak kutatásuk kezdeti stádiumában vannak. A társadalmi igények a fejlődő szocialista állam nyújtotta lehetőségek között kialakult életmódjával, kultúrájával és a problémákkal párhuzamosan, megkövetelik a szociológia egyes területeinek kiszélesítését és elmélyítését. Kulcsár Kálmán, bevezetőjében helyesen szögezi le, hogy: „A szociológia fejlődése éppen ezért nem szakítható el attól a társadalomtól, amelynek problémáihoz kötődik, nem szakítható el attól a filozófiai alaptól, amely általános megközelítésmódját, szemléletét meghatározza, de nem szakítható el az emberi tudás fejlődésének jelenségeitől, tendenciáitól sem."[3]

E tanulmánykötetnek többek között az a célja, hogy vázlatos képet adjon a szociológia néhány szakágazatának helyzetéről, egyes fontos problémáiról, hogy rámutasson azokra a tényezőkre, amelyek elősegítették a fejlődést a marxista szociológia előrehaladásában. E téren Magyarországon a leglényegesebb objektív elem a gazdaságfejlesztés (iparosodás) és a társadalmi tervezés kialakulása volt. Hatásukra előrehaladás észlelhető az üzemi és iparszociológiában, a szervezeti szociológiai kutatásokban, a tudatos irányítás és vezetés hatására pedig a jogszociológiában.

A tanulmánykötet szinte mindegyik szakterületen felveti, a tudományos megközelítés természetének kérdését. A leggyakoribb út először bemutatni a fejlődés irányvonalát a polgári szociológia szemszögéből, majd részletesen elemezni a marxista szociológia előrehaladását a Szovjetunióban, esetleg más szocialista országban és természetesen Magyarországon. A polgári szociológia kritikai értékelése a szociológiatörténet keretein belül megköveteli azt, hogy a marxista szociológia a valóságos folyamatok és jelenségek konkrét történeti feltárása mellett fejlődjék. Habár a polgári szociológia Max Weberig általában történeti szemlélettel vizsgálja meg a társadalmat, a módszer mégsem konkrét, hanem spekulatív.

Az empirikus és a dialektikus megközelítés nélkülözhetetlen, és ezért mondja a szerkesztő, hogy: „A marxista szociológia történeti konkrétsága tehát a társadalom valóságos jelenségeinek feltárását, a történeti folyamatokkal együttes értelmezését jelenti, azaz a múltban elindult és a jövőbe tartó folyamatok és az egyes társadalmi jelenségek összefüggéseinek elemzését".[4] Már Lenin is kihangsúlyozta, hogy a konkrét társadalmi-gazdasági formációk talaján való értelmezés lehetősége emelte a szociológiát igazán tudománnyá, amiért a társadalmi tudományoknak a jelenségeket konkrét totalitásukban, összefüggésükben kell szemlélni.

A polgári szociológia nem támaszkodik az általános történetfilozófiára és a szakszociológiai ismeretek általánosításakor, az átfogó társadalomelmélet kialakítása téves. Az útkeresés és bizonytalanság helyett, a szocialista illetve marxista szociológia nem csak az általános fogalmi apparátust építi, hanem elsősorban a társadalmi folyamatok megértéséhez szükséges részelméleteket fejleszti, az összefüggéseket figyelembe véve.

Miután Kulcsár kihangsúlyozza még a komplex megközelítési mód nélkülözhetetlenségét is (a gazdasági és társadalmi jelenségek összefüggéséből fakad a különböző tudományok kooperációja is), a kötetet három részre osztva, a következőképp csoportosítja a szakágazatokat:

I. A társadalom strukturális problémái;

II. Intézmények, szervezetek a társadalomban;

III. A szociológia határkérdései;

A társadalmi struktúra kutatása sajátos módon alakul Magyarországon — elsősorban azért, mert nem elégednek meg egy adott helyzet statikus ábrázolásával, mert megfelelő analitikus kategóriák segítségével igyekeznek a társadalom mozgástörvényeit feltárni. A statika és a dinamika már Marx ábrázolásában is egységet alkotott, úgy, mint az osztály és osztályharc kategóriák. A társadalmi struktúra vizsgálatának esetében igen sok elméleti deformációkkal találkozunk a tőkés társadalomban, de Ferge Zsuzsa (ennek az ágazati résznek az írója) ugyanakkor megemlíti a szocialista társadalomban (főleg a kelet-európai országokban) jelentkező hibákat is. „A dogmatizmus az adott összefüggésben szinte lehetetlenné tette, hogy az elmélet túllépjen azon a jogi és politikai jellegű meghatározáson, amely szerint a szocializmus társadalmi struktúrája kimerítően megragadható a két tulajdonviszony (illetve tulajdonforma) szerint elkülönülő szövetséges osztály (munkásosztály és parasztság) és az értelmiség mint önálló réteg kategóriáival."[5] A XX. kongresszus után a Szovjetunióban is megindultak az empirikus kutatások. Magyarországon viszonylag korán és nagy lendülettel indult meg a munka, főleg a fejlett statisztika tevékenységére támaszkodva, több irányban, mégis a marxizmus talaján keresve a választ.

Az osztály fogalmának meghatározásánál legtöbben elfogadták Leninnek „A nagy kezdeményezés"-ben megadott definícióját: „Osztályoknak az emberek olyan nagy csoportjait nevezik, amelyek a társadalmi termelés történelmileg meghatározott rendszerében elfoglalt helyük, a termelési eszközökhöz való (nagyrészt törvényekben szabályozott és rögzített) viszonyuk, a munka társadalmi szervezetében játszott szerepük, következésképpen a társadalmi javak rendelkezésükre álló részének megszerzési módjai és nagysága tekintetében különböznek egymástól. Az osztályok az emberek olyan nagy csoportjai, amelyek közül az egyik eltulajdoníthatja a másik munkáját, annak következtében, hogy a társa-

dalmi gazdaság adott rendszerében különböző a helyzetük".[6] Viszont, a munkásság és a parasztság között még mindig megfigyelhetők a lényegbevágó különbségek, hogy ne beszéljünk a többi közbülső rétegről is — habár a szocialista társadalom az osztályok megszüntetésére törekszik. Szinte minden kutató felteszi a kérdést: mi a helye, szerepe és meghatározása a munkásosztálynak a szocialista társadalom viszonyai között? Le kell szögeznünk azt, hogy a munkásosztály vezető ereje és folyamatos forradalmi szerepe vitathatatlan, a fogalom meghatározásában azonban már eltérések vannak. A struktúrát meghatározó lényegi viszony egy-egy mozzanatát formálisan apszolutizálják és így tkp. a munkásosztály fogalma, „parttalanná" válik. Pl. Taubert, német szociológus szerint a munkásosztályhoz, mint alapvető osztályhoz tartozik minden dolgozó, kivéve a parasztságot, a kisárutermelőket és a kapitalistákat, valamint néhány kisebb foglalkozási csoportot (pl. orvosok). Itt van tehát, a fizikai munkástól, a pedagógusig, tudósig és az államapparátus vezetőig mindenki. A tőkés államokban, a formális meghatározás segítségével próbálják tehát háttérbe szorítani az osztálylényeget, a munka és értékek alapján kialakuló viszonyokat, fejlődési tendenciákat. Más a helyzet a szocialista országokban; ott nyugodtan lehet beszélni az osztályellentétek megszűnésének folyamatáról. A Szovjetunióban, de Magyarországon is arra a végkövetkeztetésre jutottak, hogy „az osztályok közötti különbségek minden létszférában veszítenek jelentőségükből, míg az osztályon belüli, a munka jellegéből, a foglalkozásból, szakképzettségi szintből adódó különbségek megmaradnak, s egyre erősebben érződnek."[7]

A társadalmi csoportok meghatározásánál, már a marxista szociológiában is nehézségek vannak. Ugyanis e fogalom „nélkülöz mindenfajta konkrét tartalmasságot és határozott szociális minőséget." Tkp. „... tudományos közhelyet fejez ki..."[8], azt, hogy az ember csak az emberek között fejlődhet társadalmi lénnyé. Személyes környezete viszont csoportszerűen szerveződött. A szociális egyesülés formája és az egymás közti viszonyok mindenkor, az egyes gazdasági társadalmi alakulatok törvényszerűségétől függenek. Éppen ezért a társadalmi struktúrában csak meghatározott szociális minőségű, konkrét funkciókkal felruházott csoportok alakulnak. A társadalom képződményeként a csoport két féle lehet:

a.) személyes együttműködésen alapuló — kiscsoportok, kollektívák;
b.) azonos karakterisztikummal rendelkező egyének halmaza — társadalmi nagycsoportok (a makroszférában).

A műből kitűnik, hogy főleg a társadalmi kiscsoportok jelenségtudománya önállósult. A vele kapcsolatos jellegzetességek, típusok, szerkezet, problémák és nyílt kérdések, sokat foglalkoztatják a szociológusokat Magyarországon is. A tagok viselkedésének rendszere, a lappangó belső feszültség, illetve a dinamikus történések kölcsönösen feltételező rendszere

külön tudományágat képvisel, ez a „csoportdinamika" (Kurt Lewin elnevezése). A csoportok kutatása több jelenségszinten különböző változók segítségével történik. Pl.: a csoportok alkotó személyiségeinek befolyása; szerkezeti jellemzők; csoport és környezete közti kölcsönhatások; genetikus nézőpont; a csoport és a kívül álló közösség közötti különbségek; érzelmi színezetű viszonyok (affektív viszony); kommunikációs szerkezet; a presztizs- és a hatalmi struktúra problémája; kooperációs munkamegosztás, a célokkal és feladatokkal stb. Ez a különféle kérdés, mintegy bizonyíték, hogy e szociológiai ágazat, már mélyen behatolt a társadalmi problémák elemzésébe, okainak feltárásába.

Az intézmények és szervezetek helye a társadalomban már a jogi- és a politikai kutatás területéhez tartozik. Az alapvető elméleti feltételt Marx munkássága nyújtja, mint példa, hogyan kell tudományosan megközelíteni a politikai problémákat, társadalmi-gazdasági kontextusban és történeti összefüggésekben vizsgálva.

Mindenekelőtt érdekes lenne megfigyelni, hogy határozza meg Kulcsár Kálmán a politika és a politikai szociológia fogalmát (miközben ismerteti a polgári szociológia álláspontját is): „a politika az államhatalom megszerzésére irányuló, az államhatalom felépítésében, vezetésében, gyakorlásának módjában megnyilvánuló, vagy mindezeket befolyásolni törekvő tudatos emberi tevékenység."[9] „A politikai szociológia az ellentétes vagy különböző érdekekkel rendelkező osztályok, rétegek, esetleg csoportok érdekeiből fakadó hatalmi törekvéseket, tranzakciós folyamatokat, ezek eszmei és valóságos kifejeződésének kereteit, formáit, az ezekből eredő konfliktusok jellegét, megoldások módozatait, kereteit kutatja, éspedig nem egymástól elszakítva, hanem együttesen a mindezekben megnyilvánuló tevékenység normatív kereteit, szervezeteit és az e normákat megvalósító, e szervezetekben megnyilatkozó konkrét emberi magatartásokat."[10]

A politikai intézmények és a politikai magatartás kutatása a politikai szociológia egy része. Az intézmények vizsgálatában Max Weber, ismert polgári szociológus, a normatív elemzés módszerét alkalmazta, és a bürokratikus szervezet ideáltípusát megalkotva ma is hatással van a polgári elméletekre. A politikai szervezetekre irányuló problémák közül kettő a legismertebb: a döntés folyamat valamint a politikai szervezet és változás viszonya. Mi nagyon jól tudjuk, hogy a burzsoá társadalomban olyan sokat emlegetett demokrácia, tkp. nagyméretű politikai passzivitásra kényszeríti a társadalom legnagyobb részét, miközben a politikai pártok és a szavazás által az uralkodó osztálynak egy igen kis száma határoz.

A szocialista társadalomban, „a kifejezetten politikai szociológiai kutatás csak néhány évvel a marxista szociológia újbóli fellendülését követően bontakozott ki."[11] Részben az osztályviszonyok, részben a politikai rend-

szer sajátosságai miatt a marxista politikai szociológia más feladatok előtt áll, mint a polgári szociológia. „A marxista politikai szociológiának a szocialista társadalom politikai viszonyainak feltárásával, az érdekviszonyok politikai jellegűvé formálódásának kutatásával, a politikai viszonyok, törekvések és a politikai szervezetek összefüggéseinek, a politikai szervezetek tevékenységének, az állami és a társadalmi-politikai szervezetek kapcsolatainak stb. vizsgálatával lényegében el kell jutnia a szocialista társadalom politikai rendszere sajátos jelenségeinek megértéséig".[12]

A „részvétel" problémája nemcsak a szavazásban nyilvánul meg, hanem a széles körű döntésjogban. „Míg ugyanis a polgári demokráciában a különböző osztály- és rétegérdekeket különböző, egyes osztályokhoz és rétegekhez tapadó... politikai pártok képviselik, addig a szocialista országok politikai rendszerében — tipikusan — egyetlen párt, a marxista munkáspárt politikai tevékenységébe csatornázódnak be a különböző osztályok, rétegek, csoportok érdekei és törekvései, s a marxista munkáspárton keresztül válhatnak politikai intézkedések alapjává."[13] A kommunista párt, a szocialista társadalom egészének érdekeit képviseli, habár még jelen vannak az eltérő, de ellentétes érdekek is. A pártnak tudatos tevékenységével fel kell tárnia és túlhaladnia e ellentmondásokat, amely feszültséghez vezethet.

Ma a politikai szervezetek helyét és szerepét a társadalomban szükségképpen a marxizmus alapján, és főleg Lenin gyakorlati munkásságából kiindulva határozzuk meg. A mozgalom, a tömegek befolyása az országépítésben sokban az adott, gyakorlati helyzettől függ, de az alapcél mindig a közvetlen demokrácia fejlesztése.

A polgári jogszociológiát, a szabadversenyen alapuló polgári jogelvek és a kapitalizmusnak monopólkapitalizmussá való átalakulásából következő válságos társadalmi viszonyok közötti ellentmondás hozta létre. Így a jog normatív kutatását állította szembe a valóságos társadalmi jelenségekkel.

A marxista jogszociológia kutatások kibontakozásánál, Marx és Engels természetszerűen elutasítva a jog normatív szemléletét, gondolatmenetükben egybekapcsolták a jogot és politikát, mint a társadalmi elméletek egészének egy szerves részét. Ma már a politikai jelenségekben találunk jogi elemeket, de a jogi jelenségekben is fedezünk fel politikai momentumokat. Éppen ezért, a jognak, mint eszköznek tudatos felhasználása, a társadalom alakításában hamarosan sajátos problémaként jelentkezett a jogszociológiában. A marxista jogszociológia is — állapítja meg Kulcsár K. — készen áll a jognak, mint a társadalomalakítás eszközének kutatására, hisz sohasem vonta kétségbe a jog osztálykötöttségét, sem pedig politikai jellegét. Külön témája és alkotó része a jogszociológiának, a jogalkalmazás, mint a konfliktus-megoldás egyik jelentős módja az államigazgatási el-

járásban, vagy mint olyan eszköz, amely részt vesz a társadalom szervezésében, vezetésében és irányításában. Külön kutatási irány a jog hatékonysága is, ami csak a társadalom történeti folyamataival összefüggésben vizsgálható eredményesen. Magyarországon főleg azért tartják fontosnak a jogszabály hatékonyságának problematikus kutatását, mert (1) a társadalom irányításának és tervezésének központi irányítása főleg a jogszabályok útján történik, (2) és mert a jog mint sajátos eszköz a politikában, csak saját korlátai között (elvek, értékek) használható fel eredményesen. Tudnunk kell, hogy a jogszabály a társadalmi viszonyokat az emberi magatartás formálja, együttesen a társadalom többi tényezőinek sokaságával. Viszont, nem szabad elfeledkeznünk arról sem, hogy a társadalom viszonyai alakítják magát a jogszabályt is, ami Kulcsár szerint már a jogszabály hatástalanságát jelzi, azt, hogy nem tükrözi helyesen a társadalmi viszonyokat.

A könyv külön figyelemreméltó része még, a szervezet szociológia fejlődésének és problémáinak feltárása; a fiatal életmód szociológia kialakulásának bemutatása, az ipar- és család szociológia stb.

Mindenesetre, a mű mintegy 14 ágazata tanulmányszerű feldolgozásával, képet ad a szociológia, mint komplex társadalmi tudomány helyzetéről, fejlődéséről és időszerű problémáiról Magyarországon, de még szélesebb körben is. A bemutatáskor értékes összehasonlításokkal találkozunk a Szovjetunió tudományos eredményeiről és a polgári szociológia ismert elméleti tévelygéseiről is.

A mű külön erénye, hogy az egyes tanulmányokat ajánló bibliográfia egészíti ki, ami sokban megnöveli a szociológiával, vagy annak egyes ágazatával foglalkozó egyének tanulmányi, ismerkedési lehetőségeit. A könyv gyakorlati alkalmazása így ugyanolyan magas fokon áll, mint elméleti széleskörűsége.

Jegyzetek

1. Kulcsár Kálmán tudományos munkássága a jogszociológia területén bontakozott ki, a hatvanas évek elején, majd szociológia történettel és politikai szociológiával foglalkozott. Gazdag és sokrétű tudományos munkássága bizonyítja marxista világnézetét és módszerét, a történelem és jog magasfokú ismeretét és távlatos gondolkodását.
2. Kulcsár Kálmán: Bevezető (8. old.)
3. Ugyanott (7. old.)
4. Ugyanott (14., 15. old.)
5. Ferge Zsuzsa: Társadalmi struktúra, osztály, réteg a mai szociológiában (35. old.)

6. Lenin: A nagy kezdeményezés. Lenin Összes művei: 39. kötet, Kossuth Könyvkiadó 1973. (15. old.)
7. Arutyunyan, Ju. V.: Opit szociologicseszkogo izucsenyija szela (A falu szociológiai tanulmányozásának tapasztalatai), Moszkva, MGU, 1968. (175. old.)
8. Pataki Ferenc: A társadalmi csoportok (136. old.)
9. Kulcsár Kálmán: Politika és jogszociológia (158. old.)
10. Ugyanott (159., 160. old.)
11. Ugyanott (165. old.)
12. Ugyanott (165., 166. old.)
13. Ugyanott (167. old.)

MUNKATÁRSAINK

Lektor: Megadja Ida

Angol és német nyelvű összefoglalók: mr. Šarčević Suzana, Bede Béla, Azucki Lívia, Andricsek-Molcer Valéria

Francia nyelvű összefoglalók: Bede Béla

Orosz nyelvű összefoglalók: Horváth Katalin

Angol és német nyelvű összefoglalók lektora: mr. Šarčević Suzana

SZÁMUNK SZERZŐI

Josip Broz Tito

Mendrei Ernő, az Újvidéki Televízió külpolitikai szerkesztője

Dr. Tomislav Bandin, a közgazdasági tudományok doktora, a szabadkai Közgazdasági Kar tanára

Kicsi Ernő, okleveles közgazdász, a VDNSZSZ Tartományi Választmánya Elnökségének titkársági tagja

Dr. Aleksandar Đurđev, a jogtudományok doktora, az újvidéki Jogi Kar tanára

Dr. Rehák László, a társadalomtudományok doktora, a szabadkai Közgazdasági Kar tanára

Dr. Koča Jončić, a jogtudományok doktora, a Szerb KSZ nemzetek közötti viszonyokkal foglalkozó bizottságának elnöke

Dr. Nebojša Carić, a földrajztudományok doktora, az újvidéki Természettudományi Kar tanára

Dr. Katona Imre, tudományos kutató, Pécs

Mr. Somogyi Sándor, a közgazdasági tudományok magisztere, a szabadkai Közgazdasági Kar Üzemszervezési Intézetének munkatársa

Mr. Kisimre István, a szabadkai Közgazdasági Kar Üzemszervezési Intézetének munkatársa

Nedeljko Vukdelija, a szabadkai Közgazdasági Kar tanársegéd-gyakornoka

Stane Dolanc, a JKSZ KB Elnöksége Végrehajtó Bizottságának titkára

Edvard Kardelj, a JSZSZK Tanácsának és a JKSZ Elnökségének a tagja

Romoda Matild, a szabadkai Közgazdasági Kar Üzemszervezési Intézetének munkatársa

Dr. Milena Vlaškalić, a közgazdaságtudományok doktora, a szabadkai Közgazdasági Kar dékánja

Mr. Szórád György, a szabadkai Közgazdasági Kar Üzemszervezési Intézetének igazgatója

Mr. Móra András, a közgazdaságtudományok magisztere, okleveles gépészmérnök, VSZAT VT alelnöke

Leonyid Brezsnyev, az SZKP KB főtitkára, a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa Elnökségének elnöke

Kim Il Szung, a Koreai Munkáspárt KB főtitkára és a Koreai NDK elnöke

Hua Kuo-feng, a Kínai KP KB és a Kínai NK elnöke

Dr. Aleksandar Grličkov, a JKSZ KB Elnöksége Végrehajtó Bizottságának osztálytitkára

Todo Kurtović, a JKSZ KB Elnöksége Végrehajtó Bizottságának osztálytitkára

Dési Ábel, közíró, Szabadka

Molnár Irén, a szabadkai Közgazdasági Kar tanársegéd-gyakornoka

létünk

TÁRSADALOM, TUDOMÁNY, KULTÚRA

VII. évf. 1977. évi 1—6. számának
tárgy- és névmutatója

I. TÁRGYMUTATÓ

BOSNYÁK István: Sinkó Ervin, 1914—1975. (Bibliográfiai vázlat) 3/4
DÉSI Ábel: Ernst Bloch bibliográfia 6

KONGRESSZUSOK KONFERENCIÁK

MAGYAR László: Néhány észrevétel a levéltárosok országos összejövetele kapcsán 2
Milena VLAŠKALIĆ: A JKSZ jubileuma alkalmából a Közgazdasági Kar és a Kertváros Helyi Közösség közös gyűlésén elhangzott beszéd 5

SZOCIOLÓGIA, SZOCIOGRÁFIA

MOLNÁR Irén: Az „életmód-szociológiában", mint a fogyasztás-szociológia átfogó formájában elért újabb kutatási eredmények 1
Fuad MUHIĆ: Vázlat a jugoszláv szociológia fejlődéséről 2
Dragan NIČIĆ: A tudományos-technikai forradalom és a munka felszabadításának folyamata . . . 3/4
BENE Sándor: Gondolatok a munka forradalmának dialektikájáról 5
LÉVAI Endre: Az állam elhalásának kérdése Marx A gothai program kritikája című művében . . . 5

POLITIKAI RENDSZER

Radovan VLAJKOVIĆ: VSZAT Elnöksége kétéves munkájáról 3/4
Bogdan CREVAR: A Szocialista Szövetség feladatai és szervező tevékenysége a művelődés szocialista átalakulására irányuló társadalmi törekvésekben . 3/4
Aleksandar ĐURĐEV: Kommunális rendszerünk . 5
* * * : A Kommunista Szövetség és a politikai rendszer 6
Stane DOLANC: A JKSZ XI. Kongresszusának értékelnie kell a társadalmi állapotokat és meg kell nyitnia a fejlődés további távlatait 6
Edvard KARDELJ: A szocialista önigazgatású demokrácia politikai rendszerének alapjai 6

Aleksandar ĐURĐEV: A Szocialista Szövetség helye és szerepe Jugoszlávia társadalmi-politikai rendszerében 6
REHÁK László: A Harcos Szövetség helye és szerepe Jugoszlávia politikai rendszerének, megvalósításában 6

NEMZETKÖZI POLITIKA, NEMZETKÖZI MUNKÁS-MOZGALOM

Edvard KARDELJ: Az el nem kötelezettség történelmi gyökerei 1
TITO az el nem kötelezettségről — szövegválogatás, Mendrei Ernő összeállítása 6
Josip BROZ TITO, Leonyid BREZSNYEV, Kim IL SZUNG, Hua KUO-FENG pohárköszöntői . 6
Koča JONČIĆ: A kivándoroltak társadalmi szerepe a népek és államok viszonyában 6
Aleksandar GRLIČKOV: A nacionális és internacionális 6
Todo KURTOVIĆ: A munkásosztály jelenlegi internacionalizmusának néhány elvi kérdése . . 6

TITO JUBILEUMA KAPCSÁN

REHÁK László: Tito elvtárs életművének és a jugoszláv marxisták munkájának, forradalmi gyakorlatának hozzájárulása a marxizmus fejlődéséhez világviszonylatban 2
LAKI László: Tito, mint a társult munka társadalmának alkotója 2
MOLNÁR Irén: Tito elvtárs hozzájárulása a munkásosztály és az önigazgatás megerősítéséhez . . . 2
TITO az önigazgatásról — szövegválogatás, Molnár Irén összeállítása 3/4
Edvard KARDELJ: Tito és a Jugoszláv Kommunista Szövetség 3/4
DÉSI Ábel: Új könyvek Titóról 3/4
TITO a munkásosztályról — szövegválogatás, Árokszállási-Borza Gyöngyi összeállítása 5
J. B. TITO: Felszabadulásunk a saját tettünk — Tito elvtárs beszéde a hadtudományok díszdoktorává avatásakor 5
Vladimir BAKARIĆ: Tito elvtárs születésnapja alkalmából mondott köszöntője 5
Dušan ALIMPIĆ: Tito és a forradalom Jugoszláviában és Vajdaságban 5
ÁGOSTON Béla: Kanizsai üdvözlőbeszéd a Titostaféta alkalmából 5
A VOJVODINA közúti szállító vállalat dolgozóinak munkacsoportja: Tito forradalmi útja . . . 5
GÖBLÖS József: Munkaeredményeink tükrében ünnepeljük Tito elvtárs jubileumát, beszámoló a zentai Agrárkombinát ünnepségén 5
Tomislav BANDIN: Tito a technokrata gazdálkodásról 6

NEMZETI ÉS NEMZETISÉGI KÉRDÉS

Jovan DEJANOVIĆ: Đorđe JAKOVLJEVIĆ, Trpe JAKOVLEVSKI: Nemzetközi szimpozion a nemzeti egyenlőség megvalósításáról az oktatásban és nevelésben 1
JOSIP BROZ TITO: Eltökélten folytatjuk az egyenjogú nemzetek és nemzetiségek szocialista önigazgatású közösségének építését — 1976. nov. 26-án a Szövetségi Képviselőházban elhangzott beszéd . 2
KEMÉNY G. Gábor: Mocsáry Lajos az „egyleti jog" szabadságáért 5

MARXIZMUS

REHÁK László: Szabó Ervin a marxista tudós és forradalmár. 5
SZÁM Attila, Milenko SMILJANIĆ: Az eszmei-politikai továbbképzés effektusai 5

FILOZÓFIA

REHÁK László: Bogdan Šešić hozzájárulása az antropológiai neomarxista filozófia számbavételéhez 3/4
DÉSI Ábel: Ernst Bloch életműve, Néhány adalék és kommentár 6

POLITIKAI GAZDASÁGTAN, KÖZGAZDASÁG

Nikola KMEZIĆ, Dušan ALIMPIĆ, Bogdan CREVAR: Népkölcsön a villanyenergia-gazdálkodás fejlesztésére 1
MÓRA András: Vajdaság távlatai és fejlődési lehetőségei 1980-ig 3/4
Nenad VUNJAK: Gazdaságunk újratermelési rendszerének fejlődési szakaszai 3/4
Nedeljko VUKDELIJA: A belső bank — a társult munka bankja 6
ROMODA Matild, Milena VLAŠKALIĆ, SZÓRÁD György, MÓRA András beszámolói a Körzeti Számítóközpont alapkőletétele alkalmából rendezett ünnepségen 6

MEZŐGAZDASÁG

Dušan ALIMPIĆ: A mezőgazdaság és a falu fejlődésének, szocialista átalakulásának néhány időszerű eszmei-politikai kérdése 2
Svetozar MARKOVIĆ-Toza: Az agrárproletariátus helyzete Vajdaságban, I., II., III. rész . . . 2, 3/4, 5
BORZAI József: Az agráripari komplexum megszervezése a társult munkáról szóló törvény tükrében 3/4
GÖBLÖS József: Tito elvtárs és a zentai Agráripari Kombinát jubileuma kapcsán 5
KICSI Ernő: A szocialista termelési viszonyok a földművesek társulási folyamatában való továbbfejlesztése néhány időszerű kérdés tükrében . . . 6

JOG	TELEKI László: A polgárok hitelszerződései megszegésének jogi vonatkozásai, különös tekintettel a büntetőjogi szankciók alkalmazásának lehetőségére	2
	Radivoj STEPANOV: Jegyzetek az önigazgatási jog jogi természetéről	5
	Milijan POPOVIĆ: Az önigazgatási jog alapvető kérdései	5
URBANIZÁCIÓ	GYÖRE Kornél: A területi urbanizáció sajátosságai Vajdaságban az 1953—1971-es időszakban . . .	5
MŰVÉSZET	SZILÁGYI Gábor: Az önigazgatáson alapuló képzőművészeti élet megszervezése és a képzőművészeti alkotómunka és kultúrának a továbbfejlesztése Vajdaságban	1
	FORRÓ György: Egy kultúra hagyatékáról — A „Fekete Afrika" művészetéről a nyugat-európai vélemények és tévhitek tükrében, II. rész Az afrikai civilizáció hiányai-vívmányai	1
	Kaća CVIJIN: Szabadka építészeti öröksége — a XIX. századig	2
	Bela DURANCI: Képzőművészeti életünk és Sáfrány Imre festészete (Az 1976-os Forum-díj odaítélése alkalmából)	3/4
IRODALOM	JUHÁSZ Géza: A vajdasági nemzetek és nemzetiségek irodalmának kölcsönös fordítása és kiadása	5
SZÍNHÁZ	KASZA Bálint: A színjátszás múltja és jelene a Szabadkai Népszínházban	1
FOLYÓIRATOK	Aurora ROTARIU: A Lumina folyóirat általános jellegzetességei különös tekintettel a gazdasági és társadalmi témákra	1
	Božidar KOVAČEK: A Matica Srpska első számai Pesten	5
TÖRTÉNELEM	GAÁL György: a Habsburg monarchiában a XIX. század folyamán lezajlott művelődési és politikai mozgalmak	3/4
	DIETRICH Gyula: Egy bérharc története — A Minerva nyomda tulajdonosai 1932-ben elbocsátottak negyven szervezett munkást	2
NÉPRAJZ	KATONA Imre: A magyarországi néprajztudomány 150 éve	6
FÖLDRAJZ	Milan BAJIĆ: Az Elemér melletti Okanj-tó . .	1
	Branislav BUKUROV: Jugoszlávia népeinek külső migrációja a két világháború között	3/4

Nebojša CARIĆ: A népsűrűség alakulásának folyamatáról — Alapvető törvények és tényezők . 3/4
Milan BAJIĆ: Néhány jelentősebb demográfiai változás Vajdaságban a második világháború után 3/4
Nebojša CARIĆ: A tudomány és technika forradalmi vívmányainak hatása Vajdaság SZAT földrajzi sajátosságaira 6

KÖRNYEZETVÉDELEM

SOMOGYI Sándor, Milan DUNĐEROV, Milivoj GAJIĆ: A környezetvédelem rendszerelméleti megközelítése 1

MATEMATIKA

SOMOGYI Sándor, KISIMRE István: Kétfokozatú szállítási modell lehetősége a cukorrépa-szállítás megszervezésében 6

SZEMLE

FEJŐS I. István: A Savremenost 1976. 4. száma 1
Ružica ŽNIDERŠIĆ: A Teorija in praksa folyóirat 1976. 7—8. száma 1
SOMOGYI Sándor: Számítástechnika rendszerszervezőknek 1
BAJAGIĆ Veronika: G. J. Glezerman: A történelmi materializmus és a szocialista társadalom fejlődése 1
BELOVAI József: Edvard Kardelj: A JKSZ forradalmi akciója 1
SZALMA József: Perović dr. Slobodan: Tiltott szerződések 2
MOLNÁR Verona: Így tanulhatunk a történelemből 2
DÉSI Ábel: Új könyvek Titóról 3/4
Đura KNEŽEVIĆ: Radoš Smiljković: A politikai pártok szociológiája 5
Stanislava ACIN-SIGULINSKI: Dr. D. Dragosavac könyve Sztálinnak az értékelméletre vonatkozó felfogásáról 5
LAKI László: A munka szakosítása a mezőgazdaságban és a mezőgazdaságban dolgozók helyzete, Dr. Mladen Stojanov könyvében 5
BAJAGIĆ Veronika: Hozzájárulás a szabad idő szociológiájának kialakításához (tanulmánykötet) . . 5
VÉKONY László: Gondolatok egy könyv kapcsán — Dér Zoltán: Három tudós tanár, (Hungarológiai Intézet) 5
MOLNÁR Irén: A szociológia szakágazatainak helyzete és időszerű problémái Magyarországon — Kulcsár Kálmán könyvében 6

II. A SZERZŐK NÉVMUTATÓJA

ACIN-SIGULINSKI, Stanislava 5
ÁGOSTON Béla 5
ALIMPIĆ, Dušan 1, 2
ÁROKSZÁLLÁSI-BORZA Gyöngyi 5

BAJAGIĆ, Veronika 1, 5
BAJIĆ, Milan 1, 3/4
BAKARIĆ, Vladimir 5
BANDIN, Tomislav 6
BELOVAI József 1
BENE Sándor 5
BORZA József 3/4
BOSNYÁK István 3/4
BREZSNYEV, Leonyid 6
BROZ TITO, Josip 2, 3/4, 5, 6
BUKUROV, Branislav 3/4

CARIĆ, Nebojša 3/4, 6
CREVAR, Bogdan 1, 3/4
CVIJIN, Kaća 2

DEJANOVIĆ, Jovan 1
DÉSI Ábel 3/4, 6
DIETRICH Gyula 2
DOLANC, Stane 6
DUNĐEROV, Milan 1

FEJŐS I. István 1
FORRÓ György 1

GAÁL György 3/4
GAJIĆ, Milivoj 1

GÖBLÖS József 5
GRLIČKOV, Aleksandar 6

GYÖRE Kornél 5
ĐURĐEV, Aleksandar 5, 6

HUA Kuo-feng 6

JAKOVLEVSKI, Trpe 1
JAKOVLJEVIĆ, Đorđe 1
JONČIĆ, Koča 6
JUHÁSZ Géza 5

KARDELJ, Edvard 1, 3/4, 6
KASZA Bálint 1
KATONA Imre 6
KEMÉNY G. Gábor 5
KICSI Ernő 6
KIM Il Szung 6
KISIMRE István 6
KMEZIĆ, Nikola 1
KNEŽEVIĆ, Đura 5
KOVAČEK, Božidar 5
KURTOVIĆ, Todo 6

LAKI László 2, 5
LÉVAI Endre 5

MAGYAR László 2
MARKOVIĆ TOZA, Svetozar 2, 3/4, 5
MENDREI Ernő 6
MOLNÁR Irén 1, 2, 3/4, 6
MOLNÁR Verona 2
MÓRA András 3/4, 6
MUHIĆ, Fuad 2

NIČIĆ, Dragan 3/4

POPOVIĆ, Milijan 5

REHÁK László 2, 3/4, 5, 6

ROMODA Matild 6
ROTARIU, Aurora 1

SOMOGYI Sándor 1, 6

SZALMA József 2
SZÁM Attila 5
SZILÁGYI Gábor 1

SMILJANIĆ, Milenko 5
SZÓRÁD György 6
STEPANOV, Radivoj 5

TELEKI László 2

VLAJKOVIĆ, Radovan 3/4
VÉKONY László 5
VLAŠKALIĆ, Milena 5, 6
VUKDELIJA, Nedeljko 6
VUNJAK, Nenad 3/4

ŽNIDERŠIĆ, Ružica 1

létünk — társadalmi, tudományos, kulturális folyóirat. Alapító: Vajdaság Dolgozó Népe Szocialista Szövetségének Tartományi Választmánya. Kiadó: Forum Lap- és Könyvkiadó Vállalat, Újvidék. Felelős szerkesztő: dr Rehák László. Szerkesztőség: 24000 Subotica, Trg slobode 2/I. Szerkesztőségi fogadóóra minden pénteken 16-tól 17 óráig. Megjelenik kéthavonta. Ára példányonként 5 dinár, kettős számoké 10 dinár. Az előfizetés díja egy évre belföldön 25, külföldön 50 dinár. Megrendelhető: Forum terjesztő részlege, 21000 Novi Sad, Vojvode Mišića 1.